

Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi

International Journal of Management Academy

ISSN: 2636-8048

Yıl: 2021 Cilt: 4 Sayı: 3

Uluslararası
Yönetim Akademisi Dergisi

ULUSLARARASI YÖNETİM AKADEMİSİ DERGİSİ (UYAD)
INTERNATIONAL JOURNAL OF MANAGEMENT ACADEMY

Cilt 4, Sayı 3, Yıl 2021

Volume 4, Issue 3, Year 2021

ISSN: 2636-8048

Sahibi / Owner

MEHMET MECEK

Genel Editörler / General Editors

Öğr. Grv. Mehmet MECEK

Doç. Dr. Vedat YILMAZ

İletişim / Contact:

Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi Editörlüğü

E-mail: meceklife@gmail.com

Web: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/mana>

Facebook: <https://www.facebook.com/groups/417028645447471>

Instagram: <https://www.instagram.com/yonetimakademisidergisi/>

Logo Tasarım : Öğr. Grv. Mehmet Akif AĞTAŞ
Kapak Tasarımı : Tamer TAKMAZ
Dergi Dizgi ve Tasarımı : Gülsevil MECEK

Yayıncı / Publisher

Mehmet MECEK

Genel Editörler / General Editors

Lecturer. Mehmet MECEK

Assoc. Prof. Dr. Vedat YILMAZ

Alan Editörleri / Departmental Editors

Yönetim Bilimleri / Management Sciences : Prof. Dr. Bekir PARLAK

Yerel Yönetimler / Local Governments : Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Kent Politikaları / Urban Politics : Prof. Dr. Hasan YAYLI

Kentsel Alan Yönetimi / Urban Management : Prof. Dr. Yakup BULUT

Kırsal & Dağlık Alan Yönetimi / Rural & Mountainside Management : Prof. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN

Kentsel Dönüşüm Pol.ve Yön. / Urban Transformation Politics and Management : Prof. Dr. A. Menaf TURAN

Siyasi Coğrafya / Political Geography : Prof. Dr. Emin ATASOY

Kamu Politikaları / Public Policies : Prof. Dr. Hamza ATEŞ

Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi / Comparative Public Administration : Assoc. Prof. Dr. Sefa USTA

Güvenlik Yönetimi ve Politikaları / Security Politics and Management : Assoc. Prof. Dr. Ali Fuat GÖKÇE

Çevre Yönetimi ve Politikaları / Environmental Politics and Management : Prof. Dr. Elif ÇOLAKOĞLU

Göç Yönetimi ve Politikaları / Immigration Politics and Management : Prof. Dr. Mithat Arman KARASU

Afet Yönetimi ve Politikaları / Disaster Politics and Management : Assoc. Prof. Dr. Vedat YILMAZ

Sağlık Yönetimi ve Politikaları / Health Politics and Management : Assoc. Prof. Dr. Oğuz IŞIK

Turizm Yönetimi ve Politikaları / Tourism Politics and Management : Prof. Dr. Akyay UYGUR

Bilgi Yönetimi ve Bilişim Polit. / Knowledge Management and Information Pol. : Assoc. Prof. Dr. Mustafa KOCAOĞLU

Eğitim Yönetimi ve Politikaları / Educational Politics and Management : Prof. Dr. Ercan YILMAZ

Endüstri ve Örgüt Psikolojisi / Industrial and Organizational Psychology : Prof. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU

Yönetim Tarihi / History of Management : Prof. Dr. Mehmet SEYİTDANLIOĞLU

Yönetim Hukuku / Administrative Law : Prof. Dr. Halil KALABALIK

İdari Yargılama Hukuku / Administrative Jurisdiction Law : Asst. Prof. Dr. Selman Sacit BOZ

Kamu Mali Yönetimi / Public Financial Management : Prof. Dr. Özhan ÇETİNKAYA

Kamu – Özel İşbirliği / Public – Private Partnership : Asst. Prof. Dr. Yusuf UYSAL

İnsan Kaynakları Yönetimi / Human Resources : Prof. Dr. Doğan Nadi LEBLEBİCİ

Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi / Organizational Behavior And Administration Psychology : Prof. Dr. Ferit İZCİ

Örgütsel Psikanaliz / Organisational Psychoanalysis : Asst. Prof. Dr. Özge KOCAKULA

İşletme Yönetimi / Business Management : Prof. Dr. Mehmet ERYILMAZ

Siyaset Pazarlama / Political Marketing : Asst. Prof. Dr. Kürşad ÖZKAYNAR

Siyaset Bilimi / Political Science : Prof. Dr. Turgay UZUN

Siyasal Katılım ve Demokrasi / Political Participation and Democracy : Prof. Dr. Abdullah ÇELİK

Yerel Siyaset / Local Politics : Assoc. Prof. Dr. Aziz BELLİ

Avrupa Birliği / European Union : Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ

Sosyal Hizmetler / Social Services : Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY

Yönetişim ve Sosyal Politika / Governance And Social Policy : Assoc. Prof. Dr. Yıldız ATMACA

İşgücü Piyasası ve İşsizlik / Labor Market and Unemployment : Asst. Prof. Dr. Akif ABDULLAH

Medya ve İletişim / Media and Communication : Assoc. Prof. Dr. Abdullah AYDIN

Yerel Politikalar / Local Policy : Assoc. Prof. Dr. Nazlı YÜCEL BATMAZ

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Öğr. Grv. Mehmet MECEK	: Yayın Kurulu Başkanı / Genel Koordinatör	
Lect. Mehmet MECEK	: Head of the Editorial Board / General Coordinator	
Doç. Dr. Vedat YILMAZ	: ÜYE / Süreç Yönetimi ve Kurumsal Yönetim Sorumlusu	
Assoc. Prof. Dr. Vedat YILMAZ	: Member / Process Management and Corporate Governance Officer	
Bilim Uzm. Gülsevil MECEK	: ÜYE / Yayın Değerlendirme Ön/Son Kontrol Sorumlusu	
Scientist Gülsevil MECEK	: Member / Release Evaluation Pre/Last-Control Officer	
Arş. Gör. Aras OKUYUCU	: ÜYE / İngilizce Çeviri Ön Kontrol Sorumlusu	
Research Asst. Aras OKUYUCU	: Member / English Translation Pre-Control Officer	
Dr. Öğr. Grv. Özge KOCAKULA	: ÜYE / İngilizce Çeviri Ön/Son Kontrol Sorumlusu	
Asst. Prof. Dr. Özge KOCAKULA	: Member / English Translation Pre-Control Officer	
Dr. Öğr. Grv. Kürşad ÖZKAYNAR	: ÜYE / Tanıtım Sorumlusu	
Asst. Prof. Dr. Kürşad ÖZKAYNAR	: Member / Publicity Officer	
Doktorant. Serhat DÜVENCİ	: ÜYE / İndeks Veri Girişi Sorumlusu	
PhD Student. Serhat DÜVENCİ	: Member / Index Data Entry Officer	
Umut ASLAN	: ÜYE / İndeks Başvuru ve Değerlendirme Sorumlusu	
Umut ASLAN	: Member / Index Application and Evaluation Officer	
Bilim Uzm. Fatma AKAR	: ÜYE / Ön Dizgi ve Kontrol Sorumlusu	
Scientist.Fatma AKAR	: Member / Pre-Typesetting and Control Officer	
Suna ÜNALAN	: ÜYE / Son Dizgi ve Yayın Sorumlusu	
Suna ÜNALAN	: Member / Last-Typesetting and Publishing Officer	
Öğr. Grv. Hilmiye KISA	: ÜYE / Süreç Yönetimi ve Tanıtım Sorumlusu	
Lect. Hilmiye KISA	: Member / Process Management and Publicity Officer	
Prof. Dr. Bekir PARLAK	: TÜRKİYE (TURKEY)	: International Editorial Board Member
Prof. Dr. Emin ATASOY	: TÜRKİYE (TURKEY)	: International Editorial Board Member
Prof. Dr. Eric James STRAUSS	: ABD (USA)	: International Editorial Board Member
Prof. Dr. Svetlana TSOHLA	: RUSYA (RUSSIA)	: International Editorial Board Member
Prof. Dr. Eva SCHMITT-RODERMUND	: ALMANYA (GERMANY)	: International Editorial Board Member
Assoc. Prof. Dr. Igor JELEN	: İTALYA (ITALY)	: International Editorial Board Member
Prof. Dr. Jan A. WENDT	: POLONYA (POLAND)	: International Editorial Board Member
Prof. Dr. Snezana M. SERBULA	: SIRBİSTAN (SIRBIA)	: International Editorial Board Member
Prof. Dr. Mohamed BELKHIRA	: CEZAYİR (ALGERIA)	: International Editorial Board Member
Assoc. Prof. Dr. Neringa SLAVINSKAITE	: LİTVANYA (LITHUANIA)	: International Editorial Board Member
Assoc. Prof. Dr. Murtaza HASANOV	: AZERBAYCAN (AZERBAIJAN)	: International Editorial Board Member
Assoc. Prof. Dr. Zharas BERDENOV	: KAZAKİSTAN (KAZAKHSTAN)	: International Editorial Board Member
Assist. Prof. Dr. Azamat MAKSUDUNOV	: KIRGIZİSTAN (KYRGYZSTAN)	: International Editorial Board Member
Assoc. Prof. Dr. Elena GALAY	: BEYAZ RUSYA (BELARUS)	: International Editorial Board Member
Assoc. Prof. Dr. Liudmyla RADOVETSKA	: UKRAYNA (UKRAINE)	: International Editorial Board Member
Prof. Dr. Zouhour EL-ABİAD	: LÜBNAN (LEBANON)	: International Editorial Board Member

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. A. Menaf TURAN	: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Abdullah ÇELİK	: Harran Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Adnan GERÇEK	: Bursa Uludağ Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Akyay UYGUR	: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY	: Karabük Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Andrzej RYKALA	: Lodz University (POLONYA)
Prof. Dr. Ayşe ÖZCAN BUCKLEY	: Giresun Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Bayram COŞKUN	: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Bekir PARLAK	: Bursa Uludağ Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Bouaicha BOUGHOUFALA	: Ammar Selici University (CEZAYİR)
Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU	: Atılım Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Doğan Nadi LEBLEBİCİ	: Hacettepe Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Elif ÇOLAKOĞLU	: Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Emin ATASOY	: Bursa Uludağ Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Ercan YILMAZ	: Necmettin Erbakan Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Eric James STRAUSS	: Michigan State University (ABD)
Prof. Dr. Eva SCHMITT-RODERMUND	: Potsdam University of Applied Sciences (ALMANYA)
Prof. Dr. Fatma Neval GENÇ	: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Ferit İZCİ	: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Halil KALABALIK	: Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumu (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Hamza AL	: Sakarya Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Hamza ATEŞ	: İstanbul Medeniyet Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Hasan YAYLI	: Kırıkkale Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ	: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Hüseyin GÜL	: Süleyman Demirel Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Igor JELEN	: Trieste University (İTALYA)
Prof. Dr. Jan A. WENDT	: Gdansk University (POLONYA)
Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ	: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Kemal ÖKTEM	: Hacettepe Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Mehmet ERYILMAZ	: Bursa Uludağ Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Mehmet SEYİTDANLIOĞLU	: Hacettepe Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Mete YILDIZ	: Hacettepe Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Mithat Arman KARASU	: Harran Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Mohamed BELKHIRA	: Hassiba Benbouali University (CEZAYİR)
Prof. Dr. Murat OKÇU	: Süleyman Demirel Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK	: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Özhan ÇETİNKAYA	: Bursa Uludağ Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU	: Necmettin Erbakan Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Selma KARATEPE	: İstanbul Gelişim Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Semih Mustafa ÖNEN	: İnönü Üniversitesi (TÜRKİYE)

Prof. Dr. Svetlana TSOHLA	: V.I. Vernadsky Federal University of Crimea (RUSYA)
Prof. Dr. Tomasz MICHALSKI	: Gdansk University (POLONYA)
Prof. Dr. Turgay UZUN	: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN	: Hacettepe Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Valentina KHRAPKINA	: National University of Kyiv (UKRAYNA))
Prof. Dr. Veysel EREN	: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Yakup BULUT	: Gaziantep Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN	: Dokuz Eylül Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Zharas Galimzhanovich BERDENOV	: Hacettepe Üniversitesi (TÜRKİYE)
Prof. Dr. Zouhour EL-ABIAD	: Lebanese University (LEBANON)
Doç. Dr. Abdullah AYDIN	: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Abdullah TAŞTEKİN	: Harran Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE	: Gaziantep Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Andrey VERSHITSKY	: V.I. Vernadsky Federal University of Crimea (RUSYA)
Doç. Dr. Aziz BELLİ	: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Dinmukhamed KELESBAYEV	: Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi (KAZAKİSTAN)
Doç. Dr. Elena GALAY	: Belarusian State University (BELARUS)
Doç. Dr. Faiq ELEKBERLİ	: Gence Devlet Üniversitesi (AZERBAYCAN)
Doç. Dr. Ganizhamal Imankyzy KUSHENOVA	: Eurasian National University (KAZAKİSTAN)
Doç. Dr. Hayriye ŞENGÜN	: Bayburt Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Irina PAVLENKO	: V.I. Vernadsky Federal University of Crimea (RUSYA)
Doç. Dr. Kadir Caner DOĞAN	: Gümüşhane Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Liudmyla RADOVETSKA	: National Academy of Security Service of Ukraine (UKRAYNA)
Doç. Dr. Murtaza HASANOĞLU	: Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi (AZERBAYCAN)
Doç. Dr. Mustafa KOCAOĞLU	: Necmettin Erbakan Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Nazlı YÜCEL BATMAZ	: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Oğuz IŞIK	: Hacettepe Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Recep REHİMLİ	: Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi (AZERBAYCAN)
Doç. Dr. Sefa USTA	: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Sezai ÖZTOP	: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Tuğba YOLCU	: Tarsus Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Vedat YILMAZ	: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (TÜRKİYE)
Doç. Dr. Yıldız ATMACA	: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi. Akif ABDULLAH	: Afyon Kocatepe Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi. Azamat MAKSÜDÜNOV	: Kırgız Türk Manas Üniversitesi (KIRGIZİSTAN)
Dr. Öğr. Üyesi. Elnur ALİYEYEV	: Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi (AZERBAYCAN)
Dr. Öğr. Üyesi. Recep TEMEL	: Bozok Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi. Selman Sacit BOZ	: Selçuk Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi. Sevil NAJİMUDİNOVA	: Kırgız Türk Manas Üniversitesi (KIRGIZİSTAN)
Dr. Öğr. Üyesi. Yusuf UYSAL	: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Gör. Kürşad ÖZKAYNAR	: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi (TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Gör. Özge KOCAKULA	: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi (TÜRKİYE)

Dr. Adam SZYMANSKI : WarszawaUniversity (POLONYA)
Dr. Antonina VATRAL : National Academy of Security Service of Ukraine (UKRAYNA)
Dr. Anwar SEKIOU : Belhadj Bouchaib University (CEZAYİR)

SAYI HAKEM KURULU / REWIEVER BOARD

Prof. Dr. A. Menaf TURAN : Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Ali AKYILDIZ : Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan YAYLI : Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ : Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Güray YONTAR : Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÜNLÜ : Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mithat Arman KARASU : Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Özcan SEZER : Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Prof. Dr. Özgür ÖNDER : Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. Özgür UĞURLUOĞLU : Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan ÇAĞLAYAN : Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Ufuk KARADAVUT : Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR : Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Vala Lale TÜZÜNER : İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel EREN : Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup BULUT : Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Zehra ODYAKMAZ : Ufuk Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah AYDIN : Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah OĞRAK : Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Aysel ÇETİNKAYA : Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Aziz BELLİ : Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Berat AKINCI : Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi
Doç. Dr. Gökben BAYRAMOĞLU : Hitit Üniversitesi
Doç. Dr. Kamil ŞAHİN : Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Mahmut AKGÜL : Erciyes Üniversitesi
Doç. Dr. Murşit IŞIK : Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa KOCAOĞLU : Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Muzaffer BİMAY : Batman Üniversitesi
Doç. Dr. Osman AĞIR : İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Refik YASLIKAYA : Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Samet GÜNER : Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Yıldız ATMACA : Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Cüneyt ÇALIŞKAN : Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Hülya ÜNLÜ : Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Gör. Kürşad ÖZKAYNAR : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. Öğr. Gör. Mehmet KAPLAN : Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr. Öğr. Gör. Osman KARACAN : Kastamonu Üniversitesi
Dr. Öğr. Gör. Özge KOCAKULA : Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Arş. Gör. Hüseyin KOÇAK : Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

DİZİNLER – VERİ TABANLARI / INDEXES - DATABASES

Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi (UYAD) 27 adet ulusal ve uluslararası dizin / veri tabanı tarafından indekslenmektedir. Tarandığımız dizinler / veri tabanları:

Journal of International Management Academy (JIMA) is indexed by 27 national and international indexes / databases. Indexes / databases which we scanned:

Erih Plus, EBSCO, Rootindexing, ResearchBib, ESJI (Eurasian Scientific Journal Index), COSMOS IF, Infobase Index, Sindex, Jurix Hukuk Dizini, Kaynakça.info, İdealonline, BASE (Bielefeld Academic Search Engine), CiteFactor, OpenAIRE, Türkiye Turizm Dizini, DOI, Crossref, Index Copernicus, Acarindex, Scilit, ASOS İndeks, DRJI, Sindex, ROAD, WorldCat (OCLC), Paperity, Busca Integrada,

ULUSLARARASI YÖNETİM AKADEMİSİ DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF MANAGEMENT ACADEMY

Yıl / Year: 2021 - Cilt / Volume: 4 - Sayı / Issue: 3

ISSN: 2636-8048

Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, başta kamu yönetimi ve işletme yönetimi olmak üzere “yönetim” ile ilgili teorik ve uygulamalı bilimsel/özgün makaleleri kabul etmektedir. Yönetim Akademisi, yönetim ile ilgili hazırlanan ulusal ve uluslararası düzeydeki akademik çalışmalarını yayınlayan hakemli bir dergidir. Dergi ile multidisipliner bir çalışma alanı tesis edilerek literatüre ve uygulamaya katkı sağlanması hedeflenmektedir. Editörler tarafından yapılan ön değerlendirmeyi geçen çalışmalar, kör hakem sistemine göre seçilen en az iki hakem tarafından incelenmektedir. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. Yönetim Akademisi, yılda üç sayı (Nisan - Ağustos - Aralık) olarak yayınlanmaktadır. Makalelerin başvuru aşamasından yayın aşamasına kadar olan tüm süreçleri Dergi Park sistemi üzerinden gerçekleştirilmektedir. Yazarlardan çalışmalarının yayınlanması için herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Ayrıca yazarlara ve hakemlere de bir ücret ödemesi yapılmamaktadır. Dergimize gönderilen makalelerin daha önce hiçbir fiziksel ve elektronik ortamda yayınlanmamış olması gerekmektedir. Aynı anda birden fazla dergiye gönderilen bir yayının tespit edilmesi halinde ilgili yazara/yazarlara ait tüm makale değerlendirmeleri iptal edilerek süreç sonlandırılacaktır. Bu nedenle başka bir bilimsel/aktüel dergiye gönderilen ve sonuçlandırılmayan çalışmaların sisteme yüklenmemesi önemle rica edilir. Yazarların ortaya koymuş oldukları veri, bilgi, belge, ifade ve değerlendirmeler kendi sorumluluklarındadır. Bu nedenle ortaya çıkabilecek olumsuzluklardan dolayı yayın, hakem, bilim ve değerlendirme kurulu ile diğer çalışanlarımızın sorumlu tutulamaz. Her yazarın makalelerini sisteme yüklemekle birlikte tüm bilimsel, hukuki ve etik kuralları bildiğini ve bu kurallara uygun bir şekilde yayını oluşturduğunu beyan ve taahhüt ettiği kabul edilmektedir. Dergide yer alan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir, yayınlayan kurulu ve dergiyi bağlamaz. Dergimizde araştırma makalelerine yer verilmektedir.

INTERNATIONAL JOURNAL OF MANAGEMENT ACADEMY accepts the theoretical and practical scientific/original articles on “management”, especially on public administration and business administration. It is aimed to contribute to the literature and practice by establishing a multidisciplinary workspace with the journal. The works having passed the preliminary consideration done by the editors is evaluated by at least two referees who are selected according to the blind referee system. The publication language of the journal is Turkish and English. INTERNATIONAL JOURNAL OF MANAGEMENT ACADEMY is published three times a year (April - August - December). All the processes from the application process to the publication process are carried out through the DergiPark system. The writers don't charge a fee for publication of their works. There is also no payment for authors and referees. The articles submitted to our journal are supposed not to have been published in any physical or electronic environment before. In the event that it is identified that a publication has been sent to more than one journal at the same time, all article evaluations of the relevant author/authors will be cancelled, and the process will be terminated. For this reason, it is strongly recommended that the works, which have been sent to any other scientific/actual journal and not been completed, should not be loaded into the system. The data, information, documents, statements, and evaluations that authors present are at their own responsibility. The publication, referee, science and evaluation committee and other employees can not be held responsible for any inconvenience this may cause. It is accepted that along with the loading their articles to the system, all the authors know all legal and ethical rules and declares and undertakes that they have generated their publications in accordance with these rules. Any views expressed in this publication are the views of the authors and are not the views of International Journal Of Management Academy. Our journal includes research articles.

YAYIN ETİĞİ / PUBLICATION ETHICS :

- Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, COPE'nin (Yayın Etiği Komitesi) temel ilkelerini takip eder. Dergi, intihalin bütün çeşitlerine ve telif haklarının ihlaline karşıdır. Yazarlar, Yayın Etik Kuralları Komitesi (Committee on Publication Ethics (COPE)) tarafından belirlenen yayın etiğine ilişkin yüksek standartlara uymalıdır.
- Verilerde sahtecilik yapma veya veri uydurma, yazarlara ait olan eserlere uygun atıflar yapılmaksızın çoğaltılması da dahil olmak üzere intihal ve eserin kötüye kullanılması kabul edilemez uygulamalardır. Herhangi bir etik usulsüzlük vakası çok ciddi şekilde muamele görmekte olup COPE kurallarına uygun olarak ele alınacaktır.
- Makale metninde listelenen tüm yazarlar, deneysel tasarıma ve uygulanmasına ya da verilerin analizi ve yorumlanmasına önemli katkıda bulunmuş olmalıdır. Yazarların tümü, makale metninin taslağında ve gözden geçirme safhalarından herhangi birinde yer almış olmalı ve nihai versiyonu okumuş ve onaylamış olmalıdır. Makale metninin yazılmasına büyük katkıda bulunan herkes yazar olarak listelenmelidir (örn. "birinin yerine yazma" Dergi tarafından yasaklanmıştır). Çalışmanın oluşturulmasında içeriğe entelektüel açıdan katkı sağlamayan kişiler, yazar olarak belirtilmemelidir.
- Yazar(lar)dan değerlendirme süreçleri çerçevesinde makalelerine ilişkin ham veri talep edilebilir, böyle bir durumda yazar(lar) beklenen veri ve bilgileri yayın kurulu ve bilim kuruluna sunmaya hazır olmalıdır.
- Makale metnini dergiye göndermeniz onun orijinal bir makale ve yayınlanmamış bir eser olduğu ve başka herhangi bir yerde incelenmemekte olduğu anlamına gelmektedir.
- Yazarın kendi eserinin çoğaltılması da dahil olmak üzere uygun bir atıf yapılmadan kısmen veya tamamen yapılan intihal, dergi tarafından tolere edilmez. Dergiye sunulan makale metinleri, özgünlük açısından intihal karşıtı yazılım kullanarak kontrol edilmektedir.
- Makalelerini Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi'ne gönderen tüm yazarların referans verme etik standartlarına uyması beklenir. Makalede kullanılan kaynaklara uygun olarak referansların verilmesi yazar (lar)ın yükümlülüğündedir.
- Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi intihal değerlendirmesi & benzerlik oranı tespitinde Turnitin programı kullanmaktadır. Çalışma yayınlandıktan sonra intihal tespit edilmesi durumunda "Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi" makaleyi geri çekme hakkını saklı tutar.
- Yazar(lar)ın yayınlanmış, erken görünüm veya değerlendirme aşamasındaki çalışmasıyla ilgili bir yanlış ya da hatayı fark etmesi durumunda, dergi editörünü veya yayıncıyı bilgilendirme, düzeltme veya geri çekme işlemlerinde editörle işbirliği yapma yükümlülüğü bulunmaktadır.
- Tüm çalışmaların Körleme Hakemlik ile değerlendirilmesi yayın kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bu süreç yayının nesnel ve bağımsız değerlendirilmesi ile güven sağlar. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, değerlendirme süreci çift taraflı kör hakemlik ilkesiyle yürütülür. Hakemler yazarlar ile doğrudan iletişime geçemez, değerlendirme ve yorumlar dergi yönetim sistemi (dergipark) aracılığıyla iletilir. Bu süreçte değerlendirme formları ve tam metinler üzerindeki hakem yorumları editör aracılığıyla yazar(lar)a iletilir.
- Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi'nde uygulanan yayın süreçleri, bilginin tarafsız ve saygın bir şekilde gelişimine ve dağıtımına temel teşkil etmektedir. Dergi sahibi, yayıncı ve diğer hiçbir politik ve ticari unsur, editörlerin bağımsız karar almalarını etkilemez.
- International Journal of Management Academy follows the main principles of COPE (Committee on Publication Ethics). Journal is against all forms of plagiarism or unethical act of copyright. Authors should observe high standards with respect to publication ethics as set out by the Committee on Publication Ethics (COPE).
- Falsification or fabrication of data, plagiarism, including duplicate publication of the authors' own work without proper citation, and misappropriation of the work are all unacceptable practices. Any cases of ethical misconduct are treated very seriously and will be dealt with in accordance with the COPE guidelines.
- All authors listed on the manuscript should have contributed significantly to the experimental design, its implementation, or analysis and interpretation of the data. All authors should have been involved in the writing of the manuscript at draft and any revision stages, and have read and approved the final version. Anyone who made major contributions to the writing of the manuscript should be listed as an author (e.g. "ghost writing" is prohibited by the Journal). Persons who do not make intellectual contributions to the content in the creation of the article should not be mentioned as author(s).
- The raw data of the articles in the framework of the evaluation process can be requested from the author(s). In such a case, the authors should be prepared to submit the expected data and information to the editorial board and the scientific committee.
- By submitting your manuscript to the journal it is understood that this is an original manuscript and is unpublished work and is not under consideration elsewhere. Plagiarism, including duplicate publication of the author's own work, in whole or in part without proper citation is not tolerated by the journal. Manuscripts submitted to the journal is checked for originality using anti-plagiarism software.
- All authors who submit their manuscripts to the International Journal of Management Academy are expected to comply with the ethical standards of reference. It is the responsibility of the author (s) to give references in accordance with the sources used in the article.
- International Journal of Management Academy uses Turnitin software to calculate the ratio of originality. If the plagiarism is detected after publication, "International Journal of Management Academy" reserves the right to retract the article.
- If the author(s) perceive a mistake or error in the published, early-view or evaluation processes, they have an obligation to cooperate with the editor in informing, correcting or withdrawing.
- Blind peer-review is the principal mechanism by which the quality of research is judged. This evaluation directly affects the quality of the publication. This process provides trust with objective and independent evaluation of the publication. International Journal of Management Academy, evaluation process is carried out with the principle of double blind peer-review. Referees cannot communicate directly with the authors, reviews and comments are transmitted through the journal management system (dergipark).
- The publication processes implemented in International Journal of Management Academy are the basis for the development and distribution of scientific knowledge in an impartial and respectful manner. The journal owner, publisher and any other political and commercial elements do not affect the independent decision-making of editors.

Marija APOSTOLOVA NIKOLOVSKA, Nadezda DIMITROVSKA

Challenges of Future Jobs in Macedonia - Remote or Hybrid Generation? /

484 - 494

Gelecekteki İşlerin Zorlukları - Uzaktan veya Hibrit Üretim?

Araştırma Makalesi / Research Article

Bilge Kağan ŞAKACI, Abdel Bais SOUMANOU, Selçuk ÖZKAYA

Benin on the Axis of the Law of the Primate City: The Case of Cotonou /

495 - 508

Tek Büyük Kent Kuramı Ekseninde Benin: Cotonou Örneği

Araştırma Makalesi / Research Article

Mehmet Akif ÖZER, Meryem KARTAL

Yerel Demokrasi ve Katılım: Türkiye ve İngiltere Üzerinden Bir İnceleme /

509 - 529

Local Democracy and Participation: A Review on Turkey and England

Araştırma Makalesi / Research Article

Mustafa GÖRÜN, Fatma ADIGÜZEL EMİR

Çanakkale Kentinin Markalaşması ve Marka İmajının Ölçümü /

530 - 544

The Branding of the City of Çanakkale and Measurement of its Brand Image

Araştırma Makalesi / Research Article

Ramazan Cengiz DERDİMAN

Kamu Tüzel Kişiliğinin Ölçütleri Hakkında Değerlendirmeler /

545 - 573

Assessments on The Criteria of Public Legal Personality

Araştırma Makalesi / Research Article

Vedat YILMAZ, Muhammed Cihat GÜNAY

**Van Gölü'nün Korunmasına Yönelik Yapılan Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi:
Adilcevaz, Ahlat ve Tatvan Belediyeleri Örneği /**

574 - 583

*Evaluation of the Activities Carried Out for the Protection of Lake Van: The Example of the
Municipalities of Adilcevaz, Ahlat, Tatvan*

Araştırma Makalesi / Research Article

Kürşad ÖZKAYNAR, Tarık YOLCU

Dijital Pazarlama ve Markaların Müşteri Memnuniyeti /

Digital Marketing and Brands' Customer Satisfaction of Brands

Araştırma Makalesi / Research Article

584 - 598

Selçuk Yasin YILDIZ

Sosyal Medya Kullanıcılarının Satın Alma Tercihlerinde Influencer Pazarlamasının Etkisi/

The Effect of Influencer Marketing on the Purchase Preferences of Social Media Users

Araştırma Makalesi / Research Article

599 - 610

Murat YILDIZ, Yahya KADIOĞLU, Aynur AYDIN

Etkili Faktörleriyle Boyabat Şehrinin Gelişimi ve Gelişime Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Sorunlar /

The Development of the City of Boyabat with its Effective Factors and the Problems Occurring due to the Development

Araştırma Makalesi / Research Article

611 - 621

Akif ABDULLAH

COVID-19 Koronavirüs Pandemisinin Rusya'da Sosyo-Ekonomik Eşitsizliğe ve Yoksulluğa Etkisinin Değerlendirilmesi /

Evaluation of the Impact of the COVID-19 Coronavirus Pandemic on Socio-Economic Inequality, and Poverty in Russia

Araştırma Makalesi / Research Article

622 - 637

Murat ÇUBUKCU

Örgütler Arası Ağların Stratejik Öneme Dair Literatürdeki Güncel Tartışmalar /

Current Discussions in the Literature on the Strategic Importance of Interorganizational Networks

Araştırma Makalesi / Research Article

638 - 659

İsmail MARDİNLİ

Post-Modern Dönem Kentsel Toplumsal Hareketlerine İlişkin Bir Literatür İncelemesi /

A Literature Review on Post-Modern Era Urban Social Movements

Araştırma Makalesi / Research Article

660 - 669

Mehmet Nur ÇELİKASLAN

Türk - Amerikan İlişkileri: 1 Mart Tezkeresi Gerilimi /

Turkish – American Relations: March 1 Bill Tension

Araştırma Makalesi / Research Article

670 - 678

Can ŞAHAN, İsmail KAYA

Türkiye Afet Bilgi Bankası (TABB) ile EM-DAT Veri Tabanlarının Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi /

Comparison and Evaluation of Turkey Disaster Knowledge Base (TABB) with the EM-DAT Database

Araştırma Makalesi / Research Article

679 - 695

Dilek DEDE

Kamu Politikalarında Şeffaflık ve Açıklık İlkelerine E-Katılımın Etkisi /

The Influence of E-participation on Transparency and Openness Principles in Public Policy

Araştırma Makalesi / Research Article

696 - 706

Challenges of Future Jobs in Macedonia - Remote or Hybrid Generation?

Gelecekteki İşlerin Zorlukları - Uzaktan veya Hibrit Üretim?

Marija APOSTOLOVA NIKOLOVSKA
Phd., State Counselor for Human Resources,
Government of the Republic of N. Macedonia,
marija.apostolova@primeminister.gov.mk
<https://orcid.org/0000-0002-1758-3471>

Makale Başvuru Tarihi: 26.02.2021
Makale Kabul Tarihi: 23.12.2021
Makale Türü: Araştırma Makalesi

Nadezda DIMITROVSKA
Spç., State Counselor for Information Technology,
Government of the Republic of N. Macedonia,
nadezda.dimitrovska@gs.gov.mk
<https://orcid.org/0000-0002-0723-2045>

ÖZET

**Anahtar
Kelimeler:**

Teknolojik
Değişiklikler,
İşler,
Uzaktan Üretim,
Hibrit Üretim,

Araştırma konusu güncel, çağdaş ve ampirik olup, mevcut ve gelecekteki araştırmacılar için de bir zorluğu ortaya koymaktadır. Bu makale, literatürdeki çalışmalara ve son dönemdeki birçok araştırmalara göre işin ve işgücünün geleceği ile ilgili çeşitli araştırma sorularını teorik olarak analiz eder: “İnovasyondaki mevcut işgücü bugüne göre nasıl benzersiz olabilir?” “Meslekler ve işler nasıl değişebilir?” “Hangi yetenekler ve kapasiteler gerekli olacak?” Bilgi teknolojisindeki değişiklikler aynı zamanda şirketlerdeki işin niteliğini ve Makedonya'daki kurumlarda görev alan yöneticilerin çalışmasını da değiştirmektedir. Makalede öncelikle Makedonya resmi istatistik verileri kullanılmıştır. Yüksek teknolojinin getirilmesi ve çok sayıda işin bilgisayarlaştırılması, işin bilişsel bileşenlerinin analiz edilmesi ihtiyacını göstermektedir. Ancak, değişiklikler yalnızca işlerle ilgili olarak gerçekleşmeyecek; kendimizi organize etme şeklimizde de değişiklikler olacaktır. Ayrıca makalede Makedonya'da son beş yılda faaliyet gösteren sektörlerle göre çalışanların durumunun bir analizi yapılmaktadır. Aynı zamanda çalışan sayısında artış olan sektörler de analiz edilmektedir. Verilere göre, Makedonya'da geçmiş dönemde meydana gelen sosyal ve teknolojik değişikliklerin özellikle tarım, ormancılık ve balıkçılık sektöründeki çalışan sayısı üzerinde faaliyet gösterdiği sektörler itibarıyla çalışan sayısı üzerinde güçlü bir etkiye sahip olduğu vurgulanmaktadır. Çalışan sayısı 24758 kişi azalırken, son beş yılda imalat sektöründe çalışan sayısı 20520 artmıştır.

ABSTRACT

Keywords:

Technological
Changes,
Jobs,
Remote Generation,
Hybrid Generation,

The subject of research is current, contemporary, empirical and is a challenge for a number of current and future researchers. This paper theoretically analyzes several research questions regarding the future of work and jobs according to relevant studies and many researches in the last period: How might the current labor force in innovation be unique in relation to today? How might occupations and jobs change? What abilities and capacities will be required? The changes in the information technology also change the nature of the work in the company and with it the work of the manager in the institutions in N. Macedonia. The paper uses official statistical data from N. Macedonia, primarily due to their availability. The introduction of high technology and computerization of a large number of jobs indicate the need for analysis of the cognitive components of the job. However, the changes will not only happen in relation to the jobs; there will also be changes in the way we organize ourselves. The paper also presents an analysis of the situation in N. Macedonia of employees according to the sectors of activity in the past five years, at the same time an analysis is made of the sectors in which there is an increase in the number of employees. According to the data, it is emphasized that the social and technological changes that occur in the past period in N. Macedonia have a strong impact on the number of employees by sectors of activity especially on the number of employees in the sector of agriculture, forestry and fishing where the number of employees decreased by 24758 persons, while in the last five years the number of employees in the manufacturing sector has increased by 20520.

1. INTRODUCTION

Today, the universe of work is encountering a time of shocking change. As robotization, fundamentally as mechanical technology, man-made consciousness and other new advances, are making at a remarkable rate and are altogether affecting various businesses in N. Macedonia, they are heading to wide-going changes to the positions, errands and abilities needed inside every area. Simultaneously, various different parts, for example, work versatility and movement; segment change; changes in the conveyance and nature of instruction and abilities and developing ability needs in areas like framework, medical care and schooling are too changing the nature and nature of work. The cooperation can be virtual or individual, contingent upon the job, extent of work and action. The versatile, on-request labor force will be a future model inside the coordinations business, tallying both operational and office positions.

The paper is research-instructive in nature and gives a complete overview of a number of other review research that refer to and complement the research subject contained in the title of this paper. Starting from the topicality, modernity and the need, this doctoral thesis is focused as it is resolving some of the dilemmas and issues that arise from the subject. Starting from the topicality, modernity and the need, this paper is focused as it is resolving some of the dilemmas and issues that arise from the subject. Regarding the scientific-research methods in the paper, the emphasis is placed on the descriptive, analytical-synthetic and empirical method in order to discover and explain the situation of employees in N. Macedonia in the period from 2016 to 2020 in terms of sectors of activity, as well as for 2019. and 2020 in terms of employment rate, education and number of vacancies. For better visibility of the statistical data, they are presented with graphs and tables, additionally a percentage is calculated. The literature used in the paper is directly related to the subject of the research directly refers to a number of empirical facts about the labor market in N. Macedonia, but also about the challenges of the jobs, abilities and skills that will be needed in the future, and are part of the latest world reports.

2. THE MEANING OF THE FUTURE JOB - WHAT ABILITIES AND CAPACITIES WILL BE REQUIRED?

The most profound changes in work can result from changes in societal values. At the moment, the workforce is aging, or more precisely, the average age of workers is increasing in N. Macedonia. In addition to demographic change, there may be changes in the role that work plays in life. The amount of education that the average person receives is steadily increasing since the industrial revolution, and it seems that this trend will continue. One undesirable effect of the increase in education is that the people who are well educated want and expect a job that they consider important. In next period, preparing and upskilling will be significant for organizations to remain on top of things in the new time of work. Institutional information is basic for keeping up coherence and enduring an emergency. Upskilling existing workers should get known as a keen path for establishments and organizations to clutch that knowledge while developing abilities to address new difficulties.

A comparative analysis of the data shows that in the last five years the number of employees in the larger number of sectors is increasing and the percentages are shown in Table 1, especially in the manufacturing, wholesale and retail trade sectors and in social and health care.

Table 1. Employed By Sectors of Activities And By Type of Ownership of the Business Entities

Year	2016	2017	2018	2019	2020	%
Agriculture, forestry and fishing	120 303	120 311	119 337	111 033	95 545	1.26
Mining and quarrying	6 416	6 576	6 509	6 587	6 977	0.92
Manufacturing	137 615	143 253	150 820	157 831	158 135	0.87
Electricity, gas, steam and air conditioning supply	10 358	10 407	10 324	10 610	9 395	1.10
Water supply, sewerage, waste management and remediation activities	12 797	12 651	14 120	17 214	15 590	0.82
Construction	52 140	53 391	56 263	56 036	55 165	0.95
Wholesale and retail trade, repair of motor vehicles and motorcycles	104 514	108 869	108 726	112 624	116 970	0.89
Transportation and storage	36 258	37 769	39 134	44 410	43 348	0.84
Accommodation and food service activities	25 446	28 569	30 964	34 333	33 799	0.75

Information and communication	13 600	13 587	12 995	15 348	18 481	0.74
Financial and insurance activities	10 927	10 817	8 095	10 627	11 844	0.92
Real estate activities	(1615)	(1702)	:	2 093	2 168	0.74
Professional, scientific and technical activities	13 496	13 350	17 332	18 480	18 550	0.73
Administrative and support service activities	14 335	13 928	14 612	20 651	20 067	0.71
Public administration and defence, compulsory social security	53 969	53 143	52 900	53 425	54 962	0.98
Education	42 569	43 973	44 696	46 186	48 824	0.87
Human health and social work activities	39 089	40 807	42 760	45 279	49 683	0.79
Arts, entertainment and recreation	12 584	13 262	12 334	17 773	18 391	0.68
Other service activities	13 538	12 604	13 059	14 875	15 631	0.87

Source: Republic of N. Macedonia. State Statistical Office. Active Population in the Republic of N. Macedonia

Table 2. Labour Force and Activity Rates in Republic of N. Macedonia

Labour Force And Activity Rates							
	Total Working Age Population	Total	Employed	Unemployed	Activity Rate	Employment Rate	Unemployment Rate
2019	1 684 820	964 014	797 651	166 363	57.2	47.3	17.3
2019/III	1 685 351	964 248	799 546	164 702	57.2	47.4	17.1
2020/II	1 685 909	953 039	793 416	159 623	56.5	47.1	16.7
2020/III	1 685 741	941 136	785 561	155 575	55.8	46.6	16.5

Source: Republic of N. Macedonia. State Statistical Office. Active Population in the Republic of N. Macedonia Results from the Labour Force Survey, III quarter 2020

Also, the data from the Macedonian State Statistical Office show that, in the III quarter of 2020, the labour force in the Republic of North Macedonia numbered 941 136 persons, of which 785 561 were employed and 155 575 were unemployed persons.

Table 3. Labour Force by Educational Attainment

Educational Attainment	Labour Force		Employed		Unemployed	
	2019/III	2020/III	2019/III	2020/III	2019/III	2020/III
Without education	9 107	(4 176)	(4 979)	(2 830)	(4 128)	:
Incomplete primary and lower secondary education	19 123	14 004	15 179	11 008	(3 943)	(2 996)
Primary and lower secondary education	162 406	138 770	123 560	109 361	38 846	29 409
3 years of secondary education	76 301	70 382	67 928	59 308	8 373	11 074
4 years of secondary education	462 299	451 504	385 729	375 969	76 571	75 536
Higher vocational education	17 261	18 427	16 093	16 373	:	(2 054)
University level education	217 751	243 872	186 078	210 711	31 673	33 161
TOTAL	964 248	941 136	799 546	785 561	164 702	155 575

Source: Republic of N. Macedonia. State Statistical Office. Active Population in the Republic of N. Macedonia Results from the Labour Force Survey, III quarter 2020

Also, in the paper are given data about Macedonian labour force by educational attainment. It is important to note the increase in the number of unemployed with university level education by 1488 within one year.

3. RELEVANT RESEARCH

In the report - Leading the social enterprise: Reinvent with a human focus, according to Deloitte, 90% of associations are overhauling parts, with "*mixture occupations*" in the most popularity; these jobs wed specialized abilities with "*delicate*" abilities in zones like correspondence, advantage and coordinated effort. On the opposite side, the World Economic Forum finds that more than 33% of the abilities (35%) considered significant in the present labor force will have changed inside five years, with delicate abilities in the working environment getting more significant and attributes like flexibility are popular as organizations change their activities to accept distant work and other crossover working environment models (Deloitte Global Human Capital Trends, 2019). Additionally, it is stressed that given developing abilities deficiencies and the low birth rate in various countries, utilizing and managing "elective" labor forces will get vital for business development in the years ahead.

In the report from World Economic Forum, it is reasoned that inventiveness will get one of the main three abilities laborers will require and furthermore enthusiastic insight, which doesn't highlight in the best 10 abilities these days, will get one of the top abilities needed by all. The main ten abilities in 2020 are: mind boggling critical thinking, basic reasoning, imagination, individuals the board, planning with others, passionate insight, judgment and dynamic, administration direction, arrangement and intellectual adaptability (World Economic Forum, 2020).

In the report from Citrix with the title Work 2035 are analyzes elective dreams of things to come of work in 2035 and how individuals and innovation will cooperate to make esteem. This report depends on a two-section research study joining elective prospects situation arranging and hearty assessment research among business pioneers and representatives across the US and Europa and recognizes four elective fates of work and thinks about how innovation will change the connection among individuals and innovation. As indicated by the distributed information 77% of experts imagine that by 2035, AI will essentially accelerate their dynamic cycle, making them more beneficial and 75% of experts accept that in 2035, AI speculation will be the best driver of improvement for their association. The examination shows that we are near the precarious edge of some turning points in the advancing connection among individuals and innovation in the work environment and 96 percent of experts (business pioneers and laborers consolidated) accept that the opportunity will come when innovation and AI will create more income for their association than human specialists. In the closing it is pointed that 2028 is the year experts anticipate we will reach tipping point, where innovation and AI start to create more income for their associations than people (Citrix, 2020b).

As indicated by report World Economic Forum, eight fates of work have been dissected, for example eight situations and their suggestions present different potential dreams of what the eventual fate of work may resemble constantly 2030 (WEF, 2020). In light of how various mixes of three center factors;

- The pace of innovative change and its effect on plans of action,
- The advancement of learning among the current and future labor force,
- The greatness of ability portability across geologies are probably going to impact the idea of work later on.

This report gives a beginning stage to thinking about a scope of choices around the numerous potential fates of work. With respect to change, as one of the three center factors that underlined is that: ongoing developments in innovation have drastically modified numerous parts of our regular daily existences, changed whole enterprises and essentially disturbed the work market. Simultaneously it is pointed that, improvements in regions like man-made reasoning, advanced mechanics and large information investigation have uprooted entire occupations, moved the undertakings and required abilities inside couple of occupations, and made altogether new errands and occupations. Additionally, it is accentuated that, the repercussions of a large number of these mechanical improvements so far are now being felt today and as a result of that how rapidly and extensively these advancements are received and how quickly and comprehensively advance improvements influence plans of action, will decide the overall robustness or instability of future work markets.

World Economic Forum recognizes a non-comprehensive scope of expected activities, getting from the discussions on the eventual fate of work and their interviews with specialists. They center primarily around those activities that can proactively shape a superior future yet can likewise frame the center principles of savvy responses inside every future situation world: labor force re-skilling, instruction frameworks change, improved advanced admittance, lithe wellbeing nets, work assurance motivators, shrewd occupation creation impetuses, backing to mass business venture, administration of online stage work, portability the executives, interest motivations.

The report, *Working From Home - from invisibility to decent work* (ILO, 2021), likewise shows that homeworkers don't have similar degree of social assurance as different specialists. They are additionally less inclined to be essential for a trade association or to be gotten by an aggregate wrangling ascension. The report joins solid proposals to make homeworking more noticeable and, in this manner, prevalent got. For modern homeworkers, the report underlines the meaning of urging their transition to the proper economy by broadening lawful assurances, improving consistence, summing up formed agreements, giving admittance to government managed retirement and making homeworkers aware of their privileges. For telecommuters, the report approaches policymakers to place specifically exercises to moderate psychosocial dangers and present a "option to detach", to ensure respect for the limits between working life and private life.

In the position paper from the International Federation of Robotics, it is emphasized that they believe that, robots increase productivity and competitiveness and increased productivity can lead to increased demand, creating new job opportunities. Also, it is pointed that automation has led overall to an increase in labour demand and positive impact on wages and therefore robots complement and augment labour. They pointed that the future will be robots and humans working together and that the robots substitute labour activities but do not replace jobs. Also, the focus of the report is that automation provides the opportunity for humans to focus on higher-skilled, higher-quality and higher-paid tasks (IFT, 2020).

4. TECHNOLOGICAL CHANGES AND CHALLENGES - HOW MIGHT OCCUPATIONS AND JOBS CHANGE?

Today, remote work has gotten the "new normal" and organizations and organizations are making it a piece of their drawn out procedures to guarantee business congruity. In the Republic of North Macedonia, the Economic Chamber of Information and Communication Technologies – MASIT held a data meeting to introduce the report about the discoveries of the investigation for the requirements of the ICT business for a gifted labor force as perhaps the greatest test for keeping up intensity and expanding development (MASIT, 2020).

This Workforce Assessment Report provides a comprehensive picture of the constraints and challenges of the companies in the ICT industry, in the region of Western Balkans, in relation to skills and availability of labor they need to operate effectively and to grow and to offer recommendations for improvements. The methodology includes: online survey of 134 ICT companies, direct interviews with ICT companies, direct interviews with business associations and data from State Statistical Offices of Individual Countries and also data from other available reports and studies (including WTO, World Bank etc.).

Regarding the question of Availability of labor force in the next three years, this report shows (especially survey from the IT companies -134) that they believe there will be no competent and well-trained workforce in the next three years. Analyzing the data from the Macedonian State Statistical Office, in the third quarter of 2020, the job vacancy rate was 1.69%. The job vacancy rate was highest in section I - Accommodation and food service activities, 4.69%, while the lowest rate was registered in sections D - Electricity, gas, steam and air conditioning supply and O - Public administration and defense; compulsory social security, 0.17%. Business entities with 3-9 workers had the most job vacancy rate of 2.44%.

Table 3. Occupied Posts and Job Vacancies by Sectors of Activities

Number of Occupied Posts, 2019	Number of Job Vacancies, 2019	Sector of Activities	Number of Occupied Posts, 2020	Number of Job Vacancies, 2020
508 810	7 791	Total	485 372	8 364
4 022	27	Mining and quarrying	4 220	187
120 549	2 003	Manufacturing	115 863	2 317
7 939	15	Electricity, gas, steam and air conditioning supply	8 248	14
10 822	59	Water supply; sewerage, waste management and remediation activities	10 124	80
29 570	355	Construction	29 755	617
86 253	1 420	Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles	84 658	1 543
30 425	511	Transportation and storage	28 910	627
24 426	813	Accommodation and food service activities	19 133	941
15 113	320	Information and communication	15 428	376
10 616	122	Financial and insurance activities	9 699	85
2 374	78	Real estate activities	2 320	21
16 329	189	Professional, scientific and technical activities	17 641	254
20 855	742	Administrative and support service activities	22 982	758
39 654	116	Public administration and defense; compulsory social security	28 141	47
35 617	237	Education	35 765	176
36 950	402	Human health and social work activities	36 423	171
12 444	267	Arts, entertainment and recreation	11 854	100
4 851	117	Other service activities	4 208	50

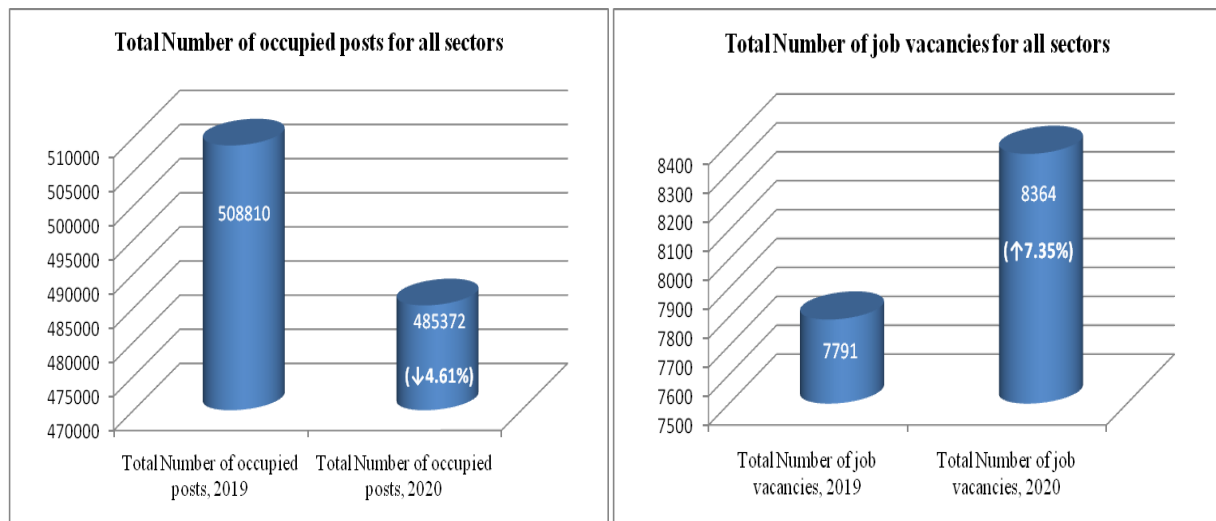
Source: Republic of N. Macedonia. State Statistical Office. Job vacancies, third quarter 2019, Source: State Statistical Office. Job vacancies, third quarter 2020.

Deriving from this data (Table 1), we could notify the following remarks comparing years 2019 and 2020;

1. For all sectors:

- The total number of occupied posts in 2020 has been decreased by 4.61%.
- The total number of job vacancies in 2020 has been increased by 7.35%.

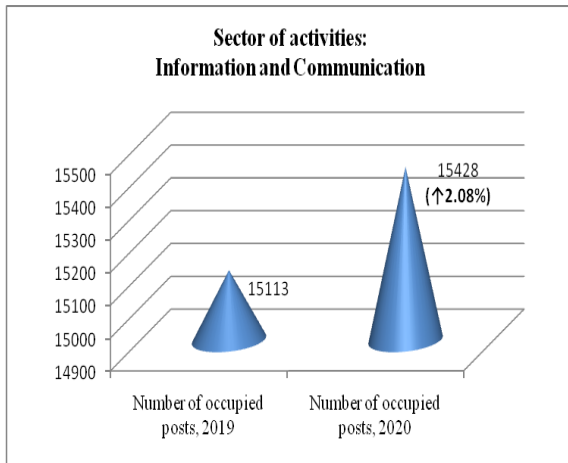
Graph 1. Total Number of Occupied Post For All Sectors **Graph 2.** Total Number of Job Vacancies For All Sectors

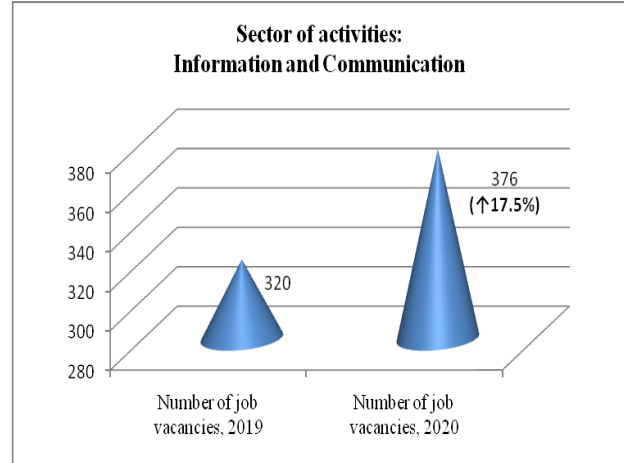
Particularly for Sector Information and Communication Technology;

- The total number of occupied posts in 2020 has been increased by 2.08%.
- The total number of job vacancies in 2020 has been increased by 17.5%, which means that there is a lack of qualified workforce for this sector.

Graph 3. Total Number of Occupied Post for IC

Graph 4. Total Number of Job Vacancies for IC

The paper also presents one short analysis of job vacancies (in Table 4) in accordance with the vacancies published for the Employment Agency for January 2021. The number of published job vacancies (selected vacancies for the ten most vacancies in January 2021) and their number is 600. The announcements for the following vacancies are presented in Table 4.

Table 4. Number of Job Vacancies in January 2021 (By Occupation)

Row	Occupation	No
1	Seller	59
2	Administrator/Administrative Officer	42
3	Driver	38
4	General worker	37
5	The waiter	20
6	Hygienist	17
7	Doctor of medicine	16
8	Sewing	16
9	Construction	15
10	Pharmacist	12

5. CONCLUSION

In the title of this paper, we say remote or hybrid generation, because of that terms we give definition about remote work and hybrid work force. Remote work will remain a cornerstone of the postpandemic future of work. One of the definitions about remote working is that remote working is a method of work that grants representatives of an association to play out the entirety of their principal work obligations from outside conventional office space. Making a hybrid workforce isn't difficult, but it does require a well-thought strategy. Each person component needs to work for both onsite and remote employees. And the key components together should support organizational culture, which in turn drives engagement and productivity.

The struggle to create jobs is becoming a key strategy for consolidating each country on a global scale. The analysis in this theoretical paper provides a detailed overview of labor market developments in N. Macedonia. The movements of the basic indicators for the labor market market and employment by certain activities are analyzed. The analysis of the trends in the Macedonian labor market indicates the concern that the combinat

impact of demographic factors and structural mismatch between supply and demand affects the flexibility and mobility of the workforce.

Research and analysis of the labor force in N. Macedonia is a subject that is always subject to significant changes in society and because of this is the urgency and need for this research challenge. According to the analyzed data and the comparative analysis of the workforce and jobs, it is inevitable to emphasize that it needs an appropriate combination of skills that are in accordance with the requirements of the national and regional economies.

One of the recommendation is that in the future, organizations and competent institutions in N. Macedonia should enable retraining (requalification) opportunities for people who want to change career paths, improve on the job training, establish procedures and culture of collaborative learning, job shadowing, reparative activities for education and training in the areas that are expected to be dominant in the following period, such as: artificial intelligence, internet of things, Big Data, virtual reality, robotics and promotion of life-long learning and collaborative learning on all levels of education.

It is necessary in next period the associations in N. Macedonia must to zero in on work done rather than hours worked-making devices and applications to help oversee far off worker execution more essential. Also, ceaseless criticism will become fundamental since chiefs should endeavor to assist representatives with exploring their work duties and meet execution assumptions. It will be vital reexamining how objectives are set and distinguishing key execution measurements that will be basic to overseeing telecommuters in the new typical. Exclusively by dynamic partaking in virtual occasions, being dynamic in online gatherings, and keeping eagerness high, workers will actually want to stand apart as pioneers while working from home.

REFERENCES

- BLAZEVSKI – MOJSOSKA, N ve PETRESKI, M (2015), **Assessment of the Impact of the Active Labor Market Programs: Key Findings**, Decent Technical Support Team Work and Office of Central and Eastern Europe, ILO
- CITRIX (2020a), *“The State of Remote Work Preparing For Business as Usual-From Anywhere”*, **E-Book**, https://www.citrix.com/content/dam/citrix/en_us/documents/ebook/the-state-of-remote-work.pdf (Date of Access: 18.12.2020).
- CITRIX (2020b), *“Work 2035 - How People And Technology Will Pioneer New Ways of Working”*, **Analyst Report**, https://www.citrix.com/content/dam/citrix/en_us/documents/analyst-report/work-2035.pdf (Date of Access: 05.01.2021).
- DELOITTE INSIGHTS (2019), **Leading the Social Enterprise: Reinvent With a Human Focus - 2019 Deloitte Global Human Capital Trends**, Deloitte Insights Publisher, New York (USA), https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ro/Documents/HC_Trends_2019_C_TT-FFF-06291_ro_2019_General_Document_en.pdf?nc=1&utm_campaign=HC_Trends_2019_C_TT-FFF-06291_ro_2019_General_Email_en&utm_medium=email&utm_source=Eloqua (Date of Access: 20.12.2020).
- EMPLOYMENT AGENCY OF THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA (2019), **Labor Market Skills Needs Survey in the Republic of Northern Macedonia for 2020**, Results of the conducted research, Skopje: Employment Agency of the Republic of Northern Macedonia.
- EMPLOYMENT AGENCY OF THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA (2021), *“Ad Search”*, **Employment Agency of The Republic of Northern Macedonia Corporate Web Page**, <https://e-rabota.av.gov.mk/OglasSearch.aspx> (Date of Access: 28.01.2021).
- HELSINKI COMMITTEE FOR HUMAN RIGHTS OF THE REPUBLIC MACEDONIA (2019), **Measuring the level of satisfaction with the mechanisms for protection of workers' rights in the Republic of North Macedonia**, Skopje.
- ILO - INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION (2021), **Working From Home: From Invisibility to Decent Work**, ILO Publisher, Geneva, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_765806.pdf (Date of Access: 12.01.2021).

- INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION 2020. **COVID-19 and the World of Work: Rapid Assessment of the Employment Impacts and Policy Responses. North Macedonia.** First Edition. May 15, 2020. https://www.ilo.org/budapest/whatwe-do/publications/WCMS_746124/lang--en/index.htm. (Date of Access: 15.01.2021).
- MACEDONIA 2020. **The Impact of the COVID-19 Pandemic on Enterprises in North Macedonia.** May 2020. <https://sociojalendijalog.mk/wp-content/uploads/2020/08/ENG-Report-on-the-impact-of-COVID-19-FINALrev-4-17-8-20.pdf>. (Date of Access: 12.01.2021).
- MASIT (2020), **ICT – Labor Force Assessment Report**, Workforce Assessment Report – ICT Industry, https://masit.org.mk/en/publications_post/report-on-the-topic-ict-labor-force-assessment-report/ (Date of Access: 03.01.2021).
- POMPA, Claudia (2015), **Jobs for the Future**, Report, <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/9578.pdf> (Date of Access: 15.12.2020).
- STATE STATISTICAL OFFICE (2019), **Job Vacancies**, Third Quarter 2019, http://www.stat.gov.mk/pdf/2019/2.1.19.32_mk.pdf (Date of Access: 09.01.2021).
- STATE STATISTICAL OFFICE (2020), **Active Population in the Republic of N. Macedonia Results from the Labour Force Survey**, III quarter 2020, http://www.stat.gov.mk/pdf/2020/2.1.20.34_mk.pdf (Date of Access: 23.12.2020).
- STATE STATISTICAL OFFICE (2020), **Job Vacancies**, Third Quarter 2020, http://www.stat.gov.mk/pdf/2020/2.1.20.33_mk.pdf (Date of Access: 10.01.2021).
- TRAJKOVSKI, K (2019), **National Report: Adapting Industrial Relations to New Forms of Work**, Center for Research and Policy Making, Skopje.
- WORLD ECONOMIC FORUM (2018), **Eight Futures of Work - Scenarios and Their Implications**, World Economic Forum Publisher, http://www3.weforum.org/docs/WEF_FOW_Eight_Futures.pdf (Date of Access: 10.12.2020).
- WORLD ECONOMIC FORUM (2020), **The Future of Jobs Report 2020**, World Economic Forum Publisher, http://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf (Date of Access: 10.01.2021).

Benin on the Axis of the Law of the Primate City: The Case of Cotonou

Tek Büyük Kent Kuramı Ekseninde Benin: Cotonou Örneği

Bilge Kağan ŞAKACI

*Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ksakaci@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5230-508X>*

Makale Başvuru Tarihi: 18.08.2021

Makale Kabul Tarihi: 18.12.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Abdel Bais SOUMANOU

*Bilim Uzm., Bağımsız Araştırmacı, abdelbaissoumanou@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8577-4037>*

Selçuk ÖZKAYA

*Arş. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, mnselcukozkaya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0008-7543>*

ABSTRACT

Keywords:

Primate City,
Urbanisation,
Benin,
Cotonou,

Jefferson's "law of the primate city" states that the principal city of a country always disproportionately and deliberately represents the national economic capacity and the sense of nation in the population. This study examines the extent to which Cotonou, the economic capital of Benin, is fully in line with Jefferson's "law". Some spatial and situational factors were highlighted to show how Cotonou has become the most populous city and dominant economic city in Benin. Considering that Cotonou is disproportionately large and has a significant share of the country's economic capacity, it is clear that today there is some uncertainty as to whether Cotonou is truly representative of national feeling. In order to clarify this issue, an explanation of the cultural landscape, a literature review and interviews with Beninese residents are conducted to assess the extent to which Cotonou represents national feeling. Furthermore, it is noted that as Benin modernizes, Cotonou will continue to attract more people from other parts of Benin and may therefore become more representative of the country's cultural identity.

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Tek Büyük Kent,
Kentleşme,
Benin,
Cotonou,

Jefferson'un "Tek Büyük Kent Kuramı"; bir ülkenin ana şehrinin daima nüfusta orantısız ve istinai şekilde ulusal ekonomik kapasiteyi ve ulus duygusunu temsil ettiğini ifade etmektedir. Bu çalışma Benin'in ekonomik başkenti olan Cotonou'nun, Jefferson'un "kuramına" tam olarak ne ölçüde uygun olduğunu incelemektedir. Alansal ve durumsal bazı faktörler; Cotonou'nun, nasıl Benin'in en yüksek nüfuslu ve ekonomik olarak dominant kenti olduğunu göstermek için vurgulanmıştır. Cotonou'nun, ülkenin ekonomik kapasitesinin önemli payına ve orantısız olarak geniş nüfusa sahip olması dikkate alındığında, Cotonou'nun ulus duygusunu gerçekten temsil edip etmediğine ilişkin bazı belirsizlikler netleşecektir. Bu durumu netleştirmek adına, Cotonou'nun ulus duygusunu temsil edip etmediğini değerlendirmek için; kültürel peyzaj açıklamasında, literatür taramasında ve Benin sakinleriyle görüşmelerde bulunulmuştur. Bununla yanında, Benin modernleştikçe, Cotonou'nun ülkenin diğer yerlerinden insanları çekmeye devam edeceği ve ülkenin kültürel kimliğini daha çok temsil edebileceği belirtilmiştir.

1. INTRODUCTION

Most countries in the world have a city that dominates in terms of population and acts as the political, economic and cultural centre of its realm. Geographers call such an entity a "primate city"; a concept that was first introduced by Mark Jefferson in 1939. Jefferson established a law of the primate city to explain the pattern of city size distribution in a country. According to the law, "*the principal city of a country is always disproportionately large and exceptionally expressive of its national capacity and feeling*" (Jefferson, 1939:232). In the mid-twentieth century, the primate city and the concept of city size distribution were examined with varying results in different countries and political and regional units (Berry, 1961; Reed, 1972).

As evidenced by numerous studies on almost every continent of the world, there has been a revival of interest in these concepts in recent years. In some parts of the world, the phenomenon of urban primacy is found to be much more observed. This is the case, for example, of London, Paris, Buenos Aires and Cairo, which are primate cities in their respective countries (Dzik, 2018:4). These cities not only represent capitals around which the political, economic and cultural life of their countries revolves, but they are also monuments of the nation's history. However, in other countries, the phenomenon of primacy is somewhat obscure. Several studies have shown that Cotonou is the main city (INSAE, 2013) and the economic capital of Benin. Given the multiple opportunities that this city offers, Cotonou is constantly welcoming new inhabitants. Thus, based on the literature on primate cities and the realities of Benin, questions may arise as to whether a disproportionate city is always still a true primate city in the context of Jefferson's law.

Since the creation of the first cities, urbanisation movements have continued and have progressively reached the whole world. Urbanisation has been one of the most significant developments in Third World countries since the second half of the 20th century. From the 1950s, the number of urban areas in West Africa increased from 152 to 2,000. In Benin, the urbanisation rate jumped from 10% in 1960 to 36% in 1992. According to national studies of Benin's long-term prospects (PNUD, 2000), this rate could rise to 65% in 2025 (Gnéle, 2010). In 2018, the urbanisation rate in Benin was already 47.31% (Atlasocio.com, 2021). Most of the urban population is concentrated in two cities: Cotonou and Porto-Novo. Cotonou is the economic capital and Porto-Novo the administrative and political capital. In 1961, 68% of the urban population lived in the two cities; in 1979 and 1992, they still contained 51% and 40.5% of the country's urban population respectively. However, since the end of the 1950s, Cotonou has received more candidates for rural exodus than Porto-Novo. Through a cumulative process of acquiring new tasks supported by a polarisation of urban public investments, Cotonou rose to the top of the urban framework and ended up becoming the metropolis of Benin by appropriating the urban functions of economic, political and administrative command (Sébastien, 1999:90).

Unlike many nations where the relationship between administrative and economic capitals is expressed in terms of the demographic and economic supremacy of one or the other city, Cotonou arrogates the administrative and political command function traditionally assigned to the capital of a country, in addition to these characteristics (Sébastien, 1999:90). According to the National Institute of Statistics and Economic Analysis (INSAE) of Benin, the population of Benin was 10,008,749 in 2013. Cotonou was the largest city in Benin with a population of 679,012. Abomey-Calavi had 655,965 inhabitants. However, it should be noted that this high population of Abomey-Calavi was largely caused by Cotonou, since thirty years ago Abomey-Calavi was only a village. Given the proximity between these two cities and especially given the lack of space in Cotonou, migrants who came to Cotonou for opportunities were obliged to settle in Abomey-Calavi while carrying out their various activities in Cotonou. Abomey-Calavi, though administratively autonomous, had close relations with Cotonou. It hosted a large part of Cotonou's population. For this reason, Abomey-Calavi was seen as Cotonou's satellite city or often referred to as a dormitory town. Considering Abomey-Calavi as a satellite city of Cotonou, the urban area of Cotonou could still be estimated at more than 1,200,000 inhabitants. Porto-Novo, which in this case became the second largest city in Benin, had 264,320 inhabitants compared to 255,478 for Parakou, the third largest city in Benin (INSAE, 2013).

Yet, in his seminal work, Jefferson argues that the primate city attracts its inhabitants from all parts of the country and thus expresses the national disposition more fully than any other colonised region (Martin, 1961). This seems to be the case today for most primate cities (Reed, 1972; Crampton, 2005). It would seem that Cotonou may partly fit Jefferson's "national capacity" if it is based on economic dominance and the influx of migrants from all over Benin. Our hypothesis is that Cotonou carries properties of the Jefferson's law of primacy about national feeling, economic dominance and population.

2. PRIMATE CITY AND URBAN PRIMACY

The concepts of primate city and urban primacy were first introduced by geographer Mark Jefferson in 1939. These two closely related concepts are rooted in theoretical approaches to urbanization in geography and in the sociology of human ecology that relate to “central places” and “urban systems” (Timberlake, 2019:1). As Jefferson pointed out, the concept of primacy had long been recognized by another name, a name widely used at the time of his writing (Meyer, 2019:131). “Outside of America”, as Jefferson put it, “capital” means the same as “primate city” (Jefferson, 1939:227).

He thus noted in this regard that his “law of the primate city” could just as well have been called “The Law of Capitals”. Jefferson therefore explained that in American usage the word “capital” simply referred to a seat of government, which may or may not be a dominant metropolis within its political unit. Indeed, for the sake of better understanding his general law that he had discovered and to avoid any sort of ambivalence, Jefferson had preferred to introduce a familiar name. He then replaces the word “capital” by “primate city”. Since Jefferson recognized that the phenomenon he called the primacy was already recognized under other names, to better understand the good sense of the concept of primate city, it would be important to recall some clarifications on the concept of primacy given by the pre-Jefferson authors according to the different concepts or names used by them. For Thomlinson, Alexandre Le Maître (1682) in his work “La Métropolitée” pleaded in favour of a national centre whose geographical, political, economic, demographic and cultural predominance was ahead of “the primate city” of Jefferson (Thomlinson, 1976:566). To designate this centre in his work, Le Maître used the terms “capital city” and “metropolitan city”. At the beginning of the American Cloud, the term “capital” meant not only the centre in which the government resided but also defined itself as a single city dominating all its political unit. According to Jefferson, the term “capital” in other languages has two uses. One of them is the seat of government of a country and the other is a manner comparable to a “primate city” (Topalov et al., 2010).

In 1828, Noah Webster defined “capital city” as “*the metropolis or chief city of an empire, kingdom, state, or province*” (Webster, 1973[1828]:1). For the geographer William Darby, a simple seat of government which is not provided with all its functions could not be considered as a true “capital” (Darby, 1828:535-611). We dare to understand from Darby's assertion that a real capital is a real seat of government which is not only provided with all its attributes, but also which is dominant. At the beginning of the 20th century, a comprehensive dictionary of American English defined the “capital” as “[t]he city or town which is the official seat of government in a country, state, or province, or of justice in a county” (Whitney and Smith, 1911:804). Based on these different definitions of the term “capital” used by some pre-Jefferson authors to deal with the phenomenon of primacy, we can agree with Jefferson who thought that another term or concept was indeed necessary to convey its significance to readers in the United States and around the world.

Jefferson introduced the concept of primate city and urban primacy to show the pre-eminence of large cities in a country. The primate city is most often defined as the most populous city in a country, the largest in a territorially circumscribed group of cities. In other words, a primate city is a disproportionately large city in terms of population size compared to other cities contained within a given demarcated geographic area, such as a region or nation (Timberlake, 2019:1). It is a city to which ambitious people flock and natives can never imagine leaving (Lyman, 1992:24).

Jefferson (1939) defined urban primacy as the ratio of the population of the largest city to that of the second largest city or the second and third largest city. He also defined it as a city of great importance and a very high superiority over other cities of a nation (Short and Pinet-Peralta, 2009:1246). He used this notion to explain the phenomenon of large cities, which not only attract most of the population but also where the country's economic activity is concentrated. The primate cities are characterized by “the presence of the finest goods, the rarest items, the greatest talents, the most skilled workers of every science and art. Fame and fortune are found in these cities. They are always to be found there many young people in search of fame, opportunity and fortune” (Jefferson, 1939:226-227).

They are also the best markets for all exceptional products. In other words, factors such as the economic success and efficiency of a single large city, the ease of providing skilled labour and technical personnel and the lack of capital are the main factors that justify the formation of a primate city. The economic advantages and the benefits of collection in certain centres, ready infrastructure, services provided by banking and management institutions, large local markets and cheap labour, culture, education, health and entertainment services are among the main factors that develop a primate city. Despite the fact that many economic benefits can be obtained in countries where this rule is valid, many social problems are encountered, although there is an

interregional imbalance (Keleş, 2020:139-140). In short, primate cities represent the high points of national life. Jefferson therefore argued that primate cities play an important generative role in national development. Referring to Jefferson's meaning, urban primacy has been viewed as a permanent condition that develops regardless of high displacement rates of population growth or the temporary blossoming of secondary urban centres (Reed, 1972:288).

The enunciation of “The Law of Primate Cities” was the product of many years of reflection by Jefferson. It all started when Jefferson noticed people, dwellings and culture, and realized that human beings have created patterns on the face of the earth. The idea of the concept of “primate city” was manifested in 1931 when Jefferson was writing an article entitled “The Distribution of Urbanization” whose main idea was the function of the super city. In this article, he presented the distribution and importance of major cities around the world (Jefferson, 1931:126). In 1936 Jefferson revised one of his older articles titled “Man in Europe”. The objective of this revision was to explain the factors responsible for the population growth rate for each of the European states. Thus, the sizes of the cities and the causes of the population growth of the cities had greatly interested Jefferson; which had therefore led him to classify the cities of several countries in decreasing order of size to end up excelling with his notion of the primacy of the city. The Law of Primate Cities was introduced in front of the Association of American Geographers in Cambridge in December 1938 (Jefferson, 1939:226).

According to this law: “*All over the world it is the Law of the Capitals that the largest city shall be super eminent, and not merely in size, but in national influence*” (Jefferson 1939:227). Several reasons prompted Jefferson to declare his law. Based on the 46 most advanced countries and comparing the population size of the first city to that of the second city in those countries, Jefferson found the following: in 18 of the 46 countries selected, he notes that the first city was at least three times the size of the second city. In 28 cases, he finds that the first city was twice the size of the second, etc. (Jefferson, 1939:227).

His conclusion was that in many countries the largest city was two or three times the size of the neighbouring city, with a population ratio of around 100: 30: 20. The real exceptions to this law of Jefferson were the British dominions such as Spain, Italy and Russia. Indeed, after numerous analyses, it was found that this law elaborated by Jefferson takes into account three main factors that allow for the detection of the presence of a single large city (primate city) that is disproportionate in terms of size and influence compared to the other cities in a country.

The first important factor in the growth of a big city is its primacy among the big cities of the country, its accession to a much larger number of inhabitants. By thus dominating the country, its size and its activities become very important factors of seduction allowing to attract other inhabitants. As a result, the primate city becomes even larger and more disproportionate to the other cities in the country (Rosenberg, 2019). That's why Jefferson says: “*But once a city is larger than any other in its country, this mere fact gives it an impetus to grow that cannot affect any other city, and it draws away from all of them in character as well as in size. It is the best market for all exceptional products. It becomes the primate city*” (Jefferson, 1939:227).

The second important factor that enables a large city to outperform other large cities in a country is its national capacity. Speaking of national capacity, Jefferson was referring to the economic pre-eminence of primate cities in a country. In other words, these large cities are in fact the dominant economic centres or economic lungs of their countries. “All great cities have, as important factors in their growth, the productivity of their region and its extent, as well as their situation with regard to the chief lines of movement of internal and external commerce. Cities generously endowed with these two elements of growth are likely to be very great cities. New development of resources or acquisition of new productive areas, or new development of transportation lines that favour them more than other cities are likely to cause them a sudden increment of population” (Jefferson, 1939:78-79).

Thus, in these cities is practiced almost all the public or private affairs of a country; from trade to manufacturing and transport, which promotes rapid exchanges. And it is in this that primate cities are the centres of creation and accumulation of wealth. Because of becoming places which offer a better potential of resources, these cities continue to attract the population and become the centres of interest of their country. As for the third important factor, it concerns national sentiment. It should be noted that this concept of “national feeling” is ambiguous. Thus, in this present study, the meaning of “national feeling” is presented as the city being representative of the history and culture of a country. By assigning each country a cultural index that could indicate the degree of cultural achievement that country had achieved, Jefferson noticed that these indexes enjoyed good popularity. The results of his experiments had therefore shown that a country with a high cultural index had a large population (Jefferson, 1911:241-265).

It should be noted that the cultural index is supposed to indicate the degree of cultural achievement that a country has attained using criteria such as schools, patents, cities, communications, railroad freight, foreign trade, mail delivered per capita, telegraph, telephone, automobiles and art galleries. Thus, Jefferson's "Law of Primate Cities" has been added a new dimension and becomes: "*A country's leading city is always disproportionately large and exceptionally expressive of national capacity and feeling*" (Jefferson 1939:231). In presenting his law, Jefferson showed that most of the inhabitants of the primate city are migrants. Indeed, every corner of the country brings some of its most energetic and active spirits to then contribute to the growth of the primate city. In thus contributing to its growth, the primate city "*thus expresses the national disposition more fully than any other city*" (Jefferson, 1939). This allows the various migrants not to completely lose the link with their province of origin. This is why Jefferson states that "*the primate city contributes greatly to the unification of the country*" (Jefferson, 1939). A unifying effect that the primate city does not share with the other provinces of the country. It then becomes the spirit and soul of the nation.

However, it should be noted that even after Jefferson introduced the concept of the primate city, some post-Jefferson writers criticized the concept. Other writers preferred to use other names for the phenomenon of primacy at the expense of Jefferson's concept. Cybriwsky criticized the concept of "primate city" used by Jefferson. It shows that in correct English, the adjective "primate" is not synonymous with "primary or first rank" but rather refers to a zoological classification (Cybriwsky, 1998:234). As for the Oxford English Dictionary, the meanings of the term "primate" in the sense of the natural sciences referred to "social rank" (Meyer, 2019:143).

There are also alternative usages of primate city. The economist Kenneth Boulding used the term "*capital city*" to denote "*the largest city in the country*", one that "*dominates the life of the country, acting as a centralized focus for inputs of information and outputs of authority and, as the derivation of the word implies, as a 'head' to the body of the rest of the country*" (Boulding, 1968:1114). Jane Jacobs in the 1960s, employed the concept "*genuine capital*" to refer to the dominant city of a country and which was also the seat of government (Jacobs, 1969:143). In her work which consisted of evaluating the reasons which could lead a country to have a significant city, a primate city, Jacobs used the concept of "*elephant city*" to designate this centre (Jacobs, 1969:172). This lack of familiarity of Jacobs with the concept of the primate city was also pointed out by Roger Clark. In one of her analyses, she explained that nations that depend on the export of manufactured goods breed "*elephant cities*" (Clark, 1988:42).

British historian Perry Anderson uses a German word "*a true Hauptstadt*" to refer to a city that is at the centre of a country's political, economic and cultural life. He also suggested some synonym such as "*Metropole*", "*Zentrum*", and "*Residenz*" (Anderson, 2009:226). In addition to these different authors cited above in the time after Jefferson, several Francophone and Anglophone social scientists have also used several designations to deal with the phenomenon of urban primacy while all these authors could well have continued to use the same term as Jefferson had introduced (Meyer, 2019:133).

Nevertheless, several post-Jefferson authors have used the concepts of the primate city and urban primacy introduced by Jefferson in their numerous explanations, although the opinions are often controversial. Standard dictionary of geographic concepts defines urban primacy as "*the largest city's pre-eminence in economic, social, and political affairs*" or as "*a city's predominance within an area*" (Johnston, 2009:580). According to Sawers, urban primacy is defined as "*the overwhelming economic, social, demographic, and political dominance of the largest city*" (Sawers, 1989:841). For Johnston, primacy is generally explained by "*the small size of the country, the export orientation of its trade and a recent colonial past*" (Johnston, 1994). Michael Pacione specifies that a primate city is "*dominant not only by the size of its population, but also by its role as the political, economic and social centre of the country*" (Pacione, 2005:673).

All these clarifications that we have just given above, allow us to affirm that the understanding of the concept of urban primacy or primate city depended on the historical process and various factors. The period before Jefferson explained the concept of urban primacy compared to a seat of government. For the authors of this period, the primate or dominant city of a country was very much relative to the place where the official seat of the government of that country was erected, even if it sometimes takes on another meaning. As for Jefferson, he explained a lot about the phenomenon of urban primacy in relation to the size of population. For him, the primate city is therefore the city that is disproportionate in terms of population. To detect this phenomenon, he has always compared the population size of the main city of a country with the population size of the second and in some cases the third city of that country. As a result, for the period after Jefferson until today, the concept of urban primacy is explained in terms of certain factors. Factors that take into account economic, historical, political, demographic, cultural and geographical aspects.

3. BENIN AND COTONOU

3.1. Benin

Originally, the land of present-day Benin was occupied by several kingdoms. The most prominent were called Danhomé (Abomey), Xogbonou (Porto-Novo), Allada, Nikki, Kouandé, Kandi. The first rulers of Abomey and Porto-Novo came from the Adja-Fon migration from neighbouring Togo (Tado). The other peoples came from present-day Nigeria, Niger or Burkina Faso. Thus, the country was once a home to ancient and brilliant civilisations, built around these kingdoms: city-States. These well-structured political entities had functional urban centres. They had developed a local trade, based from the 17th century on the slave trade, then on the oil palm trade after the abolition of the slave trade in 1807. This trade economy favoured the installation, along the coast (nicknamed the "Slave Coast"), of trading posts controlled by the English, the Danes, the Portuguese and some French. In 1704, France was authorised to build a port at Ouidah, while in 1752, the Portuguese discovered Porto-Novo. In 1863, the first French protectorate was established with King Toffa of Porto-Novo, who sought help against the claims of the King of Abomey and attacks from the British established in Lagos. In the same year, Glèlè, King of Abomey, authorised the French to settle in Cotonou. In 1882, the sovereign of the kingdom of Porto-Novo signed a new protectorate agreement with France, which sent a "French resident" to assist the king. In 1894, the French, defeating the local kings, created the colony of Dahomey and its dependencies. The territory took the name of the most preponderant and most resistant kingdom to foreign occupation: Danhomé with its legendary king Béhanzin (Présidence de la République du Bénin, 2021).

Colonial period: When the Chief of Porto-Novo, a man who was personally linked to King Glèlè of Dahomey signed a friendship and commercial treaty with France in 1851, the British captured the city of Lagos in 1861. Thanks to treaties signed in 1868 and 1878, France came into possession of the Cotonou region located between Ouidah and Porto-Novo. In order to avoid and protect themselves from the traps of the king of Dahomey who had expansionist aims, a protectorate treaty was signed in 1883 between the king of Porto-Novo and France. Gbêhanzin, son of King Glèlè who succeeded his father tried to take back the region occupied by France, but the latter was betrayed in 1892. He was thus deported by the French authorities on March 30, 1894. This encouraged the establishment of French settlements in southern Dahomey. Following the failure of Gbêhanzin, the northern Bariba kingdom opposed fierce resistance to French colonization. In fact, in the 1890s, Dahomey was integrated into French West Africa (AOF). During an assembly in Nigeria, the French authorities in agreement with Great Britain fix the borders of Dahomey and Germany wins Togo. During the interwar period, a high level of education was observed, especially in southern Dahomey, thanks to religious missions. This therefore made it possible to designate Dahomey as one of the main political and intellectual centres of the AOF. From this time, several political parties were created and at the same time an opposition against the colonial system was developing. By fighting alongside France during World War II, Dahomey not only became a French overseas territory in 1946 but also an autonomous state within the French Community on December 4, 1958. Protectorate in 1884, then French colony of Dahomey, Benin achieved full independence on August 1, 1960, under the name Republic of Dahomey and entered the United Nations the following month. It was not until 1975 that the country adopted the name of Benin (Présidence de la République du Bénin, 2021).

After independence: Benin has had a turbulent political history since it gained independence. The first twelve years were marked by political and economic instability. It was subject to five military putsches, four constitutions and nine heads of state and government. These movements stopped only in 1972 following the military coup of General Mathieu Kérékou and the acceptance of the Marxist-Leninist ideology in 1974. A transitional government, established in 1990, paved the way for the return of democracy and a multi-party system. Following the presidential election of March 1991, Nicéphore Soglo replaced Mathieu Kérékou as President of the Republic. Mathieu Kérékou was elected in his turn in March 1996 then re-elected in March 2001. In March 2006, Dr Yayi Boni, former Director of BOAD, was elected President of Benin and re-elected in 2011. Following the presidential elections of March 20, 2016, Mr Patrice Guillaume Athanase Talon was elected President of the Republic and has been leading the country since April 6, 2016 (Présidence de la République du Bénin, 2021).

3.2. National Urban Context and Development of Beninese Cities

The national urban context is linked to the configuration of Beninese cities and the national framework. Based on the different criteria for defining cities in Benin, there are about 100 cities and urban centres. These cities are thus grouped according to three criteria: age, size of the administrative level, demographic and economic weight (Danvidé, 2015:67). According to this grouping, there are three groups of cities in Benin.

- The old pre-colonial cities: Abomey, Porto-Novo, Nikki, Djougou, Kandi, Ouidah, Athiémé; which have lost not only their influence but also their demographic is slower growth.
- Colonially created cities: Cotonou, Bohicon, Parakou, Azové, Aplahoué; whose demographic and economic weight explains their high power of attraction.
- Cities born of the State's desire to create political-administrative axes whose creation does not have too much influence on the urban system for example Natitingou, Lokossa.

Indeed, a new definition of a city has been introduced. A city is thus considered as “any agglomeration of 10,000 inhabitants or more and possessing at least four of the following infrastructures: post and telecommunications, revenue collection, public treasury, bank agency, water supply, electricity, health centre and high school” (INSAE, 1976 cited by Danvidé, 2015:67).

This definition adopted in 1992 considers an administrative criterion based on communal status and a population of at least 10,000 inhabitants. In 2002, a new functional criterion relating to activities was added to the definition and defined urban. The fourth general population and housing census (RGPH) conducted in 2013 counted 9,983,884 urban inhabitants (INSAE, 2013), compared to 6,769,914 in 2002 according to the third census (Danvidé, 2015:68). According to some sources, Benin currently has 12,500,000 inhabitants in 2021 (www.populationdata.net, 2021).

Table 1. Evolution of the population of the main cities of Benin from 1979 to 2013.

	Populations 1979		Populations 1992		Populations 2002		Populations 2013
	Total	Tx1979-1992	Total	Tx1992-2002	Total	Tx2002-2013	
Benin	3.331.210	2.82%	4.915.555	3.25%	6.769.914	3.51%	9.983.884
Cotonou	320.348	3.76%	536.827	2.17%	665.100	0.18%	678.874
Porto- Novo	133.168	2.14%	179.138	2.24%	223.552	1.48%	263.616
Parakou	60.915	3.86%	103.577	3.76%	149.819	4.81%	254.254

Source: Data taken from INSAE statistics, 2013

3.3. Cotonou

Initially, the city of Cotonou was a very richly vegetated and densely forested area (N'bessa, 1979). The city was created during the reign of King Ghézo (1818-1858) by representatives of the King of Abomey who resided in the area. With its real name OKOUTONOU, which means “on the edge of the lagoon of death” (Sébastien, 1999:91), present-day Cotonou is a colonial city that developed at the end of the 19th century. In 1888, the area of the city of Cotonou was ceded to the French by the king of Abomey, which had the effect of accelerating the process of its development (Danvidé, 2015:70).

Being the main economic city of Benin and the capital of the Atlantic and Littoral departments, Cotonou is located on the coastal strip of Benin, on a narrow strip of land bounded to the south by the Atlantic Ocean, to the north by Lake Nokoué, the west by the municipality of Abomey-Calavi and to the east by the municipality of Sèmè Kpodji (Danvidé, 2015:70). The city of Cotonou covers 79 km² and is cut in two by a natural channel of more than 4 km allowing lake waters coming together with the sea. The two parts of the city are connected by three bridges: the Old Bridge, the Martin Luther King Bridge and the Eisenhower Bridge (Danvidé, 2015:70).

Administratively, the city of Cotonou is subdivided into thirteen districts and one hundred and forty (140) neighbourhoods. A special-status commune and essentially urban, Cotonou is the only city in the country to be set up as a department: that of the Littoral. It is governed by a municipal council headed by a mayor (Gnélé, 2010:76).

3.3.1. Population and Demographic Evolution in Cotonou

The expansion of the city of Cotonou has started since the end of the Second World War. In the thirties, the city of Cotonou was only a small town next to the large Porto-Novo. For example, in 1932, Cotonou had only 5,000 inhabitants, while Porto-Novo already had 20,000 (Gnélé, 2010:88). In 1945, Cotonou was the second city after Porto-Novo with a strong population of 18,000 inhabitants (Sébastien, 1999:91). This rapid development of the city of Cotonou was not only linked to the development of economic activities and administrative services but also to the construction of the “wharf” (Gnélé, 2010:88).

The city of Cotonou had 320,332 inhabitants in 1979 then to 536,827 inhabitants in 1992. In 2002, the population of the city of Cotonou rose to 665,100 inhabitants. We can therefore note that the city of Cotonou experienced an increase of 7.7% between the years 1961 and 1979. A rate which decreased to 5.4% between 1979 and 1992 and 2.17% between 1992 and 2002. This decrease is due to the installation of a few inhabitants in the peripheral municipalities such as Abomey-Calavi and Sèmè Kpodji. In the 2010s, the population of the city of Cotonou was around 1,200,000 inhabitants (Gnélé, 2010:88). But given the observation of the demographic slowdown and the growth rate of around 2%, the population of Cotonou was 679,012 inhabitants in 2013 (INSAE, 2013).

This increase which could allow the growth of the peripheral districts of the neighbouring cities such as Abomey-Calavi, Sèmè-Kpodji and Ouidah. According to some sources, Cotonou's urban area is 2.2 million inhabitants today (Bénin-tourisme, 2017). The only city to be established as a department, Cotonou appears to be the most important agglomeration of Benin with a population comparable to those of the most populous departments of the country such as the Atlantic, Ouémé and Borgou (Gnélé, 2010:88). With a demographic weight of around 10% of the national workforce, the population of the city of Cotonou is, in a way, the "reflection" of the national population (Gnélé, 2010:91-92).

According to INSAE, the population of Cotonou is characterized by a socio-cultural plurality in that most of the country's socio-cultural groups are represented. Among these nationalities, Fon and related (56.7%) are in the majority, followed the Adja and related (18.3%). Next come the Yoruba and related 11.5%. The rest are made up of many minorities including the Dendi, Bariba, Haoussa, Peulh, Bètamari (INSAE, 2002). In the city of Cotonou, there are also several foreign nationalities, the majority of which are Lebanese-Syrians, Indo-Pakistanis, Togolese, Congolese, Nigerians, Nigerians (Ibo and Yoruba), Ivoirians and Sierra Leoneans. On the religious level, we distinguish Catholics, Muslims and other Christians (celestial and traditional cults).

3.3.2. Economic Activities in Cotonou

The country's leading economic city, Cotonou is a double gateway to Benin: a maritime entry through the port of Cotonou, and an entry to Nigeria (which became the leading economic power on the African continent in 2014) via the land border of Sèmè-Kpodji (Danvidé, 2015:100). Beninese metropolis, Cotonou is a gateway for doing business with other West African countries and particularly the UEMOA countries (Chabi, 2013). Like Benin, the city of Cotonou is also characterised by three sectors.

In Cotonou, the primary sector includes market gardening, floriculture, fishing (continental and maritime) and livestock. Market gardening is the most common form of urban agriculture and supplies the urban population with basic foodstuffs. The main cultivated products are Solanum, amaranth, carrot, cabbage, cucumber, leek, celery, tomato, beet, lettuce, radish, green bean, parsley, onion, chilli, horsehair and okra. As for floriculture, it concerns the cultivation of ornamental plants practiced along the main arteries and close to residential areas inhabited by senior officials and especially expatriates (Gnélé, 2010:103). Fishing is practiced in several ways in Cotonou. Industrial maritime fishing, artisanal maritime fishing is practised by some 952 fishermen, of whom only 412 are Beninese (43.28%) and continental fishing practised mainly in Lake Nokoué. In the area of livestock, Benin has several species of domestic animals, including cattle, sheep, goats, pigs, numerous rabbits and grasshoppers and a variety of poultry (chickens, ducks, pigeons and other birds) (Gnélé, 2010:103).

The secondary sector in the city of Cotonou is relatively small but highly concentrated on the agro-food industry (SERHAU-SA / DPDM / MCOT, 2006). Apart from the predominant food industry, the other activities of the secondary sector in Cotonou encompass wood, rubber and plastics processing, printing, chemical industry, buildings and public works. This sector also includes artisanal activities of welding, ironwork, sculpture, basketry (Gnélé, 2010:104).

Finally, the tertiary sector represents the most dynamic sector of the Cotonou economy. This sector employs only 36% of the working population and contributes the most to the formation of the local GDP. The success of this sector is linked to the geostrategic position of Benin, which makes Benin a transit corridor for imports from neighbouring countries or other countries in the region from the port of Cotonou (Gnélé, 2010:105). The Autonomous Port of Cotonou is the real lifeblood of the national economy, with 90% exchanges with abroad and more than 60% of the country's GDP, it is one of the largest ports in the region. It trades with Europe, North and South America and Asia, making Cotonou a “warehouse city” generating intense trade, handling and logistics (Benin-Tourisme, 2017). The tertiary sector in Cotonou encompasses not only trade but also considers banking and other services such as catering, tourism, transport and telecommunications.

4. COTONOU CITY AND THE LAW OF THE PRIMATE CITY

As said before, The Law of The Primate City consists of three criteria. One of these is that primate city is twice or three times higher than second biggest city in the country on the context of population. Second of these criteria is national capacity, that is, primate city is more developed than other cities in the country. Final of these criteria is national feeling. In this section, the extent to which Cotonou complies with The Law of The Primate City will be discussed. Primarily all of the criteria briefly will be examined and then third of the criteria will be processed through field research.

In 2013, according to the 4th census in the Republic of Benin by INSAE, the total population of Benin was 10,008,749 inhabitants. But according to some sources, Benin currently has 12,500,000 inhabitants in 2021 (www.populationdata.net, 2021). It was found that Cotonou was the largest city in Benin with a population of 679,012. Its association with the city of Abomey-Calavi, which was its satellite city, increased its population to over 1,200,000 inhabitants. Porto-Novo was the second largest city in Benin with a population of 264,320 followed by Parakou which was the third largest city with a population of 255,478 (INSAE, 2013).

On the basis of this information from INSAE, and when the population of Abomey-Calavi (a satellite city of Cotonou) is combined with the population of Cotonou, it is easy to confirm that Cotonou fulfils the first element of Jefferson's law because it is disproportionately large. Also, it is important to remember that the city of Cotonou concentrates more than 45% of the assets of the ten (10) main cities of Benin. It is followed by Porto-Novo (14.5%) and Parakou (7.2%) (Gnélé, 2010:101).

This means that Cotonou is appropriate to national capacity criteria. The “national feeling” in this study revolves around two aspects: the history and culture of a country. In other words, a city that reflects the history and culture of a country is then representative of the national feeling. Thus, the places below present various aspects of the cultural landscape of Cotonou. These places illustrate the juxtaposition of the modern Beninese metropolis and the country's recent history, combined with monuments to Benin's heritage. Events around the city of Cotonou reflect modern developments, some effects of globalisation and multicultural heritage. The cultural landscape of the city conveys conflicting messages about the extent to which Cotonou embodies national feeling. Related monuments can be sorted like;

1. Place of Red Star and Monument in Cotonou, Square and monument of the revolution in Cotonou
2. Memorial Square (former place of the Martyrs) in Cotonou
3. CICA Toyota roundabout from Vedoko in Cotonou
4. Republic, Reconciliation and Peace Square
5. Old building where King Béhanzin stayed
6. Cotonou prefecture building with Afro-Brazilian architecture style
7. Zangbeto Kpakliyaou World Headquarters: Toïgbé Convent of Cotonou
8. Dantokpa Market

4.1. Field Research

The aim of this study is to examine the city of Cotonou in the context of Jefferson's original opinion. For this study, the qualitative method was adopted. This method allowed us to collect primary and secondary data. First, a theoretical framework was established by analysing what had been written about primate cities. Secondly, an extensive literature review on the geographical environment, history and culture of Benin and especially of the city of Cotonou was carried out in order to show on the one hand how the city of Cotonou has developed in contrast to other cities in Benin, and on the other hand, to determine whether or not Cotonou is considered to represent the culture of Benin today. In order to acquire broad knowledge, to organise field research and especially to integrate theory and literature review on the geographical environment, history and culture of Benin and the city of Cotonou, a correspondence with a small number of inhabitants of several towns and villages in Benin was conducted. Indeed, given the current health situation related to COVID-19 and the fact that this study is being conducted outside Benin, for the collection of some primary data, semi-structured online interviews (*twenty-six inhabitants of different cities in Benin, generally lasting from fifteen to twenty minutes*) were organised so that respondents could give their perceptions of Cotonou's geography, history and cultural attitudes. In some cases, these Beninese inhabitants were interviewed by email and in other cases, the interviews were conducted via social networks (WhatsApp, Facebook). Thus, three approaches were used not only to deepen the question of whether Cotonou reflects Beninese culture but also to assess whether Cotonou actually represents the historical, economic and political centres of Benin. The first method consisted of "reading" the cultural landscape by analysing the cultural indices and landmarks of the city of Cotonou. Secondly, several theses and scientific articles dealing with the cultural aspects of the city of Cotonou today were consulted. Thirdly, the results of the twenty-six online interviews were analysed using NVivo software. This is how it began of the formulation of a descriptive analysis of the Cotonou city's condition of primacy.

Various obstacles were encountered in the conduct of this study. Without affecting the validity of the results, this study suffers from three main limitations. Firstly, it should be mentioned that this type of study we are carrying out is usually carried out in countries where industrial capitalism has developed. Urban phenomena and urbanisation in the former socialist bloc and Third World countries have been the subject of scientific publications for a very short time. It should be noted, however, that this is mainly descriptive work rather than theoretical and analytical work. This explains the great lack of literature on this study in Third World countries and particularly in Benin. This situation has made it difficult for us to carry out our various analyses. The second limitation of this study concerns the current health situation related to COVID-19 and the fact that this study is conducted outside Benin. This could explain the small size of our sample. For the collection of some primary data, semi-structured online interviews were conducted so that respondents could give their perceptions of the geography, history and cultural attitudes of Cotonou. Unfortunately, most of the respondents did not keep their promise due to some difficulties encountered in Benin. Some respondents were faced with the problem of lack of computers and smartphones. Those who did have these tools were confronted with internet problems. The third limitation relates to the available demographic data. It was noted that the official or updated demographic data was from 2013. The recent data that did exist was unofficial and remained just estimates. This situation also prevented us from making rigorous analyses over time.

In order to achieve the research objectives, this study is structured in three chapters. The first chapter is devoted to the theoretical and conceptual framework and the literature review on primate cities. The second chapter briefly describes Benin and presents the city of Cotonou. The third chapter presents the different analyses. At this level, the current role of Cotonou in Benin's national capacity and sentiment has been addressed through some interviews with some Beninese residents in order to determine to what extent Cotonou could be the primate city of Benin. Furthermore, it should be noted that the condition of primacy in this study revolves around three elements: an excessively large population compared to other cities in the country; economic predominance and the symbol of national cultural identity.

In order to deepen our analyses, interviews were conducted with twenty-six Beninese residents, twenty of whom were men and six women. These interviews with these Beninese residents allow us to explain how the city of Cotonou has developed in relation to other cities in Benin and to better understand the issue of "national feeling".

Table 2. Classification of the characteristics of the interviewees

	1. Sex	2. Age	3. Function	4. City or region
A	Male	64	Pensioner	Djougou (North Benin)
B	Male	63	Pensioner	Kandi (North Benin)
C	Female	35	Housewife	Parakou (North Benin)
D	Male	45	Service worker	Porto-Novo (South Benin)
E	Male	23	Student	Abomey-calavi (South Benin)
F	Male	37	Service worker	Allada (South Benin)
G	Male	27	Student	Abomey (South Benin)
H	Male	62	Municipal councillor	Abomey-calavi (South Benin)
I	Male	33	Student	Savalou (Centre Benin)
J	Female	27	Student	Tchaourou (Centre Benin)
K	Male	31	Service worker	Bantè (Centre Benin)
L	Male	29	Student	Ouaké (North Benin)
M	Male	26	Student	Pobè (South Benin)
N	Male	65	Pensioner	Cotonou (South Benin)
O	Male	38	Service worker	Naguélé (North Benin)
P	Female	42	Housewife	Cotonou (South Benin)
Q	Male	38	Service worker	Parakou (North Benin)
R	Male	23	Student	Djougou (North Benin)
S	Female	28	Student	Kandi (North Benin)
T	Male	24	Student	Dogbo (South Benin)
U	Male	60	Pensioner	Abomey-calavi (South Benin)
V	Female	35	Service worker	Cotonou (South Benin)
W	Male	60	Service worker	Ouaké (North Benin)
X	Male	44	University Professor	Agonlin (South Benin)
Y	Male	28	Student	Bantè (Centre Benin)
Z	Female	27	Housewife	Kandi (North Benin)

The field research was conducted by asking two main questions.

1. Does Cotonou represent the culture and image of Benin?
2. What are the advantages and disadvantages of having one big city like Cotonou?

Firstly, we tried to understand through our respondents, if Cotonou is the real Benin. To get there we asked the following question: Does Cotonou represent the culture and image of Benin? Eight (30.77%) of those questioned answered with a "No" and five (19.23%) thought that Cotonou represents the culture and image of Benin. What was surprising was that thirteen (50%) of the respondents answered with both a "Yes" and a "No". For these thirteen people, Cotonou represents the image of Benin but does not represent the true culture of Benin. Thus, we asked these respondents to clarify their positions and a sample of responses is provided in the table above. Secondly, we asked respondents to give their opinion on the fact that Benin has a single large city like Cotonou that plays the functions of economic, political and administrative command of the country. While interviewee "T" thought that there were only advantages to this fact and interviewee "R" saw only disadvantages, twenty-four people thought that there were both advantages and disadvantages to having Cotonou as the only large city in Benin. For these interviewees, the development and modernisation of Cotonou gives a good image of Benin and allows other citizens from other countries to visit and do business in Benin. This allows the development of the country. But on the other hand, these people think that having Cotonou as

the only large developed city is detrimental to other cities in Benin because regional disparities and inequalities may arise. This can also create development imbalances between cities and can sometimes lead to social unrest. Moreover, for these people, the modernisation of the city of Cotonou tends to make Benin's traditional values disappear.

5. CONCLUSION

Through this study, we have tried to demonstrate to what extent Cotonou, the economic capital of Benin, is in line with Jefferson's Law. Long before the advent of Jefferson's law on the primate city, it should be noted that the phenomenon of primacy had been discussed by some European and American authors from the end of the 17th century. These pre-Jefferson authors often used the name "Capital" or similar names in other languages to discuss this phenomenon. Yet, in daily American usage, the name "Capital" was understood as the seat of government, which in some cases could be the dominant centre within its fiefdom. In order to avoid ambiguity, Jefferson introduced a new concept followed by a law in 1939: "The Law of Primate City". According to this law, the principal city of a country is always disproportionate in population and exceptionally representative of the national capacity and feeling. It is understood from Jefferson's law that the phenomenon of urban primacy occurs when a single city in a country combines the following three fundamental aspects: a population that is too large in relation to the other cities in the country, economic predominance and the symbol of national cultural identity. Several post-Jefferson authors have criticized Jefferson's position. In addition to admitting that Jefferson's investigations had only taken into account the sovereign states existing in 1939 to explain the phenomenon of urban primacy, today many colonies in Africa and Asia display a high degree of primacy. Post-Jefferson authors believe that the explanation of the phenomenon of urban primacy could not be limited to these three elements proposed by Jefferson. However, several studies show that today the explanation of the phenomenon of urban primacy should take into account the political, economic, cultural, historical and demographic dimensions of the primate city. A second discussion related to the study of urban primacy concerns the role of primate cities as "parasitic" and "generative" instruments in the economies of developing countries. Like Jefferson, some post-Jefferson authors argue that economic growth in a country is often facilitated through primate cities. The presence of primate cities in a country allows for huge economies of scale. However, other authors argue that primate cities rarely serve as effective stimuli for economic growth. Instead, these large cities represent national parasites that absorb large resources from other parts of the country. These cities are sometimes seen as instruments that slow down the development of many countries. It should be remembered that this type of study that we carry out is usually conducted in developed countries. But in recent years, the authors have shown great interest in this study in Third World countries. Thus, we found that this study was appropriate for African countries, which today have a very high degree of urban primacy. It is in this perspective that we have chosen to study the case of Benin despite all the difficulties encountered during the realisation of this work.

Furthermore, what interested us most in this study was to show whether Cotonou fulfilled the three criteria of primacy pre-set by Jefferson. Numerous researches and statistics have shown that Cotonou was disproportionately large in terms of population (INSAE, 2013) and became the metropolis of Benin by appropriating the functions of economic, political and administrative leadership (Sébastien, 1999:90). Thus, it would be easy to point to Cotonou as the primate city of Benin when referring to its population size and economic predominance. It should be recalled that these two factors (population size and economic predominance) are all related to its site and situational privileges. However, the main concern is whether Cotonou meets Jefferson's third criterion. In other words, does Cotonou meet Jefferson's argument about national sentiment? The answer to this question will depend on an explanation or interpretation. Situational changes attracted people from other cities in Benin to Cotonou, creating a kind of Beninese fusion in the city from which a multitude of traditions and cultures could be observed in Cotonou. Although interviews with residents of regions outside Cotonou leave mixed or somewhat unfavourable opinions on whether this fusion created within Cotonou leads the city to express a national feeling, there does not seem to be too much external contempt for Cotonou. This is often not the case for primate cities in other countries. Thus, two facts caught our attention. As Benin continues to modernise, Cotonou will certainly attract more migrants from other parts of Benin. This may in time allow it to become more fully representative of Benin's modern national sentiment, bringing together all the factors of Jefferson's "Law of primate city". The second fact that represents a new avenue for further study is whether the situation of Cotonou (Benin's primate city) is comparable to other large cities in other West African countries that also have a primate city distribution in terms of population.

REFERENCES

- ANDERSON, Perry (2009), **The New Old World**, Verso Press, London.
- ATLASOCIO.COM (2021), “*Sources et Définitions*”, **Atlasocia.Com Corporate Web Page**, <https://atlasocio.com/sources-et-definitions.php> (Erişim Tarihi: 02.08.2021).
- BÉNIN-TOURISME (2017), “*Bienvenue au Bénin*”, **Benin Tourisme.Com Corporate Web Page**, <https://benin-tourisme.com> (Erişim Tarihi: 02.08.2021).
- BERRY, Brian J. L. (1961), “*City Size Distributions and Economic Development*”, **Economic Development and Cultural Change**, S.9(4), ss.573-588.
- BOULDING, Kenneth E. (1968), “*The City as an Element in the International System*”, **Daedalus**, S.97(4), ss.1111–1123.
- CHABI, Moïse (2013), “*Métropolisation et Dynamiques Périurbaines: Cas de l'espace Urbain de Cotonou*”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Thèse de Doctorat en Géographie Humaine, Économie et Régionale, Université Paris Ouest Nanterre la Défense.
- CLARK, Richard D. (1988), “*The Primate and the Elephant City: A Tale of Two Theses*”, **Social Science Quarterly**, S.69(1), ss.40-52.
- CRAMPTON, Graham (2005), “*The Rank-Size Rule in Europe: Testing Zipf's Law Using European Data*”, **ERSA2005 Conference**, Amsterdam.
- CYBRIWSKY, Roman A. (1998), **Tokyo: The Shogun's City at the Twenty-First Century**, John Wiley and Sons Publisher, Chichester.
- DANVIDÉ, Taméon Benoît (2015), *Gouvernance des Politiques de Planification Urbaine et Gestion des Inondations à Cotonou (Bénin)*, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Thèse Unique de Doctorat pour l'obtention du grade de Docteur en: Urbanisme et Gestion de l'environnement (Université d'Abomey-Calavi) Géographie Humaine et Régionale (Université Paris 8).
- DARBY, William (1828), **View of the United States: Historical, Geographical, and Statistical**, H. S. Tanner Publisher, Philadelphia (US).
- DZIK, Anthony J. (2018), “*Nuuk, Greenland: Site, Situation, and 'The Law of the Primate City'*”, **The Northern Review** 48, Published by Yukon College, Whitehorse - Canada, ss.3-32.
- GNÉLÉ, Jose Edward (2010), “*Dynamique de la Planification Urbaine et Perspective de Développement Durable à Cotonou (Bénin)*”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Thèse de doctorat en Géographie et Environnement, Université d'Abomey-Calavi, FLASH.
- INSAE (2002), **Analyse des résultats du RGPH 3 (Tome 1) : Répartition spatiale, structure par sexe et âge et migration de la population au Bénin**, Cotonou, Bénin.
- INSAE, (2013), **Enquête Démographique et de Santé (EDSB-IV) 2011-2012**: Ministère du Développement, de l'Analyse Economique et de la Prospective, ICF International Calverton Publisher, Maryland (US).
- JACOBS, Jane (1969), **The Economy of Cities**, Random House Publisher, New York (US).
- JEFFERSON, Mark (1939), “*The Law of the Primate City*”, **Geographical Review**, S.29(April), ss.226-232.
- JOHNSTON, Ron (1994), “*Primate City: Law of The*”, **The Dictionary of Human Geography** (Ed. Ron Johnston, Derek Gregory, Peter Hagget, David M. Smith, D. R. Stoddart), Blackwell Press, Oxford (UK), 3rd Edition, ss.473.
- JOHNSTON, Ron (2009), “*Primate City: The Law of*”, **The Dictionary of Human Geography** (Ed. Derek Gregory, Ron Johnston, Geraldine Pratt, Michael J. Watts, Sarah Whatmore), Wiley-Blackwell Publisher, Chichester, 5th Edition, ss.580.
- KELEŞ, Ruşen (2020), **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara.
- LE MAÎTRE, Alexandre L. (1682), **La Métropolitée: de l'établissement des Villes Capitales, de Leur Utilité Passive et Active, de l'union de Leurs Parties et de Leur Anatomie, de Leur Commerce, &c.**, Baltes Bockhout pour Jean Van Gorp Publisher, Amsterdam.

- LYMAN, Brad (1992), “*Colonial Governance in the Development of Urban Primacy*”, **Studies in Comparative International Development**, S.27(2), ss.24-38.
- MARTIN, Geoffrey J. (1961), “*The Law of the Primate City Re-examined*”, **Journal of Geography**, S.60(4), ss.165-172.
- MEYER, William B. (2019), “*Urban Primacy before Mark Jefferson*”, **Geographical Review**, S.109(1), ss.131-145.
- N’BESSA, Benoît (1979), “*Les Fonctions Urbaines de Cotonou*”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Thèse de Doctorat de 3ème cycle, Université de Bordeaux III.
- PACIONE, Michael (2005), **Urban Geography: A Global Perspective**, Routledge Press, London (UK), 2nd Edition.
- PNUD (2000), **Etudes Nationales de Perspectives à Long Terme (Bénin 2025): Alafia**, PRCIG/NLTPS/BEN, Cotonou - Bénin.
- POPULATIONDATA.NET (2021), “*Afrique*”, **Populationdata.Net Corporate Web Page**, <https://www.populationdata.net/continents/afrique/> (Erişim Tarihi: 02.08.2021).
- PRÉSIDENCE DE LA RÉPUBLIQUE DU BÉNIN (2021), “*La Géographie du Bénin*”, <https://presidence.bj/home/le-benin/geographie/> (Erişim Tarihi: 02.08.2021).
- REED, Robert R. (1972), “*The Primate City in Southeast Asia: Conceptual Definitions and Colonial Origins*”, **Asian Studies**, S.10, ss.283-320.
- ROSENBERG, Matt (2019), “*The Law of the Primate City, Primate Cities and the Rank-Size Rule*”, <https://www.thoughtco.com/law-of-primate-cities-1435793> (Erişim Tarihi: 02.08.2021).
- SAWERS, Larry (1989), “*Urban Primacy in Tanzania*”, **Economic Development and Cultural Change**, S.37(4), ss.841-859.
- SERHAU-SA/DPDM/MCOT (2006), **Rapport économique de la ville de Cotonou**. Cotonou, Bénin.
- SHORT, John Rennie and PINET-PERALTA, Loius Mauricio (2009), “*Urban Primacy: Reopening the Debate*”, **Geography Compass**, S.3(3), ss.1245-1266.
- SOTINDJA, Dossa Sébastien (1999), “*Le doublet urbain Cotonou - Porto-Novo: les Raisons de Deux Capitales à Deux Vitesses*”, **Rev. CAMES**, S.1, ss.90-100.
- THOMLINSON, Ralph (1976), **Population Dynamics: Causes and Consequences of World Demographic Change**, Random House Publisher, New York (US).
- TIMBERLAKE, Michael (2019), **Primate Cities**, University of Utah Publisher, Utah (US).
- TOPALOV, Christian, COUDROY DE LILLE, Laurent, DEPAULLE, Jean-Charles and MARIN, Brigitte (2010), **L’Aventure des Mots de la Ville**, Robert Laffont, Paris.
- WEBSTER, Noah (1973 [1828]), **An American Dictionary of the English Language**, Johnson Reprint Corp Publisher, New York (UK).
- WHITNEY, William Dwight and SMITH, Benjamin Eli (1911), **The Century Dictionary and Cyclopedia**, The Century Company Publisher, New York (US).

Yerel Demokrasi ve Katılım: Türkiye ve İngiltere Üzerinden Bir İnceleme

Local Democracy and Participation: A Review on Turkey and England

Mehmet Akif ÖZER

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
akifozer@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0003-2220-2271>

Makale Başvuru Tarihi: 13.09.2021

Makale Kabul Tarihi: 19.12.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Meryem KARTAL

Doktora Öğr., Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
meryemkartal1995@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3049-2053>

ÖZET

**Anahtar
Kelimeler:**

Türkiye,
İngiltere,
Yerel Yönetimler,
Yerel Demokrasi,
Katılım,

21.yüzyıl dünyasında siyasi ve akademik platformlarda tartışılan konuların başında demokrasi, özerklik, yerelleşme, katılım gibi kavramlar gelmektedir. Yerelde halkın ortak ihtiyaçlarını karşılayan kurumlar olarak yapılan tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Yerel yönetimler, yerel halkın karar alım süreçlerine katılımı açısından demokrasi ile ilişkilendirilmektedir. Bir ülkede demokrasinin yerleştirilmesi ve sağlam temellere dayandırılması bakımından yerel yönetimler, oldukça önemlidir. Yerel halkın, siyasal bilinç kazanması ve sorumluluk duygusu taşıması açısından önemli bir role sahiptir. Çalışmanın temel amacı, iki ülkenin de yerel yönetimler yasal düzenlemeler ve uygulamalar boyutuyla incelenerek her iki ülkede yerel demokrasi ile ilgili yapılan çalışmaların yerel demokrasiyi ne kadar yansıttığı ve yerel demokrasinin geliştirilmesi için uygulanan katılım araçlarının etkinliğini ortaya koymaktır. Çalışma Türkiye ve İngiltere'deki demokrasi ve katılımın tarihsel süreçteki teorik ve uygulama boyutunu karşılaştırmalı olarak ortaya koyması açısından önem taşımakta, literatürdeki boşluğu tamamlamaktadır. Çalışmanın amacına yönelik bilgiler Türkçe ve İngilizce (birincil-ikincil) kaynak taraması yapılarak elde edilmiştir.

ABSTRACT

Keywords:

Turkey,
England,
Local Government,
Local Democracy,
Participation,

In the 21st century world, concepts such as democracy, autonomy, localization, participation are among the main topics discussed in political and academic platforms. It is at the center of the discussions as institutions that meet the common needs of the local people. Local governments are associated with democracy in terms of the participation of local people in decision-making processes. Local governments are very important for the establishment of democracy in a country and its foundation on a solid basis. It has an important role for the local people to gain political awareness and a sense of responsibility. One of the Anglo-Saxon countries has a tradition with the UK government to the European continent with the tradition of local democracy" çok anlamlı durmuyor. The main purpose of the study is to examine the local governments in terms of legal regulations and practices in both countries and to demonstrate the extent to which the studies on local democracy in both countries reflect local democracy and the effectiveness of the participation tools applied for the development of local democracy. The study is important for comparatively demonstrating the theoretical and practical dimension of democracy and participation in Turkey and the UK in the historical process and completes the gap in the literature. Information for the purpose of the study was obtained by scanning Turkish and English (primary-secondary) sources.

1. GİRİŞ

21. yüzyılda dünya küresel ve yerel boyutta ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel ve yönetsel açıdan büyük değişimlere uğramaktadır. Son yüzyıla damgasını vuran yeni yönetim anlayışında katılım kavramı demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru olarak sürekli vurgulanmaktadır. Bununla birlikte uluslararası alanda kamuoyunun ortak bir noktada bulunduğu konulardan biri yerel yönetimler ve demokrasi arasında oldukça sıkı bir ilişkinin olduğudur. Günümüzün yükselen değerleri arasında bulunan yerel yönetimler, yerel demokrasi açısından vazgeçilmez unsurlardan biri olarak değerlendirilmekte ve ülkenin demokratikleşmesinde temel yapı taşı olarak nitelendirilmektedir. Modern çağda yerel demokrasi, yerel yönetim ve katılım kavramları birbiriyle yakından ilişkili kavramlardır.

Yerel demokrasi ve katılım konusunu Türkiye ve İngiltere örneğinde karşılaştırmalı olarak ele alan bu çalışmanın temel amacı, Türkiye ve İngiltere’de yerel yönetimler; yasal düzenlemeler ve uygulamalar boyutuyla incelenerek her iki ülkede yerel demokrasi ile ilgili yapılan çalışmaların yerel demokrasiyi ne kadar yansıttığı ve yerel demokrasinin geliştirilmesi için uygulanan katılım araçlarının neler olduğunu ortaya koyulmasıdır. Çalışmanın temel varsayımı tarihsel süreç içinde İngiltere’de yerel demokrasinin daha erken ortaya çıkması ve benimsenmesi yerel demokrasi uygulamalarını etkilemiş ve katılım uygulamalarının daha etkin bir şekilde hayata geçirilmesinde etkili olmuştur. Türkiye’de ise yerel demokrasinin İngiltere’ye göre daha geç benimsenmesi katılım uygulamalarının hem nitel hem de nicel olarak yeterince gelişmemesine yol açmıştır.

Çalışmanın amacına yönelik olarak her iki ülkenin yerel yönetimleri ve yerel demokrasiye yönelik uygulamaları tarihsel gelişim süreçleri içinde değerlendirilmiştir. Bu kapsamda da yerel halkın gözlem ve denetim gücünü de bünyesinde barındıran yerel katılım, makalede yerel demokrasinin güçlendirilmesi kapsamında incelenmiştir.

Çalışmanın temel hedefi, köklü bir yerel yönetim geleneğine sahip olan ve demokrasi açısından dünyada ön sıralarda yer alan ülkelerden biri olan İngiltere’nin yerel demokrasi konusundaki katılım mekanizmalarını ortaya koymak ve bu doğrultuda Türkiye’nin yerel demokrasi konusundaki mevcut durumunu tespit etmektir. Bu doğrultuda da Türkiye’de ve İngiltere’de yerel yönetim birimlerinin sağlamış olduğu katılım mekanizmaları açıklanarak yerel demokrasi ve katılım durumu yerel yönetimlerin tarihsel gelişim çizgisi ve buna paralel olarak yerel demokrasi ve katılımın geliştirilmesine yönelik yapılan düzenlenmeler ortaya konulmuştur. Çalışmada, Türkiye’de yerel yönetim birimlerinden ağırlıklı olarak belediyeler tarafından uygulanan katılım mekanizmalarına yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye’de yerel demokrasinin ve katılımın gelişimi Cumhuriyet öncesi dönem ve Cumhuriyetten günümüze kadar olan süreçte yerel demokrasi ve katılım (1923-1960, 1961-1981, 1982-2008 ve 2008-günümüz) olmak üzere dört ana dönemde incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde İngiltere’de yerel demokrasi ve katılımın gelişimi sanayi devrimi öncesi, 1832-1974 dönemi ve 1974 sonrası şeklinde tarihsel sınıflandırma yapılarak incelenmiş ve bölümün sonunda katılım mekanizmalarına yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye ve İngiltere’deki yerel demokrasi ve katılım anlayışı karşılaştırılmıştır. Bu bölümde karşılaştırma yapılırken iki ülkedeki yerel halkın katılımı, yerel yönetimlerin yasal dayanağı, idari vesayet denetimi ve son olarak yeni kamu yönetimi, yerelleşme ve yönetim politikaları baz alınarak karşılaştırma yapılmıştır. Çalışma, Türkiye ve İngiltere’nin yerel yönetimlerinin tarihsel süreçte demokrasi ve katılımın tarihsel süreçte teorik ve uygulama boyutunu karşılaştırmalı olarak ortaya koyması açısından önem taşımakta, literatürdeki boşluğu tamamlamaktadır.

2. TÜRKİYE’DE YEREL DEMOKRASİ VE KATILIMIN GELİŞMESİ

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de yerel demokrasi ve katılımın gelişimi tarihsel süreçte incelenecektir. Bu bağlamda cumhuriyet öncesi ve cumhuriyetten günümüze kadar şeklinde sınıflandırma yapılarak yerel demokrasi ve katılım incelenmiştir.

2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Yerel Demokrasi ve Katılım

Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşu ile varlık kazanan ancak I. Beyazıt ve II. Mehmet ile bütün kurumlara yerleştirilmek istenen merkezi idare uygulaması 18. Yüzyıl başlarına kadar varlığını devam ettirmiştir. Yerel yönetimler, Osmanlı Devleti’nin 19. Yüzyılda gerçekleştirdiği Tanzimat ve Islahat hareketlerinin somut ürünleridir. Ortaylı (1985), Osmanlı Devleti’nin asıl amacının demokrasi ve yerel yönetim olmadığını

belirtmiştir. Bununla birlikte modern merkezîyetçi yönetim güçlendikçe Osmanlı devletinde modernlik bağlamında yerel yönetimlerin çekirdeğinin oluştuğunu ve yerel grupların yönetime katıldığını belirtmiştir (Ortaylı, 1985:21).

Cumhuriyet öncesi dönemde yerel yönetimler sisteminde, kentsel sorunların çözümü için tabanını halkın oluşturduğu bir demokratik yapılanma mevcut değildir. Tanzimat'ın ilanına kadar olan süreçte yerel hizmetler vakıflar tarafından yapılırken, belediye hizmetleri yönetsel ve yargısal görevleri elinde tutan kadılar yerine getirmektedir. İmar işleri dışında neredeyse tüm kentsel sorunlara bakan kadılar, toplumsal sorunların çözümünde yer alan ilk isimdir (Çukurçayır, 2012:175).

Tanzimat'ın ilanı ile birlikte ilk girişim vergi işlerinin yeniden düzenlemesiydi. Bu doğrultuda da iltizam sistemi kaldırılmış ve bunun yerine vergilerin toplanması amacıyla muhassıl olarak adlandırılan ve merkezden atanan memurlar görevlendirilmiştir. Muhassılın başkanlığında toplanan taşrada muhassıllık meclisleri kurulmuştur (Erbay ve Akgün, 2017:41-42). Ortaylı, muhassıllık meclislerini Tanzimat ile birlikte gelen yerelleşme uğraşlarının ilk ve somut göstergeleri olarak değerlendirmiştir (Ortaylı, 1974:13).

Yerel yönetim kapsamında ilk belediyeçilik deneyimi ise 1855 İstanbul Şehremaneti kurulması ile yaşanmıştır. Merkez tarafından atanan Şehremini, Şehremaneti'nin başında bulunmaktadır. Padişahın seçimi ve Padişah'ın onaylaması ile meclis oluşturulmuştur. Ancak Şehremaneti'nin başına atanan şehreminiler, hem yetenek hem de görüşleri açısından kentsel alanda o dönemde yaşanan değişimlere uyum sağlayamamış ve bu uygulama başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun sonucunda da 1856 yılında yabancı dil bilgisi olan Müslüman ve gayrimüslimlerin üye olduğu İntizam-ı Şehir Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon 1858 yılında onaylanan Nizamname-i Umumi sonrasında İstanbul'un 14 belediye dairesine bölünmesini kararlaştırmıştır. 1858 yılında gayrimüslimlerin ağırlıklı yaşadığı Beyoğlu ve Galata Semtlerinde Paris Belediyesi örnek alınarak mali özerkliğe sahip olan, ancak başkanı ve üyeleri merkezce atanan Altıncı Daire-i Belediye kurulmuştur. 1869 yılına gelindiğinde ise Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi yayımlanarak bu uygulama tüm İstanbul'da yaygınlaştırılmaya başlanmıştır. Bu nizamname kapsamında oluşturulan 14 dairenin üyeleri halk tarafından seçilirken başkanları merkez tarafından atanmaktaydı (Koçak ve Ekşi, 2010:299).

1864 ve 1870 İdare-i Vilayet Nizamnameleri ile Osmanlı yönetim sisteminde yeni bir örgütlenme anlayışı ortaya çıkmıştır (Ortaylı, 1985:155). Bununla birlikte bu nizamnamelerle halkın yönetime katılımını sağlamak ve merkezin yükünün hafifletilmesi hedeflenmiştir. Ancak buna rağmen yapılan seçimlerdeki asıl belirleyici yine merkez olmuştur. Merkezi hükümet görevlilerin isimlerini belirleyerek alt meclislere sunmakta, merkezi hükümet memurlarının ağırlıklı olduğu kişilerce bu isimler seçilmekte ve son sözü de vali söylemektedir (Ortaylı, 1985:167-168). Yapılan seçimlerde din ayrımı gözetilmemekteydi. Fakat seçilen kişiler genellikle beldenin ekonomik ve sosyal yönden ileri gelen kişileri idi (Ortaylı, 1974:16).

1876 yılında yürürlüğe giren ve Osmanlı'nın ilk anayasası olarak kabul edilen Kanuni Esasi ile yerel yönetimler ilk kez anayasal metinde yer almıştır (Tortop vd., 2008:91). 1877 yılında Vilayet Belediye Kanunu'nun yayımlanması ile ülkedeki tüm kentlerde ve kasabalarda belediye meclisinin kurulmasına karar verilmiştir. Bu düzenleme sonrasında belediye idari bir varlık olmaktan ziyade artık bir tüzel kişilik kazanmıştır (Ortaylı, 2008:507). Bu kanun istisnalar hariç olmak üzere 1930 Belediye Kanunu'na kadar uygulanmıştır. 1912 yılında yürürlüğe konulan bir kanunla "İstanbul Şehremaneti" tek belediye haline getirilmiş ve dokuz şubeye ayrılmıştır. Her şubeye merkez tarafından atanan bir müdürle yeniden merkezîyetçilik anlayışına dönülmüştür (Parlak ve Ökmen, 2015:168).

1877 Dersaadet ve Vilayet Belediye Kanunları ile belediyenin tüzel kişilik kazanmasına rağmen Türk Belediyeçiliği'ne demokrasi ve yerel demokrasiyi kazandırmamıştır. Kanun ile merkezi yönetim tarafından yapılamayan hizmetleri yerine getiren ve harap olan kentlerin yeniden imar edilmesini sağlayacak yeni bir kurum oluşturulmuştur. Osmanlı bürokrasinin merkezi idare dışındaki güçlere güvensizliği ve uzun süreli savaşlar sonucu ülkenin iktisadi ve sosyal yapısı, yerel demokrasinin gelişmesini engellemiştir (Görmez, 1997:94).

İkinci meşrutiyet döneminde ise yerel demokrasiyi savunup, il kurulları ile yönetsel ve akçal kontrolün halkın elinde olması gerektiğini savunan bazı düşünürler olmuştur. Bunların başında gelen Prens Sebahattin, toplumsal bir yapının oluşması için yerel yönetimleri zorunlu olarak görmüş, onun görüşleri, bireysel gelişim ve adem-i merkezîyet ilkelerine dayanmıştır. Prens Sebahattin, merkezi hükümetin yetkilerinin azaltılarak, imparatorluk bünyesindeki farklı unsurların yönetime katılma yetkilerinin genişletilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Sebahattin, 1999:34-37). Cumhuriyet öncesindeki yerel demokrasi ve katılım konusundaki gelişmeler ve yapılan düzenlemeler bu şekilde anlatıldıktan sonra cumhuriyetten günümüze kadar olan gelişmeleri detaylı bir şekilde inceleyebiliriz.

2.2. Cumhuriyetten Günümüze Türkiye’de Yerel Demokrasi ve Katılım

Çalışmanın bu kısmında yerel demokrasi ve katılım konusundaki gelişmeler “1923-1960 dönemi”, “1961-1981 dönemi”, “1982-2000 dönemi”, “2000 sonrası dönem” şeklinde sınıflandırma yapılarak incelenmiştir.

2.2.1. 1923-1960 Dönemi Gelişmeleri

Osmanlı’dan devralınan miras ile birlikte Cumhuriyetin kuruluş döneminde il özel idarelerine yönelik olarak herhangi bir yeni kanun çıkarılmamış, imparatorluk döneminde oluşturulan 1913 tarihli geçici kanun 2000’li yıllara kadar il özel idarelerinin düzenlendiği kanun olarak varlığını devam ettirmiştir (Beyazyıldız, 2010:85).

1921 Anayasası, yerel yönetimler ve yerel demokrasinin gelişimi açısından “*eşi bulunmaz bir statü*” getirmiştir (Ortaylı, 1985:207). Bu anayasa ile yerel yönetimler merkezi yönetin dışına çıkan bir nitelik taşımamış olsa da âdem-i merkezîyetçiliğin ağırlıklı olduğu düşüncelere yer verildiği söylenebilir (Önen ve Reyhan, 2011:454-456). Kanununun 11. maddesinde vilayetler, yerel düzeyde tüzel kişilik taşıyan ve özerkliğe sahip kuruluşlar olarak kabul edilmiştir. Sağlık, eğitim, ekonomi ve tarım gibi konularda vilayet meclisi yetkilendirilmiş, yerel konularda özerklik kabul edilmiştir (Erbay ve Akgün, 2017:70). 1921 Anayasası ile 1876 Anayasası’ndan farklı olarak vilayet ve nahiyelere özerk bir statü ve tüzel kişilik tanınmıştır (Keleş, 2014:163).

1924 Anayasası’nın 90. maddesinde vilayetlerin, şehir, kasaba ve köylerin tüzel kişiliğe sahip olduğu belirtilmiş 91.madde de vilayetlerin yetki genişliği ve görev ayrımı ilkesine göre idare edildiği belirtilmiştir. Yani 1924 Anayasası’nda da 1876 Anayasası’nda kabul edilen görev ayrımı ve yetki genişliği ilkesi benimsenmiştir (Keleş, 2014:164). Ayrıca 1924 Anayasası ile Ankara için özel bir belediye kurulması kabul edilmiş ve 1924 yılında çıkarılan yasa sonrasında Ankara Şehremaneti kurulmuştur. 1924 yılında çıkarılan 442 sayılı Köy Kanunu ile köyde yapılacak hizmetlere köylünün akçal ve işgücü açısından katılımının zorunlu olduğu belirtilmiştir (Çukurçayır, 2012:184).

1930 yılında 1580 sayılı Belediye Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte Dersaadet Belediye Kanunu ve Vilayet Belediye Kanunu olarak adlandırılan 1877 tarihli yasal düzenlemeleri ve 1924 tarihli Ankara Şehremaneti yürürlükten kaldırılmıştır. 1580 sayılı yasa daha önceki yasal düzenlemelerden farklı olarak bazı istisnalar hariç olmak üzere belediye başkanının meclis üyelerince kendi arasından seçilmesi ya da seçilme şartını taşıyan dışarıdan bir kişinin seçilmesine imkân vermesi de demokrasi açısından önemli katkılar sunmuştur (Eryılmaz, 2002:8). 1960’lı yıllara kadar olan gelişmeler açıklandıktan sonra 1980’li yıllara kadar olan gelişmeleri inceleyebiliriz.

2.2.2. 1961-1981 Dönemi Gelişmeleri

1961 Anayasası, yerel yönetimlere yönelik ayrıntılı düzenlemelere yer vermiştir. Yerel yönetimlere daha fazla özerklik tanınmış, güçlü bir yerel yönetim sisteminin oluşturulması hedeflenmiştir (Eryılmaz, 2002:17). 1961 Anayasası’nda merkezden yönetim ve yerinden yönetim şeklinde idarenin esasları düzenlenmiştir. Anayasanın 166. maddesinde yerel yönetimler (mahalli idareler); “*il, belediye ve köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzel kişileridir*”, şeklinde tanımlanmaktadır (Beyazyıldız, 2010:86-87). Bu dönemdeki en önemli gelişmelerden biri de belediyelerin yönetim yapısında yaşanan değişimdir. Belediye başkanları 1963 yılına kadar meclis içinde seçilmiş ve vesayet organları tarafından onaylanmıştır. Bu tarihten sonra ise belediye başkanlarının doğrudan halk tarafından seçilmesine karar verilmiştir (Erbay ve Akgün, 2017:73).

1973 yılında yapılan seçimlerle büyük kentlerde genellikle belediye başkanlıkları ve meclis üyeliklerinin büyük bir bölümü CHP’li adaylar tarafından doldurulmuştur. Merkezi yönetimden farklı bir partinin seçimlerde ön plana çıkması ile merkez-yerel arasındaki çatışmalar da artmıştır. Bu dönemde dikkat çeken demokratik belediyecilik anlayışının ilkeleri daha özerk, daha demokratik, daha katılımcı gibi değerlere dayanmıştır (Koçak ve Ekşi, 2010:302). 1960’lardan 1980’lere kadar olan gelişmeleri inceledikten sonra yerel demokrasi ve katılım konusunda en somut adımların atılmaya başladığı 1982-2000 dönemini inceleyebiliriz.

2.2.3. 1982-2004 Dönemi Gelişmeleri

1980’li yıllardan itibaren Türkiye’de yeni bir belediyeçilik anlayışı ortaya çıkmış ve bu kapsamda da artan kentleşmeye bağlı olarak plansız ve düzensiz yerleşimler ortaya çıkmıştır. Denetim dışında kalan bu alanların tekrar denetim altına alınması, plan bütünlüğünün sağlanması, küçük birimler arasında işbirliğinin oluşturulması için büyükşehir yönetimlerine yönelik özel model arayışına girilmiştir (Keleş, 2014:326). Bu kapsamda 1980 yılında büyükşehirlere özgü yeni yönetim modelinin oluşturulmasına imkân tanıyan yasa 3030 çıkarılmıştır. Bu yasa kapsamında da başta İstanbul, İzmir ve Ankara’da büyükşehir yönetim modeli uygulanmıştır (Erbay ve Akgün, 2017:75).

Büyükşehir ilçe belediyeleri, büyükşehir belediyelerinden farklı olarak iki farklı vesayet denetimine tabi kılınmıştır. Bu doğrultuda büyükşehir belediye başkanı, ilçe belediyeleri tarafından sunulan hizmetler üzerinde denetim ve gözetim yetkisine sahiptir. Bununla birlikte ilçe belediye meclisleri arasında çıkan uyumsuzluklarda da düzenleyici ve yol gösterici olarak büyükşehir belediyeleri doğrudan yetki sahibidir. Bu durum ise yerel demokrasi ve özerklik açısından aykırılık taşımaktadır. Yine büyükşehir belediyesinin genel sekreterinin İçişleri Bakanı’nın onayı ile atanması, büyükşehir belediye meclisi tarafından alınan kararların belediye başkanının gözden geçirmeye yönelik hak sahibi olması gibi hususların aslında yerel özerklik ve demokrasi ile bağdaştırılamayacağı belirtilmektedir (Beyazyıldız, 2010:94). Türkiye’de bu dönemde öne çıkan yerel katılım ve demokrasi araçları şunlardır;

- **Gelecek Atölyeleri:** Kentsel alandaki geleceğe yönelik her türlü toplumsal ve kentsel sorun ve konunun ele alınarak değerlendirildiği etkili yöntemlerden biridir. Bir yöneticinin başkanlığında çalışan bu atölyelerde dilek, şikâyet, umut ve beklentiler belirtilerek değerlendirilmektedir (Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001:119). Gelecek atölyeleri, tek bir kentsel grup yerine birden çok farklı grupların bir araya gelerek mevcut olan sorunların tespit edilip nasıl çözümlenebileceğinin tartışıldığı iletişim ve etkileşime dayalı bir yöntemdir (Coşkun ve Sezer, 2004:284).
- **Halk Günleri:** Belediye başkanları tarafından haftanın veya ayın belli günlerinde düzenlenmektedir. Halkın sorunlarını, beklentilerini ve isteklerini belediye başkanı başta olmak üzere kent yöneticileri ile yüz yüze görüşmesi amacıyla düzenlenmektedir. Halk günleri ile kent halkı, sorunlarını doğrudan anlatma imkânı elde etmektedir. 1990’lı yıllardan itibaren yaygın olarak düzenlenmeye başlayan halk günlerinde yapılan görüşmelerinin genellikle yeterli bilgilendirmeye dayanmaması, yardım ağırlıklı olması, kurumsallaşmaya yönelik bazı çekincelerin olması kent sakinlerinin katılımını olumsuz etkilemiştir (Güven ve Alan, 2019:53). Bununla birlikte özellikle seçim atmosferlerinin yaşandığı dönemlerde bu uygulamanın daha da etkin kullanılmaları söz konusu olmaktadır. Mahalle/köy dernekleri, amatör spor kulüpleri, semt etkinlikleri, meslek odası toplantıları, STK ve diğer gönüllü organizasyonlar ile eğlence etkinlikleri bile siyasi aktörler tarafından halk günleri araçlarına dönüştürülebilmektedir.
- **Dilekçe:** En önemli bilgilendirme kaynağı olan dilekçe, ülkemizde anayasal haklardan biridir. Dilekçe, bireysel çıkarların korunması, kamusal sorunlar ve kamusal çıkarların korunması amacıyla son yıllarda yaygınlık kazanmıştır. 1982 Anayasası’nın 74. maddesinde “*Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar, kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir. Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, gecikmeksizin dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir*”, hükmüne yer verilmiştir. Böylece vatandaşlara, kamu kurum ve kuruluşlarına dilek ve şikâyet etme hakkı verilmiştir. Dilekçe, yönetime katılma açısından hem masrafsız hem de kolay olması nedeniyle en sık kullanılan yöntemlerden biridir. Dilekçe, belediyeler için önemli bir bilgi edinme kaynağıdır. Ancak bu yöntemin başarılı olması, dilekçe hakkını kullanan yurttaşlara yönetimin olumlu yaklaşması gerekmektedir. Çünkü dilekçede yer alan şikâyetler dikkate alınmıyor, istekler önemsenmiyor ise yerel katılımın gerçekleştirilmesi oldukça zordur (Güven ve Alan, 2019:53). Bununla birlikte talep ve şikâyet içerikli dilekçelerin “*Bilgi Edinme Hakkı Kanunu*” kapsamında belirli sürelerde cevaplanması gerektiği ve cevaplanmaması durumunda da talebin/isteğin reddedilmiş sayılarak adli/idari işlemlere basamak oluşturacağı için etkinliği oldukça fazladır. Dilekçeler resmi evrak olma özelliğine sahiptirler.
- **Beyaz Masa:** Türkiye’de ilk kez 1994 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından kurulmuş (Aksoy, 2006:58) olup; sosyal belediyeçilik anlayışının bir yansıması olarak diğer belediyeler tarafından

da aynı ya da benzer adlar¹ altında uygulanmaya başlanmıştır. Beyaz masa uygulamasının temel amacı, vatandaşların karmaşık bürokratik işlemlerden kurtararak onların çeşitli istek, dilek ve beklentilerini tek bir noktadan ilgili birime ulaştırmaktır. Böylece vatandaşlar, yalnızca tek bir ofise müracaat etmekte, sorunlar ilk olarak bu ofiste yer alan personeller tarafından giderilmeye çalışılmakta ve vatandaşlara işlemlerle ilgili gerekli bilgiler verilmektedir. Yerel halk ile belediye arasında bir iletişim aracı olan beyaz masa, halkın sorunlarının üst mercilere gitmeksizin çözülebileceği güvencesi vermesi ile belediye çalışmalarına katılım yolu açılmış olacaktır. Ayrıca vatandaşın sorun ve şikâyetleri ile ilgilenildiği zaman vatandaş hem kent ile ilgili konulara daha duyarlı olacak, hem de karar alma sürecine katılım sağlayacaktır (Güven ve Alan, 2019:57). Bağlı oldukları müdürlükler içerisinde "*servis, merkez, birim, büro, şeflik vb.*" adlar altında teşkilatlandırılan (Uyar ve Mecek, 2016:151) beyaz masa birimleri, kendisine ulaşan tüm istek, talep, görüş ve şikâyetleri kayıt altına alarak değerlendiren ve konuyla ilgili çözüm üreterek, elde edilen veriler doğrultusunda belediye kaynakların daha etkin verimli kullanılmasına hizmet eden halkla ilişkiler birimidir (İBB, 2010:1).

- **Yerel Referandum:** Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda referandum, yerel yönetimlerin sınırlarının değiştirilmesi açısından yapılması hükmü yer almaktadır. Avrupa Kentsel Şartı'nda da beldenin geleceğine yönelik olarak önemli konularda yerel halkın bilgilendirilmesi, fikirlerinin alınması ve yerel halkın karar alım süreçlerine aktif katılımının sağlanması belirtilmiştir. Ülkemizde yerel düzeyde referandum modeli köylerin belediyeye dönüşmesi ile belediyelerde "birleşme" ve "katılma" süreçlerinde uygulanmaktadır. Türkiye'de yerel yönetimlerin halkoyuna sundukları hizmetlerin sayısı çok azdır. Bunun nedenlerinin, yöneticilerin yerel iktidarı paylaşmama isteği ile birlikte bu yöntemin belli bir zaman, uzmanlık ve maddiyat gerektirmesi olduğu söylenilebilir. Tüm bunlara rağmen özellikle küçük şehirlerdeki yönetenlerin, her kararı olmasa da önemli yerel kararları halk oylamasına sunması doğrudan demokrasiyi sağlamak için bir yol olabilir (Yaman ve Küçükşen, 2011:250). Seçim havasında gerçekleşmesi, manüplasyona açık olması, büyük maliyetler getirmesi ve geniş zaman dilimli olması gibi nedenler ile eleştirilen bir yöntem olsa da demokrasi ve katılım kültürünün gelişmesi açısından oldukça önemli bir araçtır (Yaylı ve Pustu, 2008:139).
- **Semt Dayanışma Merkezleri (SEDAM):** SEDAM, belediyenin bir mahalle bürosu gibi çalışıp, birçok işlevi yerine getiren birim olarak etkinlikte bulunma özelliğine sahiptir. Bu birimler, belediye ile yerel halk arasındaki iletişimin sağlanmasında önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Bu birimlerin en güzel örneği yine Bursa Büyükşehir Belediyesi'nde görülmekte ve 1994'ten beri bu birimler kentteki demokrasi ve katılım bilincinin artmasına yönelik önemli işlevler üstlenmektedir (Çukurçayır, 2012:206).
- **Yuvarlak Masa Toplantıları:** Yereldeki tüm halkın temsiline imkân tanıyan yuvarlak masa toplantılarının katılımcıları ağırlıklı olarak bilim insanları ve sorun alanlarına göre uzmanlardan oluşmaktadır. Forum olarak da adlandırılan bu toplantıların temel amacı, ihtiyaç duyulan konularda bilimsel/uzman görüşlerinin ortaya konulması, bunların karar alıcılara objektif bir şekilde aktarılmasıdır (Çukurçayır, 2012:151). Diğer katılım araçlarına göre katılımcı sayısı daha az olmasına rağmen, alanında uzman kişilerden oluşması nedeniyle daha desteklenebilir ve objektif bir görüş olma niteliğine sahiptir. Toplantı sonucu alınan kararların sosyal grupları "*temsil*" etme yeteneğine sahip olmasının yanı sıra taşıdığı bilimsellik nedeniyle "*güvenilir*" olma niteliği de bulunmaktadır.
- **Halk Toplantıları:** Bu katılım mekanizmasını hemen hemen tüm yerel yönetimler kullanmaktadır (Çukurçayır, 2012:155). Yerel halkın yönetimin eylem ve işlemleri konusunda bilgilendirildiği toplantılarda uzmanlar, yöneticiler ve halk kamu politikaları konusunda tartışıp karara varmaktadır. Yerel halk ve vatandaş arasındaki bilgi akışının sağlandığı bu toplantılarda vatandaşların önerilerinin dikkate alınması yerel demokrasi açısından önemli katkılar sunmaktadır (Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001:117). Yapılan bilgilendirmeler ve istişareler neticesinde halk toplantısında uygulanabilir nitelikte kararların alınması ve uygulanması ile denetim mekanizmalarının kurulması hiç şüphesiz ileri düzeyde bir katılım mekanizmasının hayata geçmesine katkı sağlayacaktır (Yaylı ve Pustu, 2008:139). Ancak Türkiye'de halk toplantılarında alınan kararlar henüz bağlayıcı nitelikte değil, yalnızca danışma (istişari) niteliktedir (Yalçındağ, 1996:141).

1 Örneğin Tuzla (İstanbul), Erzurum, Afyonkarahisar, Düzce, Elazığ, Çaycuma (Zonguldak), Turhal (Tokat) gibi birçok belediyeler benzer birimleri için "Beyaz Masa" adını tercih ederken; Keçiören (Ankara) Belediyesi Ak Masa, Eyyübiye (Şanlıurfa) Belediyesi Türkuaz Masa, Muratpaşa (Antalya) Belediyesi Turunç Masa ve Ankara Büyükşehir Belediyesi de Mavi Masa adını kullanmayı tercih etmişlerdir (Uyar ve Mecek, 2016:151).

- **Halk Günleri:** Türkiye’de belediyeler tarafından gerçekleştirilen önemli katılım mekanizmalarından biri de halk günleridir. Birçok belediye tarafından düzenlenen halk günlerinde belediye başkanları, vatandaşlar tarafından dile getirilen sorunlara yönelik kapsamlı çözüm yolları aramaktadır. Düzce Halk Günü, Denizli Halk Günleri, Antalya Muratpaşa Halk Günleri, Akşehir Halk Günü, İstanbul Fatih Halk Günü ve İstanbul Sancaktepe Halk Günü gibi birçok yapılan toplantı halk günlerine örnek gösterilebilir. Halk günlerinin yapılması önemli olmakla birlikte, halktan alınan geri dönüşlere ne kadar cevap verildiği de bir o kadar önemlidir. Halkın istek, dilek ve şikâyetlerine cevap alamaması durumunda katılımın düzeyi düşecektir (Yaman ve Küçükşen, 2018:252).
- **Meclis Toplantılarına Katılım:** Yerel halk belediye meclislerinin toplantılarına katılarak yerel düzeydeki kamu politikaları konusunda bilgi sahibi olurken aynı zamanda kendi istek, beklenti ve taleplerini açıklama imkânı elde etmektedir. Bireyler ayrıca kendi yaşam alanlarına yönelik alınabilecek kararları etkileme olanağına sahiptir (Önez, 2006:52). Ancak, bu aracın etkin olabilmesi için toplantı zaman ve gündemlerinin kent halkına etkin kanallar üzerinden duyurulması ve halk katılımının sağlanması gerekmektedir. Türkiye’de belediye meclis toplantılarını yerel halkın katılım düzeyini ölçmek amacıyla yapılan araştırma sonucunda ülkedeki belediyelerin yaklaşık %75’inde belde halkı meclis toplantılarına katılmamaktadır. Bununla birlikte katılımın olduğu belediyelerde ise katılan kişi sayısının oldukça az olduğu saptanmıştır. Toplumsal ve mekânsal açıdan halka yakın olduğu ileri sürülen daha küçük ölçekli belediyelerde ise katılım oranının daha da düşük olduğu saptanmıştır (Çiftçi, 1999:246). Yerel halkın toplantıları sadece izleyici olarak (pasif suje) katılması, aktif bir rol alamaması bu aracın etkinliğini azaltan bir diğer faktördür. Ancak bu toplantıların son dönemlerde canlı yayınlar ile sosyal medyadan halka açık hale getirilmesi, kamuoyu denetiminin gelişmesi açısından önemli bir adım olmuştur.
- **Çevre Sorunları ve Halk Katılımı -Yerel Gündem 21:** 1992 yılında BM tarafından Rio’da düzenlenen Çevre ve Kalkınma Konferansı’nın bir ürünü olarak kabul edilen Gündem 21, yerel yönetimlerin karar alırken yerel halk ile işbirliği içinde olmaları esasına dayanmaktadır (Emrealp, 2005:16). Ülkemizde de Yerel Gündem 21 faaliyetleri ilk kez 1997 yılının sonlarında Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği ve Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı’nın toplanması sonrasında kabul edilen “Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Teşviki ve Geliştirilmesi” projesiyle başlamıştır (Bozkurt, 2014:234). Türkiye’de Yerel Gündem 21’in uygulanması konusunda bir eğilim olmasına rağmen, bu oldukça sınırlıdır. Bu uygulamanın en güzel örneği, Bursa Anakent Belediyesi tarafından kurulan Yerel Gündem 21 Çevre Konseyi’dir. Yerel Gündem 21, başarılı uygulama örneklerine rağmen 2000’li yılların başlarında kent konseylerinin oluşumu ile işlerliğini kaybetmiştir (Yaman ve Küçükşen, 2018:252). 2000’li yıllara kadar olan gelişmeleri bu şekilde açıkladıktan sonra yerel demokrasi ve katılım mekanizmalarının geliştirilmeye ve güçlendirilmeye başlandığı 2000’lerden günümüze kadar olan gelişmeleri inceleyebiliriz.

2.2.4. 2004’den Günümüze Kadar Olan Süreçteki Gelişmeler

Yerel yönetimlere yönelik yapılan reformlar, 2004 yılında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2005 yılında 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile başlatılmıştır. Yapılan yasal düzenlenmelerle yerel yönetimler güçlendirilmiş, halk katılımı ve özerklik ilkelerinin ön planda olduğu bir belediyecilik anlayışı yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte 2008 yılında çıkarılan 5747 sayılı “Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması Hakkında Kanun”la büyükşehir olan alanlarda alt kademe belediyeleri, belde belediyelerinin varlığına son verilerek bazı yeni ilçeler kurularak yalnızca alt kademe belediyesi olarak ilçe belediyeler, statüsüne yer verilmiştir. Her iki kanunla da daha demokratik ve katılımcı bir yerel yönetim oluşturulmaya çalışılmıştır (Koçak ve Ekşi, 2010:303-304). 2000’li yıllardan itibaren daha katılımcı ve demokratik bir yerel yönetim anlayışının oluşturulmasına yönelik yapılan düzenlemeler şunlardır;

- **Kent Konseyleri:** Belediye Kanununun 76. maddesinde kent konseyleri; kent vizyonunun ve kentlilik bilincinin geliştirilmesi, sürdürülebilir kalkınma, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, kentin hak ve hukukunun korunması, hesap sorma ve hesap verebilirlik, yerinden yönetim, katılım, çevreye duyarlılık gibi ilkelerin hayata geçirilmesi amacıyla faaliyette bulunmaktadır. Kent konseyleri; meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri, siyasi muhtarlar, üniversite ve siyasi partilerin temsilcileri gibi farklı aktörlerin katılımı ve desteği ile faaliyetleri gerçekleştirmektedir (5393 sayılı Kanun, md.76) şeklinde tanımlanmıştır. Kent konseyleri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan bir yapıdır. Kent Konseyinde alınan kararlar “görüş” niteliğindedir ve

bağlayıcılığı yoktur. Bununla birlikte belediye meclisi bu görüşleri ilk meclis toplantısında değerlendirmek ve sonucu kent konseyine bildirmek zorundadır. Yerel katılım açısından en etkili mekanizmalardan biri olan kent konseyleri, yerel kararların alınmasında etkili olabilmektedir. Fakat hem yapısal hem de yasal hem de siyasi kültürden kaynaklanan sorunlardan dolayı kent konseylerin etkililiği ve yaygınlığı yeteri düzeyde değildir. Ülkemizde bütün belediyelerde kurulması gereken kent konseylerinin, bazı belediyelerde yer alamaması içselleştirme konusunda bazı sıkıntıların olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda kent konseylerinin yerel demokrasinin iyi bir aracı olması için yasal-yapısal anlamda revizyona ve toplumun bilgi, sorumluluk ve katılım düşüncesinin değişimine ihtiyaç duymaktadır (Yaman ve Küçükşen, 2018:255). Kent konseylerinin kararlarının tavsiye niteliğinde olması, öneriden öteye geçememesi ve herhangi bir yaptırımının olmaması kent konseylerinin etkinliğine ve çalışmalarına gölge düşürmektedir. Bununla birlikte kent konseylerinin hem bütçesinin, hem de harcama yetkisinin olmaması ve belediyenin bütçesinden yararlanması faaliyet alanını sınırlandırmaktadır (Emrealp, 2010:15).

- **Gönüllü ve Dayanımcı Örgütlenme:** 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun 77. maddesinde gönüllü ve dayanışmacı örgütlenme, belediyelerin; kente yönelik olarak eğitim, çevre, sağlık, spor, kütüphane, trafik, kadınlara, çocuklara, yoksul ve engellilere yönelik hizmetleri gerçekleştirirken beldede yardım ve dayanışmanın sağlanması, hizmetlerin etkin ve verimli yürütmek amacıyla kentte gönüllü bireylerin katılımına yönelik faaliyet ve programlar uygulamasına imkân tanınması olarak tanımlanmıştır (5393 sayılı Kanun, md.77) şeklinde bir maddeye yer verilmiştir.
- **Hemşehri Hukuku:** 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 13. maddesinde 1580 sayılı belediye kanunundan farklı olarak herkes doğduğu şehrin değil, ikamet ettiği şehrin hemşehrisi olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda da hemşehrilerin, belediyelerin kentteki karar alım ve uygulama sürecine katılma, yardımlarından yararlanma ve faaliyetleri hakkında bilgilendirme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Belediyeler, hemşehrileri arasındaki sosyo-kültürel ilişkilerin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmaktadır. Belediyelerin bu çalışmaları ise sendikalar, üniversiteler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri gibi farklı aktörlerin katılımı ile gerçekleştirmektedir (5393 sayılı Kanun, md.13) şeklinde bir tanımlama yapılmıştır.
- **İhtisas Komisyonları:** 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 24. maddesinde, belediye meclisi, kendi üyeleri arasından en az üç en fazla beş kişiden oluşan bir ihtisas komisyonunun kurulacağı belirtilmiştir. Kentteki mahalle muhtarları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sendikalar, üniversiteler, ildeki kamu kurumu amirleri gibi farklı aktörlerin oy hakkı olmaksızın kendi görev ve faaliyet alanına yönelik konuların görüşüldüğü ihtisas komisyonu toplantılarına katılabileceği belirtilmiştir (5393 sayılı Kanun, md.24).
- **12 Kasım 2012 tarih ve 6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve 26 İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun:** Bu kanun ile büyükşehir olan illerdeki ilçelerin mülki sınırları dâhilinde kalan köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliğine son verilmiştir. Köyler mahalle olurken, bu illerin bucak teşkilatları ve il özel idareleri kaldırılmıştır. 2012 yılında yapılan bu yasal düzenlemenin demokratik meşrutiyet eksikliği taşıdığını, ilgili taraflarla yerel toplulukların görüşlerinin alınmadığını ve bilimsel bir hesap yapılmadan bu kararın alındığını vurgulanmaktadır (Çukurçayır, 2012:20). Ayrıca 6360 Sayılı kanunun ile gelen bu köklü değişimlerin AB'nin "Subsidiarity" (hizmette halka yakınlık) ilkesine de aykırı olduğunu vurgulamak gerekir. Subsidiarity ilkesine göre yerel topluluklar kendilerine en yakın olan yerel idare birimlerinden hizmet almalıdır. Yerel halkın, kilometrelerce yol giderek, büyükşehirlerden hizmet istemesi maalesef bu ilkeye uymamaktadır. Yerel halkın, siyasete ve yönetime katılma imkânlarının ve yerel birimlere yakınlığının azalması da söz konusudur. 2000'li yıllardan itibaren katılım mekanizmaları güçlendirilmeye çalışılırken bu yasal düzenleme ile katılım daha da zorlaşmıştır. Her ne kadar bu kanunla merkezi idarenin güçlendiği izlenimi verilmiş olsa da büyükşehir belediyelerinin sınırlarının il sınırı olarak kabul edilmesi ve yetkilerinin daha fazla olması, il özel idarelerinin kaldırılarak bunların yerine, Yatırım İzleme ve Koordinasyon Merkezleri'nin kurulması sonucu Anayasada daha önce hiç yer almayan ve öngörülme yeni bir yönetim modeline gidilmiştir. Sonuç olarak bu yasal düzenleme ile merkezi yönetimin gücünün parçalanarak ve bölgesel merkezi yönetimlerin oluşturulduğunu söyleyebiliriz (Özer, 2013:120-121).
- **E-Belediyecilik:** E-devlet/e-belediye uygulamaları ile vatandaşlar bir şifre ile devlet/belediye tarafından verilen birçok hizmete dijital ortamda ulaşabilmektedir (Yılmaz, 2019:510). E-devlet uygulamalarının

belediyelerde etkili kullanımı, birçok hizmete ve güncel bilgilere halkın 24 saat boyunca kolay, ekonomik, etkin ve kesintisiz bir şekilde erişim sağlayabilmesini; talep, şikâyet ve isteklerini hızlıca iletebilmesini sağlamaktadır. Belediye web sayfaları ve mobil uygulamalar üzerinden gerçekleştirilen e-belediyeçilik uygulamaları kurumsal açıdan “*tanıma*” ve “*tanıtma*” faaliyetlerinin gerçekleştirilmelerini sağlamaktadır (Mecek, 2017:1841). E-belediyeçilikle yerel yönetim ve vatandaş arasındaki iletişimin iyi bir noktaya ulaştırılması hedeflenmektedir. E-belediyeçilik kapsamında sunulan çeşitli hizmetlere yönelik bilgilere erişen vatandaşlar, belediyenin internet sitesinde bulunan “*başkana ulaşın*” ve “*online anket*” gibi bölümler ile halk, belediye yönetimlerine doğrudan görüş ve düşüncelerini iletmekte ve yerel düzeydeki yönetsel süreçlere aktif bir şekilde katılabilmektedir (Güven ve Alan, 2019:56).

- **Mobil Belediyeçilik (Mobil Belediye):** Son yıllarda Mobil devlet uygulamalarının sağladığı olanakların farkında olan birçok belediye mobil belediyeçilik adı altında her geçen gün yeni bir yerel hizmeti mobil belediyeçilik ile hayata geçirmektedir. Mobil uygulamalar, yönetim yaklaşımı doğrultusunda zaman ve mekândan bağımsız bir şekilde gerçekleştirilmekte ve vatandaşların görüşleri alınarak yönetime katılmaları sağlanmaktadır. Mobil belediyeçilik kapsamında yapılan uygulamalarla vatandaşlara hizmet sunulan hizmetin kapsamı artmaktadır. Ayrıca, vatandaşların mobil belediyeçilik uygulamalarıyla kamu hizmetlerine erişimi kolaylaşmakta, yerel karar ve faaliyetlere halkın doğrudan katılımı ile temsili demokrasiden kaynaklanan sorunları belirli bir ölçüde gidermektedir (Güven ve Alan, 2019:56-57). Mobil belediyeçilik (m-belediye), e-belediye uygulamalarının mobil telefonlar üzerinden hayata geçirilmesi olarak da kısaca tanımlanabilmektedir.

3. İNGİLTERE’DE YEREL DEMOKRASİ VE KATILIMIN GELİŞMESİ

İngiltere’de yerel yönetimler; belli bir yerleşim alanı, mahalle ya da bölgeye ilişkin konularda, parlamento tarafından kendilerine verilen görev ve yetkiler doğrultusunda faaliyetlerde bulunan, seçilmiş organlarca yönetilen kuruluşlardır. İngiltere’deki her bir bakanlık kendi hizmet ve faaliyet alanına göre bölgesel ya da alt düzeylerde örgütlenmeler oluşturmuştur (Yamaç, 2014:4). İngiltere’deki idari sistem içinde yerel yönetimlerin temelini 1215 Magna Carta’ya dayandırmak mümkündür. Bu doğrultu da İngiltere’nin en uzun yerel yönetim geleneğine sahip olan bir ülke olduğunu söylemek mümkündür (Koçak, 2008:143).

İngiltere’nin yazılı bir anayasaya sahip olmaması aynı zamanda yönetimlerin de anayasal dayanağa sahip olmamasına yol açmıştır. Buna rağmen, merkezi hükümetin aksine 1960’lı yıllardan itibaren yerel yönetimler yasal mevzuata dayanak varlığını sürdürmektedir (Worthy vd., 2011:12). Yerel yönetimler, yerel halkın ihtiyaç ve beklentilerini karşılamanın önetesinde görev anlayışına sahiptir. Bununla birlikte yerel yönetimlerin, vatandaşlara yönelik olan tavrı bireylerin konumu, statüsü ve görevinden bağımsızdır. Öyle ki yerel yönetimler, halkın ihtiyacı olan hizmetleri zamanında ve yerinde karşılamak için çaba harcamaktadır. Yerel yönetimlerin böyle bir anlayışa sahip olması paha biçilmez bir önem taşımaktadır (Friends of The Earth, 2008). Çalışmanın bu bölümünde öncelikle yerel yönetimlerin tarihsel süreçte yerel yönetimler ve yerel demokrasi incelenecektir. Sonrasında İngiltere’deki başlıca yerel yönetim birimlerine değinilecek ve son olarak yerel yönetimlerdeki katılım mekanizmalarına yer verilecektir.

3.1. Tarihsel Süreçte Yerel Yönetimler ve Yerel Demokrasi

Çalışmanın bu kısmında İngiltere’de yerel yönetimler ve yerel demokrasi tarihsel sınıflandırma yapılarak incelenmiştir. Bu kapsamda öncelikle sanayi öncesi yerel yönetimler, 1832-1974 dönemi, 1974 sonrası dönem şeklinde üç ana sınıfa ayrılarak değerlendirilmiştir.

3.1.1. Sanayi Devrimi Öncesi Yerel Yönetimler

İngiltere’de yerel hizmetlerin karşılanması için bölgesel düzeyde belli alanlarda uzmanlaşan ve özel amaçlı birçok yönetim birimi bulunmaktadır. Yerel yönetimlere belli görevler yükleyen ilk yasa Kraliçe I. Elizabeth tarafından 1601 yılında yapılmış ve yoksullukla mücadele başta olmak üzere yerel yönetimleri görevlendiren birçok madde bulunmaktaydı. 18. yüzyılda hızlı bir endüstrileşme dönemine girilmesiyle birlikte kentleşme ve nüfus artış hızının yüksek olması ekonomik ve sosyal yapıda da köklü değişimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu sorunların çözümünde yerel yönetimler daha fazla görev ve sorumluluk almaya başlamıştır. Konut, sağlık, düşkünevleri, eğitim, ekonomi, çevre sorunları vb. alanlarda temel alanlarda önemli görevler üstlenmişlerdir. Bu kadar sorumluluk ve göreve rağmen yerel yönetimler, merkezi yönetim tarafından yönetsel,

mahkemeler tarafında da adli denetime tabiidir. Dolayısıyla yerel yönetimlerin özerkliği yalnızca kendilerine yüklenen görev ve sorumluluk alanları doğrultusunda kural koyma ve iş yapma ile sınırlı tutulmuştur (Yamaç, 2014:1).

İngiltere’de 1830’lu yıllara kadar yerel yönetimler, dünyanın birçok ülkesi tarafından örnek alınan evrim sürecine girmiştir. 1606 yılında gerçekleşen Norman işgali öncesi Anglo Sakson dönemdeki kasabalar ve küçük mezralara kadar olan her alanda toplumsal ve yerel ihtiyaçların karşılanması amacıyla günümüzdeki yerel yönetimlerin temelini oluşturulan parish councillors kurulmuştur. 1606’tan bu yana yerel yönetimler merkezi hükümet ve parlamento arasındaki ilişki dikkate alındığında iki temel ilkeye dayandığı görülmektedir (Erdemir, 2010:25). İngiltere’de merkezi hükümet tarih boyunca hiçbir zaman yerel yönetimlerin yetkilerini kısıtlayan ve ona bir alternatif olarak sunulabilecek teşkilat oluşturmamıştır ve parlamento da yerel yönetimlerin görev, sorumluluk ve hizmetlerini kısıtlayacak şekilde hiçbir düzenleme yapmamıştır (Keating, 1993:3).

10-15. yy arasında İngiltere’de dünyadaki diğer Batılı Avrupa ülkelere göre daha fazla gelişmiş bir yerel yönetim geleneği ve sistemine sahiptir. Adalet, güvenlik, seçim, yoksulluk, arazilerin idaresi, sağlık, vb. birçok konuda yerel yönetimler görev ve yetkilerini 19. yüzyıl ortalarına kadar elinde tutmuştur (Wollmann, 2000:34). Fakat sanayi devrimi sonrasında bu sistem maalesef ihtiyaçların karşılanmasında yetersiz kalmıştır. Ekonomik, sosyo-kültürel, siyasi, sağlık, çevre ve kentsel vb. alanlarda sorunların artması ile birlikte bu sorunların çözümü için merkezi yönetim birtakım adımlar atmak zorunda kalmış, bu kapsamda da çağdaş yerel yönetim sisteminin temellini atan düzenlemeler yapmıştır (Özkan, 2015:51).

3.1.2. 1832-1974 Dönemi Yerel Yönetimler

İngiltere’de yerel yönetim önemli dönüm noktalarından birisi 19. yüzyıl olmuştur. 19. yüzyılın sonlarına doğru endüstrileşmenin hızlanması yerel yönetim sisteminde de önemli değişimlerin yaşanmasına yol açmıştır. Yerel yönetimlere yönelik en geniş yasal düzenlemeler ise 1832 tarihli “*The Great Reform Act*” de yapılmıştır. Çağdaş yerel yönetim sisteminin temeli ise 1834 tarihli “*The Poor Law Amendment Act*”e dayanmaktadır. (Özkan, 2015:52). Yerel halkın oy hakkı genişletilmiş, toprak sahipleri ile birlikte erkeklere de oy hakkı tanınmıştır. 1835 yılında düzenlenen “*Municipal Corporation Act*” ile denilen yerel councillorsin temelleri atılmıştır (Chandler, 2001:18).

1832 ve 1834 yılında gerçekleştirilen bu kanuni düzenlemelere rağmen ülkedeki ilk genel yasal düzenleme 1835 yılında Municipal Corporation Act ile yapılarak, yerel birimlerin görev ve sorumluluk alanları, karar organlarının sahip olduğu yetkiler belirlenmiştir. Ayrıca yerel yönetimlerin görevlerini ve hizmetlerini sunabilmesi için vergi koyma yetkisi kabul edilmiştir (Usta vd., 2017:71).

1888 yılında kabul edilen Local Government Act ile ilk kez County Affairs (*Yerel Yönetim Birimleri İşleri Görevleri*), yerel yönetimlerin görev ve işlerini yerine getirme yol ve yöntemlerini içeren prensipler kabul edilmiştir. Bu düzenleme ile birlikte yerel yönetimlerin varlığı parlamento tarafında da kabul edilmiştir. Böylece yerel yönetimler yasal bir dayanağa kavuşmuştur. Bu kanunun en önemli özelliklerinden birisi de yerel yönetimlerin ilk kez yasal olarak ele alınmasına olanak tanınmasıdır (Öcal, 2001:5).

1920’li yıllara kadar olan dönem İngiltere’de yerel yönetimlerin altın çağı olarak kabul edilmektedir. Ancak bu tarihten sonra refah devleti anlayışının ortaya çıkması sonucu merkezi yönetim daha önce yerel yönetimler tarafından yerine getirilen bazı hizmetleri kendi sorumluluğu altında yürütülmesine yönelik müdahalelerde bulunmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında merkezi yönetimin birtakım görevleri “*Welfare State*” altında toplamıştır. Böyle bir değişimin sonrasında ise yerel yönetimler artık merkezi hükümet tarafından verilen mahalli düzeyde bazı hizmetleri yerine getiren “agent” (*merkezi hükümet temsilcisi ya da alt kuruluş birimi*) konumuna gelmiştir. 1945’ten itibaren İşçi Partisi’nin iktidara gelmesi yerel yönetimler için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönemler, özellikle yerel yönetimler için yetki ve fonksiyon kaybının zirvede olduğu dönemler olmuştur. Çünkü İşçi Parti bazı hizmetlerin küçük birimler yerine büyük birimler tarafından daha etkin bir şekilde yerine getirilebileceğini savunuyordu (Özkan, 2015:52).

3.1.3. 1974 ve Sonrası Yerel Yönetimler

Günümüzde yerel yönetim sisteminin mevcut yapısını büyük oranda belirleyen 1972 yılında kabul edilerek 1974 yılında yürürlüğe giren Yerel Yönetimler Yasası “*The Local Government Act*” ile atılmıştır. Bu kanun, 1986 yılında yeniden düzenlenerek günümüze kadar varlığını korumuştur. İlgili düzenleme ile İngiltere’deki yerel yönetim birimlerinin sayısının azaltılması ve günümüzde mevcut olan üç sınıflı bir yerel yönetim sisteminin

oluşturulması yasal güvence altına alınmıştır. Bu sınıflandırma kapsamında ilk basamakta il, ikinci basamakta bölge ve üçüncü basamakta da köy yer almaktadır. Bununla birlikte bu birimler metropoliten olup olmamalarına göre de ayrı bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Büyük Londra Yönetimi ise ayrı bir yasal düzenleme ile oluşturulmuştur. Dünyada kamu yönetimi reformlarının en sık gerçekleştiği ülkelerden biri İngiltere'dir. Özellikle yeni kurulan, birleştirilen, kaldırılan, niteliği değişen yönetsel birimlere bu ülkede daha fazla rastlanmaktadır. İngiltere'de ki en kapsamlı reform hareketi 1980'li yılların başından itibaren Thatcher hükümeti ile başlamıştır. Bu dönemde yapılan reformlar ekonomik, siyasi, yönetsel, sağlık, askeri, eğitim, vb. birçok alanı etkilemiştir (Arslan, 2018:2872).

Margaret Thatcher'ın 1980'lerden itibaren iktidara gelmesi reform rüzgârlarını daha da güçlendirmiştir. Thatcher, ilk on yıllık sürede özel sektör yönetim anlayışının kamuya yansıtılmasını; kamuda rekabetçi, müşteri odaklı, etkin bir yönetim anlayışının oluşturulmasına yönelik çaba harcamıştır. 1979-1990 yılları arasında iktidarı elinde tutan Thatcher, muhafazakâr parti, o dönemlerde tüm dünyada hâkim bir eğilim haline gelen neo-liberal yönetim anlayışı ve yeni kamu yönetimi anlayışını temel aldığı âdem-i merkeziyetçi politikalar oluşturmuştur. Ancak bu dönemde yerel birimlerin yetki ve görev alanlarında daralmaya gidilmiştir. İlgili dönemde yapılan reformlar yalnızca merkezi hükümete değil, aynı zamanda yerel yönetimlere yönelik olarak da gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda yerel yönetimlerle ilgili köklü reformlar yapılmıştır. Özellikle merkezi yönetim-yerel yönetim arasındaki ilişkileri belirleyen reformlar daha dikkat çekici olmuştur (Usta vd. 2017:72).

Merkezi hükümet, yerel yönetimlerin gelir kaynaklarını kısıtlarken, aynı zamanda yerel yönetimler üzerindeki kontrolünü de artmıştır. Özellikle yerel politikalar hazırlanırken yerel yönetimlere danışılmamış, öneri ve uyarılarına yer verilmemiştir. Bütün bu uygulamalar merkez ve yerel arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine ve yerel demokrasi ile özerkliğin zedelenmesine yol açmıştır (Köseçik, 2000:25).

Dünyadaki Avrupa ülkelerinin büyük çoğunluğunda görüldüğü gibi 1980'li yıllar İngiltere için de yerel ve bölgesel dönüşümlerin yaşandığı dönem olmuştur. Bu dönemlerde neoliberal politikaların uygulanması ile Thatcher hükümeti İngiltere'de yerel yönetimleri verimsiz ilan ederek yerel birimlerin yetki ve görevlerinin özelleştirilmesi ve merkezileştirilmesini sağlayan yasal düzenlemeler oluşturulmuştur. Merkezileşme eğilimlerinin giderek artmasıyla yerel yönetimlerin faaliyet alanları da daralmıştır. 1980'lerden sonra ise devlet hizmet sağlayıcı rolü hizmetlerin üretiminden hizmetlerin temel alıcısı haline gelmiştir. Devlet finansman konusundaki bazı yetkilerini ise doğrudan kullanıcılara bırakmıştır (Yamaç, 2014:4).

Köklü değişimler sonucunda yerel yönetimlerin etkinlikleri önemli ölçüde azalmış, artık hizmet sunucu olmaktan çıkıp doğrudan hizmet düzenleyicisi konumuna düşmüşlerdir. Daha önce yerel yönetimler tarafından sunulan çoğu hizmet artık özel sektör tarafından sunulması yerel yönetimlerin halkın gözünde itibar kaybetmesine yol açmıştır. Bu durum, yerel seçimlere katılım oranını azaltmıştır. Örneğin "*Sheffield City Council*" seçimlerinde katılım oranı en son seçimde %28 olarak gerçekleşmiştir. Aynı zamanda yerel halkın büyük bir çoğunluğu meclis üyelerinin ve belediye başkanının kim olduğunu dahi bilmemektedir (Erdemir, 2010:27).

1985 yılında yerel yönetimlerin tekrar ele alınması ile Thatcherizm rüzgârının etkisiyle yeniden yapılandırılmıştır. Yapılan bu reformlarla Londra Büyükşehir Belediyesi ortadan kaldırılmış, yerel yönetim birimlerinin sayısı atılmış, görev ve sorumlulukları artık özel amaçlı kamu kurumları ve yarı özerk örgütler arasında dağıtılmıştır (Parlak ve Ökmen, 2015:92). Böylece 1990'lı yıllara kadar yerel yönetimlerin görev alanı daraltılmıştır. Bu kapsamda da yerel birimlerin görev ve sorumlulukları bölgesel ve yerel düzeyde örgütlenen yarı resmi toplum kuruluşları ve hükümetten bağımsız olarak tanımlanan Quango ve ajanslar ile paylaştırılmıştır. Ayrıca sivil toplum kuruluşları, hükümetten bağımsız olarak, merkez-yerel arasındaki işbirliğinin sağlanmasındaki etkinlikleri ile önem taşımaktadır (Yamaç, 2014:5).

1990'lı yıllardan beri İngiltere'de tüm dünyada hâkim bir eğilim haline gelen yerel yönetim uygulamaları hizmetlerin hem daha hızlı ve etkin, hem de verimli sunulmasını amaçlayan en önemli yaklaşımlardan biri haline gelmiştir. Yerel yönetim ile kamusal örgütlerin şeffaflaştırılması, halkın yönetime ve karar sürecine katılımını artırması ve sivil toplumların yönetimde söz sahibi olmalarını sağlamak hedeflenmiştir. Ancak merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki sıkı denetimi ve ekonomik, sosyo-kültürel, eğitim, vb. alanlardaki bazı hizmetleri doğrudan yürütme arzusu gelişmelerin önünde zaman zaman engel olmuştur (Parlak ve Ökmen, 2015:91).

1998 yılında halk oylamasının yapılması ile Londra Büyükşehir Belediyesi'nin yeniden kurulmasına karar verilmiştir. 1999 yılında kabul edilen Büyük Londra Otorite Yasası, 2000 yılında belediye başkanının doğrudan ilk kez halk tarafından seçilmesine ve 25 üyeli bir meclis oluşturulmasına karar verilmesi önemli gelişmeler arasında değerlendirilmektedir (Özkan, 2015:53).

2000’li yıllarda yerel yönetimlerde halk katılımı ve demokrasinin daha etkin bir hale getirilmesi amacıyla merkezi hükümet Yeni Yerel Yönetimler Yasası çıkartmıştır. Bu yasanın kabul edilmesi ile geleneksel olan “Yönetici - Meclis Modeli”, “Lider - Kabine Modeline” farklılık katan “Seçilmiş Belediye Başkanı - Kabine Modeli” ve “Seçilmiş Belediye Başkanı - Meclis Modeli” kabul edilmiştir (Cole, 2003:182).

Önceki yasal düzenlemelerden farklı olarak belediye başkanını yerel halk tarafından seçilmesi esasına dayanan sistemin uygulanması ile birlikte yerel düzeyde bir liderlik anlayışının oluşturulması hedeflenmiştir. 2011 yılına gelindiğinde ise Yerel Yönetim Yasası’nın çıkarılması ile birlikte yerelleşme söylemlerine daha çok önem verilmiştir (Karasu, 2013:217). Ancak 2011 yılında çıkarılan bu yasada merkezi yönetim, yerel yönetim birimlerinin örgütlenme ve işleyişine müdahale imkânı sağlayan birçok yetkiye de yer vermiştir. Kısacası son düzenlemelerle merkez yönetim - yerel yönetim arasındaki ilişkiler özünde diğer düzenlemelerden çok farklılık arz etmemiştir. 2011 yılında kabul edilen yeni yasada bakanlara tanınan yetkilerin öncelilere göre çok daha fazladır. Bu doğrultuda bu yeni yasanın retorikçi yerelleşmeci olmasına rağmen özünün ise merkezîyetçi olduğunu söylemek mümkündür (Usta vd. 2017:73).

3.1.4. Yerel Yönetimlerde Katılım Mekanizmaları

İngiltere’de halkın yerel yönetimler düzeyinde yönetime (kararlara) katılma ve yönetim süreçlerini etkileme mekanizmaları bulunmaktadır. Bu araçların bazıları şunlardır;

- **Mahalle Büroları:** İngiltere’de yerel halkın hangi hizmetleri istediğini ve halkın yönetime katılımını sağlamak amacıyla yerel yönetim birimleri mahalle büroları açmaktadır. Bu bürolar halkın görüş, talep ve önerilerini dinlemektedir. Örneğin Birmingham kentinde belli aralıklarla halka açık olarak yapılan toplantılarda yerel alana yönelik kararlar alınmaktadır. Ancak alınan kararlarda belediye meclisi ve mahalle bürolarının kararlarının çelişmesi halinde, mahalle bürolarında alınan kararlar ekseninde son karar verilmektedir (Özkan, 2015:65).
- **Beyaz Kitap:** Yerel halkın, idarenin sunacağı hizmetler ve kentsel politikalar konusunda karar alınmadan önce, yapılacak iş ve faaliyetlerle ilgili olarak yapılacak değişimler ve bunların etkileri hakkında yapılan açıklamalar ve önerilerin bulunduğu kitaptır. Beyaz kitapta politika, faaliyet, iş ve eylemlerde halkın görüş ve önerilerine bağlı olarak değişiklikler yapılmaktadır (Yüksel, 2005:287-288).
- **Halk Jürisi:** İngiltere’de üniversiteler gibi tarafsız olan kurumlar kapsamında sayısı 12-16 arasında değişen ve halkın her kesiminden kişilerin bulunduğu bir jüri oluşturulmaktadır (www.gov.uk/government). Ancak, bu jüriye seçilen kişiler belirlenen konularda bilgi sahibi olmakla birlikte katılım sağladıkları için belli ücretler elde etmektedir. Belirlenen konular kapsamında yapılan çalışmalar sonucunda jüri bir rapor hazırlamakta ve bu rapor meclise sunulmaktadır (Read, 2014:42). Bu katılım mekanizmasının temel amacı etnik azınlıklar, alt gelir grubu ve yoksullar gibi halkın hemen her kesiminden olan insanların fikirlerinin karar alım sürecinde etkili olduğunun ortaya koyulmasıdır. Ancak bu katılım mekanizmasının temel sorunu karar alma sürecinin çok yavaş olmasıdır. Bu yöntem, sürekli uygulanabilme özelliğine sahip olmamakla birlikte genellikle halkın hayatını önemli ölçüde etkileyen konularda kullanılmaktadır (Erdemir, 2010:40-41).
- **Halk Panelleri:** İngiltere’de halkın katılımının sağlanmasında en fazla kullanılan yöntemlerden biridir. İki farklı şekilde uygulanmaktadır. Birinci olarak, genellikle belli bir alanda oturan kimselerin tamamının temsil edildiğinin varsayıldığı belli sayıda kişi tespit edilir (500 ila 7000 arasında değişebilmektedir). Bu kişilerin belli konulardaki görüşleri yapılan anketlerle belirlenmekte ve karar alım sürecinde dikkate alınmaktadır (www.bankofengland.co.uk). İkinci olarak ise yerel halkın tamamını temsil ettiği kabul edilen birkaç bin kişi belli bir süreliğine (genellikle bir hafta) belli konu veya sorun hakkında bir şeyler öğrenmek için kendi fikir ve düşüncelerini koymak amacıyla bir araya getirilmektedir (Brown, 2006:204). Bu süre sonunda grubun kararları dikkate alınarak bir rapor hazırlanmaktadır. Örneğin Norfolk Citizen Paneli, yaklaşık 7000 üyesi olan bir paneldir. Bu panelin üyeleri her iki yılda bir değişmekte ve eni üyelerin seçilmesi bu bölgede oturan 70.0000 kişiye yapılan anket sonucunda bağımsız anket şirketleri tarafından belirlenmektedir. Panel üyesinin seçilmesinde menfaat gruplarının yerine sıradan halkın içinde seçilmesidir (Rippe ve Schaber, 1999:78). Belli konuda anket şirketi tarafından hazırlanan anketler panel üyelerine gönderilir ve yerel hizmetler komsundaki görüş, öneri ve talepleri istenmektedir. Yapılan anket sonuçları değerlendirilip, raporlar hazırlanmakta, yerel yönetimlere sunulmakta ve sonuçlar halka bildirilmektedir (www.norfolkcitizenspanel.org).

- **Halka Açık Toplantılar:** İngiltere’de birçok yerel yönetimin kullandığı bu toplantılar, yerel alanda yapılması planlanan değişiklikler konusunda halkı bilgilendirme amacıyla düzenlenmiş (Hambleton ve Sweeting, 2004:475) olup, tüm halkın katılımına açık olan mekanizmalardır. Ancak bu toplantılara konunun uzmanları, sivil toplum örgütleri ve menfaat grupları katılmakta iken, bireysel katılımlar yetersiz kalmaktadır (www.legislation.gov.uk/). Halka açık toplantı mekanizmasına örnek olarak “*Leicestershire County Council*” ve “*Leicester City Council*” tarafından katı atık yönetimi ile ilgili yapılması planlanan değişiklikler konusunda halkın bilgi sahibi olmasını sağlamak amacıyla yaptıkları (3 Mart 2009 ile 6 Mart 2009) halka açık toplantılar verilebilir. Uygulamada bu örnekler arttırılabilmektedir. Örneğin “*Sheffield City Council*” neredeyse her yıl geleneksel şekilde vergi bütçesinin kesinleşmesinden önce halka açık toplantılar yaparak toplantı sonucu elde edinilen sonuç bildirgesini yerel halka duyurarak karar alım sürecinde de dikkate almaktadır (Erdemir, 2010:43).
- **Referandum:** Yerel halkın belli konularda karara varmasına olanak sağlaması açısından önem taşımaktadır. Ancak katılımın yetersiz olması halinde çoğunluğu temsil etmeyen görüşler ortaya çıkmakta ve kabul edilmektedir (Fıshkın ve Jowell, 2000:657). Bununla birlikte maliyeti oldukça yüksek olan bir katılım yöntemi olmakla birlikte genellikle genel ya da yerel seçimlere denk gelmesi sağlanmaktadır. Bu katılım mekanizması İngiltere’de genellikle halkın gündelik hayatını önemli derecede etkileyen kararların alınmasında kullanılmaktadır (www.legislation.gov.uk). Bunun en güzel örneği İngiliz hükümetinin 1997 yılında yerel yönetimlerin modernleştirilmesi amacıyla seçilmiş bölge meclisi ve belediye başkanının uygulanması konusunda alınacak olan kararın referandum yoluyla uygulanması için kanun çıkarmasıdır (Diamond ve Liddle, 2003:106). Bu kanunun çıkmasından sonra ülke genelinde 37 yerel alanda referandum yapılmıştır. Hem İngiliz hükümeti hem de yerel yönetimler genellikle halkın benimsemesini istediği önemli değişiklikleri referanduma başvurarak açıklamaktadır (Erdemir, 2010:43-44).
- **Anket:** İngiltere’de belirli politik ve siyasi konularda yerel halkın nabzını ölçmek amacıyla kullanılan bir katılım mekanizmasıdır. Genellikle halkı temsil ettiği düşünülen bir grup seçilmekte ve yerel yönetimlerin yapmayı hedeflediği değişiklikler konusunda bu grubun görüşlerine başvurulmaktadır. Anket telefon, posta, internet ve yüz yüze görüşme gibi çeşitli yollarla yapılabilmektedir. İngiltere’de yerel yönetim birimlerin sundukları hizmetler konusunda yerel halkın düşüncesini, önerisini, eleştirisini, memnuniyetini, vb. durumları öğrenmek amacıyla anketi kullanmaktadır. Örneğin son zamanlarda “*Birmingham City Council*” kentsel ve çevre sorunları konusunda halkın şikâyet, talep, beklenti ve önerilerini öğrenmek amacıyla anketler yapmaktadır(www.local.gov.uk).
- **Odak Grupları (Focus Group):** Halkın fikir ve düşüncelerinin ölçülmesinde ne sık kullanılan yöntemlerden biridir. Bu gruplar genellikle halkı temsil ettiği düşünülen 6-12 arasında bireylerden oluşmaktadır. Grup üyeleri belli gün ve saatlerde toplanarak belirlenen konulardaki düşüncelerini açık bir şekilde ifade etmekte, günler ve saatler sonrasında raporlar hazırlanmaktadır (www.newlocal.org.uk). Bu katılım mekanizmasına verilebilecek en iyi örnek Sheffield City Council Abbeydale Grange adlı ortaokulda eğitim ve öğretim iyileştirilmesi amacıyla yapılması planlanan değişikliklerle ilgili öğrenci velilerinden bir grup oluşturulması ve onların görüşlerine başvurulmasıdır. Görüşmeler sonucu hazırlanan rapor “*City Council*”e sunularak alınan kararlarda görüşler dikkate alınmıştır (www.sheffield.gov.uk).

1999 yılında çıkarılan Londra Büyükşehir Yasası, belediye başkanı, belediyenin stratejilerini belirlemiştir. Bununla birlikte bu yasa ile Londra Büyükşehir Belediye Meclisi ve meclis bünyesindeki alt idari birimleri, alt kademe belediye meclislerini kentsel alandaki baskı ve çıkar gruplarının, gönüllü kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin, etnik ve dini grupların, iş ve ekonomi çevrelerinin yerel alana yönelik oluşturulacak politikalarındaki görüşlerinin alınması zorunluluğu getirilmiştir (Harrison vd., 2004:907). Bu kapsamda büyükşehir belediyelerindeki temel katılım mekanizmaları şunlardır (Canpolat ve Haktankaçmaz, 2010:101-102);

- **Soru Saati:** Bu katılım mekanizması, yerel halkın Londra Büyükşehir Belediye Başkanı ve belediye bünyesinde yer alan dört idari yetkilinin de dâhil olduğu belediye yetkilerini sorguya çekmesini ifade etmektedir. Bu soru saatlerinde gündemin belirlenmesi ve toplantının organize edilmesi belediye tarafından yapılmaktadır. Yılda en az iki defa düzenlenen bu toplantılara Londra’nın farklı kesimlerinde bulunan çok sayıda bireyin katılmaktadır.
- **Paydaş Toplantıları:** Genellikle sayısı 17 olan, katılımcıların yerel politika geliştirme konusunda doğrudan bilgi edinme imkânına kavuştuğu bir katılım mekanizmasıdır. Katılımcıların niteliğine göre bu toplantıların da isimleri değişmektedir. Bu guruplar genellikle emekliler, öğrenciler, sığınmacılar, dini gruplar ve yalnız ebeveynler gibi alt gruplarıdır.

- **Başkanın Politika Komisyonları:** Londra Büyükşehir Yönetimi yasasına göre belediye başkanı sağlık, kentleşme, çevre ve sürdürülebilir kalkınma konusunda politika geliştirmekle yükümlüdür. Bu süreçte de yerel halkın doğrudan katılımının sağlanması için bu komisyonlar oluşturulmuştur. Komisyonun üyeleri konunun uzmanları arasından belediye başkanı tarafından seçilmektedir. İlgili taraflar belirlenen konuları görüşükten sonra belediye başkanına görüş ve önerilerini sunmaktadır. Bu komisyonlara örnek olarak Başkan'ın Çevre Komisyonu verilebilir. Bu komisyon belli konularda karar alırken kamu-özel sektör birlikleri ve sivil toplum örgütlerini de kapsayan yaklaşık 40 aşkın kişinin katılımı ile atölye çalışmaları yapmaktadır.
- **Tek Adımda Bilgilendirme:** İngiltere'de yerel halkın yerel hizmetler konusunda bilgi sahibi olmasını sağlamak için Londra'da halka sunulan yerel hizmetler konusunda vatandaşın bilgi sahibi olmasını tek bir telefon numarasına bağlanarak öğrenmelerine dayanmaktadır. Yerel yönetimlerdeki katılım mekanizmalarını bu şekilde açıkladıktan sonra çalışmanın amacı doğrultusunda Türkiye ve İngiltere'yi yerel demokrasi ve katılım açısından karşılaştırabiliriz.

4. TÜRKİYE VE İNGİLTERE'NİN KATILIM VE YEREL DEMOKRASİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın bu bölümünde iki ülke arasında yerel demokrasi ve katılımı etkileyen halkın katılımı ve katılım mekanizmaları; yerel yönetimlerin yasal dayanağı, idari vesayet denetimi; yeni kamu yönetimi, yönetim ve yerelleşme politikaları gibi hususlar üzerinde karşılaştırma yapılmıştır.

4.1. Halkın Katılımı ve Katılım Mekanizmaları

Türkiye'de yerel katılıma bakıldığı zaman yalnızca seçimlerde temsilci seçme noktasında işlevsel olduğu görülmektedir. Seçimlerden sonra halkın yerel karar alma sürecinde yeterince aktif rol almadığı görülmektedir. Oysaki yerel meclis toplantılarının halka açık olduğu yasalar düzenlemelerde belirtilmiş ve herkesin istediği zaman bu toplantılara katılabileceği belirtilmiştir. Fakat halkın bu toplantılara katılım konusunda çok istekli olduğunu söylemek mümkün değildir. Halkın büyük bir kısmı, yerel ve siyasal katılmayı yalnızca seçimlere katılma ve bazı isteklerini belirli araç ve mekanizmalarla ilgili makamlara iletmeden ibaret görmektedir. Böylece yerel konu ve sorunlara yönelik halkın karar alma sürecindeki müdahalesi çok sınırlı olmaktadır. Bu sınırlı katılımın temel nedeni ise halkın bu süreçte hiçbir etki gücüne sahip olduğuna yönelik inancının bulunmamasıdır. Özellikle belediye yasasında belirtilen hemşehri katılımı ve denetiminin yok denecek kadar düşük düzeyde olması hem kurumsal hem de uygulamada bazı yetersizliklerin olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de katılıma olan ilginin az olmasının temel nedenlerinden biri de anayasal ve yasal olanakların sınırlı olmasıdır. Karar alma süreçlerinde sivil toplumun sürekli dışlanması ve bireyin siyasal katılımı endişe ile karşılaması, Türkiye'nin önemli sorunlarından biridir (Çukurçayır, 2012:187). Türkiye'den farklı olarak İngiltere'deki sivil toplum anlayışı; kentsel, sosyal, çevresel ihtiyaçların karşılanması, bireylerin kendiler tarafından belirlenen yaşam biçimine yönelik ihtiyaçların karşılanması, eşit, özgür, dayanışmacı ve girişimci bir toplumun oluşturulması için vazgeçilmez mekanizmalardan biri olarak kabul edilmektedir. Böyle bir yaklaşım ile İngiltere'de merkezi yönetim, yerel yönetimleri ve yerel yönetimlerle sıkı bir işbirliği içinde olan sivil toplumu farklılıkları bünyesinde barındıran bir değer olarak kabul etmektedir. Ülkede sivil toplum, toplumdaki temsil edilemeyen sesini duyurmanın bir aracıdır. Ülkede yapılması planlanan ekonomik, sosyo-kültürel, siyasi, vb. alandaki çok boyutlu değişimlerde halkın isteğinin temsil edilmesinde önem taşımaktadır (HM Treasury Cabinet Office, 2008).

Türkiye'nin katılım mekanizmalarının çok çeşitli olmayışının aksine İngiltere'de yerel halkın yönetimde söz sahibi olması adına birçok kavram oluşturulmuştur. Halkın yönetime katılımı açısından Türkiye'de yerel halkında görüşlerinin alınmasının da istenilen düzeyde olduğu söylenemez. İngiltere'de yerel halkın yönetime katılmasını sağlamak amacıyla halk jürileri, halka panelleri, halka açık toplantılar, herkese açık davetler ve anketler çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmalar sonucu alınan kararlar yerel yönetimler için genellikle bağlayıcı nitelik taşımaktadır. Yani halkın talep ve beklentileri yerel birimler için önem arz etmektedir. Bu durum ise halkın kararların alım sürecinde aktif olmasını sağlamaktadır. Ancak Türkiye'de ise halkın yerel yönetim birimlerine doğrudan katılımını teşvik edecek olan Yerel Gündem 21 ve kent konseyleri gibi katılım mekanizmaları İngiltere'ye kıyasla yetersiz kalmaktadır. Türkiye'de 5393 sayılı Belediye Kanun'unda yer alan kent konseyi doğrudan bir katılım mekanizması olarak kabul edilmesine rağmen kent konseyi tarafından alınan kararların belediye meclisinin ilk toplantısında görüşülmesinde ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Bu durumun

temel nedenleri arasında kent konseylerinin halk tarafından yeterince tanınmaması, belediyenin bir birimi olarak değerlendirilmesi, mali özerkliğinin olmaması, kent konseyleri tarafından alınan kararların belediye tarafından göz ardı edilmesi ve kent konseyleri tarafından alınan kararların bağlayıcı nitelik taşıması sayılmaktadır.

İngiltere’de yerel yönetimlerin büyük çoğunluğu, yerel ve kentsel alana yapılması düşünülen faaliyetlerde toplumsal birlikteliğin ve yerel halkın katılımının sağlanmasına oldukça önem vermektedir (Pearce ve Ellwood, 2002:75). Bu kapsamda da yerel halkın taleplerini önemsiz, gereksiz olarak görmemektedir. Yerel yönetim birimleri, yerel halkın (toplumun) gelişmesine yönelik faaliyetlerde ve toplumsal sorunların çözümde halkın katılımın sağlanarak fikrine başvurulmasının önem taşıdığını düşünmektedir. Çünkü halka danışılarak yerel alana yönelik politikalar daha isabetli; sorunlara yönelik çözümler ise daha kalıcı olmaktadır. Yerel alana yönelik faaliyetlerdeki önceliğin belirlenmesinde de yine halka başvurmanın önem taşıdığı yerel yönetimler tarafından kabul edilmektedir. Böylece yerel halk, yaşadığı alanda yalnızca bir topluluk olarak değildir. Yerel halk, kentsel alana yönelik politikalarda kararların alınmasındaki başat aktörlerden biridir ve faaliyet ile işgücüne yönelik planlamalarda ortaktır (Improvement And Development Agency, 2008).

İngiltere’de halkın katılıma önem vermesinin en önemli nedeni yerel yönetimlerin gelirlerinin yaklaşık %40’ını o bölgede toplanan vergiler oluşturmaktadır (Zimmerman, 1999:45). Halk böyle büyük ölçüde maddi destek sağladığından dolayı alınan kararların ortak çıkarlara uygun alınıp alınmadığının hesabını daha aktif bir şekilde yerel yönetimlerden sormaktadır. Türkiye’de özellikle küçük belediyeler ve köylerde vatandaşlar aldıkları hizmetlerin parasını bile tam manası ile ödemediği ve gelirlerin önemli bir bölümü merkezi idareden aktarıldığı için halkta bir hesap sorma bilinci oluşmamıştır (Erdemir, 2010:79).

İngiltere’de yerel seçimlere katılım, Hollanda, Danimarka, İsviçre ve Fransa gibi Avrupa Birliği ülkeleri ile kıyaslandığı zaman, oldukça azdır. Mesela Fransa’daki yerel seçimlere katılım oranı %25 civarında İngiltere katılım oranından fazladır (Frandsen, 2002:859-860). Hatta İngiltere’de bazı şehirlerde katılım %30’ların bile altında kalmaktadır. Örneğin Sheffield’da katılım oranı 2003 seçimlerinde %28 oranında gerçekleşmiştir. Katılım oranlarının oldukça düşük olması hükümeti ve parlamentoyu bu noktada tedbirler almaya zorlamaktadır (Erdemir, 2010:39). Halkın seçimlere katılım oranının düşük olmasının ardında yönetimi ve karar alma sürecini etkileyebileceklerini diğer mekanizmaların olması gelmektedir. Yani halk sadece seçimlere katılarak yönetimi etkilemeye çalışmamakta, katılım mekanizmaları daha fazla önem arz etmektedir (Godfrey, 2007:112).

Hükümet tarafından yapılan ve tartışmaya açılan araştırmada seçimlerde katılımı arttırmak için şunlar önerilmektedir; Seçmenleri oy kullanmaları yönünde zorlamak yerine seçimlerinin tanıtımının yapılması, isimlerinin seçmen listesinde görülmesini istemeyen seçmenler için gizli kayıt sisteminin geliştirilmesi, seçim sandıklarının halkın yoğun olarak bulunduğu iş yerlerine, süpermarketlere, okul ve kolejlere kurulması, oy kullanma süresinin bir günün belli bir dilimi ile sınırlı tutulmaması ve iki veya üç güne çıkarılması, elektronik oylama sistemine geçilmesidir (Erdemir, 2010:39).

İngiltere’de birçok yerel yönetim birimi, katılım ve toplumsal birlikteliğin işbirliği ekseninde yapılmasına oldukça önem vermektedir. Toplumun gelişmesi açısından öncelikli faaliyetlerin yine toplum tarafından en iyi şekilde tespit edileceğini kabul etmektedir. Böylece yerel halk, yalnızca bir topluluk değil aynı zamanda karar veren, işgücü ve faaliyet planlaması yapan yerel bir ortak konumundadır. Başka bir ifade ile yerel halk, sadece hizmet alıcı değildir. Bu doğrultuda yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları işbirliği ile sosyal sermaye inşa edilmektedir. Toplumsal organizasyonlara ya da yerel birliklere katılım, yerel yönetimler ve halk arasında karşılıklı güven duygusunun oluştuğunu göstermektedir. Böylece herhangi bir yasal zorunluluk olmaksızın halkın kentte karşı taşıdığı ait olma duygusu gönüllülüğe dayalı faaliyetler içinde yer almasını sağlamaktadır. İngiltere’de yerel halk, yalnızca temsili demokrasi ile yetinmemektedir. Bir birey olarak vatandaşlar, mekânsal olarak yerel yönetimlere ulaşmanın daha kolay olduğunun farkında ve bilincinde olarak taleplerini ve isteklerini katılım mekanizmaları ile belirtmektedir. Böylece sadece yönetici eksenli bir yönetim tarzı yerine “*yönetişim*” eksenli bir yönetim anlayışının hâkim olduğu görülmektedir (Okutan, 2008:91-105).

Bu çerçevede merkezi ve yerel yönetimlere göre sivil toplum kuruluşları, sosyal sermaye inşa etmektedirler. İngiltere’de yapılan araştırma sonucuna göre; toplumsal organizasyonlara katılımın, insanlar arasında gelişen karşılıklı güven duygusunun oluşumunda çok büyük paya sahip olduğu görülmüştür. Diğer bir ifade ile araştırmanın altını çizdiği nokta; gönüllülüğe dayalı faaliyetler ile ait olma duygusu arasında doğrudan bir bağlantı kurulduğu, bunun da toplumda bulunan diğer insanlara olan güvenin artması ile sonuçlandığıdır. Ayrıca STK’lar kişisel gelişimin ve kendine güvenin sağlanmasına yardımcı olabilmekte ve özellikle de yaşadığı yerle ilgili yapılan faaliyetlere katılım göstermeyen, geniş kitleler arasında kendisini herhangi bir şekilde ifade etme olanağı bulamayan kişiler için fırsatlar sunmaktadırlar.

Türkiye’de ise 2019 yılında yapılan son yerel seçimlere katılım oranı %84’dür (www.aa.com.tr). Bu rakam İngiltere ile kıyaslandığında oldukça yüksek görünmektedir. Ancak katılım oranı yerel demokrasi konusunda bizi yanıltmamalıdır. Türkiye’de İngiltere’nin aksine halk yönetimi etkilemenin en iyi yolunu seçimlere katılmak olarak görmekte, katılım mekanizmalarına çok fazla önem vermemektedir. Bu durum ise bize Türkiye’de siyasi kültürün tam anlamıyla yerleşmediğini göstermektedir. Sadece ülkede katılım mekanizmalarının olması yerel demokrasinin yerleşmesi için yeterli değildir.

4.2. Yerel Yönetimlerin Yasal Dayanağı

Türkiye ile İngiltere yerel yönetim yapısındaki temel farklardan biri Türkiye’de yerel yönetim birimleri anayasal güvence altındadır. 1982 Anayasa’sı önceki anayasalardan farklı olarak yerel yönetim birimlerini detaylıca değerlendirip hukuki bir zemine oturtmuştur. Bu yerel yönetim birimlerinin seçilmiş organlarının da sıfatlarını kaybetmeleri merkezi otoritenin isteği üzerine değil, ancak yargı yolu ile gerçekleşmektedir (Uysal, 1984:15).

1982 Anayasası’nın yanı sıra yerel yönetim birimlerinin görev, yetki ve sorumluluklarını daha detaylı bir şekilde açıklayan 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ve 442 sayılı Köy Kanunu bulunmaktadır. Bu kanunlar ile yerel yönetim organları hizmet sunumunda aktif bir şekilde rol alabilecek düzeye ulaştırılmaya çalışılmıştır. İngiltere’de ise yazılı bir anayasa bulunmamasından ötürü yerel yönetim birimleri her hangi bir anayasal statüye sahip değildirler. Parlamento yerel yönetimler üzerinde her türlü düzenlemeyi yapabilir ve uygulamaya koyabilir. Ancak yasal statüye sahip olmamaları yerel yönetimlere gerekli değerin verilmediği anlamına gelmez. İngiltere’de geçmiş yıllardan bugüne yerel yönetimler ülke için değerli kurumlar olarak görülmüş ve merkezi idare yerel idareler ile görev, yetki ve sorumluluk paylaşımına gitmiştir (Zimmerman, 1999:45).

Üstlendiği hizmetler bakımından İngiltere’de yerel yönetimler, Türkiye’den farklı olarak eğitim ve iç güvenlik hizmetlerini ile de görevlendirilmiştir (Özel ve Eren, 2012:1383). İngiltere’de yerel yönetimler konut, sağlık, eğitim, vb. alanda Türkiye’ye göre daha fazla sorumluluk üstlenmiştir. Bu durum temel gereksinimler karşılanmasında ana hizmet sunan birim olması sebebiyle halkın talep ve beklentilerini daha fazla dikkate almasını, beklentiler doğrultusunda hareket etmesini sağlamıştır. Talepleri karşılanan halkın yerel yönetimlerin faaliyet ve uygulamalarına katılım oranını arttırmaktadır. Bu açıdan İngiltere dünya genelinde yerel yönetim birimlerine gerekli değeri veren sayılı ülkelerden biri konumundadır.

4.3. İdari Vesayet Denetimi

Yerel yönetim birimlerinin demokratik birer yapıya sahip olabilmeleri için yaptıkları her eylemde merkezi idarenin baskı unsuru olarak karşılarında olmaması gerekir. Merkezi idarenin uygulamış olduğu vesayet denetiminin aksine, bağımsız ve daha etkin bir denetim sistemi oluşturulmalıdır. Ancak her iki ülkede de yerel yönetimler uyguladıkları tüm faaliyetler merkezi idarenin denetimi altındadır.

İngiltere’de merkezi yönetimler, yerel yönetimler üzerinde yönetsel denetim; mahkemeler ise adli denetim yapma hakkına sahiptir. Bu doğrultuda yerel yönetimlerin özerkliği yalnızca kendileri için ayrılan alanda bazı kurallar koyma ve iş yapabilme olanakları ile sınırlandırılan bir özerklik olmaktadır (Wollmann, 2008:278).

Türkiye’de ise merkezi yönetim anayasaya dayanarak yerel yönetimlerin karar, eylem ve işlemlerinde kamu yararının sağlanması, yerel halkın ihtiyaçlarının gereğince karşılanması, vb. nedenlerden dolayı vesayet denetiminde bulunmaktadır. Fakat anayasa tarafından vesayet denetimine yönelik sınırların çizilmesine rağmen zaman zaman merkezi yönetim denetimin amacı dışına çıkmaktadır. Böyle bir durumda ise merkezi yönetim yerel yönetimler üzerinde kısıtlama, her türlü denetim yapma ve karar alırken yerel birimlerin onayına başvurmadan hareket edebilmektedir. İlgili durum yerel yönetimlerin asıl varlık amaçları ile çelişmektedir. Çünkü yerel yönetimlerin asıl varlık nedeni yerel düzeydeki ihtiyaçların kaynakların etkin ve verimli kullanılarak karşılanmasıdır. Yoğun bir şekilde uygulanan vesayet denetimi yerel yönetimlerin bu amacını gerçekleştirmesinin önünde zaman zaman engel teşkil etmekte, yerel yönetimlerin merkezin bir uzantısı olmasına yol açmaktadır. Bu durum ise modern demokrasi anlayışı ile çelişmekte ve özerkliği olumsuz etkilemektedir.

Türkiye’de geleneksel yerel yönetim kurumlarından yerel demokratik birimlerine geçişteki en büyük engellerden biri bürokratik mekanizmaların direnç göstermesidir. Yönetsel birimlerin (bürokratların) tepki gösterdiği konuların başında kaynakların bölünmesi ve dağıtılmasıdır. Mevcut kaynaklarının ve yetkilerin merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasındaki paylaşımı konusundaki sınırlılıklar demokratik yerel yönetim

anlayışının gelişmesini olumsuz etkilemektedir. Bu durum ise yerel yönetimlerin gelişmesi ve güçlenmesi yerine daha da güç kaybetmesine, yerel alana yönelik politikalarda arka planda kalmalarına yol açmaktadır. Böylece yerel halkın talep ve beklentilerini en iyi karşılaması ve sorunlara en uygun çözümler getiren yerel yönetim anlayışı gelişmemektedir. İngiltere’de ise yerel yönetim birimleri Türkiye’den farklı olarak yerel hükümet (local government) şeklinde tanımlanmaktadır (Heper, 1986:75).

Türkiye’den farklı olarak İngiltere’de merkezi yönetimin taşra teşkilatı bulunmamaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de taşrada merkezi yönetimin valilikler ve kaymakamlıklar tarafından yürütülen eğitim, sağlık ve konut gibi birçok hizmet yerel yönetimler tarafından veya onların katkısıyla yerine getirilmektedir. Bu noktada, Türk yerel yönetim kuruluşlarına nazaran daha geniş yetki, daha fazla gelir ve özerkliğe sahiptirler. Bu durum ise yerel demokrasi anlayışının gelişmesindeki temel etkenlerden biri olmaktadır.

4.4. Yeni Kamu Yönetimi, Yönetişim ve Yerelleşme Politikalarına Etkisi

Merkeziyetçilik anlayışının egemen olduğu Türkiye ve İngiltere’de son yıllarda Yeni Kamu Yönetimi (YKY) ve yönetişim anlayışının da etkisiyle yerel yönetimlerde yetki devrine gidilerek yerelleşme çabalarının verildiği görülmektedir. Bu kapsamda da İngiltere’de yerel yönetimler için yapılan reform çalışmalarının 1980 sonrasında yoğunlaştığı görülmektedir. Merkezin yaptığı bu reformlar genellikle yerel yönetimler tarafından sunulan hizmetlerin kapsam ve alanlarının belirlenmesine, mali yapılarının düzenlenmesine yönelik olmuştur. Türkiye’de ise 2003 yılından sonra yerelleşme politikaları kapsamında reformların yapıldığı ve yerel yönetimler için birtakım yasal mevzuatların oluşturulduğu görülmektedir. Bu doğrultuda da tarihsel olarak iki ülke arasındaki reformlar kapsamında yerleştirilmeye çalışılan politikaların benimsenmesi ve uygulanmasında da farklılıklar yaratmıştır. Dolayısıyla yerel demokrasinin ve katılımın toplumda yerleşmesine yönelik uygulamalar Türkiye’de daha geç başlamıştır.

Güçlü bir yerel yönetim geleneğine sahip olan İngiltere’de YKY’nin etkisiyle toplumsal gelişme ve hizmet kalitelerinde gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Böylece yerel yönetimlerce sunulan hizmet kalitelerinde yeni standartlar ve öncelikler ortaya çıkmıştır. Yerel halk artık temsili demokrasi uygulamaları ile yetinememektedir. Vatandaş bir birey olarak yerel yönetimlerin halka olan toplumsal ve coğrafi yakınlığın farkına varmıştır. Bu farkındalık ile yerel yönetimlerden olan talep ve beklentilerini katılımcı mekanizmalar aracılığı ile iletme yoluna gitmiştir. Yani artık yerel halk da yerel yönetim anlayışına karşı yerel yönetişim anlayışının bir parçası olmaktadır. Kısacası yerel demokrasi uygulamalarının başarı düzeyinin göstergesi olan uygulamalara bakıldığında toplumu oluşturan unsurlar olarak bireylerin örgütlü bir toplum yapısına sahiptir.

Türkiye ve İngiltere’nin karşılaştırılmasında göz önünde tutulan halk katılımı, idari yapı, mali yapı ve sosyo-kültürel unsurlar esasında ciddi bir demokrasi farkını da betimlemektedir. Türkiye’de halkın yönetimi etkileye bilmesinde seçimler etkiliyken İngiltere’de ise gerek duyulan dönemlerde yapılan bazı anketler bile belirleyici olmaktadır (Erdemir, 2010:79). Toplumda siyasi kültürün yerleşmiş olması katılım sürecinde önem taşımaktadır.

5. SONUÇ

Türkiye ve İngiltere’nin yerel demokrasi ve katılım boyutuyla karşılaştırıldığı bu çalışmada; Türkiye’nin İngiltere’ye göre yerel demokrasi ve katılım açısından oldukça geri planda olduğu görülmüştür. Türkiye’de günümüzde uygulanan 1980 Anayasası’nın 127. maddesi mahalli idarelere ayrılmış olup, bu bölümde aynı zamanda katılım olanağı olarak yalnızca yerel seçimlere yer verilmiştir. Yerel yönetimlere katılım konusundaki bu eksiklik yerel yönetim birimlerinin temelini oluşturan yasal düzenlemelerle giderilmeye çalışılmıştır. Özellikle 5393 sayılı Belediye Kanunu ile halkın yönetime katılımını sağlamak amacıyla çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. Türkiye’de son yıllarda sınırlı da olsa yerel yönetimlerle ilgili düzenlemelerde sınırlı da olsa katılım mekanizmalarına yer verilmiştir. Ancak bu düzenlemeler ile gerçek anlamda yerel demokrasi ve katılım sağlanmamıştır.

İngiltere gibi Batı’da modern devletin oluşumunsa etkili olan merkezileşme süreci bir takım feodal temellere dayandığı için çevre güçlerle uzlaşma sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu çevre güçlerden önde gelenlerden biri ise kentler (yerel yönetimler) olmaktadır. Burada önem taşıyan husus uzlaşma sürecinde çevre sistem içinde erimemiş, tam tersine özerklik elde etmiştir. Tarihsel süreçte bakıldığında ise Osmanlı’da bu durumun tam tersi yaşandığı, merkezle çevre arasında çatışmanın varlığı söz konusu olmuştur. Bu uzlaşmazlık günümüzde de

zaman zaman karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin Osmanlı döneminden günümüze miras kalan siyasi kültür ve kurumlar yerel demokrasinin yeterince gelişmesinin önünde en büyük engellerden biri olmuştur.

Ülkemizde siyasi kültürün tam anlamıyla yerleşmemiş olması, demokrasinin yerleşmesinde temel aktörlerden biri olan sivil toplum anlayışının olmayışı, 2012 yılında çıkarılan 6360 Sayılı yasa ile büyükşehir olan illerde en önemli yerel yönetim birimleri olan köylerin ve il özel idarelerinin varlığına son verilmesi yer almaktadır. Bu kapsamda yerel demokrasi ve katılımın Türkiye'de geliştirilmesi gereken konulardan biri olduğu göz önünde bulundurulduğunda yerel temsil daha demokratik bir nitelikte olması ve yerel halkın daha fazla katılımını sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Ayrıca son yıllarda reform başlığı altında yapılan düzenlemelere rağmen merkeziyetçi uygulamaların yerel yönetimler üzerinde ağırlığını hissettirmesi bu durumun altında yer alan temel etmendir.

İngiltere'nin küresel sistemdeki konumu, ekonomi, hukuk, vb. alanlarda dünyada önde gelen ülkelerden biridir. Bununla birlikte İngiltere, kamu yönetimi bir yandan geleneksel değerlerle olan bağlılığını devam ettiren diğer yandan modernizme ve güncel gelişmelere yönetsel alanda geniş yer veren bir ülkedir. 1980'li yıllardan beri devam eden yerleşme ve reform süreçleri yönetim sistemine âdem-i merkeziyetçi bir nitelik kazandırırken aynı zamanda merkeziyetçilik geleneği de devam etmektedir. Üniter bir yapıya sahip olan ve yerinden yönetim ilkesinin iyi bir şekilde uygulanan İngiltere'de tarihsel gelişim süreci içinde yerel yönetimlere büyük önem verilmiştir. İçinde bulunduğumuz son yüzyılda İngiltere birçok yetki ve sorumluluğu yerel ve bölgesel düzeyde örgütlenen birimlerle paylaşmaktadır. Böylece merkeziyetçi yapının etkilerini en aza indirerek daha demokratik bir yapının oluşmasına yönelik çaba harcanmaktadır.

KAYNAKÇA

- ARSLAN, Erkan (2018), “İngiltere’de Yerleşme Politikaları ve Yerel Yönetimler”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, S.7(4), ss.2868-2884.
- BEYAZYILDIZ, Osman (2010), “Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Demokratikleşme Sürecine Etkisi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- BOZKURT, Yavuz (2014), “Yerel Demokrasi Aracı Olarak Türkiye’de Kent Konseyleri: Yapı, İşleyiş ve Sorunlar”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.40, ss.229-239.
- BROWN, Mark B. (2006), “Survey Article: Citizen Panels and the Concept of Representation”, **The Journal of Political Philosophy**, S.14(2), ss.203-225.
- CANPOLAT, Hasan ve HAKTANKAÇMAZ, M. İlker (2010), “Yerel Yönetişim Sorunları Açısından Londra Büyükşehir Yönetimi”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, S.19(1), ss.91-106.
- CHANDLER, Jones (2015), **Local Government Today**, Manchester University Press, Manchester and New York.
- COLE, Michael (2003), “Local Government Reform in Britain 1997–2001: National Forces and International Trends”, **Government and Opposition**, S.38(2), ss.181-202.
- COŞKUN, Bayram ve SEZER, Sergender (2004), “Yerel Yönetimler ve Katılım: Muğla Kent Meclisinin Örnek Olay Olarak İncelenmesi”, **Yerel Yönetimler Kongresi Bildiriler Kitabı**, Çanakkale, ss.281-297.
- ÇİFTÇİ, Oya (1999), “Yerel Siyaset ve Demokrasi, Çoğulculuk Sivil Toplum” , **Sivil Toplum İçin Kent: Yerel Siyaset ve Demokrasi Seminerleri**, Demokrasi Kitaplığı Yayını, Ankara, ss.233-249.
- ÇOKER, Ziya (1970), **Türk Mahalli İdarelerinin Sorunları Açısından İngiliz Mahalli İdareleri**, Tetkik Kurulu Yayınları, Ankara.
- ÇUKURÇAYIR, Mehmet Akif (2012), **Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi**, Çizgi Kitapevi Yayını, Konya.
- EMREALP, Sadun (2005), **Yerel Gündem 21 El Kitabı**, IULA-EMME Yayını, İstanbul.
- EMREALP, Sadun (2010), **Türkiye’nin Katılımcı Demokratik Yerel Yönetişim Modeli Olarak Dünyaya Armağanı: Kent Konseyleri**, UCLGMEWA Yayını, İstanbul.
- ERBAY, Yusuf ve AKGÜN, Hasan (2017), **Türkiye’de ve Avrupa’da Yerel Yönetimler**, Akademik Yayınları, İstanbul.

- ERDEMİR, Tekin (2010), “*Avrupa Birliği (AB) Uyum Sürecinde Türkiye ve İngiltere Yerel Yönetim Sistemlerinin Karşılaştırılmalı Analizi*”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- ERYILMAZ, Bilal (2002), “*Belediyelerde Demokrasi Geleneği ve Değişim İhtiyacı*”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, S.11(3), ss.6-20.
- FISHKIN, James ve JOWELL, Roger (2000), “*Deliberative Polling and Public Consultation*”, **Parliamentary Affairs**, S.53(4), ss.657-666.
- FRANSEN, Annie (2002), “*Size and Electoral Participation in Local Elections*”, **Government and Policy Environment and Planning**, S.20(6), ss.859-860.
- FRIENDS OF THE EARTH (2008), “*Beginners Guide to Local Authorities in England*”, **E-Document**, https://nanopdf.com/download/beginners-guide-to-local-authorities-in-england_pdf#tab-share (Erişim Tarihi: 21.05.2020).
- GODFREY, Caroline (2007), **The Role of Parish Councils in Milton Keynes**, Routledge Publishing, London.
- GÖRMEZ, Kemal (1997), **Yerel Demokrasi ve Türkiye**, Vadi Yayınları, Konya.
- GÖRMEZ, Kemal ve UÇAR ALTINIŞIK, Harika (2011), “*Yerel Demokrasi ve Kent Konseyleri*”, **Kent Konseyleri Sempozyumu Bildiri Kitabı**, 6-7 Mayıs 2011, Bursa, ss.31-51.
- GÜVEN, Ahmet ve ALAN, Çağatay (2019), “*Türkiye’de Yerel Demokrasiyi Güçlendirme Aracı Olarak Yönetişim ve Yerel Yönetimlerde İşleyişi*”, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, S.11(1), ss.47-61.
- HAMAMCI, Can (1981), “*Merkezi Yönetim Yerel Yönetim Ekseninde Belediyelerimizin Yapısı ve Demokratikleşme*”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- HAMBLETON, Robin ve SWEETING, David (2004), “*U.S. Style Leadership for English Local Government*”, **Public Administration Review**, S.64(4), ss.474-488.
- HARRISON, Carolyn M., MUNTON, Richard J. ve COLLINS, Kevin (2004), “*Experimental Discursive Spaces: Policy Processes, Public Participation and The Greater London Authority*”, **Urban Studies**, S.31(4), ss.903-917.
- HEPER, Metin (1986), **Dilemmas of Decentralization: Municipal Government in Turkey**, Friedrich Ebert Foundation, Bonn.
- HM TREASURY: CABINET OFFICE (2008), **The Future Role of the Third Sector in Social and Economic Regeneration: Final Report**, <https://www.gov.uk/government/publications/the-future-role-of-the-third-sector-in-social-and-economic-regeneration-final-report> (Erişim Tarihi: 15.04.2020).
- IMPROVEMENT AND DEVELOPMENT AGENCY (2008), “*Consultation on the Equality Framework for Local Government*”, **Idea**, <http://www.idea.gov.uk/idk/aio/8493290> (Erişim Tarihi: 15.04.2020).
- İBB - İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2010), **Beyaz Masa Faaliyetleri Yıllık İstatistikleri**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, İstanbul, http://www.ibb.gov.tr/tr/TR/BilgiHizmetleri/Istatistikler/Documents/beyazmasa/beyazmasa_faaliyetleri_2010_haziran.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2021).
- KARASU, Koray (2013), “*İngiltere’de Kamu Yönetimi*”, **Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri** (Ed. Koray Karasu), İmge Kitabevi, Ankara, ss.145-292.
- KAYACIOĞLU, Ersin ve SARIBAY, Ali Yaşar (1986), “*Tanzimat: Modernleşme Arayışı ve Siyasal Değişme*”, **Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim** (Ed. Ersin Kayacıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay), Der Yayınları, İstanbul, ss.9-38.
- KEATING, Michael (1993), **Reforging The Union: Devolution and Constitutional Change in The United**, European University Institute Press, Florence.
- KELEŞ, Ruşen (2014), **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi, İstanbul.
- KOÇAK, Süleyman Yaman ve EKŞİ, Ali (2010), “*Katılımcılık ve Demokrasi Perspektifinden Türkiye’de Yerel Yönetimler*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.21, ss.295-307.

- KOÇAK, Yüksel (2008), **Karşılaştırmalı Yerel Yönetimler**, Orion Kitabevi, Ankara.
- KÖSEÇİK, Muhammed (2000), “*Yerel Yönetim Teorileri ve Merkez Yerel Yönetim İlişkilerindeki Merkezileşme: Thatcher Dönemi*”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, S.9(1), ss.25-41.
- MCDANIELS, Timothy (1996), “*The Structured Value Referendum: Eliciting Preferences for Environmental Policy Alternatives*”, **Journal of Policy Analysis and Management**, S.15(2), ss.257-271.
- MECEK, Mehmet (2017), “*E-Devlet ve E-Belediye: Kavramsal Çerçeve ve Türkiye’de Belediye Web Sitelerine Yönelik Yapılan Çalışmaların İncelenmesi*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, S.22(Kayfor15 Özel Sayısı), ss.1815-1851.
- OKUTAN, Emre (2008), “*Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Örgütlerinin Gelişmiş İşbirliği: İngiltere Örneği*”, **Sayıştay Dergisi**, S.71, ss.91-108.
- ORTAYLI, İlber (1974), **Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler**, TODAİE Yayını, Ankara.
- ORTAYLI, İlber (1985), **Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği**, Hil Yayıncılık, İstanbul.
- ORTAYLI, İlber (2008), **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, Cedit Neşriyat, Ankara.
- ÖCAL, Süleyman (2001), “*İngiltere’de Yerel Yönetimler ve Thatcherizm*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÖNDER, Özgür (2013), “*Yerelleşme ve Yerel Demokrasinin Güçlendirilmesi Bağlamında Yerel Katılım*”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, S.9(18), ss.311-326.
- ÖNEN, Nizam ve REYHAN, Cenk (2001), **Mülkten Ülkeye, Türkiye’de Taşra İdaresinin Dönüşümü**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖNEZ, Zuhâl (2006), “*Local Agenda 21 and Participation to Local Administration: A Case Study in Denizli*”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÖZEL, Mehmet ve EREN, Veysel (2012), “*Merkezi Yönetim ve Piyasa Kıskaçındaki Yerel Yönetimler: Karşılaştırmalı Bir İnceleme*”, **International Journal of Human Sciences**, S.9(2), ss.1379-1401.
- ÖZER, Mehmet Akif (2013), “*Yerel Yönetimler Reformunda Reform:6360 Sayılı Kanun’un Düşündürdükleri*”, **Yerel Politikalar Dergisi**, S.(Ocak–Haziran), ss.98-126.
- ÖZKAN, Ahmet (2015), “*Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere Örneğinde Yerel Özerklik*”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- PARLAK, Bekir ve ÖKMEN, Mustafa (2015), **Yerel Yönetimler**, Ekin Kitabevi, Bursa.
- PEARCE, Graham ve ELLWOOD, Sheila (2002), **Modernising Local Government: A Role for Parish and Town Councils**, Routledge Publishing, London.
- READ, Doanld (2014), **The Age of Urban Democracy**, Routledge, London.
- RIPPE, Peter ve SCHABER, Peter (1999), “*Democracy and Environmental Decision-Making*”, **Environmental Values**, S.8(1), ss.75-88.
- SABAHATTİN, Prens (1999), **Türkiye Nasıl Kurtarılabilir? Ve İzahlar** (Çev. İnan Keser), Liberte Yayınları, Ankara.
- TORTOP, Nuri, AYKAÇ, Burhan, YAYMAN, Hüseyin ve ÖZER, Mehmet Akif (2006), **Mahalli İdareler**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- USTA, Sefa, AKMAN, Elvalettin ve KOCAOĞLU, Mustafa (2017), “*Yerelleşme-Merkezileşme Tartışmaları Ekseninde Yerel Yönetimlerde Reform: İngiltere ve Türkiye Üzerine Mukayeseli Bir Analiz*”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, S.20(1), ss.68-78.
- UYAR, Ahmet ve MECEK, Mehmet (2016), “*Kent Bilincinin Oluşturulması ile Hizmet Pazarlaması Aracı Olarak Beyaz Masa Uygulaması ve Hukuki Yapısı: Afyonkarahisar Belediyesi Örneği*”, **Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi**, S.11(Özel Sayı), ss.143-157.
- UYSAL, Birkan (1984), **Siyasal Katılma ve Katılma Davranışına Ailenin Etkisi**, TODAİE Yayını, Ankara.

- WOLLMANN, Helmut (2000), **Local Government Systems: From Historic Divergence Towards Convergence? Great Britain, France, And Germany as Comparative Cases in Point**, Berlin University Press, Berlin.
- WOLLMANN, Helmut (2008), “*Reforming Local Leadership and Local Democracy: The Cases of England, Sweden, Germany and France in Comparative Perspective*”, **Local Government Studies**, S.34(2), ss.279-298.
- WORTHY, Benjamin, AMOS, Jim, HAZELL, Robert ve BOURKE, Gabrielle (2011), “*Town Hall Transparency? The Impact of the Freedom of Information Act 2000 on Local Government in England*”, **ESRC Economic & Social Research Council**, The Constitution Unit Department of Political Science University College Press, London.
- YALÇINDAĞ, Selçuk (1996), **Belediyelerimiz ve Halkla İlişkileri**, TODAİE Yayını, Ankara.
- YAMAÇ, Müzehher (2014), “*Tarihsel Gelişim İçinde Üniter Bir Yapıda Yerel Yönetim: İngiltere Örneği*”, **Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.4, ss.1-23.
- YAMAN, Murat ve KÜÇÜKŞEN, Murat (2018). “*Yerel Yönetimlerin Demokratikleşmesi Açısından Yerel Katılımın İncelenmesi*”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.55, ss.247-259.
- YAYLI, Hasan ve PUSTU, Yusuf (2008), “*Yerel Demokrasinin İlkeleri*”, **Karadeniz Araştırmaları**, S.16, ss.133-153.
- YEREL YÖNETİMLER ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU (2001), **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Ankara, <https://www.sbb.gov.tr/ozel-ih-tis-as-kom-isy-onu-raporlari/> (Erişim Tarihi: 21.05.2021).
- YILMAZ, Vedat (2019), “*Doğu Anadolu Bölgesinde E-Belediyecilik Hizmetlerinin Yerel Halk Tarafından Kullanım Düzeylerinin Değerlendirilmesi: Bitlis ve Muş Belediyesi Örnekleri*”, **E-Yönetişim: Kavramsal/Kuramsal Çerçeve, Ülke İncelemeleri ve Türkiye'ye Yansımaları** (Ed. Bekir Parlak, Kadir Caner Doğan), Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, ss.509-532.
- YÜKSEL, Fatih (2005), “*Yerel Özerklik Kavramı Üzerine Bir İnceleme*”, **Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar I** (Ed. Hüseyin Özgür, Muhammet Kösecik), Nobel Yayınları, Ankara, ss.275-296.
- ZIMMERMAN, Joseph Francis (1999), **The New England Town Meeting: Democracy in Action**, Praeger Publisher, New York.
- <http://www.norfolkcitizenspanel.org/consumption/> (Erişim Tarihi: 21.05.2021).
- <http://www.sheffield.gov.uk/education/planspartnershipconsultation/consultation/abbeydalegrange> (Erişim Tarihi: 21.05.2021).
- <https://www.aa.com.tr/tr/politika/secimlere-katilim-orani-etkileyiciydi/1439424> (Erişim Tarihi: 12.11.2019).
- <https://www.bankofengland.co.uk/quarterly-bulletin/2021/2021-q4/the-public-economist-learning-from-our-citizens-panels-about-the-uk-economy> (Erişim Tarihi: 21.05.2021).
- <https://www.gov.uk/government/organisations/independent-reconfiguration-panel/about> (Erişim Tarihi: 18.12.2021).
- <https://www.legislation.gov.uk/ukdsi/2012/9780111517604/schedule/5> (Erişim Tarihi: 18.12.2021).
- <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Edw7/8/66/contents> (Erişim Tarihi: 18.12.2021).
- <https://www.local.gov.uk/our-support/research-and-data/research-publications/residents-satisfaction-surveys> (Erişim Tarihi: 15.10.2021).
- <https://www.newlocal.org.uk/articles/citizens-assemblies/> (Erişim Tarihi: 18.12.2021).
- 442 sayılı **Köy Kanunu** (07.04.1924 tarih ve 68 sayılı Resmi Gazete).
- 5302 sayılı **İl Özel İdaresi Kanunu** (04.03.2005 tarih ve 25745 sayılı Resmi Gazete).
- 5393 sayılı **Belediye Kanunu** (13.07.2005 tarih ve 25874 sayılı Resmi Gazete).

Çanakkale Kentinin Markalaşması ve Marka İmajının Ölçümü*

The Branding of the City of Çanakkale and Measurement of its Brand Image

Mustafa GÖRÜN

Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
SBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
mgorun@comu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-9732-6979>

Makale Başvuru Tarihi: 29.07.2021

Makale Kabul Tarihi: 29.08.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Fatma ADIGÜZEL EMİR

Bilim Uzm., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
SBE, Kamu Yönetimi A.B.D.,
fatmaadiguzel@comu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-4139-7695>

ÖZET

**Anahtar
Kelimeler:**

Kent,
Marka,
Marka Kent,
Kent İmajı,

Küreselleşmeyle birlikte artan rekabet koşulları kentlerinde birbirleriyle rekabet etmesini gündeme getirmiştir. Rekabet ortamındaki kentler, diğer kentler arasında farklılıklarını ortaya koyarak, tercih edilebilirliklerini arttırabilmek için markalaşma çalışmaları yürütmeye başlamıştır. Kentlerin bu markalaşma sürecinde imaj unsuru ön plana çıkmaktadır. Kent imajı, insanlar tarafından kentin nasıl algılandığını ifade eden bir kavramdır. Kentte bulunan imaj unsurları kentlerin markalaşarak gelişmesine katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla bir kentin markalaşması çalışmaları yürütülürken öncelikle imaj unsurlarının tespit edilmesi markalaşma aşamasında yararlı olacaktır. Bu çalışmada, Çanakkale'nin kent markası ve marka imajının ölçülmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda yapılan anket çalışması ile Çanakkale kentinin markalaşmasına katkı sağlayan unsurların neler olduğu ve kent imajının hangi düzeyde olduğu ölçülmeye çalışılmıştır. Yapılan araştırma sonucuna göre, Çanakkale kentinin markalaşmasına en çok katkı sağladığı düşünülen unsur Çanakkale'nin "tarihi zenginliğinin olması"dır. Çanakkale kentinin markalaşmasına en çok katkı sağladığı düşünülen turizm destinasyonu olarak "Tarihi Alan (Şehitlik)" sonucuna ulaşılmıştır. Çanakkale'nin kent imajı algısının ise "iyi" yönde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ABSTRACT

Keywords:

City,
Branding,
Brand Cities,
Urban Image,

The increasing conditions of competition together with the globalization phenomenon has brought forward the competence among the cities. These competing cities have been performing branding actions in order to increase their preferability by putting forward the differences from other cities. The image factor of these cities has become prominent during this particular branding process. The "urban image" is a concept that states how the cities are perceived by people. The image factors present in a city will definitely contribute the branding progress of the cities. Thus, identifying the image factors first while performing city branding studies will be beneficial during the branding process. It has been aimed to measure Çanakkale's brand image and city branding in this study. Thanks to the survey studies conducted accordingly, what factors contribute the branding of the city of Çanakkale and the level of its brand image were tried to be measured. According to the results of the research, Çanakkale's "historical richness" is the most contributing factor to the branding of the city of Çanakkale among all other factors. The "Historical Site (Martyrdom)" result has been reached as the tourism destination that is thought to contribute the most to the branding of the city of Çanakkale. It has been concluded that the city image perception of Çanakkale is moving in the "good" direction.

* Bu makale Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Mustafa GÖRÜN (1. yazar) danışmanlığında, Fatma ADIGÜZEL EMİR (2. yazar) tarafından 2019 yılında hazırlanarak sunulan "Çanakkale'nin Kent Markalaşması ve Marka İmajının Ölçümü" adlı tez çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

1. GİRİŞ

Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle kentlerde pek çok değişim ve dönüşüm yaşanmaya başlanmıştır. Özellikle kentin fiziksel mekânında yaşanan değişim ve dönüşümler sonucunda birbirine benzeyen kentler ortaya çıkmaya başlamıştır. Kentler bu süreçte benzerliklerden sıyrılarak farklılıklarını ortaya koyabilmek için birbirleriyle rekabet etmektedir. Rekabet içerisinde olan kentler hem ulusal hem de uluslararası alanda kendilerini diğer kentler ya da ülkeler arasında ön plana çıkartmak, kendilerinde var olan, kendilerine özgü olan özellikleri, doğal güzellikleri, tarihi ve kültürel unsurları, mimari yapıları ve kentte var olan ve kentin kimliği haline gelen tüm olumlu unsurları diğer ülkelere tanıtmak için markalaşma çalışmaları yürütmeye başlamışlardır.

Marka, hayatımızın her alanında bulunan hatta günlük yaşantımızda çokça yer alan bir olgudur. Markanın insanların ürün veya hizmetleri satın almalarında, tercih etmelerinde veya tavsiye etmelerinde önemli ve etkili bir yeri bulunduğu bilinmektedir. Dolayısıyla markanın ürün veya hizmeti satın alma veya karar verme konusunda düşüncelerimizi etkileyen bir yapısının olduğu söylenilebilir. Kent yöneticileri, kentlerde markalaşma çalışmaları yürütürken markanın bu özelliğinden faydalanarak insanların kararlarını etkilemeye çalışmakta ve kentin tercih edilme olanaklarını arttırıp, kente daha fazla turist veya ziyaretçilerin gelmesini sağlayıp, yatırımcıların yönünü kente çekmeye çalışıp bu sayede ekonomik gelir elde etme ihtiyacı duymaktadır.

Kentlerin markalaşabilmeleri için bu süreçte öncelikle imaj unsurlarının belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü imaj kavramının insanların karar verme sürecini etkilediği bilinmektedir. Kentler var olan imaj unsurlarıyla insanları etkileyerek çeşitli nedenlerle kente gelmelerini sağlayıp, kenti diğer kentler arasında tanınan bir konuma getirmeyi amaçlamaktadır. Markalaşma çalışmalarının etkili ve başarılı bir şekilde yürütülmesi ve kent imajının belirlenmesi neticesinde kentlerin marka kent konumuna ulaşması sağlanırken, kent imajının yüksek olması ise kentlerin markalaşmasına olumlu yönde katkılar sağlayacaktır.

2. KENT MARKALAŞMASI VE KENT İMAJI

Marka kent, özellikle son zamanlarda önemli bir konu haline gelen kavramlar arasında yer almaktadır. Teorik olarak bakıldığında aslında her kent veya bölge “marka kent” olma potansiyeli taşıması itibari ile “marka kent” olarak değerlendirilebilir. Ancak bunu sağlayabilmek için kentte bulunan varlıkları kullanarak, uzun soluklu, bilimsel verilerin kullanıldığı markalaşma çalışmaları yapılmalıdır (Işık ve Erdem, 2015:19). Kentler sahip oldukları kültürel mirasla birlikte kimliği, sanatı, mimarisi, toplumsal yapısı, beşeri özellikleri ve onu meydana getiren diğer unsurları da içinde barındıran geniş bir etkileşim alanına sahiptir (Gençer, 2015:541). Kentlerin sahip oldukları bu durum ile kendisine benzeyen ya da rakip olan kentler arasında olumlu yönde farklılık göstererek “çekim merkezi” ne dönüşmeleri onların marka kent olarak isimlendirilmesi sonucunu beraberinde getirmektedir (Müyesseroğlu, 2019).

Marka kent kavramı, kentte mevcut bulunan kaynakların hem turizm için kullanışlı hem de pazarlaması yapılabilecek hale getirilmesi ayrıca mevcut bulunan kaynakların kentin sembolü olabilecek konuma getirilmesi şeklinde de ifade edilmektedir (Acar, 2014). Marka kent olmanın amacı, kentin cazibesini arttırarak kente gelen ziyaretçilerin sayısını arttırmak, işletmelerde yatırımı aktif hale getirmek ve halkı kentte yaşamaya ikna etmektir (Alaş, 2009:4). Bu yüzden marka olmak isteyen kentler, kent imajının geliştirilmesi, yabancı yatırımların kente çekilmesi ve turizm gelirlerinin arttırılması için çalışmalar yürütmektedir (Uyar, 2018:467-468). Bu değerlendirmelere göre, aslında her kentin marka kent olma potansiyeli taşıdığı ve bu potansiyeli ortaya çıkartabilmek için kendisinde var olan olumlu özellikleri ön plana çıkartarak kentler arasında farklılıklar sağlayabilmesi durumunda marka kent konumuna ulaşabileceği görülmektedir.

Bir kentin marka olmasını sağlamak geri dönüşü en yüksek yatırımlar arasındadır (Avcılar ve Kara, 2015:82). Marka kent oluşturma aşamasında en önemli faktörlerden biri kent imajının oluşturulmasıdır. Çünkü markalaşma sürecinde ilk dikkat çeken unsur “imaj” unsurudur. Kent imajı, “*kentin insanların kafasında yarattığı ilk çağrışım ve beyinlerde oluşan fotoğraf*”, şeklinde tanımlanmaktadır. Her kentin kendine has bazı özellikleri bulunmasıyla birlikte bu özelliklerin toplamı kentin dışsal görünümünü oluşturmaktadır. Bu görünüm ise halk tarafından algılanmakta ve bu algı da “kent imajı” olarak ifade edilmektedir (Sezgin ve Ünüvar, 2012:55). Kentler ve ülkeler açısından imaj önemli bir faktördür. Çünkü ülkelerin bölgelerin ya da kentlerin imajları bireylerin yatırım yapma, yerleşme, iş bulma ve seyahat etme kararlarını yönlendiren bir unsurdur (Özdemir ve Karaca 2009:119). Kentlerde birden fazla olumlu marka imajının olması ise kente marka başarısı

getirecektir. Markalaşma olgunlaştıkça kent ve ketlinin yaşayan bir organizma gibi gelişmesinde önemli rol oynayacaktır (Yükselen ve Gönenç Güler, 2009:22).

Marka kent imajı, kentlerin vaatlerini ve karakterini belirleyen mesajların iletilmesini ve rakipleri arasında farklılıkların oluşturulması sağlarken aynı zamanda, hedef kitlerin zihinleriyle birlikte hislerine de hitap etmektedir. Örneğin, romantizm denilince insanların aklına Roma, Paris ve Venedik gibi kentler gelmektedir (Ceran, 2013:539). Kentlerin, bölgelerin ve ülkelerin imajı birden fazla faktörün bir arada bulunmasıyla da oluşmaktadır. Örneğin, Danimarka için Vikingler (ataları) ve Andersen (masal yazarı) imaj unsuru taşırken, Almanya için Berlin ve Goethe imaj unsurları arasında yer almaktadır. Çin'den bahsedildiğinde ise genellikle Çin Seddi, Yasak Kent, çay seremonisi, kalabalık, ucuz ürünler gibi imaj unsurları hatırlanacaktır (Can ve Başaran, 2014:31).

Kentlerde gezilecek yerler, turistik mekânlar, eğlence ve dinlenme alanlarının olması, kentin alt yapısı, ulaşım ağı ve maliyetleri ile birlikte tarihi, sosyal, kültürel, finansal ve doğal güzellikler gibi kent imajlarını etkileyen özelliklerinin var olması kentlere göre daha avantajlı bir konum sağlamaktadır. Kent imajının belirlenmesi, kent markalaşması açısından önemli bir konudur. Bu sebeple kent markalaşma aşamalarında imajın belirlenmesine yönelik araştırmaların etkili olduğu söylenilebilir. (Zeren, 2011:191).

Anholt marka kent imajının önemine vurgu yaparken; “küçük köylerin bile, onlar hakkında biraz bilgiye sahip insanların gözünde marka imajları vardır. Hiçbir biçimde markaya sahip olmayan ülke, ancak hiç kimsenin adını bile duymadığı bir ülke olabilir” (Kanıbir vd., 2010:55), demektedir. Dolayısıyla insanların kent hakkında az da olsa bilgi sahibi olmaları marka imajı oluşturma açısından önem taşımaktadır. Çünkü bir yer hakkında insanların bir şekilde bilgi sahibi olması o kenti ziyaret etme isteği uyandıracak ve ziyaret ettikleri kent eğer olumlu bir imaj taşıyorsa etrafındaki insanları da kenti ziyaret etmeleri açısından teşvik edeceklerdir. Bu sayede tanınırlıkları artan kentler insanların zihninde marka kent imajı yaratarak daha çok tercih edilecek ve kentin markalaşma yolu açılacaktır.

Kent markasının kente değer kattığı üç faktör bulunmaktadır. Bu değerler şu şekilde sıralanmaktadır (Peker, 2006:23);

1. Kentin güçlü ve ayırt edici vizyonuyla birlikte kentin içerdiği mesajları düzenlemek
2. Kentte yaşayanların potansiyellerinin ortaya çıkmasına yardımcı olup kente yönelik yatırımları teşvik edilmesini ve ekonomik değer sağlamasına olanak sunmak
3. Kent ile ilgili özellikleri verimli ve zihinde kalıcı şekilde ifade ederek kentin uluslararası alanda tanınırlığını geçiştirecek yöntemler oluşturmaktır.

Bu değerlendirmelere göre bir kentin marka haline gelmesi, kentin taşıdığı unsurlara bağlıdır. Bu unsurlar diğer kentlerden ne kadar farklıysa kentlerin markalaşması da o kadar hızlı olacaktır. Kentlerin taşıdığı olumlu özellikler, ziyaretçilere sunulan fırsatlar, kentlerin markalaşmasını sağlayarak aynı zamanda kentlerin ekonomik açıdan gelişmesine imkân tanıyacaktır. Bu aşamada öncelikle vizyon belirlenmelidir.

Vizyon gelecekle ilgili düşüncelerin, gelecekte yer alabilecek fırsat ve tehditlerin öngörülmesini ve kuruluşun ileriye dönük başarısı için nasıl bir yol izlenilmesi gerektiğini göstermektedir (Bedük vd., 2008:139). Örneğin, Çanakkale Belediyesi'nin 2015-2019 yılı stratejik planına göre kent vizyonu, “üniversite, kültür, turizm ve kent yönetimi alanlarında gelişmiş; yerel düzeyde kentsel barışı ve dayanışmayı sağlamış, ekonomik ve sosyal gelişmeyi ve yaşam kalitesini ülke ortalamasının üstüne çıkarmış Çanakkale”, olarak belirlenmiştir (Çanakkale Belediyesi, 2019).

Ortak değerler bütünü temsil eden kent vizyonu, kent kültürünün vazgeçilmez unsurları arasında yer almaktadır. Günümüzde kent vizyonu adı altında yürütülen faaliyetler modern kentlerin uluslararası alana açılma amaçlarından kaynaklanmaktadır (Coşkun, 2012:37). Örneğin, TR22 Güney Marmara Bölge Planı hazırlığı süresince yapılan çalışmalar sonucunda Bölgenin ulusal ve uluslararası rakiplerinin önüne geçmek amacıyla hedeflediği vizyonu; “Nitelikli insan yetiştiren, rekabet edebilen, yaşanabilir Güney Marmara”, olarak belirlenmiştir (TR22 Güney Marmara Bölge Planı, 2014:13-18).

Ekonomi dergisi Forbes'ın Mayıs 2019 sayısında beşincisini yayınladığı “İdeal Kentler” listesinde 4. sırada yer alan Çanakkale'ye “Yaşamak İçin En İdeal Kent” unvanı verilmiştir (Forbes, 2019:68-70). Bu değerlendirmelerle birlikte TR22 Güney Marmara Bölge Planı'nda yer alan vizyonda “Yaşanabilir Güney Marmara” hedefine Çanakkale kenti için ulaşıldığı sonucuna varılabilir. Dolayısıyla kentlerin markalaşma aşamasında istedikleri hedeflere ulaşmak için belirledikleri vizyonun önem arz ettiği görülmektedir. Dergide yer alan diğer bilgilere göre “Beşeri Sermaye ve Yaşanabilirlik” konusunda 1.sırada yer alan Çanakkale, “Marka

Becerisi ve Yenilikçilik” konusunda 33. sırada, “*Ticaret Becerisi ve Üretim Potansiyeli*” konusunda 24.sırada, “*Erişilebilirlik*” konusunda ise 13. sırada yer almaktadır (Forbes, 2019:68-70). İdeal kentler listesinde üst sıralarda yer alan ve “*Yaşamak İçin En İdeal Kent*” unvanına sahip olan Çanakkale kenti taşıdığı olumlu özellikler ve imaj unsurlarıyla gelecekte belki de “*Marka Becerileri ve Yenilikçilik*” konusunda da aynı listesinin ön sıralarında yerini alacaktır.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE UYGULANMASI

Makalenin bu kısmında araştırmanın konusu, önemi, amacı, modeli, örnekleme, kısıtları (sınırlılıkları), veri toplama yöntemleri, veri analiz yöntemleri ve güvenilirliği detaylı olarak ele alınarak elde edilen bulgular tartışılacaktır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Marka imajının kent markalaşmasının belirlenmesinde önemli bir faktör olduğu bilinmektedir. Çanakkale'nin kent markasını ve marka imajının belirlenmesi için yapılan bu çalışmada, Çanakkale'nin kent imajı hakkındaki algıların ölçülebilmesi için marka imajı unsurları araştırılıp kent markalaşması ile ilişkisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde çalışan akademik ve idari personelin görüşlerine başvurulmuştur. Araştırma kapsamında Çanakkale'nin kent markalaşma süreci ile ilgili farklı amaçlara da ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu alt amaçlar;

- Çanakkale'nin kent markalaşmasına katkı sağladığı düşünülen unsurların belirlenmesi
- Çanakkale'nin önemli turizm destinasyonlarına sahip olmasının markalaşmasına sağladığı katkının düzeyinin belirlenmesi
- Çanakkale'nin hangi alanda markalaşması gerektiğinin belirlenmesidir.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evreni Çanakkale'de yaşayan kişilerden oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde çalışan akademik ve idari personeldir. Örneklem belirlenirken kasıtlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu örnekleme yönteminde (Kozak, 2015);

“Araştırmacı, seçilen örneklemin araştırma evrenini hangi oranda temsil etme gücüne sahip olduğu konusunda nesnel bir ölçüte sahip değildir. Örneklem seçimi tamamen araştırmacının kişisel tercihinin göre yapılmaktadır. Araştırmacı yürütmekte olduğu araştırmasında yer alan amaçlara kendisini en kolay ve en hızlı şekilde ulaştıracak katılımcıları tercih etmektedir.”

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Personel Daire Başkanlığı'nın 2019 yılı verilerine göre üniversitede görev yapan 1.617 akademik personel ve 759 idari personele 330 adet anket bırak ve topla tekniği ile dağıtılarak Mayıs 2019 tarihinde uygulanmıştır. Toplam 330 anket formu doldurmuş, doldurulan anketlerden 325 tanesinin analiz edilebilir olduğu tespit edilmiş ve analize tabi tutulmuştur.

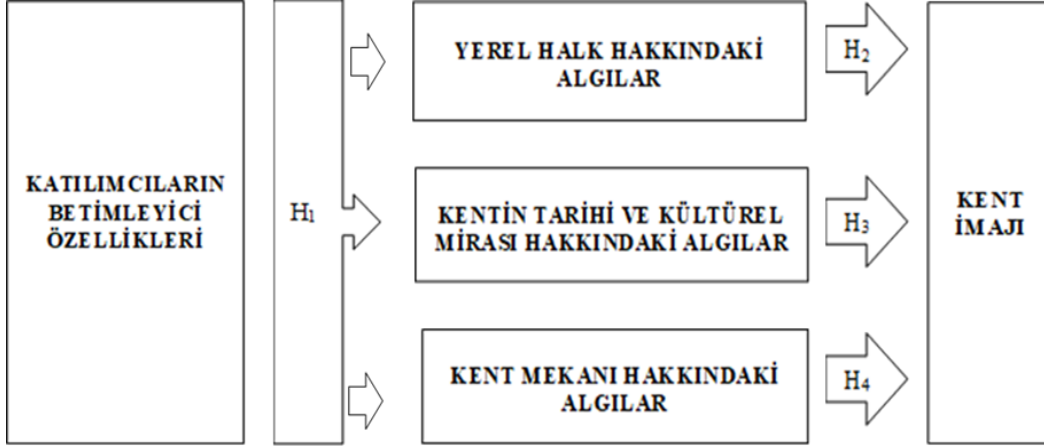
3.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış olup, istenilen bilgilerin toplanmasında “anket” tekniğinden yararlanılmıştır. Anket formu iki bölümden oluşmakta ve toplam 60 soru yer almaktadır. Birinci bölüm cinsiyet, yaş, eğitim durumu gibi demografik bilgilerin yer aldığı sorulardan oluşurken, ikinci bölüm ise Çanakkale'nin markalaşmasına katkı sağlayan unsurların ve kent imajının belirlenmesine yönelik sorulardan oluşmaktadır. İkinci bölüm içerisinde Çanakkale'nin kent imajının belirlenmesi amacıyla bir açık uçlu soru yer almaktadır.

3.4. Araştırma Modeli ve Hipotezleri

Araştırmaya ait araştırma modeli ve model kapsamında oluşturulan 4 ana hipotez Şekil.1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın amacı kapsamında yukarıda gösterilen model ile verilerin elde edilip, analiz edilmesi ile bilimsel bulgulara ulaşılmak istenmektedir. Söz konusu bilimsel amaca yönelik olarak aşağıdaki ana ve alt hipotezlere cevap aranacaktır;

- H1:** Çalışanların Çanakkale’nin kent markalaşmasına yönelik algılarında demografik özelliklerine göre anlamlı bir fark vardır.
- H1a:** Çalışanların Çanakkale’nin kent markalaşmasına yönelik algılarında cinsiyetlerine göre anlamlı bir fark vardır.
- H1b:** Çalışanların Çanakkale’nin kent markalaşmasına yönelik algılarında yaşlarına göre anlamlı bir fark vardır.
- H1c:** Çalışanların Çanakkale’nin kent markalaşmasına yönelik algılarında medeni durumlarına göre anlamlı bir fark vardır.
- H1ç:** Çalışanların Çanakkale’nin kent markalaşmasına yönelik algılarında eğitim durumlarına göre anlamlı bir fark vardır.
- H1d:** Çalışanların Çanakkale’nin kent markalaşmasına yönelik algılarında kadro durumlarına göre anlamlı bir fark vardır.
- H1e:** Çalışanların Çanakkale’nin kent markalaşmasına yönelik algılarında gelir durumlarına göre anlamlı bir fark vardır.
- H2:** Kent imajı ile yerel halk hakkındaki algılar arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
- H3:** Kent imajı ile kent mekânı hakkındaki algılar arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.
- H4:** Kent imajı ile kentin tarihi ve kültürel mirası hakkındaki algılar arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

3.5. Veri Toplama Aracı ve Teknikleri

Bu çalışmada veri toplama tekniği olarak anket kullanılmıştır. Anket formunun oluşturulmasında Coşkun (2012)’nin “*Kent Markası ve Marka İmajının Ölçümü: Düzce İli Örneği*” adlı çalışmasından, Özdemir ve Karaca’nın (2009) “*Kent Markası ve Marka İmajının Ölçümü: Afyonkarahisar Kenti İmajı Üzerine Bir Araştırma*” adlı çalışmasından ve Memik (2016)’nin “*İstanbul’un Marka Kent Olma Düzeyini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma*” adlı çalışmasından faydalanılmıştır. Anket uygulama aşamasına geçilmeden önce uzman görüşleri alınarak anket formuna son şekli verilmiştir. Anket formunda yer alan soruların katılımcılar tarafından anlaşılıp anlaşılmadığı ve ölçek güvenilirliğinin ve geçerliliğinin test edilmesi amacıyla 35 kişiden oluşan pilot çalışma uygulanmıştır. Uygulanan pilot çalışma neticesinde elde edilen verilerin SPSS

programında analizleri yapılması sonucunda ölçeğin güvenilirlik düzeyi (Cronbach Alfa Değeri) hesaplanmıştır. Cronbach Alfa Değeri şu şekilde sıralanmaktadır (Karagöz, 2017:26);

0,00 < a > 0,40 aralığında ise ölçek güvenilir.
0,40 < a > 0,60 aralığında ise ölçek düşük güvenilirliktedir.
0,60 < a > 0,80 aralığında ise ölçek oldukça güvenilirdir.
0,80 < a > 1,00 aralığında ise ölçek yüksek güvenilirliktedir.

Yapılan pilot çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı 0,842 çıkmasından dolayı araştırmaya bu ölçek ile devam edilmesine karar verilmiştir. Anket formunda verilen yanıtlarda beşli Likert Ölçeği kullanılmıştır. Toplamalı bir ölçek olan Likert ölçeğinde katılımcıların bir konu hakkındaki genel görüşüne ulaşmak için sorulara verilen yanıtlar tek tek toplanmakta olup birden çok Likert-tipi sorunun bir araya getirilerek kullanıldığı ölçekleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu ölçekte amaç tüm soruların birleştirilmiş değerlerinden insanların bu konular üzerindeki ortalama tutumlarını belirlemektir (Turan vd., 2015:193). Tek değişkenli normal dağılım şartının sağlanması ile birlikte çok değişkenli normal dağılımı “*Barlett Kürsellik Testi*” ile test edilmiştir. Faktör analizi 14 maddeden oluşan ölçeğe uygulanmıştır. Yerel halk hakkındaki algılar ölçeği için Cronbach’s Alfa Katsayısı 0,895 olarak belirlenmiştir. Kent mekânı hakkındaki algılar ölçeği için Cronbach’s Alfa Katsayısı 0,794 olarak belirlenmiştir. Kentin tarihi ve kültürel mirası hakkındaki algılar ölçeği için Cronbach’s Alfa Katsayısı 0,871 olarak belirlenmiştir.

4. VERİLERİN ANALİZİ VE BULGULAR

Anket formlarından elde edilen veriler elektronik ortamda istatistik programı ile analiz edilerek örneklem kapsamına alınan personellerin özelliklerine ait elde edilen sonuçların frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular betimleyici istatistikler ve hipotezlerin test edilmesi başlıkları altında sunulmuştur.

4.1. Betimleyici İstatistikler

Araştırmaya katılanların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, kadro durumu ve gelir bilgisi gibi betimleyici istatistiklerinin yer aldığı analiz sonuçları Tablo.1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Betimleyici Bulgular

Cinsiyet	N	%	Yaş Aralığı	N	%
Kadın	159	48,9	21-30 Yaş	49	15,2
Erkek	166	51,1	31-40 Yaş	154	47,8
Toplam	325	100,0	41-50 Yaş	87	27,0
Eğitim Durumu	N	%	51-60 Yaş	27	8,4
Lise	19	5,9	61 Yaş ve Üzeri	5	1,6
Önlisans	30	9,3	Toplam	322	100,0
Lisans	95	29,6	Aylık Ortalama Gelir (TL)	N	%
Lisansüstü	177	55,1	2000 ve altı	2	,6
Toplam	321	100,0	2001-3000	28	8,8
Medeni Durum	N	%	3001-4000	77	24,2
Evli	217	69,8	4001-5000	39	12,3
Bekar	94	30,2	5001-6000	86	27,0
Toplam	311	100,0	6000 ve üzeri	86	27,0
Kadro durumu	N	%	Toplam	318	100,0
Akademik personel	154	47,4			
İdari personel	171	52,6			
Toplam	325	100,0			

Tablo.1’de belirtildiği gibi araştırmaya katılanların %48,9’u kadın, %51,1’i erkek, %47,8’inin 31-40 yaş aralığında oldukları görülmektedir. Araştırmaya katılarak ankete cevap veren üniversite çalışanlarının eğitim

düzelelerine bakıldığında örneklemin %94,0'lük kısmının önlisans ve üzeri mezuniyeti bulunan kişilerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan üniversite çalışanlarının kadro durumlarına bakıldığında %52,6'sının idari personel, %47,4'ünün akademik personel olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların Çanakkale'nin kent imajına ilişkin unsurların belirlenmesi amacıyla her bir maddeye ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapmaları incelenmiştir. Tablo.2'de yer alan ölçeklere ait ifadeler aritmetik ortalamalarına göre büyükten küçüğe doğru sıralı olarak gösterilmektedir.

Tablo 2. Kent İmajına Yönelik İfadelere İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmalar

İFADELER	A. O	Std. Sapma
Ziyaret edilecek tarihi yerleri vardır	4,71	0,74
Sakin bir kenttir	4,36	0,89
Güvenli bir kenttir	4,28	0,96
Önemli kültürel etkinlikleri vardır	4,20	0,96
Modern bir kenttir	3,88	1,15
Yerel halk moderndir	3,79	1,08
Önemli sanatsal etkinlikleri vardır	3,78	1,07
Önemli etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır	3,71	1,11
Çeşitli spor aktiviteleri vardır	3,65	1,06
Yerel halk hoşgörülüdür	3,58	1,19
Yerel halk samimidir	3,35	1,17
Yerel halk misafirperverdir	3,26	1,19
Dışarıdan gelen yatırımlara açıktır	3,23	1,18
Yerel halk yenilikçidir	3,21	1,16
Temiz ve düzenli bir kenttir	3,18	1,12
Gelişmiş bir kenttir	3,13	1,17
Yerel halk çalışkandır	2,80	1,24
Yerel halk girişimcidir	2,77	1,14
Ucuz bir kenttir	2,44	1,20

Tablo 2.'de görüldüğü gibi yapılan analiz sonuçlarına göre katılımcıların kent imajına yönelik algılarına bakıldığında 4,71 aritmetik ortalama ile kent imajına en çok katkı sağladığı düşünülen unsur kentin ziyaret edilecek tarihi yerlerinin olması ifadesidir. Kent imajına en az etki eden unsurlar ise 2,44 aritmetik ortalama ile ucuz bir kenttir ifadesi yer almaktadır. Araştırmaya katılanların Çanakkale'nin markalaşmasına katkı sağladığı düşünülen unsurların önem derecelerinin belirlenmesi amacıyla her bir maddeye ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapmaları incelenmiştir. Tablo 3.'de yer alan ölçeklere ait ifadeler aritmetik ortalamalarına göre büyükten küçüğe doğru sıralı olarak gösterilmektedir.

Tablo 3. Çanakkale'nin Markalaşmasına Katkı Sağladığı Düşünülen Unsurlara İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmalar

İFADELER	A.O.	Std. Sapma
Tarihi zenginliğinin olması	4,78	0,46
Önemli tatil yerlerine sahip olması (Bozcaada, Gökçeada, Assos vs.)	4,68	0,54
Doğal güzelliklerinin olması	4,61	0,55
Kentin coğrafi konumu (İstanbul, İzmir, Bursa gibi illere yakın olması)	4,24	1,02
Önemli bir tatil merkezi konumunda olması	3,85	1,06
Temiz bir çevreye sahip olması	3,84	0,97
İyi bir iklim koşullarına sahip olması	3,81	1,03
Kültürel ve sanatsal etkinliklerinin olması	3,77	1,00
Türkiye'nin popüler tatil yerleri arasında olması	3,66	1,11
Eğitim imkânlarının olması	3,55	1,14
Çeşitli spor aktivitelerinin yapıyor olması	3,54	1,01
Tarımsal faaliyetlerin yapıyor olması	3,52	1,11
Eğlence imkânlarının olması	3,51	1,01
Kaliteli ve bütçeye uygun ulaşım ve konaklama olanaklarının olması	3,33	1,16

Alışveriş imkânlarının olması	3,17	1,12
Planlı bir kent mekânına sahip olması	3,09	1,23
Yöresel mutfağının olması	2,96	1,28
Sağlık imkânlarına sahip olması	2,83	1,29
Ticaret, iş hayatı ve iş olanaklarının olması	2,47	1,27
Sanayisinin olması	2,26	1,25
Yanıt kategorileri: 1:Hiç önemli değil - 5: Çok önemli		

Tablo.3’de yer alan analiz sonuçlarına göre kentin tarihi zenginliğinin olmasının 4,78’lik aritmetik ortalama ile Çanakkale’nin markalaşmasına katkı sağladığı düşünülen unsurlar içerisinde en yüksek orana sahip olduğu görülürken, 2,26 aritmetik ortalama ile sanayinin markalaşmaya sağladığı katkının düşük olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların Çanakkale ilinin turizm destinasyonlarına sahip olmasının markalaşmasına katkısının hangi düzeyde olduğunun belirlenmesi amacıyla her bir maddeye ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapmaları incelenmiştir. Tablo.4’de yer alan ifadeler aritmetik ortalamalarına göre büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır.

Tablo 4. Çanakkale’deki Turizm Destinasyonlarının Markalaşmaya Katkısına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmalar

İFADELER	A.O.	Std. Sapma
Tarihi Alan (Şehitlik)	4,77	0,64
Assos	4,70	0,59
Bozcaada	4,69	0,60
Kaz Dağı Milli Parkı	4,40	0,83
Gökçeada	4,28	0,82
Küçükkuyu	4,05	0,92
Gelibolu (Mevlevihaneler)	3,87	0,99
Geyikli	3,79	0,96
Çan (Seramik, Kaplıcalar vs.)	3,14	1,13
Ayvacık	3,08	1,13
Bayramiç	2,99	1,19
Ezine	2,94	1,12
Lapseki	2,53	1,16
Biga	2,52	1,14
Yenice	2,40	1,07

Tablo.4’de yer alan analiz sonuçlarına göre Çanakkale’nin markalaşmasına en çok katkı sağladığı düşünülen turizm destinasyonu olarak 4,77’lik aritmetik ortalama ile Çanakkale Şehitliği yer alırken, en düşük katkı sağladığı düşünülen turizm destinasyonu ise 2,40 aritmetik ortalama ile Yenice’dir. Tablo.5’de Çanakkale’deki Sektörler Dağılımına Ait Frekans ve Yüzde Dağılımları yer almaktadır. Bu dağılımlar araştırmaya katılanların “Çanakkale ili hangi alanda markalaşmalıdır?” sorusuna verdikleri yanıtlara ilişkin ifadelerin analiz sonuçlarından oluşmaktadır.

Tablo 5. Çanakkale’deki Sektörler Dağılımına Ait Frekans ve Yüzde Dağılımları

Sektörler	1.Sıra		2.Sıra		3.Sıra		4.Sıra	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Turizm	231	72,2	48	18,9	16	6,9	12	5,4
Tarım	40	12,5	114	44,9	81	34,8	17	7,7
Sanayi	11	3,4	20	7,9	33	14,2	161	72,9
Eğitim	38	11,9	72	28,3	103	44,2	31	14,0
Toplam	320	100,0	254	100,0	233	100,0	221	100,0

Katılımcılardan turizm, tarım, eğitim ve sanayi şıklarının bulunduğu “Çanakkale ili hangi alanda markalaşmalıdır?” sorusunu önem derecesine göre sıralamaları istenmiştir. Verilerin analiz sonucunda ilk sırada %72,2 oranla turizm, ikinci sırada %44,9 oranıyla tarım, üçüncü sırada %42,2 oranıyla eğitim, dördüncü sırada ise % 72,9 oranıyla sanayi yer almaktadır. Tablo.6’da “Çanakkale Denilince Akla Gelen İfadelerin” Frekans ve

Yüzde Dağılımları yer almaktadır. Bu dağılımlar araştırmaya katılanların Çanakkale denilince aklınıza gelen üç şey nedir? Sorusuna verdikleri yanıtların analiz sonuçlarını içermektedir.

Tablo 6. Çanakkale Denilince Akla Gelenler

İfadeler	1.Sıra		2.Sıra		3.Sıra		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Şehitlik ve Tarihi Alan	103	31,8	34	10,5	21	6,5	157	16,3
Tarih	36	11,2	26	8	10	3,1	72	7,4
Troya Antik Kenti	15	4,6	29	8,9	16	4,9	60	6,1
Deniz	19	5,8	23	7,1	16	4,9	58	5,9
Güvenli huzurlu ve sakin bir kent olması	15	4,6	17	5,3	23	7,1	55	5,7
Çanakkale Boğazı	14	4,3	21	6,5	17	5,3	52	5,4
Peynir ve Peynir helvası	6	1,8	15	4,6	20	6	51	4,1
Adalar (Bozcaada, Gökçeada)	6	1,8	19	5,8	21	6,5	46	4,7
Doğası ve doğal güzelliği	12	3,7	19	5,8	13	4	44	4,5
Çanakkale Deniz Zaferi	21	6,5	5	1,5	4	1,2	30	3,1
Kazdağları	2	0,6	8	2,5	18	5,5	28	2,9
Hava koşulları (Rüzgâr)	9	2,8	9	2,8	8	2,5	26	2,7
Assos	1	0,3	12	3,7	10	3,1	23	2,4
Barış ve özgürlük	7	2,2	4	1,2	6	1,8	17	1,7
Yetiştirilen ürünler (zeytin, domates, şeftali)	3	0,9	5	1,5	7	2,2	15	1,5
Üniversite	2	0,6	5	1,5	8	2,5	15	1,5
Kent ve kent halkı hakkında olumlu özellikler	3	0,9	3	0,9	10	3,1	15	1,6
Turizm	3	0,9	3	0,9	8	2,5	14	1,4
Balık	5	1,5	4	1,2	6	1,8	12	1,5
Kent ve kent halkı hakkında olumsuz özellikler	1	0,3	3	0,9	4	1,2	8	,8
Diğer	10	3,1	24	7,4	40	12,3	74	7,6
Cevap vermeyen	32	9,8	37	11,5	39	12,0	108	11,1
Toplam	325	100	325	100	325	100	980	100

Tablo.6'da yer alan analiz sonuçlarına göre katılımcıların Çanakkale kenti denilince akla ilk gelen unsurlar; Şehitlik ve Tarihi Alan ile Tarih ve Troya Antik Kenti ifadeleridir. Bu sonuçlar oluşturulurken katılımcıların verdikleri benzer ifadeler tek başlık altında toplanmıştır. Örneğin; katılımcıların “Çanakkale Savaşı”, “18 Mart Deniz Zaferi”, “Çanakkale Zaferi”, “Deniz Zaferi” gibi ifadeleri “Çanakkale Deniz Zaferi” başlığı altında toplanmıştır.

4.2. Çanakkale'nin İmaj Algısına İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Katılımcılardan “kötü”, “orta”, “iyi”, “çok iyi” ifadelerinin bulunduğu “Çanakkale'nin kent dışında nasıl algılandığını düşünüyorsunuz?” sorusunu yanıtlamaları istenmiştir. Verilerin analizine göre 320 frekansın bulunduğu Çanakkale'nin imaj algısına ilişkin yüzde dağılımlarına bakıldığında %42,5 oranla “iyi”, %40,6 oranla “çok iyi”, %15 oranla “orta” ve %1,9 oranla “kötü” algılandığı sonucuna ulaşılmıştır. Örneklem sonucuna göre %83,1'lik kısmı Çanakkale'nin kent dışındaki algısının olumlu yönde olduğunu göstermektedir. Bu özelliği ile Çanakkale'nin imaj algısının olumlu yönde olduğu görülmektedir. Çanakkale'nin kent imajının ölçülmesi amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada kent imajı ölçeği faktör analizine tabi tutulmuştur. Çanakkale'nin kent imajına ilişkin açımlayıcı faktör analizi sonuçları Tablo.7'de yer almaktadır.

Tablo 7. Kent İmajı Ölçeği Faktör Analizine İlişkin Bulgular

AFA				
	Maddeler	Eş Kökenlilik	Faktör Yüğü	Değerler
<i>Yerel halk hakkındaki algılar</i>	Yerel halk misafirperverdir	0,714	0,835	Öz Değer: 5,726 Varyans: 30,471 Ortalama: 3,25 Güvenirlilik: 0,895
	Yerel halk samimidir	0,741	0,845	
	Yerel halk moderndir	0,550	0,576	
	Yerel halk girişimcidir	0,589	0,760	
	Yerel halk yenilikçidir	0,580	0,733	
	Yerel halk hoşgörülüdür	0,638	0,773	
	Yerel halk çalışkandır	0,610	0,774	
<i>Kent mekanı hakkındaki algılar</i>	Modern bir kenttir	0,559	0,526	Öz Değer: 2,374 Varyans: 21,849 Ortalama: 4,18 Güvenirlilik: 0,794
	Güvenli bir kenttir	0,846	0,903	
	Sakin bir kenttir	0,835	0,898	
<i>Kentin tarihi ve kültürel mirası hakkındaki algılar</i>	Önemli kültürel etkinlikleri vardır	0,623	0,709	Öz Değer: 1,484 Varyans: 16,140 Ortalama: 3,83 Güvenirlilik: 0,871
	Önemli sanatsal etkinlikleri vardır	0,831	0,896	
	Çeşitli spor aktiviteleri vardır	0,712	0,832	
	Önemli etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır (festival, spor, kültürel vs.etkinlikler)	0,755	0,857	
Yanıt kategorileri: 1:Kesinlikle katılmıyorum- 5:Kesinlikle katılıyorum		Açıklanan toplam varyans: %68,460 KMO Örneklem yeterliliği: 0,852 Barlett Küresellik testi: X² :2541,681 s.d.:91 , p<0,001 Varimax rotasyonlu Temel bileşenler analizi		

Araştırmada kullanılan ölçeğe ait Cronbach Alpha sonucuna göre, faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizi, birbirleri arasında ilişki bulunan verilerin, birbirinden bağımsız olan daha az sayıda yeni verilerin üretilmesi için kullanılan bir analiz çeşididir. Yapılan bu analiz ile durumların açıklandığı varsayılan değişkenler, çeşitli faktörler altında boyutlandırılması sonucunda ortaya konmaya çalışılmakla birlikte her bir faktöre ait temel etkenlerin de belirlenmesi yapılabilmektedir. Bunun için her bir faktöre ait olan değişkenlerin göreceli yükleri (ağırlıkları) dikkate alınmaktadır (Özdamar, 2004). Tablo.7’de yer alan bilgilere göre Bartlett Küresellik değeri 2541,681; Keiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği Ölçüsü (KMO) ise, %85,2 olarak tespit edilmiş, veri setine faktör analizinin uygulanabilirliği ortaya konulmuştur. Bu değerler kabul edilebilir sınırdan içinde yer almaktadır. Verilere uygulanan principal component analizinde, varimax seçeneği kullanılarak elde edilen öz değerler (Eigenvalue) birin üzerinde bulunan veriler değerlendirmeye alınmıştır (Karagöz, 2017).

Açımlayıcı faktör analizinde faktörleşme tekniği olarak verilere temel bileşenler analizi uygulanmış ve ilk önce eş kökenlikler değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlarda eş kökenlik değerlerinin 0,500’den büyük olması istenmektedir. Araştırmadaki "Gelişmiş bir kenttir", "Ucuz bir kenttir", "Temiz ve düzenli bir kenttir", "Dışardan gelen yatırımcılara açıktır" ve "Ziyaret edilecek tarihi yerleri vardır" maddelerinin eş kökenlik değerlerinin 0,500’ün altında olduğu tespit edilmiş ve bu maddeler faktör analizinden çıkartılarak tekrar faktör analizi yapılmıştır. Temel bileşenler analizi sonucu elde edilen eş kökenlik değerleri "yerel halk hakkındaki algılar" boyutunda 0,550-0,741 arasında olup, faktör yükleri 0,576-0,845 aralığında yer almaktadır. Araştırmanın "Kent mekanı hakkındaki algılar" boyutunda ise, eş kökenlik değerleri 0,559-0,846, faktör yükleri 0,526-0,903 aralığındadır. Bu verilere göre maddelerin (değişkenlerin) ilgili faktör arasındaki ilişkisinin iyi derecede olduğu göstermektedir. Faktör sayısına karar vermede öz değeri 1’den büyük olan boyutlar dikkate alındığında ortaya çıkan ölçeğin üç boyutlu olduğu görülmektedir. Açıklanan toplam varyans oranı ise %68,460’dır.

4.3. Hipotezlerin Test Edilmesi

Betimleyici özelliklere göre yerel halk hakkındaki algılar, kent mekânı hakkındaki algılar ve kentin tarihi ve kültürel mirası hakkındaki algılar arasında farklılık gösterdiğini ifade eden H₂, H₃ ve H₄ hipotezlerini test etmek amacı ile Bağımsız Gruplarda t-Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. Katılımcıların betimleyici

özelliklerine göre yerel halk hakkındaki algılar, kent mekânı hakkındaki algılar ve kentin tarihi ve kültürel mirası hakkındaki algılara ilişkin sorulara verilen cevapların ortalamalarında anlamlı bir farklılık olup olmadığı test edilmiştir. Yapılan t-Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi sonucunda yerel halk hakkındaki algılar boyutu $p > 005$ 'in üzerinde çıktığı için önemli bir fark bulunamamıştır. Bu sebeple raporlanmamıştır. Yapılan analizler sonucunda kent mekânı hakkındaki algılar ve kentin tarihi ve kültürel mirası hakkındaki algılar ile katılımcıların yaşları, medeni durumları, eğitim durumları, kadro durumları ve gelirleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilemediğinden raporlanmamıştır. Tablo.8'de kent mekânı hakkındaki algılar ve kentin tarihi ve kültürel mirası hakkındaki algılar ile katılımcıların cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek üzere yapılan t-Testi analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 8. Değişkenlere İlişkin Bağımsız Örneklem T-Testi İstatistikleri

Boyut	Cinsiyet	N	A. O.	Std. Sapma	Std. Hata	Sig
Kent mekânı hakkındaki algılar	Kadın	159	4,27	0,857	0,68	0,030
	Erkek	166	4,07	0,805	0,62	0,030
Kentin tarihi ve kültürel mirası hakkındaki algılar	Kadın	159	4,05	0,816	0,64	0,000
	Erkek	166	3,62	0,917	0,71	0,000

Yapılan analiz sonucunda kent mekânı hakkındaki algılar ve kentin tarihi ve kültürel mirası hakkındaki algılar ile katılımcıların cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Kadın katılımcıların erkek katılımcılara oranla kent mekânı hakkındaki algılara ve kentin tarihi ve kültürel mirası hakkındaki algılara ilişkin ifadelerinin daha olumlu olduğunu söylemek mümkündür. Bu bulgulara göre H_{1a} hipotezi kısmen desteklenmektedir. Katılımcıların kent mekânı hakkındaki algılar boyutu ve yaşları arasındaki farka ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo.9'da gösterilmektedir.

Tablo 9. Değişkenlere İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi İstatistikleri

Boyut	Yaş	N	A.O.	Std. Sapma	Std. Hata	F	Sig
Kent mekânı hakkındaki algılar	21-30 yaş	49	4,0748	0,97483	0,13926	2,534	0,040
	31-40 yaş	154	4,2208	0,77189	0,06220		
	41-50 yaş	87	4,1762	0,82725	0,08869		
	51 yaş ve üstü	32	3,6352	1,00798	0,351145		
	Toplam	322	4,1672	0,83644	0,04661		

Yapılan analiz sonucunda kent mekânı hakkındaki algılar ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucu incelendiğinde "31-40 yaş" ve "41-50 yaş" grubu arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. 31-40 yaş arası grup kent mekânı hakkındaki algılara daha olumlu cevaplar verdiği, 51-60 yaş arası grubun daha olumsuz cevaplar verdiği görülmektedir. Bu bulgulara göre H_{1b} hipotezi kısmen desteklenmektedir. Tablo.10'da kent imajı ile yerel halk hakkındaki algılar, kent mekânı hakkındaki algılar ve kentin tarihi ve kültürel mirası hakkındaki algılar arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla yapılan korelasyon analizine ilişkin sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 10. Korelasyon Analiz Sonuçları

Boyutlar	Kent İmajı	Yerel Halk Hakkındaki Algılar	Kent Mekanı Hakkındaki Algılar
Kent İmajı	1		
Yerel Halk Hakkındaki Algılar	0,373**	1	
Kent Mekanı Hakkındaki Algılar	0,283**	0,443**	1
Kentin Tarihi ve Kültürel Mirası Hakkındaki Algılar	0,269**	0,334**	0,455**
**P<0,001			

Tablo.10'da görüldüğü gibi değişkenlerin arasındaki ilişkinin yönünü ve şiddetini belirlemek üzere korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizinde korelasyon katsayısının 1.00 olması, tüm noktaların eğimi pozitif olan bir doğru üzerinde olduğunu, mükemmel pozitif korelasyonu; -1.00 olması tüm noktaların eğimi negatif olan bir doğru üzerinde olduğunu, mükemmel negatif korelasyonu göstermektedir. Katsayının 0.00 olması ise ilişkinin olmadığını göstermektedir. Eğer r, 0.30-070 arasında kalıyor ise değişken arasında orta düzeyde bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Bu değer, 0.70'den büyük ise "yüksek düzeyde" ve 0.30'dan küçük ise "düşük düzeyde" bir ilişkiyi gösterdiği söylenilebilir (Köklü ve Büyüköztürk, 2000:123).

Yapılan analiz sonucuna göre kentin tarihi ve kültürel mirası hakkındaki algılar ile kent mekânı hakkındaki algılar ($r= 0,455$) ve yerel halk hakkındaki algılar ($r= 0,443$) arasında pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Kent imajı ve kent mekânı hakkındaki algılar ($r= 0,283$) ve kentin tarihi ve kültürel mirası hakkındaki algılar ($r= 0,269$) arasında ise düşük düzeyde pozitif yönlü ilişki olduğu görülmektedir. Katılımcıların kent imajı hakkındaki algılarını araştırmak üzere yapılan çoklu regresyon analizinde bağımlı değişken olarak “*yerel halk hakkındaki algılar*”, “*kent mekânı hakkındaki algılar*” ve “*kültürel mirası hakkındaki algılar*” boyutları ele alınmıştır. Analiz sonuçları Tablo.11’de sunulmuştur.

Tablo 11. Kent İmajına İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Katsayılar	t-değeri	p-değeri
	B	Std. Hata	β		
Sabit	2,661	0,222			
Yerel Halk Hakkındaki Algılar	0,239	0,50	0,284	4,818	0,000
Kentin Tarihi ve Kültürel Mirası Hakkındaki Algılar	0,107	0,50	0,124	2,124	0,034
<i>Bağımlı Değişken: Kent İmajı ; Metot: Doğrudan, R=,408, R2= %16,7 Düzeltilmiş R2=%15,9 ; Model için F:21,071 ; p<0,001</i>					

Tablo.11’e göre; regresyon modelinin genel anlamlılığının sınındığı F değeri 21,071 olarak hesaplanmıştır. F: 21,071 ve $p<0,001$ olduğundan genel regresyon modeli anlamlıdır. Regresyon modelinde yerel halk hakkındaki algılar boyutunun kent imajı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Buna göre yerel halk hakkındaki algılar boyutunda meydana gelen artış kent imajını 0,284 birim artırırken kentin tarihi ve kültürel mirası hakkındaki algılar 0,124 birim artırmaktadır. Kent mekânı hakkındaki algıların ise kent imajını etkilemede istatistikî olarak anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Yapılan analizlere göre model kent imajını %15,9 oranında açıklamaktadır. Bu durumda H_2 ve H_4 hipotezleri desteklenirken, H_3 hipotezi desteklenmemiştir.

4.4. Hipotezlerin Değerlendirilmesi

Çalışmaya ait verilerin analizi sonucunda hipotezler hakkında yapılan değerlendirmeler ise şu şekildedir;

- H₁:** Çalışanların Çanakkale’nin kent markalaşmasına yönelik algılarında demografik özelliklerine göre anlamlı bir fark vardır; kısmen desteklendi.
- H_{1a}:** Çalışanların Çanakkale’nin kent markalaşmasına yönelik algılarında cinsiyetlerine göre anlamlı bir fark vardır; kısmen desteklendi.
- H_{1b}:** Çalışanların Çanakkale’nin kent markalaşmasına yönelik algılarında yaşlarına göre anlamlı bir fark vardır; kısmen desteklendi.
- H_{1c}:** Çalışanların Çanakkale’nin kent markalaşmasına yönelik algılarında medeni durumlarına göre anlamlı bir fark vardır: desteklenmedi.
- H_{1ç}:** Çalışanların Çanakkale’nin kent markalaşmasına yönelik algılarında eğitim durumlarına göre anlamlı bir fark vardır: desteklenmedi.
- H_{1d}:** Çalışanların Çanakkale’nin kent markalaşmasına yönelik algılarında kadro durumlarına göre anlamlı bir fark vardır: desteklenmedi.
- H_{1e}:** Çalışanların Çanakkale’nin kent markalaşmasına yönelik algılarında gelir durumlarına göre anlamlı bir fark vardır: desteklenmedi.
- H₂:** Kent imajı ile yerel halk hakkındaki algılar arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır: desteklendi.
- H₃:** Kent imajı ile kent mekânı hakkındaki algılar arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır: desteklenmedi.
- H₄:** Kent imajı ile kentin tarihi ve kültürel mirası hakkındaki algılar arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır: desteklendi.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Uluslararası rekabet araştırmaları kurumu (URAK), tarafından 2018 yılında yayınlanan raporda iller arası rekabetçilik endeksinde (2016-2017 genel endeks değeri) yer alan bilgilere göre Çanakkale 25. sırada bulunmaktadır (URAK, 2016:1-29). Çanakkale'nin rekabet sırasında ön plana çıkabilmesi ve kentler arasında farklılıklarını ortaya koyabilmesi için marka kent konumuna erişmesi gerekecektir. Çanakkale'nin kent imajı hakkındaki algılar değerlendirildiğinde, “*kent imajı*” ile “*yerel halk hakkındaki algılar*” arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca “*kent imajı*” ile “*kentin tarihi ve kültürel mirası hakkındaki algılar*” arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Ancak “*kent imajı*” ile “*kent mekânı hakkındaki algılar*” arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Çanakkale'den bahsedildiğinde akla gelen olumlu çağrışımlar olarak “*Şehitlik ve Tarihi Alan*”, “*Tarih*”, “*Troya Antik Kenti*” ifadelerinin yer aldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu sonuçlarla birlikte Çanakkale kentinin her yıl Gelibolu Tarihi Alanı (Şehitlik) ve ören yerlerini görmek amacıyla milyonlarca ziyaretçinin gelmesi, Çanakkale'nin hem ulusal hem de uluslararası arenada tanınırlığının artmasına ve tarih turizmi ve inanç turizmi açısından gelişme göstermesinin sağlanabilmesi için çalışmaların yürütülmesinin markalaşması açısından önemli bir adım olacağı söylenilebilir.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde kentlerin markalaşma süreçleri incelendiğinde bazı kentlerin doğal güzellikleriyle ön plana çıktığı bazılarının ise kültür ve kültürel mirasıyla ya da ekonomik güçleriyle ön plana çıktığı görülmektedir. Çanakkale ise tarihi, kültürel mirası, doğal güzellikleri ve turizm potansiyeliyle öne çıkan kentler arasında yer almaktadır. Çanakkale, Bozcaada, Gökçeada ve Assos gibi önemli turizm destinasyonlarına sahip olması ile Türkiye'nin nadir kentleri arasında yer almaktadır.

2019 Mayıs ayında “*Yaşanılabilir Bir Kent*” unvanının Çanakkale'ye verilmesi ile kentin hem değerinin arttığı hem de markalaşma konusunda bu unvanın kenti bir adım öne taşıdığı söylenilebilir. Yaşanılabilir bir kent olan Çanakkale'nin ulusal ve uluslararası arenada marka kent olarak anılması için yerel yönetim, özel sektör ve STK'lar tarafından markalaşma çalışmalarının yürütülmesi, yapılan çalışmaların yerel halk ve ilgili kuruluşlarca desteklenmesi gerektiği söylenilebilir.

Çanakkale'de taşıdığı olumlu imaj özellikleriyle ön plana çıkan bir kent olması ile birlikte olumsuz imaj unsurları da taşımaktadır. Kentlerin markalaşması için olumsuz imaj unsurlarının en aza indirilmesi gerektiği bilinmektedir. Çanakkale ulaşım avantajı sayesinde özellikle yaz aylarında İstanbul, İzmir, Bursa gibi büyük kentlerden insanların dilenmek, tatil yapmak, tarihi yerleri ziyaret etmek ya da çeşitli sebeplerle kente gelmesi sonucunda kente turist akını yaşanmaktadır. Yaşanan bu yoğunlukla turizm gelirlerinde avantaj elde edilmesi dışında, özellikle yaz ayları ve bayram zamanlarında bitmek bilmeyen feribot kuyruklarının olmasına, kent trafiğinde yoğunluk yaşanmasına, kentte yaşayan insanların kent içi ulaşımında aksaklıklar yaşanmasına ve Çanakkale-Kilitbahir ya da Çanakkale-Eceabat yönüne feribotla geçme imkânlarının kısıtlanmasına ve bunun sonucunda ise kentte yaşayan insanların kent dışından gelen turistlere karşı olumsuz bir bakış açısı sergilemelerine neden olmaktadır. Bu sorunun Çanakkale'ye yapılması planlanan ve çalışmalarına 2017 yılında başlanan ve 18 Mart 2022'de tamamlanması beklenen “*1915 Çanakkale Köprüsü*” ile en aza indirilmesi hedeflenmektedir.

Bir kentin markalaşması için ulusal ve uluslararası alanda yeterli düzeyde tanıtımının yapılıyor olmasının gerektiği bilinmektedir. Çanakkale'nin özellikle 2015 yılında Çanakkale Deniz Zaferi'nin 100 yılı kapsamında etkinliklerin yapılması ve 2018 yılında UNESCO tarafından resmi olarak “*Troya Yılı*” ilan edilmesi sonucunda adını hem ulusal hem de uluslararası alanda duyurmayı başardığı, ancak yine de tanınırlığının yeterli düzeyde olmadığı düşünülmektedir. Bu kapsamda yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının olaya yönetim temelli yaklaşımlarının sağlanması ile kentin markalaşması ve marka imajının artırılmasında önemli belirleyiciler olduklarını ifade etmek doğru bir yaklaşım olacaktır.

KAYNAKÇA

- ACAR, Ertan (2014), “*Yerel Yönetimlerde Günün Modası; "Marka Şehir" Olmak*”, **Radikal Gazetesi**, 4 Kasım 2014, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ertan-acar/yerel-yonetimlerde-gunun-modasi-marka-sehir-olmak-1223008/> (Erişim Tarihi: 19.05.2019).
- ALAŞ, Betül (2009), “*Marka Kent Olmak – I*”, **İzmir Ticaret Odası Pusula Dergisi**, <http://www.izto.org.tr/portals/0/pusuladergisi/2009/07-08/4.pdf> (Erişim Tarihi: 19.05.2019).
- AVCILAR, Mutlu Yüksel ve KARA, Ergün (2015), “*Şehir Markası Kavramı ve Marka Şehir Yaratma Stratejilerine Yönelik Literatür İncelemesi*”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmalar Dergisi**, S.34, ss.76- 94.
- BEDÜK, Aykut, ZERENLER, Muammer ve SOYSAL, Abdullah (2008), “*Değişen Dünya’da Yeni Yönetim Modelleri’nin Turizm Sektörü’nde Kullanılması ve Tanıtım Stratejileri’nin Belirlenmesi*”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.20, ss.135-162.
- CAN, Mevlüde Canan ve KAZANCI BAŞARAN, Zeynep (2014), “*Kent Markası ve İmajının Belirlenmesi: Rize Örneği*”, **Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi**, S.11(42), ss.27-42.
- CERAN, Yaylagül (2013), “*Şehirlerin Markalaştırılması ve Markanın Yönetimi*”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, S.5(1), ss.537-547.
- COŞKUN, Kerim (2012), “*Kent Markası ve Marka İmajının Ölçümü: Düzce İli Örneği*”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- ÇANAKKALE BELEDİYESİ (2019), “*Kurum Vizyon ve Misyonu*”, **Çanakkale Belediyesi Kurumsal Web Sayfası**, <https://www.canakkale.bel.tr/tr/sayfa/icerik/0/0/1100> (Erişim Tarihi: 20.06.2019).
- FORBES TÜRKİYE (2019), “*İstanbul*”, **Forbes Türkiye Dergisi**, S.5, ss.68-70.
- GENÇER, Yeliz (2015), “*Marka Şehirlerin Ülke Pazarlamasında Kullanımı İstanbul-Milano Örneği*”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.3(21), ss.539-553.
- GÜNEY MARMARA KALKINMA AJANSI (2014), “*TR22 Güney Marmara Bölgesi Bölge Planı 2014-2023*”, Güney Marmara Kalkınma Ajansı Yayını, Balıkesir, ss.13-18.
- İŞİK, Metin ve ERDEM, Ayhan (2015), **Nasıl Marka Şehir Olunur? - City Branding: Gaziantep Örneği**, Eğitim Yayınevi, Konya.
- KANIBIR, Hüseyin, NART, Sima ve SAYDAN, Reha (2010), “*Kent Pazarlamasında Marka Kişiliğinin Etkisi: Algılanan Marka Kişiliği-Turistlerin Tavsiye Etme Davranışı İlişkisi*”, **Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi**, S.6, ss.53-84.
- KARAGÖZ, Yalçın (2017), **SPSS ve AMOS Uygulamalı Nicel – Nitel - Karma Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve Yayın Etiği**, Nobel Yayıncılık, İstanbul.
- KOZAK, Metin (2015), **Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayın Teknikleri**, Detay Yayıncılık, Ankara.
- KÖKLÜ, Nilgün ve BÜYÜKÖZTÜRK, Şener (2000), **Sosyal Bilimler İçin İstatistiğe Giriş**, Pegem Akademik Yayıncılık, Ankara.
- MÜYESSEROĞLU, Ertuğrul (2019), “*Marka Şehir Nedir? Şehirler Nasıl Markalasır?*”, **E-Makale**, <https://ertugrulmuyesseroglu.com/marka-sehir-nedir-sehirler-nasil-markalasilir/> (Erişim Tarihi: 19.05.2019).
- ÖZDAMAR, Kazım (2004), **Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi**, Kaan Kitabevi, Eskişehir.
- ÖZDEMİR, Şuayip ve KARACA, Yusuf (2009), “*Kent Markası ve Marka İmajının Ölçümü: Afyonkarahisar Kenti İmajı Üzerine Bir Araştırma*”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, S.1(2), ss.113-134.
- PEKER, Afife Esra (2006), “*Kentin Markalaşma Sürecinde Çağdaş Sanat Müzelerinin Rolü; Kent Markalaşması ve Küresel Landmark*”, **Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- SEZGIN, Mete ve ÜNÜVAR, Şafak (2012), **Yavaş Şehir, Sürdürülebilirlik ve Şehir Pazarlaması Ekseninde**, Çizgi Kitapevi, Konya.
- TURAN, İbrahim, ŞİMŞEK, Ümit ve ASLAN, Hasan (2015), *“Eğitim Araştırmalarında Likert Ölçeği ve Likert-Tipi Soruların Kullanımı ve Analizi”*, **Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.30, ss.186-203.
- ULUSLARARASI REKABET ARAŞTIRMALARI KURUMU (2018), **İller Arası Rekabetçilik Endeksi**, Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Yayını, İstanbul.
- UYAR, Ahmet (2018), *“Marka Şehir Kavramı ve Türkiye ile Dünyadaki Marka Şehir Çalışmaları Üzerine Bir Araştırma”*, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.1(3), ss.467-479.
- YÜKSELEN, Cemal ve GÖNENÇ GÜLER, Emel (2009), **Antakya Marka Kent Görüş ve Öneriler**, Detay Yayınları, Ankara.
- ZEREN, Halim Emre (2011), *“Stratejik Kent Yönetimi ve Kent Markası Oluşturma Süreci”*, **KSÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.1(2), ss.175-200.

Kamu Tüzel Kişiliğinin Ölçütleri Hakkında Değerlendirmeler

Assessments on The Criteria of Public Legal Personality

Ramazan Cengiz DERDİMAN

Prof. Dr., (E.) Öğr. Üyesi, Uludağ Üniversitesi,
İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, rderdiman@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7826-8790>

Makale Başvuru Tarihi: 09.07.2021

Makale Kabul Tarihi: 30.08.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Anahtar

Kelimeler:

Kurucu İşlemler,

İdari Görevler,

Kamu Hizmeti,

Kamu Tüzel
Kişiliği,

Kamu Sektörü,

Kamu tüzel kişileri, anayasa, kanun ya da Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle yani kurucu işlemlerle kurulurlar. Bu kuruluşlar bir kısım yetki ve ayrıcalıklara da sahiptirler. Bir kuruluşun Anayasa ya da yukarıdaki kurucu işlemlerden birisi ile açıkça kamu tüzel kişiliği olarak kurulması söz konusu olabilir. Bu durumda bu kuruluş kamu tüzel kişisidir. Bu kuruluşlar kamusal usullere tâbidirler ve organik olarak idare bünyesinde bulunurlar. Bunların özel hukuka tâbi iş ve işlemleri kamu tüzel kişiliği niteliğini değiştirmez. Kamu tüzel kişiliği olduğu belirlenmemiş olan ama kamu hizmetleri yürüten kuruluşlar da vardır. Bunlar kuruluş niteliği itibarıyla kamu tüzel kişisi olsalar da, teşkilatlanma biçimi ve faaliyetleri açısından özel hukuk tüzel kişisi olarak görülebilirler. Bunların üstlendikleri kamu hizmetlerine bağlı ayrıcalıkları ve yetkileri itibarıyla kamu tüzel kişisiymiş gibi görülmeleri de söz konusudur. Kamu hizmetlerini izin ya da idari sözleşme gibi usullerle üstlenen tüzel kişiler ise hem kuruluşları hem teşkilatlanmaları ve hem de gördükleri kamu hizmetlerine ilişkin faaliyetleri itibarıyla özel hukuk tüzel kişisidirler. Bunların kamu hizmeti verdikleri 3. kişilerle ilişkilerinde de özel hukuk tüzel kişiliği niteliği değişmemektedir. Ancak bunların kamu hizmetlerine ilişkin olan ve kamu gücü ayrıcalığına dayanan faaliyetleri istisnai olarak kendine özgü bir idari fonksiyon gibi anlaşılabilir.

ABSTRACT

Keywords:

Constitutive Acts,

Administrative
Duties,

Public Service,

Public Legal
Personality,

Public Sector,

Public legal persons are established by constitution, law or Presidential Decree (=by constitutive acts). These organizations also have certain competence and prerogatives. An organization can be established explicitly as a public legal person by the Constitution or aforementioned constitutive acts. In this case, this organization is a public legal person. These organizations are subject to public procedures and categorized organically within the body of administration. Their actions and transactions subject to private law do not change their nature of public legal personality. There are also organizations which are not determined as public legal persons perform public services. They can be seen as private-law legal persons in terms of their form of organization and activities although they are public legal persons in respect of their establishment features. However, they can be seen as public legal persons in terms of their prerogatives and competence associated with administrative duties which they undertake. Organizations which undertake administrative duties by the means of permission or administrative contract are private-law legal persons with regards to their establishment, organization and activities related to public services that they perform. Furthermore, their nature of private-law legal personality does not change in their relationship with third parties to whom they provide public services. On the other hand, their activities related to the public services and based on prerogatives of public power can exceptionally be understood as a sui generis administrative function.

1. GİRİŞ

Bu çalışmada kamu tüzel kişiliğinin ölçütleri değerlendirilmektedir. Tüzel kişilik hakkında kısa ve genel bir bilgi verilerek, kamu tüzel kişiliğinin ölçütlerine ilişkin tartışmalı durumlar, kuruluşlar bazında örneklerle ortaya konulmak sureti ile ele alınmaktadır. Çalışmanın temel amacı, kamu tüzel kişiliğinin ölçütlerine ilişkin düşünce ve değerlendirmelerin ortaya konularak doktrine katkı sağlanmasıdır.

Kamu tüzel kişileri toplumsal ihtiyaçları karşılayacak faaliyetleri üstlenirler. Özendirme ya da destekleme gibi idari faaliyetler tam manasıyla kamu hizmeti olarak değerlendirilmese de dolaylı ve geniş anlamda kamu hizmetidirler. Kolluk da kendisine özgü nitelikte bir kamu hizmetidir. Bu sebeplerle bu çalışmada kamu tüzel kişiliğinin faaliyet konusu kamu hizmeti deyimi ile anlatılmıştır.

Tüzel kişiler, birden fazla kişinin bir ya da birkaç amaç etrafında birleşerek, kendilerinin dışında (şahıs topluluğu şeklinde) yapılanan ya da belli bir malın tahsis edildiği gayeye uygun olarak kullanılması için (mal topluluğu şeklinde) oluşturulan; gayelerine uygun olarak kendi organları ile karar alıp uygulayabilen ve kurucularına, organlarına ve üyelerine karşı da bağımsız bir kişi olarak, hukuk nazarında “şahıs (=kişi)” kabul edilen topluluklardır. Dolayısıyla tüzel kişilikler, kendilerini oluşturan kişilerden bağımsız, hak ve fiil ehliyeti ile donatılmış, ayrı bir malvarlığına sahip hukuk özneleri ve hukuki kişiliklerdir (Serozan, 2013:494-496).

Tüzel kişiler, hukuk düzeni içinde birçok kişinin ortak amaçlarını gerçekleştirmek için bir araya gelen (Von Tuhr, 1923:22) ve kendilerini kuran kişilerden ayrı bir kişilik olup (Ayan ve Ayan, 2011:155; Sakowski, 2012:33); bir kısım hakları kullanabilen ya da borç altına girebilen ve kendilerine verilen (=üstlendikleri) görevleri yerine getiren kuruluşlardır (Raschauer, 2009:18; Song, 1999:24).

Tüzel kişiler birden fazla kişinin bireysel ve dağınık güçlerini bir araya getiren; onları, tek başına üstesinden gelemeyecekleri işleri yerine getirmek gibi bir amaç etrafında toplayan hukukî yapılanmalardır (Özsunay, 1982:3,5). Tüzel kişilerini kuran bir sözleşme, tüzük, senet ya da bir başka hukukî işlem, bunları kuran ya da kurulmuş tüzel kişiye katılan her bir iradede ya da bu iradelerin toplamından farklı, bağımsız ve onların üzerinde bir kişilik ortaya çıkarır (Serozan, 2013:494,496; Ayan ve Ayan, 2011:155; Sakowski, 2012:33). Bunların kişilikleri ve malvarlıkları (*kollektif ve komandit şirketler gibi çok istisnai oluşumların tâbi oldukları hukuk saklı kalmak üzere*) her bir üyenin kişilik ve malvarlığı değerlerinden bağımsızdır (Oğuzman vd., 2014:247; Serozan, 2013:496).

Gerçek kişiler doğumla; tüzel kişiler hukukun öngördüğü bir kısım usûl ve şartların tekemmülüyle kişilik kazanırlar. Gerçek kişilik ölümle sona ererken; tüzel kişilikler bir kısım hukuki usul ve şartların tamamlanmasıyla sona ermiş olur. Gerçek kişilerin kişilikleri sona erince malvarlıkları geçişinde mirasa ilişkin hükümlere uyulur. Tüzel kişiler sona erdiğinde malvarlıkları esasen kendi isteklerine göre, diğer bazı hallerde de mevzuata göre tasfiye edilirler.

Tüzel kişiler, kişilik olarak korunmaları, statüleri, medeni haklardan yararlanma şeklindeki hak ehliyeti ve hakları kullanma ve borç altına girebilme şeklindeki fiil ehliyetleri bakımından gerçek kişilere benzerlik gösterirler. Fakat tüzel kişiler, gerçek kişilerin *-sırf gerçek kişi olmalarından doğan-* evlenme veya evlât edinme gibi, bilhassa aile hukukundan doğan bir kısım haklara sahip değildirler (Von Tuhr, 1923:22).

2. KAMU TÜZEL KİŞİLİĞİNİN TANIM VE ÖLÇÜTLERİ BAKIMINDAN ANALİZİ

2.1. Kamu Tüzel Kişiliğinin Tanımı ve Türleri

Kamu tüzel kişiliği, Devletin üstlendiği toplumsal ihtiyaçlara yönelik kamusal faaliyetleri yerine getirmekle görevlendirilmiş, bu vasıflarına özgü olarak da özel hukuk tüzel kişiliklerinden farklı olarak yapılanmış bir “hukukî kişilik”tir. *“İdarenin hak sâjeleri kamu tüzel kişilerinden ibarettir”* (Sancaktar, 2012:106). Kamu tüzel kişiliklerinin kamu hukukundan kaynaklanan yetkileri, kendi malvarlıkları ve personeli olduğu gibi; davalı ve davacı olabilmek şekilde dava ehliyetleri ile hak ve borç özneleri olabilme yetenekleri de vardır (Raschauer, 2009:23).

Kamu tüzel kişilikleri, kendilerini oluşturan kişilerin iradelerinden bağımsız (İsbir, 2017:374) ve kendi karar organlarıyla karar alan ve uygulayan özerk bir yapıya sahiptirler. Bu kapsamda kamu tüzel kişileri, hak ile fiil ehliyetine ve haklarını kullanabilme, borç altına da girebilme, mal edinebilme, bunları elden çıkarabilme, dava açabilme ve davacı olabilmek yeteneğine de sahiptirler. Bu açılarından da idare hukukunda “süje”dirler (Duran,

1982:68; Gözübüyük ve Tan, 2013:156; Hawke ve Parpworth, 1998:86; Kuntoğlu, 2011:44; Zabunoğlu, 2012:137).

Anayasanın 123/son maddesinde yer alan “*idarenin teşkilat ve görevleriyle bir bütün olduğu*” hükmü, kamu tüzel kişilerinin “*idarenin bütünlüğü*” içinde ve bu ilkeyle uyumlu bir parça olarak yer almış olmalarını gerektirir (Akyılmaz, vd., 2018:159). Yargıtay (1970’den Akt.: Hatemi, 1979:121) kararına göre, “*kamu tüzel kişileri, kanun ya da kendisini kuran işleme göre kurulacak organlarıyla yönetilirler. Üst idare organının yönetiminde olan bir kuruluş, ancak tüzel kişiliği olmayan idare kademesidir*”. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere kamu tüzel kişilerinin kendi içlerinde bir idari hiyerarşik bir kademelenme mevcuttur (İnan, 2005:146).

Kamu tüzel kişilikleri üstlendikleri görevlerin özellikleri (Avcı, 2012:134), nitelikleri ve/veya türleri bakımından “*kamu idareleri*” ve “*kamu kurumları*” olmak üzere 2 gruba ayrılmaktadır. Kamu idareleri yer (coğrafi) açıdan yönetim kuruluşlarıdır. Merkezi idare olan “devlet” başta olmak üzere, mahalli idareler olan belediyeler (büyükşehir, il, ilçe, kasaba), il özel idareleri ve köyler “kamu idareleri” kapsamında yer almaktadırlar.

Hizmet Yönünden Yerinden Yönetim Kuruluşları (=Hizmet Kuruluşları) olarak da adlandırılan kamu kurumları yer (coğrafi) açısından değil, yerine getirdikleri hizmet esasına göre tesis edilmişlerdir. Devlet teşkilâtı içerisinde yer alan ve kamu idareleri dışında kalan kamu tüzel kişilikleri “*kamu kurumları*” olarak adlandırılmaktadırlar. Kamu kurumları, kendilerine verilen özgün bir ya da birkaç görevi yerine getirmek için (Maurer, 2006:526,527; Özsunay, 1982:34; Dural ve Ögüz, 2017:227) oluşturulan “*sınırlı sayıdaki görevlere özgü kuruluşlar*”dır. Örneğin mahalli idare birlikleri, durumları tartışılrsa da, mahalli idareler arasından bir ya da birkaç faaliyetin birlikte yapılmasına yöneldikleri için, bizce “*hizmet kuruluşu*” kapsamında görülmelidirler.

2.2. Kamu Tüzel Kişiliği İçin Yerleşik Ölçütlerin Analizi

2.2.1. Kamu Tüzel Kişiliğinin Genel Olarak Ölçütleri

Konunun daha iyi anlaşılması için kamu tüzel kişiliğinin genel ölçütleri hakkında öncelikli olarak bilgi vermenin yararlı olacağı düşünülmektedir. Bir kuruluşun Anayasa ya da “kurucu işlemler”den birisi ile kamu tüzel kişisi olduğunun açıkça belirtilmesi ya da anılan kurucu işlemlerin nitelermelerinden bu kuruluşun kamu tüzel kişisinden başka şekilde anlaşılamayacak olması halinde, ortada bir “kamu tüzel kişiliği” vardır. Kamu tüzel kişiliği bu şekilde belirlenemiyorsa, yerleşik görüşlerdeki (örneğin: Clenci, 2020:3; Gözler ve Kaplan, 2019:52,100; Memiş, 2014:119; Raschauer, 2009:28; Zabunoğlu, 2012:136-137) ölçütlere göre bir kuruluşun, kamu tüzel kişiliği kabul edilmesi için, Anayasa ya da kanunlardan kamu tüzel kişiliği olduğu anlaşılmalıyorsa;

- “Kanun”la ya da “Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”yle¹ (kısaca: “kurucu işlemler”le) kurulmuş olması ve
- Kamu gücü ayrıcalıklarına sahip olması gereklidir.

2.2.1.1. Kurucu İşlemlerin Türleri

Anayasanın kanunla kurulmasını istediği; belediye, il özel idaresi, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları gibi kuruluşlar, sadece kanunla düzenlenebilirler. Örneğin Akyılmaz vd.’nin (2018:33) de belirttiği gibi, yeni Anayasal hükümlere göre, kanunla düzenlenmesi gereken konularda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamaz. Anayasa Mahkemesi de bir emsal kararında (AYM, 2020), yeni Anayasal hükümlerde kanunla düzenlenmesi öngörülen konular “*münhasır kanun alanı*” kabul edilmiştir. Anayasanın yukarıdaki örneklerde bahsedildiği gibi özel bir hükümle ayrı bir usul öngörmemesi halinde, kamu tüzel kuruluşuna ilişkin yetkiyi belirleyen 123/son maddesine göre hareket edilir.

Anayasanın evvelki 123/son maddesine göre, kamu tüzel kişisi için (ilk) şart, kanunla ya da kanunun verdiği açık yetkiyle kurulmuş olmak (Song, 1999:53) iken; bu maddede 6771 sayılı kanunla yapılan Anayasa değişikliği ile kuruluş için kanun veya kanuni dayanak gerekmeksizin Cumhurbaşkanlığı kararnamesi yeterli hale gelmiştir. Nihayetinde kamu tüzel kişilerinin kaynağında mutlaka bir kanun (Rolland, 1932:176) ya da Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi vardır. Diğer taraftan bu kurucu işlemler, kamu tüzel kişiliklerini kamu hizmetlerinin yürütülmesi maksadıyla ve kamu hizmeti ile görevlendirecek şekilde kurarlar. Bu “kurucu işlemler”den hangisi ile olursa olsun, siyasal özerkliğe sahip olan bir kamu tüzel kişisi kurulamaz; bir idari

1 Kamu tüzel kişiliğinin kurulması için Anayasada öngörülen kanun ya da Cumhurbaşkanlığı kararnamesi, bu makalede “*kurucu işlemler*” şeklinde kısaltılmıştır.

yerinden yönetim kuruluşu siyasal yerinden yönetime dönüştürülemez; bir idari yönden yerinden yönetim kuruluşuna siyasal özerkliğe varacak şekilde yetki verilmez ve denetim muafiyeti tanınmaz².

2.2.1.2. Kurucu İşlemlerle “Kurma”nın Niteliği ve Kapsamı

Bir kamu tüzel kişisini kurmak, onu (organik olarak) yapılandırmak demektir. “Yapılandırma” ise organları ve idari birimler ile ast üst konumları ve kademeleri belirleme şeklinde teşkilâtlandırma, statüyü ve tâbi olunacak hukuku belirleme, görevlendirme, kamu yönetimi bünyesinde (“bağlı”, “ilgili” ya da “ilişkili” kuruluş olarak) gösterilme gibi tafsilâtı kapsar. Kurucu işlemler, her bir tüzel kişiliğe özgü kuralları içeren işlemler gibi görülebilirler. İdare de kurma ve “teşkilâtlanma yetkisi”ni, kurucu işlemleri hayata geçirmek, diğer bir deyişle kuruluşu bu kurucu işlemlerin gerekleri çerçevesinde fiilen kurmak şeklinde yerine getirir.

Anayasada yer alan, kamu tüzel kişiliklerinin kanunun verdiği yetkiye dayanarak idare tarafından kurulabilmesine dair hüküm, 6771 sayılı kanunla kaldırılınca, Anayasa Mahkemesinin kararlarında (örneğin: AYM, 2020b) belirtildiği üzere bu usul sona ermiştir. Doktrinde de (örneğin: Akyılmaz vd., 2018:187) idari işlemle kamu tüzel kişiliği kurma imkânının kalmadığı fikri benimsenmiştir. Bu durumda kanaatimizce ilk olarak, kanunla idareye kamu tüzel kişisi kurma yetkisi veren kanun hükümlerine göre evvelce {örneğin 5393 sayılı kanunla verilen yetkiye dayanarak kurulmuş belde belediyeleri ya da 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamesi (KHK) ile verilen yetkiye dayanarak kurulmuş kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT’ler) gibi} kurulmuş kamu tüzel kişilikleri, varlıkları eski hukuk düzenine dayandığı için -kamu düzeni, hukuki ve idari istikrar gibi ilkeler de gözetildiğinde- geçerliliklerini devam ettireceklerdir.

Anayasanın 123/son maddesine aykırılığı iddia edilebilecek kanun hükümleri iptal edilinceye ya da yürürlükten kaldırılana kadar geçerlidirler. Hal böyle olsa bile, işlerliklerini devam ettiren bu kanunların “kurma” yetkisini idareye verdiği hallerde, “kurma” işleminin Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile gerçekleştirilmesi isabetli ve mutedil bir yol olacaktır (Çağlayan, 2018:75). Yalnız, Anayasanın 6771 sayılı kanunla değişik 123/son hükmü ile kamu tüzel kişiliğinin “ancak kanunla ya da kanunun verdiği açık yetkiyle kurulabilmesini” öngören hükmü, “ancak” gibi bir sınırlama da kaldırılarak “kamu tüzel kişiliklerinin kanunla veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulabileceği” şekline dönüşmüştür. Bu hale göre kurucu işlemlerin “kurma” kapsamına girecek konuyu, işleme prensiplerini ve bunların finansmanı gibi hususlardaki genel çerçeveyi belirtmesi (Rolland, 1932:176) kaydıyla, teşkilâtlanma yetkisini idareye vermeleri kanaatimizce Anayasaya aykırı olmayacaktır.

2.2.1.3. Kurucu İşlemlerin Yarışması

Anayasanın 6771 sayılı kanunla değişik 104/17 maddesi, Anayasa Mahkemesinin kararlarında (örneğin: AYM, 2020; AYM, 2020a) Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin tâbi olacağı genel bir hüküm olarak görülmüştür. Buna göre kanunla düzenlenen bir konuda Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarılamayacağı gibi, kanunla düzenlenen bir konuda evvelce çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi de geçersiz kalacaktır. Yapılabilecek karşıt bir yoruma göre de; Anayasa, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarmaya imkân veren hükümlerinin her birisini ayrı maddeler ya da paragraflarda düzenlemiş; 104/17. maddeyi de (Anayasanın 8. maddesindeki) yürütme yetki ve görevinin yerine getirilmesine ilişkin kararnameler konusuna ayırmıştır. Anayasa Mahkemesinin kararlarında (örneğin: AYM, 1996; AYM, 2006) belirtildiği üzere, Anayasanın hükümleri birbirleriyle eşit etki ve değerdedirler.

2 Anayasal hükümlere göre, Devlet, ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütündür. Anayasaya göre yasama, yürütme ve yargı tektir ve yetkisinin her birisi tüm ülkede geçerlidir. Anayasa, bu yapılanmada Ülkeyi yer yönünden illere ayırmış; illerin de diğer mülki bölümlere bölünebileceğini belirtmiş; illerin idaresini de yetki genişliği ilkesine dayandırmıştır. Anayasada, siyasal yönden yerinden yönetime imkân veren hiçbir hüküm olmadığı gibi, idarenin teşkilât ve görevleri ile bir bütün olduğunu anlatan idarenin bütünlüğü ilkesi Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü ve üniter yapısını da kapsamaktadır (aynı yönde kanaatler için Bkz.: Giritli vd., 2006:194; Yayla, 2009:233; Derdiman, 2015:52,64). 6771 sayılı Anayasa değişikliğine ilişkin kanunun kabul ve halkoyunca onaylanma sürecinde, kabul ve onay yönündeki paylaşımlarda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ve diğer işlemlerle siyasal yönden yerinden yönetim oluşturulamayacağı hususu açıkça belirtilmiştir. 6771 sayılı kanunun Türkiye Büyük Millet Meclisince (TBMM’ce) kabulü ve halk tarafından onaylanmasında bu paylaşımların göz önünde bulundurulmadığı söylenemez. Tüm bunlara bakınca, kurucu işlemlerle, siyasal özerkliğe kapı açan hiçbir düzenleme yapılamayacağı sonucuna varılmaktadır.

Anayasanın 6771 sayılı kanunla değişik 123/son maddesi, anılan 104/17. maddeden farklı bir maddedir. Anayasal hükümde, kurucu işlemlerden kanunun mu yoksa Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin mi öncelikli olduğu da belli değildir. Tüm bunlara bakılınca konuyla ilgili olarak, kanun ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin eşit etki ve değerde oldukları düşünülebilir. Birbirleri ile eşit etki ve değerdeki işlemlerin çatışmaları, hukuktaki “genel-özel” hüküm ve “önceki-sonraki” hüküm kıstaslarına göre yarıştırlarak giderilebilir. Ancak şurası var ki; 6771 sayılı kanunla yapılan Anayasa değişikliklerinin hem kabul hem de halkoyuna sunulması sürecinde, değişikliğin halkoyunca kabul edilmesi yönündeki mitingler ya da başka paylaşımlarda, kanunların tüm Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinden üstün olacakları; kanunla çelişen her bir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin hükümsüz kalacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla, anılan değişikliklerin TBMM tarafından kabulünde ve halk tarafından onaylanmasında bu vaat ve paylaşımların etkisinin olmadığı söylenemez. Hal böyle olunca, kanunla düzenlenen bir konuda çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi kesin hükümsüz olacak; sonradan çıkarılan kanunla çatışan Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ise kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren geçersiz kalacaktır. Bu şekildeki bir yorum, Anayasaya, Anayasa koyucunun Anayasal hükmü koyarken güttüğü hedef ve sınırlara ve kuvvetler ayrılığına uygun bir yorumdur.

2.2.1.4. Kamu Tüzel Kişilerinin Varlık Sebepleri: Kamu Hizmetleri

Kamu hizmetlerinin yürütülme vasıtaları (Maurer, 2006:536; Detterbeck, 2014:49-50) devlet ve diğer kamu tüzel kişilikleri şeklinde yapılanmalardır. Bir idarenin kamu tüzel kişisi olması için kendisine kanunla bir “*kamu hizmeti*” verilmesi” (Detterbeck, 2014:49-50; Kalabalık, 2011:61; Rolland, 1932:29; Derdiman, 2015:62); değişik ifadeyle bu idarenin bir “*devlet görevi üstlenmiş olması*” (Song, 1999:53) gereklidir. Kamu (hukuku) tüzel kişileri, “kamu otoritesine sahip”, kamu görevi yapan tüzel kişiler (Oğuzman vd., 2014:251), şeklinde açıklanabilir. Kamu hizmetleri, kurucu işlemler ile bunların amaç ve hedeflerine uygun olarak sunulardan birisine verilebilir (Draf, 2006:77-78; Onar, 1966: 968);

- Mevcut bir tüzel kişiliğe³
- Yeni kurulan bir tüzel kişiliğe.

İdare (dolayısıyla kamu tüzel kişisi), bir kamu hizmetini tekel olarak üstlenmelidir (Günday, 2011:78; Yıldırım, 2012:26). Devlet, özel teşebbüse devredilemeyecek ya da toplumsal ihtiyaçları gidermede özel teşebbüsün yetersiz kaldığı faaliyetleri, kamu hizmeti olarak üstlenir (Özay, 2002:227). Kamu tüzel kişilikleri üstlendikleri görevlerini, yetkilerini, statülerini ve faaliyet konularını kendileri değiştiremezler (Onar, 1966:972; Song, 1999:52; Rolland, 1932:178; Osten, 1968:96).

2.2.1.5. Kurucu İşlemlerle Kanuni Dayanağı Olmayan bir İdari Görev İhdası Mümkün müdür?

Kamu tüzel kişiliğini “kurmak”, yukarıda değinildiği üzere kural olarak tüzel kişiliği teşkilâtlandırmayı ve teşkilâtlandırılan tüzel kişiliğe kamu hizmetlerinin verilmesini kapsar. Yeni anayasal hükümlerden, kamu tüzel kişilerine kurucu işlemlerle görev verilebileceği gibi bir anlam çıkmaktadır⁴. Bununla birlikte, Anayasa mahkemesi kararlarına da konu olduğu gibi (AYM, 2007) kamu hizmetleri kanunla konulmalıdır. Anayasanın 123/1. maddesindeki “*idarenin teşkilât ve görevleriyle bir bütün olduğu ve kanunla düzenlenmesi*” gerektiği yönündeki hükmün, kanuniliğin tereddütsüz bir dayanağı olduğu, 6771 sayılı kanunla yapılan Anayasa değişikliklerinde sonra da göz ardı edilmemelidir. Hâlihazırdaki duruma göre de, -*Anayasa Mahkemesinin kararlarındaki (AYM, 2020b; AYM, 2020c) muhalefet şerhinden de anlaşılacağı gibi, kamu tüzel kişiliğinin “kurulması”, organlarının oluşturulması yetkisini kapsamakla birlikte-*, ilk el olarak kanunla konulmamış bir görevin/hizmetin idari kuruluşlara Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ya da diğer idari düzenleyici işlemlerle verilmesi, Anayasanın anılan 123/1 maddesindeki açık hükmüne aykırı olur.

3 Mevcut bir tüzel kişilik kamu tüzel kişisi olarak görülemedikçe özel hukuk tüzel kişisidir. Demek ki özel hukuk tüzel kişilerinin bu yöntemle, yürüttükleri kendi işlerinden başka bir de kamu hizmeti üstlenmelerini engelleyen Anayasal ya da yasal bir hüküm yoktur. Yalnız, özel hukuk tüzel kişilerinin (bunlar devletleştirilmedikleri takdirde), kurucu işlemlerle kamu hizmeti ile görevlendirilmeleri, kendi rızaları dışında mümkün olmayacaktır (Derdiman, 2015:91). Çünkü rıza alınmadan yapılabilecek böyle bir uygulama, ilgili tüzel kişinin Anayasayla korunan sözleşme ve teşebbüs hürriyetine aykırı olacaktır.

4 Benzer görüş için bkz.: Derdiman, 2015:52; Atay, 2012:576-577.

2.2.1.6. Kamu Tüzel Kişisinin Kamu Gücü Ayrıcalıklarıyla Donatılması

Kamu tüzel kişileri, üstlendikleri kamu hizmetlerini yerine getirirken kullanabilecekleri (Yıldırım, 2006:328) “yetki”lerle donatılmış durumdadırlar (Draf, 2006:74-75; Kirste, 2017:49-50). İdarî makam ve mercilerin üstlendikleri kamu hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin sahip oldukları bu yetkiler “*kamu gücü ayrıcalıkları*” da (Şeker, 2012:2; Arat, 2009:147; Giritli vd., 2006:42; Memiş, 2014:119; Gözler ve Kaplan, 2019:100) diyebileceğimiz “*üstün güç ve ayrıcalıklar*”a (Günday, 2011:78; Özay, 2002:125) dayanırlar. Kamu gücü ayrıcalıkları, özel hukuktaki ilişkilerde tarafların eşitliğini idarenin üstünlüğü şeklinde bozan imkân ve statülerdir. Kurucu işlemlerle kurulan bir kuruluşun kamu tüzelkişisi addedilmesi için, kamu gücü ayrıcalıklarının yalnız birisine sahip olması bile yeterlidir (Ulusoy, 2020:141). İdarenin kamu gücü ayrıcalıkları;

- Yetkilere dayanak teşkil ederler ve yetkiler de temel hakları sınırlandırıcı sonuç doğururlar. Temel haklar ise Anayasanın 13. maddesine göre ancak kanunla sınırlandırılabilirler. Bu bakışla idareye kamu gücü ayrıcalığına dayanan yetkilerin ilk el olarak kanunla verilmesi, millî egemenlik ilkesinin de gereğidir.
- Görevin yerine getirilmesini gerektirecek ölçüden daha fazla olmamalıdır. Aksi halde kullanılacak yetkiler Anayasanın 13. ve 15. maddesinde belirtilen ölçülülük ilkesine aykırı olacaktır.

2.2.2. Kamu Tüzel Kişiliğinin Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Mukayesesi

Kamu tüzel kişileri, özel hukuk tüzel kişilerinden ayrı bir hukuki rejime tâbidirler (Duran, 1982:69). Bu rejim kamu hukuku rejimidir. Özel hukuk tüzel kişilerine uygulanan kurallardan, konumlarıyla ve vasıflarıyla çelişmeyecek olanlar kamu tüzel kişilerine de uygulanırlar (Jellinek, 1931: 173; Atay, 2012:199; Duran, 1982:72; Onar, 1966:966-967; Özay, 2002:125). Örneğin tüzel kişiliğin temsili, haklarını kullanmaları, borç altına girmeleri, davacı ve davalı olabilmek gibi bir kısım özellikler, kamusal usul ve rejimle bağdaştığı ölçüde kamu tüzel kişileri için de söz konusudurlar. Anayasa Mahkemesinin yeni bir kararına (AYM, 2020b) göre;

“Kamu tüzelkişileri, devlet tarafından kamu yararının gerçekleştirilmesi amacıyla kurulan, kamu gücü ayrıcalıklarıyla donatılan tüzelkişilerdir. Bu tüzel kişilerin özel hukuk tüzel kişilerinden farklı olarak üstün ve ayrıcalıklı yetkilere sahip olmasıyla güdülen amaç ise kamu yararının sağlanması ve kamu hizmetinin en iyi şekilde yerine getirilmesidir”

Kamu tüzelkişilerinin idari faaliyetleri, kararda da değinildiği gibi kamu yararına olup; bunlar, bu faaliyetlerinde kâr veya şahsi menfaat amaçlayamazlar (Özay, 2002:127). Özel hukuk tüzel kişileri ise kamu yararı değil; kazanç ve şahsi menfaatlara ulaşmayı hedeflerler (Song, 1999:53). Kamu tüzel kişileri, özel hukukta olmayan bir usul olarak “icraî” nitelikli, düzenleyici ya da bireysel işlem niteliğinde idarî kararlar alıp uygulayabilirler. “*İcraîlik karşı tarafın rızasına veya mahkeme kararına (ihtiyaç duymadan) tek yanlı irade açıklaması ile hukuk(i) sonuç doğurmayı anlatır*” (Karahanoğulları, 2011:261). İcraî karar almak ve uygulamak, özel hukuk kişilerinin kullanamayacakları bir yetkidir (Aküzüm, 2016:62). Özel hukuk kişileri icraî bir karar alsalar bile bu tür bir kararı ancak kendi üyelerine uygulayabilirler (Atay, 2012:199-200). Bu karar alma ve uygulama yetkisi de özel hukukun getirdiği icraî usullere göre olur.

Kamu tüzel kişileri kurucu işlemlerle kurulurlar ve kamu hizmetiyle görevlendirilirler (Song, 1999:53). Kamu tüzel kişilikleri yapıları, faaliyetleri, yetki ve hakları bakımından özel hukuk tüzel kişilerinden farklıdırlar. Kamu tüzel kişileri özel hukuk tüzelkişilerine göre daha üstün yetki ve ayrıcalıklara sahiptirler (Özay, 2002:123; Song, 1999:53).

Kamu tüzel kişilikleri yapılanmaları ve yürüttükleri görevler itibarıyla Anayasamızın yukarıda değinilen 123/1. maddesindeki “*idarenin bütünlüğü*” ilkesine uygun olarak, özel hukuk tüzel kişilerinin üzerindeki denetimden daha farklı ve sıkı bir denetime tâbidirler (Yıldırım, 2012:27; Özay, 2002:125). Bu denetim merkezden yönetim ya da bir başka kamu tüzel kişisinin vesayet denetimi⁵ şeklinde ortaya çıkar ve kamu tüzel kişilerinin personelleri üzerinde de gerçekleştirilebilen denetimdir (Özay, 2002:123). Kamu tüzel kişiliklerinin kendi içinde de ast üst dizilişine tâbi olarak hiyerarşik denetim söz konusudur. Özel hukuk tüzel kişileri üzerinde idarenin ise sadece zabıta denetimi, kudret ve salâhiyetleri vardır (Eroğlu, 1984:133; Zanobini, 1945:106). Bu denetim,

5 Bu denetim, kamu tüzel kişisinin üzerinde merkezden yönetim ya da bir kamu tüzel kişisi tarafından yapılan bir idari denetim olarak; kamu tüzel kişilerinin üstlendikleri kamu hizmeti ve idari görevlerin, anayasa ve kanunlara, Devletin ve idarenin bütünlüğüne, etkin, sürekli ve değişen şartlara uyulanabilme ilkelerine uygun olarak yürütülmesi amacıyla teşkilatlanma, organlar ve işlemler üzerinde yapılırlar (Derdiman, 2015:93).

kamu hizmetlerine ve idari görevlere ilişkin vesayet denetimi ya da hiyerarşik denetim gibi denetimden farklı olup; nizam ve intizamın korunması (Derdiman, 2015:121; Merkl, 1942:355) amacıyla yapılan denetimlerdir (Bull ve Mehde, 2009:170; Duran, 1982:250; Yaşar, 2013:231; Yayla, 2009:58).

Özel hukuk tüzel kişileri eylem ve işlemlerinden, kanunun belirlediği hallerde cezaî olarak sorumludurlar. Dolayısıyla kendilerine yasal hallerde, -hapis cezası hariç (Jellinek, 1931: 173)- ceza yaptırımı uygulanabilir (Planas, 2012:347,350). Hâlbuki kamu tüzel kişiliklerinin kural olarak cezaî sorumlulukları olmadıkları gibi hukukî sorumlulukları idare hukuku ilkelerine göre “*idarenin kusurlu ya da kusursuz sorumluluğu teorisi çerçevesinde*” cereyan eder. İdarenin özel hukuka tâbi işlem ve eylemlerinden kaynaklanan tazmin yükümlülüğünün üstleneni -*daha sonra örneğin görevlisine rücu edecek olduğu istisnai hallerde bile ilk etapta*- idaredir.

Özel hukuk tüzel kişileri bir kamusal usule uyularak değil -*ama kendilerini ilgilendiren kanunlara uyularak*- kendi üyeleri tarafından kurulurlar (Aküzüm, 2016:61; Özey, 2002:123). Özel hukuk tüzel kişileri faaliyet alanlarını genel yasal kurallar çerçevesinde belirleyebilirler ya da değiştirebilirler. Buna karşılık her bir kamu tüzel kişisinin kurulabilmesi yani teşkilâtlandırılabilmesi ve görevlendirilebilmesi için kurucu işlemlerden birisinin bunlara özgü hükümlerinin mevcudiyeti gerekir. Kamu tüzel kişileri kendilerine verilen görev ve yetkileri yukarıda da ifade edildiği gibi değiştiremezler ve bu görev ile yetkileri de aşamazlar (Song, 1999:52).

Kamu tüzel kişileri, özel hukuk tüzel kişilerinden farklı olarak, yürüttükleri kamu hizmetleri bakımından devletin yakın denetim ve gözetimi altında olup kamu görevlisi istihdam edebilirler, topluma yönelik olarak uyulması gerekli icrai işlemler tesis edebilirler (Jellinek, 1931: 176). Tüm bunlar özel hukuk tüzel kişileri için söz konusu değildir.

Vakıf tüzel kişiliği hariç olmak üzere özel hukuk tüzel kişilikleri hukuken, kendilerini kuran kişilerin iradeleriyle sona erdirilebilir (Atay, 2012:198; Aküzüm, 2016:61; Özey, 2002:123-124; Osten, 1968:96). Malvarlıkları da kendi iradelerine göre bazı hallerde yukarıda söylendiği gibi yasal usullere göre tasfiye edilir. Kamu tüzel kişileri ise kendilerini feshedemezler (Onar, 1966:972). Devlete aktarılması ve kamusal amaca uygun olarak kullanılmak kaydıyla (benzer görüş: Jellinek, 1931: 178); tesis edilecek kamu hukuku işlemleriyle sona ererler (Forsthoff, 1973:506,509). Kamu tüzel kişilikleri yetki ve usulde paralellik ilkesi gereğince kanunla veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kaldırılabilirler. Ancak kanunla kurulan kamu tüzel kişiliği Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kaldırılamaz. Kamu tüzel kişilerinin sona ermeleriyle birlikte malvarlıkları yasal hükümlere uyularak ve prensip itibarıyla yükü kabul eden diğer kamu tüzel kişisine geçer (Rolland, 1932:176).

3. KAMU TÜZEL KİŞİLİĞİ TARTIŞILAN KURUM VE KURULUŞLAR

3.1. Devletin “Kamu Tüzel Kişiliği”nden Farklı Yapısı

Balta'nın da (1970:198) ifade ettiği gibi “*İdare hukuku sùjeliği bakımından Devletle idare kamu tüzel kişilerini ayırmak gerekir*”. Devlette “*idari faaliyetlerin farklı tüzel kişiliklere paylaştırılmasıyla kamu tüzel kişilikleri ortaya çıkmış olur*” (İsbir, 2017:130). Bu sebeple “*kamu tüzel kişilikleri idare hukukunun asli ve yoğun sùjeleridir*” (Balta, 1970:198). Devlet tüzel kişiliği dışında kalan kamu tüzel kişilikleri, kamu yönetiminde yerinden yönetim ilkesinin hayata geçmesiyle doğmuşlardır (Gözübüyük ve Tan, 2013:155) ve görevleri bakımından kamu otoritesini temsil ederler (Aküzüm, 2016:57; Özsunay, 1982:33). Diğer taraftan, “*1982 Anayasası (da) idareyi, yürütme organının bir unsuru sayarak bu organ içinde ayrı bir hukukî varlık olarak kabul etmiştir*” (Ağar, 2006:280). Devlet, üstlendiği kamu hizmetlerini, özel hukuk işlevlerinden ayrı bir hukukî rejime (Duran, 1982:229) uygun olarak, bünyesindeki “*idare*”; yani “*idari yapılanma*” vasıtasıyla yerine getirir (Derdiman, 2015:3; Derbil, 1955:269).

Devletin, idari yönden kamu hizmetlerini diğer kamu tüzel kişileri gibi bizzat yerine getiren “*kamu tüzel kişisi*” kabul edilmesi; kamu tüzel kişilerinin sahip oldukları “*kamu gücü ayrıcalığı*”nın “*egemenlik*” niteliğine büründürülmesi ya da egemenliğin kamu gücü seviyesine indirgenmesi anlamına gelebilir. Hâlbuki idare kamu gücünü Anayasanın egemenliğin kullanılışı ile ilgili 6. maddesi itibarıyla “*egemenlik*”ten alması (aynı kanaat: Ayaydın, 2008:118) gerekir.

Öte yandan doktrinde, çok önceki tarihlerden beri, devletin insanların oluşturduğu ve insanlardan farklı bir kişiliğe sahip olmayan gerçek kişiler topluluğu olduğu düşünceleri ileri sürülmüştür (Preuss, 1889:234-238; Doehring, 2002:50-51; Zabunoğlu, 1973:138-139). Buna karşılık devletin kendisini oluşturan gerçek kişilerden ayrı ve bağımsız bir hukuki gerçeklik ve hukuki yeteneğe sahip varlık olduğu (Zabunoğlu, 1973:141-142)

tezinden de bahsetmek mümkündür. Bu ve benzeri tartışmalar da devletin, klasik anlamda bir kamu tüzel kişisi olduğunu kabul etmenin mümkün görülemeyeceğine; aksine devletin kendi organlarına sahip ve onu oluşturan kişi topluluklarından bağımsız ve kendine özgü bir hukuki kişiliğinin olduğuna (Doehring, 2002:49-50) işaret eder.

Devlet, organik olarak idari mekanizma sayılmayacak olan yasama, yürütme ve yargı şeklinde ortaya çıkan, egemenliğe sahip, kendi organları vasıtası ile karar alan ve uygulayan, bağımsız; hiçbir devlet ya da kurum ve kuruluş tarafından denetlenemez Anayasal yapıdır. Devlet kendi bünyesindeki kuruluşları ihdas etme ve denetleme yetkisine de sahiptir (Odyakmaz vd., 2011:219). Bu bakış açısına göre de devleti idare hukuku anlamında, idari nitelikte kamu tüzel kişisi addetmek mümkün değildir.

Devletin kamu hizmetlerini yerine getirmek için oluşturduğu idari mekanizma “merkezden” ve “yerinden” yönetim olarak ikiye ayrılmaktadır. Yerinden yönetim, idari kamu tüzel kişilerinden oluşmaktadır. Merkezden yönetim ise iş ve işlemlerinde devlet tüzel kişiliğini temsil eden fakat kendisi devlet tüzel kişiliği içinde olan fakat ondan ayrı ve kamu tüzel kişiliği olmayan bir yapılanmadır.

6771 sayılı kanunla yapılan Anayasa değişikliği ile benimsenen sistemde artık Cumhurbaşkanı yardımcılıkları ve bakanlıklar, Cumhurbaşkanlığı teşkilâtı içinde yer alan birimlere dönüşmüşlerdir (Çağlayan, 2018:88). Bu makam ve mercilerin Devlet tüzel kişiliğini temsil ettiği gibi bir tez de tartışılır hale gelmiştir. Valilikler de evvelce ilde Devleti (tüzel kişiliğini) temsil ediyor iken ve halen böyle görülebilecekleri (Bkz.: Ulusoy, 2020:772) söylenebilecek olsa da, 703 sayılı KHK ile değişik 5442 sayılı İl İdaresi Kanununda yapılan değişikliğe göre “*ilde Cumhurbaşkanının temsilcisi ve yürütme vasıtası*” olmuşlardır. “İdari” bir kamu tüzel kişisini temsil etmeyen merkezden yönetim ve taşra kuruluşları da idare kamu tüzel kişilerinin sahip oldukları hak ve yetkilerle donatılmışlardır. Yasama, yürütme ve yargı organları ile Danıştay, Sayıştay, Yüksek Seçim Kurulu (YSK), Hâkimler ve Savcılar Kurulu (HSK) ya da Ekonomik ve Sosyal Konsey (ESK) gibi anayasal kuruluşlar, idari fonksiyonlar yapabilir durumda olsalar da kamu tüzel kişisi değildirler.

3.2. Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ve Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşlarının (KKNMK) Kamu Tüzel Kişilikleri Örnekleri Bazında Tartışmalar

Anayasa ya da kanunlarda bir kuruluşun kamu tüzel kişisi olduğu açıkça veya hiçbir şüpheye mahal vermeden bu sonuca varacak şekilde belirtilmeleri ya da nitelenmeleri (Gözler ve Kaplan, 2019:96) halinde, o kuruluşun “kamu tüzel kişisi” vasfını kazanmış olmasında tereddüt yoktur (Pınar, 2010: 97). Meselâ Anayasanın 47. ve 128. maddelerindeki “*Devletin, kamu iktisadi teşebbüslerinin ve diğer kamu tüzel kişiliklerinin...*” ifadesindeki “diğer” kelimesinin, kamu iktisadi teşebbüslerine dolaylı olarak bir kamu tüzel kişiliği vasfı kazandırdığı; dolayısıyla bunların kamu tüzel kişileri oldukları söylenebilir (Danıştay, 1944’dan Akt.: Özsunay, 1982:40); Osten, 1968:188; Çağlayan, 2017:377). Hatta Anayasa Mahkemesinin kararları da bunların kamu tüzel kişisi olduğu yönündedir (Bkz.: İnanç, 2018:33).

Kurucu işlemlerle kurulmaları, buldukları bakanlığın idari kararlarına tâbi olmaları ve merkezden yönetimin vesayet denetimine tâbi tutulmaları gibi faktörler de, bunların kamu tüzel kişiliği niteliği taşıdıkları sonucuna ulaşmaya vesile olmaktadır (Dural ve Ögüz, 2017:232). Bunun gibi, bünyelerinde kamu görevlileri istihdam olunabilmesi, mallarının kamu malı rejimine tâbi oluşları ve örneğin bir kısım harç ve vergilerden ve duruma göre 6102 sayılı kanundaki, anonim şirketlere ilişkin tescil zorunluluğundan muaf tutulmuş olmaları gibi ayrıcalıklar da “kamu tüzel kişiliği”ne gösterge olmaktadır. Ziraat Bankasına ilişkin bir görüşten (DPB, 2008) de bu kuruluşun bir anonim şirket olarak özel hukuka tâbi olsa da kuruluşu yönünden 217 sayılı KHK kapsamında kamu kurumu kabul edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Doktrinde, bunların özel hukuka tâbi tutulmaları; ekonomik ve ticari faaliyetlerini yürütmek amacıyla kurulmaları ve bu kapsamda özerk olmaları; sorumluluklarının sermayeleri ile sınırlı tutulması; (*ürettileri mal ve hizmetlerin fiyatlarını serbestçe tespit edebilmeleri gibi statüleri icabı*) KMYKK’ya ve (6085 sayılı kanunun geçici 4/6 maddesi saklı kalmak üzere) Sayıştay denetimine tâbi olmayışları gibi sebeplerle özel hukuk tüzel kişileri oldukları yönünde görüşlere rastlamak mümkün görünmektedir (Dural ve Ögüz, 2017:231-232). Nihayetinde, “*özel teşebbüsün kamu hukukundaki görünümü*” (İsbir, 2017:444) addedilen bu kuruluşlar (*faaliyetlerinde özel hukuka tâbi bir vaziyette tacir gibi hareket etmelerinden dolayı*) “*nevi şahsına münhasır*” ve “*karma nitelikli*” (örneğin: Dural ve Ögüz, 2017:232; Esener, 2001:145’dan Akt.: Yıldırım vd., 2011:16; Ayan ve Ayan, 2011:157; Özsunay, 1982:40; Oğuzman vd., 2014:254; Serozan, 2013:499; Gözübüyük ve Tan, 2013:156) kuruluşlar olarak addedilmektedirler. Diğer taraftan hangi kuruluşların KİT kapsamında olduğu tam belli olmadığı için; örneğin daha önce mevcut olan Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK), -*Devlet teşkilâtı rehberine*

göre- Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (Hatemi, 1979:89-90), hattâ bir kısım yazılarda (Ardıç, 1975:96'dan Akt.: Hatemi, 1979:89-90) Orta Doğu Teknik Üniversitesi bile KİT'ler arasında gösterilmiştir.

Anayasada ve kanunlarda KKNMK'lar da kamu tüzel kişisi addedilmişlerdir (Avcı, 2012:133). Bu kuruluşlar, kamu kurumu niteliğinde görülmelerini gerektiren Anayasal ve yasal kaideler gereği bir kısım mesleklere destek vermek için kurulan dernek ya da vakıf gibi özel hukuk tüzel kişiliklerinden ayrılırlar (Avcı, 2012:94). Bunlar bir kısım kamusal usullere tâbi ve ayrıcalıklara da sahip bulunmaktadırlar. Bunların "kamu kurumu" olmadıklarını iddia eden görüşlere göre bu yapılar, Anayasaya göre doğrudan kamu kurumu değil, kamu kurumu niteliğinde (md.135) "sayılmış" bulunan (Günday, 2011:566) ve "tüzel kişilikleri olan kamusal kuruluşlardır" (Duran, 1982:228). Diğer taraftan bunların kapsamlarında da belirsizlikler görülebilmektedir. Örneğin; Esnaf ve Sanatkarlar Odaları bir yana, esnaf ve sanatkarlar derneklerini de meslek kurumu sayan kararlar (Danıştay, 1969'dan Akt.: Hatemi, 1979:112) vardır.

Konuya belirsizliği anlatan ve aşağıda da değinilen başka bir örnekle değinmek gerekirse, bir emsal Danıştay kararında özel hukuk tüzel kişisi olarak görülen (Danıştay, 2006) *Adalet Teşkilâtı Güçlendirme Vakfı (ATGV)*; Danıştayın diğer bir kararında, Uyuşmazlık Mahkemesinin (UYM'nin) aynı yöndeki tespitine (UYM, 1999) de yer verilerek, "Adalet hizmeti'ne yardımcı ve 'o'na bitişik olarak kamu hizmeti yerine getiren ve ağırlıklı olarak kamusal bir nitelik taşıması dolayısıyla da kamu tüzel kişiliğine yaklaşan yeni bir müessese" olarak görülmüştür (Danıştay, 2010).

3.3. Kamu Yönetimindeki Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin Kamu Tüzel Kişiliği Kabul Edilip Edilmeyeceklerine İlişkin Tartışmalı Konular

3.3.1. Özel Hukuk Tüzel Kişiliğinin Kurulabilmelerine İlişkin Tartışmalı Durum

Anayasanın 123/son maddesine göre kanunla ya da Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle (=kurucu işlemlerle) yalnızca "kamu tüzel kişiliği" kurulabilecektir. Bu şekilde düşünüldüğünde, özel hukuk kişilerin kurulan tüzel kişilikler; kuruluşları kamu makamlarınca onaylansalar bile, kamu tüzel kişisi addedilemeyeceklerdir (benzer görüş: Ayaydın, 2008:112). Çünkü onaylama, kurmak anlamında yapılandırmayı içermeyecektir. Dernek, vakıf veya başka tüzel kişilikler, kamuya yararlı hizmetleri yerine getirirlerse bile bu tespitlerde değişiklik olamayacaktır (Von Tuhr, 1923:22; Onar, 1966:1045). Buna karşılık devletin "özel hukuk tüzel kişisi" ya da "özel hukuka tâbi tüzel kişi" formunda tüzel kişilik kurulabileceği (Funk ve Seamon, 2016:11) ile ilgili olarak; Anayasanın 123/son maddesi gereğince, kurucu işlemlerle kurulan ve kamu hizmeti ile görevlendirilen bir kuruluşun özel hukuk tüzel kişiliği olarak teşkilâtlandırılrsa bile niteliği itibarıyla kamu tüzel kişiliği olacağı söylenebilir⁶. Dolayısıyla kamu hizmetlerinin özel hukuk tüzel kişilerine gördürülmesi anlamındaki "görevlendirme usulü"nde (Atay, 2012:594; Derdiman, 2015:90), hem kamu hukukuna, hem özel hukuka tâbi olan kuruluş (Dallmayr, 1961:780; Ulusoy, 2020:142) nihayetinde (nitelik olarak) kamu tüzel kişisi addedilebilecektir.

Türk hukukunda *Erişim Sağlayıcıları Birliği (ESB)*, 5651 sayılı Kanunun 6/A maddesiyle yasal usullere uygun şekilde internet erişimini engellemekle görevli olarak "özel hukuk tüzel kişisi" şeklinde kurulmuştur. *Organize Sanayi Bölgeleri (OSB'ler)* ve bunların üst kuruluşları da 4562 sayılı "*Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu*"yla kendilerine verilen görevleri yerine getirmek üzere "özel hukuk tüzel kişisi" olarak kurulmuşlardır (İnanç, 2018:51). Emsal kararlara (AYM, 1994; Danıştay, 2012) göre bunlar gibi kurucu işlemlerle kurulan tüzel kişiler, yürüttükleri idari görevlerin yerine getirilişinde kamu gücü ayrıcalıklarına da sahiplerse, bazı konularda özel hukuka tâbi olmaları, onların kamu tüzel kişisi vasıflarını kaldırmayacaktır. Örneğin, kamu gücü ayrıcalıklarına dayalı olarak alacakları kararların yargısal denetimi, adliye mahkemelerinde değil, idari yargıda olacaktır.

6 Nitekim doktrinde kamu tüzel kişisi kurabilen Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin özel hukuk tüzel kişisi de kurulabilmesinin mümkün olabileceği kanaati (Yasin, 2019:321) dile getirilmiştir. Anayasada 6771 sayılı kanunla yapılan değişikliklerden evvel kurulmuş tüzel kişilikleri için de kanunla ya da kanunun verdiği yetkiyle özel hukuk tüzel kişilerinin kurulabilmesinde bir engel görülmemiştir (Yıldırım vd., 2011:14; AYM, 2007).

3.3.2. Kamu Yönetimindeki Özel Hukuk Tüzel Kişilerine İlişkin Örneklerle Somutlaştırılmış Tartışılabilir Noktalar

3.3.2.1. Tüzel Kişiliğin “Kuruluşu” Kapsamında “Kurucu İşlemler”e İlişkin Tartışma Örnekleri

Anayasal hükümde *vakıf üniversitelerinin* ancak kanunla kurulabileceği⁷ (Giritli vd., 2006:361; Günday, 2011:560) belirtilmesine rağmen ilgili vakfın işlemleri ile kurulabileceğini dile getiren karşıt görüşe (Gözler ve Kaplan, 2019:219) bakılırsa; kamu tüzel kişiliğinin kurulmasında bu yönden de bir tartışılabilir durum vuku bulunmaktadır. Ayrıca doktrinde vakıf üniversitelerinin kamu tüzel kişisi olduğu hususunda fikir birliği bulunmamakta (Sever, 2016:1182)⁸ ve vakıf üniversitelerinin esasen özel hukuka tâbi bir yapılanma niteliği arz ettiği değerlendirmeleri de konunun tartışılabilir kalmasına vesile olmaktadır.

Konu ile ilgili diğer bir örnek olarak; *Belediye İktisadi Teşebbüsleri (BİT)* 5393 sayılı kanuna göre kamu tüzel kişisi olan belediye tarafından, belediye bünyesinde kurulmuşlardır. Bunlar, kamu tüzel kişiliği bağlamında “kamu kurumları” olarak görüldükleri (örneğin: Zabunoğlu, 2012:286-287) gibi; bir işletme veya tacir gibi özel hukuka tâbi olduklarına dair fikirlerden (Özdemir, 2011:477,481) bir kısmı (Bkz.: Yaprak, 2019:52-54) da bunları özel hukuk tüzel kişisi olarak görmüşlerdir. Bu durum, bunların kamu tüzel kişisi olup olmadıklarını en azından tartışılabilir hale getirmektedir (Bkz.: Danıştay, 2002’den Akt.: Sakınç, 2016:7; Yargıtay, 1989’dan Akt.: Sakınç, 2016:7; Yargıtay, 1997’den Akt.: Sakınç, 2016:7; Yargıtay, 2001’den Akt.: Sakınç, 2016:7). Anayasa Mahkemesinin bir kararından (AYM, 2007), belediyelerin Anayasanın 128. maddesinde aranan şartlara uymayan görevleri itibarıyla “özel hukuk tüzel kişisi” kurabilecekleri anlaşılmaktadır.

3.3.2.2. Özel Hukuk Tüzel Kişisi Olarak Yapılandırılan Kuruluşlara İlişkin Tartışma Örnekleri

Bir kısım kuruluşlar kanunla ya da Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile kurulup “özel hukuk tüzel kişileri” ya da “özel hukuk hükümlerine tâbi tüzel kişi” olarak yapılandırılmışlardır (Bkz.: Funk ve Seamon, 2016:11). Aşağıda örnekleri verilen bu kuruluşlar, *özel hukuk tüzel kişiliği* olmakla birlikte, kurucu işlemlerle kurulmaları ve bir kısım konularda kamu gücü ayrıcalıklarına sahip olmaları gibi sebeplerle kamu tüzel kişisi olarak görülebilirler (Akyılmaz vd., 2018:188; Funk ve Seamon, 2016:12). Buna karşılık, meselâ Fransız Danıştay 13.01.1961 tarihli bir kararında kanunla özel hukuk tüzel kişisi olarak kurulan bir tüzel kişiliği, kamu gücü ayrıcalığına sahip olsa bile özel hukuk tüzel kişisi olduğuna karar vermiştir. Fransız Uyuşmazlık Mahkemesi de 20.11.1961 tarihli kararıyla bir tüzel kişiyi, kuran kanunda özel hukuk tüzel kişisi olarak nitelediğinden dolayı “özel hukuk tüzel kişisi” olarak görmüştür (Gözler ve Kaplan, 2019:97). ESB ve OSB’lerin özel hukuk tüzel kişisi olarak kuruldukları yukarıda söylenmişti. Burada diğer örneklerle şöyle değinilebilir;

- **Vakıf, Dernek ya da Kooperatif Formunda Yapılandırılmayan Kuruluşlar Bakımından;** 5894 sayılı Türkiye Futbol Federasyonunun Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanununun 1. maddesi, *Türkiye Futbol Federasyonunun* (TFF) “özel hukuk hükümlerine tâbi, tüzel kişiliğe sahip” olduğunu belirtmiştir. TFF, kamu yönetiminde kendine özgü yapılanma (Giritli vd., 2006:386) olarak görülmüştür. *Türk Standartları Enstitüsü* (TSE), 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle (Sanayi ve Ticaret Bakanlığının ilgili kuruluşu şeklinde) “tüzel kişilik” olarak kurulmuş ve “özel hukuka tâbi” kılınmıştır. *Devlet Personel Başkanlığı* (DPB), TSE’nin, 4688 sayılı kamu sendikalarına ilişkin kanuna tâbi olamayacağına dair görüşünü, “özel hukuk hükümlerine tâbi bir kuruluş”un 4688 sayılı kanuna tâbi olmayacağı gerekçesine bağlamıştır (DPB, 2006). *Bölge Kalkınma Ajanslarını* (BKA) kuran 5449 sayılı kanun, bunların sadece “tüzel kişi” olduklarını ve bu “kanunda yazılı olmayan hususlarda özel hukuka tâbi” olacaklarını belirtmiştir. Doktrinde BKA’lar, tam olarak “özel hukuk tüzel kişisi” olarak görülmediği gibi tam olarak “kamu tüzel kişisi” olarak da görülmemiştir (Sadıç ve İşler, 2020:732). Anayasa Mahkemesince kamu

7 Her ne kadar Anayasanın; 130/2. maddesinde vakıfların yükeköğretim kurumları kurabilecekleri belirtilmişse de, 130/1 maddesindeki “kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler(in)... kanunla kur(ulacağı)” yönündeki hüküm daha kapsayıcı, üniversitelere özgü ve Anayasanın 123/1. maddesindeki kanun şartı ile uyumlu bir hükümdür. Bu bağlamda vakfın kurucu kanuna göre üniversiteyi kurmakla görevlendirildiği gibi bir seçenek kabul edilse bile (Derdiman, 2015:90) kurucu işlem vakıf kararı değil, kanundur. Nitekim vakıf üniversitelerinin kurucu vakfın kendi kararıyla kurulmaları yolunu Anayasaya aykırı bulan, Anayasa Mahkemesinin kararı (AYM, 1992) da üniversitelerin kanunla kurulmaları gerektiğini belirtmiştir (Sever, 2016:1182).

8 Nitekim bir emsal karar (Danıştay, 2008’den Akt.: Sever, 2016:1196) itibarıyla, vakıf üniversitelerinde öğretim elemanlarının çalışma süresi, çalışma saatleri, tatil günleri, fazla mesai ücretleri, izin, ücret, prim, sosyal haklar, sosyal güvenlik gibi ve benzeri konularda 4857 sayılı İş Kanununa tâbidir (benzer görüş: DPB, 2009).

tüzel kişisi olarak nitelendirilen (AYM, 2007a) BKA'lar, 217 sayılı KHK kapsamındaki kamu kuruluşları içinde sayılmakta (DPB, 2009a) ama bunlara “kendine özgü nitelikleri olan kamu tüzel kişileri” (Eroğlu ve Kum, 2010:188,194) olarak bakılmaktadır. 205 sayılı kanunla kurulan ve bir kısım kamu gücü ayrıcalıklarına sahip olduğundan dolayı kamu tüzel kişisi addedilen (Zabunoğlu, 2012:137; Gözler ve Kaplan, 2019:102) *Ordu Yardımlaşma Kurumu* (OYAK) aşağıda belirtileceği üzere emsal yargı kararlarının bir kısmında kamu gücü ayrıcalıkları, organlarında yüksek kamu görevlilerinin bulunması gibi kıstaslarla kamu tüzel kişisi (Yargıtay, 2000) görülse de; başka emsâl kararlarda (örneğin: Yargıtay, 1978'den Akt.: Zabunoğlu, 2012:137) “özel kesimde yer alan sosyal güvenlik kurumu” olarak görülmüştür.

- **Vakıf, Dernek ve Kooperatif Formunda Yapılandırılan Kuruluşlara İlişkin Örnekler; Türkiye Maarif Vakfı** (TMV), 6721 sayılı kanunda bir vakıf olarak kurulmuştur. Bunun tüzel kişilik olduğu, kurucu işlemin yapılandırma şeklinden anlaşılmaktadır. *Türkiye Varlık Fonunu* (TVF) kuran 6741 sayılı kanun, bu kuruluşu profesyonel yönetim ilkelerine göre yönetilen bir “anonim şirket” olarak yapılandırmış ve “özel hukuk hükümlerine tâbi” tutmuştur. Vakıflar ve şirketler bir “tüzel kişilik” olup, aslında özel hukukun kurumudurlar. Dolayısıyla bu vasıfları taşıyan kuruluşların tam manasıyla bir kamu tüzel kişisi olduklarını söylemek zordur. Nitekim 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunuyla “özel hukuka tâbi tüzel kişi” olarak yapılandırılan (Gözübüyük ve Tan, 2013:160; Atay, 2012:197-198.) *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları* (SYDV), aynı kanunla kuruldukları ve bir kısım kamu gücü ayrıcalıklarına sahip oldukları halde; Uyuşmazlık Mahkemesi (UYM, 2013'den Akt.: Çağlayan, 2017:394) ve Yargıtay içtihatları birleştirme kararında (Yargıtay, 2017) “özel hukuk tüzel kişisi” olarak değerlendirilmiş; doktrinde de kanunla kurulmuş kamu hizmeti ile görevli özel hukuk tüzel kişisi (Çağlayan, 2017:393) olarak adlandırılmışlardır. Anayasa Mahkemesi, *İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığının* (İLKSAN) kanunla kurulmuş olması, ana statüsünün Bakanlıkça hazırlanması, mallarının kamu malı ayrıcalıklarına sahip olması, fonksiyonları itibarıyla kamu gücüne sahip olması kıstaslarına göre kamu kurumu olduğuna hükmetmiştir (AYM, 2017). Ancak bu karardaki muhalefet şerhlerinde, kamusal bir işleme özel hukuk tüzel kişilerinin de kurulabileceği; İLKSAN'ın “kendisine zorunlu üye olunması”ndan başka bir kamu gücü ayrıcalığına sahip olmadığı, kaldı ki - *Anayasa Mahkemesinin 2015/86 sayılı kararında vurgulandığı gibi-* bu şekildeki bir zorunlu üyeliğin sözleşme hürriyetine aykırı olduğu için özel hukuk tüzel kişisi olarak görüldüğü dile getirilmiştir. *Tarım Satış Kooperatiflerinin* (TaSK) kamu tüzel kişisi olduklarını söylemek de zor görünmektedir. TaSK'ların kuruluşunun dayanağı olan ve bunları bir kısım tarımsal işleri yapmakla görevlendiren 4572 sayılı Kanun, özel hukuk kişilerinin bu kooperatifleri kurabileceklerini ve bunların tüzel kişilik statüsünde olacaklarını belirtmektedir. Diğer taraftan kanunun hükümlerinden, TaSK'ları kurmaları için özel hukuk kişilerini teşvik (İsbir, 2017:511) ile yetindiği gibi bir anlam da çıkarılabilmektedir. Nitekim bu kooperatiflerin kuruluş ana sözleşmelerinden, özel hukuk kaidelerine göre kurulup buna göre tüzel kişilik kazandıkları görülmektedir.

3.3.2.3. Kurulması Kanunla Öngörülen Teşkilatlanması Sözleşmeye Bırakılan Kuruluşlar

Bazı hallerde bir kanun, kuruluşu kurabilmekte ve bir kamu hizmetiyle görevlendirebilmektedir. Ancak kanun, bununla yetinmeyip, bu kamu hizmetini yürütmesi ve bunun için gerekli altyapıyı oluşturması yetkisini ayrıca bir sözleşmeye bırakmış olabilmektedir. Örneğin 6475 sayılı Kanun, *Posta ve Telgraf Teşkilâtı Anonim Şirketini* (PTT) kurmuş ve kendisine kamu hizmeti vermiştir. Ancak bu kanun, PTT'nin yapacağı bu kamu hizmetlerinin yürütülmesi ve bunun için gerekli altyapının oluşturulmasına dair yetkilendirmeyi sözleşmeye bırakmıştır. Böyle bir durumda bu kuruluşun statüsünün, üstlendiği kamu hizmetini görevlendirme sözleşmesiyle yapmasına (Gözler ve Kaplan, 2019:519) göre mi yoksa kanunla kurulan bir özel hukuk tüzel kişisi olmasına göre mi belirleneceği, tartışmada kalmış olacaktır.

3.3.3. Kurucu İşlemlerde Kuruluş Adının Geçmesinin ya da Geçmemiş Olmasının “Kurmak” Anlamına Gelip Gelmeyeceği Sorunu

Kamu tüzel kişiliğinin kurulması için spesifik bir kurucu işleme gerek görülme de (aksi görüş: Raschauer, 2009:28; Özyörük, 1977:177; Ulusoy, 2020:141), yukarıda da değinildiği üzere kurucu işlemlerde “kurmak” kapsamına girecek belirlemeleri içeren hükümlerin bulunması gereklidir. Hâlbuki bazı tüzel kişiliklerin kurucu işlemlerde “kurmak” eylemini gerçekleştirecek şekilde yapılandırılmalarından ziyade, sadece adları anılmıştır.

Örneğin 3201 sayılı Emniyet Teşkilât Kanununun geçici 15. maddesinde *Polis Teşkilâtını Güçlendirme Vakfının (PTGV)* sadece adı anılmış ve faaliyetine devam edeceği belirtilmiştir⁹.

Türkiye Kızılay Derneğinin (Kızılay'ın) ve *Türk Hava Kurumunun (THK'nın)*; kaynağı olan 5253 sayılı Dernekler Kanununda bunların adlarına yer verilmiştir. Kızılay bazı yazarlarca özel hukuk tüzel kişisi (Gözler ve Kaplan, 2019:507) addedilmiştir. Kanunda sadece, Kızılay ve THK'nın tüzüğünün Cumhurbaşkanınca onaylanacağı öngörülmektedir. Hâlbuki Cumhurbaşkanının özel hukuk tüzel kişilerinin düzenledikleri bir tüzüğü onaylaması, "kurmak" şeklindeki kapsamlı yapılandırma değildir. Anayasa Mahkemesinin Bu arada Kızılay'ın hukuki statüsünün, 2009/14633 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe giren "Türkiye Kızılay Derneği Tüzüğü"nin 3. maddesinde yer alan Uluslararası antlaşmalara dayanıyor olmasının kamusal konumuna nasıl etki edeceği de ayrı bir tartışma konusu olacaktır.

ATGV kuruluş olarak hiçbir kanunda yer almamaktadır. Bu kuruluşun ismi hiçbir kanunda da geçmemektedir. Bu sebeplerle ATGV'nin kamu tüzel kişisi olamayacağı (Gözler ve Kaplan, 2019:507; Çağlayan, 2017:392) ileri sürülmüştür. Bu durumda ATGV, kamuya yararlı vakıf ilân edilmiş olduğundan 4962 sayılı Kanununda kamu yararlı vakıflara tanınan vergi muafiyetinden yararlandırılmış özel hukuk tüzel kişisi olmaktadır. Uyuşmazlık Mahkemesi ise -idari görevleri bakımından "*vakıf görünümlü idari birimler*" (Akyıldız, 2009:1007-1027; İsbir, 2017:346) şeklinde de nitelenen- ATGV'yi, Adalet hizmetine yardımcı ve 'o'na bitişik olarak kamu hizmeti yerine getiren ve ağırlıklı olarak kamusal bir nitelik taşıması dolayısıyla da "*kamu tüzel kişiliğine yaklaşan yeni bir müessese*" olarak görmüştür (Danıştay, 2010; İsbir, 2017:346; Ulusoy, 2020:140)¹⁰.

3.4. Kamu Yönetiminde Yer Almayan Özel Hukuk Tüzel Kişiliklerine İlişkin Belirsizlikler

3.4.1. Örneklerle "Kamuya Yararlı" ya da Diğer Dernek ve Vakıfların Durumu

Yaptığı hizmetlerin toplum yararına olduğu görülen dernek ya da vakıflar, 5253 sayılı Dernekler ve 4962 sayılı kanun gereğince (m. 20), Cumhurbaşkanlığı kararıyla "kamuya yararlı" hale gelirler. Kamuya yararlı hale gelen tüzel kişiler, tıpkı kamu tüzel kişileri gibi bir kısım vergilerden muaf olmak ya da başka kamusal usul, avantaj ya da ayrıcalıklardan istifade ederler. "Kamuya yararlı olmak" vasfı dernek ve vakıf şeklindeki "*özel hukuk tüzel kişileri*"nin kazanabileceği statüdür. Bir oluşum yukarıda belirtilen "kurucu işlemler"le kurulup bir de kamu hizmeti ile görevlendirilmedikçe böyle bir statüye sahip diye kamu tüzel kişisi addedilmez.

Derneklerin ve/veya vakıfların Anayasanın 6771 sayılı Kanunla değişikliğinden evvel Bakanlar Kurulunun, sonra ise Cumhurbaşkanının kararıyla kamuya yararlı hale geldikleri, dolayısıyla yürüttükleri faaliyetlerin de "kamu hizmeti"ne dönüştüğü gibi düşünceler (örneğin: Gözler ve Kaplan, 2019:211,507) temkinle karşılanmalıdır. Şöyle ki; bir tüzel kişiliği kamu tüzel kişisi olması için şekli olarak Anayasal ve yasal usullerle kurulmuş olmalıdır. Kendisine kurucu işlemlerle bir kamu hizmeti verilmeyen tüzel kişilerin, kamu tüzel kişisi olması düşünülemez (Draf, 2006:78). Bunların yaptıkları faaliyet olsa olsa "kamu hizmeti benzeri" faaliyet olur. Bu durum, özel hukuk tüzel kişisi olan (Berthelemy, 1931:75) kamuya yararlı kuruluşların kamu tüzel kişisi addedilmelerine engeldir.

Anayasa Mahkemesinin kararlarında (AYM, 1994; AYM, 1995) da dile getirildiği üzere, Anayasanın 123/1 maddesi gereğince, kamu hizmetleri kanunla konulur. Bu tüzel kişilerin görevleri ise kendilerine kanunla ya da Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle değil, kendi dernek tüzükleri ya da vakıf senetleri *-veya şirket ya da kooperatif statüleri-* ile verilmiştir. Bunlar üzerindeki denetimler de Anayasaya aykırı olamazlar. Nitekim Anayasa Mahkemesi, kamuya yararlı derneklerin üyelerinin veya personelinin, ağır hapis veya ağır para cezası verilmesini gerektiren suçların işlendiğinin tespit edilmesi halinde görevlerinden İçişleri Bakanlığı tarafından uzaklaştırılabilmesini ve görevden uzaklaştırılanların yerlerine, kesin hükme kadar, öncelikle dernek

9 Hüküm; "*Ankara Asliye 4 üncü Hukuk Mahkemesinin 28/8/1975 tarihli 975/336 esas ve 975/260 sayılı kararı ile tescil olunan ve vakıf senedi 10/6/1975 tarihli ve 15261 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Türk Polis Teşkilâtını Güçlendirme Vakfı faaliyetine devam eder*", şeklindedir. Aynı kanunun 90. maddesinde *Polis Bakım ve Yardım Sandığının (PBYS'nin)* kurulduğuna ilişkin düzenlemelere bakında PTGV bakımından farklı bir durum oluştuğu görülebilmektedir.

10 Uyuşmazlık Mahkemesi ve Danıştay kararlarında (Danıştay, 2010; UYM, 1999; İsbir, 2017:346), ATGV'nin "kamu tüzel kişiliğine yaklaşan yeni bir müessese" olarak görülmesi; bu teşkilâtın kurucuları ile organlarının Bakanlık merkez teşkilâtında görev yapan kamu görevlilerinden oluşması, kendisi için sürekli bir gelir öngörülmesi, bu gelirlerinin ağırlıklı kısmını adalet kamu hizmetlerine harcaması ve kendisinin bir kısım vergi muafiyetlerine sahip olması gibi gerekçelere bağlanmıştır.

üyelerinden olmak üzere görevlendirme yapılabilmesini öngören yasal hükümleri, dernek kurma hürriyetini Anayasaya aykırı olarak sınırlandırdıkları gerekçesi ile iptal etmiştir (AYM, 2006a).

Emsal kararlar ile kamuya yararlı dernek olan Kızılay Yüksek yargı organlarıncada kamu tüzel kişisi olarak görülmemiştir (Danıştay, 2003). Kızılay'ın özel hukuk tüzel kişisi olduğu (Yargıtay, 1974'den Akt.: Hatipoğlu, 2013:176); 5253 sayılı kanunun 27/6 maddesinde Kızılay ve THK dernekleri tüzüklerinin Bakanlar Kurulu (günümüzde ise Cumhurbaşkanı) tarafından onaylanmasının öngörülmesinin, bu statüyü değiştirmeyeceği belirtilmiştir. Doktrinde THK'nın da kamu tüzel kişisi olmadığı belirtilmektedir (Küçükyağcı, 2013:31; Derdiman, 2015:10; İsbir, 2017:237). 5253 sayılı kanunun 27/A maddesi, Kızılay'ın kendi tüzüğünde öngörülen şekilde teşkilatlanacağını ve kanunlarda ve kendi tüzüğünde yer alan görevleri yerine getireceğinden bahsetmiştir. Ancak bu durum görevlerinin kurucu işlemlerle verildiği anlamına gelmemektedir.

Anayasa Mahkemesi, Kızılay'ın yetkili organlarının görevlerine bu organların kendi iradeleri dışında son vermeye ve bunların görevlerini yerine getirmek üzere geçici kurullar oluşturmaya yürütmenin yetkili kılınmasını, Anayasa'nın 33. maddesinin güvence altına aldığı dernek kurma özgürlüğü alanına yapılmış açık bir müdahale niteliğinde görerek iptal etmiştir (AYM, 2004). THK ile ilgili olarak verdiği kararında da bu kurumun yetkili organlarının görevlerine iradeleri dışında son vermeye bunların yerine geçici kurullar oluşturmaya bu kurumun tüzüğünü değiştirmeye ya da yürürlükten kaldırmaya yürütmenin yetkili kılınması da, Anayasa Mahkemesince, Anayasanın 33. maddesine aykırı görülmüştür (AYM, 2003).

Yapılan açıklamalara karşılık olarak aşağıda da değinilen bir kararda, özel hukuka tâbi ve "özel hukuk tüzel kişisi" olan bir derneğin yaptığı işlemin, kamu gücü ayrıcalığına dayanması gibi bir gerekçe ile idari işlem addedilmesi gerektiği, bundan doğacak uyuşmazlığın da idari yargıda çözüleceği dile getirilmiştir (Danıştay, 1991'den Akt.: İnanç, 2018:29). Danıştay'ın diğer bir kararında *Esnaf ve Sanatkârlar Derneklerini* kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olarak görmesi (Danıştay, 1969'den Akt.: Hatemi, 1979:112) de tartışılır nitelik taşımaktadır.

Açıklanan örnekler itibarıyla, kamuya yararlı olsun ya da olmasın dernek, kooperatif ve vakıf gibi özel hukuk formundaki tüzel kişiliklerin kamu tüzel kişisi olamayacakları ortaya çıkmaktadır. Ancak bunlara tanınan ve kamu yararına bağlanan bir kısım kamu gücü ayrıcalıkları, kamu tüzel kişisi addedilebilmelerine (Yaşar, 2013:221) de vesile olabilmektedir. Fransız hukukunda ise bu tür müesseseler, Danıştay içtihatlarıyla kamu tüzel kişisi kategorisinde görülmüşlerdir (Berthelemy, 1931:75-76). Nihayetinde kamuya yararlı özel hukuk tüzel kişilerinin "kamu hizmeti" değil (benzer görüş: Ayaydın, 2008a:265; aksi görüş: Gözler ve Kaplan, 2019:211,507) de; "kamu hizmeti benzeri" hizmet üstlendikleri ve "kamu tüzel kişiliğine yaklaşan kuruluşlar" (Hatipoğlu, 2013:175; Küçükyağcı, 2013:36) oldukları; ama esasta kamu tüzel kişisi olmadıkları söylenmelidir.

3.4.2. Kamu Hizmetlerinin İzin ya da Sözleşme Usulleri Verilmesinde Durum

Kamu hizmet ve faaliyetlerinin kanunun verdiği yetkiye dayanarak izin ya da sözleşme gibi yöntemlerle özel hukuk tüzel kişilerine verilmelerinde, bu kamu hizmetlerini üstlenen özel hukuk tüzel kişileri, kamu yönetimi bünyesinde yer almazlar. Bu yapılar, özel hukuk tüzel kişisidirler. Bunların kurucu işlemlerle "kurulma"ları da söz konusu değildir. Örneğin, oluşturulması hiçbir "kurucu işlem"e dayanmayan ve mahiyeti itibarıyla bir dernek olan *Türkiye Jokey Klübü (TJK)* 6132 sayılı At Yarışları Hakkında Kanuna göre at yarışlarını düzenlemek üzere sözleşme ile görevlendirilmiş olduğundan; özel hukuk tüzel kişisi kabul edilmelidir. Ancak Uyuşmazlık Mahkemesinin (UYM, 1995), TJK Komiserler Kurulunun aldığı bir kararı idari işlem kabul etmesi, bu kurulun teşkilât olarak kamusal nitelik taşıdığını göstermektedir (Yıldırım vd., 2011:587). Bu keyfiyet konuya ilişkin bir diğer tartışmalı durumu ortaya koymaktadır.

İzin ya da sözleşme usulü ile idari faaliyet üstlenen tüzel kişiliklerin, üstlendikleri kamu hizmetlerine ilişkin olan ve kamu gücü ayrıcalığına dayanan faaliyetler yapabilecekleri malûmdur. Bu durumda örneğin TJK, alelâde bir dernek olmasına rağmen, kamu hizmetini imtiyaz veya benzeri bir idari sözleşme ile üstlenerek idari işlem yapabilme yetkisi ile donatılmış olmaktadır (İnanç, 2018:31). Bu tüzel kişiliklerin tüm eylem ve işlemleri özel hukuka tâbi görülmektedir (Gözübüyük ve Tan, 2013a:794; Yenice ve Esin, 1983:503; Onar, 1966:1048). Bununla birlikte 3. kişileri muhatap alan ve kamu gücü ayrıcalığıyla tesis ettikleri eylem ve işlemlerinden doğan uyuşmazlıklara ilişkin davaların idari yargıda görüleceğine (Derdiman, 2015:99-100) dair emsal kararlar (Danıştay, 1966'den Akt.: Gözübüyük ve Tan, 2013a:794-795; Kalabalık, 2016:183) da bulunmaktadır. Bilindiği üzere izin ve sözleşme ile kamu hizmeti yürütme usulü, vekâlet usulünden farklıdır. Vekâlet usulünde kamu hizmeti üstlenen, görevlerini ve yetkilerini vekâlet sözleşmelerinin doğaları gereğince idare adına kullanır.

Hâlbuki izin ve sözleşme yöntemlerinde yürütülen kamu hizmetlerine ilişkin faaliyetlerin süjesi “kamu hizmetini üstlenen”dir. Bu keyfiyet izin¹¹ ya da sözleşme usulü ile yürütülen kamu hizmetlerine ilişkin kamu gücü ayrıcalıklı faaliyetlerin idare hukukuna tâbi olmasını haklı çıkarmaktadır.

5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununa göre, “*özel hukuk tüzel kişileri veya özel hukuk hükümlerine göre yönetilen tüzel kişiler tarafından açılacak*”tır. Bunların faaliyetleri idarenin iznine bağlı olacaktır. İlgili kurumların izin kapsamındaki faaliyetleri idarenin denetimine tâbi tutulacaklardır. Kanunun hükümlerinden, bu kuruluşların tüm işlemlerinin özel hukuka tâbi olacağı sonucu çıkarılabileceği gibi; daha doğru bir şekilde, öğrenci disiplin ve eğitim faaliyeti kapsamındaki işlemleri idare hukuku kapsamında görülüp bunlardan doğacak uyuşmazlıkların idari yargı yerlerinde çözüleceği söylenebilecektir (aynı kanaat: Yıldırım vd., 2011:589).

3.5. Kuruluş ve Yapılanma Kapsamında Ek Ölçütler bakımından Tartışmalı Durumlar

3.5.1. Kamu Tüzel Kişiliğinin Belirlenmesinde “Süje”lik Ölçütünün Değeri

İdari sözleşme, eylem ve işlemler yapabilmek; yürütülebilir kararlar alabilmek ve uygulamak “idari makam”lara özgü bir yetkidir (Yayla, 2009:117; Derdiman, 2015:153; Eroğlu, 1984:71; Detterbeck, 2014:191). Çünkü bu ehliyet ve yeteneğe idari makamlar sahiptirler (Wallerath, 2009:274; Odyakmaz vd., 2011:266; Bull ve Mehde, 2009:167). Özel hukuk tüzel kişilerinin de kamu hizmetiyle ilgili faaliyetlerinde idari makam olarak görülmeleri gerekir (Erkut, 1990:65’den Akt.: İsbir, 2017:476).

Hangi idari birimlerin yani idari makamların irade açıklama yetkisine sahip oldukları kanunlarla (yeni sistemde kurucu işlemlerle yapılandırılmada) belirlenir (Karahanoğulları, 2011:326). İdari işlem ya da sözleşme yapma gibi yetki kullanmak için kamu tüzel kişisi olmak değil; kanunla yetkilendirilmiş “makam” olmak gerekli ve yeterli olmaktadır. İdari işlemler kamu tüzel kişilerini temsilen kendi bünyelerindeki idari makamlar tarafından yapılabilir (Ayaydın, 2008a:394; Stelkens, 2016:1020). İdari makamlar, kamu tüzel kişisi adına karar alıp uygulayabilen; genelde de kamu tüzel kişisini temsile yetkili olan yürütme organlarıdır. Ancak kesin yürütülebilir karar alıp uygulayabilen başka kademelerin bir makam olabilecekleri kabul edilebilir. Nitekim görülebildiği kadarıyla, yargı yerlerinin, örneğin, 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde kamu tüzel kişiliği olarak kurulmuş Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü’nün (md.120) tüzel kişilik olmayan bölge müdürlüklerinin (UYM, 2015), tüzel kişilik olan Sosyal Güvenlik Kurumunun (md.403) tüzel kişilik olmayan il müdürlüklerinin (UYM, 2020), tüzel kişilik olan İş Kurumunun (md.615) tüzel kişilik olmayan bölge müdürlüklerinin (Yargıtay, 2013); idari makam olarak ve kendi tüzel kişiliklerini temsilen idari işlemler yapabilecekleri, bundan dolayı da davalı ve davacı olabileceklerini kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Yargıtay’ın bir “belirsiz alacak davası”nda bunların aksine olarak verdiği (Yargıtay, 2016), Devlet Su İşleri Bölge Müdürlüğü’nün tüzel kişiliği olmadığı için hasım olamayacağı yönündeki kararı; belki davanın konusunun, bir alacak olması ve davanın kazanılması halinde ödemenin Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü bütçesinden yapılacak olması düşüncesiyle haklılaştırılabilir. Hal böyle de olsa, kurumu temsilen hasım kabul edildikten sonra, kurum içi hiyerarşik denetimin mevcudiyeti de gözetilerek, bir bölge müdürlüğü’nün davalı olarak gösterilmesinde bizce bir beis görülmemelidir.

Cumhurbaşkanlığı, Cumhurbaşkanlığı yardımcılıkları ve bakanlıklar (kısaca merkezden yönetim) kamu tüzel kişisi değildirler (benzer görüş: Zabunoğlu, 2012:136). Yeni sistemde Cumhurbaşkanlığı bünyesine girdikleri için devlet tüzel kişiliğini temsil statüleri tartışmalı hale gelen bakanlıklar halen örneğin kamulaştırma (aksi görüş: Hatemi, 1979:123), idari işlem ve idari sözleşme yapabilmektedirler.

İdari sözleşmelerde taraflardan birisi olan idare (Yıldırım, 2006:241), bir görüşe göre sırf kamu tüzel kişisi olmalıyken (Giritli vd., 2006:906; Yıldırım vd., 2011:621; Sancakdar, 2012:528), diğer bir görüşe göre kamu tüzel kişileri ya da kamu tüzel kişilerini temsil eden kuruluşlar (Odyakmaz vd., 2011:266) da olabilmektedir. Kamu hizmeti gören özel kuruluşların idari sözleşme yapabilmeleri içtihatlarla yansımış bir uygulama değildir (Sancakdar, 2012:529). Buna karşılık, bu kuruluşlar da üstlendikleri kamu hizmetleri ile ilgili olarak yasal yetkilendirmeye idari sözleşme yapabilecek bir idari makam olarak görülebileceklerdir.

11 “İzin vermek bir kolluk etkinliğidir” (Çal, 2012: 156). Burada bir kamu tüzel kişisine, kamu hizmetinin yürütülmesi için idarenin verdiği bir ruhsat ya da ayrıcalık söz konusudur. Bu tür izinde verilen kamu hizmetinin yürütülmesi, idarenin, kamu hizmetine yönelik yakın denetim ve gözetimi ile gerçekleşmektedir. Kolluk izinlerindeki denetim ise, kamu düzeni nizam ve intizamını amaçlamakta ve bu çerçevede cereyan etmektedir (Fındıklı ve Bilgiç, 2006:193; Derdiman, 2015:93).

3.5.2. İdari Dava Ehliyeti Bakımından

İdari yargıda davalı ve davacı olabilmek, kamu tüzel kişiliğini tespitinde bir ölçüt olarak görülebilmektedir. Şöyle ki; tüzel kişilerin kamu gücü ayrıcalıklarına dayanarak tesis ettikleri (=idari) eylem ve işlemlerinden doğan uyuşmazlıklar esasen idari yargıda dava edilebilir. Özel hukuka tâbi eylem ve işlemlere ilişkin davaların hiçbirisi idari yargı yerlerinde görülemezler (Detterbeck, 2014:539).

659 sayılı KHK gereğince idari davalarda husumet yöneltilecek Cumhurbaşkanlığı, bakanlıklar, valilikler, kaymakamlıklar ya da il veya ilçe idaresi şube başkanlıkları kamu tüzel kişisi değildirler (Zabunoğlu, 2012:136). Doktrinde, Cumhurbaşkanı yardımcılıklarının ve Bakanlıkların Cumhurbaşkanlığı bünyesine girmelerine ve Valiliklerin de “illerde Cumhurbaşkanını temsil” eden durumlarına ilişkin olan ve yukarıda anılan yeni statüleri itibarıyla da; bu makamların davacı ve davalı olma yeteneklerinin devam edeceği görüşü ileri sürülmüştür (Çağlayan, 2018:88). Diğer taraftan illerde valilere karşı sorumlu olan kaymakamlıkların, vergi gibi konularda da vergi dairesi başkanlıklarının, bunların kurulmadığı yerlerde vergi dairelerinin ya da defterdarlıkların (Derdiman, 2014:179,422; Yenice ve Esin, 1983:506) dava ehliyetleri bulunmaktadır.

İdari davalarda husumet, “esas itibarıyla”, kamu tüzel kişilerini, bunları temsilen, bunların yürütme organlarına yöneltilebilir (Atay, 2020:198; Çağlayan, 2015:303; Derdiman, 2014:120). Bu anlamda “idare”nin, kamu tüzel kişiliğine sahip olması ya da en azından bu kişiliği temsil edebilen bir makam olması gerekir (Ulusoy, 2020:771). İdari davalarda dava konusu işlem ön planda olduğu için yukarıdaki örnek kararlar da bu yöndedir (UYM, 2015:2020; Yargıtay, 2013). Dolayısıyla, husumetin her bir somut olayda, idari kararı almış olan ya da alınan kararı yürütmekle sorumlu olan yere, idari makama yöneltilmesine (Akyılmaz vd., 2018a:374; Eroğlu, 1984:406; Gözübüyük ve Tan, 2013a:385,788; Kalabalık, 2016:149; Danıştay, 1965’den Akt.: Eroğlu, 1984:407); Danıştay, 1971’den Akt.: Gözübüyük ve Tan, 2013a:385) ilişkin genel kaidenin burada da geçerli olabileceği söylenebilir. Tam yargı davalarında da husumetin hizmet kusuruna konu hizmeti nihai olarak tanzim yetkisine sahip idari makama yöneltilmesi söz konusu olabilecektir (Gözübüyük ve Tan, 2013a:641).

3.5.3. Kamu Yönetimi Bünyesinde Bulunma Gerekliği

Kamu tüzel kişiliklerinin, idarenin bütünlüğü ilkesinin de bir gereği olarak, Devlete (yani merkezden yönetime) ya da (devlet bünyesinde yer alan diğer) bir kamu tüzel kişisine; “bağlı”, “ilgili” veya “ilişkili” kuruluş konumunda olmaları gerekmektedir. Hâlbuki bir kısım tüzel kişiliklerin kamu tüzel kişiliği addedildikleri halde kamu yönetimi bünyesinde bulunmayışları ya da mevcut bağlılığın farklı yorumlandığı dikkat çekmektedir¹²;

1. TFF¹³ SYDV, TMV, TaSK’lar Cumhurbaşkanlığı, Cumhurbaşkanı Yardımcılığı ya da bakanlıklar veya diğer kamu tüzel kişilerine bağlı, ilgili ya da ilişkili kuruluş olarak gösterilmemiş; TaKK’ların ise Tarım ve Orman Bakanlığında, yasal niteliği bilinmeyen bir kavram olarak “koordine kuruluş” (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021) olarak gösterilmiştir.
2. OYAK, 205 sayılı kanunla kurulmasına, bir kısım kamu gücü ayrıcalıklarına sahip olmasına ve Milli Savunma Bakanlığına bağlı olduğu kanunda açıkça yazılmasına rağmen, Danıştay kararlarında bu “bağlı”lığın “bakanlıklara bağlılık” ölçütlerine uygun olmadığına karar verilmiştir (Danıştay, 2017; Danıştay, 2018’den Akt.: Çağlayan, 2018:76). OYAK, Yargıtay kararında (Yargıtay, 1978’den Akt.: Zabunoğlu, 2012:137) da yukarıda değinildiği gibi, özel kesimde yer alan ek sosyal güvenlik kuruluşu olarak görülmüştür.
3. Danıştay, başka bir emsal kararında belediyelerin, herhangi bir kuruluşun bağlı, ilgili ya da ilişkili kuruluşu olmadığını (Danıştay, 1995) böyle bir ilgilendirmenin özerkliğin özüne uygun olmayacağını vurgulamıştır. Sayıştay Başkanlığının bir denetim raporunda ise belediyenin İçişleri Bakanlığının “ilgili” kuruluşu olduğu belirtilmiştir (Sayıştay Başkanlığı, 2012).

12 Öncelikle belirtmek gerekir ki, kamu yönetimi bünyesindeki kuruluşların hangisinin hangi ölçüte göre “bağlı”, “ilgili” veya “ilişkili” kuruluş olarak belirleneceklerine ilişkin somut bir kural yoktur (Derdiman, 2015a:198-199). Hal böyle olunca, meselâ KYGM gibi bağlı kuruluşların bir kısmı kamu tüzel kişiliğine sahip iken, diğer bir kısım kuruluşların kamu tüzel kişisi olmayışları dikkat çekmektedir. İlgili ve ilişkili kuruluşlar hukuken kamu tüzel kişisi olmaları gerekmektedirken, örneğin bir görüş, kamu tüzel kişisi olmayan *Diyanet İşleri Başkanlığı* gibi bir kısım kuruluşların düzenleyici ve denetleyici kurumlar içinde yer aldığını (Duran, 1997:6’dan Akt.: Derdiman, 2015a:200) belirtmiştir.

13 Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı diğer federasyonların gösterildiği “bağlı kuruluşlar” listesinde TFF’ye yer verilmemiştir (GSB, 2017). Bakanlık teşkilât şemasında TFF ilgili veya ilişkili kuruluş olarak da yer almamıştır.

3.5.4. İdari Vesayet Denetimi

İdarenin bütünlüğü ilkesi gereğince, bir kamu tüzel kişinin merkezden yönetimce ve/veya diğer bir kamu tüzel kişisince vesayet denetimine tâbi tutulması; bir kamu tüzel kişinin sadece diğer bir kamu tüzel kişisince vesayet denetimine tâbi tutulması halinde ise, denetleyen kuruluşun merkezden yönetimce vesayet denetimine tâbi tutulması gerekmektedir (Derdiman, 2016:339,341; Derdiman, 2015a:200; Bull ve Mehde, 2009:48,170; Forsthoﬀ, 1973:490-491). Vesayet denetimine tâbi tutulamayan tüzel kişiliklerin kamu tüzel kişileri olmaları düşünülemez. Ancak bir kısım tartışmaları bu açıdan görmek de mümkündür.

Danıştay, Anayasada vesayet denetiminin “*sadece 127. maddede yerel yönetimler için öngörüldüğü*” gibi bir gerekçeden hareketle, kamu kurumlarının vesayet denetimine tâbi olmayacağı şeklinde ilginç bir karar vermiştir (Danıştay, 2013’den Akt.: Ulusoy, 2020:151). Hizmet yönünden yerinden yönetimin “kamu tüzel kişilikleri” gözetildiğinde, merkezden yönetim ya da kendilerinin dışındaki kamu tüzel kişilerin vesayet denetimine tâbi tutulmasından başka bir seçenek yoktur (Derdiman, 2016:342-346). Örneğin kamu tüzel kişileri olan ama özel hukuka tâbi faaliyet yürüten KİT’ler de vesayet denetimine tâbidir (Osten, 1968:188).

Buna karşılık, Türk hukukunda “denetimden tamamıyla ‘muaf’” denecek kadar bağımsız kuruluşlar da vardır. Örneklendirmek gerekirse, kamu yönetimi sisteminde yer alan TFF üzerinde vesayet denetimlerinin hiç yapılmadığı ya da yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. *Bağımsız İdari Otoriteler (BİO’lar) de* kamu tüzel kişisi oldukları halde denetimden tamamen (Atay, 2012:386; İsbir, 2017:313) veya tamamen denecek kadar (Derdiman, 2016:344) muafırlar. İzin ya da sözleşme usulü ile idari faaliyet üstlenen tüzel kişiliklerin idare tarafından denetlenmeleri gerekmele (benzer görüş: Forsthoﬀ, 1973:514) birlikte; bunların denetimlerinin kapsamı ve niteliği de tam belirli olmayıp, idare hukuku literatüründe yeterince incelenmiş de değildir.

3.5.5. Kamu Görevlisi İstihdam Edebilmek

Anayasanın 128. maddesine göre kamu tüzel kişilerinin personeli memurlar ve diğer kamu görevlileri (Derdiman, 2015:375), kısaca kamu görevlileridir (Akyılmaz vd., 2018:190). Kamu tüzel kişiliklerinin işçiler dışında kalan ve idare adına irade açıklamaya muktedir kamu görevlileri istihdam edilebilmeleri, bunları özel hukuk tüzel kişilerinden ayırır (benzer görüş: Giritli vd., 2006:440; Çağlayan, 2018:277). Görevli olan personelin, Türk Ceza Kanunu uygulaması açısından memur olarak kabul edilmiş olmaları, kamu tüzel kişiliğini belirlemede etkili olmaktadır (Günday, 2011:79; İnanç, 2018:62).

Kamu hizmetleri üstlenen özel hukuk tüzel kişilerinde, işçi dışında (memur ve diğer) kamu görevlileri istihdam edilebilmesi de mümkündür. Örneğin, TaSK’ler bünyelerinde işçi sayılmayan kamu görevlileri istihdam edilebilmektedir (Yıldırım, 2012:179-180). Danıştay bir kamu kurumu “niteliğindeki” meslek kuruluşunda, işçiler dışında diğer kamu görevlileri istihdam edilebileceğine hükmetmiştir (Danıştay, 2005’dan Akt.: Avcı, 2012:138). *Vakıf üniversiteleri* ve vakıf yükseköğretim kurumlarındaki öğretim üyeleri de doktrinde kamu görevlisi addedilmektedir (Sever, 2016:1207). Yargıtay ticaret ve sanayi odalarında iş sözleşmesi ile çalışanların sendika kurma ya da sendikaya üye olma hakkı olduğunu belirten kararında, bu kurumda memurların ya da diğer kamu görevlilerinin de çalışabileceğine değinmiştir (Yargıtay, 1969). THK, ATGV gibi, kamu tüzel kişiliği olmadığı söylenebilecek derneklerin ya da vakıflarla kamu hizmetlerini sözleşmeyle üstlenen TJK gibi tüzel kişilerin yönetim organlarında kamu görevlileri yer alabilmektedir.

3.5.6. 2886, 4734, 5018, 6085 ve 6183 Sayılı Kanunlara Tâbi Olmak

İlgili kanunlara¹⁴ tâbi olmak ya da olmamak da, bu kanunların kamu tüzel kişiliği vasfını belirlenmesinde tanıdıkları kamusal ayrıcalık ölçütüne göre etkili olabilmektedir. Fakat bu bakımdan da bir kısım tartışmalar söz konusudur. Örneğin;

1. Bir kısım kamu tüzel kişileri, yukarıda anılan kanunlara ya da bunlardan birine ya da bir kaçına tâbi tutulmamışlardır. Bir kuruluşun kamu tüzel kişisi olup olmadığının anlaşılmasında, KMYKK’nın “I” sayılı merkezi yönetim bütçesi kapsamında mı “II” sayılı özel bütçeli kuruluşlar cetvelinde mi olduğu

14 Bu sayılar, devlet ihalesi, kamu ihalesi, kamu mali yönetimi ve kontrolü, Sayıştay ve amme alacaklarının tahsiline ilişkin kanunlara aittir.

- önemli bir katkı sayılabilir. Emsal kararlarda¹⁵ da benimsendiği üzere bir kamu tüzel kişinin, belirli bir bütçeye sahip oldu diye merkezden yönetimin birimi haline dönüşmesi düşüncesi isabetsiz olsa da (aynı kanaat: Ulusoy, 2020:143-144; Pınar, 2010:100,109-110) özel bütçeli ve tüzel kişiliği olan kuruluşların aslında “I” sayılı cetvelde yer almamaları gerekir (Bkz.: Nohutçu, 2009:86’dan Akt.: Pınar, 2010:99).
2. Hâlbuki örneğin 2 sayılı cetvelde yer alan “*Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumu*”nun teşekkülüne dayanak 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi (md.74, vd.), bu kuruluşu tüzel kişilik olarak vasıflandırmamıştır. 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle büyükşehir olarak ilan edilen illerde Valiliklere “bağlı” olan kurulan *Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlıkları (YİKKB)*, “özel bütçeli” bir kamu tüzel kişisi olarak tanımlanmış; ama KMYKK’nın özel bütçeli kuruluşlar başlığını taşıyan 2 sayılı cetvelinde yer almamıştır.
 3. 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde bir kamu tüzel kişisi olarak yer alan (ve 5502 sayılı Kanunda ve bu kararnamenin bu kuruluşla ilişkin bölümünde hüküm bulunmayan durumlarda özel hukuk hükümlerine tâbi) Sosyal Güvenlik Kurumu (md.403) 2886 sayılı kanuna tâbi değildir (Günday, 2011:551). 5018 sayılı kanuna (KMYKK’ya) ve 2886 sayılı kanuna tâbi olmayan KİT’ler ise 2886 sayılı kanuna tâbi değilken, 4734 sayılı kanuna tâbidirler (Derdiman, 2015:343; Gözler ve Kaplan, 2019:216; Günday, 2011:544).
 4. Vakıf üniversiteleri ya da vakıf yükseköğretim kurumları açıkça kamu tüzel kişisi oldukları halde KMYKK’da özel bütçeli kuruluşlar listesinde yer almamışlardır.
 5. 6085 sayılı kanuna göre Sayıştay, “*kamusal nitelikli harcamaların*” denetimini yapmasına rağmen; KKNMK’lar, vakıf üniversiteleri ve benzeri bir kısım kuruluşlar, bu nitelikli harcamaları da dâhil olmak üzere Sayıştay denetimi dışında tutulmuşlardır. KİT’ler de yukarıda değinildiği şekilde Sayıştay denetiminden muaf durumdadırlar. 6741 sayılı Kanuna göre örneğin, 2886 ve 4734 sayılı kanunlarla ve 6085 sayılı Sayıştay Kanunu TVF için uygulanmayacaktır. Bu, TVF’nin Sayıştay Denetimine ve ihale mevzuatına tâbi olmayacağı anlamına gelmektedir.
 6. Danıştay, bir kararında (Danıştay, 2010), ATGV’nin adalet hizmetlerine yardımcı ve ona bitişik hizmet yapması ve ağırlıklı olarak kamusal bir nitelik taşıması dolayısıyla, 4734 sayılı kanuna tâbi tutulması gerektiğine hükmetmiştir (İsbir, 2017:346; Ulusoy, 2020:140).
 7. Kamu kesimindeki tüzel kişiliklerin bir kısmının, örneğin SYDV’lerin ve OYAK’ın alacakları 6183 sayılı kanuna konu olan “kamu alacakları” sayıldığı görülmektedir (aynı kanaat: İnanç, 2018:61).

3.5.7. Malvarlıkları, Eylem ve İşlemlerden Doğan Uyuşmazlıkların İdari Yargıya Tâbi Tutulması

Doktrinde bir kuruluşun kendisine kamu hizmetleri için verilen mal varlığının olup olmaması da kamu tüzel kişiliğine ilişkin ayırıcı bir nokta olarak görülmektedir (Rolland, 1932:29). Kamu hizmeti üstlenen özel hukuk tüzel kişilerinin görevlerini yerine getirmeleri için gerekli malvarlığı, “*kamu mallarının hukuki rejimi*”ne tâbi tutulmalıdır (Forsthoft, 1973:376-377; Osten, 1968:96). Bu anlamda kurucu işlemlerle kurulmamış ve kamu tüzel kişisi de addedilmemiş ATGV gibi kuruluşların ve dahası izin ya da sözleşme usulü ile kamu hizmeti üstlenen tüzel kişilerin, bu görevlerine ilişkin idari faaliyetlerinde kullanacakları malvarlıklarının ne şekilde belirleneceği ve bunların nasıl bir hukuki rejime tâbi olacakları mevzuatta düzenlenmemiştir.

Kamu tüzel kişiliklerin eylem ve işlemlerinden doğan uyuşmazlıklar idari yargı mercilerince giderilir (Osten, 1968:96). Anayasa Mahkemesinin kararında (AYM, 1976) değinildiği üzere, özel hukuk ile idare hukuku arasında içerik ve amaç açılarından farklılık olması, idari işlemlerden doğan uyuşmazlıkların bu konuda uzmanlaşmış hâkimlerce giderilmesini gerektirmektedir. Anayasanın 155. maddesi de bunu zorunlu kılmaktadır¹⁶ (Bkz.: AYM, 1995; AYM, 2012). Bunlara rağmen, idarenin bir kısım idari nitelikli işlemlerinden

15 Örneğin; 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinden evvel, KYGM’nin KMYKK’nın genel bütçe kapsamındaki “I” sayılı cetvelinde yer aldığı için kamu tüzel kişiliğini kaybetmiş olduğuna dair bir karar, bilahere üst derece mahkemesince bozulmuştur (Bkz.: Yargıtay, 2007’dan Akt.: Pınar, 2010:99).

16 Anayasanın 155. maddesi, idari yargı düzeninin en yüksek mahkemesinin Danıştay olduğunu belirtmiş ve idarenin eylem ve işlemlerinden doğan davalara ilişkin karar vermekle ya da aynı yargı düzeninde olması gereken idari yargı mercilerinin kararlarını incelemekle görevli ve yetkili kılmıştır. Dolayısıyla idarenin, kamu gücü ayrıcalığına dayanan eylem ve işlemlerinden kaynaklanan uyuşmazlıkları idari yargı yerlerinde çözülebilir (Derdiman, 2014:23). Anayasa Mahkemesi bir kararında (AYM, 1997), idari işlemin bir bölümünün idari yargıya tâbi (idari işlem), bir kısmının da adli yargıya tâbi olamayacağını; bu işlemin idari yargıya tâbi olması gerektiğini vurgulamıştır.

doğan, örneğin 5326 sayılı Kabahatler Kanunu kapsamındaki idari cezalara ilişkin uyuşmazlıkların adli yargıya tâbi tutulduğuna tanık olunmaktadır. Doktrinde de haklı olarak bu durumun idari işlemin idari nitelikli olma vasfını değiştirmeyeceğine işaret edilmektedir (Yıldırım vd., 2011:584). Anayasa Mahkemesi bir kararında idari eylem ve işlemlerden doğan davaların adli yargıda görülmesi konusunda “*haklı bir nedene dayanma*” ölçütü getirmiştir (AYM, 1997). Konuya bu zaviyeden bakılacak olsa bile, idari yaptırım ya da cezalarla ilgili başka bir kısım uyuşmazlıkların çözümünün idari yargıya bırakılması “haklı neden”e uymamakta, bu konularda ayırımın nasıl yapıldığını belirsiz hale getirmektedir.

3.6. “Kamu Gücü Ayrıcalıkları”na ve Bu Ölçütün Tek Belirleyici Olup Olmamasına İlişkin Tartışmalar

Kamu hizmetine ve bunun yürütülmesiyle bağlantılı ayrıcalık ve yükümlülükleri yerine getirmeye ilişkin kamu gücü ayrıcalıklarına sahip kuruluş (Clenci, 2020:4), kamu tüzel kişiliği addedilmiştir (VwGH, 1984’dan Akt.: Clenci, 2020:4). Hâlbuki “*kamu gücü ayrıcalığı*”na sahip olmak, kamu tüzel kişiliğini belirlemede kesin ve tek ölçüt değildir (benzer görüş: Kalabalık, 2011:61; Sancakdar, 2012:108). Anayasa kamu tüzel kişiliği için lafız olarak, kurucu işlemlerle kurulmayı yeterli görmüştür. Kamu tüzel kişiliği için maddi yani yürütülecek faaliyetler açısından kamu gücüyle donanmış olmak aranmakla birlikte kurucu işlemlerle kurulmuş olmak da kamu tüzel kişiliği için gerekli olacaktır (Draf, 2006:74-75).

Kamu gücü ayrıcalıklarının kamu tüzel kişisi addedilmenin sonucu (Çağlayan, 2017:395) mu, yoksa sebebi mi olduğu belli de değildir. Bir görüş kamu tüzel kişiliğini kazanmak için kamu gücü ayrıcalıklarından birisine bile sahip olmayı yeterli görürken (Ulusoy, 2020:141); diğer bir görüş tüzel kişinin eylem ve işlemlerinin kamu hukuku alanında yoğunlaşması ve kamu gücü ayrıcalıkları kullanma konularının fazlalığının esas alınması gerektiğini (Özyörük, 1977:177; İsbir, 2017:194) ileri sürmektedir. Bazı ayrıcalıkların kamu gücü ayrıcalığından olup olmayacakları da tartışılmaktadır. Mesela bir görüş, vergi muafiyetine sahip olmayı kamu tüzel kişiliği için yalnız başına yeterli görmemektedir (Ulusoy, 2020:141).

Bir diğer tartışma konusu, kamusal yükümlülüklerin nitelemeye yönelik etki düzeyidir. Diğer bir tartışma kabilinden bakıldığında, “*kamusal yükümlülükler*”i kamu tüzel kişiliğinin belirlenmesinde “*kamu gücü ayrıcalıkları*”ndan farklı bir ayraç olarak görmek (Gözler ve Kaplan, 2019:100) gerektiği de iddia edilebilmektedir. Bu bağlamda örneğin idarenin kamu yararını gözetmesi bir yükümlülük (Zabunoğlu, 2012:79) olarak değerlendirilmiştir.

Kamu tüzel kişiliği vasfını etkileyecek olan önemli bir faktör de (*eskiden beri bir kısım görüşlerde işaret edilen ve yukarıda değinilen*) kuruluşun üstlendiği hizmetin kamu hizmeti olup olmadığına ya da bu görevlere yönelik faaliyetleriyle kamusal yararı hedefleyip hedeflemediklerine göre belirlenebileceği hususudur (Bkz.: Mayer, 1896:372-373; Rolland, 1932:28,31-32; Zanobini, 1945:105-107). Bir kuruluşun kamu hizmeti yürütüyor olmasının kamu tüzel kişiliği için bir belirleyici olarak görülmesi, bugün de geçerlidir (aksi görüş: İsbir, 2017:237-238). Çünkü kamu kurum ve kuruluşları “*hukuki şahsiyeti haiz kamu hizmetleri(dir)*” (Berthelémy, 1931:75).

Kamu hizmeti üstlenmek, kuruluşa, statü olarak özel hukuk tüzel kişilerinin göremediği/göremeyeceği faaliyetleri yürütmek şeklinde kamusal ayrıcalık; kamu adına serbestçe karar alma irade açıklama yetkisi vermiş olmaktadır (Özyörük, 1977:175). Kamu hizmeti üstlenen bir kuruluş, buna ilişkin görevlerini yerine getirebilmesi için başta “*yürütme yetkisi*” kullanılmalıdır. Yetkinin bir haktan değil, kamu hizmetini yerine getirme yükümlülüğünden kaynaklanması haklı bir içerik arz edebilir (benzer görüş: Berthelemy, 1931:92). Bu durumda kamu tüzel kişiliği niteliğini kazanmak için “*kamu hizmeti üstlenme*”nin yeterli olabileceği gibi bir iddia sağlam temellere sahip görünmektedir. Bir görüş, kamu tüzel kişiliğini, kamusal statüye sahip olma ve kamu hizmetlerini yerine getirme kapsamında görmektedir (Adamovich vd., 2009:31-32; Berthelemy, 1931:75).

3.7. Kamu Tüzel Kişisi Olarak Nitelendirilmeyen Tüzel Kişiler Bakımından Belirsizlikler/Tartışmalar

Daha önce de belirtildiği üzere (Bkz.: Yayla, 2009:227; Gözler ve Kaplan, 2019:105), bir kuruluşun yalnızca kamu gücü ayrıcalıklarına sahip olması onun kamu tüzel kişiliği olduğunu göstermeye yeterli olamaz. Özel hukuk kişileri de üstün güç ve ayrıcalıklarla donatılmış (Günday, 2011:78; Kalabalık, 2011:61; Sancakdar, 2012:108) olabilecekleri gibi; kamu tüzel kişilerinin, bir kısım faaliyetlerinde özel hukuka tâbi olabilmeleri (benzer görüş: Yıldırım, 2006:328) de mümkündür. Örneğin 4734 sayılı Kamu İhale Kanununun idari kuruluşa verdiği sözleşmeyi fesih yetkisi bir kamu gücü ayrıcalığı olarak görülmesi gerekirken; uygulamada bundan doğan uyuşmazlıklar özel hukuka tâbi tutulmaktadır.

Konu ile ilgili olarak doktrinde yaşanan bir diğer tartışma kamu hizmetinin belirlenmesinde yaşanan yetersizliklerdir. Konumuz açısından bakılırsa, kamu gücü ayrıcalıkları; “kurucu işlemler”le kurulan bir özel hukuk tüzel kişinin, *-kendisine yine kurucu işlemlerle verilen-* kamu hizmet(ler)i bağlamında ortaya çıkan ayrıcalıkları ve yetkilerini kapsamaktadır. Bu açıdan bakılacak olursa, kamu personeli istihdam edebilmek, kamusal mallara ilişkin hukuki rejimin sağladığı avantajlara sahip olmak gibi çok çeşitli ayrıcalık ve yetkilerin sebebi ve kaynağı olan kamu hizmeti, mevzuatta tanımlanmadığı için, özel hukuk tüzel kişilerine verilecek görevlerin kamu hizmeti olup olmadığı açıkça belirlenemez bir içerik taşımaktadır. Kaldı ki doktrinde kamuya yararlı olsun ya da olmasın, özel hukuk tüzel kişilerinin, kamu hizmeti faaliyetleri yürütmesi, onların kamu tüzel kişisi olmaları sonucunu (da) doğurmaz (Çağlayan, 2017:391).

Gerek Danıştay ve gerek Uyuşmazlık Mahkemesi kararlarındaki yaygın görüşün, özel hukuk tüzel kişilerinin idari işlem yapamayacakları yönündedir (Yıldırım vd., 2011:589). Danıştay, *Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığının (THY)* kamu tüzel kişiliğinin sona ermesi sebebiyle, çıkardığı yönetmeliğin idari işlem sayılmayacağına karar vermiştir (Danıştay, 2007, Bkz.: Yıldırım vd., 2011:589; İnanç, 2018:100). Diğer taraftan, 649 sayılı KHK ile ilga edilen 580 sayılı kanunla *Milli Prodüktivite Merkezi* gibi “*bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tâbi*” ya da ESB ya da OSB gibi kanunlarında “özel hukuk tüzel kişisi” olduğu belirtilen kuruluşlar da; kamu gücü ayrıcalıklarına sahip olsalar bile bunlara kanunlarla verilen görevlerin idari görev ya da kamu hizmeti olduğu anlaşılmadıkça (kanunlardaki niteleme esas alınarak), “özel hukuk tüzel kişisi” olarak görülebileceklerdir.

5984 sayılı Kanunda “*özel hukuka tâbi tüzel kişi*” olduğu açıkça belirtilen TFF, kulüplerarası ilişkilerde ve benzer bir kısım konularda düzenleyici işlemler yapabilmek ve uygulamak gibi yürütebilme ayrıcalıklarına sahip olduğundan dolayı doktrinde (Çağlayan, 2017:388-389) ve yargı kararlarının bir kısmında¹⁷ “kamu tüzel kişisi” addedilmektedir. Tüm bunlara rağmen TFF, Uyuşmazlık Mahkemesince ve diğer bir kısım yargı kararlarında ise özel hukuk tüzel kişisi olarak vasıflandırılmaktadır (UYM, 1990’dan Akt.: Çağlayan, 2017:386; Danıştay, 1997’den Akt.: Çağlayan, 2017:386). Yüksek Seçim Kurulu (YSK) ise bir kararında “*(TFF’nin) kanunla kurulmuş bulunması ve kendisine kanunla kamu gücüne ait bir takım yetkileri kullanma imkânı tanınmış olması karşısında kamu kurumu niteliğinde olduğuna*” hükmetmiştir (YSK, 2015).

Bir bakışa göre, “kamuya yararlı” derneklerin bir kısım vergilerden muaf olmaları gibi bir kısım kamusal ayrıcalıklar ya da usuller ile donatılmaları, onların kamu tüzel kişisi olduklarını göstermez. Örneğin “Kızılay” kamuya yararlı dernektir. Hatta 5253 sayılı Dernekler Kanununda adına (md.27, 27/A) da yer verilmiş ve kanunlarda kendisine görev ve yetki verildiği de belirtilmiştir (md. 27/A). Kızılay, bu görev ve yetkilere ilişkin yasal düzenlemenin yapılmadığı dönemde, gelirlerini tekel ve imtiyazlı görevlerine harcadığı nazara alınarak kurumlar vergisinden muaf tutulan özel bir statüye sahip olmasına (Danıştay, 2002a’dan Akt.: İsbir, 2017:317) rağmen, genellikle bir “*özel hukuk tüzel kişisi*” olarak görülmüştür.

Kamu gücü ayrıcalığı bir kuruluşun kamu tüzel kişisi olarak vasıflandırılmasında yeterli görülmezken, farklı emsal kararlara tesadüf edilebilmektedir: Örneğin yukarıda da değinildiği üzere, kurucu bir işlemle kurulmayan, izin ya da sözleşme usulüyle bir kamu hizmeti de üstlenmeyen, (özel hukuka tâbi, dolayısıyla) özel hukuk tüzel kişisi olan bir derneğin bünyesinden öğretmen, öğrenci ve memurları çıkarması işlemine karşı açılan davada yerel idari yargı mercii; işlemin özel hukuk işlemi ve görevli yargı yerinin adli yargı olduğunu belirterek görevsizlik kararı vermiştir. Danıştay ise yapılan dava konusu işlemi idari işlem addetmiş ve davada idari yargının görevli olduğuna hükmetmiştir (Danıştay, 1991’den Akt.: İnanç, 2018:29).

4. SONUÇ YERİNE: KAMU TÜZELKİŞİLİKLERİNE İLİŞKİN BELİRSİZLİKLERİ GİDERİCİ BİR DENEME

Anayasada ve kurucu işlemlerde özel hukuk tüzel kişisi ya da özel hukuka tâbi tüzel kişi olarak kurulmuş olan kamu hizmeti üstlenmiş tüzel kişilerin kamu tüzel kişisi olup olmadıkları konusunda tartışmalar vardır. Bu bağlamda bu kuruluşların, tam “bir kamu tüzel kişisi” addedilmedikleri (Onar, 1966:1045-1047; Yıldırım vd., 2011:21) ama yerine göre; “*kamu tüzel kişiliğine yaklaşan yeni bir müessesese*” (Danıştay 2010; UYM, 1999’dan Akt.: İsbir, 2017:346), “*özel hukuka göre organize edilen idari kuruluşlar*” (Maurer, 2006:530), “*idare benzeri*

¹⁷ Emsal bir kararda (A16İM, 2009’dan Akt.: Çağlayan, 2017:387) TFF’nin “*kamu kurumu ve kuruluşu kapsamı dışında tutulamayacağı*” belirtilmiştir. Bir başka kararda da (Yargıtay, 2014’dan Akt.: Çağlayan, 2017:388), bünyesinde görevli bir personelin kamu görevlisi addedildiği için rüşvet suçunun işleyeni olabileceğine ilişkin bir konuda “*5894 sayılı Yasada TFF’nin özel hukuk hükümlerine tâbi, tüzel kişiliğe sahip, özerk bir kuruluş olduğunun belirtilmesinin de kamusal bir faaliyet icra etmediğini göstermeyeceği*”ne işaret edilmiştir.

kuruluşlar” (Zabunoğlu, 2012:297), “*atipik kuruluşlar*” (Gözübüyük ve Tan, 2013:340; İsbir, 2017:195,232), “*karma nitelikli kuruluşlar*” (Esener, 2001:145’den Akt.: Yıldırım vd. 2011:16) şeklinde adlandırıldıkları görülmektedir.¹⁸ Bu tür yapılanmalara Amerikan hukukunda “*kamu tüzel kişileri benzeri*” kuruluşlar denmektedir (İsbir, 2017:468,473).

Bilindiği üzere kamu tüzel kişiliğini belirlemede öncelikle buna niçin ihtiyaç duyulacağı, belirlemenin ne işe yarayacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Esasen, idare hukukunda yürütülebilir şekilde karar alma ve uygulama anlamında idari işlem ve eylem yapabilme yeteneğine sahip olan süleler, yukarıda söylendiği gibi merkezden yönetim ya da kamu tüzel kişilerinin bünyesinde yer alan “*idari makam*”lardır. İdari eylemler ve işlemlerden doğan davalarda, dava ehliyeti için de 659 sayılı KHK çerçevesinde olduğu gibi aynı değerlendirme yapılabilecektir. Bu kuruluşlar bir noktada Devlet ya da diğer kamu tüzel kişiliklerini değil, ama bunların temsil edilmesi şartıyla merkezden yönetimdeki organik ve/veya fonksiyonel idare ya da kamu tüzel kişilikleri içerisinde yer alan idari makamları ön plana çıkarmaktadır.

Doktrinde, örneğin Bonnard, Duguit ve Jéze gibi Fransız yazarların tüzel kişilikten bahsedilemeyeceği şeklindeki düşünceleri (Derbil, 1955:270) ve Otto von Gierke’nin gerçek kişiliğin esas olduğu yönündeki görüşleri (Song, 1999:35) de dikkat çekmektedir. Ancak bu izahat, idare hukukunda kamu tüzel kişiliği teorisinin işlevsiz kaldığını göstermez. Çünkü idari bir kuruluş olarak statüsü, eylem ve işlemlerde bulunabilme, idari sözleşmeler yapabilme, kamu görevlileri istihdam edebilme, kamu malları edinebilme ve bunlar üzerinde tasarruflarda bulunabilme, idari denetim yapabilme, idari yönden denetlenmeye açık ve tâbi olma (Stelkens, 2016:1019); hak ve borçlara ehil olabilme ve hakları kullanma ile borç altına girebilme yeteneğinin tespitinde kamu tüzel kişiliği “belirleyici” ya da “ayırıcı” vasfını yitirmemiştir.

Bir tüzel kişinin niteliğinin belirlenemediği hallerde, öncelikle, *kuruluşun kurucu işlemlere dayanıp dayanmadığı* belirlenmelidir (Bull ve Mehde, 2009:31). Kaynağını kurucu işlemlerde bulmayan bir kuruluş kamu hizmeti ya da idari bir görev üstlenemez; idari faaliyette de bulunamaz (aynı kanaat: Günday, 2011:79). Bir kuruluşun kamu tüzel kişisi olması için tüzel kişilik formunda kurulması gözetilir. Kamu tüzel kişiliğinin belirleyici faktörlerinden birisi, (organik ya da fonksiyonel idare olarak) merkezden yönetimin ya da bir kamu tüzel kişisinin hiyerarşik denetiminden muaf tutulmuş olmasıdır. Bir kuruluşun kamu tüzel kişisi sayılması için o kuruluşun kurucu işlemlerle kurulmuş olması ve idareye de organik bağla bağlanmış olması gerekmektedir (Derdiman, 2015:55).

Bir kuruluşun kamu tüzel kişisi olup olmadığı Anayasa, kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin hükümlerinde açıkça anlaşılamıyorsa; kuruluşun kamu tüzel kişisi olup olmadığının belirlenmesinde Anayasanın değişik 123/son maddesi nazara alınacaktır. Bu Anayasa hükmüne göre de, *kamu tüzel kişiliği, ancak kurucu işlemlerle kurulabilecektir*. Bununla birlikte; bir kuruluşun, kanunun, *yapılandırılma şekli, üstlenilecek kamu hizmetini ve benzeri diğer hususları belirten genel çerçeve koyarak verdiği yetki ile kurulması* da kanaatimizce Anayasanın hâlihazırdaki anılan 123/son maddesine aykırı değildir. Kamu tüzel kişiliğinin diğer bir şartı, “*kamu hizmeti üstlenmeye ve bunu yerine getirici faaliyetlere bağlı ayrıcalıklar ya da yetkilere ilişkin ‘kamu gücü ayrıcalıkları’*”na sahip olmaktır. Özel hukuk tüzel kişileri, kamu tüzel kişilerinin sahip oldukları kamu gücü kullanmak ayrıcalıklarına sahip değildirler (Dural ve Öğüz, 2017:227).

Belirtmek gerekir ki; kamu hizmetleri idare tarafından ya da idarenin yakın denetim ve gözetimi altında yürütülmek üzere özel hukuk (tüzel) kişilerine verilebilir. Bu durum, kamu hizmetiyle görevlendirilen bir özel hukuk tüzel kişisini “*potansiyel hak ve yükümlülükler vererek*” (Bull ve Mehde, 2009:35) diğer özel hukuk kişilerine nazaran farklı ve ayrıcalıklı bir konuma taşımış olur. Bu durum, kamu hizmetinin yürütülebilmesi için “yürütme yetkisi” kullanabilme ayrıcalığı verir. Böylece bir tüzel kişi, kamu hizmetini yerine getirme görevine/yükümlülüğüne ilişkin faaliyetleri yürütürken ve yürütebilmek amacıyla düzenleyici işlemler yapabilme, mal edinebilme, harcama yapabilme, işçiler dışında kalan kamu personeli istihdam edebilme, daha da önemlisi tek yanlı olarak hukuk âleminde sonuç doğuracak işlemler ve eylemler tesis edebilmek gibi yetkileri kullanabilme ayrıcalıklarını da elde etmiş olur (benzer görüş: Stelkens, 2016:1017; Jellinek, 1931:175-176). Dolayısıyla bir özel hukuk tüzel kişisine kamu hizmeti vermek onu, doktrinde ayrıca aranan kamu gücü ayrıcalıklarıyla böylece zaten mücehhez kılmış olmaktadır. Kamu hizmeti üstlenen bir tüzel kişi, bu görevin yerine getirilmesi için, örneğin mal edinirken ihale yapmak, personel alırken yeterliliği gözetmek gibi idari ve yasal usullere uymak yükümlülüklerini de üstlenmiş olur. Görüldüğü üzere, kamusal yükümlülükler idarece yapılması gereken görevlerin yerine getirilmesi ile ilgilidir (Raschauer, 2009:381). Bu durum idareyi kamusal

18 Doktrinde (örneğin: Gözübüyük ve Tan, 2013:305,340-347) bunlardan 5984 sayılı Kanunla kurulan TFF ve 5449 sayılı Kanunla kurulan BKA’lar gibi kuruluşlar biraz daha “*bağımsız idari otorite*” benzeri; ihracatçılar birliği gibi kuruluşlar ise kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları benzeri görülebilmektedir.

yetki ve ayrıcalıklardan yararlanır (Odyakmaz vd., 2011:219) duruma getirmektedir. Kuruluş bu yükümlülüklerini de ihale açma ve kamu personeli alma gibi yetkiler kullanarak yerine getirmiş olur.

Dolayısıyla, bir tüzelkişiliğin “kamu tüzel kişiliği” sayılması için öngörülen kamu gücü ayrıcalıkları; başta o tüzel kişiliğin kamu hizmeti üstlenmekle emsallerine göre kazandığı imtiyaz olmak üzere, üstlenilen kamu hizmetinin yerine getirilmesinin doğasında bulunan yürütme yetkisi ve kuruluşa buna bağlı olarak tanınacak diğer yetkilere sahip olmak şeklinde tezahür etmektedir. Bu sebeple de kamu hizmeti üstlenmek kanaatimizce doğrudan kamu gücü ayrıcalığı ile donatılmanın bir göstergesi olmaktadır. Nitekim bir kuruluşun kamu gücüne sahip olmasından başka mal ve gelirlerinin ayrı bir hukuki rejime tâbi tutulmasını ve kamu görevlisi istihdam edebilmesini ayrıcalık kapsamında gören görüşler (örneğin: Günday, 2011:78-79; Özyörük, 1977:177) de bu kuruluşların üstlenilen kamu hizmetlerinin gerekleriyle bağlantılı olduğunu dolaylı bir şekilde kabul etmiş olmaktadır. Bir emsal kararda da kamu tüzel kişiliği vasfının kazanılması için bir tüzel kişinin üstlendiği görevlerin ve konumunun gerektirdiği yükümlülüklerin gereği olarak kullanabileceği yetkilerle donatılması gerekli görülmüştür (VwGH, 1974).

Kamu hizmetlerinin yürütülmesi için sahip olunması gereken ayrıcalıkların neler olduğu mevzuatta açıkça belirlenmemiştir. Özel hukuk kişileri için söz konusu olmayacak her türlü ayrıcalık ve kamu hizmetlerini yürütmede kuruluşa verilen ve onu muhataplarına karşı üstün kılan statü, ayrıcalık ve yetkiler bu kapsamda düşünülebilirler (benzer görüş: Stelkens, 2016:1015). Kuruluşun kamu hizmeti üstlenmesinin gereği olarak (örneğin *alım satımlarda yasal usullere ve eşitliğe uymak için ihale açmak gibi*) kamusal usullere uymak yükümlülüğünü yerine getirmek için bir kısım yetkiler kullanabilmesi, icraî kararlar alabilmesi ve bunları doğrudan icra edebilmesi; kamu görevlisi istihdam edebilmesi, mallarının “kamu malları”nın hukuki rejimine tâbi olması, vergi ve ödemelerden muaf olması gibi örnekler hep ayrıcalıkları kapsama dâhildirler. Öte yandan kamu gücü ayrıcalıklarının diğer bir göstergesi olmak itibarıyla, idarenin görevlerini yerine getirirken kamu gücüyle hareket ettiği eylem ve işlemlerinden doğan uyumsuzluklar da haklı bir yasal istisna ve sebep olmadıkça idari yargı yerlerinde çözümler.

Anayasa veya kurucu işlemlerde “*kamu tüzel kişisi*” olduğu belirtilen (benzer görüş: Kirste, 2017:47) ve kamu gücü ayrıcalıkları tanınan kuruluşlarla; kamu tüzel kişisi olduğu karine seviyesinde bile olsa (Ağar, 2006:6; İsbir, 2017:367-668), hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde anlaşılan kuruluşların kamu tüzel kişisi kabul edilmeleri gerekir. Böyle bir açıklığın olmaması halinde, örneğin kuruluşun “tüzel kişilik” olduğunun belirtilmesiyle yetinilmesi bile; bu kuruluşun, aşağıda izah edilen durumlar haricinde, kamu tüzel kişiliği olarak nitelemesine elverişli olmaz (Stelkens, 2016:1017-1018).

Anayasanın 6771 sayılı kanunla değişik yeni düzenlemeleri Bakanlar Kurulunu kaldırmıştır. Yeni sistemde Cumhurbaşkanlığı, devleti temsil eden, yürütme yetki ve görevini de tek başına üstlenen makamdır. Cumhurbaşkanı yardımcıları ise adı üzerinde Cumhurbaşkanının verdiği yetki sınırları dâhilinde ve yine Cumhurbaşkanı adına hareket etmektedirler. Yeni sistemde Bakanlıklar Cumhurbaşkanlığı bünyesine girmişlerdir. Anayasal sistemde bu şekildeki değişikliğe rağmen, merkezden yönetim bünyesinde yer alan kesin ve yürütülebilir karar alabilen ve bunun uygulanmasından sorumlu olan organik ve/veya fonksiyonel idare kapsamındaki idari makamlar, bu çerçevede “*kendine özgü bir kamu tüzel kişisi*” olan “*devlet tüzel kişiliği*”ni temsil etmiş olmaktadır.

“*Kamu tüzel kişilikleri idare hukuku hükümlerine tâbidirler*” (Atay, 2012:199). Çünkü bunlar kurucu işlemlerle kurulmuş ve Devlet bünyesinde konumlandırılmışlardır. Gördükleri iş, yöntem ve amaçları bakımından kamu kudretini temsil ederler ve yöneten ile yönetilen ilişkileri biçiminde yapılandırılmışlardır (İnan, 2005:146). Bu yapılar kamu görevlileri istihdam edebilirler ve vesayet denetimine tâbidirler. İcraî işlem yapabilirler (Jellinek, 1931:175-176) ve verilen kamu hizmetlerini kendi bütçeleriyle finanse ederek ve kamu gücü ayrıcalıklarına dayanan yetkiler kullanarak yürütürler (Dallmayr, 1961:760-761). Söz konusu yapılar, tâbi olacakları hukuki rejim olarak da kamu tüzel kişisidirler (Duran, 1982:72). Bunların, özel hukuk tüzel kişilerinin yapabilecekleri faaliyetleri de yapabilmeleri mümkündür (AYM, 1994). Bu durum bu kuruluşların eylem ve işlemler bakımından da, bunlardan kaynaklanacak uyumsuzluklar sebebiyle adli yargıda görülen davalarda taraf olmaları bakımından da kamu tüzelkişiliği niteliğini kanaatimizce değiştirmez. Çünkü gerek Anayasanın ve gerekse “kurucu işlemler”in bir kuruluşu herhangi bir istisnaya yer vermeden kamu tüzel kişisi olarak nitelemeleri bu sonucu gerektirir. Diğer taraftan, kamu tüzel kişileri ile özel hukuk tüzel kişileri arasında, yapıları itibarıyla hiçbir fark yoktur. Aralarındaki fark; doğuşları, faaliyet konuları, işleyiş biçimleri, denetlenmeleri ve nihayet sona eriş biçimlerindedir (Akipek ve Akıntürk, 2007:519). Kamu tüzel kişilerinin üstlendikleri kamu hizmetine yönelik faaliyetlerinde gözettikleri kamu yararı ve kamusal usuller statüye ilişkin değil, işleyiş biçimine ilişkin bir ayrıcalık oluşturmaktadırlar.

Kurucu işlemler, bir kuruluşu kamu tüzel kişisi olarak kurmak yerine, özel hukuka tâbi tüzel kişi ya da özel hukuk tüzel kişisi şeklinde kurabilirler ve bu halde; bu kuruluşun özel hukuk tüzel kişisi olarak faaliyet göstermesinden başka bir amaçla hareket etmiş olamazlar. Bu kurumların, devletlerin bir kısım ticari işlemlerini özel hukuka göre yapma zorunluluklarının (Hawkel ve Parpworth, 1998:87) ve liberal politikalar doğrultusunda özel hukuka tâbi teşkilâtlanmaya yönelimlerinin de bir sonucu olduğu (Dallmayr, 1061:780) göz önüne alınırsa, bu amaç daha ön plana çıkmaktadır.

Anayasanın 123/son maddesine göre kurucu işlemlerle yapılandırılan bir kuruluşun, yukarıda da söylediğimiz gibi, kamu hizmetiyle görevlendirilmesi durumunda kamu gücü ayrıcalıklarıyla donatılması, kamu hizmeti üstlenmesinin doğal sonucu olarak görülmelidir. Ancak kurucu işlemlerin özel hukuk tüzel kişisi şeklinde kurduğu tüzel kişilere kamu hizmeti niteliği taşımayan bir görev vermeyi amaçlamış olması da ihtimal dairesindedir. Bunun için kuruluşun üstlendiği faaliyetin kamu hizmeti niteliğinde olduğunun da anlaşılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, ilk olarak denilebilir ki, kurucu işlemlerle kurulan ama kendisine verilen görevin kamu hizmeti olduğu herhangi bir veri ile tespit edilemeyen kuruluşun gerek kuruluş niteliği, gerek teşkilâtlanma şekli ve gerekse faaliyetleri bakımından özel hukuk tüzel kişisi kabul edilmesi gerektiği aşikârdır. Bir özel hukuk tüzel kişisine verilen görevin kamu hizmeti ya da idari bir nitelik taşıyıp taşımadığı ise, bunun toplumsal ihtiyaçları gidermeyi hedefleyip hedeflemediğine ve kamu görevlisi istihdam edebilme, tek yanlı yürütülebilir karar alıp uygulayabilme gibi yürütülüşüne ilişkin bir ayrıcalık içerip içermediğine bağlı olarak tespit edilebilecektir.

Açıklanan hususlar dikkate alındığında, kamu hizmeti yürütmek için kurulmuş ya da bir kamu hizmeti ile görevlendirilmiş özel hukuka tâbi tutulan tüzel kişilerin ya da özel hukuk tüzel kişilerinin üç yönlü olarak incelenmesi gerekecektir;

1. Bu kuruluşlar teşkilâtlanma şekli bakımından vakıf veya dernek ya da kooperatif formunda kuruldukları ya da “kamu tüzel kişisi” niteliğinde teşkilâtlandırılmadıkları için, özel hukuk tüzel kişisidirler ve “*özel hukuk organizasyonu idari kuruluşlar*”dır (Maurer, 2006:530). Bu yönden kapsam itibarıyla kamu tüzel kişileri, görevlendirme ya da izin veya sözleşme usulü ile görevlendirilmiş tüzel kişiler dışındaki tüzel kişiler diye anılabilecektir (Derdiman, 2015:55).
2. Kurucu işlemlerle özel hukuk tüzel kişisi ya da özel hukuka tâbi tüzel kişi olarak kurulan tüzel kişilikler; kurulmaları, hiyerarşik yapılanmaları, görev ve yetkileri ile buna bağlı ast-üst dizilişi gibi konular bakımından kamu tüzel kişisi olarak nitelendirileceklerdir. Çünkü başta, “*kurma (görevlendirme ve yapılandırma)*” kamu hukuku kapsamında olduğu gibi, kurma işleminin kendisi de ayrıca bir kamu hukuku işlemidir. Örneğin Uyuşmazlık Mahkemesi bir kararında, 351 sayılı Kanunla “*tüzel kişiliği olan ve özel hukuk hükümlerine bağlı*” olarak kurulan *Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumunun*, kamusal örgütlenme içinde yer almasını ve organlarının işlevlerini nazara alarak ve kuruluşunun dayandığı 351 sayılı kanunun bir *kamu kanunu* olduğundan hareketle kamu kurumu olduğunu kabul etmiştir (UYM, 1981’den Akt.: Yenice ve Esin, 1983:393). Dahası, Anayasanın kamu tüzel kişilerinin kanun ve Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle kurulabileceği yönündeki 123/son maddesi karşısında; bu “kurucu işlemler”in kamu hizmeti ile görevlendirerek kurduğu bir kuruluşu “özel hukuk tüzel kişisi” niteliğinde kurmayı amaçladığını söylemek mümkün olamaz.
3. Kurucu işlemlerle özel hukuk tüzel kişisi ya da özel hukuka tâbi tüzel kişi olarak kurulan tüzel kişilikler, faaliyetleri itibarıyla da özel hukuk tüzel kişisi olarak görülecek olsalar bile üstlendikleri kamu hizmetlerine ilişkin faaliyetlerine bağlı olarak sahip oldukları kamu gücü ayrıcalıkları sebebiyle idari makam (Erkut, 1990:65’den Akt.: İsbir, 2017:476) ve dolayısıyla kamu tüzel kişisi olarak niteleneceklerdir.

Kendileri kamu hizmeti yüklenmiş oldukları ve örneğin TJK gibi bir kısım özel hukuk tüzel kişilerinin konumuzla ayrıca ilişkisi olduğu dikkate alındığında, bunların durumlarına da yeri gelmişken değinmekte yarar olacaktır. Kamu hizmet(ler)ini veya idari görevleri bir idari sözleşme ya da izin usulü ile görevlendirilerek¹⁹ üstlenmiş tüzel kişiler (teşkilâtlanma tarzı diyebileceğimiz) şekli ölçüte göre de (üstlendiği faaliyetleri bakımından) maddi ölçüte göre de, “kamu hukuku tüzel kişisi” olarak kabul edilemezler (Onar, 1966:1047; Dallmayr, 1961:787-788). Bunlar, kamu tüzel kişileri için Anayasal usulün gerektirdiği kurucu işlemlerle kurulmadıkları için *nitelik olarak da kamu tüzel kişisi değildirler*. İzah etmek gerekirse, bu tüzel kişiler,

19 “*Görevlendirme*” terimi, özel hukuk kişisine bir işi zorla yaptırmak gibi bir anlamı da içerebileceğinden; bunun yerine “*yetkilendirme*” terimi önerilebilir (Çal, 2012:174-175). Şurası var ki kamu yönetiminde yetki, verilen bir görevin yerine getirilmesi için kullanılır. Bu sebeple, izin ya da sözleşme ile görevlendirme terimini özel hukuk kişilerinin istekleri doğrultusunda görevlendirme şeklinde düşünmek gerekecektir.

üstlendikleri idari görevleri idarenin yakın denetim ve gözetiminde yapmış olmaktadır. Bunlar (idare ile aralarındaki ilişkinin bir vekâlet sözleşmesinden kaynaklanan ilişki olmadığı varsayıldığında), kamu hizmetlerini, idarenin vekili olarak, idare adına değil; “sözleşme” ya da “izin”den ve idare hukuku kurallarından kaynaklanan yetki ve sorumluluklar dairesinde kendileri yürütmüş olmaktadır. Dolayısıyla, yürüttükleri kamu hizmetlerinden yararlanan muhataplarıyla (=üçüncü kişilerle) doğrudan, kendileri muhatap olmaktadır. Söz konusu yapılar kamu yönetimi teşkilâtı içinde yer almazlar ve kurucu işlemlerle kurulan özel hukuk tüzel kişilerine nazaran daha fazla özel hukuka tâbidirler (Dallmayr, 1961:787). Bunların faaliyetlerinde garantör, izin veren ya da sözleşen idare yani kamu kuruluşudur (Ehlers, 2010:12). Bu kuruluşların, görev veren idareye karşı bir kısım hak ve borçları söz konusudur. Söz konusu kurumlar kendi statüleri ve üstlendikleri kamu hizmetlerini yürütürlerken de özel hukuk tüzel kişisi olarak görülürler (Onar, 1966:1048). Hatta bunların kamu hizmetlerinin muhatapları olan 3. kişilerle olan tüm uyumsuzlukları özel hukuka tâbidir (Gözübüyük ve Tan, 2013a:794; Onar, 1966:1048). Hal böyle de olsa bu tüzel kişiler, üstlendikleri (yürütülebilir karar almak ve uygulamak gibi özel hukuku aşan üstünlükleriyle donanmış) idari nitelikli faaliyetleri bakımından, hizmet verdikleri üçüncü kişilere karşı kamusal yetkileri ile sınırlı olarak kamu tüzel kişiliğine yaklaşmış (Onar, 1966:1046-1048) olmaktadır. Hatta sözleşme ya da izinle verilen kamu hizmetlerini yerine getirip getirmemekten doğan uyumsuzluklara ilişkin davalar idari yargıda açılabilir (örnek: Danıştay, 1966).

KAYNAKÇA

- ADAMOVICH, Ludwig K., FUNK, Bernd-Christian, HOLZINGER, Gerhart ve FRANK, Stefan L. (2009), **Österreichisches Staatsrecht Band: 4 Allgemeines Verwaltungsrecht**, Springer-Verlag, Wien.
- AĞAR, Serkan (2006), “*Kamu Kurumları (Hizmet Yerinden Yönetim Kuruluşları)Teorisi*”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S.65, ss.277-310.
- AKİPEK, Jale G. ve AKINTÜRK, Turgut (2007), **Türk Medeni Hukuku: Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, Cilt.1, 6.Baskı.
- AKÜZÜM, Hüseyin Ural (2016), “*Kamu Hukuku Açısından Vakıf Yükseköğretim Kurumları (Yasal Dayanakları ve Tüzel Kişiliği)*”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- AKYILDIZ, Ali (2009), “*İmparatorluktan Günümüze Türk Vakıf Hukuku Gelişmelerine Kamusal Bakış*”, **Prof. Dr. Ali Naim İnan’a Armağan** (Ed. Mehmet Ünal, Veysel Başpınar, Hasan Seçkin Ozanoğlu, Süleyman Yılmaz), Seçkin Yayınları, Ankara, ss.1007-1027.
- AKYILMAZ, Bahtiyar, SEZGİNER, Murat ve KAYA, Cemil (2018), **Türk İdare Hukuku**, Savaş Yayınevi, Ankara, 9. Baskı.
- AKYILMAZ, Bahtiyar, SEZGİNER, Murat ve KAYA, Cemil (2018a), **Türk İdari Yargılama Hukuku**, Savaş Yayınevi, Ankara.
- ARAT, Nilay (2009), “*Türk İdare Hukuku’nda Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları*”, **Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ARDIÇ, Kamuran (1975), “*Kamu İktisadi Teşebbüslerinin 1961 Anayasasına Göre Genel Kurulları, Denetim Usulleri ve Sonuçları*”, **Danıştay Dergisi**, S.5(18-19), ss.88-130.
- ATAY, Ender Ethem (2012), **İdare Hukuku**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 3.Baskı.
- ATAY, Ender Ethem (2012 ve 2020), **İdari Yargılama Hukuku**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2.Baskı.
- AVCI, Mustafa (2012), **Türkiye’de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları**, Adalet Yayınevi, Ankara.
- AYAN, Mehmet ve AYAN, Nurşen (2011), **Kişiler Hukuku**, Mimoza Yayınları, Konya, 3.Baskı.
- AYAYDIN, Cem (2008), **İdare Hukukuna Giriş** (Ders Notları), Yenilik Basımevi, İstanbul, Cilt.1.
- AYAYDIN, Cem (2008a), **İdare Hukukuna Giriş** (Ders Notları), Yenilik Basımevi, İstanbul, Cilt.2.
- BALTA, Tahsin Bekir (1970), **İdare Hukuku I**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, Ankara.
- BULL, Hans Peter ve MEHDE, Veiht (2009), **Allgemeines Verwaltungsrecht mit Verwaltungslehre**, 8. Auflage, C. F. Müller Verlag, Heidelberg.

- CLENCİ, Elizabeth (2020), **Vertretung von Juristischen Personendes öffentlichen Rechts vor den Höchstgerichten**, Diplomarbeit, Universität Linz, Wien, <https://epub.jku.at/obvulihs/download/pdf/5325685?originalFilename=true> (Erişim Tarihi: 24.05.2021).
- ÇAĞLAYAN, Ramazan (2015), **İdari Yargılama Hukuku**, Seçkin Yayınları, Ankara, 7.Baskı.
- ÇAĞLAYAN, Ramazan (2017), “*Hukukumuzda Kamu Tüzel Kişiliği Kavramı ve Kistasları*”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, S.7, ss.373-398.
- ÇAĞLAYAN, Ramazan (2018), **İdare Hukuku Dersleri “Temel Bilgiler”**, Adalet Yayınları, Ankara, 5.Baskı.
- ÇAL, Sedat (2012), **Türk İdare Hukukunda Ruhsat**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2.Baskı.
- DALLMAYR, Winfried R. (1961), “*Public and Semi-Public Corporations in France Law*”, **Law and Contemporary Problems**, S.26(4), ss.755-793.
- DERBİL, Süheyp (1955), **İdare Hukuku**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara, Cilt.1.
- DERDİMAN, Ramazan Cengiz (2014), **İdari Yargının Genel Esasları**, Aktüel Yayınları, Bursa, 3.Baskı.
- DERDİMAN, Ramazan Cengiz (2015), **İdare Hukuku**, Aktüel Yayınları, Bursa, 5.Baskı.
- DERDİMAN, Ramazan Cengiz (2015a), “*Başbakanlık ve Bakanlık Teşkilatlarında Kanun Hükmünde Kararnamelerle Yapılan Değişiklikler ve Hukukî Sonuçları*”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S.19(4), ss.189-225.
- DERDİMAN, Ramazan Cengiz (2016), “*Kamu Kurumlarının Tâbi Tutuldukları Vesayet Denetiminin Anayasal Temelleri Üzerinde Düşünceler*”, **International Turgut Özal Congress on Business Economics and Political Science PROCEEDINGS E-Book I: Political Science and International Relations**, 14-16 April 2016, Turgut Özal University Press, Ankara, ss.335-352, <http://www.intoc.org/wp-content/uploads/2016/04/pro-pols.pdf> (Erişim Tarihi: 01.05.2016).
- DETTERBECK, Steffen (2014), **Allgemeines Verwaltungsrecht mit Verwaltungsprozessrecht**, Verlag C. H. Beck, München, 12. Auflage.
- DRAF, Florian (2006), **Körperschaft des öffentlichen Rechts im nur formellen Sinn oder eingetragener Verein – ein Rechtsformenvergleich am Beispiel des Bayerischen Landkreistages im Vergleich mit dem Landkreistag Nordrhein-Westfalen**, Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Würde eines doctor iuris der Juristischen Fakultät der Bayerischen Julius-Maximilians-Universität Würzburg, Cuvillier Verlag, Göttingen.
- DURAL, Mustafa ve ÖĞÜZ, Tufan (2017), **Türk Özel Hukuku: Kişiler Hukuku**, Filiz Kitabevi, İstanbul, Cilt.2, 18.Baskı.
- DURAN, Lütfi (1982), **İdare Hukuku**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- DURAN, Lütfi (1997), “*Türkiye’de Bağımsız İdarî Otoriteler*”, **Amme İdaresi Dergisi**, S.30(1), ss.3-32.
- EHLERS, Dirk (2010), “*Verwaltung und Verwaltungsrecht im demokratischen und sozialen Rechtsstaat*”, **Allgemeines Verwaltungsrecht**, herausgegeben: Hans-Uwe Erichsen und Dirk Ehlers, Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, Berlin/New York.
- ERKUT, Celal (1990), **İdari İşlemin Kimliği**, Danıştay Yayınları, Ankara.
- EROĞLU, Hamza (1984), **İdare Hukuku**, Feryal Matbaası, Ankara, 4.Baskı.
- EROĞLU, Müzeyyen ve KUM, Melike (2010), “*Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının İdari Teşkilat İçindeki Yeri*”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.35, ss.175-198.
- ESENER, Turhan (2001), **Hukuk Başlangıcı**, Alkım Yayınları, İstanbul, 4.Baskı.
- GSB – GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI (2017), “*Federasyonlar*”, **Gençlik ve Spor Bakanlığı Kurumsal Web Sayfası**, <http://www.gsb.gov.tr/Federasyonlar> (Erişim Tarihi: 09.07.2017).
- FINDIKLI, Remzi ve BİLGİÇ, Veysel (2006), **İdare Hukuku**, Anadolu Yayıncılık, Ankara, 3.Baskı.
- FORSTHOFF, Ernst (1973), **Lehrbuch der Verwaltungsrechts Band I Allgemeiner Teil**, C. H. Beck’scheVerlagbuchhandlung, München, 10. Auflage.

- FUNK, William F. ve SEAMON, Richard H. (2016), **Administrative Law**, Published by Wolters Kluwer, New York, Fifth Edition.
- GİRİTLİ, İsmet, BİLGİN, Pertev ve AKGÜNER, Tayfun (2006), **İdare Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul, 2.Baskı.
- GÖZLER, Kemal ve KAPLAN, Gürsel (2019), **İdare Hukuku Dersleri**, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 21.Baskı.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref ve TAN, Turgut (2013), **İdare Hukuku – I Genel Esaslar**, Turhan Kitabevi, Ankara, 9.Baskı.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref ve TAN, Turgut (2013a), **İdare Hukuku- II İdari Yargılama Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 6.Baskı.
- GÜNDAY, Metin (2011), **İdare Hukuku**, İmaj Yayınları, Ankara, 10.Baskı.
- HATEMİ, Hüseyin (1979), **Medenî Hukuk Tüzel Kişileri I**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul.
- HATİPOĞLU, Osman Gökhan (2013), “*Türkiye Kızılay Derneği’nin Kamusalılığı: Bir Çözümleme Denemesi*”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, S.11(22), ss.167-189.
- HAWKE, Neil ve PARP WORTH, Neil (1998), **Introduction to Administrative Law**, Cavendish Publishing Limited, London.
- İNAN, Ali Naim (2005), **Medeni Hukuk**, Banka ve Ticaret Hukuk Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara.
- İNANÇ, Mehmet (2018), **Özel Hukuk Tüzel Kişilerinin İdari İşlemleri**, Oniki Levha Yayını, İstanbul.
- İSBİR, Begüm (2017), **Kamu Tüzel Kişiliği**, Turhan Kitabevi Yayını, Ankara.
- JELLINEK, Walter (1931), **Verwaltungsrecht**, Verlag Von Julius Springer, Berlin, Dritte Auflage.
- KALABALIK, Halil (2011), **İdare Hukukunun Temel Kavram ve Kurumları**, Sayram Yayınları, Konya.
- KALABALIK, Halil (2016), **İdari Yargılama Usulü Hukuku**, Sayram Yayınları, Konya, 10.Baskı.
- KARAHANOĞULLARI, Onur (2011), **İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme)**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- KIRSTE, Stephan (2017), **Theorie der Körperschaft des öffentlichen Rechts Verwaltungshistorische, Organisationstheoretische und Verwaltungsorganisationsrechtliche Aspekte**, Die Online-Version dieser Publikation ist auf heiBOOKS, der E-Book-Plattform der Universitätsbibliothek Heidelberg.
- KUNTOĞLU, Ömer Faruk (2011), “*Kamu Tüzel Kişiliği*”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KÜÇÜKYAĞCI, Nazif (2013), **Kamu Yararına Çalışan Dernekler**, Başbakanlık Yayınları, Ankara, <http://www.igb.gov.tr> (Erişim Tarihi: 08.09.2013).
- MAURER, Harmut (2006), **Allgemeines Verwaltungsrecht**, Verlag C. H. Beck, München, 16. Auflage.
- MAYER, Otto (1896), **Deutsches Verwaltungsrecht, Band: II**, von Duncker & Humblot, Leipzig.
- MEMİŞ, Emin (2014), **Genel İdare Hukuku Notları**, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- MERKL, Adolf (1942), **Umumi İdare Hukuku** (Çev. Bedri Tahir Şaman), Siyasal Bilgiler Okulu Yayını, Ankara.
- NOHUTÇU, Ahmet (2009), **İdare Hukuku**, Savaş Yayınevi, Ankara.
- ODYAKMAZ, Zehra, KAYMAK, Ümir ve ERCAN, İsmail (2011), **Anayasa Hukuku ve İdare Hukuku**, XII Levha Yayını, İstanbul, 13.Baskı.
- OĞUZMAN, Kemal, SELİÇİ, Özer ve OKTAY ÖZDEMİR, Saibe (2014), **Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 14.Baskı.
- ONAR, Sıddık Sami (1966), **İdare Hukukunun Umumî Esasları**, cilt: II, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul.
- OSTEN, Necmi (1968), **İdare Hukuku Dersleri**, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, Ankara.

- ÖZAY, İl Han (2002), **Günışığında Yönetim**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Gürbüz (2011), “*Belediye İktisadi Teşebbüsleri'nin Kuruluş Amacı, Hukuki Dayanakları ve Güncel Durum*”, **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S.21, ss.473-497.
- ÖZSUNAY, Ergun (1982), **Medeni Hukukumuzda Tüzel Kişiler**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul, 5.Baskı.
- ÖZYÖRÜK, Mukbil (1977), **İdare Hukuku Ders Notları**, Teksir Fotokopi, Ankara.
- PINAR, Burak (2010), “*Kamu Mali Yönetiminde Tüzel Kişilik Sorunu: 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrolü Kanununun Tüzel Kişiliğe Etkisine İlişkin Yargıtay Kararları Üzerinde Düşünceler*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S.12(Özel Sayı), ss.91-121.
- PLANAS, Ricardo Robles (2012), “*Strafe und Juristische Person*”, Eine Kritik des Art. 31bis des spanischen Strafgesetzbuches, **Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik**, 7/2012, ss.347-360.
- RASCHAUER, Bernhard (2009), **Allgemeines Verwaltungsrecht 3**, Vollständig überarbeitete Auflage, Springer Verlag, Wien.
- ROLLAND, Louis (1932), **İdare Hukuku** (Çev. İbrahim Âli), İstanbul Matbaası, İstanbul.
- SADIÇ, Veli ve İŞLER, İlyas İlker (2020), “*Kalkınma Ajansları ve Kamu Tüzel Kişiliği Kavramı*”, **Fiscaoeconomia**, S.4(3), ss.722-735.
- SAKINÇ, Süreyya (2016), “*Belediye İktisadi Teşebbüslerinin Kuruluş İşlemleri ve Denetimi*”, **Sakinç YMM Kurumsal Web Sayfası**, <http://www.sakincymm.com/userfiles> (Erişim Tarihi: 01.03.2016).
- SAKOWSKI, Klaus (2012), **Grundlagen des Bürgerlichen Rechts Eine Einführung für Wirtschaftswissenschaftler**, Zweite, überarbeitete und aktualisierte Auflage, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg.
- SANCAKDAR, Oğuz (2012), **İdare Hukuku: Teorik Çalışma Kitabı**, Seçkin Yayınları, Ankara, 2.Baskı.
- SAYIŞTAY BAŞKANLIĞI (2012), **Kayseri Melikgazi 2012 Yılı Denetim Raporu**, Sayıştay, Ankara, <https://docplayer.biz.tr/> (Erişim Tarihi: 29.05.2021).
- SEROZAN, Rona (2013), **Medeni Hukuk Genel Bölüm/Kişiler Hukuku**, Vedat Kitapçılık Yayını, İstanbul, 4.Baskı.
- SEVER, D. Çiğdem (2016), “*Bir Kamu Kurumu Olarak Vakıf Üniversiteleri ve Bu Üniversitelerde Çalışan Akademisyenlerin Hukuki Statüsü*”, **Legal Hukuk Dergisi**, S.159, ss.1175-1216.
- SONG, Ho-Young (1999), **Die Verselbständigung der juristischen Person im Deutschen und Koreanischen Recht**, Universitätsverlag Rasch, Osnabrück.
- STELKENS, Ulrich (2016), “*‘Grundbausteine’ des Verwaltungsorganisationsrechts: Juristische Person des öffentlichen Rechts, Organ, Organwalter, Behörde*”, **Juristische Ausbildung (JURA)**, S.2016(9), ss.1013–1025.
- ŞEKER, Gülseven (2012), “*İdari İşlemin Uygulanması*”, **E Akademi Hukuk Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi**, S.122, ss.1-35, <http://www.e-akademi.org> (Erişim Tarihi: 25.06.2016).
- TAN, Turgut (2013), **İdare Hukuku**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.
- TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI (2021), **Teşklât Şeması**, Bakanlık Kurumsal Web Sayfası, <https://www.tarimorman.gov.tr> (Erişim Tarihi: 31.05.2021).
- ULUSOY, Ali D. (2020), **Yeni Türk İdare Hukuku**, Yetkin Yayını, Ankara, 3.Baskı.
- Von TUHR, Andreas (1923), **Bürgerliches Recht Allgemeiner Teil**, Verlag von Julius Springer, Berlin.
- WALLERATH, Maximilian (2009), **Allgemeines Verwaltungsrecht**, Erich Schmidt Verlag GmbH & Co., Berlin, 6. Auflage.
- YAPRAK, Nurhan (2019), “*Belediye İktisadi Teşebbüslerinin Hukuki Niteliği*”, **Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- YASİN, Melikşah (2019), “*Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinin Türk İdari Teşkilat Hukukuna Etkileri*”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, S.36(1), ss.315-333.
- YAŞAR, Hasan Nuri (2013), **İdare Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul.
- YAYLA, Yıldızhan (2009), **İdare Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul.
- YENİCE, Kazım ve ESİN, Yüksel (1983), **Açıklamalı İctihatlı Notlu İdari Yargılama Usulü**, Arısan Matbaacılık, Ankara.
- YILDIRIM, Ramazan (2006), **Açıklamalı/Kaynakçalı İdare Hukuku Kavramları Sözlüğü**, Mimoza Yayınları, Konya.
- YILDIRIM, Ramazan (2012), **İdare Hukuku I**, Mimoza Yayınları, Konya.
- ZABUNOĞLU, Yahya Kâzım (1973), **Kamu Hukukuna Giriş**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara.
- ZABUNOĞLU, Yahya Kâzım (2012), **İdare Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, Cilt.1.
- ZANOBINI, Guido (1945), **İdare Hukuku** (Çev. Atıf Akgüç, Sahir Erman), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul.
- A16.İM (2009), Ankara 16. İdare Mahkemesinin 16.11.2009 tarih, 2007/247 Esas ve 2009/493 sayılı Kararı.
- AYM (1976), Anayasa Mahkemesinin 05.02.1976 tarih, 1975/179 Esas ve 1976/28 sayılı Kararı.
- AYM (1992), Anayasa Mahkemesinin 1992/42 sayılı Kararı.
- AYM, (1994), Anayasa Mahkemesinin 22.12.1994 tarih, 1994/70 Esas ve 1994/65-2 sayılı Kararı.
- AYM, (1995), Anayasa Mahkemesinin 28.06.1995 tarih, 1994/71 Esas ve 1995/23 sayılı Kararı.
- AYM (1996), Anayasa Mahkemesinin 26.06.1996 tarih, 1996/28 Esas ve 1996/24 sayılı Kararı.
- AYM (1997), Anayasa Mahkemesinin 15.05.1997 tarih, 1996/72 Esas ve 1997/51 sayılı Kararı.
- AYM (2003), Anayasa Mahkemesinin 24.12.2003 tarih ve 2002/43 Esas ve 2003/103 sayılı kararı.
- AYM (2004), Anayasa Mahkemesinin 13.07.2004 tarih, 2004/52 Esas ve 2004/94 sayılı Kararı.
- AYM (2006), Anayasa Mahkemesinin 13.03.2006 tarih, 2006/21 Esas ve 2006/38 sayılı Kararı.
- AYM (2006a), Anayasa Mahkemesinin 05.01.2006 tarih, 2005/8 Esas ve 2006/2 sayılı Kararı
- AYM (2007), Anayasa Mahkemesinin 24.01.2007 tarih, 2005/95 Esas ve 2007/5 sayılı Kararı.
- AYM (2007a), Anayasa Mahkemesinin 30.11.2007 tarih, 2006/61 Esas ve 2007/91 sayılı Kararı.
- AYM (2012), Anayasa Mahkemesinin 16.02.2012 tarih, 2011/35 Esas ve 2012/23 sayılı Kararı
- AYM (2017), Anayasa Mahkemesinin 29.11.2017 tarih, 2016/192 Esas ve 2017/160 sayılı Kararı.
- AYM (2020), Anayasa Mahkemesinin 22.01.2020 tarih, 2018/125 Esas ve 2020/4 sayılı Kararı.
- AYM, (2020a), Anayasa Mahkemesinin 11.06.2020 tarih, 2018/155 Esas ve 2020/27 sayılı Kararı.
- AYM (2020b), Anayasa Mahkemesinin 16.07.2020 tarih, 2018/104 Esas ve 2020/39 sayılı Kararı.
- AYM (2020c), Anayasa Mahkemesinin 01.10.2020 tarih, 2020/60 Esas ve 2020/54 sayılı Kararı.
- DANIŞTAY (1944), DİBK'nın 08.12.1944 tarih ve 58/141 sayılı Kararı.
- DANIŞTAY (1965), Danıştay 12. Dairesinin 1965/967 Esas ve 1965/10 sayılı Kararı.
- DANIŞTAY (1966), Danıştay 12. Dairesinin 29.09.1966 tarih, 1965/4166 Esas ve 1966/2693 sayılı Kararı.
- DANIŞTAY (1969), Danıştay 8. Dairesinin 13.10.1969 tarih, 1969/1302 Esas ve 1969/3062 sayılı Kararı.
- DANIŞTAY (1971), Danıştay 12. Dairesinin 11.05.2971 tarih, 1969/1498 Esas ve 1971/1220 sayılı Kararı.
- DANIŞTAY (1991), Danıştay 10. Dairesi ise, 20.03.1991 tarih, 1990/1614 Esas ve 1991/1024 sayılı Kararı.

- DANIŞTAY (2002), Danıştay 1. Dairesinin 2002/48 sayılı Kararı.
- DANIŞTAY (2002a), Danıştay 4. Dairesinin 16.05.2020 tarih, 2001/3376 Esas ve 2002/2064 sayılı Kararı.
- DANIŞTAY (1995), Danıştay 1. Dairesinin 05.04.1995 tarih, 1995/62 Esas ve 1995/60 sayılı Kararı.
- DANIŞTAY (1997), Danıştay 10. Dairesinin 27.05.1997 tarih, 1997/972 Esas ve 1997/2081 sayılı Kararı.
- DANIŞTAY (2003), Danıştay 1. Dairesinin 23.09.2003 tarih, 2003/109 Esas ve 2003/124 sayılı Kararı.
- DANIŞTAY (2005), Danıştay 8. Dairesinin 09.12.2005 tarih, 2005/5327 Esas ve 2005/5081 sayılı Kararı.
- DANIŞTAY (2006), Danıştay 13. Dairesi 20.6.2006 günlü, E:2005/5108, K:2006/2552 sayılı kararı
- DANIŞTAY (2007), Danıştay 5. Dairesinin 17.12.2007 tarih, 2007/5319 Esas ve 2007/6963 sayılı Kararı.
- DANIŞTAY (2008), Danıştay 8. Dairesinin 2008/8235 Esas sayılı Kararı.
- DANIŞTAY (2010), Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 06.05.2010 tarih, 2006/2958 Esas ve 2010/910 sayılı Kararı.
- DANIŞTAY (2012), Danıştay 10. Dairesinin 23.05.2012 tarih, 2008/11777 Esas ve 2012/2469 sayılı Kararı.
- DANIŞTAY (2013), Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 20.03.2013 tarih ve 2009/2026 sayılı Kararı.
- DANIŞTAY (2017), Danıştay 13. Dairesinin 13.03.2017 tarih, 2016/3107 Esas ve 2017/623 sayılı Kararı.
- DANIŞTAY (2018), Danıştay 13. Dairesinin 13.03.2018 tarih, 2016/ 3396 Esas ve 2017/624 sayılı Kararı.
- Devlet Personel Başkanlığının (DPB) 08.03.2006 tarih ve 380 sayılı Görüşü, <http://www.dpb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 09.11.2019).
- Devlet Personel Başkanlığının (DPB) 31.10.2008 tarih ve 19723 sayılı Görüşü, <http://www.dpb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 16.01.2018).
- Devlet Personel Başkanlığının (DPB) 07.10.2009 tarih ve 17769 sayılı Görüşü, <http://www.dpb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 09.11.2019).
- Devlet Personel Başkanlığının (DPB-2019a) 30.10.2009 tarih ve 19125 sayılı Görüşü, <http://www.dpb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 09.11.2019).
- UYM (1981), Uyuşmazlık Mahkemesinin 04.03.1981 tarih ve 81/9 sayılı Kararı.
- UYM (1990), Uyuşmazlık Mahkemesinin, 21.05.1990 tarih, 1990/12 Esas ve 1990/12 sayılı Kararı.
- UYM (1995), Uyuşmazlık Mahkemesinin 20.03.1995 tarih, 1995/2 Esas ve 1995/1 sayılı Kararı.
- UYM (1999), Uyuşmazlık Mahkemesinin 03.05.1999 tarih, 1999/1 Esas ve 1999/11 sayılı Kararı.
- UYM (2013), Uyuşmazlık Mahkemesinin 11.11.2013 tarih, 2013/1410 Esas ve 2013/1600 sayılı Kararı.
- UYM (2015), Uyuşmazlık Mahkemesinin 06.04.2015 tarih, 2015/178 Esas ve 2015/194 sayılı Kararı.
- UYM (2020), Uyuşmazlık Mahkemesinin 27.01.2020 tarih, 2019/599 Esas ve 2020/18 sayılı Kararı.
- VwGH (1974), Verwaltungsgerichtshof, Entscheidungsdatum: 22.1.1974, Geschäftszahl 399/73, Sammlungsnummer (VwSlg) 4634 F/1974, <https://www.ris.bka.gv.at/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).
- VwGH (1984), Verwaltungsgerichtshof, Entscheidungsdatum: 18.10.1984, Geschäftszahl 83/15/0106, Sammlungsnummer (VwSlg) 5926 F/1984.
- YARGITAY (1970), Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 09.03.1970 tarih, 1969/13124 Esas ve 1070/1919 sayılı Kararı.
- YARGITAY (1974), Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 04.10.1974 tarih, 1971/1-261 Esas ve 1974/1050 sayılı Kararı.
- YARGITAY (1978), Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 18.12.1978 tarihli Kararı (Yargıtay Kararlar Dergisi, S.5(4), ss.487).
- YARGITAY (1989), Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin 1989/2472 sayılı Kararı.
- YARGITAY (1997), Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin 1997/21516 sayılı Kararı.

- YARGITAY (2000), Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 26.04.2000 tarih, 1999/10-1058 Esas ve 2000/846 sayılı Kararı.
- YARGITAY (2001), Yargıtay 10. Hukuk Dairesinin 2001/1 sayılı Kararı.
- YARGITAY (2007), Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 12.12.2007 tarih, 2007/5-972 Esas ve 2007/972 sayılı Kararı.
- YARGITAY (2013), Yargıtay 22. Hukuk Dairesinin 23.10.2013 tarih, 2013/28148 Esas ve 2013/22168 sayılı Kararı.
- YARGITAY (2014), Yargıtay 5. Dairesinin 17.01.2014 tarih, 2013/16791 Esas ve 2014/516 sayılı Kararı.
- YARGITAY (2016), Yargıtay 22. Hukuk Dairesinin 16.02.2016 tarih, 2014/30034 Esas ve 2016/4139 sayılı Kararı.
- YARGITAY (2017), Hukuk Genel Kurulunun 09.06.2017 tarih, 2016/3 Esas ve 2017/4 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı.
- YSK (2015), Yüksek Seçim Kurulunun 01.02.2015 tarih ve 2015/107 sayılı Kararı.

Van Gölü'nün Korunmasına Yönelik Yapılan Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi: Adilcevaz, Ahlat ve Tatvan Belediyeleri Örneği*

Evaluation of the Activities Carried Out for the Protection of Lake Van: The Example of the Municipalities of Adilcevaz, Ahlat, Tatvan

Vedat YILMAZ

Doç. Dr., Malatya Turgut Özal Üniversitesi,
Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi,
Kamu Yönetimi Bölümü, vedatyilmaz1977@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4624-9824>

Makale Başvuru Tarihi: 01.12.2021

Makale Kabul Tarihi: 24.12.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Muhammed Cihat GÜNAY

Yüksek Lisans Öğr., Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi,
SBE, Kamu Yönetimi A.B.D., gunaycihat@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9139-6028>

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Van Gölü,
Belediye,
Adilcevaz,
Ahlat,
Tatvan,

Su, canlı varlıkların yaşamı için gerekli olan en önemli hayat kaynaklarından biridir. Geçmişten günümüze kadar suyun ekonomik, kültürel ve sosyolojik yönleri insan hayatını öncelikli olarak etkileyebilme potansiyeline sahip olmuştur. Bu bakımdan sularının korunması ve kullanımı konusunda gerekli olan hassasiyetin sağlanması önem arz etmektedir. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bu konuya bağlı olarak yaşanan sorunlara çözüm üretmek adına özellikle yerel yönetimler önemli faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu çalışmada Van Gölü'nün korunması ve değerlendirilmesine yönelik yerel yönetimlerin faaliyetleri gündeme taşınmaya çalışılmıştır. Van Gölü ve etrafında adı ile anılan Van ve Bitlis illeri bulunmaktadır. Çalışmada kıyı şeridinde yer alan Bitlis'in üç ilçesinin; Adilcevaz, Ahlat ve Tatvan ilçe belediyelerinin gölün korunması ve geliştirilmesine yönelik yapılan ve yapılması planlanan faaliyetleri ele alınmıştır. Çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup, veri toplanması sürecinde örneklem olarak alınan il ve ilçe belediye başkan ve yardımcılarını ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Yapılan çalışmada; Van Gölü'nün büyük bir kısmının yer aldığı Bitlis il ve ilçe belediyelerinin gölün korunması ve göl kaynağından faydalanma noktasında faaliyetlerinin genel olarak yeterli düzeyde olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

ABSTRACT

Keywords:

Van Lake,
Municipality,
Adilcevaz,
Ahlat,
Tatvan,

Water is one of the most important life sources necessary for the life of living beings. Economic, cultural, and sociological aspects of water have had the potential to primarily affect human life from past to present. In this respect, it is important to ensure the sensitivity required for the protection and use of underground and groundwater. As in Turkey on behalf of the world to find solutions to problems, depending on the subject it carries out important activities in local governments. In this study, an awareness about the protection of surface waters is tried to be revealed. Activities of local governments for the protection of Lake Van in Eastern Anatolia Region of Turkey were investigated. Most of the waters of the lake are located within the borders of the province of Bitlis. In the study, the activities of Bitlis provincial municipality, Adilcevaz, Ahlat and Tatvan district municipalities, located on the shore of the lake were investigated. Qualitative research method was used as a method in the study and face-to-face interviews were conducted with Bitlis provincial mayor, district mayors and deputy mayors during the data collection process. In the study; it is concluded that the activities of Bitlis provincial and district municipalities, where a large part of the Van Lake is located, are generally not sufficient in terms of protecting the lake and utilizing the lake resource.

* Bu çalışma 21-22 Temmuz 2020 tarihinde gerçekleştirilen "Al Farabi 8. Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı"nda sunulan "Bitlis İl ve İlçe Belediyelerinin Van Gölü'nün Korunmasına Yönelik Yapılan Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi" başlıklı bildirinin genişletilmiş ve güncellenmiş halidir.

1. GİRİŞ

Türkiye’de Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan, kendine özgü kimyasal özellikleri ile öne çıkan, Van ile Bitlis İli sınırları içerisinde bulunan Van Gölü, Türkiye’nin en büyük, Ortadoğu’nun ise ikinci büyük gölüdür. Bu özelliğiyle hem ulusal hem de uluslararası alanda farklı bir statüsü olan gölün önemi yadsınamaz düzeydedir. Van Gölü kendi kimyasal özellikleri ile birlikte tabanında bulundurduğu uranyumla dikkatleri üzerine çekmektedir. Tuzlu ve sodalı suyu ile hem kendi kendini temizleme özelliğiyle hem de sudan elde edilen ürünler ile farkını ortaya koymaktadır.

Van Gölü ve kıyıları, bulunmuş olduğu yerleşim alanlarının turizm, kültür ve tarihine mihmandarlık yapabilecek düzeye getirilmesi bakımından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu noktada özellikle kıyı şeridinde yer alan yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir. Yerel yönetimler merkezi iradeninde desteğini alarak Van Gölü’nün korunması, tanıtılması ve geliştirilmesi konularında işlevlerini artırmaları önem arz etmektedir. Bu çalışmanın temel amacı da belirtilen konularda yerel yönetimlerin faaliyetlerinin gündeme getirilmesidir.

Çalışmada, Van Gölü kıyılarının çoğunlukla sınırına sahip Bitlis İline bağlı Adilcevaz, Ahlat ve Tatvan İlçe belediyelerinin Van Gölü’nün korunması, göldeki çeşitli canlı yaşamının sürdürülebilmesi ve turizmin geliştirilmesine yönelik faaliyetleri incelenmektedir. Çalışmada yöntem olarak literatür taraması, yüz yüze görüşme ve gözlem kullanılmış olup, Adilcevaz, Ahlat ve Tatvan belediye başkanlıkları ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. İlgili konularda ilçe belediyelerinin günümüze kadar yapmış oldukları faaliyetleri, devam edilen faaliyetleri ve gelecekte planlanan faaliyetleri hakkında genel olarak bilgiler edinilmiştir. Çalışmaya ilişkin Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Etik Değerlendirme Kurulunda gerekli olan izin alınmıştır.

2. TARİHSEL SÜREÇTE BELEDİYELER

Yerel yönetimlerin gerekliliği, varlığı ve geleceği genel anlamda bir demokrasi meselesi olduğu gibi yerel demokrasinin ve katılımcılığın sağlanması ve korunması da yerel demokrasinin gerekliliğidir. Bu gereklilik yerel yönetimler denilince ilk olarak akla gelen belediyeler konusu üzerinden ele alınmıştır. Osmanlı Devletinden günümüze kadar ki süreç genel olarak değerlendirilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde şehir yönetimleri de devlet yönetimi gibi tek elde toplanmıştı. Elbetteki tarihi kendi içinde değerlendirirken konuyu zaman ve zemin birlikteliğinden bağımsız ele almak “tarihi” bir hata olarak karşımıza çıkacaktır. Dolayısıyla dönemin gereği şehir yönetimleri hem idari, hem de adli yetkili ve atamayla başa gelen kadıya bırakılması bu açıdan değerlendirilmedi ki kadının buradaki varlığını belediye hizmetleri yerine getirilirken “gözetin” ve “yönlendiren” vasıflarıyla değerlendirmek gerekmektedir. Osmanlı devletinin iki önemli özelliği olan “teşkilatçılık” ve “vakıf kültürünün” yerelde de karşılık bulduğu gözle çarpıcıdır. Bu bağlamda, belediye yönetimini elinde bulunduran kadının mahalle temsilcileri ve naiplik ile yerelde teşkilatçılığı; belediye hizmetlerinde halkın zaman zaman inisiyatif alması vakıf kültürünü ortaya çıkarmaktadır. Bir açıdan yerelde katılımcılığın varlığına kanıt sunan bu iki özellikten mülahem olmaktadır ki belediye yönetimlerine geçiş zor olmamış, hatta Osmanlı-Türk idari teşkilatının en eski organlarından olan belediye, önemlerini günümüze kadar artırarak devam ettirmişlerdir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken bir husus da yerel ile imparatorluk arasındaki paralel geçişkenliktir. Genelde gücün tek elde toplandığı padişahlık sistemi ile yerelde gücün tek elde toplandığı kadılık sistemi; zamanla gücü kaybeden padişah ile yerel yönetimde kadıdan İhtisab Teşkilatı’na geçen yönetim yetkisi bu durumu somutlaştırmaktadır (Parlak, 2020:197-198).

Zaman, kuram ve kurum olarak “şehremaneti” ile “kadı” arasında bir konumda olan İhtisab Teşkilatı denetim yetkisiyle var olmuştur. Nitekim şehremaneti kurumu da ilk kuruluş aşamasında ayrı bir kamu tüzel kişiliği olmayan, fakat denetleyici olan; yerel yönetim olarak değil, merkeze bağlı bir yönetim olarak tasarlanmıştır. Temizlik gibi bazı hizmetleri yerine getirmekle görevli bir idari teşkilat olduğu da söylenebilir (Ortaylı, 1990:70). Şehremaneti kurulmasının öncesinde, İhtisab Nezaretî’nin ulaşım ile ilgili, yatırımcı değil, denetleyici bazı yetkileri bulunmaktaydı. İlk kuruluşta Şehremaneti’ne bu yetkilerin verilmemiş olmasının sebebi, öncelikle bu yeni idarenin ayrı hukuki kişiliğe sahip bir yerel yönetim kurumu olarak düşünülmemesi, kentin temizlik işleri başta olmak üzere bazı yerel hizmetlerin yürütülmesi ile görevli idari bir teşkilat olarak öngörülmüş olmasıyla ifade edilebilir (Ortaylı, 1990: 70). Bu noktada esas olan ilke, hizmette halka yakınlık anlayışıdır. Buna göre hizmetlerin yerine getirilmesi hususunda “yerinde” ve “yerinden yönetim” anlayışı hâkim kılınmaktadır (Keleş, 1995:6).

Anayasanın 127. maddesiyle Türkiye’de mahalli düzeydeki müşterek ihtiyaçların karşılanması amacıyla, merkezi yönetimin haricinde, karar organları seçimle iş başına getirilen mahalli idareler (yerel yönetimler) kurulmuştur (Mecek ve Doğan, 2015:225). Yerel yönetimler merkezi yönetimlere kıyasla vatandaşa olan mekansal yakınlık ve icrai bir yapı olması dolayısıyla ilk müracaat yeri ve kamusal ihtiyaçların daha etkili ve hızlı bir şekilde karşılandığı birimlerdir (Tunç, 2016:77; Kaypak vd., 2017:1800). Özellikle belediyeler yerel halka en yakın yerel yönetim birimi olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye’de modern belediye idaresinin kuruluş belgesi olan 1854 tarihli Şehremaneti Nizamnamesi’ne göre bu idarenin yapması gerekenler; şehir halkının günlük ihtiyaç maddelerini karşılamada olanak sağlamak, fiyatları tespit etmek, çarşı-pazar düzenini sağlamak ve vergilerin toplanmasının kolaylaştırılmasıdır (Ergin, 1995:1353). 1864 Vilayet Nizamnamesi ve 1868 Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi ile birlikte belediyenin görev tanımı daha da genişlemiştir. 1854 tarihli Şehremaneti Nizamnamesine göre ulaşım ile birlikte altyapı işleri de belediyenin görev tanımı içine girmiştir (Ortaylı, 2000:158; Akıncı, 2019:99-117).

Cumhuriyet’in ilk yılları da dikkate alındığında belediye hizmetinin kim tarafından ve ne şekilde yerine getirileceği çeşitli ve yakın tarihlerin kanunlarına konu olmuştur. Cumhuriyet öncesi dönemde belediye hizmeti yerine getiren yöneticilerin atama usulüyle görev başına getirilmeleri şehrin yönetiminde çeşitli sorunlar doğurmuştur. Bu duruma merkezin bütçesine bağlı olması da eklenince sorunların ekonomik ve yönetsel çeşitli kaynakları olmuştur. Erken Cumhuriyet döneminde belediyelerin ekonomik yeterliliğinin sağlanması noktasında çeşitli adımlar atılmıştır. Bu noktada özel sektörden elde edilen gelirlerden belediyelere özgü paylar sağlandığı görülmektedir (Öztürk, 2010:86- 87).

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren 1970’li yıllara kadar belediyelerin görev tanımı belediye hizmetlerinin sınırlarını oldukça aşmıştır. Özellikle merkezin yönetim anlayışıyla paralellik gösteren yönetim anlayışı yerel de yansımıştır. Belediye sınırları içerisindeki nüfusun ve toplu yapıların sayılarının çoğalması, mahalli müşterek ihtiyaçların nitelik ve niceliğinin artmasına yol açması sebebiyle daha geniş bir yönetim perspektifini zorunlu kılmıştır (Güler, 2021:31). Nitekim 1970’li yıllardan itibaren belediyelerce birtakım yetkiler ve görevler talep edilmiştir (Tekeli, 1990:52).

Tarihsel süreç içerisinde belediyelerin yasal gelişimlerine bakıldığında 1930-2005 yılları arasında, 75 yıl yürürlükte kalan 1580 sayılı belediye kanununa göre hareket edilmiştir. Bu süre zarfında yapılan önemli değişikliklerden biri de büyükşehir belediyesi sisteminin yürürlüğe konulmasıdır (Parlak, 2000:205). Büyükşehir belediye sistemi 1984 yılında 3030 sayılı yasa ile yürürlüğe girmiştir.

2004 ve 2005 yıllarında değiştirilen yerel yönetim yasaları ile yerel yönetimler konusundaki reform çalışmaları hız kazanmıştır. Söz konusu yasal düzenlemelerde önemli bir yeri olan (Tunç vd, 2019:259) 2005 tarihli 5393 sayılı belediye kanununun 3. maddesine göre belediyenin tanımı, “*belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisidir*”, şeklinde yapılmıştır. Günümüzde belediye sayısı, türlerine göre şu şekildedir; büyükşehir belediye sayısı 30, il belediye sayısı 51, ilçe belediye sayısı 922 ve belde belediye sayısı 386 olmak üzere toplamda belediye sayısı 1389’dur (E-İcisleri, 2020).

2012 tarih ve 6360 sayılı Kanun ile Türkiye'nin yönetsel yapısında köklü düzenlemelere gidilmiştir. Merkezi yönetim birimlerinden olan ve her geçen gün etkinliğini kaybeden "bucak" yönetimi önce büyükşehirlerde, sonrasında (2014 yılında 5442 sayılı yasa ile yapılan düzenlemeyle) ise bütün ülkede tamamen kaldırılmıştır. Kanun ile herhangi bir il belediyesinin büyükşehir belediyesi olabilmesi için, il mülki sınırları içerisinde toplam 750 bin nüfus koşulu getirilmiştir. Bu koşul büyükşehir olmadaki tek ölçüttür. Kanun ile büyükşehir belediyesi sınırı, il mülki sınırı olacak şekilde tekrar düzenlenmiştir. Büyükşehir belediyesi içinde öncesinde mevcut olan "ilk kademe belediyeleri" ve "kasaba belediyeleri" tüzel kişilikleri kaldırılarak bağımsız bir yerel yönetim birimi olmayan "mahallege" dönüştürülmüştür. Büyükşehir belediyesi olan illerde bulunan il özel idareleri ve köylerin tüzel kişilikleri kaldırılmış ve köyler mahallege dönüştürülmüştür (Mecek ve Atmaca, 2020:2072; Kaypak ve Yılmaz, 2016:32). Büyükşehir belediyeleri ile ilçe belediyeleri arasındaki görev ve yetki paylaşımları yeniden yapılmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında teknolojik değişimlerin, üretim araçlarındaki dönüşümlerin, kamu hizmetlerine yönelik taleplerdeki farklılaşmanın, katılım mekanizmalarının genişlemesi ve çok daha etkin olarak kullanılması ile yeni yönetim teknikleri ve ilkelerinin kullanılması etkili olmuştur.

2000’li yıllar ile teknolojik gelişmeler daha da büyük verilerin hızlı, kolay ve az maliyet ile elde edilmesine, depolanmasına, işlenmesine, analiz edilmesine ve ürün olarak kullanılmasına olanak sağlamıştır. Yerel ve bölgesel nitelikteki veriler ulusal ve hatta bazen küresel düzeyde birbirine entegre edilmiştir. Kullanılan teknolojiler yenilenerek daha hızlı, etkin, güvenli ve konforlu bilgi/hizmet akışı sağlanmıştır. İnsanlar arasındaki

ilişki ve etkileşim ağına makineler, akıllı cihazlar, sistemler, ağlar, uygulamalar, eşyalar ve hatta nesnelere de dâhil edilmiştir. Özel sektörde ve toplumsal yapıda gerçekleşen bu dönüşüm, kamu yönetimi anlayışında da köklü değişikliklere neden olmuştur (Yılmaz ve Mecek, 2021:103-104). Kamu yönetimi alanında yaşanan söz konusu dijital dönüşüm ile vatandaşların istek ve taleplerinin yerelde hızlı ve güvenilir bir şekilde karşılanması sağlanmıştır (Yılmaz, 2019:513). Bu süreçte toplumsal hayatta önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimle birlikte vatandaşların yaşadıkları yerlerde kamusal hizmetlere ilişkin talepleri de giderek değişmiştir (Karaca ve Öztürk, 2019:529).

Kısaca bahsedilen tarihsel süreç göstermektedir ki Türkiye’de belediyeciliğin ve yerel hizmet sunumu anlayışının köklü bir geçmişi ve birikimi bulunmaktadır. Bu geçmiş ve birikim, gelecek vizyonuyla harmanlandığında yerelde gelişimin ve değişimin öncüsü olarak belediyeler önemli bir rol üstleneceklerdir. Konumuz bağlamında değerlendirildiğinde ise belediyelerin Van Gölü’nün korunması ve geliştirilmesi yönünde ortaya koyacakları çalışmalar Van Gölü’nü bölgesine ve ülkesine değer katan bir pozisyona taşıyabilecektir.

3. VAN GÖLÜ HAKKINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Van Gölü, coğrafi açıdan, “*lav seti gölü*” olarak yüzyıllar öncesinde yer hareketlerinin etkisi ile meydana gelmiş olup, Üç bin altı yüz yirmi altı kilometrekarelik bir alana sahiptir. Deniz seviyesinden bin altı yüz kırk altı metre yükseklikte bulunan gölün en derin noktasıysa dört yüz elli bir metre olarak bilinmektedir. Gölün kuzeyinde Türkiye’nin 3. büyük dağı olan volkanik Süphan Dağı bulunmaktadır. Gölün oluşmasındaki rol ise lavları ile suyun birikmesini sağlayan, gölün batısında bulunan Nemrut Dağı’dır. Van Gölü’ne çeşitli kaynaklarda zaman içerisinde “*Ahlat Gölü*”, “*Tatvan Denizi*”, “*Erciş Gölü*”, “*Van Deryası*” isimlerinin söylendiği de bilinmektedir ayrıca Van Gölü havzasında yaşam olduğuna ilişkin işaretlerin M.Ö. 15.000 tarihlerine kadar uzandığı da belirtilmektedir (Demirtaş ve Subaşı, 2015:11-12).

Van Gölü tüm varlığı ile yüzyıllardır tarihe tanıklığını sürdüren önemli bir değerdir. Farklı toplumları havzasında barındıran Van Gölü, tuzlu ve sodalı olduğundan içerisine her canlıyı kabul etmeyen, kendisine bırakılan atıkları kendiliğinden temizleyen kendine özgü yapısı ile geçmiş zamandan itibaren; geleceğe yönelik iyi bir intibayı sağlamaktadır. Fakat bu konuda havzada yer alan yerel yönetimlerin, merkezi yönetimin taşradaki yönetim organlarının ve sivil toplumla beraber vatandaşların da Van Gölü konusunda bilinçlendirildiği yeni ve dinamik bir sürecin işletilmesi gerekmektedir.

Ortadoğu’nun 2. büyük su kütlesi olan Van Gölü, Van ve Bitlis il sınırları içerisinde yer almaktadır. Bitlis’in Adilcevaz, Ahlat ve Tatvan ilçeleri, Van ilinin ise Çaldıran, Edremit, Erciş, Gevaş, Gürpınar, Muradiye, Özalp, Saray, Tuşba, İpekyolu Van Gölü kıyılarında bulunan ilçelerdir. Toplamda 13 yerel yönetimin ev sahipliğinde bulunan kıyıların geçmişten günümüze kadar beklenen düzeyde geliştirilememiş olması çalışmanın temel konusu olmasının gölün geleceğine ilişkin bazı endişeleri ve umutları bir arada bulunduranın verdiği düşünceyle çalışma ele alınmıştır.

Van Gölü havzası, Van büyükşehir belediyesi, Bitlis belediyesi, Bitlis il özel idaresi, belediye başkanlıkları, ilgili bakanlıkların taşra teşkilatları, çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından yönetilmektedir. Van ili 2013 yılından itibaren yönetim sürecindeki paydaşlığına büyükşehir olarak devam etmektedir. Kıyı çoğunluğu ise Bitlis il sınırları içerisinde yer almaktadır. Bitlis ili kıyı yönetimi paydaşlığını Adilcevaz, Ahlat ve Tatvan ilçelerinin belediye yönetimlerine bırakmıştır. Van ilinde ise büyükşehir olmanın sorumluluğu gereği kıyı yönetimine Van Büyükşehir Belediyesi de doğrudan dâhil olmaktadır ve ilçelerle birlikte çalışmalar yapabilme yetisine sahiptir.

Orta Çağ dönemlerinden itibaren Van Gölü’nde denizcilik faaliyetlerinin olduğu bilinmektedir. Özellikle 13. yüzyıldan beri Van, Gevaş ve Tatvan limanı –adeta- hinterlant görevini görmüştür. Nitekim günümüzde de Tatvan ve Van aynı işlevi yerine getirmektedir. Kanuni döneminde Zal Paşa Gölün güvenliğini ve işleyişini sağlamak amacıyla Tatvan limanı civarında bir kale inşa ettirmiştir. Yine Kanuni dönemi vezirlerinden olan Lütfi Paşa tarafından gemiler inşa ettirilmiştir. Dönemin devlet büyüklerinin de şahıslarına ait gemileri olduğu rivayet edilmektedir. Gemi sayısının Evliya Çelebi tarafından elli olduğu ifade edilmiştir. Gemilerin göldeki varlığı ise ticaret olduğu belirtilmektedir. Ticari faaliyetlerin yoğunluğu sonucunda gemilerden vergi alındığı görülmüştür. 19. Yüzyılın başlarındaysa 70 kadar geminin olduğu her birinin yaklaşık 25 kişilik olduğu, yolcu ve yük taşımacılığı amacıyla kullanıldığı ifade edilmiştir. Kanuni döneminde yapılan seferlerde de göl üzerinden yapılan sevkiyatlar ile orduya destek sağlanmıştır (Demirtaş ve Subaşı, 2015:16-33).

Cumhuriyet dönemine kadar inişli-çıkışlı; küçük-büyük yapılan gemicilik ve denizcilik faaliyetleri Van Gölü Feribot İşletmesi ile daha profesyonel ve daha modern bir zemin bulmuştur. Bu durumun olumsuz yanları

da yok değildir. Nitekim özel teşebbüsler geri çekilmek zorunda kalmıştır. Gelir kaybı ile birlikte gölün kullanımı Tatvan ve Van arasında genellikle yük trenlerinin taşınması esasına dayandırılmıştır günümüzde de bu şekilde bir faaliyet ağı devam etmektedir.

4. VAN GÖLÜ'NÜN KORUNMASINA YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI

Çalışmanın bu kısmında Van Gölü kıyılarının çoğu sınırlarında bulunan Bitlis iline bağlı Adilcevaz, Ahlat ve Tatvan ilçe belediyelerinin Van Gölü'nün korunması, göldeki canlı yaşamının sürdürülmesi ve turizmin geliştirilmesine ilişkin faaliyetlerini değerlendirmek üzere ilgili belediyelerin başkan ve başkan yardımcılılarıyla yapılan yüz yüze görüşmeler değerlendirilmiştir.

4.1. Araştırmanın Metodolojisi

Çalışmada, Van Gölü kıyılarının çoğu sınırlarında yer alan Bitlis iline bağlı Adilcevaz, Ahlat ve Tatvan ilçe belediyelerinin Van Gölü'nün korunması, göldeki canlı yaşamının sürdürülmesi ve turizmin geliştirilmesine ilişkin faaliyetleri bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı da bahsedilen faaliyetlerin gündeme getirilmesidir. Bu bağlamda veri toplama yöntemi olarak gözlem ve yüz yüze görüşme metodları kullanılmış olup. 16/06/2020-17/06/2020 tarihleri arasında Adilcevaz, Ahlat ve Tatvan belediye başkanlıklarıyla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. İlgili konularda ilçe belediyelerinin günümüze kadar yapılmış çalışmaları, devam eden çalışmaları ve gelecekte planlanan çalışmaları hakkında genel olarak bilgiler edinilmiştir. Çalışmaya ilişkin Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Etik Değerlendirme Kurulundan gerekli olan izin alınmıştır.

4.2. Van Gölü'ne Yönelik Adilcevaz Belediyesinin Faaliyetleri ve Değerlendirilmesi

Adilcevaz, 1315 tarihli Van Salnamesi'nde cevizler vadisi olarak ifade edilmektedir. Tarihi ise Kalkolitik Döneme kadar uzanmaktadır. 1071 Malazgirt Zaferi, Adilcevaz-Ahlat-Malazgirt üçgeninde kalan bir bölgede Türk-İslam dünyasına kazandırılmıştır. 29 Mayıs 1855 tarihli Amasya Antlaşması ile Adilcevaz kesin olarak Osmanlı himayesine girmiştir. 23 Mayıs 1915 tarihinde Rus işgaline uğrayan Adilcevaz halkı aynı zamanda Ermeniler tarafından da çeşitli katliamlara maruz kalmıştır. Hem Rus hem de Ermeni mezaliminden kurtulmak isteyen halk göç etmek zorunda kalmıştır. 03 Mart 1918 tarihindeyse Rus işgalinden resmen kurtulmuştur. 2019 yılı verilerine göre nüfusu 30.499, 2020 verilerine göre ise nüfusu 30.530 kişidir (Adilcevaz, 2020; www.nufusu.com, 2021).

Adilcevaz, Van Gölü'nün en uzun sahil şeridinde sahip ilçe olarak tanınmaktadır. Nüfus olarak Tatvan ve Ahlat'tan sonra gelen ilçe, Süphan Dağı'na sırtını vermiş olup önüne de Van Gölü'nü ve kıyılarını almıştır. Adilcevaz'da Ahlat gibi tarihi yapıları ve doğal güzelliği ile ön plana çıkmaktadır. Kıyıları Tatvan ve Ahlat'a göre turizm için daha elverişlidir.

Van Gölü'nün korunması, geliştirilmesi ve turizme kazandırılması için Adilcevaz belediyesinin yapmış olduğu faaliyetler Adilcevaz Belediye Başkan Yardımcısıyla 16.06.2020 tarihinde yapılan görüşme sonrasında ulaşılan bilgiler şunlardır;

1. 2015 yılına kadar atıklar arıtılmadan Van Gölü'ne deşarj edilirken, 2015 yılında yapılan arıtma tesisi ile bu sorunun giderildiği ve tam kapasiteyle arıtma tesisinin faaliyet gösterdiği,
2. Bitlis ili sınırlarında gölün en uzun kıyı şeridinde Adilcevaz ilçesinin sahip olduğu,
3. Gölün etrafının belirli periyotlarla temizlendiği, ayrıca Adilcevaz Meslek Yüksekokulu ve ilçede bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullar tarafından da zaman zaman ilçenin kıyı şeridinin temizliğinin yapılmasına katkı sağladıkları,
4. İlçenin kıyı şeridinde belediye tarafından kadın ve erkeklere yönelik ayrı ayrı plajların yapıldığı,
5. Van Gölü Belediyeler Birliği tarafından yapılan koordinasyonlara katılımların sağlandığı,
6. Van Gölü aktivistleriyle görüşmelerin yapıldığı,
7. Şehir merkezine yakın bir mevkide Bitlis İl Özel İdaresi tarafından Sukay Projesinin gerçekleştirilerek su sporlarına ve eğlencelerine katkı sağlandığı, bu projeye yerli ve yabancı turistlerin ilçeye kazandırıldığı fakat yaz süresinin kısa olmasından kaynaklı ilçeye olan katkısının istenilen seviyede olmadığı,

8. İlçede bulunan plajların yanına yeni plajların yapılacağı,
9. Göle ve ilçeye hâkim bulunan Gabanlar mevkiine seyir terası kurulacağı,
10. Gölün etrafına Bungalov evlerin yapılacağı bilgilerine ulaşılmıştır.

Adilcevaz ilçe belediyesi gölün korunması, geliştirilmesi ve turizme kazandırılmasına ilişkin faaliyetler gerçekleştirdiği ve geleceğe yönelik planlamalarının olduğu, fakat yapılan ve yapılması planlanan faaliyetlerin bekleneni karşılayacak düzeyde yeterli olmadığı açıktır. Özellikle deniz turizmine ilişkin herhangi bir faaliyetlerinin olmayışı ve Tatvan ile Van ili arasında ulaşımı sağlayan gemilerin Adilcevaz'a uğramadan geçmesi, Bitlis İl Özel İdaresi tarafından büyük beklentilerle yapılan sukay projesinin isteneni karşılayamaması ve kısa aralıklarla arızaların yaşanması ilçede beklenen yerli ve yabancı turistlerin sayısını azaltmıştır. İlçede derelerin düzensiz bir şekilde göle akmasının kirliliğe sebep olması, gölün kıyı şeridinde özellikle yaz mevsiminde yaşanan kalabalıktan dolayı ortaya çıkan kıyı şeridindeki çevre kirliliğinin yeterli seviyede önlenememesi ilçede görülen öne çıkan sorunlar olarak ifade edilebilir.

4.3. Van Gölü'ne Yönelik Ahlat Belediyesinin Faaliyetleri ve Değerlendirilmesi

Ahlat, Süphan Dağıyla Nemrut dağı arasında yer alan plato üzerinde bulunmaktadır. Coğrafi özellikleriyle dikkat çeken Ahlat, Selçuklu Devleti'ne de başkentlik yapmıştır. Osmanlı Devleti'nin 1639 yılında İran ile yaptığı Kasr-ı Şirin antlaşmasıyla beraber Ahlat kesin olarak Osmanlı himayesine girmiştir. 1914 yılında uğradığı Rus işgalinden 21 Şubat 1916 tarihinde kurtulmuştur. 1929 yılında Van iline bağlanan ilçe, 1936 yılından itibaren Bitlis iline bağlanmıştır. İlçenin 2019 yılı nüfusu 40.699 kişi olup, 2020 yılı nüfusuysa 41.633 kişidir (Ahlat, 2020; www.nufusu.com, 2021).

Ahlat, Bitlis ilinin kıyı şeridinde bulunan üç ilçesinden biri olmasına ilaveten Selçuklu Devleti'nin başkenti olma özelliğiyle tarihte yerini alan önemli bir şehirdir. Tatvan'dan sonra büyüklük bakımından ikinci sırada bulunan Ahlat, bir kültür ve turizm kenti olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir. Özellikle son yıllarda 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi'nin anma etkinliklerinin kutlandığı ilçede Cumhurbaşkanlığı Külliyesi de inşa edilmektedir. Bununla birlikte tarihten aldığı sıfatı geleceğe taşıma noktasında önemli bir mevziyi yakalama noktasındadır.

Ahlat ve Adilcevaz'ı göl konusunda Tatvan'dan farklı kılan en önemli husus kıyı şeridinin uzunluğudur. Özellikle son yıllarda doğu ve güneydoğu gölgesinin yaz sıcağından bunalan yerli turistler Ahlat ve Adilcevaz'a yoğun şekilde ilgi göstermektedir. Selçuklu başkenti olması nedeniyle kültür turizmine ve kıyı şeridinde olduğu içinde yaz aylarında tatil için verimli bir ortamı sunmaktadır. Örneğin, *yüzmeye ve deniz ulaşımına elverişli olan gölün Ahlat tarafında doğal oluşumlarla meydana gelmiş üç plajı bulunmaktadır. Göl, rekreasyonel etkinlikler kapsamında su sporları ve eğlence aktiviteleri yapılmasına elverişlidir* (Çelik ve Meriç, 2017:311). Van Gölü kıyılarının genel bir sorunu olarak bakımsız olması elverişli ortamı her zaman ters yönde etkilemektedir.

Van Gölü'nün korunması, geliştirilmesi ve turizme kazandırılması için Ahlat Belediyesi'nin yapmış olduğu faaliyetler Ahlat Belediye Başkanı ile 16.06.2020 tarihinde yapılan görüşme sonrasında ulaşılan bilgiler şunlardır;

1. 2012 yılına kadar atıklar arıtılmadan Van Gölü'ne deşarj edilirken 2012 yılında yapılan arıtma tesisi ile bu sorunun giderildiği ve tam kapasiteyle arıtma tesisinin faaliyetinin devam ettiği,
2. Kıyı şeridine yapılacak yatırımların afet kodu nedeniyle yapılamadığını, bunun bir sorun olduğunu,
3. Derelerin düzensiz bir şekilde göle akmasının kirliliğe ve suların zayı olmasına neden olduğu, bu konuda, düzensiz suların göle bırakılmadan bir araya getirilmesini ve bu sayede hem tarımda hem de enerji üretiminde kullanılarak fayda elde edilmesi gerektiğini,
4. Göle bırakılan sulara bulunan kimyasal maddelerin gölün yapısını bozmasından duyduğu endişeyi,
5. Tam göl kenarında kurulan Cumhurbaşkanlığı Külliyesinin ulusal ve uluslararası toplantılar ile göl turizmine katkıda bulunacağını,
6. Önümüzdeki yaz sezonunda yeni plajların yapılacağını,
7. Gölün korunup geliştirilerek, Ahlat, Adilcevaz ve Tatvan ilçeleri olarak gölün kuzeyinde bir kültür havzası oluşturmanın bölgeye önemli katkılar sağlayacağı,

8. Çeşitli su sporları etkinlikleri ile hem tanınırlığın artırılması gerektiğini hem de turizmin geliştirilmesi konusunda önemli katkılar sağlanacağını,
9. İlçenin kıyı şeridinde belediye tarafından erkek ve kadınlara yönelik ayrı ayrı plajların yapılmış olduğunu belirtmiştir.

Ahlat ilçe belediyesi gölün korunması ve turizme kazandırılmasına ilişkin faaliyetler gerçekleştirdiği ve geleceğe yönelik planlamalarının olduğu, fakat yapılan ve yapılması planlanan faaliyetlerin yeterli seviyede olmadığı söylenebilir. Özellikle deniz turizmine yönelik herhangi bir faaliyetlerinin olmayışı ve Tatvan ile Van ili arasında ulaşımı sağlayan gemilerin Ahlat'a uğramadan geçmiş olması olumsuz bir yön olarak karşımıza çıkmaktadır. İlçede derelerin düzensiz bir şekilde göle akmasının kirliliğe sebep olması, gölün kıyı şeridinde de özellikle yaz mevsiminde yaşanan kalabalık nedeniyle meydana gelen kıyı şeridindeki çevre kirliliğinin istenilen seviyede giderilememesi ilçede görülen, öne çıkan sorunlar olarak sayılabilir. Van Gölü kıyısında yeni yapılan Cumhurbaşkanlığı Külliyesiyle hem bölgede hem Bitlis ilinde hem de Ahlat özelinde ciddi bir tanıtım fırsatının yakalandığı açıktır.

4.4. Van Gölü'ne Yönelik Tatvan Belediyesinin Faaliyetleri ve Değerlendirilmesi

Tatvan, Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin yerleşim yerlerinden birisidir. Özellikle Osmanlı döneminde İran'a yapılan seferlerde önemli bir geçit olma görevi görmüştür. Nitekim Kanuni Sultan Süleyman döneminde gölü korumak ve işleyişini sağlamak amacıyla Taht-ı Van kalesinin kurulduğu bilinmektedir. 1936 yılında ilçeye dönüştürülen Tatvan, Van ve İran'a ulaşımı sağlayan liman şehri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum ilçenin gelişmesinin de önünü açan önemli bir unsurdur (Tatvan, 2020). Tatvan'ın 2019 yılında nüfusu 93.189, kişi iken 2020 yılı nüfusuysa 94.697 kişidir (www.nufusu.com, 2021). Bu durum Tatvan'ın nüfusunun bir önceki yıla göre artış gösterdiği ve gelişmekte olan bir ilçe olduğuna işaret etmektedir.

Tatvan, Van iliyle birlikte Van Gölü'nü en aktif bir şekilde kullanan Bitlis ilinin ilçesidir. Bitlis'in kıyı şeridinde bulunan üç ilçesinden biri olan Tatvan, diğer iki ilçeden (Ahlat ve Adilcevaz) daha büyüktür. Bu büyüklükten kaynaklı olarak belediye kıyasında da aynı durum söz konusudur. Tatvan'ı etkin kılan faktörlerden en önemlisi Muş, Van ve Bitlis illerinin bağlantı noktasını oluşturmasıdır. Üstteki başlıkta da değerlendirildiği gibi Tatvan ve Van arasında göl üzerinden yapılan mal ve insan taşımacılığı yüzyıllardır varlığını korumuştur. Günümüzde de aynı durum devam etmektedir. Fakat çalışmanın ana sorunsalı olan gölün korunmasına ve geliştirilmesine ilişkin Tatvan Belediyesi'nin bu konudaki çalışmaları nelerdir ve yapılması gereken çalışmaların neler olduğu sorularına cevap olacak şekilde aşağıdaki görüşme notlarının sağlayacağı katkı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Nüfus olarak diğer iki ilçeden daha fazla olması ilçeyi daha güçlü bir konuma taşımaktadır.

16/06/2020 tarihinde Tatvan Belediyesinde sırasıyla İmar ve Şehircilik Müdürü, Feribot İşletmesi Eski Müdürü Şükrü Çelikyürek ve Belediye Başkan Yardımcısı ile görüşmeler yapılmıştır. İlk görüşme yapılan İmar ve Şehircilik Müdürü Tatvan ilçesinde yapılan çalışmaları şöyle ifade etmiştir;

- Tatvan sahil bandından ilk olarak sayı tahkimatı yapılmıştır, ardından dolguyla yollar ve parklar oluşturulduğunu,
- 100 dönümden fazla bir alan yeşil alan ve park olarak oluşturulduğunu,
- Özellikle son 15 yıldır gölün korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmaların yapıldığını,
- Yüzme alanı olarak kent merkezinden yaklaşık sekiz kilometre uzaklıkta bir kıyı şeridinin olduğunu,
- Sahil bandında bisiklet yolu yapıldığını,
- Van Gölü Aktivistlerinden haberdar olduğunu belirtmiştir.

Yapılan bu görüşmeye Feribot İşletmesi Eski Müdürü Şükrü Çelikyürek ise şu ifadelerle katkı sağlamıştır;

- 2005-2006 yıllarında eski feribot alanı olan 60-70 dönümlük alanın belediye tarafından park ve yeşil alan olarak Tatvan ilçesine kazandırıldığını,
- Tatvan ilçesinde gölle ilgili çalışmaların özellikle 2005 yılından sonra başladığını ifade etmiştir.

Van Gölü'nün korunması geliştirilmesi ve turizme kazandırılması için Tatvan Belediyesi'nin yapmış olduğu faaliyetleri Tatvan Belediye Başkan Yardımcısı aşağıdaki şekilde ifade etmiştir;

- 2007 yılına kadar atıklar arıtılmadan Van Gölü'ne deşarj edilirken 2007 yılında arıtma tesisi yapılarak bu sorunun giderildiği ve tam kapasiteyle arıtma tesisinin faaliyetini sürdürdüğü,
- Temizlik projesi ile kıyı şeridinin temiz tutulmasının planlandığını,
- Dalgıç ekibi oluşturularak su altında da temizlik faaliyetlerinin gerçekleştirildiğini,
- Temizlik projesi kapsamında iş makinesinin alındığını, bunun için 50-60 milyonluk bir yatırımın gerçekleştirildiğini,
- Marina Projesinin önümüzdeki yaz sezonu için sonuçlandırılacağını,
- Bakanlık bünyesinde sağlanan koordinasyona mevcut belediye başkanının katılım sağladığını,
- Van Gölü'nü koruma ve geliştirme noktasında yerel halka yönelik bilinçlendirme çalışmalarının sürdürüldüğünü,
- Son olarak Van Gölü Aktivistlerinden haberdar olduğunu belirtmiştir.

Tatvan ilçe belediyesi gölün korunması ve turizme kazandırılmasına yönelik faaliyetler gerçekleştirdiği ve geleceğe yönelik planlamalarının olduğu, ancak yapılan ve yapılması planlanan faaliyetlerin yeterli düzeyde olmadığı aşikardır. Özellikle deniz turizmine yönelik herhangi bir faaliyetlerinin olmaması Tatvan ve Van ili arasında ulaşımı sağlayan gemilerin Tatvan'ın ve Van Gölü'nün tanıtımı noktasında iyi bir fırsat olduğu açıktır. Tatvan'ın tarihten gelen avantajlı konumunun günümüze kadar artırılarak sürdürülemediği olması önemli bir kayıp olduğu söylenebilir. İlçede derelerin düzensiz bir şekilde göle akmasının kirliliğe sebep olması, gölün kıyı şeridinde özellikle yaz mevsiminde yaşanan kalabalıktan dolayı ortaya çıkan kıyı şeridindeki çevre kirliliğinin yeterli seviyede önlenememesi ilçede görülen başlıca sorunlar olarak sıralanabilir. Kıyı imkânlarının görece kısıtlı olduğu Tatvan, yapılacak çeşitli yatırımlar ile ulaşımın göl üzerinden hem mal hem de yolcu taşımacılığı için elverişli bir yapıya sahiptir. Özellikle Marina projesi bu konuda dikkat çekicidir.

SONUÇ

Van Gölü, ülke ve bölge coğrafyası bakımından değeri tartışılmaz bir öneme sahiptir. Havzasında bulundurduğu halka çeşitli özellikleri ile yüzyıllardır hizmet sunmakta olan gölün, yerel yönetimler tarafından hangi ölçüde korunup geliştirildiği bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Yerel yönetimlerin, halkın yönetime doğrudan katılımının sağlandığı en önemli birimler olmasından dolayı, doğal varlıkların yerel halkın ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda korunması, geliştirmesi ve geleceğe taşınması noktasında sorumluluk üstlenmesi en haklı beklenti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kıyı şeridinde yer alan belediye yönetimlerinin Van Gölü havzasından tek başına sorumlu olmadığı bilinmektedir. Ancak toplamda on üç belediye olan Van Gölü havzasında yerel yönetimler sayısal olarak üstünlüğe sahiptir. Bu doğrultuda belediye yönetimlerinin göl politikalarını, gölle ilgili çalışmalarının bölgeye ve bölge halkına hizmet sunacak düzeyde olması önem teşkil etmektedir. Bir doğal kaynak ve doğal zenginlik olan gölün en verimli şekilde halk, doğa ve turizm ile bütünleştirilmesi öncelikli beklentidir. Bitlis ili özelinde yapılan bu çalışma bağlamında görülmüştür ki hala gölün önemi yeterli düzeyde anlaşılammıştır. Bu durum sadece çalışmanın sonucu değil aynı zamanda bölge insanının da göl ile şikâyetlerinin bir ispatı niteliğindedir.

Tatvan Belediyesi'nin Van Gölü ile ilgili çalışmaları değerlendirildiğinde; Tatvan Belediyesi, Bitlis ilinin diğer ilçeleri ile kıyaslandığında birçok açıdan daha büyüktür. Bu bakımdan Tatvan belediyesinden yerel halkın beklentiside daha büyüktür. Tatvan belediyesi gölün korunmasına yönelik birtakım faaliyetlerinin bulunduğu ancak yapılan faaliyetlerin yeterli düzeyde olmadığı açıktır. Bu durumun nedeni olarak belediye başkan yardımcısı 'yönetimlerin, enerjilerini alt yapı-üst yapı' konularına harcadıklarına dikkat çekmiştir. Elbette ki sudaki canlılardan oy alamayacağını bilen her siyasetçi yatırımını oy alabileceği yerlere kaydıracaktır. Fakat su, bir değerdir ve varlığında kıymeti bilinmediği için Van Gölü, gün geçtikçe kirleniyor, verimsizleşiyor, değersizleşiyor. Günümüzde hangi belediyenin arıtmaları çalıştırıp çalıştırmadığı ya da hangi kapasite ile çalıştırdığı bile ayrı bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahlat Belediyesi'nin Van Gölü ile ilgili çalışmaları değerlendirildiğinde; Ahlat Belediyesi, Bitlis ilinin diğer ilçelerine göre daha gelişme gösteren bir belediyesidir. Göl ile ilgili çalışmaları ise daha umut vericidir. Gölün korunması ve geliştirilmesi konusunda daha bilinçli bir profili olan mevcut yönetim, gölü koruma ve geliştirme konusunda dinamik bir tavır içinde olduğu, gölün korunması ve geliştirilmesi hususunda diğer paydaşlar ile beraber yol alınması gerektiği düşüncelerinin olması olumlu bir yaklaşımdır. Ahlat belediyesinde gölün

korunmasına yönelik, arıtma tesisinin yapılması gibi bir takım faaliyetleri bulunmakla birlikte yapılan faaliyetlerin yetersiz ve basit düzeyde kaldığını söylemek yerinde olacaktır.

Adilcevaz Belediyesi'nin Van Gölü ile ilgili çalışmaları değerlendirildiğinde; Adilcevaz Belediyesi, Bitlis ilinin en uzun sahil bandına sahip olan ilçesi olmasına rağmen bu durumdan en az verimi almaktadır. Ahlat ile birlikte yaz aylarında yerli turistlerin ilgi odağında bulunan Adilcevaz, diğer ilçelere kıyasla uzun plajlarıyla ortaya fark koymaktadır. Fakat istenilen seviyede gölün korunduğu ya da gölün nimetlerinden faydalandığı söylenemez.

Sonuç olarak görüşme yapılan üç (Adilcevaz, Ahlat ve Tatvan) belediyenin gölün korunması ve geliştirilmesine yönelik yapmış olduğu faaliyetlerin yetersiz olduğu, özellikle derelerin düzensiz bir şekilde göle akmasının önlenmesi, arıtma tesislerinin düzenli bir şekilde kullanılması, gölün korunmasına ve geliştirilmesine yönelik yapılan çalışmaların artırılması, tüm havzada kıyıların turistik seviyelerde geliştirilmesi, turizm kültürünün canlandırılarak istihdam alanı oluşturulması, bölgenin refahına ve güvenliğine dönük alt yapı-üst yapı çalışmalarıyla gölün bir cazibe merkezi haline getirilmesi, gölün ekosisteminin korunması ve geliştirilmesi, gölün uluslararası programlara ev sahipliği yapmasının önünün açılması başlıca beklenti ve öneriler olarak sıralanabilir.

KAYNAKÇA

- AKINCI, Berat (2019), “*Presidential Government System Model in Local Governments: Case of Gaziantep Metropolitan Municipality*”, **Innovative Approaches in Social, Human and Administrative Sciences** (Ed. H. Hale Künuçen, Xatire Quliyeva, Yılmaz Seçgin), Ekin Publishing House, Bursa, ss.99-116.
- ÇELİK, Sedat ve MERİÇ, Sağbetullah (2017), “*Ahlat'ın Rekreatif Turizm Potansiyelinin GZTF Analizi ile Değerlendirilmesi*”, **Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.9, ss.295-311.
- DEMİRTAŞ, Mehmet ve Subaşı, Oktay (2015), **Osmanlıdan Cumhuriyete Van Gölü Denizcilik Tarihi**, Mega Basım Yayın, İstanbul.
- ERGİN, Osman Nuri (1995), **Mecelle-i Umur-ı Belediye**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını, İstanbul, Cilt.1-3.
- GÜLER, Fatih (2021), “*Kentleşmenin Bireylerin Yönetim Hakkını Zedelemesi Açısından Kat Mülkiyeti Kanununun Yönetim Planına İlişkin Bazı Hükümlerine Eleştirel Yaklaşım ve Öneriler*”, **Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi**, S.17(1), ss.17-34.
- KARACA, Yusuf ve ÖZTÜRK, Namık Kemal (2019), “*Yeni Nesil Belediyecilik: Dijital Belediye Uygulamaları*”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.2(3), ss.528-537.
- KAYPAK, Şafak ve YILMAZ, Vedat (2016), “*Hatay Büyükşehir Yapılanma Sonrasında Çevre Sorunlarına Yaklaşım ve Çevre Düzenlemeleri*”, **Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.5, ss.25-50.
- KAYPAK, Şafak, YILMAZ, Vedat ve BİMAY, Muzaffer (2017), “*Dijital Çağda Yerel Yönetimler*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.22(Kayfor Özel Sayısı), ss.1798-1813.
- KELEŞ, Ruşen (1995), “*Hizmette Halka Yakınlık (Subsidiarite) İlkesi ve Yerel Yönetimler*”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, S.4(1), ss.3-14.
- MECEK, Mehmet ve ATMACA, Yıldız (2020), “*Yerel Yönetimlerin İdari Yapısına İlişkin Mevzuat Analizi*”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, S.19(76), ss.2068-2087.
- MECEK, Mehmet ve DOĞAN, Hüsnü (2015), “*İstihdam Açısından Yerel Yönetimlerin Organizasyon Yapısı ve Personel Yönetimi*”, **İdari ve Mali Açısından Türkiye'de Yerel Yönetimler** (Ed. Mehmet Mecek, Mesut Doğan, Bekir Parlak), Bekad Yayınları, Antalya, ss.211-273.
- ORTAYLI, İlber (1990), “*Yerel Yönetim: Devraldığımız Miras*”, **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Ankara Büyükşehir Belediyesi Metropol İmar A.Ş. Yayını, 23-24 Kasım 1990, Ankara, ss.63-74.
- ORTAYLI, İlber (2000), **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- ÖZTÜRK, Ali İhsan (2010), **Osmanlıdan Cumhuriyete İmtiyaz Usulüyle Yürütülen İstanbul Belediye Hizmetleri (1852-1864)**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayını, İstanbul.
- PARLAK, Bekir (2020), **Türkiye’de Yerel Yönetimler**, Değişim Yayınları, İstanbul.
- T. C. ADİLCEVAZ BELEDİYE BAŞKANLIĞI (2020), “*Adilceviz Tarihi*”, **Adilceviz Belediye Başkanlığı Kurumsal Web Sayfası**, <https://www.adilceviz.bel.tr/adilceviz/adilceviz-tarihi> (Erişim Tarihi: 19/07/2020).
- T. C. AHLAT BELEDİYE BAŞKANLIĞI (2020), “*Ahlat Tarihi*”, **Ahlat Belediye Başkanlığı Kurumsal Web Sayfası**, https://www.ahlat.bel.tr/?page_id=806 (Erişim Tarihi: 19/07/2020).
- T. C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI (2020), “*Mülki İdare Birimleri*”, **İçişleri Bakanlığı Kurumsal Web Sayfası**, <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> (Erişim Tarihi: 10/12/2020).
- T. C. TATVAN BELEDİYE BAŞKANLIĞI (2020), “*Tatvan Tarihi*”, **Tatvan Belediye Başkanlığı Kurumsal Web Sayfası**, <http://www.tatvan.gov.tr/tatvan-tarihi> (Erişim Tarihi: 19/07/2020).
- TEKELİ, İlhan (1990), “*Cumhuriyetin Altmış Yıllık Belediyecilik Deneyinin Değerlendirilmesi Üzerine*”, **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Ankara Büyükşehir Belediyesi Metropol İmar A.Ş. Yayını, 23-24 Kasım 1990, Ankara, ss.44-56.
- TUNÇ, Ahmet (2016), “*Yerel Yönetimlerde Halkla İlişkiler Uygulamaları: Kilis Belediyesi Örneği*”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.6(2), ss.77-88.
- TUNÇ, Ahmet, BELLİ, Aziz ve AYDIN, Abdullah (2019), “*Yerelde Yönetişim Algısı Üzerine Bir Alan Araştırması: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Örneği*”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.18(1), ss.256-270.
- YILMAZ, Vedat (2019), “*Doğu Anadolu Bölgesinde E-Belediyecilik Hizmetlerinin Yerel Halk Tarafından Kullanım Düzeylerinin Değerlendirilmesi: Bitlis ve Muş Belediyesi Örnekleri*”, **E-Yönetişim** (Ed. Bekir Parlak, Kadir Caner Doğan), Beta Yayınevi, İstanbul, ss.509-532.
- YILMAZ, Vedat ve MECEK, Mehmet (2021), “*Kavram ve Kuramsal Açından Türkiye’de Dijital Kamu Yönetimi ve Dönüşümü*”, **Kamu Yönetiminde Değişim Olgusu: Global Trendler ve Yeni Paradigmalar** (Ed. Berat Akıncı), Nobel Yayınları, Ankara, ss.103-137.

https://www.nufusu.com/ilce/adilceviz_bitlis-nufusu, (Erişim Tarihi: 30/07/2021).

https://www.nufusu.com/ilce/ahlat_bitlis-nufusu (Erişim Tarihi: 01/08/2021).

https://www.nufusu.com/ilce/tatvan_bitlis-nufusu (Erişim Tarihi: 30/07/2021).

Dijital Pazarlama ve Markaların Müşteri Memnuniyeti

Digital Marketing and Brands' Customer Satisfaction of Brands

Kürşad ÖZKAYNAR

*Dr. Öğr. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,
Zara Ahmet Çuhadaroğlu MYO, kursadozkaynar@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1683-9591>*

Makale Başvuru Tarihi: 18.11.2021

Makale Kabul Tarihi: 27.12.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Tarık YOLCU

*Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi,
Hendek Meslek Yüksekokulu, tyolcu@subu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-4483-7860>*

Anahtar Kelimeler:

*Dijital Pazarlama,
Marka,
Tüketici
Davranışları,
Sosyal Medya,
e-Ticaret,*

ÖZET

Teknolojinin ilerlemesi ile beraber dijitalleşen hayat, tüketicilerin internet ortamında daha fazla vakit geçirmesine neden olmuştur. Bu durum, işletmelerin de dijital evrende yer almasını zorunlu kılmış; markalar, web siteleri, sosyal medya hesapları, elektronik pazaryerleri vb. ortamlarda varlık göstermeye başlamışlardır. Alışverişin değişen kuralları sonucunda pazarlamanın uygulama sahası genişlemiş ve markalar, müşterilerine daha fazla ulaşma imkânı bulmuşlardır. Aynı zamanda müşteriler de markalara birçok farklı kanaldan ulaşma, istek ve şikayetlerini iletme şansı yakalamışlardır. Karşılıklı artan bu etkileşim, beraberinde, müşteri memnuniyetinin sağlanmasında avantajlar ve dezavantajlar getirmiştir. Çalışmada, dijital mecraların önemine, doğru kullanım şekillerine ve müşteri memnuniyetinin sağlanması için dikkat edilmesi gereken hususlara değinilmiştir. Sonuç olarak internetin ortaya çıkmasından bugüne kadar uzun süre geçmesine rağmen, özellikle sosyal medya mecralarının yanlış kullanımına vurgu yapılmış, bunun önüne geçilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

Keywords:

*Digital Marketing,
Brand,
Consumer
Behavior,
Social Media,
e-Commerce,*

ABSTRACT

With the advancement of technology, digitalized life has caused consumers to spend more time online. This situation has made it necessary for businesses to take part in the digital universe; brands, websites, social media accounts, electronic marketplaces, etc. have begun to exist in environments. As a result of the changing rules of shopping, the application field of marketing has expanded and brands have found the opportunity to reach their customers more. At the same time, customers have had the chance to reach brands through many different channels and convey their requests and complaints. This mutually increasing interaction has brought advantages and disadvantages in ensuring customer satisfaction. In the study, the importance of digital channels, their correct use, and the issues that need to be considered to ensure customer satisfaction are mentioned. As a result, although it has been a long time since the emergence of the internet, especially the misuse of social media channels has been emphasized and suggestions have been made to prevent this.

1. GİRİŞ

Pazarlama disiplininin teknolojiden ayrı olarak geliştiğini veya değiştiğini söylemek güçtür. Her dönemin kendine ait teknolojik özellikleri, ister gelişme, ister değişme, isterse devrim niteliğinde olsun, mutlaka pazarlama disiplinine etki etmiştir. Bu etki, internet ve sosyal medya örneğinde olduğu gibi çoğu kez tutundurma karmasında daha fazla ön plana çıkmaktadır.

Özellikle tarih boyunca devrim niteliğindeki, matbaanın bulunması, ses ve görüntünün iletilmesinde sağlanan gelişmeler ile radyo ve televizyonun hayatımıza girmesi ve son olarak internetin ortaya çıkışı, pazarlama disiplininin gelişimi ile eşzamanlı seyir izlemektedir. Ryan da (2014:5) teknolojik gelişmeler ile pazarlama disiplininin evriminin adeta birbirlerine kenetlendiğini ifade eder. Buna göre, teknoloji ile pazarlama tarihinin belli başlı kilometre taşları aşağı yukarı şu şekilde işler;

1. Yeni teknoloji ortaya çıkar ve teknoloji uzmanlarıyla ilk geliştiricilerin muhafazasındadır.
2. Teknoloji pazarda daha sağlam bir yer edinir ve popülerleşir, böylece pazarlama disiplinin ve uygulayıcıların radarına girer.
3. İnovatif pazarlamacılar hedef kitlelerine ulaşmak için bu yeni gücü ehlileştirilmenin yollarını ararlar.
4. Teknoloji anaakıma göçer ve standart pazarlama etkinliğinin parçası haline gelir.

Bugün de bu adımlar hemen hemen gerçekleşmiş, internet ve bağlı teknolojilerin gelişmesi, öncül inovatif teknolojiler ve ardıl ürünler ile pazarlamanın dijitalleşme süreci başlamıştır. Bu sürecin kendine has teknolojileri olduğu gibi, nevi şahsına münhasır hayat tarzı ve kuralları da vardır. Tüm bunlar bir araya geldiğinde artık yeni ekosisteme dijital çağ adını vermek kolay olacaktır. Dijital çağa uygun olarak pazarlama da yoğun şekilde dijitalleşmiş, markalar, müşterilerine ulaşmak için dijital dünyanın araçlarını ve argümanlarını yoğun olarak kullanmaya başlamışlardır. Arthur'un (2011:231) ifade ettiği gibi,

“bu şekilde modern teknolojinin doğası, şirket yönetiminden üretim süreçlerinin optimum hale getirilmesine ve yeni kombinasyonların (yeni ürünlerin, yeni işlevselliklerin) yaratılmasına kadar bir çok alanda bir dizi yeni değişim gündeme getirmektedir: rasyonellikten anlam vermeye; ürün temelli şirketlerden beceri temelli şirketlere; bileşenler satın almaktan ittifaklar kurmaya; sabit hal faaliyetlerinden kesintisiz uyarlanmaya geçişi gündeme getirmektedir. Bu geçişlerin hiçbiri birden bire olmaz. Aslında eski ve yeni tarzların unsurları ekonomide bir arada olur”.

Çalışmanın ilerleyen kısmında dijital çağın yenilikleri doğrultusunda yapılan çalışmalarda yer yer geleneksel pazarlamanın tekniklerinin ve yöntemlerinin nasıl kullanıldığı örneklendirilmiştir. Bu çalışmada eski ve yeni olarak basit şekilde ifade edilen süreçleri Schmidt ve Cohen (2014:281) daha iddialı bir söylemle dile getirirler. Onlara göre tüm mesele iki uygarlığın hikayesidir. Bu uygarlıklardan ilki, insanoğlunun binlerce yıldır inşa ettiği ve gelişme halindeki fiziksel uygarlık, diğeri ise henüz oluşum aşamasındaki sanal, daha doğru bir ifadeyle dijital uygarlıktır. Yeni inşa edilen, oluşma ve olgunlaşma seyrindeki uygarlıkta pazarlama ve dijital pazarlamanın yeri ne olacaktır, aşağıdaki bölümde bu konu ele alınmıştır.

2. DİJİTAL PAZARLAMANIN GEREKLİLİĞİ

Yolcu ve Arslan'ın (2020) Tarabasız'dan (2013) uyarladığı tablo, pazarlama anlayışının teknoloji ile olan etkileşimini ifade etmesi açısından önemlidir.

	Pazarlama 1.0	Pazarlama 2.0	Pazarlama 3.0	Pazarlama 4.0
Amaç	Ürün satışı	Müşteri tatmini	Daha yaşanabilir bir dünya	Bugünden geleceği yaratmak
Ortaya çıkma nedeni	Sanayi devrimi	Bilgi teknolojileri	Yeni dalga teknolojiler	Sibernetik devrim ve Web 4.0
Ana pazarlama kavramı	Ürün geliştirme	Farklılaştırma	Değerler	Kitlesel özelleştirme
Değer önermesi	Fonksiyonel	Fonksiyonel ve duygusal	Fonksiyonel, duygusal ve ruhsal	Fonksiyonel, duygusal, ruhsal ve bireysel yaratıcılık
Müşteriyile ilişkiler	Birden çok'a operasyon	Birebir ilişki	Çoktan çok'a işbirliği	Çoktan çok'a işbirliği ve birlikte yaratma

Hal böyle iken günümüz dünyasında dijital pazarlamanın gerekliliği şeklinde bir başlık çok anlamsız görünebilir. Ancak sahaya baktığımızda orta büyüklükte ve küçük işletmelerin bir çoğunda dijital mecra kullanımının, bilinçli bir karardan ziyade, başkalarında olan bizde de olsun mantığında gerçekleştiğini görmek mümkündür. Güncellenmeyen internet siteleri, doğru dürüst paylaşım yapılmayan sosyal medya hesapları, bakılmayan ve cevaplanmayan elektronik postalar söz konusu iddiamızı doğrular niteliktedir. Oysa dijital dünya işletmeler için sayısız fırsatlar barındırmaktadır. Sadece geleneksel pazarlama ile dijital pazarlama arasındaki reklam bütçeleri farkı bile fırsatların büyüklüğünü göstermesi açısından önemlidir.

İşletmelerin büyük bir kısmı, işlerinin ya da ürünlerinin dijital mecralar için uygun olmadığını gerekçe göstererek bu konuda ihmalkar davranmaktadırlar. Oysa, göz ardı ettikleri en önemli gerçek, ürünleri veya işlerinden ziyade müşterilerinin dijital dünyada yerlerini aldığı gerçeğidir.

Dijital pazarlamanın gerekliliğini vurgulamak için dünyada ne kadar insanın dijital olduğuna bakmak muhtemelen yeterli bir gösterge olacaktır. Hootsuite (2021) tarafından her yıl düzenli olarak yayınlanan “We are Social” raporunun 2021 Ocak nüshasına göre mobil telefon kullanıcıları, dünya nüfusunun % 66,6’sına ulaşmıştır. İnternet kullanıcılarının oranı dünya nüfusunun % 59,5’lik kısmına ulaşmışken, aktif sosyal medya kullanıcıları dünya nüfusunun % 53,6’sına ulaşmışlardır. Bu oranlara, çok yaşlı nüfus, bebek ve çocuk nüfusu ile teknolojik alt yapı olarak yetersiz bölgeler de dahil edildiğinde dünya nüfusunun ne kadar büyük bir kısmının dijitalleştiği anlaşılacaktır. Söz konusu rapora ait grafik aşağıdaki gibidir;

Grafik 1. Dünya Dijital Haritası

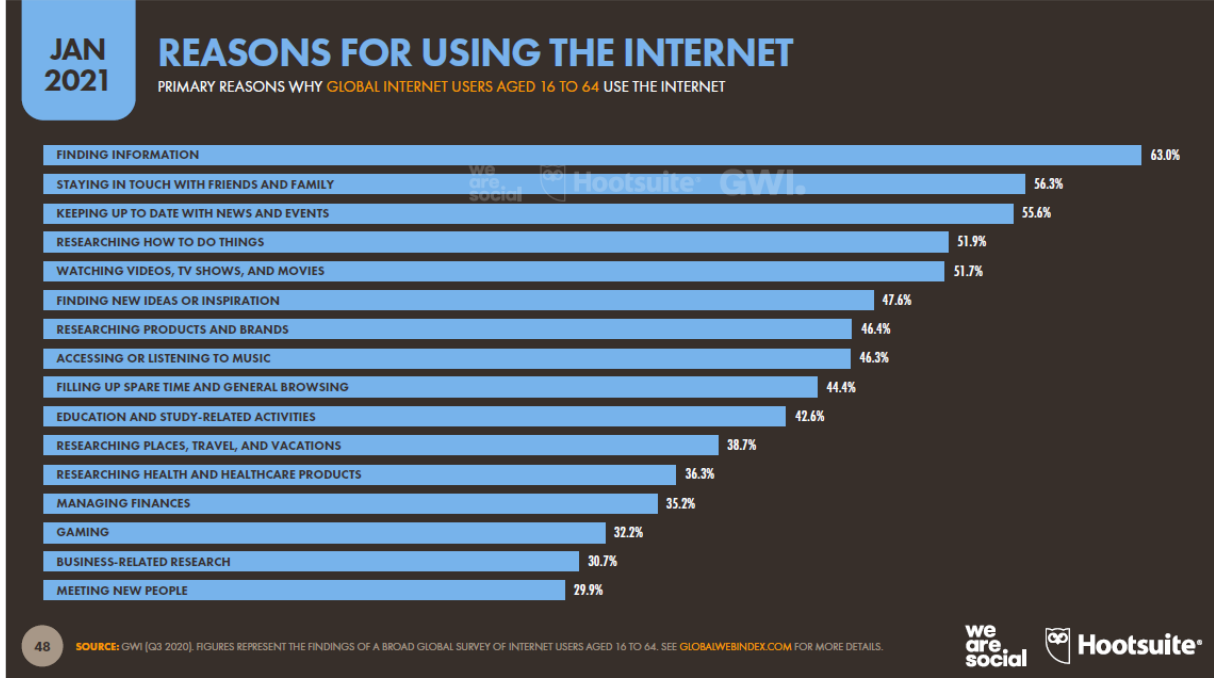
Kaynak: We are Social, Hootsuite, 2021

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü üzere, dünya üzerinde neredeyse hemen herkesin internet sitesi veya sosyal medyası olduğu durumundan hareketle, işletmenin dijital dünyada yer almasını arzu edenlerin genelde izlediği yol, alan yazında da belirtilen adımların basit halidir. Bu adımları Chaffey ve Smith'den (2013) aktaran Koçak Alan vd. (2018:495), elde et, kazan, ölç ve optimize et, sahip çık ve büyüt olarak ifade etmektedirler. Oysa Rayn (2014:33) sağlam bir dijital temel atmanın önemine daha çok vurgu yapar. Dijital pazarlama stratejisinin temelini oluşturan bileşenleri;

- İşini tanı
- Rekabeti tanı,
- Müşterilerini tanı,
- Ne yapmak istediğini bil,
- Nasıl yaptığını bil şeklinde ifade etmektedir.

Burada akla şöyle bir soru gelebilir. İnternette olan insanların bu aktivitelerinin ne kadar alışveriş ile ilgilidir. Yine söz konusu rapora göre (Hootsuite, 2021) kullanıcıların öncelikli kullanım amacı olarak yaptıkları sıralamada ürün ve marka araştırmaları için interneti kullanım oranı %46,4 olarak ifade edilmektedir. Bu orana, diğer insanların da ikincil veya ardıl internet kullanım sebepleri arasında alışverişin olduğu/olabileceği eklenince internette ne kadar büyük bir müşteri kitlesinin olduğu rahat anlaşılabilir. İnternet kullanım amacına yönelik grafik aşağıdaki gibidir;

Grafik 2. İnternet Kullanım Gerekçeleri

Kaynak: We are Social, Hootsuite, 2021.

3. DİJİTAL PAZARLAMADA ATILMASI GEREKEN DOĞRU ADIMLAR

Herşeyin olduğu gibi ürünlerin de markaların da dijital platformlara taşındığı konusu hemen herkesin üzerinde ittifak ettiği bir durumdur. Demir ve Yıldız'ın da (2021) belirttiği gibi, müşterilerin ihtiyaçlarını ve isteklerini anlamak için bu dijital platformlardaki etkileşimlerine dikkat etmek gerekir. Ancak en küçüğünden tutun en büyük işletmelere kadar dijital mecraaya taşınan ya da hali hazırda taşınmak isteyenlerin dikkat etmeleri gereken adımlar mevcuttur. Bu adımları kısaca başlıklar halinde açıklayabiliriz.

3.1. Dijital Dünya – Gerçek İnsan

Dijital dünyada yer alan veya taşınmak isteyen kurumların dikkat etmesi gereken ilk konu buradaki müşteri kitlesinin gerçek insanlardan ibaret olmasıdır. İnternetin ilk çıktığı dönemlerde dijital dünyanın, sanal alem olarak adlandırılması, internetin sohbet odalarından ibaret sanılması ve bu odalarda insanların sahte adlarla (nick name) yer alması, internetin tamamen sanal olarak algılanmasına yol açmıştır.

Gerçekten bugün de sosyal medya hesaplarında gerçek olmayan isim ve kimliklerin kullanımı elbette devam etmektedir. Ancak bu durumun giderek azaldığı görülmektedir. İnternet kullanıcıları giderek dijital dünyanın olası tehlikelerini kavramış, kendilerini korumaya yönelik tedbirleri almaya başlamışlardır. Bu durum neticesinde de gerçek kimlikleri ile sosyal medya hesaplarında kullanıcılar aktifleşmişlerdir. İnsanların gerçek ad ve soyad bilgileri ile dijital dünyada yer almasının bir diğer sebebi de firmalar ile iletişime geçme yani alışveriş yapma arzusudur. Yapılan alışveriş neticesinde sipariş, ödeme, kargo ve alışveriş sonrası hizmetler için tabi ki resmi bilgiler gerekmektedir.

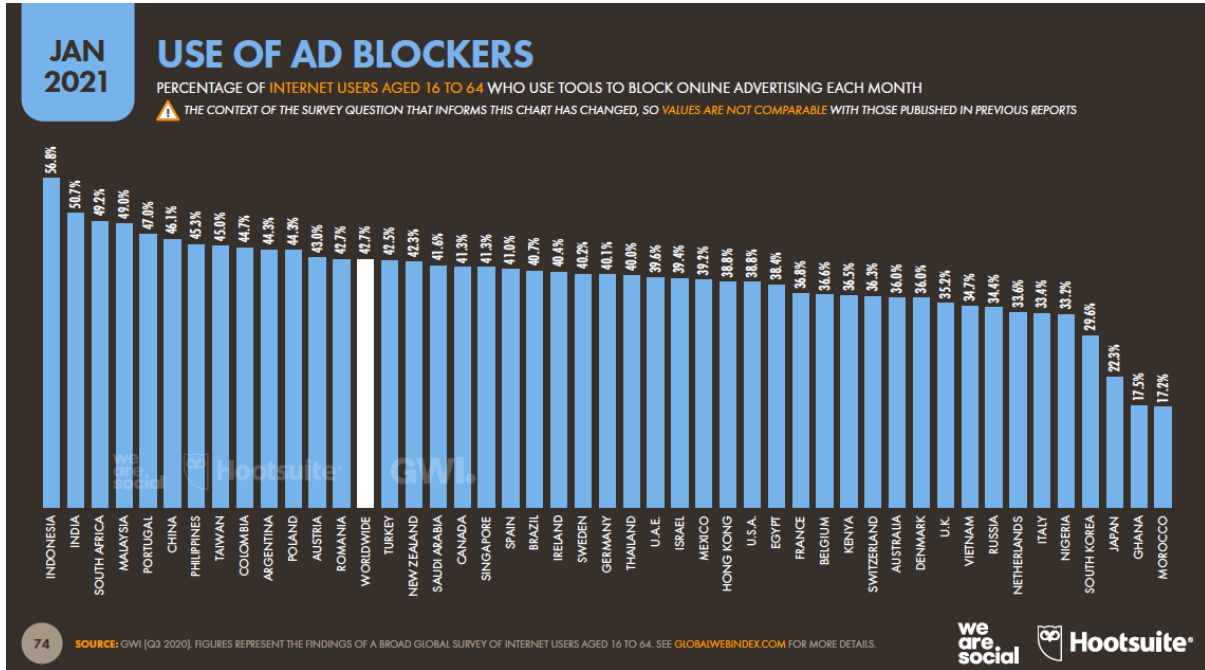
İşletmeler ellerindeki bu devasa boyuttaki veri tabanını (ki buna big data diyoruz) her ne kadar toplu analiz etse de her bir datanın ayrı bir insan olduğu gerçeğini göz önünde bulundurmamalıdır. Firmaların önündeki tek dikkat çekici konu bu değil elbette. Bu konunun devamında daha önemli bir durum mevcut. Buna kısaca dijital kabileler denilebilir.

Markanın ulaştığı insanın, kendi arzusuna göre markayı övmesi veya yermesi, ürünleri yahut hizmetleri kendine saklaması ya da paylaşması konusu da işletmeler için hayati derecede önemlidir. Başarılı bir çalışmanın viral etki yaratma ihtimali, hem maddi hem manevi anlamda işletmeler için dijital dünyanın bulunmaz nimetleri arasında sayılabilir. Mutlaka bu durumun tersi de söz konusu olabilir. Yani, firma hakkındaki olumsuz bir görüntünün, videonun veya yargının da viral olma ihtimali gerçeği unutulmamalıdır. Bu konuya müşteri memnuniyeti kısmında değinilecektir.

Müşteri memnuniyeti konusundan önce dijital müşteriyi tanımak, anlamak gerekmektedir. Çünkü dijital müşteri bazı alanlarda normal müşteriden farklı özellikler gösterebilir. Aksoy'a göre (2020) tüketiciler öncelikle hızlı seviyor, hızlı arıyorlar. Hızlı yüklenmeyen web sayfalarından, telefonları ile uyumsuz sitelerden kaçış başlıyor, bu sayfalar anında eleniyorlar. Ayrıca dijital müşterilerin bilgi alma konusunda da yoğun talepleri mevcut. Bilgi almak isteyenlere hızla dönüş yapılmazsa, bu işletmeler müşterilerin odağından çıkıyorlar. Bir diğer konu güven konusudur. Müşterinin mağazada gördüğü ile internette gördüğü ürün ve fiyatların aynı olması da büyük önem taşımaktadır. Herhangi bir farklılık söz konusu olursa firmaya güven anında düşüyor. Bu güveni inşa edecek diğer bir konu da şeffaflıktır. Firmaların şeffaf davranmaları, dijital tüketicilerin beklentileri arasında yer almaktadır.

Dijital müşterilerin en önemli özellikleri işletmelere verdikleri bilgilerin özensizce kullanılıp kullanılmamasıdır. Tahmin edileceği üzere bu müşteri tipi, kendisini sürekli rahatsız eden firmalardan hoşlanmamaktadır. Buna önlem olarak da reklamları engelleyen / bloklayan yazılımlar veya programlar kullanılmaktadır. Hootsuite (2021) raporuna göre bu konudaki dünya ortalaması % 42,7 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye ortalaması da dünya ortalamasına çok yakındır. İlgili grafik aşağıdaki gibidir;

Grafik 3. Ad Blockers Kullanım Oranları

Kaynak: We are Social, Hootsuite, 2021.

4. DİJİTAL PLATFORMLARDA MARKANIN KURGULANMASI

Dijital platformlarda markaların yeniden inşası ifadesi tartışmaya açık gibi görünebilir. Ancak, marka ne kadar köklü olursa olsun, yeni dünyaya uyum sağlamak zorundadır. Zira teknoloji kullanımının yaygınlaşmasının tüketici davranışı üzerinde farklı etkileri vardır (Ryan, 2014:19). Bu yüzden işletmeler yeni tüketiciye göre markalarını inşa etmek durumundadırlar. Ryan'ın Jüpiter Araştırma Şirketindeki analistlerden aktardığına göre bu etkileri yedi önemli başlık altında incelemek mümkündür;

Bunlardan birincisi, *karşılıklı bağlantı* konusudur. Yani sadece firmalar ile tüketiciler arasındaki bağlantı değil, tüketiciler ile tüketiciler arasındaki bağlantı da hayati öneme sahiptir. Elektronik postalar, anlık mesajlaşma uygulamaları, sosyal medya hesapları ve bunların aynı anda hepsinin birden kullanımı bu durumu çarpan etkisi ile büyütmede ve güçlü kılmaktadır. Tüketiciler sınırlar ve kısıtlamalar olmaksızın, dünyanın dört bir

tarafındaki diğer tüketiciler ile bilgi alışverişi yapabilmektedirler. Bu da her markanın veya ürünün çevresinde yeni bir dijital topluluğun oluşmasına sebep olmaktadır. Bu durum markalar açısından literatürde pek de yer almayan yeni bir güçlüğü ortaya çıkarmaktadır. Dijital kabilelerin (toplulukların) farklı ülkelerden ve farklı kültürlerden olması sebebiyle işletmelerin globalleşme ile glokalleşme arasındaki dengeyi koruma güçlüğü, işletmeleri bekleyen güçlükler arasında sayılabilir. İkinci bir güçlük, markanın bir ülkedeki yönetici veya personel hatalarının tüm dünyaya sirayet etmesi ve bunun çözümünün çok zor olmasıdır.

Teknoloji kullanımının yaygınlaşmasının tüketici davranışındaki ikinci etkisi, *teknolojinin, oyunun kurallarını herkes için eşitlemesidir*. Bu durum işletmeler için çok grift bir özellik arz etmektedir. Küçük işletmeler, büyük işletmelerin sahasına girebilir, bir şehirde faaliyet göstermek yerine tüm dünyaya açılarak pazarının coğrafi boyutunu ve pazar payını artırabilir. İçerik yaratabilir, kendisini ve ürünlerini tanıtabilir, diğer markaların ürünleri ile kıyaslanma imkanına kavuşabilir. Tabi ki tersi de durum söz konusudur. Teknoloji sayesinde büyük işletmeler dünyanın her yerine yayılabilir, küçük işletmeler üzerinde, maliyet ve fiyat avantajı ile rekabette ezici bir güç uygulayabilirler.

Üçüncü etki, *filtreleme* olarak adlandırılmaktadır. Bu kadar çok firmanın ürettiği içerikler ve bilgi bombardımanı karşısında tüketici doğal olarak hem kendini korumaya almak, hem de zamanını verimli kullanmak zorunda hissetmektedir. Beğendiği ya da görmek istediği içerik alternatiflerini kişiselleştirerek ön plana çıkarmak, istemediklerini bloklamak ya da yoksaymak suretiyle verilere ciddi anlamda filtre uygulamaktadır. Bunun için geliştirilmiş yazılımların her geçen gün artması ve giderek gelişmesi de buna dayanak olarak ifade edilebilir.

İstenmeyen mesajlar konusunda sadece yazılımlar değil, artık kanunlar da devreye girmektedir. Bir çok ülkede spam olarak adlandırılan her türlü mesaj devlet güvencesinde ciddi yaptırımlar ile karşılık bulmaktadır. Bu da Godin'in (2001) Permission Marketing kavramının önemini her geçen gün artırmaktadır. Çünkü Permission Marketing, kişiseldir, manalıdır ve beklenir (Godin, 2001:35).

Sütütemiz ve Kurnaz'ın (2012:104) bulguları da hem yukarıda bahsedilen durumu hem de alan yazını desteklemektedir. Buna göre tüketiciler kendilerine bilgi sağlandığını düşünüyor ise firmalara izin vermektedirler. Ayrıca, eğlenceli olduğu ve aşırı derecede rahatsız edilmedikleri müddetçe de firmalardan gelen mesajları almaya devam etmektedirler.

Dördüncü etki, *niş bütünleşmesinin artması* şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Özel zevk hobileri uyumlu olan ve bunları sürekli paylaşan insanların birbirlerini bulmaları neticesinde sanal ortamlarda birliktelikler artmaktadır. Yukarıda bahsedilmiş olan dijital kabileler daha homojen küçük gruplara bölünmekte ve öne çıkan bireysel taleplere yoğunlaşma artmaktadır.

Tüketicilerin davranışları üzerindeki beşinci etki, *mikro yayıncılıktır*. Binlerce yıl önce insanoğlu yazar konumunda idi. Anlatmak istediklerini, ardına bırakmak istediklerini mağara duvarlarına yazdığı dönemlerden bahsediyoruz. Yazının bulunması ve matbaanın icadı ile birlikte insanoğlu okur konumuna geçti. Bu durumu değiştiren devrimsel nitelikteki gelişme elbette internetin icadı olmuştur. Zira internet ile birlikte insanoğlu tekrar okur – yazar konumuna kavuşmuştur. Artık kişisel bloglar ya da mikro bloglar sayesinde insanlar istediği zaman, istediği şeyleri yazmaya, bunları tasnif etmeye, arşivlemeye, uzmanlık alanları veya hobileri konusunda panolar açmaya başlamışlardır.

Hem blogların çokluğu hem de mikro bloglardaki yazarların çokluğu yine işletmeler için bir zorluk ortaya çıkarmıştır. Bu sefer, firmalar tarafından değil, kullanıcılar tarafından devasa boyutlarda içeriğin üretilmesi ve firmaların bunları takip etme, analiz etme ve mümkünse cevap verme zorluğu... Bu konuda da *bot* denilen yazılımlar imdada yetişmiştir. Söz konusu yazılımlar her an interneti anahtar kelimeler bazında tarayarak, nerde ne konuşulduğu konusunda işletmelere yardımcı olmaktadır. Bu sistemlerin günümüzdeki gelişmiş versiyonları artık yapay zeka (AI) ile bütünleşmiş ve sorunları 7/24 çözmeye konusunda ilerleme kaydetmiştir.

Üretici – Tüketicinin yükselişi, altıncı madde olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitle üretiminin ve kitlesel pazarlamanın son demlerine yaklaştığımızı dair ifadedir bu aslında. Çünkü artık tüketiciler, üretime müdahil olmakta, ürün prototipinden başlayarak her aşamada söz sahibi olmaktadır. İnteraktif uygulamalar, sanal denemeler, hologram teknolojileri gibi kolaylıklar sayesinde, ürünün deneyimi ürün meydana gelmeden yaşanmaktadır. Bu imkanlar tüketicinin kişiselleştirme arzusu ile birleşince ortaya güçlü bir üretici-tüketici profiline çıktığını söylemek zor olmayacaktır.

Son maddeyi *her zaman ve her yerde* şeklinde özetlemek mümkündür. Teknolojinin ilerlemesi ile birlikte iş süreçlerinin kısılması, tüketici ihtiyaçlarının daha hızlı karşılanmasına olanak tanımaktadır. Hayatın her alanındaki tüketim hızının artması, tüketicilerin sabırsızlığını da beraberinde getirmektedir. Bir ay mektup

bekleyen insanlardan bir dakikada cevap bekleyen insanlara dönüşen toplumun, ürünlerin eline ulaşma aşamasında da aynı hızı beklemesi artık normal karşılanmaktadır. Aynı gün kargo, ertesi gün teslim hatta büyük şehirlerde aynı gün teslim imkanları gün geçtikçe artmaktadır. Ryan'ın (2014:21) ifadesiyle, “*dijital ekonomide zaman, coğrafi konum, yer ve fiziki depolama kapasitesi gibi unsurlar önemsiz detaylar haline gelmektedir*”.

5. DİJİTAL YAPI

Eskiden geleneksel medyadan internete geçildiğinde dijital pazarlama aracı olarak sadece internet siteleri ve bunlara bağlı elektronik posta adresleri anılmaktaydı. Günümüzde teknolojinin ilerlemesi ile birlikte hem dijital pazarlama araçlarının sayısı artmış hem de bu araçlara içerik sağlayıcı programlar, yazılımlar ve teknikler artış göstermiştir.

Dijital pazarlama araçları olarak internet siteleri ve bunların mobil versiyonları, siteler ile bağlı elektronik posta adresleri, sektörel pazaryeri siteleri, forumlar, sosyal medya platformları, bloglar, anlık yazışma / mesajlaşma uygulamaları ve bunların ticari versiyonları ile vloglar sayılabilir (Elektrikinfo, 2020). Aşağıda bu araçların belli başlı birkaç tanesine değinilecektir.

5.1. İnternet Sitesi

İşletmenin çalışma alanı ne olursa olsun ilk çıktığı günden bugüne kadar internet sitelerinin önemi artarak devam etmektedir. Tüketicilerin firmaya hızlı ve anlık ulaşma arzusu, kurumsal imaj ve verdiği güvenden dolayı internet siteleri hâlâ işletmeler için hayati öneme sahiptir. Özellikle ülkemizde “tr” uzantısını vermeye yetkili tek merkez olması, bu uzantıyı almak için gerçek kimlik bilgileri ile firmanın vergi levhası gibi evrakların istenmesi sebebiyle firmaların gerçekliği konusunda tüketici emin olmaktadır. İnternet sahteciliği ve kredi kartı dolandırıcılığı haberlerinin her geçen gün artması, tüketicilerin güvenilir firmalara ve onların internet sitelerine yönelmesine sebep olmaktadır.

İnternet siteleri, fiziki mağazanın sanal dünyadaki yansıması, bir anlamda vitrinidir. İnternet sitesinin bu işlevlerinin yanısıra banner reklam, elektronik posta, iletişim ve navigasyon bilgilerini barındırma, tüm ürünleri ve özelliklerini sergileme imkanı gibi çok çeşitli imkanları bulunmaktadır.

İnternet sitelerinin gücünü artırmak yani bulunabilirlik seviyesini yükseltmek için arama motorları optimizasyonu (SEO) gibi araçlardan da maksimum seviyede yararlanılması gerekmektedir. Zira günümüzde pek çok insan, internet sitesinin adını bilse dahi, direkt siteye girmek yerine bir arama motoruna yazmak ve oradan link vasıtasıyla siteye geçmek alışkanlığına sahiptir. Bir internet sitesi, sade, şık, görsel tasarımları zevkli, arayüzleri ve sayfaları kullanıcı dostu, aşırı reklamla boğulmayan özellikler sergilemelidir.

5.2. Sektörel Pazaryeri Siteleri

Günümüzde sektörel pazaryerleri küçük ve orta ölçekli işletmeler için birincil derecede önemli yerler haline gelmiştir. Büyük ve güvenilir markalar haricindeki küçük ve orta ölçekli işletmelerin direkt internet sayfalarından alışveriş yapma alışkanlıkları giderek gerilemektedir. Bunun başlıca sebebi güven unsurudur. Sektörel pazaryerlerinin aracı rolü, ödenen ücretin, ancak kargo tüketici tarafından teslim alındıktan ve ürün onaylandıktan sonra alıcı hanesine yansması gibi özellikler ticaretin bu yeni şeklini güçlü kılmıştır. Ücret ödemesine rağmen malın teslim edilmemesi ya da ayıplı olması gibi sorunlar, ticaretin her döneminde ve her şekilde kendini göstermiştir. Örneğin, Tuğluca (2016:251) tarafından incelenen ve Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yer alan, Haziran 1698 – Aralık 1698 tarihleri arasında tutulan 29 Numaralı Atık Şikayet Defterinde, sipariş edilen bir ürün / ürünün bedelinin alınmasına rağmen yapılmaması ile ilgili örnek şikâyet yer almaktadır. Tabii bunun yanı sıra ürün çeşitliliği, firmalar arasındaki rekabetten kaynaklı uygun fiyat avantajları, kampanyalar, ücretsiz kargo gibi fırsatlar da tüketicilerin tercih sebepleri arasında sayılabilir.

Nacar ve Özdemir'in (2021:206) alanyazın taramasında aktardıkları özet bilgilere göre, COVID-19'un hem ticari hem de sosyal hayata olan etkileri sebebiyle zaten artmakta olan ticari faaliyetlerin daha fazlası dijital dünyaya taşınmış ve e-ticaret sitelerinden ve sektörel pazaryerlerinden alışverişler artmıştır. Araştırmacıların Bhatti'den (2020:1450) aktardıklarına göre bu dönemde yapılan alışverişlerin yarıdan fazlasında tüketiciler, fiziksel mağazalardan değil, e-ticaret sitelerinden alışveriş yapmak istemişlerdir.

Fiziksel mağazalarda işletmelerin temel amacı olması gereken müşteri memnuniyeti kavramı, dijital dünyada ve tabii ki elektronik alışveriş sitelerinde de geçerlidir. Firmaların sağlıklı bir satış sonrası süreç izleyerek, şikayet yönetim sistemlerini, olası senaryolara göre kurgulamaları gerekmektedir. Çünkü Barlow ve Moller'in ifadesiyle (2009), her şikayet bir armağandır. Bu armağanı iyi değerlendiren işletmeler, ürünlerini ve süreçlerini geliştirerek müşteri memnuniyeti konusunda ciddi bir mesafe katedebilirler.

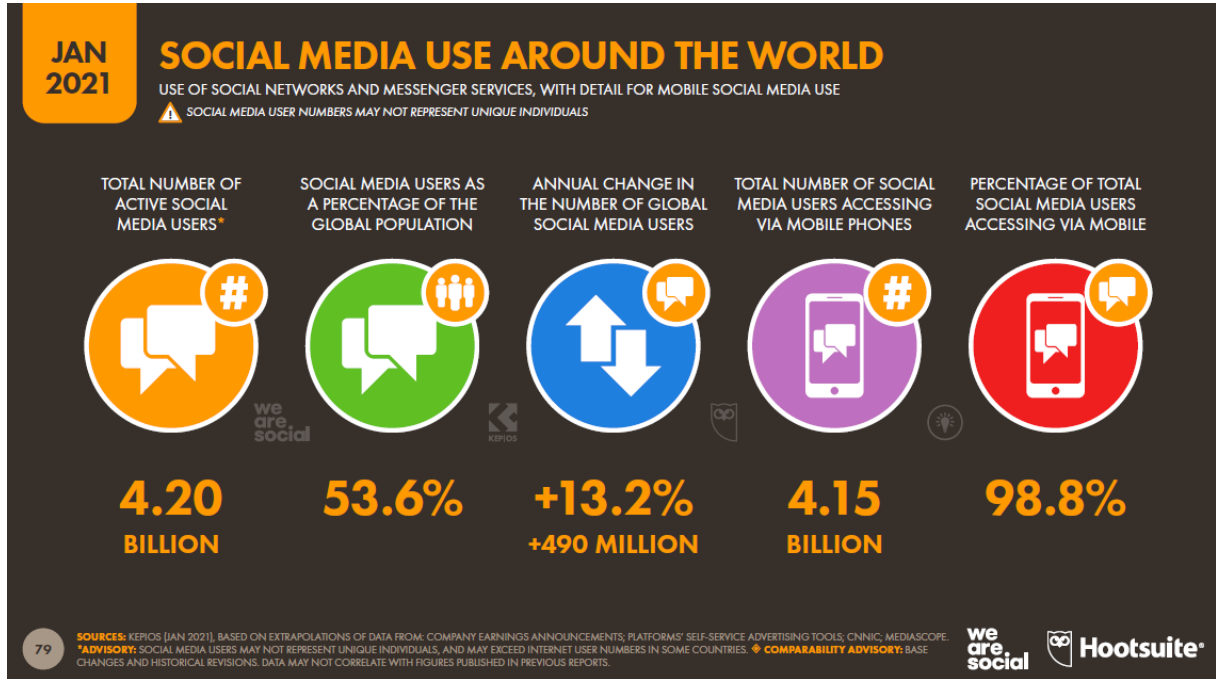
5.3. Sosyal Medya

Sosyal medya araçları gün geçtikçe daha fazla önem kazanmaktadır. Kendisi başlı başına bir reklam ve pazarlama mecrası olmamasına karşın, tüketicilerin neredeyse tamamının en az bir sosyal medya aracı kullanması, söz konusu medyayı ister istemez bir reklam ve pazarlama aracına dönüştürmüştür.

Günümüzde özellikle firmaların sosyal medya kullanımı çok standart, daha doğrusu sıradan bir görünüm arz etmektedir. Büyük ölçekli firmalar sosyal medya hesaplarını büyük bütçelerle ajanslara teslim etmiştir. Bu ajansların heme nher gün yaratıcı içerik üretmesi ve viral etkiyi yakalaması zor olduğu için sık sık firmalar ajans değiştirmektedirler. Bu da firmanın sağlıklı ve belirli bir strateji doğrultusunda sosyal medya kullanımına izin vermemektedir. Orta ve küçük işletmelerde ise durum daha kötüdür. Sosyal medya hesapları, bu konudan anladığı varsayılan birkaç kişiye teslim edilerek takip ve stratejiden yoksun, sadece her gün bir şeyler paylaşmak üzerine kurgulanmıştır.

Hootsuite (2021) raporuna göre, dünyadaki sosyal medya kullanımı aşağıda verilen grafikteki gibidir;

Grafik 4. Sosyal Medya Kullanım Oranları

Kaynak: We are Social, Hootsuite, 2021

Peki insanlar tarafından bu kadar yoğun kullanılan sosyal medyada kişiler veya firmalar ne yapacaklardır, nelere dikkat edeceklerdir? Kawasaki ve Fitzpatrick'in (2014) bu konuda detaylı bir madde listesi mevcuttur. Ancak buraya sadece en önemli birkaç ana başlık alınacaktır. Başlıklar aynı zamanda araştırmacı tarafından detaylandırılmıştır. Buna göre;

- Öncelikle profil kısmı kaliteli oluşturulmalıdır. Elbette burada en önemli bölümler isim ve profil fotoğrafı bölümleridir.
- Firmaların akılda kalıcı ve yaratıcı bir motto kullanmaları gerekir.
- Firmanın sıkıcı tarihçesine değil, akılda kalıcı ve dikkat çekici hikayelerine yer vermek daha avantajlı olacaktır.
- Tüm hesaplarda firmanın ismine yönelik URL edinilmesi, kurumsal imaj açısından fayda sağlayacaktır.

- Bilgi gerektiren tüm alanların dolu olması, firma güvenilirliğini sağlamada etkin rol oynaması muhtemel bir unsurdur.
- Sosyal medyanın hemen her gün içerikle beslenmesi gerekir. (Bu konuya içerik üretimi bölümünde ayrıca değinilecektir).
- Sizin dışınızdaki dünyada neler olup bittiğini sürekli takip etmek ve aynı canlı refleks ile karşılık vermek, takipçi sayısı konusunda da yardımcı olacaktır.
- Firmaya iletilen mesajların ya da özelden ulaştırılan iletilerin cevapsız kalması, firma açısından olumsuz sonuçlar doğuracaktır.
- Sosyal medya hesaplarının ve firmanın internet sitesinin birbirinden çok ayrı ve kopuk olmamasına dikkat edilmesi gerekmektedir.

6. İÇERİK YÖNETİMİ

İçerik yönetimi konusuna dijital pazarlama çalışmaları ile ilgili alan yazında pek değinilmemektedir. Ancak içerik, firmaların tüketiciler karşısındaki en büyük imtihanları arasında yer alır. Firmanın tanıtılması, imajı, ürünlerin konumlandırılması, gündemin takip edilmesi, takipçi sayısının artması, onlarla iletişim, viral etkinin yakalanması gibi tüm zaruretler, sağlam bir içerik yönetimi ile başarılabilir.

Scott'un Handley ve Chapman'ın (2013:11) eserine yazdığı önsözde belirttiğine göre pazarlama, mükemmel içerikler sunmaktır. Buradaki en büyük sorun firmaların içerik yaratmakta yetersiz kalmalarıdır. Bugün ister reklamlarda, isterse sosyal medyada üretilen içeriklerde uygulanan yöntem pazarlama değil, propagandadır. Handley ve Chapman (2013:18) doğru türden bir içerik için belli başlı şartların olmazsa olmaz olduğunu belirtmektedirler. Buna göre içerik;

- Müşteri odaklı,
- Sahici,
- İkna edici,
- Eğlenceli,
- Şaşırtıcı,
- Değerli,
- İlginç olmalı. Başka bir deyişle insanların ilgisini çekmelidir.

Yazarlara göre bu şartlar sağlandığında başarılı bir içerik üretimi aslında üç amaç etrafında şekillenmektedir;

1. Potansiyel müşterilere hitap etmek,
2. Onlara değer verdikleri bir şeyler sunmak,
3. Daha fazlası için geri gelmelerini sağlamak.

Ancak bu amaçlara ulaşmak için bazı engellerin aşılması gerekmektedir. Binden fazla işletme üzerinde yapılan bir araştırma, "*ilgi çekici içerik*" üretmenin, içerik pazarlaması programlarının en büyük zorluğu olduğunu bulmuştur (Handley ve Chapman, 2013:19). Söz konusu ankete dair verilerin tasnif edildiği grafik aşağıdaki gibidir;

Grafik 5. İçerik Pazarlamasının En Büyük Sorunları

Kaynak: Handley ve Chapman, 2013.

İçerik üreticilerinin karşı karşıya bulunduğu sorunların başında planlama gelmektedir. Sosyal medya sürekli içerik bekleyen bir mecra olduğu için paylaşılacak içeriklerin iyi planlanması, özel gün ve haftalar dikkate alarak takvimlendirilmesi gerekmektedir. Bunlardan başka ayrıca sosyal medyada, ülke ve dünya gündeminin sürekli takip edilmesi, kullanıcıların refleks gösterdiği konular ile ilgili paylaşımların tasarlanması işletmeler açısından faydalı olacaktır. Ancak bu planlamaların da hedefine ulaşabilmesi için cevaplanması gereken sorular vardır. Hedef tüketicimiz kim, nelerde hoşlanıyorlar, beklentileri neler, nasıl tepki veriyorlar, hangi konular ilgilerini çekiyor, ne tür mesajlar verilecek gibi.

İkinci sorun, bu plan dahilinde yapılacak (veya plan haricindeki paylaşımlar – kaza, toplu ölüm, afet vb.) paylaşımlara ait metinlerin kaleme alınmasıdır. Eğer içerik üretimi için yeterli bütçe ayrılmadıysa veya firma içinden birileri sadece yapmış olmak için bu işi yapıyorsa yaşanacak aksaklıklar kaçınılmazdır. Profesyonel olmayan metinler ya firma politikaları ile uyumsuz olacak ya da başka sayfalardan kopyala – yapıştır tekniği ile alındığı için belli bir süre sonra sosyal medyada alay konusu olacaktır. Bu da tüketicilerin firma hakkındaki düşüncelerini ve firmaya bakışını ciddi derecede etkileyecektir.

Dijital pazarlamada bir içeriğin metinsel özellikleri nasıl olmalıdır sorusuna verilecek cevaplar onlarca olabilir. Ancak temel bazı şartların yerine getirilmesi, içeriğin kalitesi açısından önemlidir. Bu şartları sıralayacak olursak;

- Metnin özgün olması,
- Anlatım bozukluğu vb hataların olmaması,
- Punto ve yazı karakteri açısından okunabilir olması,
- Metnin yani içeriğin anlamlı bir şey söylemesi, bir şey ifade etmesi, kısacası işletme lehine olumlu etki yaratacak güçte olması,
- Metnin / mesajın tam ve açık yani anlaşılır olması,
- Başka anlamlara gelecek imalar, göndermeler içermemesi,
- Tasarım veya videolarda rahatsız edici derecede aşırı renk ve hareket olmaması,
- Bilgi içeriyorsa, bu bilgilerin doğru olması gerekmektedir.

Metinlerin de hazırlanmasının ardından firmaları bekleyen üçüncü sorun, tasarım aşamasıdır. Tasarım illüstrasyon, resim, grafik vb şekillerde olabilir. Buna karar verilmesinin yanısıra bu tasarımı yapabilecek donanımına sahip grafiker, çizer ve tasarımcı ekibinin varlığı başlı başına en büyük meselelerden birisidir. Bu ekibin, yeterli düzeyde teknik bilgiye sahip olması ile birlikte, kurumsal renklere, tasarımlara, kurum felsefesine, marka ruhuna kısacası işletme ve marka ile ilgili maddi ve manevi tüm unsurlara hakim olması gerekmektedir. Eğer paylaşım video olacak ise iş daha karmaşık hale gelmektedir. Video sosyal medyada grafiklere ve tek boyutlu tasarımlara göre daha fazla ilgi çekmektedir. Ancak video başlı başına ciddi bir prodüksiyon anlamına gelmektedir. Elbette ciddi bir viral etki sağlam içerikli bir video ile yakalanabilir. Böyle bir videonun meydana getirilmesi ciddi bir planlama, bütçe, zaman, ekip ve emek gerektirmektedir.

Tüm bu adımlardan sonra en önemli konu zamanlama konusudur. Paylaşımların ne zaman, hangi saat dilimlerinde yapılacağı başlı başına bir çaba gerektirir. Günümüzde bu konuya yardımcı olacak çeşitli istatistikler sürekli yayınlanmaktadır. Ayrıca işletmenin kendi sosyal medya hesaplarının sunduğu istatistiki bilgiler de bu konuda yardımcı olacaktır. Ayrıca paylaşımları önceden yükleyip istediğiniz zaman kendi kendi paylaşan yazılımlar da mevcuttur. Büyük işletmelerin bir çoğu bu tür programlar kullanmaktadır. Ancak göz ardı edilmemesi gereken bir durum vardır. Şöyle ki sosyal medyada hayatın 24 esasına göre devam ettiği gerçeği. Yani firmanın, insanların en yoğun sosyal medya kullandığı saate neşeli bir paylaşım planlayıp programa yüklediğini varsayalım. O dakikalarda bir afet, bir şehit haberi veya dünyada önemli bir gelişme haberlere ve sosyal medyaya düşerse, firma da programa güvenip sosyal medyayı takip etmiyor ise, firma imajı açısından ciddi sonuçlarla karşı karşıya kalacaktır.

Son olarak dijital pazarlamanın reklam kısmına değinmek gerekmektedir. Elbette geleneksel medyaya göre, internet reklamları veya sosyal medya çok daha ekonomik bir bütçe ile çalışmaktadır. Ancak yine de bu reklamların firma politikaları ve amaçları ile uyumlu bir şekilde koordine edilerek hayata geçirilmesi gerekmektedir.

7. MARKALARIN MÜŞTERİ MEMNUNİYETİ

Markaların ya da daha doğrusu işletmelerin, kendilerini müşteriye anlatmasında, ikna etmesinde ve bağ kurmasında en önemli adım kendisinin farkına varmasıdır. Marka nedir dendiğinde sosyal bilimler alanında bir çok tanıma rastlamak mümkün olsa da Aaker'in (2014:9) de belirttiği gibi marka, isim ve ona uygun logonun ötesinde aslında bir söz, bir vaattir. Aaker (2014:12) markalaşma konusunda izlenecek adımları şu şekilde sıralamıştır;

- Markaların stratejik değeri olan varlıklar olarak kabul edilmesi,
- Marka vizyonuna sahip olma,
- Söz konusu marka vizyonunu hayata geçirme,
- Marka uygunluğunu sürdürme,
- Marka portföyünü yönetme ve avantajlı hale getirme.

Markaların bu şekilde varlık olarak hayata bulması sonucunda müşteri nazarında bir değer atfedilmesi ya da bununla ilgili çalışmaların yürütülmesi daha da kolay olacaktır. Bu süreç başarılı işletilir ise markanın, müşteri memnuniyetini etkileyecek çeşitli boyutlarının ve anlamlarının karşılığı alınabilir. Çünkü artık burada markalar ile ilgili konularda duygular ön plana çıkacaktır.

Bu duygular Marka Külliyatı (Altunışık vd., 2020) adlı çalışmada da değinildiği sıra ile anlatacak olursak, markaya duyulan güven ile başlayabilir, güvenin artması sadakata dönüşebilir, sonrasında bir marka aşkından bahsedilebilir. Öncelikle, markanın, müşteri için ifade ettiği veya müşteriye vaadettiği değeri karşılama öncelikli şarttır. Zira Arslan ve Altunışık'ın (2020) da ifade ettiği gibi, günümüz iş dünyasında markalar, ürünlerin bir unsuru olmaktan çıkmış, ürünün kendisi markayı oluşturan bir unsur haline gelmeye başlamıştır.

Bu değeri karşılayan markalar, müşteri tarafında bir güven inşa etmeye başlayacaklardır. Çünkü, “*günümüz tüketicisinin değişim ilişkisi kurduğu marka / kurumdan temel beklentisi ilişkinin güven temelli olmasıdır*” (Çıldır, 2020: 107). Burada en çok göz ardı edilen nokta, tüm bu kavramların tüketiciyi satın almaya götüreceği düşüncesidir. Her ne kadar internetin yaygınlaşması öncesi yapılan araştırmalarda bu yönde bulgular olsa da günümüz internet dünyasında bu durum her zaman böyle gerçekleşmeyebilir. Yani markaya güvenen kişi satın almada ilk sırada tercih etmeyebilir. İnternet üzerinden etkilendiği, kararını vermede etken olan başka

değişkenler sebebiyle markaya olan güven arka sıralarda kalabilir. Dijital ortamlardaki topluluk görüşlerinden tutun da, influencerlerin görüşleri marka güveni değişkenini olumsuz yönde etkileyebilir.

Marka sadakati konusu da alan yazında giderek tartışılan konular arasına girmiştir. En çok dile getirilen söylem, markalara gerçekten de söylendiği kadar sadakatin kalıp kalmadığıdır. Örneğin Walker (2010:XIII) New Yorker dergisini referans göstererek tüketicilere ulaşan bilgilerde yaşanan patlama sebebiyle marka sadakatının hızlı bir düşüş içinde olduğunu ifade eder.

Hemen hepimiz günde hatırı sayılacak bir süreyi internette geçiriyoruz. Alması en kolay, ulaşması en kolay, fiyatı en uygun, ücretsiz kargo gibi onlarca değişken bizi etkilerken sadakat hissimiz olan markayı tercih etme olasılığının düştüğü artık aşikar.

Güven ve sadakat konuları karşısında görece daha avantajlı olan kavram muhtemelen marka aşkıdır. Marka aşkı oluşturabilmiş markaların, satın alma sürecinde tercih edilme ihtimalleri daha yüksektir. Bu kavramların önemindeki değişme şüphesiz teknolojidir. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte büyüyen dijital dünya, firmalar açısından her zaman bir avantaj olarak görülmektedir. Ancak tersi durum da söz konusu olabilir. Bu durumu Yılmaz (2020), “Tüketicilere ulaşma kanalları bakımından alternatiflerin çoğalması işletmeler açısından kolaylık olduğu kadar zorluklara da neden olmaktadır. Artık oluşturulan bir mesajın ki bu en iyi tasarlanmış bir mesaj olsa bile hedef kitleye iletilmesinde hem çok fazla sayıda araca başvurulması hem de bu araçlar arasında anlamlı bir bütünlüğün sağlanabilmesi için doğru bir zaman planlamasına ihtiyaç bulunmaktadır” şeklinde ifade etmiştir.

İnternet ve sosyal medya görece yeni ve bildiğimiz klasik dünyaya göre çok farklı gibi görünebilir. Ancak dijital dünyanın büyük bir bölümünde halen geleneksel pazarlamada kullanılan tekniklerin işe yaradığını da göz ardı etmemek gerekmektedir. Bunun en önemli sebebi elbette insan doğasının ve psikolojisinin ana ilkeleridir. Bu konuda yapılan bir araştırmada Rennie ve Davies (2021) arama ağı reklamlarının etkisini nasıl artıracaklarını araştırırken bir yandan da davranış biliminin beş ilkesinden yararlanmışlardır. Bu ilkeler aynı zamanda geleneksel pazarlama tekniklerinde de kullanılan bilindik ilkelerdir ve internette de sonuç vermiştir. Kullanılan beş ilke şöyle açıklanmaktadır;

- *İlk olarak Bedavanın Gücü:* Alışverişle birlikte ücretsiz ürün, teklif ve kuponlar sunulması, tüketici için büyük bir motivasyon kaynağı olabilir. Anderson (2011) da “Bedava” adlı kitabında bu konuyu geniş bir çerçevede, güncel hayattan örneklerle ele almıştır. Buna göre “*bedava*”nın ciddi bir paradoksu vardır ve sıfır para birimi etrafında, orta ölçekte bir ülke ekonomisi büyüklüğünde bir ekosistem yaratılmıştır. Gerçekten de dijital dünyanın en büyük getirilerinden birisi, maliyetlerin en alt seviyelerde seyrediyor olmasıdır. Bu da dijital pazarlama bütçesinin daha fazla pay alabileceği anlamına gelir. Bu fırsatı yakalayan firmaların, tüketicilere sunduğu *bedava* hizmetler, kendilerine çok ciddi miktarlarda paralar olarak dönmektedir.
- Rennie ve Davies’in (2021) kullandığı ikinci temel davranış bilimi ilkesi *otorite ön yargısıdır*. Buna göre, *markalar, ürünler ve hizmetler, uzmanlar ile güvenilir kaynaklar tarafından desteklendiğinde rakiplerine kıyasla bir adım öne çıkar.*
- Üçüncü ilke *çerçeveleme* ilkesidir. Yani, *referans çerçevesini değiştirmek, kullanıcıların ürünün veya hizmetin değerini yeniden gözden geçirmesini sağlayabilir. Çerçevelemeden yararlanarak örneğin kullanılabilirlik ve zaman tasarrufu gibi avantajları vurgulayabilirsiniz.*
- Dördüncü ilke *toplumsal kanıt* ilkesidir. Başka insanların, uzmanların veya herhangi bir konuda kanaat önderi diye nitelendirilebilecek insanların önerileri, tüketiciler tarafında her zaman değer bulmuştur. Rennie ve Davies de aynı noktaya vurgu yaparak, “*Yorum ve önerilerden yararlanmak veya ürünün ya da hizmetin alakalı bir referans grubu arasında popüler bir seçim olduğunu vurgulamak, çok ikna edici yöntemler olabilir*”, demektedir. Bu durumun diğer bir yönü de alınan mal ya da hizmetin bir referans grubu tarafından onaylanıp onaylanmamasının, firma açısından risk boyutunda yarattığı değişimdir. Yıldız’a göre (2017) tüketicilerin satın aldıkları ürünlerin çevresi tarafından onaylanmaması firma açısından risk değeri taşımaktadır.
- Son ilke, maliyetli sinyalizasyon ilkesidir. Burada “*premium ilişkilendirmeler yaparak (ör. Super Bowl’da reklam yayınlamak) ürünün premium olduğunu gösterebilirsiniz*” diyerek araştırmacılar, aslında tanınmış olmanın tüketicide yaratacağı güven duygusuna da atıfta bulunmuşlardır.

8. GENEL DEĞERLENDİRME

Teknoloji, kapsamı ne olursa olsun her zaman yeni pazarlar ortaya çıkarmada mahir olmuştur. Hem mevcut pazarları değiştirme, hem de yeni iş ve istihdam alanları yaratmadaki etkisi sebebiyle, teknolojiyi pazarlamadan ayrı görmek neredeyse imkansızdır.

Çalışmaya bahis teknoloji ise özünde ağ teknolojileri olarak genelleştirilen, bizim internet diye bildiğimiz teknolojidir. Bu teknolojinin çıktıları ve getirileri olarak sayılan web, mesaj sistemleri ve programları, sosyal medya, elektronik posta vb unsurların tamamı bugün pazarlama disiplini ile bir bütün olarak değerlendirilmektedir.

Dijital pazarlama, bugüne kadar getirdiği pazarlama ilkelerinin teknoloji ile buluşmuş hali demek yetersiz bir ifade olabilir. Zira yukarıda anılan teknolojiler tüketiciyi değiştirmiştir. Pazarlama disiplini hem değişen tüketiciye uygun olarak pazarlama tekniklerini güncellemek hem de yeni teknolojilere adapte olmak durumundadır.

Dijital dünyanın ilk dönemlerindeki kabüllerin ve argümanların da değiştiğinin görülmesi gerekmektedir. Mesela, internetin çıkışıyla beraber firmanın sadece coğrafi hinterlandındaki değil, internetteki herkes tarafından kolayca bulunabileceği ifade edilmekteydi. Bu durum o zamanlar için doğru olmakla birlikte bugün durum farklılaşmıştır. Firmaların, tüketici tarafından bulunması yönünde iki zorlu engel vardır. Bunlardan birincisi arama motorlarının sayısının azlığı hatta bir tanesinin ezici galibiyetidir. Bütün bir dünya hadi daha iyimser bir söylemle koca bir ülkenin firmaları arasından arama motorunda ilk sayfada çıkma ihtimali, bir firma için çok azdır. İkinci engel ise internette rekabetin aşırı derecede fazla olması, nette yer almanın kolaylığından ötürü resmi kurulmuş olsun olmasın işletmelerin ya da ürünlerin rahatça dijital mecralarda bulunmasıdır. Bu da işletmenin rakipleri arasından sıyrılıp tüketiciye ulaşmasını zorlaştırmaktadır.

Elbette arama motorlarında bulunabilmek için SEO adı verilen optimizasyon çalışmaları mevcuttur. Fakat bu çalışmalar neredeyse tüm kullanıcılar ya da ajanslar tarafından uygulanmaktadır. Yani değişen pek bir şey olması ihtimali zordur.

Arama motorlarında SEO ayarları ile yükselme ihtimalinin olmadığı ya da çok az olduğu durumlarda görünür olabilmek için reklam verme seçeneği düşünülebilir. Ancak bu da çok dar zamanlı, kalıcı olmayan ve diğer sosyal medya araçlarına nazaran görece pahalı bir yöntemdir.

Arama motorlarında tüketiciye ulaşma şansının az olduğu durumlarda firmaların en önemli tercihlerini sosyal medya hesapları oluşturmaktadır. Ancak bu mecraları da etkili ve verimli kullanabilmek için ciddi bir bilgi birikimi ve çaba gerekmektedir. Söz konusu alanda yapılması gerekenler çalışmam ilgili bölümünde yer almıştı.

Sosyal medya hesaplarının aşağı yukarı işlevselleştiği dönemlerde ek olarak elektronik posta ile tüketiciye daha özel ve birebir ulaşma ihtimali düşünülebilir. İnternetin ilk çıktığı dönemlerde ve sosyal medyanın henüz olgunlaşmadığı zamanlarda elektronik posta ile pazarlama aktif olarak kullanılan bir yöntemdi. Günümüzde tekrar önemsenmesinin sebebi, tüketicinin dikkatini çekebilmek, ona özgü ve kişiselleştirilmiş reklamları ulaştırabilmek gayesidir. Fakat elektronik posta pazarlamasının da riskleri mevcuttur. Bu risklerin başında istenmeyen posta yani spam gelmektedir. İstenmeyen postalar konusunda fikir verebilecek izinli pazarlama konusu çalışmada ele alınmıştır.

Dijital pazarlamanın günümüzde en önemli ayaklarından birisi de sosyal medya mecralarıdır. Bu yüzden sosyal medyayı iyi anlamak, her bir alanın kendine has dinamiklerini bilmek ve ona uygun davranmak gereklidir. Bugün bir çok firma Twitter'i Facebook gibi, Facebook'u Instagram gibi kullanma hatasına düşmektedir. Hangi mesaj, hangi sosyal medya mecrasında, kime ve nasıl ulaşır sorularının firmalar tarafından yeterince sorulmadığı görülmektedir. Bu mecralar için hayati öneme sahip içerik yönetimine dair gereklilikler ve dikkat edilmesi gereken konulara da çalışmada yer verilmiştir.

İlerleyen çalışmalarda dijital pazarlamanın sadece bu kısmı ile ilgili ayrıntılı incelemeler yapılabilir. Dijital pazarlama faaliyetlerinin ölçülmesi, reklamların verimliliği, kullanılan bütçenin dönüş oranlarının hesaplanması, dijital pazarlama ve dijital halkla ilişkilerin iç içe geçtiği konular, izinli pazarlama ve mahremiyet gibi araştırmacıları bekleyen bir çok konu vardır.

KAYNAKÇA

- AAKER, David (2014), **Markalama**, MediaCat Yayınları, İstanbul.
- AKSOY, Temel (2020), "*Dijital Müşteri Davranışları*", **E-Makale**, www.temelaksoy.com, <https://www.temelaksoy.com/dijital-musteri-davranislari/> (Erişim Tarihi: 03.10.2021).
- ALTUNIŞIK, Remzi, ZENGİN, Burhanettin ve YILDIRIM, Yıldırım (2020), **Marka Külliyyatı**, Nobel Yayınları, Ankara.
- ANDERSON, Chris (2011), **Bedava** (Çev. G. Aksoy), Optimist Yayınları, İstanbul.
- ARSLAN, Yusuf ve ALTUNIŞIK, Remzi (2020), "*Marka Değeri*", **Marka Külliyyatı** (Ed. R. Altunışık, B. Zengin, Y. Yıldırım), Nobel Yayıncılık, Ankara, ss.3-18.
- ARTHUR, Brain (2011), **Teknolojinin Doğası** (Çev. İ. Çetin), Optimist Yayınları, İstanbul.
- BARLOW, Janelle ve MOLLER, Claus (2009), **Her Şikayet Bir Armağandır** (Çev. G. Bilgili), Rota Yayınları, İstanbul.
- CHAFFEY, Dave ve SMİTH, Paul Russell (2013), **Emarketing Excellence, Planning and Optimizing Your Digital Marketing**, Routledge Publisher, Abingdon.
- ÇILDIR, Çetin (2020), "*Marka Güveni*", **Marka Külliyyatı** (Ed. R. Altunışık, B. Zengin, Y. Yıldırım), Nobel Yayıncılık, Ankara, ss.107-125.
- DEMİR, Didem ve YILDIZ, Selçuk Yasin (2021), "*The Mediating Role of Consumer Engagement in the Effect of Social Media Marketing on Electronic Word-of-mouth Intention*", **Business & Management Studies: An International Journal**, S.2(9), ss.649-661.
- ELEKTRİKİNGO (2020), "*Geleneksel Pazarlama ve Dijital Pazarlama Araçları Nelerdir?*", **Elektrikinfo Kurumsal Web Sayfası (E-Makale)**, <https://elektrikinfo.com/geleneksel-pazarlama-ve-dijital-pazarlama-araclari-nelerdir/> (Erişim Tarihi: 03.08.2021).
- GODIN, Seth (2001), **Permission Marketing** (Çev. M. Ermert), Rota Yayıncılık, İstanbul.
- HANDLEY, Ann ve CHAPMAN, C. C. (2013), **Dijital Çağda İçerik Yönetiminin Kuralları** (Çev. Z. Kökkaya), MediaCat Kitapları, İstanbul, 2. Baskı.
- HOOTSUITE (2021), "*Dijital 2021*", **Wearesocial Kurumsal Web Sayfası (E-Makale)**, <https://wearesocial.com/digital-2021> (Erişim Tarihi: 03.08.2021).
- KAWASAKI, Guy ve FITZPATRICK, Peg (2014), **Sosyal Medya Sanatı** (Çev. M. Benveniste), MediaCat Kitapları, İstanbul.
- KOÇAK ALAN, Alev, TÜMER KABADAYI, Ebru ve ERİŞKE, Tuğbay (2018), "*İletişimin Yeni Yüzü: Dijital Pazarlama ve Sosyal Medya Pazarlaması*", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, S.17(66), ss.493-504.
- NACAR, Ramazan ve ÖZDEMİR, Kadir (2021), "*E-Ticaret Pazaryeri Web Sitelerinin Dinamikleri: Covid-19 Pandemi Sürecindeki Değişim*", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.16(1), ss.205-226.
- RENNIE, Alistair ve DAVIES, Sian (2021), "*Arama Ağı Reklamlarının Etkisini Artırma Davranış Eğilimleri*", **Think with Google (E-Makale)**, https://www.thinkwithgoogle.com/intl/tr-tr/pazarlama-stratejileri/arama/arama-agi-reklamlarinin-etkisini-artirma-davranis-egilimleri/?utm_medium=email&utm_source=d-content-alert&utm_team=twg-tr&utm_campaign=twg-tr-caa&utm_content=cta-btn&mkt_tok=MTcyLUdPU (Erişim Tarihi: 03.08.2021).
- RYAN, Damian (2014), **Dijital Pazarlama** (Çev. M. M. Kemalöglü), İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- SCHMIDT, Erich ve COHEN, Jared (2014), **Yeni Dijital Çağ** (Çev. Ü. Şensoy), Optimist Yayınları, İstanbul.
- SÜTÜTEMİZ, Nihal ve KURNAZ, Aysel (2012), "*Mobil Pazarlama Kapsamında İzinli Uygulamaları Etkileyen Boyutların Belirlenmesi: Sakarya Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama*", **Sakarya İktisat Dergisi**, S.1(4), ss.82-108.

- TUĞLUCA, Murat (2016), **Osmanlı Devlet - Toplum İlişkisinde Şikayet Mekanizması ve İşleyiş Biçimi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- WALKER, Rob (2010), **Değişen Tüketici Kim?** (Çev. N. Özata), MediaCat Yayınları, İstanbul.
- YILDIZ, Selçuk Yasin (2017), "*İnternet Üzerinden Alışveriş Yapan Bireylerde Risk Algısı ile Memnuniyet ve Memnuniyetsizlik Etkileşimi*", **Pazarlama İlgörüsü Üzerine Çalışmalar**, S.1(1-2), ss.32-40.
- YILMAZ, Aykut (2020), "*Dijital Dönüşümde E-Ticaret ve Pazarlama Uygulamaları*", **Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a Güncel Yaklaşımlar** (ED. S. Çiğdem, A. Boztaş), Nobel Yayıncılık, Ankara, ss.297-308.
- YOLCU, Tarık ve ARSLAN, Yusuf (2020), "Pazarlama 4.0 ve Perakendecilik Sektöründeki Yansımaları", **Endüstri 4.0'dan Toplum 5.0'a Güncel Yaklaşımlar** (ED. S. Çiğdem, A. Boztaş), Nobel Yayıncılık, Ankara, ss.255-264.

Sosyal Medya Kullanıcılarının Satın Alma Tercihlerinde Influencer Pazarlamasının Etkisi*

The Effect of Influencer Marketing on the Purchase Preferences of Social Media Users

Selçuk Yasin YILDIZ

Dr. Öğr. Üyesi., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi,
Cumhuriyet Sosyal Bilimler MYO, selcukyasinyl@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1594-8799>

Makale Başvuru Tarihi: 12.11.2021

Makale Kabul Tarihi: 24.12.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Influencer Pazarlaması,

Sosyal Medya Pazarlaması,

Ödeme İstekliliği,

Kaynak Güvenirliği Modeli,

Sosyal medyanın bir parçası olarak son dönemde popülerleşen influencer pazarlaması firmaların ve tüketicilerin dikkatini üzerine toplamış durumdadır. Sürekli bir pazarlama faaliyetinde bulunma gerekliliği duyan firmaların, influencerlar aracılığıyla tüketicilere ulaşabilmeleri pazarlama açısından yeni bir çıkış açmıştır. Influencerların tüketici davranışını nasıl etkilediğini araştıran çalışmalar son zamanlarda artan düzeyde ilgi görmesine rağmen, bu faaliyetlerin gerçekte tüketicilerin ödeme istekliliğini ne derecede etkilediği üzerine literatürde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Dijitalleşen pazarlama uygulamaları kapsamında firmalar, kaynak güvenilirliğinden faydalanmak amacıyla sosyal medya influencerları ile ortak projeler yürütmektedir. Bu iş birliklerinin sonucunda firmalar; influencerların görselliği, güvenilirliği ve uzmanlığı sayesinde, tüketicilerde satın alma niyetinin oluşmasını sağlamayı ve tüketicilerin daha fazla ödeme istekliliğine sahip olmalarını istemektedir. Bu çalışmanın amacı, sosyal medyada influencerların tüketicilerin ödeme istekliliğini artırıp artırmadığını belirlemektir. Kaynak Güvenirliği Modeli'ne dayanarak incelenmekte olan bu çalışmada incelenen veriler, sosyal ağ platformlarından Instagram kullanan bireylerin takip ettikleri fenomenler temel alınarak toplanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, erkek influencerların uzmanlığı ve güvenilirliği ile kadın influencerların çekiciliği ve uzmanlığı tüketicilerin ödeme istekliliğini artırmada bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çok değişkenli istatistiksel analiz sonuçları, firmalara ve uygulamacılara yönetsel çıkarımlarda bulunmaktadır. Tüketicilerin bakış açısına göre, uzmanlık özellikleri yüksek olan erkek influencerlar ve çekicilik özellikleri yüksek olan kadın influencerlar ile çalışılması, pazarlama faaliyetlerinden daha yüksek faydanın elde edilmesine katkı sunabilir.

ABSTRACT

Keywords:

Influencer Marketing,

Social Media Marketing,

Willingness to Pay,

Source Credibility Model,

Influencer marketing, which has recently become popular as a part of social media, has attracted the attention of companies and consumers. Companies that need to engage in a continuous marketing activity can reach consumers through influencers has opened a new era in terms of marketing. Although studies investigating how influencers affect consumer behavior have recently received increasing attention, there is no literature on how these activities affect consumers' willingness to pay. Companies carry out joint projects with social media influencers within the scope of digitalized marketing practices to benefit from source reliability. As a result of these collaborations, companies; thanks to the visibility, reliability, and expertise of influencers, want to ensure that consumers are willing to buy and have more willingness to pay. The purpose of this study is to determine whether influencers in social media increase consumers' willingness to pay. The data examined in this study, which is being reviewed based on the Source Reliability Model, were collected based on the phenomena followed by the individuals using Instagram. According to the analysis results, the expertise and reliability of male influencers and the attractiveness and expertise of female influencers appear as factors in increasing consumers' willingness to pay. The results of the multivariate statistical analysis have managerial implications for companies and practitioners. From the consumers' point of view, working with male influencers with high expertise and female influencers with high attractiveness can contribute to obtaining higher benefits from marketing activities.

* Bu makale, 29 Nisan 2021 - 1 Mayıs 2021 tarihleri arasında Mersin'de gerçekleştirilen "International Academician Studies Congress 2021 - Spring" adlı kongrede sözlü olarak sunulan bildirinin genişletilmiş ve güncellenmiş halidir.

1. GİRİŞ

Birbirinden farklı uygulamalar ve platformlar aracılığıyla, her geçen gün hayatımıza daha da fazla etki eden sosyal medya araçları günümüzün göz ardı edilmemesi gereken bir olgusu haline gelmiştir. Günümüzde yaklaşık 3,8 milyar sosyal medya kullanıcısının olduğu ve bu sayının sadece 5 sene öncesine kıyasla (2021 yılında yaklaşık 3,8 milyar kullanıcı, 2017 yılında yaklaşık 2,9 milyar kullanıcı) %32'lik bir artış gösterdiği yapılan bir araştırma ile gözler önüne serilmiştir (Statista, 2021). Bu kadar devasa bir kullanıcının bulunması, firmaların ve pazarlama profesyonellerinin de dikkatini çekmektedir. Çevrimiçi reklamlar ve sosyal medya reklamları aracılığıyla tüketicilere ulaşmak isteyen firmaların en doğru kanalı seçmeleri, reklam maliyetini azaltıp firma kârlılığını artırma konusunda hayati önem taşımaktadır.

2018 yılında ABD'de internet kullanıcıları arasında yapılan bir araştırmaya göre, tüketiciler çevrimiçi reklamlar konusunda isteksiz olduğu için kullanıcıların %25,2'si cihazlarında reklam engelleme yolunu seçmektedir ve bu reklamları engelleme yolunu seçen bireyler, kişisel tarzları ve geniş bir kitleyi çekebilme yetenekleriyle farklılaştıran sosyal medya influencerlarını takip etmeye yönelmektedirler (Audrezet ve De Kerviler, 2009). Bu durum influencer pazarlamasının önemine işaret edebilir.

Günümüzde sosyal medya kullanıcıları, ortalama düzeyde yapılan dijital reklam çalışmalarından yaklaşık 7,4 kat daha fazla influencer pazarlamasıyla karşılaşmaları (Backaler, 2018), influencer pazarlamasının ne kadar önemli olduğunun bir sonucu olarak düşünülebilir. Influencer Marketing Hub (2021) tarafından yapılan araştırma sonuçları 2020 yılında %90'ı instagram üzerinden ve sosyal medya influencerları aracılığı ile yapılan pazarlama faaliyetlerinin 9,7 milyar dolarlık devasa bir pazara ulaştığını göstermektedir ve 2021 yılında bu rakamın yaklaşık 13,8 milyar dolar olacağı düşünülmektedir. Bu noktada Influencer pazarlamasının bu kadar devasa rakamlara ulaşmasının altında yatan sebep nedir sorusuna cevap aramak, bu yeni dünyanın gücünü bir kez daha gözler önüne serecektir.

Slater (2020) influencer pazarlamasına harcanan her 1 dolarlık maliyetin, firmalara 5,20 dolar olarak geri döndüğünü ifade ederek, firmaların neden sosyal medya influencerlarıyla iş birliği yapmaları gerektiğinin altını çizmektedir. Farklı bir çalışma ise influencerlar aracılığıyla sosyal medya çalışması yürüten firmaların %86'sının, mevcut iş birliği yaptıkları influencerlar ile gelecek yıllarda da çalışmayı planladıklarını ve influencerlar için ayırdıkları bütçelerini korumaya ya da arttırmaya dair istekli olduklarını göstermektedir (Amos, Holmes, & Stratton, 2008). Fayda-maliyet açısından bakıldığında, günümüzde influencer pazarlaması dijital pazarlama stratejilerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiş durumdadır.

Sosyal medyanın yaygınlaşan kullanımı ve artan önemi ile influencer pazarlaması, tüketicilerin karar verme süreçlerine etki eden önemli bir faktör haline geldiği artık bilinen bir gerçektir. Bir ürünün markasına olan tüketici güveni, sadakati ve evangelizmi için marka imajının önemli olduğu bilinmektedir (Yılmaz ve Aykaç, 2018). Bu sebeple güvenilir influencer seçimi hem markanın tanıtımı hem de firmanın imajı için son derecede dikkat edilmesi gereken bir seçimdir.

Yapılan bir çalışmaya göre sosyal medya kullanıcılarının, influencer tarafından yapılan ürün tanıtımlarını tarafsız, doğal ve detaylı bulmaları sebebiyle, bu influencerların sunduğu ürünleri satın almaya daha çok istekli oldukları görülmüştür (Nandagiri ve Philip, 2018). Influencerların tüketici davranışını nasıl etkilediğini araştıran çalışmalar son zamanlarda artan düzeyde ilgi görmesine rağmen, bireylerin ödeme istekliliği ile ilişkisine dair literatürde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Bandura'nın sosyal öğrenme teorisine göre (1976), insanlar çevrelerindeki diğer bireyleri gözlemleyerek ve/veya taklit ederek yeni davranışlar edinmektedir. Tüketicilerin, sosyal medyada takip ettikleri influencerların öneri ve tavsiyelerine göre satın alma davranışlarında bulunabilmesinin temelinde de taklit ve gözlem yoluyla davranış ediniminin bulunduğu düşünülebilir.

Geleneksel medyadan sosyal medyaya geçişin hızlandığı günümüzde, bireylerin gözlemlediği ve/veya taklit ettiği kişiler olarak sosyal medya influencerları dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın amacı, Bandura'nın sosyal öğrenme teorisine dayanarak, influencer kredibilitésine ait alt boyutlardan hangilerinin tüketicilerin ödeme istekliliğine etki ettiğini belirlemektir.

2. INFLUENCER PAZARLAMASI VE ÖDEME İSTEKLİLİĞİ

İnternetin yaygınlaşması ve dijitalleşmenin artmasıyla beraber bireyler arası iletişimde sosyal medya, oldukça önemli bir konuma ulaşmış durumdadır (Tabellion ve Esch, 2019). Sosyal medya uygulamaları, tüketicilerin karar verme sürecindeki düşünme ve değerlendirme aşamalarına yardımcı olmaktadır (Lindsey-Mullikin ve Borin, 2017). Kaynağa karşı duyulan güven, bireylerin bilgi arayışlarını kolaylaştırmakta (Wathen ve Burkell, 2002) ve influencer kullanımı, ürüne/markaya karşı tüketici direncini azaltmaktadır (Singh ve Diamond, 2012). Bu durum influencerların tüketicilerle doğrudan etkileşime girerek, genellikle ürün/marka hakkında olumlu görüş bildirmelerine ve söz konusu ürünleri/markaları hedef kitlelerinin kullanmasını sağlayabilmelerine yardımcı olabilir.

İletişim sürecinde bireylerin kaynağı güvenilir bulmasının, söz konusu kaynağın gerçekçi olması (Litvin vd., 2008), inanılır olması (Petty ve Cacioppo, 1986), konu hakkında yeterli bilgiye sahip olması (Burgoon vd., 2000) ve belirli bir alanda uzmanlığa sahip (Taylor, 2011) olmasıyla mümkündür. Tüketicilerin kaynağa karşı algıladıkları güven, satın alma kararı vermelerinde en önemli faktörlerden biri olduğu için (Awad ve Ragowski, 2008), doğru influencer seçimi firma kaynaklarının etkin kullanımı açısından önem arz etmektedir. Çünkü influencer pazarlaması, kullanıcılarla iletişim kurma sürecinin bir parçasıdır ve firmaların/markaların mesajlarını zaman ve mekân sınırı gözetmeksizin daha fazla kişiye iletmek açısından önemli bir pazarlama aracıdır (Byrne vd., 2017).

Tanım olarak sosyal medya influencerları, bir veya daha fazla sosyal medya platformunda, yüksek sayıda takipçi topluluğuna sahip kişileri ifade etmektedir (De Veirman vd., 2017). YPulse (2020) tarafından yapılan bir çalışma, yaş kuşakları arasında en genç ve potansiyel olarak ulaşılması en zor bireyler arasında yer alan Y ve Z kuşağının karantina sürecindeyken telefonlarıyla daha fazla zaman geçirdiğini ve influencerları daha fazla takip ettiğini belirlemiştir. Bu rapora göre, 2019 yılında Z kuşağının %54'ü influencerları takip ederken, 2020 yılında bu oran %70 seviyesine yükselmiş durumdadır. Bu yeni nesil yaş kuşağındaki bireyler, geleneksel reklam araçlarına güvenmemekte ve itibar etmemekte (Kim ve Kim, 2021), ek olarak Z kuşağının %58'i ve Y kuşağının %48'i, influencer tavsiyesi sonucunda bir şeyler satın aldıklarını ifade etmektedir.

Bu noktada influencerlar herhangi bir markaya ait olmadıklarından dolayı, bazı durumlarda ürün/marka hakkında hoş olmayan görüşler de verebildikleri için (Backaler, 2018) kaynak güvenilirliği açısından dikkate alınması gereken bir değişken olarak değerlendirilmesi gerekir. Sosyal medya kullanıcılarının, influencerları hangi özelliklere göre takip edeceğine yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde; görsel olarak dikkat çekmesi (Ki ve Kim, 2019), özgün ve benzersiz olması (Audrezet vd., 2018), bilgilendirici olması (Stubb ve Colliander, 2019), çekici görünmesi, samimi olması ve eğlenceli içerik üretmesi (Lou ve Yuan, 2019) gibi faktörlerin etkili olduğu görülmektedir.

Influencerların taşıdığı özelliklerin temelinde daha fazla bireye ulaşmak ve daha fazla kâr elde etmek olduğu düşünüldüğünde, influencer pazarlamasının müşteri memnuniyeti boyutu (Bergel vd., 2019) ilgi gösterilmesi gereken bir konu olarak dikkat çekmektedir. Müşteri memnuniyet ve sadakatinin bir göstergesi olarak (Homburg vd., 2005) araştırmacıların dikkatini çeken ödeme istekliliği kavramı, firmalara ideal fiyat seviyesini belirleyebilmesi (Acquisti ve Spiekermann, 2011) ve talep tahminleri (Le Gall-Ely, 2009) yapabilmesi öngörüler sunmaktadır.

Firmaların karlılığı ve stratejik kararları üzerinde etkili olan ödeme istekliliği (De Toni vd., 2017), güvenilir bir biçimde belirlendiği (Miller vd., 2011) ve doğru kullanıldığı takdirde yöneticilerin önemli pazarlama stratejileri arasında yer almaktadır (Varadarajan, 2010). Tüketicilerin ödeme istekliliklerinin belirlenmesi, pazara giriş aşamasında yüksek fiyat sebebiyle başarısızlık riskinin ortadan kaldırılmasına yardımcı olmakta (Acquisti ve Spiekermann, 2011), bu sayede firmalara rekabet üstünlüğü kazandırabilmektedir (Mason, 2007).

Ödeme istekliliği, bireylerin, bir ürün için teklif etmeye istekli olduğu maksimum tutar olarak tanımlanır (Chan vd., 2007; Wertenbroch ve Skiera, 2002). Bireylerin farklı ürün gruplarından elde ettiği faydanın boyutunu ölçen ödeme istekliliği, tüketimin ardından elde edilen faydanın maddi karşılığıdır (Taylor, 1998). Ödeme istekliliği tüketiciler için müşteri memnuniyeti açısından (Homburg vd., 2005), firmalar için kârlılık, rekabet gücü ve pazar performansı açısından (Kaleka ve Morgan, 2017) değer taşımaktadır. Çünkü ödeme istekliliği tüketici deneyimleri sonucunda, bir ürün hakkında standart fiyatın üzerinde ödeme yapma gönüllülüğüyle ilişkilidir (Parent vd., 2011).

Tüketicilerin ödeme istekliliği üzerinde birçok faktörün etkili olduğu literatürde yer alan çalışmalarda görülmektedir. Örneğin bireylerin daha fazla ödeme istekliliğinde bulunmaları içsel ve dışsal sebeplerden (Krystallis ve Chryssohoidis, 2005) etkilenebilmektedir. Ödeme istekliliğini etkileyen temel faktörler arasında tüketicilerin fiyat duyarlılığı (Wakefield ve Inman, 2003), gelir durumu (Wu vd., 2012) ve sahip oldukları finansal kaynaklar (Zalejska-Johnson vd., 2020) sıralanabilmektedir. Mali ve ekonomik unsurlar dışında ödeme istekliliğine etkisi belirlenmiş faktörler; sosyal statü (Michaud ve Llerena, 2011), demografik faktörler (Le Gall-Ely, 2009), memnuniyet ve sadakat (Homburg vd., 2005), algılanan fayda (Lopes ve Galletta, 2006), algılanan kalite ve algılanan değer (Rodrigues ve Martins, 2016), marka değeri (Netemeyer vd., 2004), tüketici bilgi düzeyi (Simonsohn ve Loewenstein, 2006), mağaza atmosferi (Ligas ve Chaudhuri, 2012), firma pazarlama faaliyetleri (Steenkamp vd., 2010), ödeme türleri (Prelec ve Simester, 2001) olarak sıralanmaktadır. Marka sadakati ve marka değerinin en önemli çıktılarında biri olan ödeme istekliliği (Aaker, 1996; Netemeyer vd., 2004), sosyal medya pazarlaması (Godey vd., 2009) ve elektronik ticaret (Chan vd., 2007) ile yakından ilişkilidir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE UYGULANMASI

Bu bölümde; araştırmanın konusu, önemi, amacı, modeli, hipotezleri, örnekleme, kısıtları (sınırlılıkları), veri toplama yöntemleri, veri analiz yöntemleri ve güvenilirliği detaylı olarak ele alınırken, bir yandan bu alanda yapılan akademik çalışmalar (literatür) ile karşılaştırmalar yapılacak, diğer yandan da elde edilen bulgular tartışılacaktır.

3.1. Araştırmanın Önemi, Konusu ve Amacı

Sosyal medyanın bir parçası olarak son dönemde popülerleşen influencer pazarlaması firmaların ve tüketicilerin dikkatini üzerine toplamış durumdadır. Sürekli bir pazarlama faaliyetinde bulunma gerekliliği duyan firmaların, influencerlar aracılığıyla tüketicilere ulaşabilmeleri pazarlama açısından yeni bir çığır açmıştır. Influencerların tüketici davranışını nasıl etkilediğini araştıran çalışmalar son zamanlarda artan düzeyde ilgi görmesine rağmen, bu faaliyetlerin gerçekte tüketicilerin ödeme istekliliğini ne derecede etkilediği üzerine literatürde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Dijitalleşen pazarlama uygulamaları kapsamında firmalar, kaynak güvenilirliğinden faydalanmak amacıyla sosyal medya influencerları ile ortak projeler yürütmektedir. Bu iş birliklerinin sonucunda firmalar; influencerların görseelliği, güvenilirliği ve uzmanlığı sayesinde, tüketicilerde satın alma niyetinin oluşmasını sağlamayı ve tüketicilerin daha fazla ödeme istekliliğine sahip olmalarını istemektedir. Bu çalışmanın amacı, sosyal medyada influencerlarının tüketicilerin ödeme istekliliğini artırıp artırmadığını belirlemektir.

3.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırmada kaynak güvenilirliği (inanılabilirliği) modeli kullanılmıştır. Güvenilir bir kaynaktan gelen bilgilerin tüketici tutum ve davranışlarını etkilediği bilinmektedir (Sterthal vd., 1978). Günümüzde tüketiciler karşılaşacakları riskleri en düşük seviyeye indirmek ve elde edecekleri faydayı en yükseğe çıkarmak amacıyla mağazadan araştırıp internetten alma davranışı sergilemektedir (Yolcu vd., 2017). Kaynak güvenilirliği modeli, bir onaylayanın çekiciliğinin, güvenilirliğinin ve uzmanlığının verdiği onayın etkililiği üzerindeki etkisine işaret etmektedir (Ohanian, 1991).

Çekicilik onay veren kişinin şık, hoş ve güzel olarak algılanma derecesidir (Erdoğan, 1999). Çekici bireylerin onayı, tüketici satın alma davranışı üzerinde etkili olan faktörlerinden biridir (Kahle ve Homer, 1985). Tüketicilerin, özellikle kişisel bakım ürünleri, kozmetik ürünleri, vb. gibi kendi dış görünüşlerine etki edecek ürünleri tercih ederken, söz konusu ürünlerin tanıtımını yapan influencerların dış görünüşlerine dikkat edebilecekleri düşünülebilir. Güvenilirlik onaylayan bireyin güvenilirliği ve dürüstlüğü anlamına gelmektedir (Erdoğan, 1999).

Tüketicinin iletilen mesajın kaynağının inandırıcı olduğuna yönelik düşüncesini anlatır (Eisend, 2006). Bu nedenle, firmaların tüketici güvenini kazanmaları için bu özelliklere sahip bir etkileyici kişi belirlemeleri oldukça önemlidir. Uzmanlık bir ünlünün deneyimli, bilgili, nitelikli ve yetkin olarak algılanma derecesi şeklinde tanımlanır (Erdoğan, 1999). Odak noktası, tüketicilerin gerçek uzmanlıklarından ziyade bir ünlüyü nasıl algıladıklarında yatmaktadır (Ohanian, 1991). Tüketicilerin uzman gördükleri bireylerden etkilenme

olasılıklarının daha yüksek olduğu düşünülebilir. Bu kapsamda Ohanian (1991) algılanan uzmanlığın tüketicilerin tutum değişikliği üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu ifade etmektedir.

Literatürde yer alan çalışmalar ışığında, araştırma kapsamında incelenecek hipotezler aşağıdaki gibi belirlenmiştir;

H₁: Sosyal medya platformlarında erkek influencer kullanımı, tüketicilerin ödeme istekliliğine etki etmektedir.

H_{1a}: Sosyal medya platformlarında kullanılan erkek influencerların çekiciliği, tüketicilerin ödeme istekliliğine etki etmektedir.

H_{1b}: Sosyal medya platformlarında kullanılan erkek influencerların güvenilirliği, tüketicilerin ödeme istekliliğine etki etmektedir.

H_{1c}: Sosyal medya platformlarında kullanılan erkek influencerların uzmanlığı, tüketicilerin ödeme istekliliğine etki etmektedir.

H₂: Sosyal medya platformlarında kadın influencer kullanımı, tüketicilerin ödeme istekliliğine etki etmektedir.

H_{2a}: Sosyal medya platformlarında kullanılan kadın influencerların çekiciliği, tüketicilerin ödeme istekliliğine etki etmektedir.

H_{2b}: Sosyal medya platformlarında kullanılan kadın influencerların güvenilirliği, tüketicilerin ödeme istekliliğine etki etmektedir.

H_{2c}: Sosyal medya platformlarında kullanılan kadın influencerların uzmanlığı, tüketicilerin ödeme istekliliğine etki etmektedir.

3.3. Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Veri Toplama Yöntemi

Sosyal medya hesaplarından takip ettiği en az bir erkek influencer ve en az bir kadın influencer olan 18 yaş ve üzeri bireyler araştırmanın ana kütlesini oluşturmaktadır. Çevrimiçi ortamda hazırlanan anket formu, sosyal medya platformlarında paylaşılmıştır. Olası anlam karmaşalarını tespit edebilmek için yapılan pilot çalışmanın devamında, kolayda/uygun örneklem kullanılarak ve gönüllülük esasına göre araştırmaya katılmayı kabul eden bireylerden, çevrimiçi anket formu yardımıyla 6-23 Şubat 2021 tarihleri arasında 483 adet kullanılabilir veri toplanmıştır. Araştırmaya katılanların; %55,1'inin kadın, %59,8'inin 37 yaşından küçük, %37,1'inin lisans mezunu ve %32,3'ünün 2501 TL – 4000 TL arası gelire sahip olduğu tespit edilmiştir. Veri toplama aracı; erkek ve kadın influencerlar için kaynak güvenilirliği ölçekleri (15'er madde), ödeme istekliliği ölçeği (3 madde) ve demografik soruların yer aldığı üç bölümden oluşmaktadır. Analiz sürecinde kullanılan kaynak güvenilirliği ve ödeme istekliliğine ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Ölçekler ve Verilere Ait Tanımlayıcı Analizler, Normal Dağılım Test Sonuçları

Ölçek İsmi	Ort.	Med.	Std. Sapma	P	Skewness	Kurtosis	Cronbach's Alpha Katsayısı	Kaynak
Kaynak Güv. (Erkek Inf.)	2,93	2,87	0,644	0,00	0,429	0,004	0,774	Netemeyer vd. (2004)
Kaynak Güv. (Kadın Inf.)	3,35	3,33	0,535	0,00	0,366	0,194	0,868	
Ödeme İstek.	3,71	4,00	0,928	0,00	-1,127	1,398	0,956	Ohanian (1990)

Yapılan normal dağılım analizi sonucunda ölçeklerin normal dağılımdan gelmediği belirlenmesine rağmen normal dağılımın diğer varsayımları olan basıklık ve çarpıklık değerlerinin $\pm 1,5$ arasında olması, ortalama ve medyan değerlerinin birbirine yakın olması ve örneklem hacminin merkezi limit teoremi gereği 30 veya üzerinde olduğundan ölçeklere ait verilerin normal dağılımdan çok fazla uzaklaşmadığı sonucuna varılmıştır.

Araştırmada kullanılan hem erkek influencerlar hem de kadın influencerlar için kaynak güvenilirliği maddelerinin yapısal geçerliliğini belirlemek amacıyla yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmış olup, bu analize ait sonuçlar Tablo 2 ve Tablo 3'te gösterilmiştir. Erkek influencerlar için kaynak güvenilirliği ölçeğine faktör analizi yapılabilmesi için ön test niteliğinde olan KMO testi sonucu bulunan katsayı (0,856) olduğundan veriler faktör analizi için "çok iyi" düzeyde uygundur. Bartlett's test için ise ($p < 0,00$) bulunduğu faktör analizi

uygulanabilir. Ölçekte 3 boyut olarak bulunan faktör analizinde açıklayıcılık oranları; güvenilirlik boyutu için %19,894, çekicilik boyutu için %18,690 ve uzmanlık boyutu için %17,973 olarak tespit edilmiştir. Toplamda ise açıklayıcılık oranı %56,557 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 2. Erkek Influencer Açısından Kaynak Güvenirliği Ölçeği Açımlayıcı Faktör Analizi Tablosu

Faktör		Maddeler	Faktör Yüğü	Faktör Açıklayıcılığı	Güvenirlik
Erkek Influencer'ın Güvenirliği	MIT4	Takip ettiğim influencer samimidir.	0,795	%19,894	0,787
	MIT1	Takip ettiğim influencer kişisel olarak güvenilirlerdir.	0,787		
	MIT5	Takip ettiğim influencer takipçilerini aldatmaz, kandırmaz.	0,749		
	MIT2	Takip ettiğim influencer dürüsttür.	0,588		
	MIT3	Takip ettiğim influencer'ın paylaştığı ürünler güvenilirlerdir.	0,540		
Erkek Influencer'ın Çekiciliği	MIA3	Takip ettiğim influencer güzeldir.	0,766	%18,690	0,740
	MIA1	Takip ettiğim influencer dış görünüşüyle çekicidir.	0,765		
	MIA4	Takip ettiğim influencer zariftir.	0,744		
	MIA2	Takip ettiğim influencer şık/klas görünür.	0,576		
	MIA5	Takip ettiğim influencer fiziki olarak hoştur, ilgimi çeker.	0,523		
Erkek Influencer'ın Uzmanlığı	MIE3	Takip ettiğim influencer bilgilidir.	0,776	%17,973	0,774
	MIE5	Takip ettiğim influencer vasıflıdır.	0,739		
	MIE4	Takip ettiğim influencer niteliklidir.	0,730		
	MIE2	Takip ettiğim influencer deneyimlidir.	0,678		
	MIE1	Takip ettiğim influencer alanında uzmandır.	0,654		
			Toplam	%56,557	

Tablo 2'de yer alan faktör analizi sonucu incelendiğinde, kullanılan ölçeklerin hazırlanma amacına göre dağılım gösterdiği görülmüştür. Kadın influencerlar için kaynak güvenirliği ölçeğine faktör analizi yapılabilmesi için ön test niteliğinde olan KMO testi sonucu bulunan katsayı (0,882) olduğundan veriler faktör analizi için "çok iyi" düzeyde uygundur. Bartlett's test için ise ($p < 0,00$) bulunduğundan faktör analizi uygulanabilir. Ölçekte 3 boyut olarak bulunan faktör analizinde açıklayıcılık oranları; güvenilirlik boyutu için %22,151, çekicilik boyutu için %18,270 ve uzmanlık boyutu için %17,764 olarak tespit edilmiştir. Toplamda ise açıklayıcılık oranı %58,184 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3. Kadın Influencer Açısından Kaynak Güvenirliği Ölçeği Açımlayıcı Faktör Analizi Tablosu

Faktör		Maddeler	Faktör Yüğü	Faktör Açıklayıcılığı	Güvenirlik
Kadın Influencer'ın Çekiciliği	WIA5	Takip ettiğim influencer fiziki olarak hoştur, ilgimi çeker.	0,790	%22,151	0,752
	WIA1	Takip ettiğim influencer dış görünüşüyle çekicidir.	0,761		
	WIA2	Takip ettiğim influencer şık/klas görünür.	0,750		
	WIA3	Takip ettiğim influencer yakışıklıdır.	0,707		
	WIA4	Takip ettiğim influencer naziktir.	0,676		
Kadın Influencer'ın Güvenirliği	WIT3	Takip ettiğim influencer'ın paylaştığı ürünler güvenilirlerdir.	0,783	%18,270	0,727
	WIT1	Takip ettiğim influencer kişisel olarak güvenilirlerdir.	0,672		
	WIT2	Takip ettiğim influencer dürüsttür.	0,671		
	WIT5	Takip ettiğim influencer takipçilerini aldatmaz, kandırmaz.	0,665		
	WIT4	Takip ettiğim influencer samimidir.	0,659		
Kadın Influencer'ın Uzmanlığı	WIE2	Takip ettiğim influencer deneyimlidir.	0,754	%17,764	0,790
	WIE5	Takip ettiğim influencer vasıflıdır.	0,719		
	WIE4	Takip ettiğim influencer niteliklidir.	0,666		
	WIE1	Takip ettiğim influencer alanında uzmandır.	0,570		
	WIE3	Takip ettiğim influencer bilgilidir.	0,561		
			Toplam	%58,184	

Tablo 3'te yer alan faktör analizi sonucuna göre, kullanılan ölçeklerin hazırlanma amacına göre dağılım gösterdiği görülmüştür.

3.4. Araştırmanın Hipotez Testleri

Sosyal medya platformlarında firmaların, ürün tanıtımları yapmak için erkek influencer kullanımının, ödeme istekliliğine etkisini test etmek amacıyla regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Erkek Influencer Kullanımının Ödeme İstekliliğine Etkisinin Test Edilmesine Yönelik Regresyon Analiz Sonuçları

	B	t değeri	p değeri	VIF	R ²	Düzeltilmiş R ²
Sabit	2,623	23,580	0,000		0,089	0,083
Erkek Influencer'ın Çekiciliği	0,065	1,418	0,157	1,118		
Erkek Influencer'ın Güvenilirliği	0,132	2,849	0,005*	1,137		
Erkek Influencer'ın Uzmanlığı	0,213	4,737	0,000*	1,059		
Bağımlı Değişken: Ödeme İstekliliği						
F: 15,568			p: 0,000			

Tablo 4'te yer alan sonuçlar incelendiğinde ilk olarak hesaplanan VIF değerleri (1,118/1,137/1,059) ve Durbin-Watson değeri (1,817) regresyon analizinin temel varsayımları olan çoklu bağlantı sorununun olmadığını ve veri setinin normal dağılımda olduğunu doğrulamıştır. Firmaların ürün tanıtımı için erkek influencer kullanımının, ödeme istekliliğine etkisinin test edilmesine yönelik yapılan regresyon analiz sonuçlarına göre erkek influencerların güvenilirliği ve erkek influencerların uzmanlığının ödeme istekliliği üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre H_{1b} ve H_{1c} hipotezleri desteklenmiştir. Güvenirlik ve uzmanlık ödeme istekliliğini (p<0,05) %8,9 oranında açıklamaktadır. H_{1b} ve H_{1c} hipotezlerine ait regresyon modeli aşağıdaki gibidir.

$$\text{Ödeme istekliliği} = 2,623 + 0,132 * \text{Erkek influencerların güvenilirliği} + 0,213 * \text{Erkek influencerların uzmanlığı}$$

Benzer şekilde sosyal medya platformlarında firmaların, ürün tanıtımları yapmak için kadın influencer kullanımının, ödeme istekliliğine etkisini test etmek amacıyla regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Kadın Influencer Kullanımının Ödeme İstekliliğine Etkisinin Test Edilmesine Yönelik Regresyon Analiz Sonuçları

	B	t değeri	p değeri	VIF	R ²	Düzeltilmiş R ²
Sabit	2,328	10,831	0,000		0,068	0,062
Kadın Influencer'ın Çekiciliği	0,172	3,371	0,001*	1,344		
Kadın Influencer'ın Güvenilirliği	0,133	2,881	0,004*	1,102		
Kadın Influencer'ın Uzmanlığı	0,042	0,799	0,425	1,439		
Bağımlı Değişken: Ödeme İstekliliği						
F: 11,602			p: 0,000			

Tablo 5'te yer alan sonuçlar incelendiğinde ilk olarak hesaplanan VIF değerleri (1,344/1,102/1,439) ve Durbin-Watson değeri (1,352) regresyon analizinin temel varsayımları olan çoklu bağlantı sorununun olmadığını ve veri setinin normal dağılımda olduğunu doğrulamıştır. Firmaların ürün tanıtımı için kadın influencer kullanımının, ödeme istekliliğine etkisinin test edilmesine yönelik yapılan regresyon analiz sonuçlarına göre kadın influencerların çekiciliği ve güvenilirliğinin ödeme istekliliği üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre H_{2a} ve H_{2b} hipotezleri desteklenmiştir. Güvenirlik ve uzmanlık, ödeme istekliliğini (p<0,05) %6,8 oranında açıklamaktadır. H_{2a} ve H_{2b} hipotezlerine ait regresyon modeli aşağıdaki gibidir.

$$\text{Ödeme istekliliği} = 2,328 + 0,172 * \text{Kadın influencerların çekiciliği} + 0,133 * \text{Kadın influencerların güvenilirliği}$$

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal medya kanallarında influencer kullanımının, ödeme istekliliğini artırıp artırmadığını belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmanın sonuçları firmalara ve uygulamacılara önemli çıkarımlar sağlamaktadır. Çalışma sonuçlarına göre, firmaların ürün tanıtımları amacıyla iş birliği yapacakları influencerları seçerken dikkat etmesi gereken faktörler bulunmaktadır. Firmaların ürün/marka tanıtımlarında influencer kullanımının etkileri, literatürde yeni yeni dikkat çeken bir kavram olarak karşımıza çıkmasına rağmen küresel çapta dijital pazarlamanın en önemli araçlarından biri konumuna gelmiştir. Dijital pazarlama içerisinde oldukça büyük maddi paya sahip olan influencer pazarlaması, yakın gelecekte firmaların büyük oranda kaynak aktardıkları en önemli kalemlerden biri olma yolunda hızla ilerlemektedir.

Bu kadar önemli bir projeksiyon sunan influencer pazarlaması için iş birliği yapılan bireylerin, kaynak güvenilirliğinin yüksek olması firma maliyetlerinin kâra dönüşümünde dikkate alınması gereken önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler güvendikleri kaynaklara göre tutum ve davranışlarını değiştirmekte (Sternthal vd., 1978) ve daha fazla ödeme isteklerinde sosyal medya önemli bir yer tutmaktadır (Godey vd., 2009). Çünkü influencer pazarlamasında güven fazlasıyla önemli bir unsur olup, güvenin eksikliği durumunda tüketicilerde olumsuz etkiye dönüşmektedir (Duffett, 2017).

Erkek influencer kullanımının etkisinin ölçüldüğü modelde, açıklayıcılığın %8,9 olduğu hesaplanmıştır. Tüm influencer özellikleri ödeme istekliliğini pozitif yönde etkilemektedir. Bu özellikler arasında uzmanlık algısı ise en etkili bağımsız özellik olarak göze çarpmaktadır. Dolayısıyla erkek influencerların ürünler hakkındaki teknik bilgileri de paylaşımları ödeme istekliliği üzerinde pozitif etkisi olacağı düşünülmektedir. Bir diğer özellik olan çekicilik ise modelde yer alan nitelikler arasında etkisi olmadığı hesaplanmış bir değişkendir. Erkek influencerların lanse ettiği ürünler hakkındaki ödeme istekliliğini, çekicilik artırmamaktadır. Ürünlerin hitap ettiği hedef kitleye göre bu çalışmanın tekrarlanarak ayrıntılı sonuçlara ulaşılması sağlanabilecektir.

Erkek influencerların güvenilirliği en üst seviyeye çıkartıldığında, ödeme istekliliği 3,283 puana; uzmanlığı en üst seviyeye çıkartıldığında, ödeme istekliliği 3,688 puana; her iki özellik birlikte en üst seviyeye çıkartıldığında ise ödeme istekliliği 4,348 puan seviyesine çıkacağı beklenmektedir (maksimum 5 olabilir). Güvenilirliğin soyut olması ve ödeme istekliliğindeki etkisinin daha düşük olması sebebiyle, güvenilirliğe tercihen uzmanlığın artırılmasının daha doğru bir strateji olacağı söylenebilir.

Kadın influencerların lanse ettiği ürünlerde erkek influencerlara göre daha düşük bir temel ödeme istekliliği (sabit: 2,328) hesaplanmıştır. Erkek influencerların aksine, kadın influencerların uzmanlığının ödeme istekliliği üzerine herhangi bir etkisinin olmadığı ve çekiciliğin ise ödeme istekliliği üzerine etkisi bulunan en büyük etken olduğu analiz sonucunda anlaşılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen model %6,2 oranında genelleştirilebilmektedir.

Kadın influencerların çekiciliği en üst seviyeye çıkartıldığında, ödeme istekliliği 3,188 puana; güvenilirliği en üst seviyeye çıkartıldığında, ödeme istekliliği 2,993 puana; her iki özellik birlikte en üst seviyeye çıkartıldığında ise ödeme istekliliği 3,853 puan seviyesine çıkacağı beklenmektedir (maksimum 5 olabilir). Çekicilik algısının somut bir şekilde artırılması, güvenilirliğe göre daha uygulanabilir olduğu için, öncelikle kadın influencerların çekiciliklerini artırıcı eylemlerde bulunmak ödeme istekliliğinin artırılmasında tercih edilebilir.

Genel olarak sosyal medya kullanıcılarının, uzman görüşüne oldukça önem verdiği görülmüştür. Bu sebeple ister erkek influencer olsun ister kadın influencer olsun, tanıtımı yapılacak ürün hakkındaki uzman kişiler seçilmelidir. Influencerların konu hakkındaki uzmanlıklarının yanı sıra kadın influencerların çekici görünüşleri ile erkek influencerların güvenilir kişiler olması bireylerin ödeme istekliliğine etki eden diğer faktörlerdir.

Her çalışmada olduğu gibi bu çalışmanın da kısıtları bulunmaktadır. Araştırma influencer pazarlamasının %90'ını bünyesinde barındıran (InfluencerMarketingHub, 2021) instagram kullanıcıları arasında yapılmıştır. Sonraki çalışmaların diğer sosyal medya platformlarını da kapsayacak şekilde yapılması sonuçların genelleştirilmesini artıracaktır. Veriler toplanırken genel olarak erkek ve kadın influencerlar temel alınarak çalışma yürütülmüştür. Gelecek çalışmalarda senaryo usulü, isimlendirme ve spesifikleştirme ile kişi bazlı çalışmalar yapılması bireysel farklılıklara dair yorum yapılabilmesine yardımcı olacaktır. Ek olarak gelecek çalışmalarda; cinsiyete göre ve yaş kuşaklarına göre farklılaşma başta olmak üzere, diğer demografik farklılıklara bakmak araştırma çeşitliliğine katkı sunacaktır.

KAYNAKÇA

- AAKER, David A. (1996), “*Measuring Brand Equity Across Products And Markets*”, **California Management Review**, S.38(3), ss.102-120.
- ACQUISTI, Alessandro ve SPIEKERMANN, Sarah (2011), “*Do Interruptions Pay Off? Effects of Interruptive Ads on Consumers' Willingness to Pay*”, **Journal of Interactive Marketing**, S.25(4), ss.226-240.
- AMOS, Clinton, HOLMES, Gary ve STRUTTON, David (2008), “*Exploring The Relationship Between Celebrity Endorser Effects and Advertising Effectiveness: A Quantitative Synthesis of Effect Size*”, **International Journal of Advertising**, S.27(2), ss.209-234.
- AUDREZET, Alice ve DE KERVILER, Gwarlann (2009), “*How Brands Can Build Successful Relationships With Influencers*”, **Harvard Business Review**, <https://hbr.org/2019/04/how-brands-can-build-successful-relationships-with-influencers> (Erişim Tarihi: 18.04.2021).
- AUDREZET, Alice, DE KERVILER, Gwarlann ve MOULARD, Julie Guidry (2018), “*Authenticity Under Threat: When Social Media Influencers Need to Go Beyond Self-Presentation*”, **Journal of Business Research**, S.117(1), ss.557-569.
- AWAD, Neveen F. ve RAGOWSKY, Arik (2008), “*Establishing Trust in Electronic Commerce Through Online Word of Mouth: An Examination Across Genders*”, **Journal of Management Information Systems**, S.24(4), ss.101-121.
- BACKALER, Joel (2018), **Digital Influence: Unleash The Power of Influencer Marketing to Accelerate Your Global Business**, Palgrave Macmillan Publisher, London (UK).
- BANDURA, Albert (1976), **Social Learning Theory**, Prentice-Hall Publisher, New Jersey (US).
- BERGEL, Maxi, FRANK, Phillip ve BROCK, Christian (2019), “*The Role of Customer Engagement Facets on the Formation of Attitude, Loyalty and Price Perception*”, **Journal of Services Marketing**, S.33(7), ss.890-903
- BURGOON, Judee, BONITO, Joseph, BENGTSSON, Bjorn, CEDERBERG, Carl, LUNDEBERG, Magnus ve ALLSPACH, Lisa (2000), “*Interactivity in Human–Computer Interaction: A Study of Credibility, Understanding, and Influence*”, **Computers in Human Behavior**, S.16(6), ss.553-574.
- BYRNE, Emma, KEARNEY, John ve MACEVILLY, Claire (2017), “*The Role of Influencer Marketing and Social Influencers in Public Health*”, **Proceedings of The Nutrition**, S.76(3), ss.E103.
- CHAN, Tat Y., KADIYALI, Vrinda ve PARK, Young-Hoon (2007), “*Willingness to Pay and Competition in Online Auctions*”, **Journal of Marketing Research**, S.44(2), ss.324-333.
- DE TONI, Deonir, MILAN, Gabriel Sperandio, SACILOTO, Evandro Busata ve LARENTIS, Saciloto Fabiano (2017), “*Pricing Strategies And Levels And Their Impact on Corporate Profitability*”, **Revista de Administração (São Paulo)**, S.52, ss. 120-133.
- DE VEIRMAN, Marijke, CAUBERGHE, Veroline ve HUDDERS, Liselot (2017), “*Marketing Through Instagram Influencers: The Impact of Number of Followers and Product Divergence on Brand Attitude*”, **International Journal of Advertising**, S.36(5), ss.798-828.
- DUFFETT, Rodney Graeme (2017), “*Influence of Social Media Marketing Communications on Young Consumers' Attitudes*”, **Young Consumers**, S.18(1), ss.19-39.
- EISEND, Martin (2006), “*Source Credibility Dimensions in Marketing Communication—A Generalized Solution*”, **Journal of Empirical Generalisations in Marketing Science**, S.10(2), ss.1-33.
- ERDOĞAN, Bayram Zafer (1999), “*Celebrity Endorsement: A Literature Review*”, **Journal of Marketing Management**, S.15(4), ss.291-314.
- GODEY, Bruno, LAGIER, Joëlle ve PEDERZOLI, Daniele (2009), “*A Measurement Scale of 'Aesthetic Style' Applied to Luxury Goods Stores*”, **International Journal of Retail & Distribution Management**, S.37(6), ss.527-537.

- HOMBURG, Christian, KOSCHATE, Nicole ve HOYER, Wayne D. (2005), “*Do Satisfied Customers Really Pay More? A Study of The Relationship Between Customer Satisfaction and Willingness to Pay*”, **Journal of Marketing**, S.69(2), ss.84-96.
- INFLUENCER MARKETING HUB (2021), **The State of Influencer Marketing 2021: Benchmark Report**, <https://influencermarketinghub.com/influencer-marketing-benchmark-report-2021/> (Erişim Tarihi: 18.04.2021).
- KAHLE, Lynn R., HOMER, Pamela Miles (1985), “*Physical Attractiveness of The Celebrity Endorser: A Social Adaptation Perspective*”, **Journal of Consumer Research**, S.11(4), ss.954-961.
- KALEKA, Anna ve MORGAN, Neil A. (2017), “*Which Competitive Advantage (S)? Competitive Advantage–Market Performance Relationships in International Markets*”, **Journal of International Marketing**, S.25(4), ss.25-49.
- KI, Chung-Wha ‘Chloe’ ve KIM, Youn-Kyung (2019), “*The Mechanism By Which Social Media Influencers Persuade Consumers: The Role of Consumers’ Desire to Mimic*”, **Psychology & Marketing**, S.36(10), ss.905-922.
- KIM, Do Yuon ve KIM, Hye-Young (2021), “*Trust Me, Trust Me Not: A Nuanced View of Influencer Marketing on Social Media*”, **Journal of Business Research**, S.134, ss.223-232.
- KRYSTALLIS, Athanasios ve CHRYSOHOIDIS, George M. (2005), “*Consumers’ Willingness to Pay For Organic Food: Factors That Affect it and Variation Per Organic Product Type*”, **British Food Journal**, S.107(5), ss.320-343.
- LE GALL-ELY, Marine (2009), “*Definition, Measurement and Determinants of The Consumer’s Willingness to Pay: A Critical Synthesis and Avenues For Further Research*”, **Recherche et Applications en Marketing**, S.24(2), ss.91-112.
- LIGAS, Mark ve CHAUDHURI, Arjun (2012), “*The Moderating Roles of Shopper Experience and Store Type on The Relationship Between Perceived Merchandise Value and Willingness to Pay A Higher Price*”, **Journal of Retailing and Consumer Services**, S.19(2), ss.249-258.
- LINDSEY-MULLIKIN, Joan ve BORIN, Norm (2017), “*Why Strategy is Key For Successful Social Media Sales*”, **Business Horizons**, S.60(4), ss.473-482.
- LITVIN, Stephen W., GOLDSMITH, Ronald E. ve PAN, Bing (2008), “*Electronic Word-of-Mouth in Hospitality And Tourism Management*”, **Tourism management**, S.29(3), ss.458-468.
- LOPES, Alexandre B. ve GALLETTA, Dennis F. (2006), “*Consumer Perceptions and Willingness to Pay for Intrinsically Motivated Online Content*”, **Journal of Management Information Systems**, S.23(2), ss.203-231.
- LOU, Chen ve YUAN, Shupe (2019), “*Influencer Marketing: How Message Value and Credibility Affect Consumer Trust of Branded Content on Social Media*”, **Journal of Interactive Advertising**, S.19(1), ss.58-73.
- MASON, Roger Bruce ve STAUDE, Gavin (2007), “*A Marketing Mix Model for A Complex and Turbulent Environment*”, **Acta Commercii**, S.7(1), ss.236-254.
- MICHAUD, Céline ve LLERENA, Daniel (2011), “*Green Consumer Behaviour: An Experimental Analysis of Willingness to Pay for Remanufactured Products*”, **Business Strategy and the Environment**, S.20(6), ss.408-420.
- MILLER, Klaus M., HOFSTETTER, Reto, KROHMER, Harley ve ZHANG, Z. John (2011), “*How Should Consumers’ Willingness to Pay be Measured? An Empirical Comparison of State-of-The-Art Approaches*”, **Journal of Marketing Research**, S.48(1), ss.172-184.
- NANDAGIRI, Vaibhavi ve PHILIP, Leena (2018), “*Impact of Influencers From Instagram and Youtube on Their Followers*”, **International Journal of Multidisciplinary Research and Modern Education**, S.4(1), ss.61-65.

- NETEMEYER, Richard G., KRISHNAN, Balaji, PULLIG, Chris, WANG, Guangping, YAGCI, Mehmet, DEAN, Dwane, RICKS, Joe ve WIRTH, Ferdinand (2004), “*Developing and Validating Measures of Facets of Customer-Based Brand Equity*”, **Journal of Business Research**, S.57(2), ss.209-224.
- OHANIAN, Roobina (1991), “*The Impact of Celebrity Spokespersons' Perceived Image on Consumers' Intention To Purchase*”, **Journal of Advertising Research**, S.31(1), ss.46-52.
- PARENT, Michael, PLANGGER, Kirk, & BAL, Anjali (2011), “*The New WTP: Willingness to Participate*”, **Business horizons**, S.54(3), ss.219-229.
- PETTY, Richard E. ve CACIOPPO, John T. (1986), **The elaboration likelihood model of persuasion**, In: Communication and persuasion, Springer: New York (US).
- PRELEC, Drazen ve SIMESTER, Duncan (2001), “*Always Leave Home Without it: A Further Investigation of The Credit-Card Effect on Willingness to Pay*”, **Marketing Letters**, S.12(1), ss.5-12.
- RODRIGUES, Paula ve MARTINS, Francisco Vitorino, (2016), “*Perceptual And Behavioural Dimensions: Measuring Brand Equity Consumer Based*”, **Journal of Fashion Marketing and Management: An International Journal**, S.20(4), ss. 507-519.
- SIMONSOHN, Uri ve LOEWENSTEIN, George (2006), “*Mistake: The Effect of Previously Encountered Prices on Current Housing Demand*”, **The Economic Journal**, S.116(508), ss.175-199.
- SINGH, Shiv ve DIAMOND, Stephanie (2012), **Social Media Marketing For Dummies**, John Wiley & Sons Publisher, New Jersey (US).
- SLATER, Jeff (2020), “*10 Benefits of Influencer Marketing*”, **The Marketing Sage**, <http://www.themarketingsage.com/10-benefits-of-influencer-marketing/> (Erişim Tarihi: 18.04.2021).
- STATISTA (2021), “*Number of Social Network Users Worldwide from 2017 to 2025*”, **Statista**, <https://www.statista.com/statistics/278414/number-of-worldwide-social-network-users/> (Erişim Tarihi: 18.04.2021).
- STEENKAMP, Jan-Benedict EM, VAN HEERDE, Harald J. ve GEYSKENS, Inge (2010), “*What Makes Consumers Willing to Pay A Price Premium for National Brands Over Private Labels?*”, **Journal of Marketing Research**, S.47(6), ss.1011-1024.
- STERNTHAL, Brian, DHOLAKIA, Ruby ve LEAVITT, Clark (1978), “*The Persuasive Effect of Source Credibility: Tests of Cognitive Response*”, **Journal of Consumer Research**, S.4(4), ss.252-260.
- STUBB, Carolina ve COLLIANDER, Jonas (2019), “*'This is Not Sponsored Content'–The Effects of Impartiality Disclosure and E-Commerce Landing Pages on Consumer Responses to Social Media Influencer Posts*”, **Computers in Human Behavior**, S.98(1), ss.210-222.
- TABELLION, Jana ve ESCH, Franz-Rudolf (2019), “*Influencer Marketing and its Impact on The Advertised Brand*”, **Advances in Advertising Research X** (Ed. E. Bigne, S. Rosengren), Springer Publisher, Berlin (Germany), ss.29-41.
- TAYLOR, John B. (1998), **Economics**, Houghton–Mifflin Company, Boston (US).
- VARADARAJAN, Rajan (2010), “*Strategic Marketing And Marketing Strategy: Domain, Definition, Fundamental Issues And Foundational Premises*”, **Journal of the Academy of Marketing Science**, S.38(2), ss.119-140.
- WAKEFIELD, Kirk L. ve INMAN, J. Jeffrey (2003), “*Situational Price Sensitivity: The Role of Consumption Occasion, Social Context and Income*”, **Journal of Retailing**, S.79, ss.199-212.
- WATHEN, C. Nadine ve BURKELL, Jacquelyn (2002). “*Believe It or Not: Factors Influencing Credibility on the Web*”, **Journal of the American Society for Information Science and Technology**, S.53(2), ss.134-144.
- WERTENBROCH, Klaus ve SKIERA, Bernd (2002), “*Measuring Consumers' Willingness to Pay at The Point of Purchase*”, **Journal of Marketing Research**, S.39(2), ss.228-241.

- WU, Linhai, XU, Lingling, ZHU, Dian ve WANG, Xiaoli (2012), “*Factors Affecting Consumer Willingness to Pay for Certified Traceable Food in Jiangsu Province of China*”, **Canadian Journal of Agricultural Economics/Revue Canadienne D'agroeconomie**, S.60(3), ss.317-333.
- Y-PULSE (2020), “*3 Stats That Show Influencers Are as Influential as Ever*”, **Y-Pulse**, <https://www.ypulse.com/article/2020/09/01/3-stats-that-show-influencers-are-as-influential-as-ever/> (Erişim Tarihi: 18.04.2021).
- YILMAZ, Aykut ve AYKAÇ, Ömer Sezai (2018), “*Marka İmajının Marka Evangelizmine Etkisinde Marka Güveninin ve Marka Sadakatinin Aracı Rolü*”, **Uluslararası Ekonomi Yönetimi Araştırmaları Dergisi**, S.16, ss.54-75.
- YOLCU, Tarık, EKİCİ GÖKDEMİR, Seda, ALTUNIŞIK, Remzi ve ÖZKAYNAR, Kürşad (2017), “*Online Mı? Offline Mı? Tüketici Tercihlerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi*”, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, S.13(13), ss.1027-1033.
- ZALEJSKA-JONSSON, Agnieszka, WILKINSON, Sara J. ve WAHLUND, Richard (2020), “*Willingness to Pay for Green Infrastructure in Residential Development—A Consumer Perspective*”, **Atmosphere**, S.11(2), s.152.

Etkili Faktörleriyle Boyabat Şehrinin Gelişimi ve Gelişime Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Sorunlar*

The Development of the City of Boyabat with its Effective Factors and the Problems Occurring due to the Development

Murat YILDIZ

Blm. Uzm., Ondokuz Mayıs Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Coğrafya A.B.D.,
murratt.55@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-3408-4735

Makale Başvuru Tarihi: 02.08.2021

Makale Kabul Tarihi: 04.12.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Yahya KADIOĞLU

Prof. Dr., Samsun Üniversitesi, İİSBF,
Coğrafya Bölümü, yahya.kadioglu@samsun.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-9483-1635

Aynur AYDIN

Arş. Gör., Samsun Üniversitesi, İİSBF,
Coğrafya Bölümü, aynur.aydin@samsun.edu.tr
https://orcid.org/0000-0003-4827-146X

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Şehir,
Gelişme,
Şehrsel Fonksiyon,
Yerleşme,

Çalışmada Boyabat şehrinin kuruluşundan günümüze dek geçirmiş olduğu gelişim süreci, gelişimde etkili olan faktörler, gelişim sonucu ortaya çıkan sorunlar incelenmiştir. Boyabat İlçe Merkezi'nde 1970'li yıllardan sonra sanayi ve hizmet sektöründeki gelişmelere bağlı olarak nüfus artmaya başlamış ve yerleşme hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Şehrsel fonksiyonların belirginleşmeye başlamasıyla İlçe Merkezi şehir özelliği kazanmış ve yerleşim alanları genişlemiştir. Bu yıllarda doğu-batı yönünde uzanan Adnan Menderes Bulvarı'nın açılmasıyla büyüme bu bulvar çevresinde yoğunlaşmıştır. Topoğrafik yapının uygun olmasına bağlı olarak yerleşim alanları doğuya doğru genişlemiş bu yöndeki Saraydüzü (D030) ve Durağan (D785) yolları büyüme üzerinde etkili olmuştur. İlgili kurumlardan temin edilen veriler ve Google Maps üzerinden elde edilen görüntüler ArcGis 10.8 programına işlenerek yerleşmenin gelişimi için dijital veri tabanı oluşturulmuş, elde edilen bulgular ışığında harita, tablo ve şekillerle büyümenin yatay ve dikey gelişimi analiz edilmiştir. Yatay ve dikey yöndeki büyümeye bağlı olarak başta tarım alanlarında betonlaşma olmak üzere hava kirliliği, otopark ve ulaşım sorunları ortaya çıkmıştır.

ABSTRACT

Keywords:

City,
Development,
Urban Function,
Settlement,

In the study, the development process of the city of Boyabat from its foundation to the present, the factors that were effective in the development, the problems that emerged as a result of the development were examined. In Boyabat District Center, the population started to increase after the 1970s, depending on the developments in the industry and service sector, and the settlement entered a rapid growth process. As the urban functions began to become evident, the District Center gained the character of a city and the residential areas expanded. During these years, with the opening of Adnan Menderes Boulevard, which extends in the east-west direction, growth has been concentrated around this boulevard. Depending on the suitability of the topographical structure, the residential areas have expanded to the east, and the Saraydüzü (D030) and Durağan (D785) roads in this direction have had an impact on the growth. The data obtained from the relevant institutions and the images obtained from Google Maps were processed into the horizontal and vertical development of growth was analyzed in the light of the findings obtained. Due to the horizontal and vertical growth, air pollution, parking and transportation problems have arisen, especially concreting in agricultural areas.

* Bu çalışma, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Coğrafya A.B.D.'nda Prof. Dr. Yahya KADIOĞLU danışmanlığında hazırlanan ve 2021 yılında kabul edilen "Şehir Coğrafyası Açısından Boyabat (Sinop)" başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

1. GİRİŞ

Boyabat eski dönemlerden beri iskâna sahne olmuş köklü bir yerleşim yeridir (Başoğlu, 1972:21). Tarıma elverişli alüvyal düzlükleri, savunma fonksiyonu, konumu ve iklim özellikleri dolayısıyla eski çağlardan itibaren nüfuslanmaya başlamış ve Anadolu'nun eski halkları tarafından yurt edinilmiştir (Baydil, 1994:171-173). 2000 yılında yapılan arkeolojik kazılarda Boyabat şehrine 15 km mesafede Çulhallı köyünde yer alan Kovuklukaya Höyük'te Geç Kalkolitik Çağ'a ait malzemelerin yanı sıra İlk Tunç Çağı'na ait bir tunç döküm ustasının evinin bulunması yörenin bu dönemlerde yerleşim merkezi olduğunu göstermektedir (Kirenci Eruzun, 2018:7).

1071 yılı sonrası Anadolu'ya gelen Türk güçleri Karadeniz kıyılarına kadar ilerleyememişlerse de bölgede varlık göstermişlerdir. Bölgedeki Türk kuvvetlerinin varlığı Boyabat yöresinin erken dönemlerden itibaren Türklerin kontrolüne geçtiğini düşündürmektedir (Eser, 2006:192). Başoğlu'na (1972:31) göre Boyabat'ı ilk olarak ele geçiren, tarihi kesin olarak bilinmese de Danişmendlilerdir. Danişmendlilerin Boyabat üzerindeki hâkimiyeti tam 80 yıl sürmüştür (Başoğlu, 1972:31). Lâtinlerin İstanbul'u ele geçirmesiyle 1204 yılında Karadeniz Ereğli'sinden başlayıp Kafkaslara kadar sınırları uzanan Trabzon Rum İmparatorluğu kurulunca bu devletin himayesi altına girer. 1214 yılında Sultan I. İzzeddin Keykavus'un Sinop'u Rumların elinden almasıyla bölgede ve dolayısıyla Boyabat'ta Selçuklu idaresi başlamış olur (Başoğlu, 1972:33-34).

Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla bölgede Çoban, Pervane ve Candaroğulları beylikleri hüküm sürmüştür. Bu dönemle ilgili kaynaklar Boyabat açısından suskun olmakla beraber Candaroğulları Dönemi ile ilgili bazı bulgular mevcuttur. Yapının yeri ve yapılış tarihine dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte Candaroğlu İsmail Bey'in Boyabat'ta bir imaret inşa ettirdiğine değinilmektedir (Eser, 2006:192). Başoğlu (1972:37), Kırkırlar Tepesi diye bilinen Boyabat Kalesi karşısındaki kayalık kısmın üstüne Pervane Tepesi de denildiğini ve bu durumun Boyabat'a hâkim olan Pervanoğullarıyla ilişkilendirilebileceğini belirtmektedir.

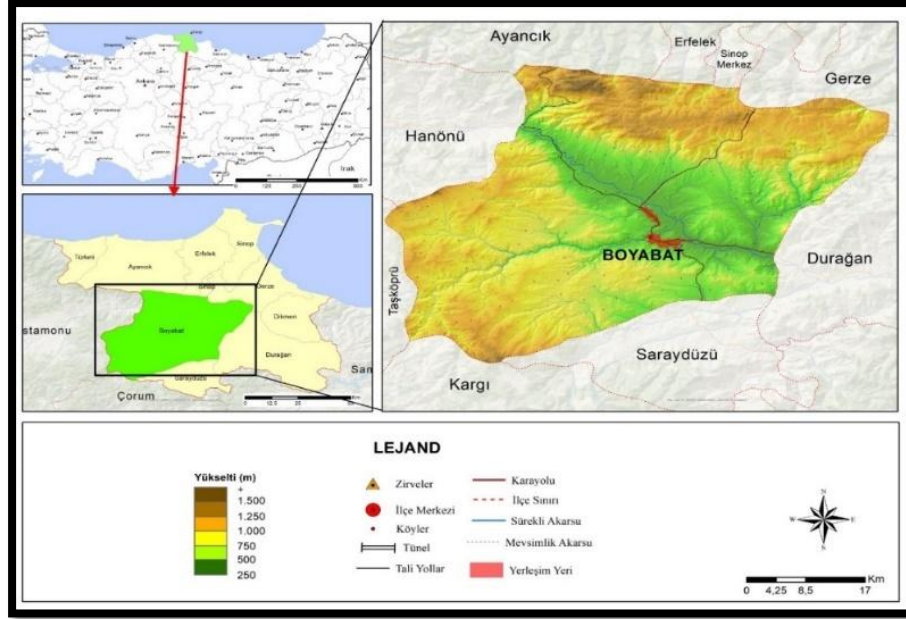
1466 yılında Fatih Sultan Mehmet'in Ceneviz idaresinde bulunan Amasra'yı fethetmesiyle Sinop merkezli Candaroğlu Beyliği de Osmanlı İmparatorluğu'na katılır (Eser, 2006:193). Böylelikle Candaroğlu Beyliği toprakları dâhilindeki Boyabat'ta Osmanlı hâkimiyeti başlar. 15. yüzyılda Osmanlı toprağı olan Boyabat'ta Osmanlı idaresi uzunca (462 yıl) bir süre devam eder (Başoğlu, 1972:47).

Osmanlı fethinden sonra yapılan idari düzenlemeye göre Boyovası (Boyabat), Kastamonu sancağına bağlı bir kadılık statüsündedir. Bu döneme ait yerleşmeyle ilgili ulaşılabilen en eski verilere 1487 senesi tahrir kayıtlarında rastlanır. Bu kayıtlarda 156 karyenin (köy) idari merkezi olan Boyabat kazasının ekonomisinin tarıma dayalı olduğu belirtilir. Yine bu kayıtlarda Boyabat kazasının Camii Orta Mahallesi'nde 20 hane, 8 mücerred; Kadı Hasan Mahallesi'nde 40 hane, 14 mücerred; Müderris Mahallesi'nde 41 hane, 37 mücerred bulunduğu değinilmiştir. Daha sonraki 1530 senesine ait tahrir defterinde Cami Orta Mahallesi 35 hane, 25 mücerred; Kadı Hasan Mahallesi 35 hane, 35 mücerred; Müderris Mahallesi 56 hane, 53 mücerred kayıtları görülür ki bu durum 16. yüzyılda da kazanın nüfusunun ve yerleşme alanının büyüdüğünü göstermektedir (Kuruca, 2009:120).

Osmanlı Dönemi'ne ışık tutan ve yerleşmenin durumu hakkında bilgiler veren diğer kaynaklar ise gezginlere ait notlardır. Bunlardan ünlü Türk gezgini Kâtip Çelebi (1609-1657) 17. yüzyılda Boyabat'ın sosyo-ekonomik durumu ve konumu ile ilgili önemli tespitlerde bulunmuştur. Bir diğer gezgin İngiliz Ainsworth (1842), "*Boyabad 300 haneli bir kasabadır. Burada birçok cami, mescit, 3 han ve 2 hamam vardır*", ifadeleriyle Boyabat yerleşmesinin 1842 yılındaki durumuyla ilgili izlenimlerini aktarır (Kirenci Eruzun, 2018:8).

Boyabat, 1868 yılında Sinop sancağına bağlı bir kaza olur ve günümüze kadar bu konumunu sürdürür. 1904 Kastamonu Salnamesi'nde Boyabat'ın 213 mahalle ve köyün idari merkezi olup; iki hükümet konağı, 266 dükkan, 7 han, 3 hamam, 9 fırın, 30 kahvehane, bir kıraathane, 100 mescit ve cami, 2 tekke, 14 zaviye, 3 medrese, bir kütüphane, bir muvakkithane, 161 çeşme, bir mekteb-i rüşdi, erkek ve kadınlara mahsus iki mekteb-i ibtidaiyyeden başka yeni usulle tedris olunmak üzere 65 sıbyan mektebi, bir büyük terazi, 425 su değirmeni, 20 ahşap köprü, bir silahhane, 42 pirinç değneğı, 10 kiremithane, bir hapishane, 650725 dönüm araziyi yönetim alanı içerisinde barındırdığı belirtilir (Kirenci Eruzun, 2018:9).

1921 Anayasası 10. maddesi Boyabat Sinop vilayetine bağlı bir kaza olmuştur (Yılmaz, 2018:18). Boyabat, günümüzde Batı Karadeniz Bölümü'nde Sinop iline bağlı bir ilçe yerleşmesidir. İlçe sınırları batıdan Taşköprü (Kastamonu), kuzeybatıdan Hanönü (Kastamonu), kuzeyden Ayancık, Erfelek, Sinop Merkez; kuzeydoğudan Gerze ve Dikmen, doğudan Durağan, güneyden Kargı (Çorum) ve Saraydüzü, doğudan Durağan ilçeleriyle çevrilidir (Harita1).

Harita 1. Çalışma Sahasının Lokasyon Haritası

Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü idari shape verileri ve Esri Türkiye verileri kullanılarak çizilmiştir.

Çalışmanın konusunu oluşturan Boyabat şehri Gökırmak Havzası içinde yer alan Boyabat Ovası'nın güneyinde, Gökırmak'ın kolu Kolaz Çayı'nın her iki yakasında uzanış gösteren bir yerleşmedir. Engebeli alanlarda birbirinden kopuk iki kısımdan oluşur. Kolaz Çayı'nın güneyinde doğu-batı, kuzeyinde kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanır. Boyabat 1868 yılında ilçe statüsü kazanmış olup ilçe merkezi için ilk imar planı çalışması 1957 yılında İller Bankası tarafından hazırlanmıştır. Daha sonra 1981, 1989, 1995, 1996, 2003 ve 2005 yıllarında imar planı çalışmaları yapılmıştır. Halen yürürlükte olan imar planı 2017 yılında onaylanan İller Bankası tarafından hazırlattırılan İlave-Revizyon İmar Planı'dır. Boyabat ilçe merkezine ait 1981 yılı imar planına konu olan şehirsal alan 2,9 km²'dir (Boyabat İlave-Revizyon İmar Planı Açıklama Raporu, 2005). En son İller Bankası tarafından hazırlattırılan 2017 yılı imar planı çalışması kapsamındaki şehirsal alan ise 5,25 km²'dir (Boyabat İmar Planı Araştırma Raporu, 2015:54). Başka bir ifade ile ilçe merkezi alanı 36 yıllık sürede 6,65 km² artarak 3 katından fazla büyümüştür. 2018 yılı nüfusu 27 778 olan Boyabat şehri, ilçe toplam nüfusunun %62,2'sini barındırmaktadır.

Batıdan, kuzeyden ve güneyden alçak tepelerle çevrili şehirsal alanın gelişmeye açık yönü doğudur. Cumhuriyet döneminde yapılan yatırımlar sayesinde büyüme süreci hızlanan şehirde nüfus artmış ve yerleşme alanları genişlemiştir. Bu çalışmada yerleşmenin gelişimi, gelişimde etkili olan faktörler ve gelişme sonucu ortaya çıkan sorunlar incelenmiştir. Özellikle yerleşme ve sanayi alanlarındaki büyüme tarım alanları aleyhine olmuştur.

2. ÇALIŞMANIN METEODOLOJİSİ

2.1. Amaç ve Yöntem

Çalışmanın amacı, Boyabat şehrinin kuruluşundan günümüze dek geçirmiş olduğu gelişim sürecini, gelişimde etkili olan faktörleri, gelişim sonucu ortaya çıkan sorunları incelemektir. Boyabat şehir yerleşmesinin gelişim seyri gezgin notlarından, daha önce yapılmış çalışmalardan, nüfus sayım sonuçlarından, imar planlarından, yerleşmeye ait eski fotoğraflardan, tarihi yapılardan, kentsel sit alanlarından ve sahadaki gözlemlerden yararlanılarak incelenmiştir.

Boyabat şehri, Sinop iline bağlı ilçe merkezleri içinde en büyük nüfus ve yönetim bölgesine sahiptir. Sahada 1980'li yıllardan sonra başlayan hızlı nüfus artışı ile birlikte şehirsal alan büyümüştür. Büyümede başta yerleşim alanları olmak üzere diğer fonksiyon alanları önemli rol oynamıştır. Eski yerleşim merkezlerinin konumu ile yerleşmenin gelişim yönü arazi çalışmaları ile belirlenmiş, CBS ve Uzaktan Algılama uygulamaları ile gerekli haritalar üretilmiştir. Boyabat Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nden temin edilen veriler ve Google Maps üzerinden elde edilen görüntüler ArcGis 10.8 programına işlenerek yerleşmenin gelişimi için dijital veri tabanı oluşturulmuş, elde edilen bulgular ışığında harita, tablo ve şekillerle büyümenin yatay ve dikey gelişimi analiz edilmiştir.

3. YERLEŞMENİN GELİŞİMİ

Etki sahaları içinde yer alan kırsal yerleşmelerin merkezini oluşturan şehirler bu yerleşmelere önemli hizmetler sunar. Fonksiyonların gelişip çeşitlenmesiyle oluşan istihdama bağlı olarak kırsal alanlardan göç alırlar. Şehirlerde artan nüfusun ihtiyaçlarına bağlı olarak yeni sahalara gereksinim duyulur. Bunun neticesinde şehirler yatay ve dikey yönde gelişim gösterirler (Akengin ve Dinç, 2018:532-533). Boyabat şehrinin ilk nüvesini tarihte savunma fonksiyonu ağır basan birçok yerleşmede görüldüğü gibi kale ve çevresi oluşturmaktadır (Baydil, 1994:175). Bu nedenle şehrsel alan içinde yerleşmeye dair en eski izlerin rastlandığı Boyabat Kalesi yerleşmenin gelişimini incelemeye ele alınması gereken öncelikli öğedir (Foto 1-2).

Foto 1. Boyabat Kalesi

Kaynak: Boyabat Belediyesi.

Foto 2. Boyabat Kalesi Çevre Hakimiyeti

Kaynak: Boyabat Belediyesi.

Kolaz Çayı'nın Boyabat Ovası'na açıldığı yarma bir vadi üzerinde kurulan kalenin ilk inşa tarihi kesin olarak bilinmemesine de kaleye bağlı mimari özellikler ve kaleden Kolaz Çayı'na inen tünelin varlığı yörenin erken dönemlerden itibaren yerleşmeye sahne olduğunu göstermektedir (Eser, 2006:201). Kalenin içinden aşağıya, Kolaz Çayı'na su ihtiyacını karşılamak için yapılan ve bugün su yüzeyinden 16 metre yukarıda sona eren tünelin uzun bir süre önce muhtemelen kaleyi inşa edenler tarafından açıldığı düşünülmektedir (Yılmaz, 2018:15).

Boyabat Ovası'na hâkim bir tepeye konuşturulan kale, üretim alanları ve kente gelen yolların kontrol edilebildiği stratejik bir konuma sahiptir. 1842'de Boyabat'ı ziyaret eden İngiliz gezgin Hamilton'un, "*Boyabad pitoresk kaya ve kale kasabasıdır*", sözleri Boyabat Kalesi'nin yerleşme amaçlı olduğunu ortaya koymaktadır. Kalenin 1830'lu yıllara kadar yerleşmeye sahne olduğu ve kale içinde 30 hanelik bir mahallenin bulunduğu yine bir başka gezgin (Ainsworth) notlarında bildirilmiştir (Kirenci Eruzun, 2018:5-14).

Mevcut durumdaki tarihi yapılardan ve kentsel sit bölgelerinden de anlaşılacağı üzere yerleşmenin çekirdeğini oluşturan alanlar Boyabat Kalesi'nin kurulu olduğu tepenin güney, güneydoğu yamaçları ve karşısındaki Seyir Kulesi'nin (Erenlik Tepesi) bulunduğu tepenin batısında kalan alanlardır. Bugün bu alanlar Gökdere, Yenimahalle, Zincirlikuyu ve Camikebir Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Adnan Menderes Bulvarı'nın kuzeydoğusunda kalan kentsel sit alanı Camikebir Mahallesi'nde; güneybatısında kalan sit alanı ise Gökdere, Yenimahalle ve Zincirlikuyu mahallelerinin sınırları içerisinde kalmaktadır. Bu alanlardaki tarihi yapılar yerleşmenin kuruluş yeri hakkında fikir vermektedir.

Boyabat şehrindeki geleneksel doku incelendiğinde yerleşmenin ilk evrelerinde sınırları Kolaz Çayı ve eğimin belirlediği görülmektedir (Erbey, 2019:115). Emniyetin sağlandığı dönemlerden itibaren Kale'nin yerleşmeye müsait yamaçlarından eteklere doğru genişleyen yerleşmede (Baydil, 1994:175) %40'ın üzerindeki eğimli alanlara, dere yataklarına ve akarsu taşkın alanlarına yerleşilmemiş ve tarım alanları korunmuştur (Erbey, 2019:115). Buradan anlaşıldığı üzere yerleşmenin kuruluşu üzerinde doğal afetler ve topoğrafik özellikler etkili olmuştur. Boyabat Kalesi erişimi güç bir tepe üzerine kurulmasına rağmen kalenin bulunduğu tepenin sırtlarındaki geleneksel konutlar eğimin yapılaşmaya uygun olduğu alanlarda gelişmiştir (Erbey, 2019:78).

Nitekim yerleşmenin ilk nüvesini teşkil eden Boyabat Kalesi'nin güney ve güneydoğu yamaçları üzerinde yayılmış Gökdere Mahallesi yerleşmeye uygun bir eğimde yer alır. Bu nedenle şehrin en eski mahallesi olduğu anlaşılan Gökdere Mahallesi'nin yayıldığı yamaçların eteklerinden itibaren diğer mahalleler de eklenmiş (Baydil, 1994:175-176) ve yerleşme bugünkü boyutlarına ulaşana dek genişlemesini sürdürmüştür.

Foto3. Boyabat Kalesi ve Kale Tepe'nin Güneyindeki Yerleşim Alanları (1930)

Kaynak: Ahmet Küçükbaş Fotoğraf Arşivi

Kale'nin bulunduğu tepenin güney sırtları ve Seyir Kulesi'nin (Erenlik Tepesi) kurulu olduğu tepenin batı sırtlarında kurulan Boyabat yerleşmesi, Kolaz Çayı'nın taşkın riskinden korunaklı bir alan üzerinde konumlandırılmıştır. Burası aynı zamanda tarım alanları ve kente gelen yolların kontrol edilebildiği bir yere sahiptir. Özetle şehir yerleşmesinin çekirdeğini oluşturan bu alanların seçiminde iklim, taşkınlardan korunma ve bakı faktörü önemli rol oynamıştır (Erbey, 2019:114).

Tablo 1. Yerleşmenin Gelişimine Işık Tutan Bazı Tarihi Yapılar ve Mahallelere Dağılımı

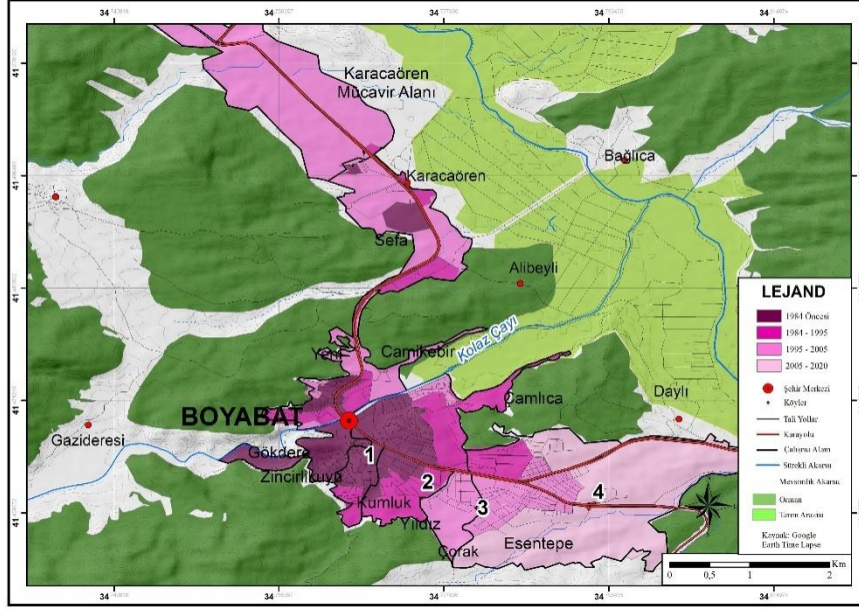
Tarihi Yapılar	Yapım Yılı	Mahalle Adı
Boyabat Belediyesi Konuk Evi	19. yy sonları	Gökdere
Semra Genç Evi	1837	Gökdere
Sinop İl Özel İdaresi Konuk Evi	19. yy ilk yarısı	Gökdere
Askerlik Şubesi	1924	Zincirlikuyu
İnönü İlkokulu	1924	Kumluk
Kız Meslek Lisesi (Milli Eğitim Müdürlüğü)	1924	Camikebir
Kaya Camisi	1782	Zincirlikuyu
Gökdere Camisi	20. yy başları	Gökdere
Şeyh Çeşmesi	1810	Gökdere
Şeyh Camisi	19. yy ilk yarısı	Gökdere
Kandilsiz Mescit	19. yy	Zincirlikuyu
Büyük Cami (Bayezit Camisi)	1856	Zincirlikuyu
Akmescit Camisi (Taş Camisi)	1392-1461	Camikebir
Medrese	15. yy	Gökdere
Türbe	1868	Kumluk

Kaynak: Boyabat ve Geleneksel Ev Mimarisi: Çay Mahallesi Örneği (Kirenci Erüzün, 2018)

TÜİK istatistiklerine göre 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında Boyabat ilçe merkezi nüfusu 3.623 kişiydi. Bu sayı %49,25'lik artışla 1950'de 5.407 kişiye ulaşmıştı. 1950 yılından sonra ülke genelinde hız kazanan şehirleşme hareketleri Boyabat'ta da etkisini göstermiş ve ilçe merkezinde nüfus hızlı bir artış sürecine girmiştir. Nitekim nüfus sayısı 1970'te 11.312, 1985'te 17.144, 1990'da 20.506, 2000'de 24.681 ve 2018'de 27.778 olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında şehir eski yerleşim alanlarından doğuya doğru gelişim göstermiştir (Seçkin vd., 2004:143). Bu dönemde İnönü İlkokulu (1924), Kız Meslek Lisesi (1924) ve günümüzde mevcut olmayan eski Hükümet Binası şehrin güneydoğusunda iskân alanları dışında inşa edilmiştir (Seçkin vd., 2003:95-98).

Eski fotoğraflardan ve geleneksel konut dokusunun yayılma alanından hareketle 1970’li yıllara kadar yerleşmenin güneybatıdan kuzeydoğuya doğru yayılan bir alan üzerinde olduğu, bağ ve bahçelerin ise Kolaz Çayı kenarında bulunduğu anlaşılmaktadır (Seçkin vd., 2003:95). Günümüzde şehir yerleşmesinin kuzeybatısında karayolunun kenarında bulunan tuğla fabrikalarından bazıları bu dönemde kurulmuştur. Kurulduğu yıllarda merkezi fonksiyonların toplandığı alanlardan uzak ve kopuk bir alanda bulunan bu fabrikalar yerleşmenin kuzeybatı yönlü büyümesiyle şehirselleşmiş alana dâhil olmuşlardır (Harita 2).

Harita 2. Boyabat Şehri Yerleşme Alanı Yatay Gelişim Haritası

Kaynak: Google Earth Time Lapse uygulaması 1984-2020 yılları arası uydu görüntülerinden faydalanılarak oluşturuldu.

1970’li yıllarda yerleşmenin yatay gelişimi açısından en önemli gelişme Adnan Menderes Bulvarı’nın (Hükümet Caddesi) açılmasıdır. Bulvarın açılmasıyla yerleşmenin yoğunluk merkezi Yusuf Kemal Bey ve Bayram Caddesi’nden Adnan Menderes Bulvarı’na kaymıştır. Yerleşme, 1970’li yıllardan sonra bu bulvar boyunca genişleşmiştir (Seçkin vd., 2003:95), bu alanlarda kooperatifler vasıtasıyla çok katlı binalar inşa edilmiştir. Ayrıca bu genişleme sonrası bazı idari yapıların yerleri (kaymakamlık, belediye) de değiştirilmiştir (Seçkin vd., 2003:95).

1970’li yıllarda Gökdere, Yenimahalle, Zincirlikuyu ve Kumluk mahallelerini oluşturan alanlarla sınırlı kalan Boyabat şehir alanı 1985-1995 döneminde kuzeybatı, doğu ve güneydoğu yönünde genişleşmiştir. Kuzeybatı yönünde içe doğru sınırlı genişlemenin aksine doğu ve güneydoğu yönündeki büyüme hem dışa doğru hem de daha geniş bir alanda gerçekleşmiştir (Harita 2).

Yerleşmeye açılan doğu ve güneydoğudaki bu alanlarda söz konusu dönemde Çamlıca, 1995 yılından sonra Yıldız ve Esentepe mahalleleri kurulmuştur. Mülakat sonuçlarına göre Yıldız Mahallesi’nin kurulduğu alanda önceleri Orman İşletme Müdürlüğü’ne ait bir depolama sahası ile çöplerin toplandığı bir alan bulunmaktaydı. Bu alanlar daha sonra imar planına dâhil edilerek yerleşmeye açılmıştır. Ayrıca yine bu dönemde şehir yerleşme alanının kuzeybatısında, karayolu kenarında yeni tuğla fabrikaları kurulmuştur.

Şehirleşmenin hızlanmasıyla birlikte dikey büyümenin görüldüğü yerleşmede tarihi yapılar ve geleneksel doku büyük oranda korunmuştur. Özellikle Gökdere ve Yenimahalle’deki (Kemaldede) eski yerleşim alanlarında geleneksel evleri ve tarihi yapıları görmek mümkündür. Yine Zincirlikuyu Mahallesi’nde çok katlı binaların yanında geleneksel mimari de varlığını sürdürmektedir (Seçkin vd., 2003:95).

Kumluk Mahallesi’nde 1979-1980 döneminde tamamlanan 18 daire iki bloktan oluşan Memur Kooperatifi ile daha sonraları Çamlıca Mahallesi’nde kurulan Esnaf Kooperatifi yerleşmenin doğusunda kooperatifler eliyle inşa edilen çok katlı konutların ilk örneklerindedir. Yerleşmenin merkezinde eski yapılar yıkılarak yerine 3-4 katlı binalar yapılmıştır. Bu durumun gözlemlendiği Gökdere, Yenimahalle, Camikebir ve Zincirlikuyu mahallelerinde kentsel sit alanları nedeniyle dikey büyüme şehirdeki diğer alanlara kıyasla daha azdır. Yerleşmenin doğu ve güneydoğusunda Kumluk, Yıldız, Çamlıca mahallelerinde eski yerleşim alanlarına oranla dikey büyüme fazladır. Kent merkezine yakın bu alanlarda 5-6 katlı yapılaşmaya izin verilirken kent merkezi

dışına doğru gidildikçe 3-4 katlı yapılaşmaya izin verilmiştir. Ayrıca son dönemlerde şehirde 10 katlı yapıların da inşa edildiği görülmektedir (Foto 4).

Nüfus artışıyla birlikte 1980'li yıllarda başlayan büyüme 1990'lı yıllarda daha da hızlanmıştır. Bu dönemde ağırlıklı olarak doğu ve güneydoğu yönünde büyüyen Boyabat şehrinde en büyük sınıra sahip Esentepe Mahallesi kurulmuştur. Doğudaki arazilerin imara açılmasıyla bu yöndeki büyüme hız kazanmıştır. Yörede Saraydüzü (D030) ve Durağan (D785) karayolu olarak bilinen yollar bu yöndeki büyümede önemli rol oynamıştır. Harita 2'de görüldüğü üzere kuzeyden, güneyden ve batıdan orman alanlarıyla çevrelenmiş şehir yerleşmesinin gelişmeye açık doğu ve güneydoğusunda önemli konut ve eğitim alanları oluşturulmuştur. Adnan Menderes Bulvarı'nın iki yakasında yol boyunca gelişen konut alanları geçen zaman içinde doğu ve güneydoğu yönünde giderek artmıştır. Konut alanlarının yanı sıra şehrin doğusunda ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyinde eğitim veren okulların yer aldığı eğitim alanları planlanmıştır. Bu alanlar daha çok Esentepe ve Çamlıca Mahallesi'nde yer alır. Esentepe Mahallesi Fakülte Caddesi'nde bulunan Sinop Üniversitesi Boyabat Yerleşkesi de şehir alanı içindeki önemli eğitim alanlarından biridir. Toplamda 19,63 hektar büyüklüğünde olan eğitim tesisi alanları şehir arazisinin %3,7'sini oluşturur [Boyabat (Sinop) İmar Planı Araştırma Raporu, 2015:60].

Foto 4. Adnan Menderes Bulvarı (1980)

Kaynak: Cihat Yaman Fotoğraf Arşivi

Foto 5. Kolaz Çayı'nın Doğusundaki Şehrsel Alan (2017)

Kaynak: Cihat Yaman Fotoğraf Arşivi

Şehir yerleşmesinin kuzey yönündeki büyümesi ile ilgili en önemli gelişmelerden biri 1993 yılında iş yeri sayısı 300'ü bulan Boyabat Küçük Sanayi Sitesi'nin kurulmasıdır. Karayolu kenarında merkezi fonksiyonların toplandığı alanlardan kopuk bir bölgede kurulan küçük sanayi sitesinin kuzeybatı yönündeki yatay büyümede rolü büyüktür. Sefa Mahallesi sınırları içinde kalan sanayi sitesinin alanı 11,23 hektardır [Boyabat (Sinop) İlave-Revizyon İmar Planı Açıklama Raporu, 2017:12]. Aynı türdeki iş yerlerinin bir arada yer aldığı bu alanda otomotiv sanayine yönelik iş yerlerinin sayısı fazladır. Boyabat Küçük Sanayi Sitesi Kooperatifi Başkanlığı verilerine göre sanayi sitesindeki iş yerlerinden 167 otomotiv sanayine yönelik iş yeri, 10 soğuk demirci, 11 tornacı, 8 marangoz, 6 mobilyacı, 1 zirai alet satıcısı, 10 oto yıkama, 2 halı yıkama, 6 hurdacı, 1 çadırcı, 11 mermerci, 11 nalbur, 10 plastik doğramacı bulunmaktadır. Geriye kalan 48 iş yeri ise boş ya da depo olarak kullanılmaktadır.

Foto 6. Kumluk Mahallesi Konut Alanlarından Bir Görünüm (2019)

Önceleri köy yerleşmesi olan Küçük Sanayi Sitesi ile ilçe merkezine yaklaşık 6 km uzakta tuğla fabrikalarının

kurulu olduğu alanlar daha sonra şehrsel alana dâhil edilmiştir. 1960'lı yılların sonuna doğru kurulmaya başlanan tuğla-kiremit fabrikalarının sayısı 1990'lı yılların sonunda 31'e çıkmıştır (DPT 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2000:4). Bunların çoğu şehrin kuzeybatısında karayolu boyunca kurulmuştur. Nispeten şehirdeki ticaret alanlarına daha yakın bir konumda yer alan Küçük Sanayi Sitesi'ne doğru şehir genişlemiş ve bu alanlar şehrsel alana dâhil olmuştur. Şehir merkezinden uzak birbirinden ayrı iki sanayi sahası arasındaki alanlarda geçen zamanla birlikte yapılaşma olmuştur (Harita 2). 2015 yılında Boyabat Belediyesi Meclis'i kararıyla Küçük Sanayi Sitesi'nin de içinde yer aldığı bu alanlara mahalle statüsü verilmiş ve Sefa Mahallesi kurulmuştur.

Tablo 2. Boyabat Şehri Mahallelerinde Konut Sayısı Değişimi (2012-2020)

MAHALE ADI	KONUT (MESKEN) SAYISI		FARK	ARTIŞ ORANI (%)
	2012	2020		
Camikebir	1.860	2.759	899	48,33
Esentepe	1.200	2.577	1.377	114,75
Kumluk	1.400	2.140	740	52,86
Yıldız	945	2.491	1.546	163,60
Çamlıca	1.490	1.920	430	28,86
Yenimahalle (Kemaldede)	1.710	2.150	440	25,73
Zincirlikuyu	1.060	1.225	165	15,57
Gökdere	835	1.007	172	20,60
Sefa	-	460	-	-
TOPLAM	10.500	16.729	6.229	59,32

Kaynak: Boyabat Belediyesi İstatistikleri (2012-2020)

Şehrsel alandaki büyüme göstergelerinden biri de konut sayısındaki artıştır. Boyabat şehrindeki konut sayısı değişimi mahalle ölçeğinde incelendiğinde 2012-2020 döneminde en büyük değişimin Yıldız Mahallesi'nde yaşandığı görülmektedir. 2012 yılında mahalledeki konut sayısı 945 iken, bu sayı %163,60'lık bir artışla 2020 yılında 2.491'e yükselmiştir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra Yıldız Mahallesi'nde kat karşılığında yapılan binalar yaygınlaşmış ve mahalledeki konut sayısı 8 yıl gibi kısa bir sürede 2 katından fazla artmıştır. Konut artışı yönünden şehirde dikkat çeken bir başka mahalle Esentepe'dir. 2012 yılında 1.200 konutun bulunduğu Esentepe Mahallesi'nde geçen sekiz yıl içinde 1.357 konut daha inşa edilmiş ve 2020 yılında konut sayısı 2.577'ye ulaşmıştır. Konut sayısı artışında Yıldız (1.546) ve Esentepe (1.377) mahallelerini sırasıyla Camikebir (899), Kumluk (740), Yenimahalle (440), Çamlıca (430), Gökdere (172), Zincirlikuyu (165) mahalleleri takip etmektedir. Geçen bu süreçte en fazla konut sayısına sahip mahalle değişmemiş, Camikebir Mahallesi liderliği korumuştur. 2012 yılında konut sayısına göre mahalle sıralamasında sonlarda yer alan Yıldız Mahallesi'nin 8 yılda ikinci sıraya yükselmesi yapılaşma hızı bakımından oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca 460 konutun bulunduğu Sefa Mahallesi 2015 yılında kurulduğundan karşılaştırma yapılamamıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Boyabat Şehrindeki Mahallelerin Konut (Mesken) ve Bina Yoğunluğu

Mahalle Adı	Yüz Ölçümü (ha)	Konut Sayısı	Konut Yoğunluğu (Konut/ha)	Bina Sayısı	Bina Yoğunluğu (Bina/ha)
Camikebir	84,76	2.759	32,55	834	9,83
Çamlıca	39,92	1.920	48,09	234	5,86
Esentepe	96,06	2.577	26,82	959	9,98
Gökdere	31,92	1.007	31,54	524	16,41
Kumluk	44,12	2.140	48,50	267	6,05
Sefa	99,8	460	4,60	299	2,99
Yenimahalle	84,35	2.150	25,48	797	9,44
Yıldız	25,25	2.491	98,65	253	10,01
Zincirlikuyu	19,49	1.225	62,85	551	28,27
TOPLAM	525,67	16.729	31,82	4.718	8,97

Kaynak: Boyabat İmar Planı Araştırma Raporu, 2015:57; Boyabat Belediyesi (2020).

Şehirlerdeki dikey büyümenin önemli göstergelerinden biri de konut yoğunluğudur. Bina sayısı (2.491 bina) ve bina yoğunluğu (hektara 10,01 bina) sıralamasında gerilerde yer almasına rağmen konut yoğunluğu yönünden şehirde ilk sırada yer alan Yıldız Mahallesi'nde dikey yönlü büyüme diğer mahallelere oranla daha fazladır. İlçe merkezinde konut yoğunluğu bakımından Yıldız Mahallesi'ne en yakın değer Zincirlikuyu Mahallesi'ne aittir. Eski yerleşim alanlarının yer aldığı mahalle yüz ölçümü yönünden Boyabat şehrinin en küçük mahallesidir.

Şehrin merkezinde yer alması ve küçük bir alanda kurulması Zincirlikuyu Mahallesi'ni konut yoğunluğu sıralamasında ikinci sıraya taşıyan en önemli nedenlerdir. Bina yoğunluğu yönünden şehirde ilk sırada yer alan Zincirlikuyu Mahallesi'nde hektar başına düşen bina sayısı 28,72; ortalama kat sayısı ise 3'tür (Boyabat Belediyesi İstatistikleri, 2020). Bina dokusunun sık ve alanının küçük olmasına rağmen konut yoğunluğu bakımından ikinci sırada gelmesi Yıldız Mahallesi'ne göre Zincirlikuyu Mahallesi'nde dikey büyümenin daha az olmasıyla ilgilidir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bugün Boyabat şehri yerleşme alanı yerleşim ve planlama açısından kopuk iki bölgeden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi merkezi fonksiyonlar ile konut alanlarının toplandığı Kolaz Çayı'nın güney ve güneydoğusundaki alan, ikincisi ise Kolaz Çayı'nın kuzeybatısına düşen Sefa Mahallesi ve Karacaören Mücavir Alanı'dır. Ulaşılabilen en eski 1981 yılı imar planına konu 2,9 km² büyüklüğündeki Boyabat şehri yerleşme alanı bugün yürürlükteki 2017 imar planına göre 9,5 km² ye ulaşmıştır. Yatay büyümenin 1980'li yıllarda başladığı ve 1990'lı yıllarda hızlandığı Boyabat şehri yerleşme alanı artan nüfusla beraber geçen 36 yıllık sürede 3 katından fazla büyümüştür. Sahadaki yerleşme ve sanayi alanlarının tarım alanları aleyhine büyüdüğü gözlenmektedir.

Aşağı Gökırmak Havzası içinde genişleyen şehir, yöredeki sınırlı tarım alanlarının azalmasına neden olmaktadır. Bu alanlar şehrin sebze ihtiyacının önemli bir kısmını karşılamaktadır. Büyümenin bu şekilde devam etmesi durumunda yakın bir gelecekte yerleşmenin tarımsal açıdan dışarıya daha fazla bağımlı hale gelmesi kaçınılmazdır. Ayrıca şehrsel büyümenin havzadaki yerüstü ve yeraltı suları üzerinde potansiyel bir kirlilik yükü oluşturacağı kesindir. Sorunun çözümü için verimli tarım alanlarının imara açılmaması, koruma altına alınması ve havza planlama kriterlerine uyulması gerekir.

Eski yerleşim alanlarındaki (Gökdere, Camikebir, Yenimahalle ve Zincirlikuyu Mahallesi) tarihi evlerin yakınında yapılan binalar silüetinin bozulmasına ve tarihi dokunun zarar görmesine neden olmaktadır. Yöredeki turizm potansiyelinin artırılması için bu tür yapılara izin verilmemeli, tarihi dokunun kamufle edilmesi önlenmelidir. Henüz tescil edilmemiş bazı tarihi binalarda usulüne uygun olmayan tadilatlar ve yeni eklentilere izin verilmemelidir.

Büyümeye bağlı olarak şehirde özellikle kış aylarında hava kirliliği görülmektedir. Etrafı alçak tepelerle çevrili bir alan içinde kurulu olduğundan kış aylarında havanın durgun olduğu günlerde katı yakıt kullanımı ve egzoz gazlarının etkisiyle yoğun hava kirliliği yaşanmaktadır. Sinop'ta Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından kurulan Hava Kalitesi Ölçüm İstasyonlarından biri Boyabat'ta bulunmaktadır. Bu istasyonda SO₂, PM₁₀, CO, NO ve NO₂ parametreleri sürekli olarak ölçülmektedir.

Boyabat İstasyonuna ait 2016 yılı hava kalitesi parametreleri aylık ortalama değerleri incelendiğinde PM₁₀ (Toz Partikül Madde) miktarının haziran ve temmuz dışındaki tüm aylarda sınır değeri aştığı görülmektedir (Sinop İli 2016 Yılı ÇED Raporu, 2017:15-17). Havada bulunan katı partikülleri ifade eden PM₁₀ miktarının sınır değeri aştığı en fazla gün sayısı ise havaların soğuduğu kasım, aralık ve ocak aylarında kaydedilmiştir. Bu değerlerden de anlaşılacağı üzere Boyabat şehrindeki hava kirliliği genellikle ısınma kaynaklıdır. Yeterli hava sirkülasyonunun olmaması kirliliği artırmaktadır. Özellikle rakımı düşük alanlarda kirlilik oranı yükselmektedir. Isınmadan kaynaklı hava kirliliği nedenleri arasında en başta fosil yakıt kullanımı gelmektedir. Ayrıca imalat sanayindeki bazı işyerleri ve araçlar da hava kirliliğine neden olmaktadır.

Farklı eşik alanlarıyla çevrili Boyabat şehri yerleşme alanı batı, kuzey ve güneyden tarım ve orman alanlarıyla çevrilidir. Şehrin büyümeye uygun yönü doğu ve güneydoğudur. Geçen zaman içinde şehir yerleşme alanı daha çok bu yönde gelişmiştir. Ancak kuzeybatı yönünde sanayi bölgelerine yakın alanlarda da yapılaşma başlamış şehir bu yönde de büyüme göstermiştir. Bu yöndeki sanayi alanlarının büyük bir kısmı üzerinde karayolunun her iki yanında yer alan tuğla fabrikaları bulunmaktadır.

Şehrsel alan içinde önemli bir ölçekte yer kaplayan tuğla fabrikaları bazı zamanlar yol kenarında görülen atıklarının yanı sıra kullandıkları fosil yakıtlar nedeniyle de hava kirliliğine yol açmaktadır. Şehir hayatına olumsuz etkileri bulunan tuğla fabrikaları Organize Sanayi Bölgesi'ne taşınmalıdır. Şehirdeki hava kirliliğinin azaltılması için hem ısınmada hem de imalat sanayinde doğalgaz kullanımına geçilmelidir. Ayrıca motorlu taşıtların egzoz emisyon ölçümleri yapılmalı ve sanayi kuruluşları emisyon izni almalıdır.

Deprem üretebilecek potansiyel fay hatlarına yakın bir sahada kurulu şehirde 3-5 olan kat sınırlamasına karşın bu karara aykırı yapıları görmek mümkündür. Son dönemde 10 katlı konutların inşa edildiği kent merkezinde imar politikalarındaki bu tutarsız uygulamalar uyumsuz bir yapılaşmaya yol açmakta ve muhtemel bir deprem için risk oluşturmaktadır. Sahanın Kuzey Anadolu Fay Hattı'na yakınlığı göz önüne alındığında çok katlı binalara izin verilmemelidir.

Şehirlerarası ulaşım ağının bir parçası olan Adnan Menderes Bulvarı karayolu trafiğinin yanı sıra şehir trafiğine de hizmet vermektedir. Şehirlerarası yolculuk yapan araçlar ile şehir içi trafiğinin bulvar üzerinde birleşmesi araç yoğunluğunu artırmakta ve bazı zamanlar şehir trafiğini aksatmaktadır. Adnan Menderes Bulvarı üzerindeki trafik yükünün azaltılması ve şehir trafiğindeki aksamaları önlemek için alternatif bir yol açılmalıdır. Nazım İmar Planı'na karayolu olarak işlenen Karayolları Genel Müdürlüğü "*Çevre Yolu Projesi*" hayata geçirilmelidir.

Ticaret alanları yatay büyümeyle beraber şehrsel alana dağılmış ancak Atatürk Caddesi üzerinde Hâl Yeri olarak da bilinen Pazar Alanı eski yerine yakın bir konumda şehrin merkezinde kalmıştır. Batı ve güneyden konutlarla çevrili Pazar Alanı'nın doğusunda gelecekte Kaymakamlık, Boyabat Belediyesi ve başka kamu kurumlarına ev sahipliği yapacak Hükümet Konağı binası bulunmaktadır.

Hafta günü olan pazartesi günleri köylerden gelen minibüs ile araçlar Pazar Alanı ve çevresinde trafik yoğunluğu oluşturmakta, köy minibüslerinin ara sokaklarda yolcularını beklemeleri şehir trafiğinde düzensizliklere yol açmaktadır. Halihazırda pazarın kurulduğu günlerde Pazar Alanı ve çevresinde yaşanan yoğunluk Hükümet Konağı Projesi'nin tamamlanmasıyla daha da artacaktır. Şehir hayatında düzensizliklere yol açabilecek yoğunluğun azaltılması için Pazar Alanı merkezden uzak bir alana taşınmalı ya da bu alanda oluşabilecek yoğunlukla ilgili önleyici karar alınmalıdır.

Şehirde pazarlanan ve imal edilen ürünlerin tümü karayolu ile nakledilmektedir. İşletmelerin rekabet gücünü zayıflatan ulaşım imkânları geliştirilmelidir. Özellikle önemli bağlantı yolları Sinop ve Havza'ya bağlayan karayollarının tamamıyla bölünmüş yol haline getirilmesi lojistik potansiyeli arttıracaktır.

Şehrin büyümesine paralel olarak trafik yükü artmış eski yerleşim alanlarında plansız imar nedeniyle otopark sorunu ortaya çıkmıştır. Özellikle Tarihi Orta Çarşı etrafında araçların düzensiz parkı ve esnafın dükkânına gelen malı araçtan indirmesi zaman zaman trafiği aksatmaktadır. Şehrin merkezinde yol dokusunun sık ve dar olduğu bölgelerde ya da bu bölgelere yakın alanlarda katlı veya yer altı otoparkları oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKENGİN, Hamza ve DİNÇ, Yücel (2018), "*Şehirlerin Yatay Gelişimlerinde Coğrafi Faktörlerin Etkisi: Manavgat Örneği*", **TUCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Tücaum Yayını, Ankara, ss.532-550.
- BAŞOĞLU, Bekir (1972), **Boyabat ve Çevresi Tarihi**, Doğu Matbaası, Ankara.
- BAYAR, Murat ve YETKİN, Hulusi (2015), **Boyabat (Sinop) İmar Planı Araştırma Raporu**, UTEM Planlama Proje Yayını, Ankara.
- BAYAR, Murat ve YETKİN, Hulusi (2017), **Boyabat (Sinop) (İlave-Revizyon) İmar Planı Açıklama Raporu**, UTEM Planlama Proje Yayını, Ankara.
- BAYDİL, Emin (1994), "*Gökırmak Havzasının Coğrafyası (Beşeri ve İktisadi Bakımdan)*", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- BOYABAT BELEDİYESİ (2020), **Boyabat Belediyesi Mahalle İstatistikleri (2012-2020)**, Boyabat Belediye Başkanlığı Yayını, Sinop.
- BULTAN, Uğur (2005), **Boyabat (Sinop) İlave ve Revizyon İmar Planı Açıklama Raporu**, Plantek Tasarım Mühendislik Mimarlık Yayını, Sinop.

- DOĞANAY, Hayati (1984), “*Bölge Planlamasının Coğrafi Esasları*”, **Atatürk Üniversitesi Coğrafya Bölümü Ders Notları**, Atatürk Üniversitesi Yayını, Erzurum.
- DİE – DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ (1927), **Genel Nüfus Sayımı**, 28.10.1927, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, Ankara.
- DİE – DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ (1950), **Genel Nüfus Sayımı**, 22.10.1950, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, Ankara.
- DPT – DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI MÜSTEŞARLIĞI (2000), **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Taş Toprağa Dayalı Ürünler Sanayi, Özel İhtisas Komisyon Raporu**, DPT Yayını, Ankara.
- ERBEY, Seher (2019), “*Anadolu Yerleşmelerinde Konut Alanlarının Yeni Gelişen Planlama Yaklaşımları Bağlamında Değerlendirilmesi: Boyabat Örneği*”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- ESER, Erdal (2006), “*Boyabat Kalesi*”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.30(2), ss.187-211.
- KİRENCİ ERUZUN, Zeyneb Ayla (2018), “*Boyabat ve Geleneksel Ev Mimarisi - Çay Mahallesi Örneği*”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- KURUCA, Nazım (2009), “*Tahrir Defterlerine Göre Boyovası / Boyabat Kazasının 16. Yüzyıl Başlarında İktisadî ve Sosyal Durumu*”, **Atatürk Kültür Merkezi Dergisi**, S.55, ss.117-144.
- S.S. BOYABAT KÜÇÜK SANAYİ SİTESİ (2018), **2018 Yılı Yapı Kooperatifi Başkanlığı Verileri**, Boyabat Küçük Sanayi Sitesi Başkanlığı Yayını, Sinop.
- SEÇKİN, Nadide ve ÖZAKIN, Rabia ve ERDEM, Ayten (2003), “*Sinop-Boyabat Kentsel Mimarlık Envanter Raporu 2002 Yılı Çalışması*”, **Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi**, S.1, ss.90-128.
- SEÇKİN, Nadide ve ÖZAKIN, Rabia ve ERDEM, Ayten ve YERGÜN, Uzay ve MAŞALI, Dilek (2004), “*Boyabat (Sinop) Kentsel Kültür Varlıkları Envanteri*”, **Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi**, S.3, ss.3-30.
- SİNOP VALİLİĞİ ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK İL MÜDÜRLÜĞÜ (2017), **Sinop İli 2016 Yılı Çevre Durum Raporu**, Sinop Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Yayını, Sinop.
- TÜİK - TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2019), **Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (2007-2018)**, Türkiye İstatistik Kurumu Yayını, Ankara.
- TÜİK - TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2021), **İstatistik Veri Portalı - Nüfus ve Demografi - Genel Nüfus Sayımları (1965-2000)**, Türkiye İstatistik Kurumu Yayını, Ankara.
- YILMAZ, Recep (2018), “*852, 853, 854 Numaralı Nüfus Defterlerine Göre Boyabat Nüfusu*”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinop.

Ahmet KÜÇÜKBAŞ, **Fotoğraf Arşivi** (2021).

Cihat YAMAN, **Fotoğraf Arşivi** (2021).

COVID-19 Koronavirüs Pandemisinin Rusya’da Sosyo-Ekonomik Eşitsizliğe ve Yoksulluğa Etkisinin Değerlendirilmesi

Evaluation of the Impact of the COVID-19 Coronavirus Pandemic on Socio-Economic Inequality, and Poverty in Russia

Akif ABDULLAH

Dr. Öğr. Üyesi., Afyon Kocatepe Üniversitesi,
Emirdağ MYO, aabdullah@aku.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-8750-3783>

Makale Başvuru Tarihi: 19.11.2021

Makale Kabul Tarihi: 20.12.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Covid-19,
Rusya,
Yoksulluk,
İşsizlik,
Pandemi,

COVID-19 pandemisinin aniden ortaya çıkması ekonomiye, iş dünyasına ve işçilere ciddi bir darbe vurmuştur. COVID-19'a karşı herhangi bir tedavi veya aşı geliştiremeyen sağlık çalışanları, insanları mümkün olduğunca evde kalmaları ve hastalığın bulaşmasını önleyecek sosyal mesafeyi korumaları konusunda uyarılmışlardır. Dünyanın dört bir yanındaki birçok hükümet, insanlar arasındaki grup temasını azaltmak için restoranlara, tiyatrolara, belirli perakende satış noktalarına ve diğer zorunlu olmayan işletmelere erişimi de kısıtlamışlardır. Bütün dünyada olduğu gibi Rusya’da da işyerlerinin kapanması, işletmelerin ve serbest meslek sahiplerinin ekonomik faaliyetlerinde hızlı ve ciddi zorluklara yol açarak onları iflasın eşiğine getirmiştir. Sosyal mesafe kuralları kaldırılmaya başlansa bile toparlanmanın belirsiz ve yavaş olması beklendiğinden, işlerini sürdüren girişimciler birçok sorunla karşı karşıya kalmış, gelir eşitsizliği, küresel işsizlik ve yoksullukta ciddi bir artış yaşanmıştır. Çalışmamızda, Rusya’da Covid-19 döneminde pandeminin etkisiyle sosyo-ekonomik eşitsizlik durumu, yoksulluk ve işsizlik verileri araştırılarak ekonomiye yansımaları değerlendirilmiştir. Ayrıca, pandeminin olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması için öneriler sunulmuştur.

ABSTRACT

Keywords:

Covid-19
Russia,
Poverty,
Unemployment,
Pandemic,

The sudden emergence of the COVID-19 pandemic has dealt a serious blow to the economy, business and workers. As health workers unable to develop any treatment or vaccine against COVID-19, people have been urged to stay at home as much as possible and maintain social distancing to prevent transmission of the disease. Many governments around the world have also restricted access to restaurants, theaters, certain retail outlets and other non-essential businesses to reduce group contact between people. The closure of workplaces in Russia, as well as in the whole world, caused rapid and serious difficulties in the economic activities of enterprises and self-employed people, bringing them to the brink of bankruptcy. As the recovery is expected to be uncertain and slow even as social distancing rules begin to be lifted, entrepreneurs who keep their businesses faced many problems, income inequality, global unemployment and poverty has experienced a serious increase. In our study, the socio-economic inequality situation, poverty and unemployment data with the effect of the pandemic in Russia during the Covid-19 period were investigated, and their reflections on the economy were evaluated. In addition, suggestions were made to eliminate the negative effects of the pandemic.

1. GİRİŞ

COVID-19 pandemisi, dünya genelinde işgücü piyasalarını ciddi şekilde etkilemiştir. Araştırmalara göre, özellikle krizden yüksek ve orta düzeyde etkilenen sektörlerde üretim faaliyetleri yürütenler, iş kaybı, ücretsiz izin ve haftalık çalışma saatlerinin azalması gibi risklerle karşı karşıya kalmışlardır. Pandemi sürecinde evden çalışanların oranında önemli bir artış olmuştur. Pandemi öncesinde işgücünün sadece küçük bir kısmı evden çalışırken, kriz sonrasında evden çalışma teşvik edilmiş veya zorunlu hale getirilmiştir. Ancak tüm meslekleri yürütmek ve evden çalışmak mümkün değildir.

Devletler, pandemi döneminde olağan dışı önlemler olarak COVID-19 krizinin ekonomi ve bir bütün olarak işgücü piyasası üzerindeki zararlı etkisini azaltmaya çalışmıştır. Ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte, küresel istihdam önlemleri yedi kategoride toplanmıştır. Bunlar genel olarak; kayıt dışı veya serbest meslek sahibi işçiler için sübvansiyonlar, işsizlik yardımları, ücret sübvansiyonları, yeni çalışma kuralları, hastalık izni sübvansiyonları, işten çıkarma kısıtlamaları ve eğitim sübvansiyonlarıdır.

COVID-19 koronavirüs pandemisinin sonuçları, tüm dünyada olduğu gibi Rus ekonomisinin de durumunu ve büyüme beklentilerini olumsuz yönde etkilemiş, nüfusun gelir düzeyinde belirgin bir düşüşe yol açmış, yoksulluk, işsizlik ve sosyo-ekonomik eşitsizlik sorununu şiddetlendirmiştir. Krizden en çok etkilenen sektörler toptan ve perakende ticaret, imalat, gayrimenkul, idari ve destek hizmetleri, konut ve yemek hizmetleri olmuştur. İmalat faaliyetleri, pandemi krizinden en çok etkilenen sektör olmuştur.

Krizden ağır-orta derecede etkilenen sektörlerde çalışanlar, işlerini kaybetme, ücretsiz izne ayrılma, haftalık çalışma saatlerinin azaltılması gibi daha büyük risklerle karşı karşıya kalmışlardır. Ancak krizin, bazı işçi gruplarını diğerlerinden daha fazla etkileyeceği tahmin edilmektedir. Küçük işletmelerde işverenler ve serbest meslek sahipleri, kayıt dışı ekonomide çalışanlar ve geçici işçi olarak çalışanların (mevsimlik işçi veya bir yıldan az sözleşmeli işçiler); COVID-19 krizinin gelir ve iş kaybı nedeniyle daha çok etkilendiği iddia edilmektedir. Kriz bitmediği için de olumsuzlukları hala devam etmektedir.

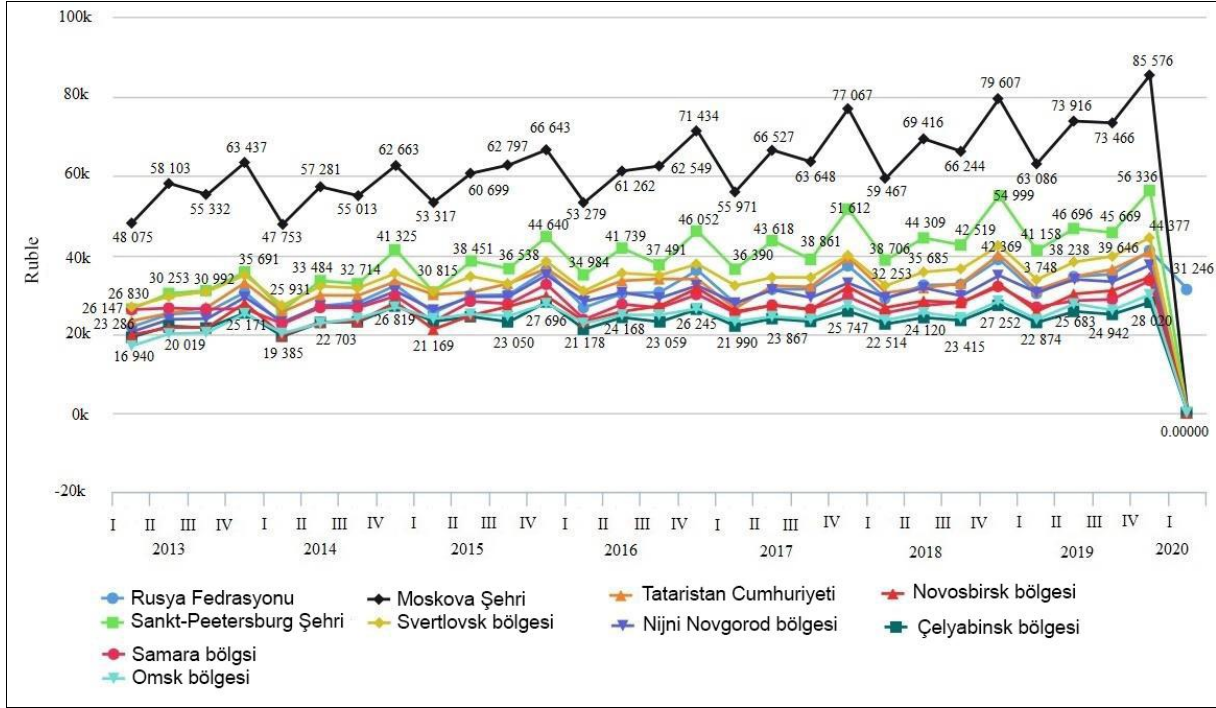
Sosyoekonomik eşitsizliğin nasıl ortaya çıktığı çok uzun bir süredir dünyanın dört bir yanındaki araştırmacılar ve ekonomistler için merak konusu olmuştur. Sosyo-ekonomik eşitsizlik yaygın, çok yönlü ve bir dereceye kadar kaçınılmazdır. Bununla birlikte eşitsizlikte, yoksullukta ve işsizlikteki artışın gerektiği gibi izlenmemesi ve bununla mücadele için uygun önlemlerin alınmaması durumunda çeşitli siyasi, ekonomik ve sosyal felaketlere yol açabileceği açıktır. Rusya muhtemelen geçmişte, bugün ve gelecekte bu tür döngüsel krizler ve zorluklarla karşılaşan dünyadaki birkaç ülkeden biri olmaya devam edecektir.

Yoksulluk ve işsizlik sorunu, bütün dünyada olduğu gibi Rusya'daki en önemli sosyal sorunlardan biridir. Pandemi döneminde rakamsal verilere baktığımızda artmaya devam eden yoksulluk ve işsizlik sayıları vatandaşların sadece sağlığını, eğitimini ve kültürünü değil, aynı zamanda işlenen suçların oranını da etkilemiştir. Bu sorunların giderilmesi için uygulanmakta olan hükümet politikaları yetersiz kalmaktadır. Devletin sosyal devlet olarak sorumluluklarını yerine getirmesi açısından bütün vatandaşlarına ve işyerlerine gerekli sosyal yardımların zamanında sağlanması gecikmemelidir. Yoksul ve işsiz hanelerin yaş ve ekonomik özellikleri ile sosyal yardım alan vatandaşların yapılarının izlenmesi de devamlılık arz etmelidir.

2. COVID-19 KORONAVİRÜS PANDEMİSİNİN RUSYA'DA İŞGÜCÜ PİYASASINA ETKİLERİ

Pandeminin neden olduğu üretim ve tüketimdeki düşüş, istihdamdaki düşüş, döviz kuru istikrarsızlığı, işletme kredisi sorunları gibi büyük ölçekli olumsuz faktörler, ana makroekonomik göstergelerde de düşüşe neden olmuştur. İstatistik verilere göre, 2020 yılının ilk yarısında, bir önceki yılın ilgili dönemine kıyasla, Rusya'nın GSYİH'sı (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) %3,6 azalmıştır (Çernışov, 2020:36).

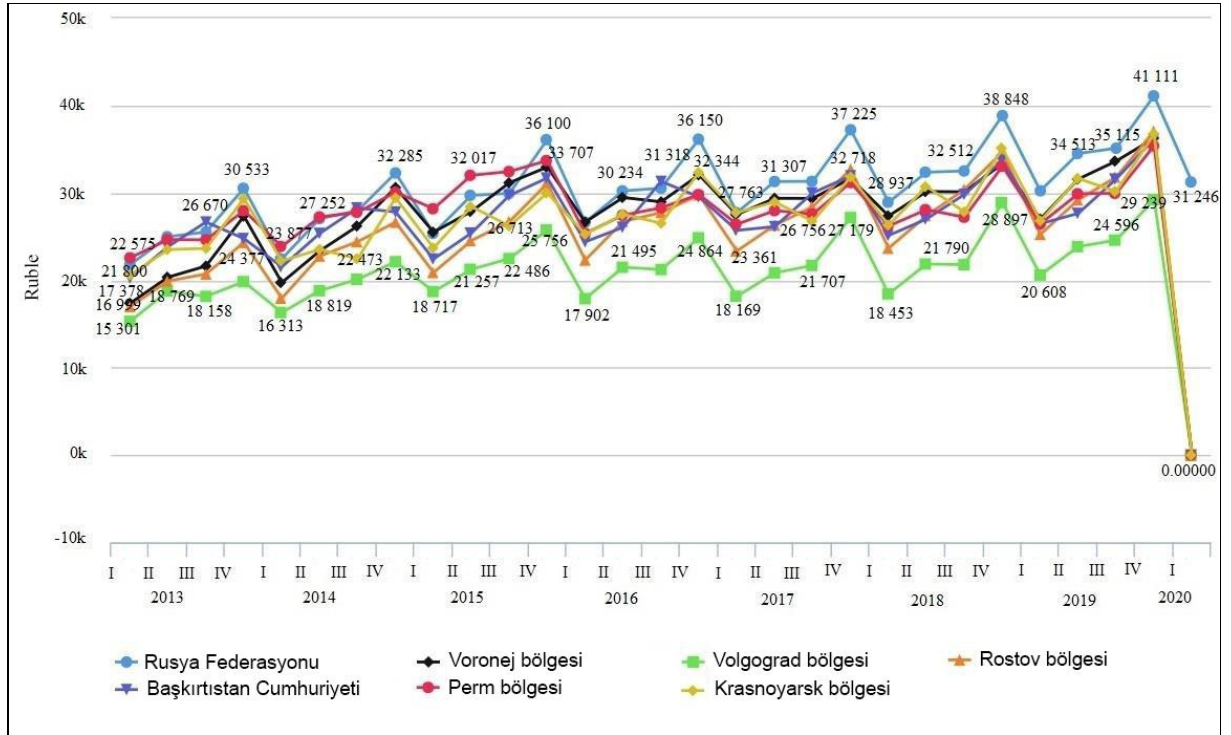
Şekil 1. Rusya Federasyonu'nda Nüfusu Bir Milyonu Aşan Şehirlerde Kişi Başına Düşen Ortalama Gelir.

Kaynak: Çernışov, 2020:36.

Rusya Federasyonu Ekonomik Kalkınma Bakanlığı'nın tahminine göre, GSYİH'sının 2020'deki düşüşü %4,8 olacak ve Rusya Merkez Bankası'nın tahminlerine göre, GSYİH'sı %4-6 oranında azalacaktır. Bu bağlamda, federal düzeyde ve bölgelerde yürütülen nüfusun sosyal desteğine ilişkin çalışmalar, sorunlarının çözümü bilimsel ve metodolojik yöntemlere dayanmalıdır (Çernışov, 2020:36).

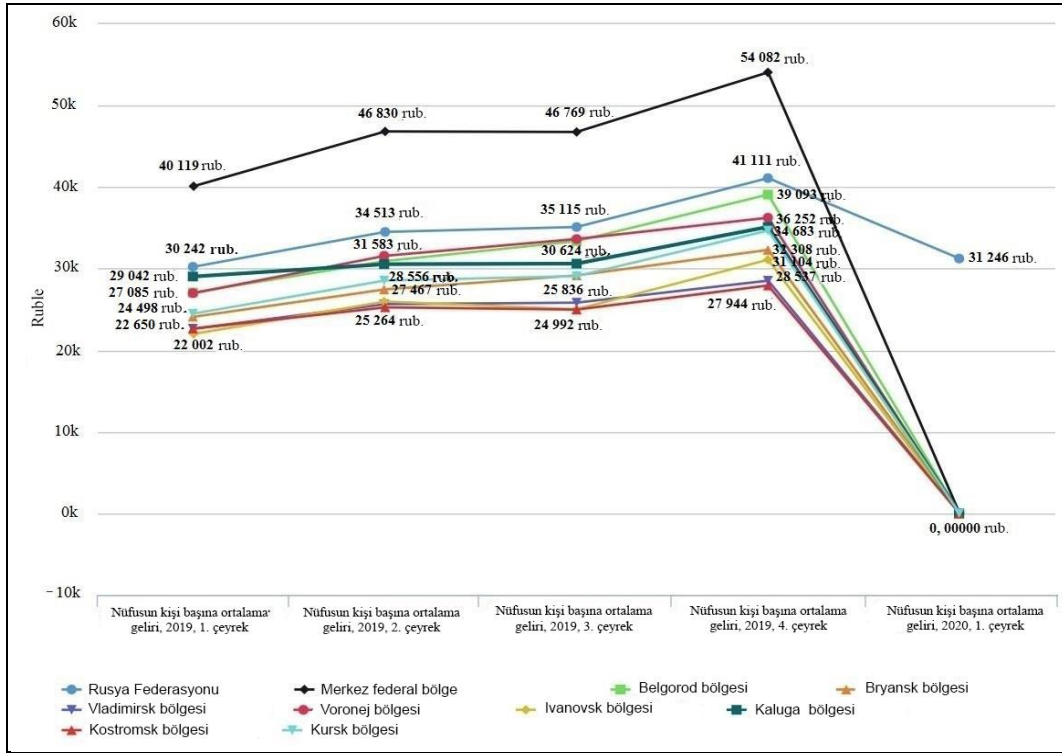
Şekil 2. Rusya Federasyonu'nda Nüfusu Bir Milyonu Aşan Şehirlerde Kişi Başına Düşen Ortalama Gelir.

Kaynak: Çernışov, 2020:36.

Bütün bölgelerde 2019 yılı sonu ve 2020 yılı başlarında pandemi sebebiyle kişi başına düşen gelirden azalma görülmektedir.

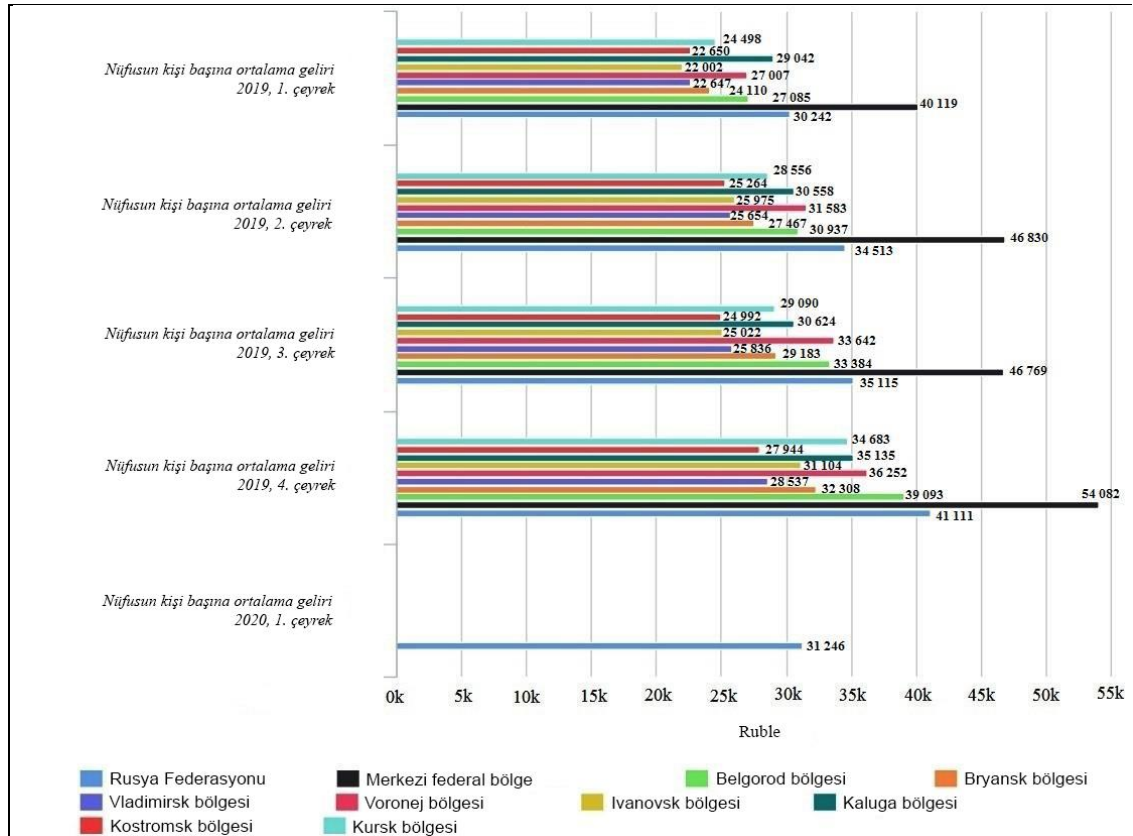
Şekil 3. Bölgelere Göre Kişi Başına Ortalama Gelir

Kaynak: Çernışov, 2020:43.

Şekildeki veriler incelendiğinde (Şekil 1, 2,3, 4), bir milyon nüfuslu şehirler bazında 2020 yılının ilk çeyreği için Rusya nüfusunun ortalama kişi başına düşen gelirinin mevcut dinamikleri kritik olup, bazı bölgelerde ise sıfır olduğu görülmektedir.

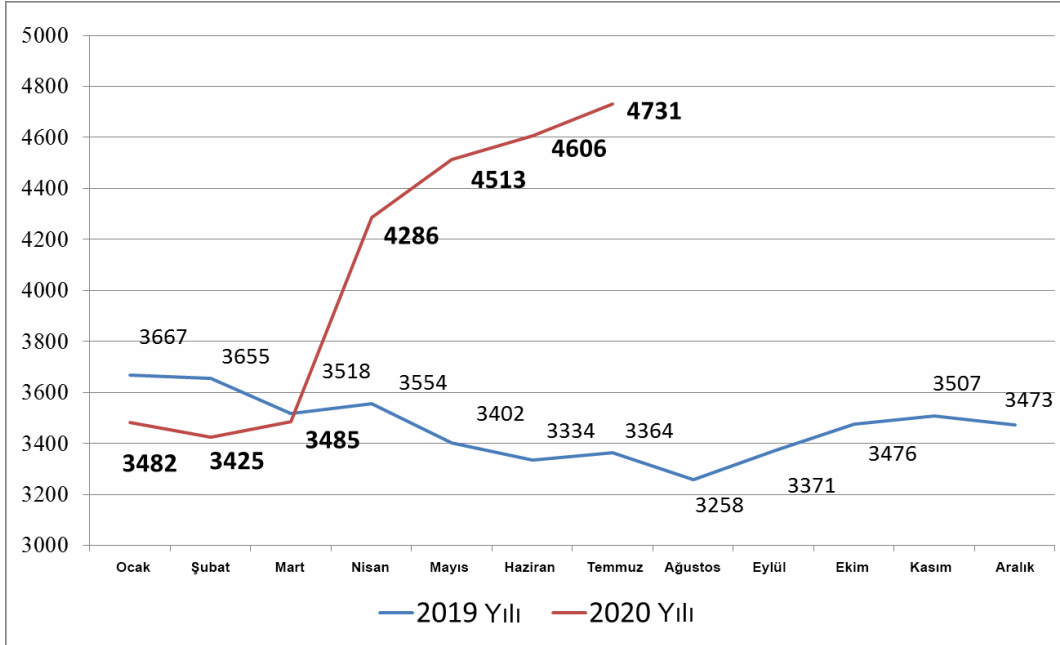
Şekil 4. Bölgelere Göre Kişi Başına Ortalama Gelir

Kaynak: Çernışov, 2020:43.

2020-2021 yılı nüfusun reel parasal gelirlerinde %4-8 oranında azaldığı, yoksulluk oranındaki artışın ise 18 milyondan 22 milyona yükseleceği tespit edilmiştir. Bölgesel bütçelerde vergi gelirleri açısından 2020 yılında 1,3 trilyon ruble kaybetmiştir. 2019'da yılında ise tüm bölgesel bütçeler 13 trilyon rubleye ulaşmıştır.

Şekil 5. Rusya Federasyonu'nda Toplam İşsiz Sayısı (Bin Kişi)

Kaynak: Çernışov, 2020:43.

Yoksulluk ve işsizlik en önemli sosyo-ekonomik sorunlar arasında yer almaktadır. Rusya'da koronavirüs enfeksiyonunun yayılması nedeniyle uygulanan kısıtlamalar bu sorunu ciddi şekilde şiddetlendirmiştir. Temmuz 2020 yılında Rusya Federasyonu'nda işsiz sayısı geçen yıla göre %40'tan fazla artarak 4,7 milyon kişiye ulaşmıştır (Şekil 5). Resmi olarak kayıtlı işsiz sayısı 4,6 kat artarak 3,35 milyon kişiye ulaşmıştır (Çernışov, 2020:43).

COVID-19'un yayılması, dünyadaki çeşitli işgücü piyasalarında işgücü arz ve talebini ciddi şekilde etkilemiştir. Salgının yayılmasını önlemek için devletler sınırlarını kapatmış ve içerideki insanların hareketliliğini kısıtlayıcı tedbirlerle getirilen yasaklar, ekonomik aktiviteyi sınırlandırmıştır. Bazı işlerin azalması ve bazılarının geçici veya kalıcı olarak kapanması, işgücü talebinde de azalmaya yol açmıştır. Ayrıca, COVID-19 pandemisi işçilerin sağlığını tehdit ettiği ve hareketliliklerini kısıtladığı için işgücü arzı da daralmıştır. Sonuç olarak, dünya çapında milyonlarca çalışan gelir kaybı yaşamış ve işlerini kaybetmişlerdir (Adams vd., 2020:18).

Tablo 1. COVID-19 Krizinin Sektörlere Etkisi

Sektörler	Covid-19 Etkisi
Toptan ve perakende ticaret	Yüksek
Üretim	Yüksek
Gayrimenkul; idari ve destek faaliyetleri	Yüksek
Konaklama ve yemek hizmetleri	Yüksek
Sanat, eğlence, spor ve diğer hizmetler	Orta-Yüksek
Taşıma, depolama ve iletişim	Orta-Yüksek
Yapı-İnşaat	Orta
Finans ve sigorta hizmetleri	Orta
Madencilik	Orta
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	Düşük-Orta
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet	Düşük
Eğitim	Düşük
Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal sigorta	Düşük

Kamusal hizmetleri (elektrik, gaz üretimi ve dağıtımı)	Düşük
--	-------

Kaynak: ILO (2020).

Tablo 1' de, pandemiden etkilenen ekonomik faaliyet ve üretim seviyeleri açısından ekonominin sektörleri listelenmektedir. Buna göre, COVID-19 krizinin sağlık ve sosyal hizmetler faaliyetleri ile eğitim, devlet ve kamu hizmetlerindeki üretim faaliyetleri üzerinde büyük bir etkisinin olması beklenmemektedir. Aynı zamanda, bazı sektörlerdeki imalat faaliyetleri, hükümetlerin kısıtlayıcı önlemleri, mal ve hizmetlere olan talebin azalması veya gerekli üretim kaynaklarına erişim eksikliği nedeniyle krizden ciddi şekilde etkilenmiştir (Brenan, 202:36).

Tablo 1'e göre toptan ve perakende ticaret, imalat, gayrimenkul, idari ve yan hizmetler, konaklama ve yemek sektörleri pandemi krizinden en çok etkilenen sektörler olmuştur. Sanat, eğlence, rekreasyon, spor ve diğer hizmetlerin yanı sıra ulaşım, depolama ve iletişim, pandemiden en çok etkilenen ikinci sektör grubudur (Jolevski ve Muzi, 202:18).

Ekonominin tüm sektörleri COVID-19 krizinden aynı düzeyde etkilenmemektedir. Aynı şekilde kriz her işletmeyi ve sektörlerdeki her çalışana aynı ölçüde etkilememiştir. Krizin etkilerinin bazı işçi gruplarını diğerlerinden daha fazla etkilediği iddia edilmiştir. Bu gruplardan ilki işverenler ve küçük işletmelerde (2-9 çalışanı olan işletmeler) serbest meslek sahipleri olmuştur. Özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerdeki küçük işletmeler yoğun bir şekilde istihdam yaratsalar da, hükümetler tarafından pandemi nedeniyle açıklanan finansal destek paketlerine erişimleri düşük olmuştur (Dingel, 2020:48). Aynı şekilde gelişmekte olan ülkelerde işgücünün yaklaşık %70'ini oluşturan kayıt dışı ekonomide çalışanlar da COVID-19 krizinden en çok etkilenen gruplar arasında yer almaktadır (Gerdin ve Kolev, 2020). Bunların çoğu evden çalışmamaktadırlar. Bu grup için krizin neden olduğu gelir kaybının oldukça yüksek olacağı tahmin edilmektedir. Kayıt dışı çalışanların gelir kaybının yanı sıra sosyal korumanın olmaması, çalışma sırasında sosyal mesafe ve diğer hijyen kurallarına uygun çalışma koşullarının olmaması, onları salgına karşı daha savunmasız hale getirmiştir (ILO, 2020:12).

Rusya'da istihdamı sağlamaya yönelik iki önlem uygulanmıştır. Bu bağlamda hükümet, istihdamı arttırmaya yönelik tedbirler de dâhil olmak üzere ekonomik tedbirler için GSYİH'nın yaklaşık %1,2'sine tekabül eden bir bütçe ayırmıştır. Bu destekler "işgücü verimliliği ve istihdam desteği" ve "küçük ve orta ölçekli girişimcilik ve bireysel girişimcilik işletmelerinin desteklenmesi" ulusal projeleri, nüfusun istihdam kalitesini iyileştirmeyi amaçlayanlar da dâhil olmak üzere önlemleri öngörmektedir (özellikle, istihdam sayısını artırma görevi). 2024 yılına kadar küçük ve orta ölçekli işletmelerde istihdam edilen kişilerin sayısı ve 25 milyon kişiye kadar bireysel girişimciliğin yanı sıra sektörün Rusya'nın GSYİH'sindeki payının %32,5'e çıkarılması planlanmıştır (Vyas, 2020:23).

2020 yılının ilk yarısında reel harcanabilir nakit geliri, bir önceki yılın aynı dönemine göre %3,7 azalmıştır. 2020'nin ilk yarısında kurumların çalışanlarının aylık ortalama tahakkuk eden ücretleri %5,8 (52,1 bin ruble'ye kadar) artmasına rağmen, ülkedeki işletmelerin yapıları ve faaliyet türleri bağlamında gelirler oldukça farklılaşmıştır. Örneğin, petrol ve doğal gaz üretimi alanında %9,1, şehirlerarası ve uluslararası yolcu taşımacılığı alanında (demiryolu ve havayolu dahil) - %23, oteller ve catering işletmeleri için %15, eğitimde - %7, kültür, spor, boş zaman ve eğlence alanındaki ücretlerde -%8 oranında azalma olmuştur (Gimpelson, 2021:14).

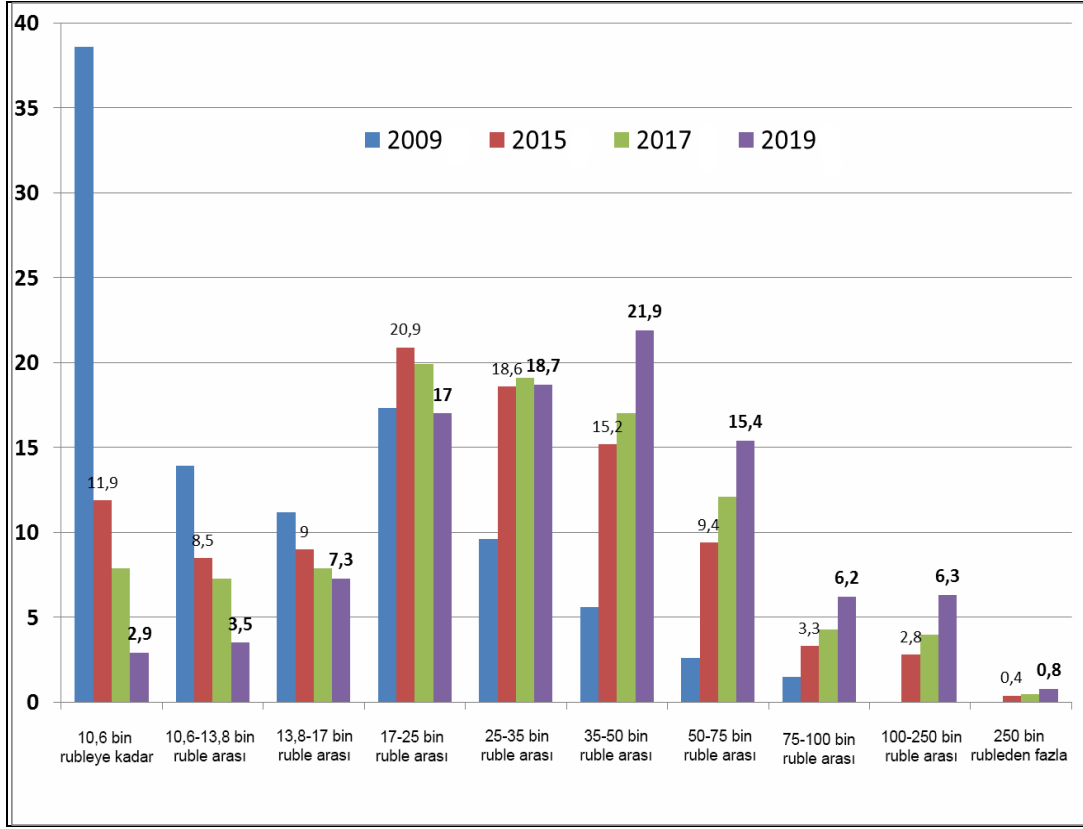
3. PANDEMİ DÖNEMİNDE RUSYA'DA YOKSULLUK SORUNU VE PANDEMİ ETKİSİ

2019 yılında yaklaşık 18 milyon insan yoksulluk sınırının altındaydı (nüfusun % 12,3'ü, bunun %5,4'ü günlük 10 doların altında gelire sahip olmuştur). Bu da 2018'den %0,3 daha az (en iyi gösterge 2012'de kaydedilmiştir - %10,8 veya 15,5 milyon kişi). 2019 yılında, yoksulluk sınırının altındaki nüfusun en büyük payı Tuva Cumhuriyeti (%34,7 olmuş, aşırı yoksulluk sınırının altı dâhil olmak üzere %6,6), İnguşetya (%30,5 ve %4,8), Altay Cumhuriyeti (%24,2 ve %4,2 olarak kaydedilmiştir.) ve Kabardey-Balkarya (%24,1 ve %3,4). Yoksulluk sınırının altındaki nüfusun en küçük payı ve aşırı yoksulluk, Yamalo-Nenets Özerk Bölgesinde, Moskova ve St.Petersburg şehirleri ve Tataristan Cumhuriyeti'nde görülmüştür (Rayder, 2020:11).

Yoksulluğun azaltılması, Rusya Federasyonu'nun ulusal kalkınma hedeflerine ulaşmak için ana hedef göstergelerden biridir. Örneğin, Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının "2030'a kadar olan dönem için Rusya Federasyonu'nun ulusal kalkınma hedefleri hakkında" Kararnamesi ile 2030 yılına kadar yoksulluk seviyesi 2017 yılına göre yarıya inecek. Yoksulluk düzeyini azaltma sorununu çözmede büyük önem taşıyan, ücretlerde ve buna bağlı olarak emek verimliliğinde bir artış olacaktır. 2020'nin ilk yarısında, Rusya nüfusunun gelirlerinin

yapısında, işçilerin ücretleri %65,3, sosyal ödemeler -%21,8, mülkten elde edilen gelirler -%4,1 olmuştur. Girişimci faaliyetlerden elde edilen gelirlerin payı yarı yılda %6'dan %3,5'e düşmüştür (Grigorev, 2019:17).

Şekil 6. Rusların Ücret Düzeyine Göre Dağılımı

Kaynak: www.gks.ru/folder/13397

Rusya'daki çalışanların ücret düzeyine göre dağılımına göre (Şekil 6), 2009 yılında çalışanların %81'inden fazlası 25 bin ruble'den az aldıysa, 2015 yılına kadar oranı %50'ye ve 2019 yılına kadar -%31'e düşmüştür. Maaşları 25 bin ile 75 bin ruble arasında değişen grubun oranı ise tam tersine 2009'da %17,8'den 2019'da %56'ya yükselmiştir. 75 bin ruble'nin üzerinde maaş alanların oranı ise artmış olup, 2009'da %1,5'ten 2015'te %6,5'e ve 2019'da da %13,3'e yükselmiştir. Aynı zamanda, satın alma gücü paritesi açısından, 2009'dan 2019 yılına kadar olan dönemde rublenin 1,8 kat değer kaybettiğini, dolayısıyla 2009'da 25 bin ruble'den az gelire sahip grubun, daha az gelir grubuna karşılık geldiğini görebiliriz. Böylece son on yılda ortalama aylık maaşın üzerindeki grubun oranı %19'dan %29'a yükselmiştir. Dinamikler olumlu, ancak bu genel durumu kökten değiştirmemektedir (www.gks.ru/folder/13397).

Pandeminin işgücü piyasası üzerindeki etkisi orta vadede devam edecektir. Ortalama ücret artışı enflasyonun sınırları içinde olacak ve bazı sektörlerde düşüş bile gözlemlenebilecektir. Aynı zamanda, ücret düzeyinin sektörler arası ve sektörler içindeki farklılaşma da devam edecektir (sektör farklılaşması 24 kat). Ancak mali durumlarının kötü ve özellikle çok fakir olduğunu düşünenler (*öncesine fakir, ikincisine çok fakir veya en fakir diyeceğiz*), çoğu durumda diğerlerinden belirgin şekilde farklıdır. Yoksulların üçte biri ve çok yoksulların neredeyse yarısı (%33 ve %47), çevrelerinde pandemi nedeniyle işini veya ana gelir kaynaklarını kaybetmiş birçok insan olduğunu belirtmiştir. Bir bütün olarak örneklemede, katılımcıların %22'si bu şekilde yanıt vermiştir. Yoksulların ve çok yoksulların üçte ikisi (%66 ve %68), bir bütün olarak örneklemede %48'e karşılık, çevrelerinde işlerini ve/veya temel gelir kaynaklarını kaybetme korkusunun yaygın olduğunu belirtmiştir (Smirnov, 2020:47).

Tüm Rusya Kamuoyu Araştırmaları Merkezi (VTsIOM-TRKAM) tarafından yapılan bir ankete göre 2018 yılında Ruslar başlıca yoksulluk risklerine bağlı unsurları, ücretlerin düşmesi (%80), kredi esareti (%67), iş kaybı (%40) ve sağlık nedenleri (%22) olarak açıklamışlardır. Aynı zamanda, borçlanmadaki artışa rağmen, Rusların borç yükü- borçlu sayısındaki artış nedeniyle -*genişlemeye devam etmiş ve "içe dönük"*- borç yükünü artırarak, borçlu başına kredi sayısını artırmıştır. Bireylere verilen kredilerin büyüme oranı, yılda ortalama %12

ile çift haneli olmaya devam etmiştir. Son beş yılda, hane halkının borcu neredeyse iki katına çıkmış ve Merkez Bankası'nı 2019 yılında tüketici kredi patlamasını düşürmek için önlemler almaya sevk etmiştir. Bununla birlikte, Merkez Bankası'nın finansal istikrar anketine göre, 1 Nisan 2020 itibariyle, Rusların kredileri zorunlu ödeme hacmi, harcanabilir gelir yüzdesi olarak %10,9 ile tarihi bir zirveye ulaşmıştır. Borçlananların neredeyse dörtte biri (%23,3) aylık kazançlarının %80'inden fazlasını alacaklılara vermek zorunda kalmışlardır. Rusya Federasyonu Yüksek Mahkemesi'ne göre, 2019'da Rusya'daki her üç hukuk davasından biri borçluya karşı alacaklı davası olmuştur. Nüfusun böyle bir borç yükü altında olması, vatandaşların çoğunluğunun, ekonomik yetersizlik nedeniyle kendi gelir ve birikimleri pahasına gerekli alımları yapmalarının ve önemli ihtiyaçlarını karşılamalarının imkânsızlığı anlamına gelmektedir (<https://covid19.fom.ru/k-besedy>).

Rusya'da koronavirüs salgını ve ilgili kısıtlamalar, hükümetin aldığı tüm önlemlere rağmen durum daha da kötüleşmiştir. Bağımsız araştırmalara göre pandemi ile bağlantılı bahar karantinası vatandaşların kişi başına düşen gelirini %9,7-%11,5 oranında azaltmıştır. Orta sınıfın %6,1'inin yoksul kategorisine geçmesine ve yoksulluğun toplam nüfusun %19-20 oranına çıkmasına neden olmuştur. Rosstat'a (Rusya İstatistik Kurumu) göre, 2020 yılının ikinci çeyreğinde, geçim seviyesinin altında gelire sahip ülke nüfusu, nüfusun %13,5'ini oluşturan 19,9 milyon kişiye yükselirken, 2020 yılı sonunda salgın durumuna göre bu, nüfusun 13,8'e yükselmiştir (Zubkov, 2020:36).

Tablo 2. Koronavirüs Salgını Sırasında Rusların Gelirlerindeki Değişim

Kişi Başına Aylık Gelir (Ruble)	Gelire Karşılık Gelen Katılımcıların Oranı (%)		Değişim
	Şubat 2020	Haziran 2020	
En az 5000	6,9	8,1	1,2
5000-15000	31,2	36,5	5,3
15000-25000	25,6	28,2	2,6
25000-35000	15,3	13,0	-2,3
35000-50000	11,5	8,5	-3,0
50000-100000	7,6	3,5	-4,1
100000 üstü	1,8	2,1	0,3

Kaynak: <https://www.rbc.ru/economics/07/07/2020/5eff14959a794725e351de43>

Tablo 2'deki verilere göre en zenginlerin saflarında bir miktar büyüme olmuş (*kişi başına düşen gelir ayda 100 bin ruble'den fazla*), bu da ülke nüfusunun koronavirüs krizinden etki altındaki gelir açısından kutuplaşmasının derinleştiğini göstermiştir. 2020 yılı şubat ve haziran ayları aylık gelir durumunu incelediğimizde 5.000 ruble altında aylık gelire sahip kişi sayısındaki oranın %6,9'dan %8,1 yükseldiğini görmekteyiz. Aylık geliri 5.000-15.000 ruble olan kişi ise %31,2'den %36,5'e, geliri 15.000-25.000 ruble olan kişi sayısındaki oranın ise %25,6'dan %28,2'ye yükseldiğini görmekteyiz. Ancak aylık gelirleri 25.000-35.000 ruble olanların oranı %15,3'ten %13,0, düştüğünü, 35.000-50.000 ruble gelire sahip olanların %11,5'ten %8,5'e düştüğünü, geliri 50.000-100.000 ruble arasında olanların ise %7,6'dan %3,5'e düştüğünü görmekteyiz. Son olarak da 100.000 ruble üstü gelire sahip olanların oranında artış olduğunu (%1,8'den %2,1'e) görmekteyiz (Grişina, 2021:14).

Yoksullukla ilgili Rusya'da akut bir sosyal dezavantajlı grup çocuklu ailelerdir. Rosstat'a göre, 2018'de çocukların %23'ü yoksul hanelerde yaşıyordu, bunların üçte biri (%34,3) genç ailelerde ve neredeyse yarısı (%49,4) büyük hanelerde yaşıyordu. Düşük gelirli kırsal ailelerde yaşayan çocukların oranı da yüksek olmuştur (%40,6). Pandemi öncesinde ülkenin sistemik bir sorunu olarak görülen çocuklu aile yoksulluğunun yüksek olması, ileriki yaşamda başarısızlığa dönüşerek yoksul aileleri "*yoksulluğun yeniden üretilmesine*" mahkûm etmesi, sosyal hareketlilikleri ve dolayısıyla insani gelişmede bir fren olup bunun önünde engel olması nedeniyle tehlikeli durum olarak kalmaya devam etmiştir. Bazı tahminlere göre, çocuklu ailelerde çocukların yaşına bağlı olarak %21 ile %26 arasında değişen (*ve bu kategorideki gelir açığının pandemi öncesinde %23-34 olduğu tahmin ediliyordu*) geleneksel olarak yüksek olan yoksulluk düzeyi %31-%35'e yükselmiştir. Aynı zamanda, pandeminin ilk dalgası sırasında çocuklu ailelere yapılan ödemeler, kaybedilen gelirin yalnızca bir kısmını telafi edebilmiştir. Bu ödemeler dikkate alınarak, çocuklu ailelerin yoksulluk düzeyi, çocukların yaşlarına bağlı olarak %24-30'a indirilmiş, bu da bu ailelerin kriz öncesi yaşam standardına geri dönmelerine izin vermemiştir (Desilver, 2020:21).

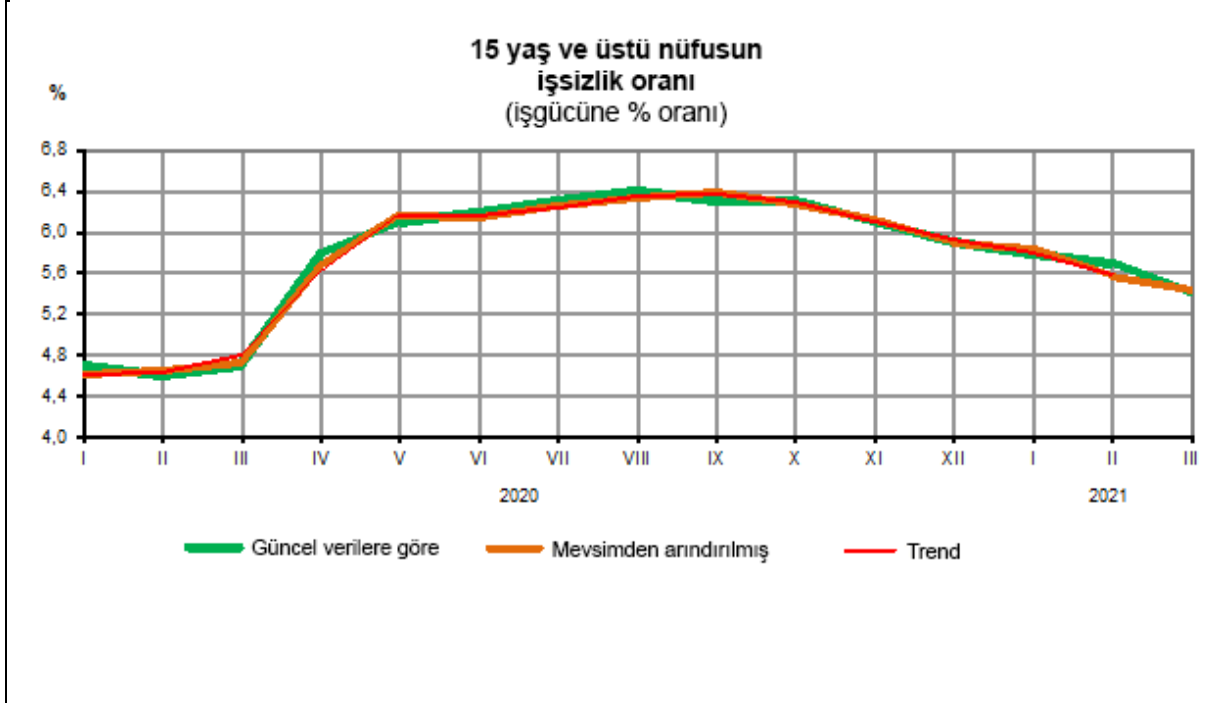
4. RUSYA'DA İŞSİZLİKTE PANDEMİ ETKİSİ

İşsizlik nedeniyle, işgücü piyasasındaki rekabet yoğunlaşmakta, bunun sonucunda nitelikli işgücü, niteliklerine uygun olmayan ve ilgilerini çekmeyen işleri almak zorunda kalmaktadır. Bu tür çalışmaların etkisiz olacağı ve bu tür işçilere sahip üretim ekibinin kararsız olacağı açıktır. Bilim, bilgi ve bilgisayar gibi ekonominin önde gelen sektörlerinde, bazı imalat endüstrilerinde işsizlik üzücü sonuçlara yol açabilir. Bu endüstrilerdeki işçiler yeniden eğitilmek veya göç etmek zorunda kalmaktadırlar. Bir noktada, ekonomi bir yükseliş yaşayacak ve sektörle ilgili uzmanlara talep ortaya çıkacak, ancak bunu karşılamak imkânsız olacaktır. Böyle bir durumda, ülkenin ekonomik kalkınması ertelenecek ve bu da sosyo-ekonomik istikrarsızlığa yol açacaktır (Belyayeva, 2007:35).

İşsizlik oranındaki artış, ekonominin sıkıntılı olduğunu, hükümetin ekonomi politikasındaki hataları ve alınan önlemlerin yetersiz olduğunu göstermektedir. İşsizliğin ekonomik sonuçlarına dikkat edilirken, sosyal sonuçları arka planda kaybolmaktadır. Bununla birlikte, işsizliğin sosyal sonuçları, yoksulluk ve sosyal istikrarsızlık gibi akut küresel sorunlarla eşdeğerdir (Suleymanova, 2011:175).

İşsizliğin olumsuz etkisinin gücü, büyük ölçüde yalnızca işsizliğin düzeyine değil, genel olarak ülkedeki sosyal duruma da bağlıdır. Rusya'da, Batı'dakinden çok daha düşük olan işsizlik oranı sosyal çalkantılara neden olabilir. Bunun nedeni, genel olarak Rusların ve özel olarak işsizlerin düşük maddi güvenliğinin yanı sıra yüksek düzeyde sosyal gerilimidir. Bu bağlamda, işsizliğin sosyal ve ekonomik sonuçlarını dikkatlice incelemek ve en önemlisi kontrol etmek gerekir. Ayrıca, onları incelemek için yabancı yöntemlerin ayarlanması, yerel gerçeklere uyarlanması gerekir (Podvoisky, 2021:30).

Şekil 7. 15 Yaş ve Üstü Nüfusun İşsizlik Oranı (%)

Kaynak: https://gks.ru/bgd/free/b04_03/IssWWW.exe/Stg/d02/77.htm (Erişim tarihi: 10.10.2021)

Rusya Federasyonu Federal Devlet İstatistik Servisi'ne göre, Rusya'daki işsiz sayısı hızla artmaktadır. Sadece Nisan 2020'de bu rakam 815 bin (yaklaşık %21) artarak 4,3 milyon kişiye ulaşmıştır. Rusya Federasyonu'nda 2021 yılının mart ayında 15 ve üzeri yaştaki işgücü 75 milyon kişiye ulaşmış, bunun 71 milyonu ekonomik faaliyette çalışan olarak sınıflandırılmıştır. 4,1 milyon kişi ise işsiz olarak sınıflandırılmış ve ILO kriterlerini karşılamıştır. Aynı dönemde işsizlik oranı (işsiz sayısının işgücüne oranı) %5,4, istihdam oranı ise (çalışan nüfusun 15 yaş ve üstü toplam nüfusa oranı) %58,7 olmuştur (<https://gks.ru/bgd/free/...>).

Tablo 3. İş Gücünün Büyüklüğü ve Bileşimi 15 Yaş ve Üstü (Mevsimsellikten Arındırılmamış)

	2021 Y- I.Çeyrek	2021 Y			Mart 2020 Y	Mart 2021 Y. Mart 2020 Y.,(+, -)
		Ocak	Şubat	Mart		
Bin .Kişi						
15 Yaş ve üstü İşgücü	75034	75048	75039	75015	74867	148
Çalışanlar	70828	70731	70794	70958	71382	-424
İşsizler	4206	4317	4244	4057	3485	572
Yüzde olarak						
İşgücüne katılım oranı (15 yaş ve üzeri nüfusa iş gücü)	62,1	62,1	62,1	62,1	62,0	0,1
İstihdam oranı (15 yaş ve üzeri nüfusa istihdam)	58,6	58,5	58,6	58,7	59,1	-0,4
İşsizlik oranı (işsizlerin işgücüne oranı)	5,6	5,8	5,7	5,4	4,7	0,7

Kaynak: https://gks.ru/bgd/free/b04_03/IssWWW.exe/Stg/d02/77.htm (Erişim tarihi: 10.10.2021)

Rusya'da 2021 yılı verilerini incelediğimizde 15 yaş ve üstü işsizler arasında (Mart Ayı) kadınların payı %48,9 olup, kentte yaşayanlar %66,4, 15-25 yaş arası gençler %17,9 ve iş tecrübesi olmayanlar da %22,9 dur. Kırsal kesimde yaşayanlar arasındaki işsizlik oranı %8,0, kent sakinleri arasındaki işsizlik oranı ise %4,6'dır. Kadın ve erkek işsizlik oranı aynı olup %5,4 'dür (Tablo 3).

Tablo 4. 15 Yaş ve Üstü Rusya Federasyonu'nun İşletmelerdeki İşgücünün Sayısı ve Bileşimi (Örnek İşgücü Anketlerine Göre 2021 Yılı Ocak-Mart Ortalaması)

	İşgücü sayısı- Bin kişi	Dâhil olmak üzere		Yüzde %		
		Çalışanlar	İşsizler	İşgücüne katılım	Çalışanlar	İşsizler
Rusya Federasyonu	75034,1	70827,8	4206,2	62,1	58,6	5,6
Merkezi Federal Bölge	21235,0	20377,6	857,5	63,8	61,2	4,0
Belgorod Bölgesi	831,5	791,7	39,9	63,9	60,8	4,8
Bryansk Bölgesi	583,5	561,5	21,9	58,3	56,1	3,8
Vladimirskaya Bölgesi	693,5	657,6	35,9	60,5	57,4	5,2
Voronej Bölgesi	1169,5	1118,9	50,6	59,2	56,6	4,3
İvanovsk Bölgesi	520,0	492,1	27,9	61,7	58,4	5,4
Kaluga Bölgesi	546,0	521,1	24,9	64,8	61,9	4,6
Kostroma Bölgesi	306,0	289,2	16,8	58,5	55,3	5,5
Kursk Bölgesi	552,8	526,5	26,3	59,6	56,7	4,7
Lipetsk Bölgesi	597,6	567,8	29,8	62,6	59,4	5,0
Moskova Bölgesi	4143,5	3981,8	161,7	65,0	62,5	3,9
Oryol Bölgesi	337,2	317,3	19,9	54,4	51,2	5,9
Ryazan Bölgesi	527,2	501,9	25,3	56,0	53,3	4,8
Smolensk Bölgesi	477,6	451,0	26,5	59,9	56,6	5,6
Tambov Bölgesi	502,4	480,4	22,0	58,1	55,6	4,4
Tver Bölgesi	643,6	617,4	26,2	60,7	58,2	4,1

	İşgücü sayısı- Bin kişi	Dâhil olmak üzere		Yüzde %		
		Çalışanlar	İşsizler	İşgücüne katılım	Çalışanlar	İşsizler
Tula Bölgesi	791,8	759,0	32,8	62,9	60,3	4,1
Yaroslavskaaya Bölgesi	655,5	612,8	42,8	62,6	58,5	6,5
Moskova Ş.	7355,9	7129,5	226,5	68,0	65,9	3,1
Kuzeybatı Federal Bölge	7408,1	7068,1	339,9	63,3	60,4	4,6
Karelya Cumhuriyeti	293,2	270,3	23,0	57,7	53,2	7,8
Komi Cumhuriyeti	402,4	374,7	27,7	60,5	56,4	6,9
Arkhangelsk Bölgesi	544,7	506,3	38,5	58,2	54,1	7,1
Nanetsk Otonom Bölge dahil	22,5	20,7	1,8	66,4	61,2	7,9
Arkhangelsk bölgesi otonom Bölge hariç	522,2	485,5	36,7	57,9	53,8	7,0
Vologodskaya Bölgesi	556,8	527,3	29,5	58,8	55,6	5,3
Kaliningrad Bölgesi	530,8	500,5	30,3	63,0	59,4	5,7
Leningrad Bölgesi	988,2	946,2	42,0	61,7	59,1	4,2
Murmansk Bölgesi	409,1	378,8	30,3	67,0	62,0	7,4
Novgorod Bölgesi	292,0	274,9	17,1	58,8	55,4	5,9
Pskov Bölgesi	286,0	267,1	18,9	54,2	50,6	6,6
Sankt-Petersburg Ş.	3104,8	3022,2	82,6	67,9	66,1	2,7
Güney Federal Bölge	8159,7	7696,4	463,3	59,8	56,4	5,7
Adıgey Cumhuriyeti	201,9	184,7	17,2	53,6	49,0	8,5
Kalmıkya Cumhuriyeti	135,1	123,1	12,0	62,6	57,0	8,9
Kırım Cumhuriyeti	924,2	867,9	56,4	58,5	54,9	6,1
Krasnodar Bölgesi	2821,4	2664,5	156,9	60,5	57,1	5,6
Astrahan Bölgesi	501,4	460,5	40,9	61,9	56,8	8,2
Volgograd Bölgesi	1241,1	1172,8	68,3	59,4	56,2	5,5
Rostov Bölgesi	2110,6	2009,2	101,3	59,9	57,0	4,8
Sivastopol Ş.	224,1	213,8	10,3	59,7	56,9	4,6
Kuzey Kafkas Federal Bölge	4620,7	3953,6	667,1	60,2	51,5	14,4
Dağıstan Cumhuriyeti	1352,4	1129,6	222,8	57,2	47,8	16,5
İnguşetya Cumhuriyeti	267,4	180,9	86,5	71,7	48,5	32,4
Kabardey-Balkar Cumhuriyet	445,9	378,4	67,6	64,5	54,8	15,2
Karaçay-Çerkes Cumhuriyet	200,4	171,9	28,4	53,2	45,6	14,2
Kuzey Osetya Cumhuriyeti	318,2	270,8	47,4	57,1	48,6	14,9
Çeçen Cumhuriyeti	654,6	530,1	124,5	64,6	52,4	19,0
Stavropol Bölgesi	1381,8	1291,9	90,0	59,9	56,0	6,5
Privolzhsky Federal Bölge	14711,4	13995,8	715,6	61,0	58,0	4,9
Başkurdistan Cumhuriyeti	1932,3	1836,1	96,2	59,3	56,4	5,0
Mari El Cumhuriyeti	323,1	302,2	20,9	58,5	54,7	6,5
Mordovya Cumhuriyeti	420,0	397,1	23,0	61,9	58,5	5,5
Tataristan Cumhuriyeti	2024,3	1965,1	59,2	63,7	61,9	2,9
Udmurtya Cumhuriyeti	763,3	721,7	41,6	63,1	59,6	5,5
Çuvaş Cumhuriyeti	608,1	574,6	33,5	61,0	57,7	5,5

	İşgücü sayısı- Bin kişi	Dâhil olmak üzere		Yüzde %		
		Çalışanlar	İşsizler	İşgücüne katılım	Çalışanlar	İşsizler
Perm Bölgesi	1256,3	1189,0	67,3	59,8	56,6	5,4
Kirov Bölgesi	602,1	568,4	33,8	57,6	54,4	5,6
Nijniy Novgorod Bölgesi	1728,6	1647,1	81,6	64,4	61,4	4,7
Orenburg Bölgesi	944,6	889,3	55,3	59,6	56,1	5,9
Penza Bölgesi	657,4	628,5	29,0	59,3	56,7	4,4
Samara Bölgesi	1678,1	1598,2	79,8	63,2	60,2	4,8
Saratov Bölgesi	1165,1	1098,5	66,6	57,1	53,8	5,7
Ulyanovsk Bölgesi	607,8	580,0	27,8	58,7	56,0	4,6
Ural Federal Bölge	6302,2	5974,2	328,0	63,3	60,0	5,2
Kurgan Bölgesi	361,6	332,7	28,8	53,5	49,2	8,0
Sverdlovsk Bölgesi	2140,4	2038,7	101,7	61,1	58,2	4,8
Tümen Bölgesi	1956,6	1882,4	74,2	66,3	63,8	3,8
Tümen bölgesi dahil olmak üzere: Khanty- Mansiyskot. Bölge - Ugra	914,0	885,8	28,2	69,8	67,6	3,1
Yamalo-Nenets Otonom Bölge	307,0	299,5	7,4	72,8	71,0	2,4
Tümen bölgesi Otonom Bölge hariç	735,6	697,0	38,6	60,4	57,2	5,2
Çelyabinsk Bölgesi	1843,6	1720,4	123,2	65,2	60,9	6,7
Sibirya Federal Bölge	8376,5	7801,7	574,8	60,5	56,4	6,9
Altay Cumhuriyeti	98,1	83,1	15,0	60,5	51,2	15,3
Tıva Cumhuriyeti	135,4	109,5	26,0	61,3	49,5	19,2
Hakasya Cumhuriyeti	242,6	224,0	18,6	57,3	52,9	7,7
Altay Bölgesi	1088,7	1016,6	72,1	57,2	53,4	6,6
Krasnoyarsk Bölgesi	1457,0	1395,3	61,7	62,7	60,0	4,2
Irkutsk Bölgesi	1146,7	1067,8	78,9	60,5	56,4	6,9
Kemerovo Bölgesi	1246,9	1169,7	77,2	57,5	53,9	6,2
Novosibirsk Bölgesi	1425,3	1324,7	100,6	62,1	57,8	7,1
Omsk Bölgesi	999,0	919,6	79,3	63,7	58,6	7,9
Tomsk Bölgesi	536,8	491,5	45,3	60,7	55,6	8,4
Uzak Doğu Federal Bölge	4220,5	3960,4	260,0	64,3	60,3	6,2
Buryatya Cumhuriyeti	427,7	382,4	45,3	56,5	50,5	10,6
Saha Cumhuriyeti (Yakutistan)	500,4	464,2	36,2	66,9	62,1	7,2
Zabaykalsky Bölgesi	524,8	473,0	51,8	63,1	56,8	9,9
Kamçatka Bölgesi	179,8	172,8	7,0	69,9	67,2	3,9
Primorsk Bölgesi	998,1	952,8	45,3	63,3	60,5	4,5
Habarovsk Bölgesi	721,6	695,8	25,8	67,1	64,7	3,6
Amur Bölgesi	402,3	379,8	22,5	62,9	59,4	5,6
Magadan Bölgesi	87,8	82,5	5,3	76,0	71,4	6,0
Sahalin Bölgesi	274,4	259,0	15,4	69,1	65,2	5,6
Yevreyskiy Otonom Bölge	73,0	68,4	4,6	57,4	53,8	6,4
Çukotka Otonom Bölgesi	30,5	29,8	0,8	76,7	74,8	2,5

	İşgücü sayısı- Bin kişi	Dâhil olmak üzere		Yüzde %		
		Çalışanlar	İşsizler	İşgücüne katılım	Çalışanlar	İşsizler
Verilerin temsil edilebilirliğini artırmak için, Rusya Federasyonu'nun kurucu kuruluşları için işgücü, istihdam ve işsizlik göstergeleri son üç ay için ortalama olarak verilmektedir. Bazı durumlarda, terimlerin toplamı ve toplamı arasındaki küçük farklılıklar verilerin yuvarlanmasıyla açıklanır.						

Kaynak: https://gks.ru/bgd/free/b04_03/IssWWW.exe/Stg/d02/77.htm

Rusya'da nüfusun neredeyse %50'si gerçek yoksulluk sınırının altına düşmüştür. Levada Center tarafından yapılan bir araştırmaya göre (Rusya Federasyonu Adalet Bakanlığı'nın kararıyla yabancı ajan olarak tanınan) bir kişinin bir ay boyunca asgari varlığını sağlamak için gerekli olan miktar 24,6 bin rubledir. Sübjektif asgari geçim, Çalışma Bakanlığı tarafından 11.653 ruble olarak belirlenen resmi olanın iki katından fazladır. 2019'dan bu yana, bu miktar 3,6 bin ruble veya %17 artarken, resmi asgari miktar yalnızca 500 ruble veya %4,4 oranında artmıştır. Ankete göre, köylerde ve kırsal kesimlerde bile devletin belirlediği miktarda yaşamak imkânsız: oradaki insanlar gerçek yaşam ücretini 21,8 bin ruble olarak tahmin ediyor. Büyük şehirlerde (500 bin kişiden) 24,9 bin rubleye ve Moskova'da 36 bin'e ulaşmıştır. Rusların belirttiği miktara bakacak olursak, nüfusun neredeyse yarısı gerçek yoksulluk sınırının altında. Nakit gelir dağılımına ilişkin Rosstat verilerine göre, Rus vatandaşlarının %53'ü ayda 27.000 ruble'nin altında gelire yaşamaktadır ([https://gks.ru/bgd/free/...](https://gks.ru/bgd/free/)).

5. ULUSAL EYLEM PLANI VE ALINAN ÖNLEMLER

Nüfusun istihdam ve gelirlerinin dağılımında, ekonomik büyümeyi ve uzun vadeli yapısal değişiklikleri sağlayan Ulusal Eylem Planı, vatandaşların reel gelirlerinin artmasına ve etkin istihdamın sağlanmasına katkıda bulunmaya çalışılmaktadır. 2021 yılının sonunda reel ücretlerin en az % 2,5 artması, geçim seviyesinin altında gelire sahip nüfusun 2019 seviyesinin altındaki payında azalma, perakende cirosunda artış en az % 3, nüfusa ödenen hizmetlerin hacminde (en az) %2,5 bir artış öngörülmüştür. Aynı zamanda pandemi ile bağlantılı olarak getirilen kısıtlamalardan çıkış aşamasında devletin vatandaşlara ve işletmelere destek olma görevi de özetlenmiştir (Gentilini vd., 2020:43).

Kendini soyutlama ve kısıtlayıcı önlemler çocuklu ailelerin maddi refahını olumsuz etkilediğinden, çocuklu ailelere maddi destek sağlamak için federal düzeyde önlemler alınmıştır. Çocuk bakım ödeneğinin asgari tutarı iki katına çıkarılmış (6,7 bin rubleye kadar), 3 yaşın altındaki çocuklar için 5 bin ruble geçici ödeneğe ek olarak, her çocuk için bir defaya mahsus olmak üzere çocuklu ailelere 10 bin ruble ödeme sağlanmıştır. Bu ödemelerin uygulanması için bütçeden 308 milyardan fazla ruble ayrılmıştır (Dolmatova, 2020:197).

Ulusal eylem planı kapsamında koronavirüs enfeksiyonunun yayılmasının sonuçlarının tespiti, önlenmesi ve ortadan kaldırılması ortamında özel çalışma koşulları için teşvik ödemelerinin vergiden muaf tutulduğu Rusya Federasyonu Vergi Kanunu'nda değişiklikler kabul edilmiştir. Uzmanlara göre, koronavirüs pandemisi nedeniyle nüfusun kişi başına düşen geliri %12 azalmış, sosyal destek önlemleri gelirin sadece %1,5'inin telafi edilmesine izin verirken, maksimum telafi edici etki 3 ila 7 yaş arası çocuklu ailelere yönlendirilmiştir (Usmanov ve Çernışov, 2020:38).

İstihdamı korumak ve işgücü piyasasındaki durumu istikrara kavuşturmak için, Rusya Hükümeti işverenlere hedeflenen krediler ve sübvansiyonlar tahsis etmiştir. Bu durum işsizlik artış oranını bir şekilde yavaşlatmış, ancak durumu temelden değiştirmemiş ve asgari işsizlikteki artış da değişmemiş olup, sadece 1,5 bin ile 4,5 bin ruble arasında faydalanan işsizlerin sorununa çözüm sağlamıştır. Devlet önlemleri, işsiz kalan ve işsiz olarak kaydolmayı zor bulan serbest meslek sahibi ve kayıt dışı çalışan vatandaşlar sorununu kapsamamaktadır (Gimpelson, 2021:41).

Devletin, koronavirüs COVID-19'un yayılmasıyla bağlantılı olarak ekonomiyi ve sosyal alanı istikrara kavuşturmak için bir başka önlemi, zor yaşam koşullarındaki bireysel girişimciler, küçük ve orta ölçekli işletmeler ve bireyler için kredi yardımları (**Kredi yardımları, altı aya kadar sürebilen ödemesiz dönem için ertelenmiş ödemelerdir. Yasaya göre, koronavirüs nedeniyle kendilerini zor bir mali durumda bulan kişiler bunları alma hakkına sahiptir. Yardım geçici bir önlemdir**) sağlanmasıydı. Salgından en çok etkilenen sektörlerde kredi yardımları altı ayı geçmeyen bir süre için verilmiştir. 2020 yılının temmuz ayında bankalar toplam 88 milyar ruble için 212,2 bin kredi yardımı başvurusu da dahil olmak üzere toplam 625 milyar ruble için 1,36 milyon başvuruyu karşılamıştır. 1 Mart'tan sonra faaliyetlerini durduran bireysel girişimciler için maksimum miktarda (ayda 12.130 ruble) işsizlik yardımı verilmiştir (Çernışov, 2020:36).

Ulusal eylem planına ek olarak Rusya'da yoksulluğu ve işsizliği azaltmak için sosyal sözleşme uygulamasının iyileştirilmesi (*çocuk yoksulluğunun üstesinden gelinmesi açısından da dâhil olmak üzere*) çok umut verici olmuştur. Sosyal sözleşme, geliri bölgede yerleşik geçim seviyesinin altında olan bir vatandaş (aile) ile bir sosyal koruma kurumu arasında, nakit ödemeler veya hizmetler şeklinde yardım sağlama konusunda karşılıklı yükümlülükler içeren bir anlaşmadır. Böyle bir anlaşmanın imzalanması, yalnızca düşük gelirli ve zor mali durumdaki büyük aileler için geçerlidir. Tahsis edilen fonlar, istihdam veya eğitime yardımcı olmak, çiftlik, zor yaşam durumlarının üstesinden gelmenin yanı sıra, bir iş kurmak, bir iş düzenlemek veya sürdürmek için kesinlikle amaçlanan proje için kullanılabilir (Gerzon vd., 2020:18).

Rusya'da bir sosyal sözleşmeler sisteminin tanıtımı, bu teknolojinin yurtdışında (*örneğin, 1996'dan beri Amerika Birleşik Devletleri'nde*) kullanılmasına ilişkin olumlu deneyim temelinde, bu sistemin yoksulluğun üstesinden gelmek için etkili bir mekanizma olduğunu ve vatandaşların mali durumlarını iyileştirmek için aktif adımlar atmaya, devlet sosyal desteğine muhtaçlar kategorisinden çıkmaya teşvik ettiği için 2010 yılında uygulanmaya başlatılmıştır. Büyük aileler için sosyal sözleşmeler sisteminin getirilmesi özellikle önemlidir. Çünkü bu kategori yoksullar sınıfına düşme riski altındadır. Aynı zamanda, özellikle bölgesel ve belediye bütçelerinin bu etkili yardım mekanizmasının kullanımını yaygınlaştırmaya yönelik fonları açıkça yeterli olmadığı için, sosyal sözleşmeler, diğer önlemlerin yokluğunda yoksullukla ilgili tüm sorunları çözemez. Bu önlem az bilinir ve sınırlı bir ölçekte kullanılır. Çünkü pilot modda sadece 21 bölgeyi kapsar. Zaten 2021'de, federal bütçeden üç kattan fazla bir fon artışıyla ülke genelinde sosyal sözleşmeler sisteminin genişletilmesi (*2020'de 7 milyara karşı 22 milyar rubleye kadar*) planlanmıştır (Çernışov, 2020:36).

9 Eylül 2020 tarih ve 1386 sayılı Rusya Federasyonu Hükümeti Kararnamesi'nin öngördüğü gibi, vatandaşların mevcut ihtiyaçlarını karşılamak için temel ihtiyaç maddelerinin satın alınması, giyecek, ayakkabı, ilaç, tedavi, önleyici tıbbi muayeneler, sağlıklı bir yaşam tarzına öncülük eden teşvikler ve ayrıca ailelerin okul öncesi ve okul eğitiminin mal ve hizmetlerindeki ihtiyaçlarının karşılanması açısından sosyal sözleşme fonlarını kullanma fırsatlarının genişletilmesi gerekmektedir (<https://ng.ach.gov.ru/?lang=ru>).

6. SONUÇ

Genel olarak, mevcut kriz, ülke nüfusunun sosyo-ekonomik güvenliği üzerindeki etkileri açısından, 21. yüzyılın başından bu yana Rusya Federasyonu'nda meydana gelen tüm ekonomik ve sosyo-politik olayları geride bırakmıştır. Petrol fiyatları ve rublenin başlıca para birimleri karşısında yüksek oynaklığı, nüfusun yaşam standartlarının ihracat-ithalata önemli ölçüde bağımlılığı, bir dizi ekonomik sektördeki kriz, küçük ve orta ölçekli işletmeler ve diğer içsel ve dışsal faktörler göz önüne alındığında, pandeminin sadece ekonominin iyileşme döneminde değil, çok daha uzun bir zaman diliminde (5-7 yıl) sosyal eşitsizliğin durumu üzerinde olumsuz bir etkisi olacağını göstermektedir.

Krizin sonuçlarından biri olarak, karar alma merkezlerinin tek yerden yönetilmesi, uzaktan çalışma biçimleri ve dijital teknolojilerin tanıtılması dikkate alınarak kamu yönetimi ve iş sisteminde bir değişiklik olacağına inanıyoruz. Mevcut ve ortaya çıkan talep modelleri niteliksel ve niceliksel olarak değişecek (*tüketici alışkanlıkları ve tercihleri, tüketim oranları, davranışsal yönler vb.*), nüfusun birçok grubu tüketim ve tasarruf dengesini kökten revize edecek, öncelikli risklerini değerlendirmeye başlayacaklar.

Krizin sonrası düşünüldüğünde, geçici işçilerin (*mevsimlik işçiler veya bir yıldan kısa süreli sözleşmeli işçiler*) sabit ekonomi ve serbest işçiler de dâhil olmak üzere sürekli işçilerden ayrı olarak ele alınması gerektiği savunulmaktadır. Bu işçiler küresel işgücünün %7'sini temsil etseler de, krizden en çok etkilenen sektörlerdeki işgücünün yaklaşık %10'unu temsil etmektedirler. COVID-19'un yayılması sonucu iş ve gelir kaybı nedeniyle dünya genelinde çeşitli işgücü piyasalarında çalışan milyonlarca işçinin salgından ciddi şekilde etkilendiği gözlemlenmiştir. Salgının yayılmasını önlemek için devletler sınırlarını kapatmış ve içerideki insanların hareketliliğini kısıtlayıcı tedbirlerle getirilen yasaklar ekonomik aktiviteyi sınırlandırmıştır. Bazı işler yavaşlamış, diğerleri geçici veya kalıcı olarak kapatılmıştır. Bütün bunlar emek talebinde bir azalmaya yol açmıştır. Ayrıca, COVID-19 pandemisi işçilerin sağlığını tehdit ettiği ve hareketliliklerini kısıtladığı için işgücü arzı da daralmıştır.

Rusya'nın tüm işletmelerinin sosyo-ekonomik sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak dengeli gelişimi, nüfusun tüm kesimlerinin yaşam düzeyinde ve kalitesinde bir artış sağlayan koşulların yaratılmasını gerektirir. Aynı zamanda, ülkenin sosyo-ekonomik kalkınmasını engelleyen akut sorunlar nüfus grupları arasındaki yaşam standardında keskin bir farklılaşma ve bölgeler arası eşitsizliktir. Yaşam seviyesinin ve kalitesinin bölgesel farklılaşması, Rus sosyo-ekonomik sisteminin özde özelliklerinden biridir. Ulusal eylem planı, vatandaşların

reel gelirlerinin artmasını, etkin istihdamın ve etkin talebin restorasyonunu sağlamak için dört yönde uygulanmasını varsaymaktadır. Bunlar;

- Sosyal destek önlemlerinin hedeflenmesini ve etkinliğini artıran bir sistem olarak sosyal hazinedir.
- Nüfusun sosyal açıdan en savunmasız gruplarını, her şeyden önce çocuklu aileleri desteklemek için hedeflenen nakit ödemelerdir.
- İşini kaybedenlere yardımdır (*işsizlik yardımlarının asgari ücret düzeyine yükseltilmesi, yeniden eğitim ve yeniden eğitimde yardım, istihdam hizmetlerinin etkinliğinin artırılması dahil bir dizi önlem*).
- Dijital çağda işgücü piyasasının (*işçilerin uzaktan çalışma biçimine geçişi, yarı zamanlı istihdam ve kendi hesabına çalışma biçiminin iyileştirilmesi, elektronik personel iş akışının getirilmesi*) desteklenmesidir.

Rusya'da yoksullukla ve işsizlikle mücadelede ana öncelikler şunlardır;

- Nüfusun yoksulluktan kurtulması için koşulların yaratılması.
- Ücretler alanında, yoksulluğun azaltılmasındaki ana faktör, asgari ücretin artırılması ve düşük ücretli işçi sayısının azaltılması olmalıdır.
- Emek bazında güçlü yetişkinlere sahip tüm ailelerin normal bir refah seviyesinin kendi kendine bakımı için koşulların yaratılması.
- Nüfusun savunmasız grupları (yaşlılar, engelliler, yüksek bağımlılık yükü olan aileler, aşırı durumlardaki aileler) için etkili bir destek sisteminin oluşturulması ve ücretsiz kaynaklara ayrımcı olmayan erişimin garanti edilmesi.
- Nüfusun istihdamının artırılması gerekir.
- Nüfusun sosyal olarak korunmasız gruplarına yönelik hedefli sosyal yardım sistemini iyileştirmek gerekir. Engelliler, emekliler, bekâr ebeveynler, mülteciler, vb. gibi.

KAYNAKÇA

- ADAMS, Prassl, BONEVA, Teodora ve GOLIN, Martin (2020), “*The Large and Unequal Impact of COVID-19 on Workers*”, **E-Article**, <https://voxeu.org/article/large-and-unequal-impact-COVID-19-workers> (Erişim Tarihi: 10.10.2021).
- BELYAEVA, Marina (2007), “*Bezrabotnie: Preodolenie Soşialnoy Dezadaptaçii*”, **Çelovek İ Trud**, S.5, ss.32-36.
- BRENAN, Megan (2020), “*U.S. Workers Discovering Affinity for Remote Work*”, **E-Article**, <https://news.gallup.com/poll/306695/workers-discovering-affinity-remote-work.aspx> (Erişim Tarihi: 10.10.2021).
- ÇERNİŞOV, Mihail (2020), “*Oçenki Vliyaniya Posledstviy Pandemii Koronavirusa Covid-19 Soşialno Ekonomičeskogo Neravnstco Rosii*”, **Problemi Rnoçnoy Ekonomiki**, S.3, ss.31-48.
- DESİLVER, Drew (2020), “*How Many People Work Home?*”, **E-Article**, <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/working--home-coronavirus-workers-future-of-work/> (Erişim Tarihi: 10.10.2021).
- DINGEL, Jonatan ve NEIMAN, Brent (2020), “*How Many Jobs Can Be Done at Home? COVID Economics-Vetted and Real-Time Papers*”, **E-Article**, 3 April (1), <https://cepr.org/sites/default/files/news/COVIDecon1%20final.pdf> (Erişim Tarihi: 10.10.2021).
- DOLMATOVA, Svetlana (2020), “*Problema Rabotayuşih v Sovremennoï Rosii v Usloviyah Globalizaçii*”, **Journal of Economy and Business**, S.1-1(59), ss.111-115.
- GENTILINI, Ugo, ALMENFI, Mohamed ve DALE, Pamela (2020), “*Social Protection and Jobs Responses to COVID-19*”, **E-Article**, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33635> (Erişim Tarihi: 10.10.2021).

- GERSZON, Daniel, LAKNER, Cristoph ve CASTANEDA, Anders (2020), “*The Impact of COVID-19 (Coronavirus) on Global Poverty: Why Sub-Saharan Africa Might Be The Region Hardest Hit*”, **E-Arrticle**, <https://blogs.worldbank.org/opendata/impact-covid-19-coronavirus-global-poverty-why-sub-saharan-africa-might-be-region-hardest> (Erişim Tarihi: 10.10.2021).
- GIMPELSON, Vladimir (2021), “*Rinok Truda Pri Fonare i Bez: Realnoe Posledstviya Krizisa Poka Ne Yasni*”, **E-Arrticle**, <https://liberal.ru/wp-content/uploads/2021/01/covid-year.pdf> (Erişim Tarihi: 10.10.2021).
- GRIGORYEV, Leonid (2019), “*Globus Rosii Ekonomike Regionalnogo Razvitiya*”, **E-Arrticle**, <https://polit.ru/article/2005/06/28/grigoriev/> (Erişim Tarihi: 08.10.2021).
- GRİŞINA, Elena (2021), “*Epidemologičeskiy Krizis 2020 g: Materialnoe Polojenie Naseleniya İ Meri Podderjki*”, **Narodonaseleniya**, S.24(1), ss.15-23.
- ILO (n.d.), “*Country Policy Responses (COVID-19 and the World of Work)*”, **E-Arrticle**, <https://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/country-responses/lang--en/index.htm> (Erişim Tarihi: 10.10.2021).
- JOLEVSKI, Filipp ve MUZI, Silvia (2020), “*Supporting Vulnerable Temporary Workers and Businesses Coping with Coronavirus Challenges*”, **E-Arrticle**, <https://blogs.worldbank.org/developmenttalk/supporting-vulnerable-temporary-workers-and-businesses-coping-coronavirus> (Erişim Tarihi: 10.10.2021).
- PODVOISKY, Gleb (2021), “*Sfera Truda v Usloviyah Pandemii COVID-19: Analiz, Oçenk, i Rekomendaçii MOT*”, **Mir Novoy Ekonomiki**, S.15(1), ss.28-39.
- RAYDER, Gay (2020), “*Korona İ Trud*”, **Rossiyskaya Gazeta, Stoliçnyy Vıpusk**, S.66(8120), <https://rg.ru/2020/03/26/glavamezhhdunarodnoj-organizacii-truda-lishitsia-raboty-mogut-25-mln-chelovek.html> (Erişim Tarihi: 10.10.2021).
- SMIRNOV, Sergey (2017), “*Regionalnie Faktori Soç, İalnogo Neravnstva i Ego Sledstviya: Primer Sovremennoy Rosii*”, **Ekonomičeskie İ Soçialnie Problemi Rosii**, S.2, ss.46-66.
- SULEYMANOVA, Galliya (2011), “*Pravovie Regulirovanie Obespeçenie Zanyatosti Naseleniya*”, **Posobie Dlya Vısshih Uçebnih Zavedeniy, İnfra-M.**, Moskva.
- USMANOV, Daler ve ÇERNİŞOV, Mihail (2020), “*İmuşestvennoe Neravnstvo: Strukturny Analiz i Metodičeskie Rekomendaçii Po Oçenke Urovnya Soçialno-Ekonomičeskoj Diferençacii Regionov Rosii*”, **Problemi Rnoçnoy Ekonomiki**, S.1, ss.34-46, <http://www.market-economy.ru/archive/2020-01/2020-01-034-046-usmanov.pdf> (Erişim Tarihi: 10.10.2021).
- VYAS, Mahesh (2020), “*Covid-19 Crisis: Unemployment Rate Remains High at 24.3% Amid Lockdown*”, **E-Arrticle**, https://www.business-standard.com/article/opinion/job-losses-may-have-narrowed-120052500549_1.html (Erişim Tarihi: 10.10.2021).
- ZUBKOV, İgor (2020), “*Zadaça Minimum. Rosstat Raskazal o Rasçete Mediannoy Zarplatı, K Kotoroy Privyajut MROT*”, **Rossiyskaya Gazeta, Federalnyy Vıpusk**, S.217, <https://rg.ru/2020/09/26/rosstat-raskazal-o-raschetemediannoj-zarplaty-k-kotoroj-privyazhut-mrot.html> (Erişim Tarihi: 10.10.2021).
- <https://covid19.fom.ru/k-besedy> (Erişim Tarihi: 18.05.2021).
- https://gks.ru/bgd/free/b04_03/IssWWW.exe/Stg/d02/77.htm (Erişim Tarihi: 10.10.2021).
- <https://ng.ach.gov.ru/?lang=ru> (Erişim Tarihi: 26.06.2021).
- <https://www.gks.ru/folder/13397> (Erişim Tarihi: 10.04.2021).
- <https://www.rbc.ru/economics/07/07/2020/5eff14959a794725e351de43> (Erişim Tarihi: 09.10.2021).

Örgütler Arası Ağların Stratejik Öneme Dair Literatürdeki Güncel Tartışmalar

Current Discussions in the Literature on the Strategic Importance of Interorganizational Networks

Murat ÇUBUKCU

Dr., Uludağ Üniversitesi, SBE,
İşletme A.B.D., mcubukcu16@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9170-4852>

Makale Başvuru Tarihi: 19.07.2021

Makale Kabul Tarihi: 03.12.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Sosyal ağ teorisinde, insan ve insan olmayan varlıkların bir ağ düzeni içerisindeki ilişki ve bağlantılarının örgütlerin performanslarında olumlu fark yaratabildikleri akademik yazında üzerinde önemle durulan konulardan biridir. Bu çalışma, örgüt teorisi literatüründe ağ düzenleri içerisinde yerleşmiş örgütlerin, bu ağ düzenleri dışındaki örgütlerin sahip olamayacağı kaynak ve bilgilere ulaşabileceği konuları üzerine literatürdeki tartışmalara odaklanmaktadır. Literatürde, ne tür örgütler arası ağların mevcut olduğu ve örgütlerin bu ağlara katılma nedenleri hakkındaki tartışmaları tespit etmek ve aynı zamanda ilgili alan yazınına anlamlı bir katkı sunmak amaçlanmıştır. Bu amaçla, belirli bir tarih aralığında ve kasti örnekleme yöntemi ile seçilen uluslararası akademik dergilerdeki örgütler arası ağların stratejik önemi konusundaki tartışmalar bir arada tablo şeklinde, mevcut tartışma konularının ve ulaşılan bulguların tespit edilmesi yoluyla, literatürdeki tartışmalar ışığında sunulmuştur. Çalışmada konu hakkındaki literatürdeki tartışmalar ortaya konulmuştur. Bu çalışmada konu ile ilgili yorum yapmak ve yeni sentezlere ulaşmak için literatür taramasından elde edilen sonuçlar kronolojik olarak sıralanmış ve bir tabloda birleştirilmiştir. Bu çalışmada konu ile ilgili kaynaklar gözden geçirilerek, çeşitli görüş ve tutumlara yer verilmiştir. Bu makalede literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Literatür taramasıyla, örgütler arası ağlar konusundaki tartışmaların incelenmesi sonucunda, ilgili kaynakların gözden geçirilmesi, görüşler, tutumlar ve betimlemelerin bulunması sağlanmıştır. Farklı kişilerin aynı konu hakkındaki tartışma konularına ve bulgularına yer verilmiştir. Bu çalışma, örgütsel ağlara dair literatürdeki ağ konusundaki kasti örnekleme yöntemi ile seçilen bazı akademik makalelerdeki temel tartışma konularını ve temel bulgularını anlamak için literatüre teorik bir çerçevede katkıda bulunur. Yapılan literatür taraması sonucunda, örgütler arası ağların stratejik önemi konusunun yaygın bir tartışma alanı olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler:

Ağlar,
Stratejik Ağlar,
Örgütler Arası Ağlar,

ABSTRACT

In social network theory, it is one of the issues that are emphasized in the academic literature that the relationships and connections of human and non-human beings within a network mechanism can make a positive difference in the performance of organizations. This study focuses on the discussions in the literature on the issues in which organizations located in network mechanisms can access resources and information that organizations outside of these network mechanisms cannot have in the literature of organization theory. In the literature, it is aimed to identify the debates about what kind of inter-organizational networks exist and the reasons for organizations to join these networks, and also to make a meaningful contribution to the relevant literature. For this purpose, the discussions on the strategic importance of inter-organizational networks in international academic journals selected with the deliberate sampling method in a certain date range are presented in the form of a table, in the light of the discussions in the literature, by determining the current discussion topics and the findings reached. In the study, the discussions in the literature on the subject were revealed. In this study, the results obtained from the literature review were arranged chronologically and combined in a table in order to comment on the subject and reach new syntheses. In this study, various opinions and attitudes are included by reviewing the sources related to the subject. In this article, literature review method was used. As a result of examining the discussions on inter-organizational networks with the literature review, it was ensured that the relevant sources were reviewed, opinions, attitudes and descriptions were found. Discussion topics and findings of different people on the same subject are included. This study contributes to the literature in a theoretical framework in order to understand the main discussion topics and main findings in some academic articles selected by the deliberate sampling method on the network in the literature on organizational networks. As a result of the literature review, it was seen that the strategic importance of inter-organizational networks is a common area of discussion.

Keywords:

Networks,
Strategic Networks,
Inter Organizational Networks,

1. GİRİŞ

Ağların stratejik önemi ve sosyal ağların stratejik avantaj elde etmek için kullanılması konuları, literatürde sıklıkla tartışılan hususlar arasında yer almaktadır. Literatürde sosyal ağlardan stratejik avantaj devşirme konusunda tartışmalar mevcuttur. Örgütlerin ve girişimcilerin belirli bir yapı içerisinde sosyal ağ ilişkilerinden ne tür faydalar sağladıkları konusu tartışılmaktadır. Bu çalışmada örgütsel alanda örgütün içinde bulunduğu ağ düzeneklerine dair oluşan geniş yazına dayanarak, örgütler arası ağlar konusundaki tartışma konularının ve temel bulguların tespiti amaçlanmıştır. Bu doğrultuda kasti örnekleme yöntemi ile belirlenen akademik makalelerdeki birçok farklı tartışma konuları ve bulguları incelenmiş, araştırma yöntemi olarak içerik ve betimsel analiz yöntemleri benimsenmiştir.

Çalışmamızda literatür taramasıyla ilgili mevcut çalışmalardan alıntılar yapılarak tartışmalar sunulmuştur. İçerik analizi yapılarak; farklı araştırmacıların örgütler arası ağlar hakkındaki düşünceleri aktarılmıştır. Literatür taraması ile örgütler arası ağlar konusundaki temel tartışma konuları ve bulgularının toplanması, toplanan verilerin konuyla ilişkisinin kurulması ve bilginin sınıflandırılmasından oluşan süreç işletilmiştir. Konu ile ilgili kaynakların gözden geçirilmesi sonucu, ilgili görüş ve betimlemelerin bulunması yoluyla tablolar şeklinde karşılaştırmalar yapılmıştır.

Literatür taraması ile örgütler arası ağlar konusuna ilişkin, akademik dergilerde önceden nelerin yazıldığı, konunun önceden işlenen yönleri, konuya ilişkin problemin boyutları, önceki araştırmalardaki araştırma soruları, ulaşılan bulgular ve çıkarılan sonuçlar tespit edilmiştir. Sosyal ağların aktörler ve örgütler için önemi, Granovetter (1973, 1983, 1985), Uzzi (1997, 1999), Burt (1992, 2004), Coleman (1988) ve Sargut (2006) gibi birçok araştırmacı tarafından kullanılan farklı yöntemler, bakış açıları ve iş kolları dikkate alınarak ortaya konulmuştur. Akademik yazında ağ düzenekleri içerisinde bulunmanın örgütlerin performansları üzerinde olumlu katkı sağladığı yönünde hâkim bir görüş olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmalara dayanarak, sosyal sermaye ve sosyal ağ araştırmalarının işletme literatüründe giderek daha büyük önem kazandığı görülmüştür.

2. AĞ VE AĞ ÖRGÜTÜ İLE İLGİLİ TEORİK YAPI VE LİTERATÜR ANALİZİ

Literatürde ağ ve ağ örgütü kavramları; üretken faaliyetlerin koordinasyonunu düşünmek, anlamak ve kavramsallaştırmak için ortaya çıkmış kavramlardan biridir (Miersch, 2017:473). Yeni ekonominin getirdiği ağ örgütleri (Miles ve Snow, 1995:5) ve ağ düşüncesinin örgütsel fenomenleri, mikro seviyeden makroya doğru uzanan ve genellikle örgütsel biliş, örgütsel davranış, örgütsel teori ve stratejik yönetim gibi alanlarda ele alınan konuları içerir (Kilduff ve Tsai, 2003:4). Ağ yaklaşımının temelleri sosyoloji ve ekonomi gibi çeşitli disiplinlere dayanmaktadır (Katz vd., 2004:311). Ağ yaklaşımı, ağlara katılmayı ya da ayrılmayı kolaylaştırmak ya da geciktirmek olarak işlem maliyetlerine daha fazla önem verilmesinin gerektiğini önermektedir (Thorelli, 1986:42).

Ağ kavramı hem metafor hem de metodoloji olarak örgüt çalışmalarında güçlü bir yer edinmiştir (Morgan, 1997:2). Büyük ölçüde sosyolojideki yapısal analizden kaynaklı, Tichy vd. (1979) gibi örgüt çalışmalarındaki araştırmacıların çoğu bir ağı, köşe kümesi ve bir köşe arasındaki ilişkiyi gösteren bir dizi kenar olarak tanımlamaktadır. Köşeler; uygulamada düğümler, kenarlar, bağlantılar veya bağlar olarak da adlandırılmaktadır (Blaschke vd., 2012:885).

Castells (1996, 2000), ağların; yeni örgütlenmelerin yapıldığı ya da yapılacağı temel unsurlardan birisi olduğunu savunmuştur. Powell ve Dimaggio (1991)'e göre ağlar, çağdaş toplumlarda ve ekonomik sistemde önemli bir rol oynamaktadır (Miersch, 2017:474). Ağda, işletmeler hem kısıtlanabilir hem de fırsatlar elde edebilirler (Axelsson ve Easton, 1992:185). Genel olarak bir ağ; düğümler veya konumlardan, pozisyonlar arasındaki etkileşimle tezahür eden bağlantılar olarak görülebilir (Thorelli, 1986:38). Örgütler arası bir ağ, birimlerin toplanmasından farklı olan işletmeler arasındaki karşılıklı bağımlılığı düzenleyen bir moddur (Grandori ve Soda, 1995:184). Benson (1975)'e göre örgütler arası ağ; iki kıt kaynağın, paranın ve otoritenin dağıtımıyla ilgili politik bir ekonomi olarak düşünülebilir (Thorelli, 1986:39).

Literatürde işletmeler arası ağın birçok biçimi olan ortak girişimler, franchising, konsorsiyum ve ticari anlaşmalar gibi konular gözden geçirilmiş ve ele alınmıştır (Grandori ve Soda, 1995:198). Örgütler; ortak girişimler, stratejik ortaklıklar ve franchising gibi ağ uygulamaları oluştururlar ve bu uygulamaları kullanırlar (Özkan Canbolat, 2008:13). Literatürde çoğunlukla iş kollarında geliştirilen ve strateji çalışmalarıyla yakından

ilişkili olan özellikle ortak girişimler gibi örgütlenmiş ittifaklar (Killing, 1983; Harrigan, 1985) ve Franchising (Pilotti ve Pozzana, 1990) örgütlenmesinin doğrudan ele alındığı tespit edilmiştir (Grandori ve Soda, 1995:187).

Stratejik yönetim perspektifini temsil eden Nalebuff ve Brandenburger (1997), Dyer ve Nobeoka (2000), Möller vd. (2005) gibi akademisyenler, kaynaklar ve yetenekler görüşü ile stratejik ağlarla ilgilenmişlerdir. Stratejik ağlar hem yatay hem de dikey aktörler ile stratejik ilişki kurmakta ve yönetilmektedir (Partanen ve Möller, 2012:482). Stratejik ağ perspektifi 2003-2007 yılları arasında Möller ve meslektaşları tarafından tanıtılmıştır (Möller ve Halinen, 2017:6).

Örgütlerin sürdürülebilir rekabet avantajına sahip olmalarında, mevcut kaynakları çok önemli ve etkilidir. Örgüt kaynaklarının sınırlı, nadir ve taklit edilmesinin zor olması onları değerli kılar (Barney, 1991:105). Barney ve Wright (1998:43) beşeri sermaye becerileri, çalışan bağlılığı ve kültür gibi insan kaynaklarının işlevlerinin sürdürülebilir rekabet avantajının kaynağı olduğunu iddia etmişlerdir (Gerhart, 2009:245).

Sosyal sermayenin ve özellikle de pozitif psikolojik sermayenin, diğer sermaye türlerine göre sürdürülebilir rekabet üstünlüğü sağlanmasında, rakipler tarafından taklit edilmesi zor olması gibi nedenlerle daha etkili olduğunu iddia eden çeşitli araştırmalar vardır. Bazı araştırmalarda, sosyal ağlar geliştirmenin örtülü bilginin işletmenin varlığı haline dönüştürülerek, rekabet üstünlüğünün elde edilmesinde pozitif sermaye yaratılarak, sinerjik bir etki yaratabildiği ortaya konulmuştur (Luthans vd., 2006:387; Luthans, 2007:541).

Kaynak tabanlı görüşe göre stratejik ağların kurulması, işletmelerin risklerini paylaşmalarına, temel rekabet güçlerini geliştirmelerine ve iki taraflı yenilikleri teşvik etmelerine yardımcı olan kaynakları, teknolojileri ve bilgileri (Gulati vd., 2000) elde etmelerini sağlar (Xie ve Gao, 2018:812-814). İşletmelerin faaliyetlerinin devamlılığı ve sürdürülebilir rekabet avantajı sağlayabilmeleri için gerekli değişimleri, stratejilerini ve yapılarını değiştirerek, çevreye hızla uyum sağlamalarını gerektirir (Burton ve Obel, 2004:2).

Örgütler, sürekli değişen çevreyle karşılıklı etkileşim içerisinde bulunan sosyal varlıklardır ve çevreleriyle uyum sağlayarak çalışmak zorundadırlar (Özdevecioğlu, 1995:120). Miles ve Snow (1984) da örgütü dinamik bir varlık olarak görmüşlerdir. Luo ve Park (2001) örgütün strateji ve yapı ile çevre arasındaki bağlantıların oluşturulması ve sürdürülmesine yönelik örgütler arası bir ilişki olarak makro uyumun ve strateji, yapı ya da kurum içi ilişkiler arasında güçlü bir ilişkinin geliştirilmesi içinde mikro uyumun sağlanması gerektiğini iddia etmişlerdir (Aleksic ve Jelavic, 2017:89).

Granovetter (1985), Coleman (1990), White (1992) ve Burt (1997) gibi sosyal sermaye kavramına ve yerleşiklik tartışmalarına farklı açıklamalar getiren bir grup sosyal ağ düzeneği araştırmacıları ağ düzeneği kavramlarının biçimlendirilmesi ve görgül olarak test edilmesinde başı çekmişlerdir (Seibert vd., 2001:220). Granovetter (1973, 1985), Coleman (1988), Burt (1992), Gulati ve Gargiulo (1999) ortaya koydukları örgütler arası ağlara ilişkin farklı çalışmalarla literatüre önemli katkılar sağlamışlardır. Coleman (1988), Burt (1992), Uzzi (1996) ve Kogut (2000) gibi araştırmacılar ağ düzeneklerini açık ve kapalı yapılar olarak ayırmışlardır (Walker vd., 1997:111).

Granovetter (1973)'a göre mikro ve makro arasındaki köprünün kurulması bakımından ağ düzeneklerinin analiz edilmesi önemlidir (Granovetter, 1973:1360). Ağ yapısı, endüstrinin yerleşik olduğu genel ilişki modelini ifade eder (Gulati vd., 2000:205). Granovetter (1985) gibi sosyologlar, örgütlerin sosyal ağlardaki yerleşikliklerine göre neden davrandıklarını açıklarken önemli bir ilerleme kaydetmişlerdir. Ancak bu ağların nasıl ortaya çıktığını nadiren incelemişlerdir. Pfeffer ve Salancik (1978) ile Burt (1983) gibi örgütsel sosyologlar, tipik olarak toplumsal yapı gibi dışsal faktörler tarafından yönlendirilen ağ oluşumunu incelemişlerdir.

3. AĞLARA İLİŞKİN ULUSLARARASI LİTERATÜRDEKİ GÜNCEL TARTIŞMALAR

Oliver ve Ebers (1998), 1980'den 1996'ya kadar dört önde gelen dergide yayınlanan 158 makalede ağ analiziyle sonuçlanan bir literatür taraması yapmışlardır. Araştırmalarına göre, bu alandaki en sık kullanılan teoriler kaynak bağımlılığı, politik güç ve ağ yaklaşımlarıdır. Kaynak bağımlılığı teorisi, örgütlerin sistem içindeki kendi güçlerini artırmak için çeşitli stratejiler kullanarak, örneğin bir ağa katılmak gibi çevresel bağımlılıklarını azaltma sürecine odaklanır (Oliver ve Ebers, 1998:563).

Sosyolojik çalışmalarda kaynak bağımlılığı kuramı önem arz eder. Hannan ve Freeman (1977), popülasyon ekolojisi yaklaşımında örgütler arası ilişkilerin ele alınmasıyla, örgüt ve değişim olaylarını incelemişlerdir. Piyasa ekonomisinde etkililik ve ekonomik verimlilik örgütler arası düzenlemelerin seçiminde rol oynar (Grandori ve Soda, 1995:193).

Kaynak tabanlı bakış açısına göre, değer yaratan kaynakların yaratılması konusunda önemli bir kaynak, işletmelerin ilişki ağında yatar. Bir kaynak olarak ağ yapısı, bir işletmenin ilişkilerinin yapısal modelinin benzersiz olması ve rekabet avantajı sağlama potansiyeline sahip olmasıdır (Gulati vd., 2000:207). Öte yandan kaynak bağımlılığı kuramında ise örgütlerin içsel olarak üretmeyecekleri, varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli kaynakları sağlayabilecekleri çevredeki unsurlarla ilişki ve etkileşime girmek zorunda oldukları ileri sürmektedir (Aldrich ve Pfeffer, 1976:79-105).

Araştırmacılar işletmelerin kaynak bağımlılıklarını ya başka örgütlere veya aktörlere bağımlılıklarını azaltan kaynaklara erişim sağlayarak ya da başkalarının onlara bağımlılığını artıran kaynakları elde tutarak yönettiklerini varsaymaktadırlar. Bu bakış açısında sahip Ahuja vd. (2009), Grandori ve Soda (1995), Jack (2010), Lin vd. (2009) gibi araştırmacılar işletmelerin kaynaklara erişimlerini iyileştirmek için ağlarını nasıl yönettiklerini açıklamak üzere ağ teorisini entegre ederek ilgili literatürü zenginleştirmiştir (Sullivan ve Cameron, 2014:554).

Literatürdeki tartışmalarda, sosyal sermayenin işletmelere sağladığı güç üzerinde durulduğu tespit edilmiştir (Burt, 1992). Örgütlerin fiziksel kaynaklara, bilgiye, siyasi gücü elinde bulunduran taraflara ulaşarak hayatlarını devam ettirmelerinde yerleşik ilişkilerin rol oynayabileceğini iddia eden çalışmalar bulunmaktadır (Rao vd., 2000:268). Literatürde bir ortaklığın gelişmesinde köprü olarak bir siyasi bağ kullandığından bahsedilen araştırmalar bulunmaktadır. Benson (1975), örgütler arası ağı iki kıt kaynağın, paranın ve otoritenin dağıtımıyla ilgili politik bir ekonomi olarak tanımlamıştır (Thorelli, 1986:39). Makro kurumsal yaklaşımlar içerisindeki Biggart ve Hamilton'ın (1991) otorite yaklaşımı ve Whitley (2000) ulusal iş sistemi yaklaşımları ulusal bazdaki kurumsal bağlamın oluşumunda devletin rolünü vurgulamaktadır.

İş insanlarının bir sosyal ağda elde ettikleri konumları ve sosyal sermayeleri, başarılarında ihtiyaç duyacakları güç ve katkıyı sağlamaktadır (Adler ve Kwon, 2002:31). Örgütler, yaşamsal faaliyetlerini sürdürürken, sadece kaynaklar ve müşteriler için rekabet etmemekte, politik güç ve kurumsal meşruiyet de elde etmeye çalışmaktadırlar (DiMaggio ve Powell, 1983). Ağlar, meşruiyet (Baum ve Oliver, 1991) için stratejik bir faktör olmaktadır (Bae ve Gargiulo, 2003:3). Kurumsal yaklaşıma göre örgütsel meşruiyet daha çok, sosyal olarak inşa edilen bir olgudur (Suchman, 1995:574). Kurumsal yaklaşımda, örgütler arası ağ ilişkilerinde bağımlılık temel kavram olarak ele alınmış, ancak bağımlılık sadece işlemlerden veya malzeme kaynaklarından dolayı değil, meşruiyet için en önemli kaynak olarak gösterilmiştir (Grandori ve Soda, 1995:190).

Shils (2002), merkez ve çevre isimli makalesinde, toplumun yapısında bir merkeze sahip olduğunu, bu topluma üye olmanın bu merkezi bölge ile kurulan ilişki tarafından şekillendiğini ifade etmiştir (Shils, 2002:86). Shils (2002), merkez ve çevre kavramlarının her toplumda var olduğunu ve bu kavramların merkez ve onun üstünde belirleyici bir etkiye sahip olduğu varsayılan çevresel bir alanın varlığından bahseder.

Ağ düzeneği araştırmacıları, yerleşiklik konusundaki araştırmalarında, konuya paradigmatik farklılıklardan kaynaklanan değişik bakış açıları kazandırmışlardır. Hangi türde ağ ilişkilerinin, aktörlerin sosyal sermayesi olarak tanımlanabildiği ve aktörlerin kendilerine fayda sağlamak ya da diğerlerine göre avantaj kazanmak için ağ düzeneği içerisinde kendilerini nasıl konumlandırmaları gerektirdiği konularında; Granovetter (1973), Bourdieu (1983), Coleman (1988) Burt (1992) ve Podolny'nin (2001) getirdiği kuramsal yaklaşımlarda bu soruların cevapları aranmaktadır. Granovetter (1973, 1983) ile Bourdieu (1983), Coleman (1988) ve Podolny (2001) arasında gerçekleşen tartışma, aktörlerin kendilerine fayda sağlamak için güvene dayalı kapalı bir ağ düzeneği kümesi içerisinde yer alıp yer almaması konularındadır (Yeloğlu ve Sözen, 2008:244).

Sosyal yerleşiklik iddiası örgütsel ağ çalışmalarından ortaya çıkmıştır. Sosyal yerleşiklik ilk olarak Polanyi (1944, 2001) tarafından formüle edilip, daha sonra Granovetter (1973, 1985) tarafından geliştirilmiştir. Burt (1992) ve Uzzi (1996) gibi ağ düzeneği araştırmacıları tarafından da ele alınmıştır (Sargut vd., 2007:5). Ağ düzeneği kuramında yerleşiklik iddiası, ekonomik aktörlerin sosyal ilişkiler ile birlikte ağ içerisinde bulunduğunu varsayar (Uzzi ve Lanchester, 2004:320). Uzzi (1997), aktörlerin buldukları ortamdan bağımsız hareket edemeyecekleri ve çevre ile aktör arasındaki sosyal etkileşimin önemini vurgulayan yerleşiklik yaklaşımına göre, aktörler çevreleriyle güçlü bağlar kurarlar (Kantur, 2017:179). Ekonomik değişimin güç olduğu zamanlarda yerleşiklik daha da önem arz eder (Burt, 1992). Çünkü Burt'e (1992) göre aktörlerin bağlantıları ve ağdaki konumları bir sosyal yapı içerisinde rekabet avantajı sağlayabilmektedir.

Literatürde genel olarak kabul edilen sosyal sermaye tanımına göre, daha iyi bağlantıları olan aktörler daha başarılı olmaktadır. Coleman'a göre sosyal sermaye; fiziki sermaye ve beşerî sermayeyi tamamlar (Coleman, 1988:98). Aktörlerin ilişki ve bağlantıları, onlara kaynaklara ulaşma, yenilik ve kalite geliştirme gibi konularda avantaj sağlar (Adler ve Kwon, 2002:17).

Uluslararası yazında uluslararası akademik indeks ve tarama sitelerinde teorik ve uygulamalara yönelik 1970’li yıllardan günümüze kadar yapılmış olan en eski çalışmalardan en güncel çalışmalara, ilgili literatür taranarak konuyla ilgili kapsamlı bir kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Tablo 1’de uluslararası akademik tarama sitelerinde taranan akademik dergilerde yer alan 80 makalenin başlığı, yazarları, konusu ve temel bulguları kronolojik olarak sıralanmış ve yeni araştırmacılara katkı sağlamak için özetlenmiştir.

Tablo 1. Uluslararası Literatürde Ağ Konusundaki Bazı Akademik Makalelerin Temel Konu ve Bulguları

Makale Başlığı	Yazar Adı, Dergi Adı ve Tarihi	Makalenin Temel Konusu	Makalenin Temel Bulguları
Social Network Analysis for Organizations	TICHY N.M. TUSHMAN M.L. FOMBRUN C. <i>The Academy of Management Review</i> 1979	Örgütler için sosyal ağ analizi. Bu makalede, sosyal ağ yaklaşımlarının kökenleri, anahtar kavramlar ve yöntemler tanıtılmaktadır.	Sosyal ağ perspektifi, veri toplamanın yanı sıra, veri analizine rehberlik etme noktasında geliştirilen teorik bir çerçevenin örneğidir.
Networks: Between Markets and Hierarchies	THORELLI H.B. <i>Strategic Management Journal</i> 1986	Ağ yönetimi bütüncül bir yaklaşım gerektirir. Ağ terimi, uzun vadeli ilişkilere katılan iki veya daha fazla örgütü ifade eder.	Bir ağ, büyüme motoru olarak hizmet edebilmesi için, aynı zamanda hem genel hem de üye işletmelerde stratejik planlama gerektirir. Ağların, gelecekte sayı ve karmaşıklıkta büyümesini bekleyebiliriz.
Informal Networks and Organizational Crises: An Experimental Simulation	KRACKHARDT D., STERN R.N. <i>Social Psychology Quarterly</i> 1988	Bu makale, belirli bir sosyal ağa yapısına sahip olan kuruluşların, krizlere cevap vermede daha etkili olduğu öne sürülmektedir.	Bazı örgütsel teorisyenler, enformel örgütlerin önemini vurgulamışlardır. Resmi örgüt, otorite çizgilerini tanımlasa da etkinin büyük bir kısmı arkadaşların, temasların gayri resmi yapısıyla gerçekleştirilir.
On Strategic Networks	JARILLO C.J. <i>Strategic Management Journal</i> Jan.-Feb. 1988	Ağ konusu önemli bir konu olmakla birlikte, genel olarak kabul edilmiş kavramsal bir çerçeveden yoksundur. Ağ konusunda artan ilginin nedenlerinin ortaya konulmaktadır.	Stratejik ağlar bir organizasyon tarzıdır. Ağın ekonomik koşullarını, bir ağın var oluş koşullarını incelemek ve bu varoluş koşullarının kendi iç tutarlılığı çerçevesinde analiz etmek hedeflenmektedir. Ağların yapısı, rekabet stratejisinin temel paradigması içerisinde uyumlu olması gerekir.
Neither Market nor Hierarchy: Network Forms Of Organization	POWELL W.W. <i>Research in Organizational Behavior</i> January 1990	Son yıllarda örgüt ağ formları, kurumsal uygulamalar ve ağa benzeyen düzenlemeler üzerine kayda değer miktarda araştırma yapılmıştır.	Karşılıklı iletişim kalıpları ve değişim örgüsü ile belirlenmiş örgütlenme ağı, ekonomik bir örgütlenmenin uygulanabilir bir yapısını temsil eder. Ağlar, pazar ve hiyerarşik üstünlük yapılarıyla karşılaştırılır ve ağların ayırt edici özellikleri vurgulanır. Ağ örgütü kolayca aktarılabilir.
Inter-Firm Networks: Antecedents, Mechanisms and Forms	GRANDORI A. SODA G. <i>Organization Studies</i> March 1995	İşletme ağları ile ilgili geniş kapsamlı literatürü gözden geçiren ve organize etme çabası içerisinde, onları destekleyen örgütsel mekanizmaları değerlendirmek amacıyla ve ağın ortaya çıkışını ve şeklini etkileyen ana değişkenler.	Örgütler arası ağlar, disiplinler yaklaşımlarla çalışabilirler ve böylece sosyal bilimlerin çeşitli dalları arasında ortak bir ilgi alanı ve potansiyel diyalog temeli oluşturabilirler. İşletmeler arası ağ çalışmalarının da yaklaşım türleri çok geniştir. Biz dizi önemli sosyo-ekonomik örgüt boyutlarını ve farklı koordinasyon özellikleri kullanılarak çok çeşitli ağ biçimleri ve mekanizmaları tanımlanabilir.
Strategic Networks Among Small Firms: Implications For Strategy Research Methodology	BORCH O.J., ARTHUR M.B. <i>Journal of Management Studies</i> July 1995	Bu çalışmada, stratejik iş araştırmalarında örgütsel formların yönetimini anlamada sağlayabileceği katkılara odaklanılmaktadır.	Ağ ilişkilerinde güven meselesi önemlidir ve insanların etkileşimlerde sosyo-kültürel temel gibi bağlamsal yönler de etkilemektedir. Ağların sosyal yönlerinin de dikkate alınması gerekir.
A General Theory of Network Governance: Exchange Conditions and Social Mechanisms	JONES C. HESTERLY W. BORGATTI S.P. <i>Academy of Management Review</i> October 1997	Bu makaledeki amacımız, ağ yönetiminin hangi şartlar altında titizlikle tanımlanmış, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğunu ve bu nedenle ortaya çıkması ve gelişmesi olasılığını açıklayan bir teori sağlamaktır.	Teorimiz, işlem maliyeti ekonomisi ve sosyal ağ teorilerini bileştirir ve ağ yönetim biçiminin talep belirsizliği, görev karmaşıklığı gibi koşullara bir yanıt olduğunu iddia eder. Bu koşulların tümü yerine getirildiğinde, ağ yönetişim formunun hem hiyerarşiye hem de piyasa çözümlerine uyum sağlama, koordine etme ve değişimleri korumadaki avantajları vardır.
Social Structure and Competition in Interfirm Networks: The Paradox of Embeddedness	UZZI B. <i>Administrative Science Quarterly</i> March 1997	Örgütler arası ağlarda sosyal yapı ve rekabet. Toplumsal yapının, ekonomik hayatı nasıl etkilediği.	Çoğu örgüt kuramcısı, sosyal yapının ekonomik davranışta önemli rol oynadığını düşünürken, birçok ekonomik teorisyen, sosyal ilişkilerin ekonomik işleyişi asgari düzeyde etkilediğini belirtmişlerdir.
Alliances and Networks	GULATI R. <i>Strategic Management</i>	Bu makalede, stratejik ittifakların incelenmesinde bir sosyal ağ	İşletmeler arasındaki stratejik ittifaklar artık her yerde görülmektedir. Stratejik ittifaklara

	<i>Journal</i> April 1998	perspektifi tanıtılmaktadır.	bir sosyal ağ perspektifinin önemini vurgulamak için yoğunlaşmaktadır.
Starting Up a Strategic Network	HINTERHUBER H.H., HIRSCH A. <i>Thunderbird International Business Review</i> May/June 1998	Stratejik bir ağ kurmak, ortak girişimler, stratejik ittifaklar, lisanslama, dikey entegrasyon gibi işletmelerin stratejik ağlarda iş birliği yapabilmelerinin başka bir yoludur.	Ağ oluşturmaya artan ilginin çeşitli nedenleri vardır. İşletmeler, ağ dışındaki rakiplerine karşı rekabet avantajı kazanmak ya da sürdürmek için çeşitli stratejik ağlarda yer almakta ve kendilerini konumlandırmaktadırlar.
Organizing and Evaluating Interfirm Networks: A Structurionist Perspective on Network Processes and Effectiveness	SYDOW J. WINDELER A. <i>Organization Science</i> May/June 1998	İşletmeler arası ağların organizasyonu ve değerlendirilmesi. Ağ üzerine yapısal bir bakış ile süreçler ve etkinlik.	Ağ, örgütleri derinden etkiler ve muhtemelen değiştirir. Uygulanabilirlik ve kabul edilebilirlik, ağ işletmelerinin ve paydaşlarının bazılarının diğerlerine etkililik kriterlerini empoze etmelerine izin verecektir.
Internationalization Strategies, Networking and Functional Discretion	JAKLIC Marko, <i>Competition and Change</i> December 1998	Uluslararasılaşma stratejileri, ağ ve işlevsel taklit. İşletmeler yabancı ağlarda ortaklar ile ilişkiler kurarak ve geliştirerek uluslararasılaşıyor.	İşletmeler, yabancı ağlarda ortaklar ile ilişkiler kurarak uluslararasılaşırlar. Farklı ağlarda koordinasyonu artırarak uluslararası entegrasyonu amaçlarlar. Stratejik iş yönetiminin başarısı için, başarılı öğrenme stratejisi ön şarttır.
Where Do Interorganizational Networks Come From?	GULATI R., GARGIULO M. <i>American Journal of Sociology</i> March 1999	Örgütler kritik kaynaklara erişmek için birbirleriyle ittifaklar kurarlar. Örgütler arası ağlar nereden geliyor?	İttifaklar, var olan ağı değiştirir. Ortaya çıkan ağ yapısının farklılaşması, karşılıklı bağımlılığın etkisini azaltır. Bu makalede, örgütsel ağların oluşumunun yerleşik örgütsel eylemin sonucu olduğu bir model önerilmiştir. Sosyal yapı ile sistemdeki örgütlerin davranışları arasında sistematik iki yönlü bir bağlantı vardır.
Strategic Networks	GULATI R. NOHRIA N. ZAHEER A. <i>Strategic Management Journal</i> March 2000	Stratejik ağlar, kalıcı olan, onlara katılan işletmeler için stratejik öneme sahip olan ve stratejik ittifaklar, ortak girişimler ve benzer bağları içeren birtakım bağlardan oluşmaktadır.	İşletmelerin yerleşik oldukları ilişki ağları, davranışlarını ve performanslarını derinden etkilemektedir. Bir ağ perspektifi, teknoloji ve rekabet gibi dinamiklerin daha iyi anlaşılması için önemli bilgiler sağlayabilir.
Trapped in Your Own Net? Network Cohesion, Structural Holes and the Adaptation of Social Capital	GARGIULO M. BENASSI M. <i>Organizaiton Sciece</i> March-April 2000	Ağların sosyal sermaye yaratması. Ağların kapatılması ve yapısal boşluk teorisi.	Ağın görev ortamındaki önemli değişikliklere adapte olması, sosyal sermaye olarak değerini koruması açısından önemlidir.
Embeddedness, Social Identity and Mobility: Why Firms Leave the NASDAQ and Join the New York Stock Exchange	RAO H. DAVIS G.F. WARD A. <i>Administrative Science Quarterly</i> June 2000	Yerleşiklik, sosyal kimlik ve Hareketlilik. Sosyal çevre örgütlerin sosyal kimliklerini nasıl etkiler?	Örgütler sosyal kimliklerini, resmi gruplara üye olmaktan sağlarlar ve olumlu bir sosyal kimliğin sürdürülmesi için çaba gösterirler. Ağlar bir kimlik kaynağıdır ve yerleşiklik argümanları içerir.
Collaboration Networks, Structural Holes, and Innovation: A Longitudinal Study	AHUJA G. <i>Administrative Science Quarterly</i> September 2000	İş birliği ağları, yapısal boşluklar ve yenilik.	İşletmeler arası örgütlenme ağlarında ki pozisyonlar, işletme davranışını ve sonuçlarını etkiler. Aktörler, bağlantılarını diğerlerine göre bilgi edinmek ve kontrol avantajları elde etmek için kullanabilirler.
The Network as Knowledge Emergence of Structure: Generative Rules and	KOGUT B. <i>Strategic Management Journal</i> 2000	Bir ağ yapısı, rekabetçi piyasalardaki işletmelere yönelik iş birliği kararlarına rehberlik eden kuralların oluşturduğu ortaya çıkan bir sonuçtur.	İşletme değerinin bir kısmının, iş birliği yapma kararını veren üretici kuralların işleyişinden doğan bir ağa katılmasından kaynaklandığını öne sürüyoruz.
Do Networks Really Work? A Framework for Evaluating Public-Sector Organizational Networks	PROVAN K.G. MILWARD B.H. <i>Public Administration Review</i> July/August 2001	Ağlar gerçekten çalışır mı? Makalede, ağ etkinliğinin genel bir tartışması sunulmaktadır.	Ağ etkinliğini değerlendirmek, ağların ve ağ oluşturma biçimlerinin, topluluk üyelerine gereken hizmetleri sunma da etkili olup olmadığını anlamak için kritiktir.
How Should Companies Interact in Business Networks?	HAKANSSON H. FORD D. <i>Journal of Business Research</i> February 2002	Stratejistler, ortak girişimler, stratejik ittifaklar ve stratejik ağlarla ilgilidirler.	Bir ağ, bir dizi düğümün birbiriyle ilişkili olduğu bir yapıdır. İşletmeler kendi ağ konumunu değiştirmeye ve başkalarının ilişkilerini de etkilemeye çalışmaktadır.
Network Structure and Knowledge Transfer: The Effects of Cohesion and Range	REAGANS R. MCEVILY B. <i>Administrative Science Quarterly</i> June 2003	Enformel ağların farklı özelliklerinin bilgi transferini nasıl etkilediği? Ağ yapısı, bilgi aktarım sürecini nasıl etkiler?	Hem sosyal uyum hem de ağ aralığı, bilgi transferini kolaylaştırır. Enformel kişilerarası ağlar, bilgi aktarım sürecinde kritik rol oynarlar.
Interorganizational relationships and networks: An overview	RITTER T. Gemünden H. <i>Journal of Business</i>	Ağ düşüncesinin kökleri. Bireysel işletmeler analizinden, işletmeler	Sanal örgütler, büyüklük etkilerini elde etmek için kaynaklarını bir araya getiren işletmeler

	<i>Research</i> 2003	arasındaki etkileşime.	arasında bir ilişki ağı olarak yorumlanabilir.
Strategic Human Resource Practices, Top Management Team Social Networks, And Firm Performance: The Role Of Human Resource Practices In Creating Organizational Competitive Advantage	COLLINS C.J. CLARK K.D. <i>Academy Of Management Journal</i> 2003	Bu makalede, insan kaynakları uygulamaları ile işletme performansı arasındaki ilişki keşfedilmektedir. Üst düzey yöneticilerin ağlarına odaklanıyoruz.	Daha büyük ağlar, daha fazla bağ içerir. Ağ aralığı, sosyal ağındaki kişilerin çeşitliliğini ifade eder. Büyük ağlar oluşturmak yerine seçici olarak bir dizi dış aktörlerle güçlü ve güvene dayalı ilişkiler kurmak isteyebilirler.
Inter-Firm Networks and Entrepreneurial Behavior: A Structural Embeddedness Perspective	SİMSEK Z. LUBATKIN M.H. FLOYD S.W. <i>Journal of Management</i> 2003	İşletmeler arası ağlar ve girişimcilik davranışı. Yapısal yerleşik bir perspektif ve kavrayıcı bir bakış açısı sunar.	Örgütlerarası ağlar, çevresel durumlara uyum sağlamak ve değişimleri koordine etmek ve korumak için örtülü ve açık uçlu sözleşmelere dayalı ürün veya hizmetler sunmaya çalışan seçkin, kalıcı ve yapılandırılmış bir özerk kurumlar kümesidir.
Preferential Linkage and Network Evolution: A Conceptual Model and Empirical Test in the U.S. Video Game Sector	VENKATRAMAN V.N., LEE C. <i>Academy of Management Journal</i> 2004	Bir ağın yoğunluk ve örtüşme ile baskınlık ve yerleşiklik gibi ağ yapısının ve teknoloji özelliklerinin ürün lansmanlarını nasıl şekillendirdiği incelenmiştir.	Bir ağ perspektifi ile değer zinciri boyunca alıcıları ve/veya tedarikçileri içeren dikey ilişkilere odaklanılmıştır. Bir ağ perspektifi, performans farklılıklarını yaratan karmaşık kaynak akışlarını ve bağımlılıklarını, mantıksal olarak anlamak için güçlü bir yoldur.
Managing in Complex Business Networks	RITTER T. WILKINSON I.F. JOHNSTON W.J. <i>Industrial Marketing Management</i> April 2004	İş ağları ne ölçüde yönetilebilir? Bir işletmenin bir ağı yönetme yeteneği nasıl karakterize edilir ve ölçülebilir?	Bir işletme, faaliyetlerini hem etkinleştiren hem de kısıtlayan, devam eden iç ve dış ilişkiler ağına yerleşiktir. İş ağlarında iş ilişkilerini yönetebilmek çok önemlidir.
Structural vs. Relational Embeddedness: Social Capital and Managerial Performance	MORAN P. <i>Strategic Management Journal</i> December 2005	Yöneticilerin iş ilişkisi ağının, yani sosyal sermayesinin yönetimsel performans üzerindeki etkisini incelemektedir.	Sosyal sermayenin yapısal ve ilişkişel bileşenlerine ayırmanın yararlılığı vurgulanmaktadır. Sosyal sermayenin çok yönlü bir doğası vardır. Bir ağ stratejisi içerisindeki odaklanma ve tutarlılık, yöneticilere faydalar sağlar.
Structure and Agency? Actor-Network Theory and Strategic Organization	STEEN J. COOPMANS C. WHYTE J. <i>Strategic Organization</i> August 2006	Stratejik örgütler ve aktör-ağ teorisi Aktör-ağ teorisi, aktörlerin ağ oluşturma faaliyetleri ile ilgilenebilir.	İnsan ve insan olmayan aktörlerle ittifak kurabilmek modern aktörlerin başarılı olabilmelerine katkı sağlar.
Knotting the Action Net or Organizing Between Organizations	LİNDBERG K. CZARNIAWSKA B. <i>Scandinavian Journal of Management</i> December 2006	Bir ağ, insanlar ve kuruluşlardan oluşan, aktörler arasında bir bağlantı dizisidir. Başarılı bir örgütlenme sürecinde farklı eylem türlerinin etkileri.	Mevcut eylem ağları dönüştürülebilir ve genişletilebilir. Sonuçta örgütün yeniden yapılandırılmasına yol açabilecektir. Başarılı bir örgütlenme sürecinde, ilk aktörler gelir, sonra ağlar ve son olarakta bir ağdaki eylemler dizisi.
Rise of Strategic Nets — New Modes of Value Creation	MOLLER K. RAJALA A. <i>Industrial Marketing Management</i> October 2007	Ağ adı verilen, kasıtlı olarak oluşturulan iş ağlarının türü ve yönetimine odaklanılmaktadır.	Ağlar işletmelere çeşitli faydalar sağlamak için yaygın olarak kullanılır. Farklı iş ağlarının etkin yönetimi, temel değer yaratma mantığına bağlı olduğu öne sürülmektedir. Ağ, yönetim için çok farklı koşullar ve gereksinimler sunar.
Interfirm Collaboration Networks: The Impact of Large-Scale Network Structure on Firm Innovation	SCHILLING M. PHELPS C.C. <i>Management Science</i> July 2007	İnovasyonda aracı ağların önemi. Bilgi ağlarında bilgi yaratmayı anlamak için birçok önemli katkılar sunmak amaçlanmaktadır.	İttifak ağlarının yapısı, bilgi yaratma potansiyelini artırır. Yoğun yerel kümelenme, iletişim ve iş birliği teşvik edilerek ağda bilgi aktarma kapasitesinin artması sağlar.
Research Collaboration Networks And Innovation Output	DEMİRKAN İ. DEEDS D.L. <i>Academy of Management Proceedings</i> August 2007	İşletmelerin araştırmaya dayalı ego ağlarının gelişimi, zaman içindeki performanslarını nasıl etkiler?	Literatürde, ağ özelliklerinin ağlar genişledikçe nasıl değişeceğine ve ağ oluşturma davranışında nasıl bir değişiklik gerektirdiğine dair eksiklikler vardır.
Modes of Network Governance: Structure, Management and Effectiveness	PROVAN K.G. KENIS P. <i>Journal of Public Administration Research and Theory</i> August 2007	Bu makale, örgütsel ağların yönetişimini ve yönetişimin ağ etkinliği üzerindeki etkisini incelemektedir. Ağ yönetişiminin kritik rolüne ve ağ etkinliği üzerindeki etkisine	Ağlar, çok örgütlü bir yönetişimin önemli bir biçimi olarak yaygın bir şekilde tanınmıştır. İlerlemeler rağmen, ağların genel işleyişi hakkında sahip olduğumuz bilgiler arasında ciddi tutarsızlıklar vardır. Ağların işleyişini anlamak önemlidir, çünkü

		odaklanılmaktadır.	ağların neden belirli çıktılar ürettiğini daha iyi anlayabiliriz.
Strategic Networks And Entrepreneurial Ventures	STUART T.E. SORENSEN O. <i>Strategic Entrepreneurship Journal</i> December 2007	Bu makalenin konusu, sosyal ağların, girişimcilik sürecini ve çıktılarını şekillendirmedeki rolüdür.	Girişimciler sosyal ağlarını kurarlarken stratejik davranırlar. Girişimci aktörler ağlarını stratejik olarak oluştururlar.
Organizational Learning: Effects of (Network) Structure and (Individual) Strategy	RODAN Si. <i>Computational and Mathematical Organization Theory</i> September 2008	Örgütsel öğrenmede ağ yapısının ve stratejilerin etkileri. Sosyal ağlar, fikir üretme ve öğrenme konusunda alternatif stratejilerle kullanılır.	Örgütler deneyimlerinden öğrenirler. Farklı ağ yapıları ve bireysel öğrenme stratejilerinin örgütsel düzeydeki etkisi görülmektedir. Öğrenme, ağdaki ortalama düğüm sayısı ile artacaktır.
Business to Business Relationships: The Paradox of Network Constraints?	BALLANTYNE D. WILLIAMS J.R. <i>Australasian Marketing Journal</i> December 2008	Ağlardaki yönetsel eylemlere sınırlar koymuş görünen üç paradoks eleştirilmekte ve alternatif bakış açıları değerlendirilmektedir.	Ağlar çeşitlilik üzerine inşa edilmiştir. Ancak buna rağmen sistematik özellikleri vardır. Yöneticilerin kendi etkileşimleri hakkındaki sorularının cevapları her zaman belirli duruma ve içeriğe bağlı olacaktır.
Actor-Network Theory, Organizations and Critique: Towards a Politics of Organizing	ALCADIPANI R. HASSARD J. <i>Organization</i> 2010	Aktör ağ teorisi olarak bilinen sosyal teori yaklaşımı, tartışmalı bir yaklaşım olarak görülmekte ve sosyolojik perspektifi teşvik ettiği görülmektedir.	Aktör-ağ teorisi, bilim, teknoloji ve toplum gibi bir dizi sosyal alanda giderek artan popüler bir sosyolojik yöntemdir. Örgütler sadece nesnelere düzeni içerisinde değil, çoklu etkileşimlerle de etki yaratıldığı ima edilmiştir.
Network Performance and Coordination	HERRANZ J. <i>Public Performance & Management Review</i> March 2010	Ağ performansı için, ağlardaki etkinlik hakkında farklı araştırma bulgularının gözden geçirilmesi ve birleştirilmesinden stratejik bir koordinasyon çerçevesine katkıya ihtiyaç bulunmaktadır.	Ağların faydalarını vurgulayan bazı araştırmalar, genellikle eleştirel olmayan bir şekilde, işbirlikçi yatay düzenlemelerin hiyerarşik düzenlemelerle karşılaştırıldığında avantaj sağladığını varsayılmaktadır. Kendi kendini organize eden bir ağ bazen koordinasyonu tanımlamak için bir yaklaşım olarak sunulmaktadır.
How Companies Strategise Deliberately in Networks Using Strategic Initiatives	HARRISON D. HOLMEN E. PEDERSEN A.C. <i>Industrial Marketing Management</i> Aug.-Sept. 2010	Makalenin amacı, ağların kasten nasıl bir ağ ortamında geliştirildiğini kavramsallaştırmak ve tartışmaktır.	Bir örgütün yerleşik olduğu ağ, yöneticileri kadar önemlidir. Ağ bağlamındaki etkileşimler hem eylemi kısıtlar hem de etkinleştirir. Bir iş ağına yerleştiğinde odak noktasının stratejisini düşünmenin bir yoludur.
Actor-Network Theory and the Dilemma of the Resource Concept in Strategic Management	STEEN J. <i>Scandinavian Journal of Management</i> September 2010	Bu araştırmanın amacı, kaynaklar ve strateji arasındaki dinamik bağı kavramsallaştırmak ve gelecekteki ampirik araştırmalar için yönelimleri ortaya çıkarmaktır.	Aktör-ağ teorisi, kaynakları yapılandıran bir sosyoloji dalından, kaynakları yapılandıran kuruluşlar içindeki ilişkiler hakkında farklı bir düşünce biçimi oluşturduğunu göstermektedir. Aktör ağ hesaplarını kaynakların, stratejilerin ve stratejistlerin nasıl organize edildiği göstermek için kullanabiliriz.
Power and the Perception of Social Networks	SIMPSON B. MARKOVSKY B. STEKETEE M. <i>Social Networks</i> May 2011	Bilişsel sosyal ağlar hakkındaki literatür, insanların ağ bağları algılarının grup ve örgütler içerisindeki algılarını ele almaktadır.	Eğer daha güçlü aktörler daha doğru algılara sahiplerse, bu mevcut güç eşitsizliklerinin muhafaza edildiği ya da çoğaltıldığı bir araç olacaktır.
Where Can Capabilities Come from? Network Ties and Capability Acquisition in Business Groups	MAHMOOD I.P. ZHU H. ZAJAC E.J. <i>Strategic Management</i> August 2011	İşletme grupları içerisinde ağ bağları ve yetenek toplama. İşletmelerin ağ bağlarının önemli bir yetenek kazanımı kaynağını nasıl olabildiği inceleniyor.	Ağ yapılarının diğer yönlerinin işletme gruplarındaki ağ yoğunluğunun, ağ bağlarının Ar-Ge kabiliyeti üzerindeki etkinliğini nasıl etkilediğine dair özgün bir analiz sunuluyor. Ampirik olarak, firma yeteneklerini titizlikle ölçmek için stokastik bir sınır tahminini kullanarak yetenek literatürüne özgün bir katkı sağlanıyor.
A Framework for the Analysis of Global, Regional and Local Business Networks	MANDJAK T. SIMON J. SZALKAI Z. <i>Industrial Marketing Management</i> August 2011	Ağ yönetimi ve ağın mekânsal özellikleri arasında bir ilişki var mıdır? Ağ oluşturma modeli ve ağ paradoksları temel alınmaktadır.	Ağ bir işletmenin ya da bireyin ağdaki tüm etkileşimlerini kapsar. Her ağ, ağdaki tüm katılımcılar için hem bireysel hem de toplu olarak sürekli ağ sonuçları üretir. Ağların dinamik ve karmaşık özellikleri dikkate alınmalıdır.
Organizations as Networks of Communication Episodes:	BLASCHKE S. SCHOENEBORN D.	Bu makalede, ağ analizine dayanarak, örgüt ve iletişim	Son yıllarda, iletişimin örgütleri oluşturduğu fikri, örgüt çalışmalarına önemli bir ivme

Turning the Network Perspective Inside Out	SEIDL D. <i>Organization Studies</i> 2012	arasında ki ilişkinin araştırılmasına yeni bir metodolojik yaklaşım sunuyoruz.	kazandırmıştır. Örgütler arası ağ yaklaşımları gibi, örgüt içi ağ yaklaşımları da dikkat çekmektedir.
How to Build a Strategic Network: A Practitioner-Oriented Process Model for the ICT Sector	PARTANEN J. MÖLLER K. <i>Industrial Marketing Management</i> April 2012	Ağlar, stratejik yönetim alanında önemli bir alan oluşturur. Stratejik bir ağın parçası olarak iş yapma modeli oluşturmak.	Stratejik bir ağın parçası olarak iş yapmak, işletmelerin birbiriyle rekabet etmediklerini, ancak diğer ağlarla rekabet ettiklerini ima eder. Gelecek için kritik başarı faktörü, stratejik ağlar oluşturmak ve geliştirme yeteneğine sahip olmaktır.
Network Structure and Observational Learning: Evidence from a Location-Based Social Network	SHI Z. WHINSTON A.B. <i>Journal of Management Information Systems</i> Fall 2013	Ağ yapısı ve gözlemsel öğrenme	Ağ içinde öğrenme sürecinin klasik öğrenme modelinden ince ama önemli bir açıdan farklı olduğunu öne sürüyoruz; arkadaşların deneyimlerine önem verdiklerinden ağ arkadaşlarından öğrenirler.
Domestic alliance network to attract foreign partners: Evidence from international joint ventures in China	SHI W., SUN S.L. PINKHAM B.C., PENG M.W. <i>Journal of International Business Studies</i> 2014	Yabancı ortakları çekmek için yerel ittifak ağları	Yabancı işletmelerin, yerel bir ittifak ağı içerisinde benzersiz ağ yapısal avantajlarının yüksek olduğunu savunuyoruz. Yapısal avantajların iki ağ konumu özelliği merkezîyet ve aracılıktır. Yabancı yatırımcılar stratejik bir ağ içerisine girdiklerinde hem yerel bir ortağın yetenek özelliklerini hem de ağlarından daha fazla faydalanabilecektir.
Towards Strategic Flexibility: Social Networks, Climate and Uncertainty	PEREZ V.F. MONTES F.J.L. MORALES V.J. <i>Industrial Management and Data Systems</i> 2014	Sosyal ağların büyüklüğü ve bağlarının gücünün, stratejik esneklik ve örgütsel iklim üzerinde ki olumlu rolü.	İşletmelerin CEO'larının sosyal ağları daha büyük olduğunda daha yüksek düzeyde stratejik esnekliğe rol açar. Sosyal ağlar, işbirlikçi çalışmalara olanak tanır.
Synergistic Effects of Relationship Managers' Social Networks on Sales Performance	GONZALEZ G.R. CLARO D.P. PALMATIER R.W. <i>Journal of Marketing</i> January 2014	Makalede, ağlar arası ve örtüşen ağ sinerjilerinin performans üzerindeki etkisini göstermektedir.	Çapraz ağ sinerjisinin özel performans artırıcı etkileri, tek bir ağdan aracılık ve yoğunluk etkilerinden daha büyüktür.
Inside The Black Box of The Corporate Staff: Social Networks and The Implementation Of Corporate Strategy	KLEINBAUM A.M. STUART T.E. <i>Strategic Management Journal</i> January 2014	Sosyal ağlar, koordinasyonu teşvik etmek için yararlı bir araçtır.	Örgütlerin sosyal yapısına ilişkin araştırmalar, strateji uygulamalarının incelenmesinden daha önemli olduğu öne sürülmektedir. Ağ oluşumu ile ilgili geniş literatür, ağ oluşumunun, uygun iletişim fırsatlarına çok fazla bağlı olduğunu göstermektedir.
Organizing Product Recovery in Industrial Networks	INSANIC I. GADDE L.E. <i>International Journal of Physical Distribution & Logistics Management</i> February 2014	Ürün iyileştirme ağlarının bütünsel bir bakış açısıyla düzenlenmesini araştırmak.	Endüstriyel ağ teorisi, ticari gerçekliğin üç boyutuna dayanan bir çerçeveye sunar; faaliyetler, kaynaklar ve aktörler. Bir ağ, birbiriyle bağlantılı ilişki kümelerini içerir. Bu da bir ilişkinin diğer ilişkilere yerleştiğini ifade eder.
Reflections on Actor-Network Theory, Governance Networks, and Strategic Outcomes	MONTENEGRO L.M. BULGACOV S. <i>Brazilian Administration Review</i> Jan.-Mar. 2014	Bu makalede, yönetim, aktör-ağ teorisi ve stratejik sonuçlar ile ilgili temalar odaklanılmıştır.	İnsan ve insan dışı aktörlerin, aktör ağ kuramı kapsamına alınmasını önererek yönetim ağ kuramı anlayışını genişletmeye çalıştık. Ağlar, dâhil olan aktörlerin aktif katılımını yani hareket ve süreç gerektirir.
Combining Structure, Governance, and Context: A Configurational Approach to Network Effectiveness	RAAB J. MANNAK R.S. CAMBRE B. <i>Journal of Public Administration Research and Theory</i> April 2015	Ağ yapısının (ağ entegrasyonu) ve içeriğinin (kaynak uyumu ve istikrar) ağ yönetim modunun ağ etkinliği ile ilişkisini araştırmaktır.	Örgütler arası yatay ve hiyerarşik olmayan iletişim ve iş birliği biçimleri toplumsal sorunlara yeni ve kapsamlı çözümler arayışında daha yaygın hale gelmiştir. Ağlar hiyerarşilerden daha esnek bir yönetim biçimidir.
The Microstructures of Network Recall: How Social Networks are Encoded and Represented in Human Memory	BRASHEARS M.E. QUINTANE E. <i>Social Networks</i> May 2015	Bireysel tercihe dayalı kararlar, ağın gerçek durumuna değil, algılanan durumuna dayanacaktır.	Giderek artan sayıda çalışmada, ağ yapısının psikoloji ve bilişim yönlerinin nasıl alındığı ve hafızada saklandığı ortaya konulmaktadır.
Formation of Strategic Networks Under High Uncertainty of a Megaproject	JUSSILA A., MAINELA T., NATTI S., <i>Journal of Business & Industrial Marketing</i> 2016	Yüksek belirsizlik projelerinde stratejik ağlar nasıl oluşur?	Stratejik ağlar, yani karşılıklı olarak yaratılan ticari ağlar, karşılıklı değer yaratma mantığı ve özel amaçlarla iş birliği yapar. Değer sisteminde, stratejik ağların oluşturulmasının önemli unsurları; güven ve bağımlılığın gelişimidir.

Strategic Networks of Discovery and Creation Entrepreneurs	UPSON J. DAMARAJU N. L., ANDERSON J. R., BARNEY J.B., <i>European Management Journal</i> 2017	Kâşif ve Yaratıcı Girişimci Stratejik ağları. Güncel araştırmalar, stratejik ağlar içerisinde çeşitliliği, bir fikir üretme ve fırsat arayışı kaynağı olarak desteklemektedir.	Bu çalışma, girişimcilerin bazı yaratıcı ortamlardaki yaratma ortamlarında, farklı sosyal ağlardan girdi aradığını göstermektedir. Bu tür ağlar, girişimcilerin farklı bilgi kaynaklarına erişmelerine yardımcı olabilirler. Ağların girişimcilik üzerindeki etkileri üzerine yapılan çalışmaların çoğu yapısal bir bakış açısı benimsemiştir.
A Framework for Understanding Strategic Network Performance: Exploring Efficiency and Effectiveness at the Network Level	BAYNE L., SCHEPIS D., PURCHASE S., <i>Industrial Marketing Management</i> 2017	Stratejik ağ performansını anlamak için bir çerçeve. Makale, ağ performansının nasıl anlaşıldığını anlamak için teorik bir çerçeve sunar.	Ağ performansını, ağ verimliliği ve etkinliği ile uyumlu hale getirmek olarak anlıyoruz. Stratejik ağlarla özellikle ilgili olan kolektif bir duyumsal modeli içeren, aktörler-kaynaklar- faaliyetler modeli uygulanır.
Organizational Knowledge Networks and Local Search: The Role Of Intra-Organizational Inventor Networks	PARUCHURI S. AWATE S., <i>Strategic Management Journal</i> March 2017	Örgüt bilgi ağları. Bu makalede, örgüt içi ağlara ve özellikle örgüt içi ağlarda farklı pozisyonları olan bireylere odaklanıyoruz.	İşletmeler içerisinde büyük miktarlarda bilgi bulunabilir. Yöneticiler bu bilgiyi kimin kullanabileceğini anlamak için fikir üretmeliler. Bilgi çalışanları arasında iş birliğine odaklanıyoruz.
Understanding Business Networks from a Mixed Network and System Ontology Position	PRENKERT F., <i>IMP Journal</i> June 2017	Bu makalenin amacı, endüstriyel ağların karmaşık, adaptif ekonomik sistemlerin ampirik tezahürleri olarak kavramsallaştırmak için ağ ve sistem ontolojisini birleştirmenin etkilerini vurgulamaktır.	Ağ ontolojisi, sosyal mekanizmaların belirli durumlarda tekrarlayan sonuçlara yol açan aktörler, faaliyetler ve kaynaklar ağı olarak kavramsallaştırılabilir bileneceği anlamına gelir.
Beyond Trust: Towards a Practice-Based Understanding of Governing Network Organizations	MIRSCH Y.T., <i>Journal of Management & Governance</i> June 2017	Güvenin ötesinde: Yöneten ağ örgütlerinden uygulamaya dayalı bir anlayışa doğru	Ağ ve ağ örgütü kavramları, üretken faaliyetlerin koordinasyonunu düşünmek, anlamak ve kavramsallaştırmak için en önemli kavramlardan biri olarak ortaya çıkmaktadır.
Managing Business and Innovation Networks—From Strategic Nets to Business Fields and Ecosystems	MÖLLER K., HALINEN A., <i>Industrial Marketing Management</i> November 2017	Ağ yönetimi araştırmasında 2000'den 2016'ya kadar olan disiplin açıklamalarına odaklanan temel değişimler değerlendirilmiştir.	Genel bir ağ yönetimi teorisi önerilmektedir. İş amaçları ve hedeflerine ulaşmak için oluşturulan stratejik ağlar veya değer ağları olarak kasten tasarlanmış, iş ve yenilik ağlarının oluşturulması ve yönetilmesidir.
Managing Strategic System-Building Networks in Emerging Business Fields: A Case Study of the Dutch Smart Grid Sector	PLANKO J. CHAPPIN M.M. CRAMER J. M. HEKKERT M.P., <i>Industrial Marketing Management</i> November 2017	Örgütler arası ağlarda, kurumsal iş birliği, işletme yönetiminin baskın bir biçimi haline gelmiştir.	İşletmeler için kritik başarı faktörü, özellikle hızlı bir şekilde değişen teknoloji yoğun sektörlerde stratejik ağlar oluşturma ve geliştirme yeteneğidir.
Network Orchestration for Value Platform Development	PERKS H. KOWALKOWSKI C. WITTELL L. GUSTAFSSON A., <i>Industrial Marketing Management</i> November 2017	Değer platformu geliştirmek için ağ uyarlaması.	Platformlar, aktörler ağıyla birlikte yaratılan değer etrafında giderek artmaktadır. Bu ortamlarda, liderler ortamlarını şekillendirir ve ağ uyarlamasıyla değer platformları geliştirir.
Strategic Practices of Subsidiary Positioning in Business Networks	SALMELA S.L. MAINELA T. PERNU E. PUHAKKA V., <i>IMP Journal</i> 2018	Bu makalenin amacı, çok uluslu işletmeler bağlamında dinamik iş ağları içerisinde yer alan konumlandırılmayı incelemektir.	Ağdaki işletmeler, ağda ki çalışmalarını etkilemek için stratejik eylemlerde bulunmalarına rağmen, ağ bağlamında stratejik yönetime sınırlı ilgi göstermişlerdir. İş ağlarında ki iştiraklerinin konumlandırılmasında da stratejik uygulamalar görülmüştür.
Revisiting the Uppsala Internationalization Model Social Network Theory and Overcoming the Liability of Outsidership	YAMIN M. KURT Y., <i>International Marketing Review</i> 2018	İçerden öğrenen aktörlerin ağ konularının piyasaya giriş bazındaki etkisi açısından rolünü araştırılmaktadır.	Literatürde, uluslararasılaşma sürecinde ağ bağlantılarının öneminin altı çizilmiştir. Açık ağlardaki aktörler, iş birliği stratejilerinde daha fazla esnekliğe sahiptir.
Strategic Networks and New Product Performance: The Mediating Role of Ambidextrous Innovation	XIE X. GAO Y., <i>Technology Analysis & Strategic Management</i>	Stratejik ağlar, yeni ürün performansı ve yenilik. Stratejik ağlar, işletmelerin ağ dışındaki rakiplerine karşı rekabet avantajı elde etmelerine olanak	Bir kaynak olarak stratejik ağlar, işletmelerin bilgi yönetim yeteneklerini geliştirebilmelerine ve yeni ürünlerin gelişimini teşvik etmelerine ve böylelikle inovasyon sonuçlarını kolaylaştırabilmelerine

	2018	tanıyan, uzun vadeli amaca yönelik düzenlemelerdir.	yardımcı olabilir. Stratejik ağlar, sürdürülebilirlik ve inovasyon konusunda önemli rol oynar.
Strategy Implementation and Organizational Change: How Formal Reorganization Affects Professional Networks	LYNCH S.E. MORS M.L. <i>Long Range Planning</i> February 2018	Strateji uygulaması ve örgütsel değişim, profesyonel ağları nasıl etkiler?	Özellikle sosyal yapıya yüksek oranda yerleşik olan ağ bağlarının, biçimsel yapıdaki değişikliklerden etkilenme olasılığı daha azdır.
Network Synergy	HERNANDEZ E. SHAVER M.J. <i>Administrative Science Quarterly</i> February 2018	Bir işletmenin bir örgütler arası ağdaki konumu, çeşitli performans sonuçlarını etkiler. Bu nedenle işletmelerin değerli yapısal pozisyonları nasıl elde ettiği önemli bir araştırma sorusu haline gelmiştir.	İşletmeler ağlarını değiştirebilir ve çok farklı bir mekanizma olan satın alma yoluyla değerli yapısal pozisyonlar elde edebilirler. İşletmeler sadece pazarda rekabet edebilecek kaynaklar elde etmek için ağları kullanmayabilir, aynı zamanda süreç içerisinde ağ konumu için rekabet edebilirler.
Top Persuader Prediction For Social Networks	FANG X. HU P.J.H. <i>MIS Quarterly</i> March 2018	Bir sosyal ağ, bir dizi sosyal varlıktan ve bunlar arasındaki ilişkilerden oluşur. Sosyal ağlar içindeki en önemli olgu, sosyal iknadır.	Sosyal bir kurumun, sosyal bir ağdaki tutum, inanç ve davranışının diğer varlıkları etkilediği ilke süreçler, sosyal iknayı ifade eder. İnsanlar, onlarla yakın ilişkide oldukları kimselere benzeme eğilimi gösterirler.
From Social Network to Firm Performance	PRATONO A.H. <i>Management Research Review</i> April 2018	Bu çalışmanın amacı, sosyal ağ ve yönetim performansı arasındaki karmaşık ilişkiyi açıklamak.	Bu makale, sosyal ağ ve sosyal performans arasındaki karmaşık ilişkide güven aracının rolünü açıklayarak sosyal sermaye teorisine katkıda bulunmaktadır.
Change in Business Relationships and Networks: Concepts and Business Reality	FONFARA K. MROZEK M.R. GRZEGORZ L. <i>Industrial Marketing Management</i> April 2018	İş ilişkilerinde ve Ağlarda Değişim	Bir işletmedeki değişiklik kendisi ile ilişkilere sahip kuruluşlar ve daha geniş bir iş ağı için geniş sonuçlar doğurabilir.
How Do Network Resources Affect Firms' Network-Oriented Dynamic Capabilities?	ALINAGHIAN L. RAZMDOOST K. <i>Industrial Marketing Management</i> May 2018	Ağ kaynakları, ağ yönelimli dinamik yeteneklerini nasıl etkiler?	İşletmeler, ağ kaynaklarının yaratılmasıyla ilgili değerlerin belirlenmesi, oluşturulması ve daha da geliştirilmesi için ağ aktörleriyle bağlantı kurmalıdır.
The Balanced Scorecard Logic in the Management Control and Reporting of Small Business Company Networks: A Case Study	AURELI S., CORDONI A. BALDO M.D., LOMBARDI R. <i>Accounting and Management Information Systems</i> June 2018	Bu makalenin amacı, denge puan kartı mantığının uygulanmasını, işlevlerini tanımlayan iş ağlarını değerlendirmek ve entegre etmek için kullanmaktır.	Dengeli puan kartı, işletme ağları alanında etkili bir yönetim aracı haline getirmektedir. Ağ yöneticisine geçerli bir destek sağlayabilir.
Management and Organization Review	ZHAO C. BURT R.S. <i>A Note on Business Survival and Social Network</i> June 2018	İş hayatında hayatta kalma ve sosyal ağlar üzerine notlar.	Ağ avantajı zayıflığı telafi etmez, kümülatif avantaj için bir mekanizmadır, zaten iyi olan işletmelerin başarısını artırır. Literatürde işletmelerin sonrakim başarıları için ilk ağ etkinliklerinin önemine dikkat çekilmiştir.
Building a Social Network for Success	ANSARI A. STAHL F. HEITMANN M. BREMER L. <i>Journal of Marketing Research</i> June 2018	Başarı için bir sosyal ağ oluşturma. Başarıyı yönlendirmek için, sosyal ağ varlığını nasıl yönetmeliyiz?	Yapılan çalışmalara göre, ağlardan elde edilen veriler kullanılarak, sosyal ağ varlığını ve ilişkilerini güçlendirebiliriz. Sosyal ağ literatürü, işletme eylemlerinin etkinliğinin, ağ yoğunluğuna bağlı olabileceğini düşündürmektedir.
More or Less Guanxi: Trust is 60% Network Context, 10% Individual Difference	BURT R.S. BIAN Y. OPPER S. <i>Social Networks</i> July 2018	Güven ve sosyal ağ arasındaki bağlantı, özellikle iş ve politik farklılıklar olmak üzere bireyler arasındaki çoğu farklılığa karşı güçlüdür.	Güven varyansı %60 ağ içerir, %10 bireysel farklılıklar. Bağlantının etrafında ağ kapanması arttıkça güven artmaktadır. Sosyal sermaye, kapalı ağların güvenini kolaylaştırır.
Resource congestion in alliance networks: How a firm's partners' partners influence the benefits of collaboration	Vikas A. <i>Strategic Management Journal</i> December 2019	Stratejik ittifaklar, bilgi yoğun ortamlarda yöneticiler için önemli bir araçtır: Firmaların, inovasyon sürecine girdi olarak kritik öneme sahip olabilecek çeşitli bilgilere ve know-how'a erişmelerine izin verir.	Bir firmanın stratejik ittifakları aracılığıyla erişebileceği ağ kaynakları, yeniliğin kritik öncüleridir ve yeni bilgi üretmek için gerekli olan bilgiyi sağlar. Literatür, ağ kaynaklarının kapasiteleri üzerindeki kısıtlamalardan kaynaklanan tıkanıklığı doğrudan dikkate almamıştır. Bu gibi durumlarda yöneticilerin

			gözden kaçırabileceği şey, ittifak ortaklarının bilgi temelli kaynaklarının, ortaklarının dahil olduğu diğer ittifaklardan gelen bu kaynaklar üzerindeki rekabet eden iddialar nedeniyle tikanabileceğidir.
A model for dynamic alliance networks	ABDUSSALAM A. HAWRYSZKIEWYCZ I. <i>The Journal of Corporate Transformation</i> May 2020	İş ağları ortamının artan karmaşıklığı nedeniyle değişmektedir; artık yalnızca kaynak alışverişini değil, aynı zamanda ortaya çıkan sorunları ele almak ve ağ ortaklarının ürün ve hizmetlerini geliştirmek için yeni bilgiler yaratmayı da gerektirir.	İş ağları, genellikle üyelik değişikliği ve üyelerin yaptıklarıyla iş ortamındaki değişikliklere sürekli olarak uyum sağlamaları gerektiğinden, doğası gereği giderek daha dinamik hale geliyor. İş ağı kurmak isteyen işletmeler bunu bu özelliklerde tanımlayabilir ve bilgisayar destek sistemine dönüştürebilir.
Network Together: Node Classification via Cross-Network Deep Network Embedding	Xiao S., DAI Q. MAO S., CHUNG F.L. CHOI K.S. <i>Transactions on Neural Networks and Learning Systems</i> May 2021	Bu makalede, bir hedef ağdaki düğümleri sınıflandırmaya yardımcı olmak için bir kaynak ağdan bol miktarda bulunan bilgiden yararlanmayı amaçlayan bir ağlar arası düğüm sınıflandırma problemini inceliyoruz	Daha güçlü bağlı düğümleri daha benzer gizli vektör temsillerine sahip olacak şekilde eşleyerek, bir ağ içindeki düğümler arasındaki yakınlıkları yakalamak için ağ yapılarından yararlanır.
Firm's Network Position and Business Performance	FONFARA K. MALYS L. MROZEK M.R. <i>Gospodarka Narodowa</i> June 2021	Bu makalenin amacı, firmanın performansı bağlamında firmanın iş ağındaki konumunun gelişimini analiz etmek için bir çerçeve önermektir.	Bir işletmenin ağ konumunun belirleyicilerindeki sürekli değişiklikler ve ağ konumunu geliştirirken firmanın davranışındaki sürekli değişiklikler nedeniyle bir firmanın ağ konumunun sürekli değiştiğini ileri sürmektedir. Buna karşın ağ konumundaki değişiklikler firmanın performansını etkiler.
The town of bent necks: interorganizational causes and consequences of relational rivalry	SÖZEN H.C. <i>Journal of Strategy and Management</i> June 2021	Bu çalışma, ilişkisel ve ilişkisel olmayan rekabetçi etkileşimlere sahip firmaların ağ oluşturma davranışları için kavramsal bir çerçeve geliştirmeyi amaçlamaktadır. Olumsuz ağların rakip firmalar için rekabetin anlamını nasıl değiştirdiği tartışıldı.	Örgütler arası ağlar üzerine yapılan çalışmaların çoğu, çoğunlukla pozitif bağ oluşum kalıpları ve bu etkileşimlerin sonuçları ile ilgilidir. Ancak, olumsuz firmalar arası ilişkilerin açıklayıcı potansiyelini gerçekleştiren makro düzeydeki çalışmalar sınırlı sayıdadır. Olumsuz örgütler arası ilişkiler de ekonomik sosyoloji disiplinine önemli katkılar sağlayabilir.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 1’de görüldüğü gibi, uluslararası literatürdeki örgütler arası ağların önemine dair tartışmalarda; sosyal ağ yaklaşımlarının kökenleri, anahtar kavramlar ve yöntemlerinin tanıtıldığı, ağların ayırt edilebilir özelliklerinin, enformel ağların ve ağ ilişkilerinde güven meselesinin ve stratejik ittifaklarda bir sosyal ağ perspektifinin öneminin ve ağların sosyal yönlerinin de dikkate alınması gerektiğinin vurgulandığı, örgütler arası ağlarda sosyal yapı ve rekabetin ekonomik hayatı nasıl etkilediğinin ve ağ oluşturmaya artan ilginin nedenlerinin tartışıldığı tespit edilmiştir.

Örgütler arası ağlar üzerine yapılan çalışmaların çoğunda, pozitif bağlar oluşturma ve bu etkileşimlerin olumlu sonuçlarının olduğu ve krizlere cevap vermede enformel ağların daha etkili olduğu öne sürülmektedir. Tablo 1’e yer alan bazı araştırmalarda ise; işletmelerin yabancı ağlardaki ilişkileri yoluyla uluslararasılaştıkları ve yerleşik oldukları ilişki ağlarının davranışlarını ve performanslarını derinden etkilemekte olduğu ve ağların işletmelere çeşitli faydalar sağlamak için yaygın olarak kullanıldıkları iddia edilmektedir. Ağda bilgi yaratma ve aktarma potansiyelinin önemine dikkat çekilmekte ve ağ bağlamındaki etkileşimlerin hem eylemleri kısıtlayabileceği hem de etkinleştirebileceği öne sürülmektedir.

Yapılan araştırmalarda görüldüğü gibi, gelecekte ağların sayısının ve karmaşıklığının büyümesinin beklenildiği öngörülmektedir. Stratejik ağlar bir organizasyon tarzı olarak görülmektedir. Stratejik ağlar oluşturma ve geliştirme yeteneğinin gelecek için kritik bir başarı faktörü olarak görüldüğü ve ağların işbirlikçi çalışmalara olanak sağladığı ve sinerji yaratabileceği iddia edilmektedir.

4. AĞLARA İLİŞKİN YEREL LİTERATÜRDEKİ GÜNCEL TARTIŞMALAR

Örgütlerin yerleşik olduğu ağlar, davranışları ve performanslarını derinden etkilemekte ve stratejik hedeflerine ulaşmalarına izin verebilmektedir. Örgütler arası ekonomik ilişkilerin ağdaki sosyal ilişkiler içinde gömülü olduğu bilinmektedir (Özkan Canbolat ve Çeliksoy, 2015:13). Özen ve Aslan (2006), Türkiye’de bireylerin kendi grupları dışındaki kişilere güvenemediklerini vurgulamaktadırlar. Türkiye’de yerleşiklik ilişkilerinin

akrabalık ya da hemşehrlik yoluyla olmadığını taraflar arasındaki piyasa ilişkilerinin zaman içerisinde yerleşik hale geldiğine yönelik bulgular elde etmişlerdir (Özen ve Aslan, 2006:140-141).

Hofstede (1980), gibi araştırmalara göre Türk kültürü ortaklaşa davranışçı bir kültürdür. Türk kültürünün kolektivist doğası, zayıf bağlardan ziyade güçlü bağlar kullanarak iş büyümesini sağlamak için sosyal ilişkilere taşınır (Kozan ve Akdeniz, 2014:44). Türkiye’de örgütler arası ilişkilerin mevcut durumu, devlete bağımlılığın ağ ilişkileri üzerindeki etkisini vurgulayan Whitley’in (2000) ulusal iş sistemleri yaklaşımı ve Granovetter’in (1978) ve Coleman’ın (1988), Burt (1992) ve Podolny (2001) yerleşiklik tartışmaları çerçevesinde ele alındığında, ülke ekonomisini yönlendiren dinamiklerin açıklanmasına yardımcı olabilecek bir model üretilebilir. Örgütlerin ağ ilişkilerinin yönünü belirleyebilecek, devletin piyasalarda üstlendiği role vurgu yapan ulusal iş sistemleri (Whitley, 1992) yaklaşımından faydalanılmıştır (Sargut vd., 2007:27-28).

Yapılan ulusal literatür taraması sonucunda, sosyal ağ ve sosyal sermaye üzerine yüksek lisans ve doktora tezleri olarak; Sözen (2007), Özdemir (2008), Erbil (2008), Özkan Canbolat (2008), Köker (2008), Demir (2009), Tuzlukaya (2013), Akyazı (2014) gibi akademisyenler tarafından yazılmış tezler olduğu tespit edilmiştir. Özgen, Kılıç ve Karademir (2003), Döğeriioğlu (2005), Karagül ve Masca (2005), Özen ve Aslan (2006), Sargut (2006), Öztaş (2007), Sözen ve Sargut (2008), Kapu (2008), Sözen ve Sağsan (2009), Kırkbeşoğlu ve Sözen (2009), Meydan (2010), Sözen ve Esatoğlu (2010), Sözen (2011), Tuzlukaya, Sargut ve Sözen (2014), Sargut ve Sözen (2014), Alan ve Sözen (2017), Ensari ve Karabağ (2017), Tunçay ve Özer (2017), Karakayacı ve Dinçer (2018) gibi akademisyenler tarafından sosyal sermaye ve ağ üzerine yazılmış ulusal makalelere de yer verilmiştir. Ayrıca, sosyal ağlar konusunda yapılan uluslararası yazın taramasında Sözen’in (2012) uluslararası dergide yayınlanmış makalesine rastlanmıştır. Tablo 2’de ağ konusunda Türkiye’de yazılmış 27 akademik çalışmanın başlığı, yazarları, temel soru ve bulguları kronolojik olarak sıralanmış ve yeni araştırmacılara katkı sağlamak için özetlenmiştir.

Tablo 2. Ağ Konusunda Türkiye’de Yazılmış Bazı Akademik Çalışmaların Temel Soru ve Bulguları

Araştırma Başlığı	Araştırmayı Yapan ve Tarihi	Temel Soruları	Temel Bulguları
Bağlam Kapsamında Örgütler Arası Ağ Düzenekleri: Dayanıklı Ev Aletleri Sektörü Örneği	CENK H.S. <i>Dr. Tezi</i> 2007	<ul style="list-style-type: none"> Literatürde yerleşiklik tartışmaları ve sosyal yerleşiklik iddiası örgüt araştırmalarında nasıl değerlendirilmektedir? Örgütler ne tür ağ ilişkileri kurarlar ve ağ içerisinde nasıl konumlandırılırlar? Belirli bir yapı içerisinde örgütler için fayda sağlayan ilişkilerin niteliğinin nedir? 	<ul style="list-style-type: none"> Ağ düzenekleri içerisindeki araçların güçlü olması dış aracılık oranının yüksek olmasını sağlar. Örgütlerin ağ ilişkileri ve aracılık faaliyetleri bağlamsal koşullarına göre farklılık gösterebilmektedir. Örgütler kendilerine fayda sağlayabilecek ağ ilişkileri oluşturma eğilimindedirler.
Örgütsel Ağ Düzeneklerinin Örgütsel Alandaki Çeşitlilik ve Değişime Etkisi: Çankırı Örneği	CANBOLAT E.Ö. <i>Dr. Tezi</i> 2008	<ul style="list-style-type: none"> Örgütsel çeşitliliğin örgütsel ağ düzenekleri yapısı üzerinde ne tür etkileri vardır? Örgütsel alanda birbirlerinin yapılarını, stratejilerini ve kültürlerini taklit eden örgütlerden bazıları diğerlerine göre örgütsel alan etkileme açısından ve örgütsel değişime katkıları açısından daha baskın rollere mi sahiptirler? 	<ul style="list-style-type: none"> Ağ düzeneklerindeki ilişki özellikleri ile yenilik süreçleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Politik güce sahip ve merkezde yer alan örgütler yeniliklere daha hızlı uyum sağlarlar. Hem güçlü bağlara hemde siyasi güce sahip örgütler, diğer örgütlere saha az benzerler. Baskılar olmadığında Güçlü bağlara sahip örgütler, diğer örgütlere benzemekte ve yenilikleri daha önce benimserler.
Örgütler Arası Ağların Yenilik Derecesi Üzerindeki Etkileri: Ostim ve Ankara Organize Sanayi Bölgelerinde Bir Çalışma	KÖKER A.R. <i>Dr. Tezi</i> 2008	<ul style="list-style-type: none"> Ürünlerin yenilik derecesi üzerinde ağ içindeki konumunun, ağ düzeneklerindeki ilişki yapılarının niteliğinin ve türünün etkisi nedir? 	<ul style="list-style-type: none"> Ağlar içerisinde örgütlerin hayatta kalma sürelerinin daha uzun olduğu tespit edilmiştir. Örgütlerin yenilik derecesi üzerinde yapısal boşlukları birleştirmenin olumlu etkiye sahip olduğu görülmektedir. Yenilikçi strateji benimseyen örgütlerde bilgi transferi daha iyi kullanıla bilinmektedir.

Kuşaklararası Değişimin Örgütlerarası Ağdüzenekleri Yapılanmasına Etkisi	TUZLUKAYA Ş.E. <i>Dr. Tezi</i> 2013	<ul style="list-style-type: none"> Çalışmada, genelde yazında durağan ele alınan ağ düzeneği yapılanması, değişim üzerinden incelenmiştir. Örgütlerde kuşaklararası değişimler ile örgütler arası ağ düzeneği yapılanmalarının niteliklerinin değişimi arasındaki ilişki ne yöndedir? Daha bütünsel şekilleri bireysel seçimler nasıl meydana getirir? 	<ul style="list-style-type: none"> Örgütlerin yeni ilişki kurmaları yeni kaynaklara ulaşabilmelerini kolaylaştırmaktadır. Örgütler arası ilişkilerin yerleşikliği esnekliği sınırlar. Karşılıklı etkileşim ve ilişkiler rutinleştiğinde değişiklik yapmak zorlaşmaktadır. Örgütlerarası güçlü bağların oranı kuşaklararası değişimle, azalmakta ve buna karşın aracı aktörlerin oranı ise artmaktadır.
Girişimcilik Sürecinde Sosyal Sermaye ve Sosyal Ağlar İle İç Girişimcilik Üzerine Bir Araştırma	AKYAZI T.E. <i>Y.L. Tezi</i> 2014	<ul style="list-style-type: none"> İşletmelerin sosyal sermaye ve iç girişimcilik düzeylerinin belirlenmesinde sosyal sermaye ve sosyal ağ özelliklerinin iç girişimcilikle ilişkisi ne yöndedir? 	<ul style="list-style-type: none"> Girişimcilerin etki alanları geçmişte yerel çevreleri ile sınırlı kalmakta iken, küreselleşme ve iletişim kolaylıkları sayesinde ağları aracılığı ile daha geniş alanı etkiler hale gelmiştir. İş insanlarının sosyal ağları girişimcilik sürecinde performanslarını doğrudan etkilemektedir. Girişimciler, kurdukları işletmelerin devamlılığını sağlayabilmek için, sosyal sermayelerini de geliştirmek zorundadırlar. Sosyal sermayenin kurumsal güven boyutu ile iç girişimcilik ve sosyal ağlar arasında bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır
Birlikten Kuvvet Doğar: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler İçin Bir Örgütlenme Modeli Olarak Ağ Organizasyonları Önerisi	ÖZGEN H. KILIÇ K.C. KARADEMİR B. <i>Makale</i> 2003	<ul style="list-style-type: none"> Küçük ölçekli işletmeler stratejik iş birlikleri yoluyla büyük olmanın avantajlarını da kullanabilirler mi? 	<ul style="list-style-type: none"> KOBİ'ler stratejik iş birliklerinin geliştirilmesi yoluyla ağ yapıları sayesinde tek başlarına gerçekleştiremeyecekleri işleri gerçekleştirmelerini sağlayacaktır.
Sosyal Ağlar ve Örgütsel Başarı: Yerleşiklik Teorisi	DÖĞERLİOĞLU Ö. <i>Makale</i> 2005	<ul style="list-style-type: none"> Yerleşikliğin rekabet avantajı yaratmadaki rolü ve ağ analizinin örgütsel araştırmalardaki önemi nedir? 	<ul style="list-style-type: none"> Yerleşiklik sosyal ağ ve sosyal sermaye yoluyla sahip olunan rekabet avantajının taklidini önler. Rekabet avantajının sürekliliğini sosyal sermayenin gücü sağlar.
İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Yaklaşımları Açısından Türk Toplumunun Sosyal Sermaye Potansiyeli	ÖZEN Ş. ASLAN Z. <i>Makale</i> 2006	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal sermaye yaklaşımına göre Türk toplumunun sosyal sermaye potansiyeli farklılaşabilmektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal sermaye ağ düzeneğindeki aracılık fırsatlarının fonksiyonudur. Türkiye'deki sosyal sermaye olgusunu anlamada, ilişkilere odaklanan ağ düzeneği yaklaşımlarının önemli açılımlar sağladığı gösterilmiştir. Örgütlerin ağ yapısına bağlı olarak sosyal sermaye boyutları da değişebilmektedir.
Sosyal Sermaye: Yapının Sunduğu Bir Olanak mı, Yoksa Bireyin amaçlı Eylemi?	SARGUT S. <i>Makale</i> 2006	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal sermaye bireysel eylemle mi yoksa sosyal yapıda yerleşik ilişkiler sonucu mu oluşur? 	<ul style="list-style-type: none"> Ağ düzeneğine ilişkin çalışmalar ile sosyal sermaye kavramının anlaşılmasına katkı sunar. Bireyselci ve Yapısalcı yaklaşımlar ile ağ düzeneğinin çözümlemesi yapılabilir.
Sosyal Sermayenin Ağbağ Kuram(lar)ı: Dayanışmacı ve Aracı Sosyal Sermaye	ÖZTAŞ N. <i>Makale</i> 2007	<ul style="list-style-type: none"> Bir aktörün daha iyi bağlantılarının ve konumunun olması ne demektir? 	<ul style="list-style-type: none"> Sosyal sermaye kuramı, zayıf ve güçlü bağlar, yoğunluk ve köprü gibi geçerlilikleri test edilmiş yöntemler sayesinde analitik özellikler kazanmıştır.

<p>Sosyal Yerleşiklik ve Örgütsel Ağ Düzeneklerinin Yapısı: Sektörde Gruplaşma ve Devlete Bağımlılık Üzerine Görgül Bir Çalışma</p>	<p>SARGUT S. SÖZEN C.H. <i>Bildiri</i> 2008</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Örgütlerin kurdukları ağ ilişkilerinin niteliği ve yönü nedir? 	<ul style="list-style-type: none"> • Araştırmanın bulguları gruplaşmanın yüksek olduğu ve devletin müdahalesinin düşük olduğu durumlarda örgütlerin ortak özellikte olan diğerleriyle yerleşik ilişkiler kurabileceğini göstermektedir. • Araştırmanın bulguları kuramsal çerçeveyi desteklemektedir. Farklı grupları temsil eden örgütlerin bulunduğu ve devletin müdahalesinin düşük olduğu bir alanda "biz ve onlar" ayrımının belirginleştiği ifade edilebilir. Bu durum, gruplar arası rekabeti artıracığından aynı gruptan olan aktörler kendi aralarında sosyal nitelikli güçlü bağlar oluştururken diğer gruptaki firmalara uzak duracaklarını göstermektedir.
<p>Sosyal Ağ Özellikleri Bakış Açısıyla Sosyal Sermaye ve Bilgi Yaratma İlişkisi</p>	<p>ÖZDEMİR A.A. <i>Makale</i> 2008</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sosyal ağ kuramlarına göre bilgi elde etme ve sosyal sermaye arasındaki ilişki nasıldır? 	<ul style="list-style-type: none"> • Bilgi yaratma ve Sosyal sermaye arasındaki ilişki bilim dallarına göre değişmektedir.
<p>Social Networks Versus Technical Networks: How Different Social Interaction Patterns Effect Information System Utilization in the Organizations?</p>	<p>SÖZEN C.H. SAĞSAN M. <i>Makale</i> 2009</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Taraflar arasında sosyal ilişkilerin kurulmasının nedenleri? • Sosyal sistemler içindeki gizli dinamiklerin olası etkilerini nelerdir? 	<ul style="list-style-type: none"> • Sosyolojideki geleneksel yaklaşımlardan oldukça farklı olan sosyal ağ çalışmaları, örgütsel ağları anlamak ve işlemek için çok yararlı araçlar olabilir. • Çeşitli araştırma faaliyetlerinin sonuçları, aktörlerin sosyal bağlantılarını bilgiye, kaynaklara ve olası fırsatlara ulaşmak için kullandıklarını göstermiştir. • Bir örgütte çok sayıda yapısal boşluk varsa, örgüt ağlarındaki bazı aktörler için bir dizi aracılık fırsatı da olacaktır. • Bu çalışma, yapısal boşluklar teorisi kullanarak örgütlerde sosyal olarak oluşturulan bilgi akış yapılarına bir açıklama getirmeyi amaçlayan kavramsal bir çerçeve sunmaktadır.
<p>Örgütsel Ağ Düzenekleri ve Yönetici Elitler</p>	<p>KIRKBEŞOĞLU E. SÖZEN C.H. <i>Makale</i> 2009</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Bu çalışmanın temel amacı özellikle yönetim ve örgüt yazınında elit aktörlerin örgütsel ağ düzenekleri içerisindeki stratejik etkilerini kuramsal açıdan ortaya koymaktır. • Bu amaçla elit aktörlerin stratejik etkilerini sosyal ağ düzenekleri dahilinde ele alınıp kavramsal bir model oluşturulmuştur. 	<ul style="list-style-type: none"> • Elit aktörler örgütsel yaşamda belirli ilişkiler ağında ve karşılıklı faydalara sebep olan kurallara dâhilinde farklı aktörlerle etkileşim içerisinde yer alırlar. Aktörler arası bu etkileşim örgütlerin yeterli refah düzeyine ve hatta meşruiyete ulaşmasını sağlamak adına önemli olduğu gibi, aktörlerin karşılıklı davranışları da örgütsel alanda oluşturulan bu ağ düzenegi içerisine yerleşiktir. • Elit aktörler örgütsel yaşamda, sahip oldukları stratejik konum gereği önemli avantajlara sahiptirler. Bu kişiler sahip oldukları sermayeler yardımıyla farklı aktörler arasında bir köprü görevi üstlenir ve kendi faydalarını azami düzeye çekme gayretindedirler.
<p>Kaynak Bağımlılığı, İşlem Maliyetleri, Örgütsel Ağ ve Yeni-Kurumsal Kuram ile Örgütlerin İttifak Oluşturma Sebepleri Üzerine Bir İnceleme</p>	<p>MEYDAN H.C. <i>Makale</i> 2010</p>	<ul style="list-style-type: none"> • İşletmelerin kuramsal olarak ittifak oluşturma nedenleri nelerdir? • Örgütsel ağ ve yeni kurumsal kuram çerçevesinde ittifak nedenleri nelerdir? 	<ul style="list-style-type: none"> • Farklı amaçlarla örgütler birbirleri ile ilişki içine girerler. • Örgütler ittifak yapmadan önce değer analizleri yaparlar.
<p>Sosyal Ağ Kuramlarının Bakış Açısıyla Örgütlerde Çatışma Yönetimi</p>	<p>SÖZEN C.H. ESATOĞLU A.E. <i>Makale</i> 2010</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ne tür ağ yapılanmaları ne gibi sonuçlar ortaya çıkarır? • Sosyal ağlarda merkezilik, yoğunluk ve ağlarda yapısal boşluklar ile aracılık rolleri gibi unsurlar kullanılarak aktörlerin algıları ile 	<ul style="list-style-type: none"> • Bu çalışmada, örgütlerde çatışma yönetimi sosyal ağ kuramı bağlamında kavramsal bir çerçevede sunulmuştur. • Sosyal ağ araştırma yöntemi, sosyal dinamiklerin daha iyi anlaşılmasını

		eylemlerini ne yönde etkilebilir?	sağlar.
Örgütlerin İçinde Bulunduğu Ağ Şebekelerindeki Konumlarının Örgütsel Alandaki Eşbiçimliliğe Etkisi	CANBOLAT E.Ö. <i>Makale</i> 2010	<ul style="list-style-type: none"> • Örgütsel alanda yeni yapıların benimsenmesinde ve yayılmasında, sosyal etkilerin ve ağ düzeneklerindeki konumlarının önemine dikkat çekmek amaçlanmıştır. 	<ul style="list-style-type: none"> • Yerleşik ilişkilerden sağlanan avantajlı konumların sosyal ağ düzenğinde örgütsel alana etkisi olduğunu savunulmaktadır. • Örgütsel eşbiçimlilik ve çeşitlilik bağlamındaki farklılıklar, güçlü ve zayıf bağları ile açıklanırken, ağdaki örgütlerin diğer özellikleri, yapısal boşlukları, merkez-çevre bağları ile değerlendirilmiştir.
Sosyal Ağlar, Ağ Araştırmaları ve Uygulama Alanları	SÖZEN C.H. <i>Makale</i> 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Sosyal ağ araştırmalarının uygulama alanları nelerdir? • Sosyal ağ analizinin içeriği nedir? • Sosyal ağ araştırmalarında sıklıkla kullanılan yöntemler nelerdir? 	<ul style="list-style-type: none"> • Sosyal ağ analizleri, çoğunlukla bu amaç için tasarlanmış özel yazılımlar kullanılarak yapılmaktadır. • Sosyal ağlar farklı uygulama alanlarında kullanılmaktadır. Sosyal ağ analizi aktörlerin aralarındaki etkileşimlere odaklanmaktadır.
Social Networks and Power in Organizations: A Research on the Roles and Positions of the Junior Level Secretaries in an Organizational Network	SÖZEN C.H. <i>Makale</i> 2012	<ul style="list-style-type: none"> • Sosyal ağ teorisi, yöneticiler ile çalışanlar arasındaki sosyal bağların nasıl öngörülemeden sonuçlara yol açabileceğini anlamalarına yardımcı olabilir mi? • Bazı organizasyonel pozisyonlar, odak aktörlerine kuruluşlarda sosyal bağlar kurma konusunda nasıl avantaj sağlayabilecekleri? 	<ul style="list-style-type: none"> • Sonuçlar, çeşitli bağımlılıklar yaratmak için sosyal bağlantıların kullandıklarını göstermektedir. • Bu araştırma, kuruluşlarda yüksek güç potansiyeline sahip olanların ve bir sosyal ağdaki güçlü konumlarının bilincinde olanların bunu kendi çıkarları için kullanabileceğini göstermektedir.
İş Sahiplerinin Sosyal Ağ Bağlantılarının Girişimciden, İkinci ve Üçüncü Kuşağa Değişimi	TUZLUKAYA Ş.E. SARGUT S.A. SÖZEN C.H. <i>Bildiri</i> 2014	<ul style="list-style-type: none"> • Çalışmanın temel amacı, ağdüzeneği kuramı araştırmalarında göz ardı edilen değişim konusuna açıklama getirmektir. Örgütlerde girişimciden, ikinci ve üçüncü kuşağa doğru gerçekleşen sahiplik değişiminin, örgütler arasında kurulan sosyal ağ düzeneklerini nitelik ve nicelik açısından ne şekilde değiştireceği sorusundan hareket etmektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> • İş sahiplerinin, girişimciden üçüncü kuşağa doğru değişiminin, örgütler arası ağ düzeneklerinin değişimine etkisi olduğu iddia edilmektedir. • Araştırmanın bulgularına göre, iş sahiplerinin girişimciden üçüncü kuşağa değişimi, örgütlerarası düzeydeki güçlü bağların oranını azaltmaktadır. Bu noktada, sahiplik değişimi sürecinde, yeni kuşaklarda yapısal boşlukların ve araçların öneminin artacağı fikri desteklenmektedir.
Organizational Network Effect On Diversification Strategies	CANBOLAT, E.Ö. <i>Makale</i> 2014	<ul style="list-style-type: none"> • Ağ niteliklerini kullanmada farklı olan iş gruplarının çeşitlendirme stratejilerinde de farklılaşıp farklılaşmadıkları? • Ağ üyelerinin merkez ve çevre açısından konumlarını, yapısal boşlukları kapsayan rollerini ve çeşitlendirme stratejilerini belirler mi? 	<ul style="list-style-type: none"> • Merkezde bulunan ve daha yüksek aracılık oranlarına sahip iş gruplarının çeşitlendirme stratejileri kapsa-mında farklılaştığı tespit edilmiştir. • Bu çalışmada, stratejik yapıların kuruluşlar tarafından benimsenmesi açısından bir sivil toplum örgütü grubu arasındaki ağ yapısının etkisi bulunmuştur.
An Alternative Forms of Organizing Business Model: A Model of Value Creator Networks	CANBOLAT E.Ö. BAŞ A. CAFRİ R. <i>Bildiri</i> 2014	<ul style="list-style-type: none"> • Ağ modellerinin değer yaratma üzerindeki etkisi nedir? • Örgütler arası ilişkilerden kaynaklanan ağ modalitelerinin ağa gömülü firmaların değer yaratmalarını nasıl etkiler? 	<ul style="list-style-type: none"> • Buradaki temel fikir, bireylerin makro yapıya bağlanma biçimlerinin genellikle yerel bağlantıları aracılığıyla olmasıdır. Aktörleri en doğrudan sınırlayan ve onlara fırsatlara erişim sağlayan yerel bağlantılardır. • Ego ağlarının franchise alanlarının incelenmesi, bir kurumun değerinin neden diğerlerinden farklı olduğu konusunda fikir verebilir. Mikro açıdan, bir popülasyondaki ego ağlarının demografisine bakmak, bize farklılaşma ve uyum hakkında biraz bilgi verebilir.

Marketing Strategy Choice Of Members Of a Franchise Network: The Case Of Simit Sarayı	CANBOLAT E.Ö. ÇELİKSOY E. <i>Makale</i> 2015	<ul style="list-style-type: none"> • Bir imalat firması katma değeri yüksek bir rekabet avantajı elde etmeyi nasıl başardı? • Ağın bir ortağı olmak ve perakendecilik ağının avantajlarını elde etmek, global bir perakende olmak için gerekli şartları ya da yeterli koşulları sağlıyor mu? 	<ul style="list-style-type: none"> • Bir franchise ağının üyelerinin pazarlama stratejisi seçimi, bu ağdaki yapısal konumları ile ilgili olabilir. • İşletmelerin yüksek katma değerli bir rekabet avantajı elde etmesi, ağ modaliteleri ile ifade edilmektedir. • Bu çalışma, ağ yapısının bir grup örgütte etkisini araştırmıştır. Ağların stratejik yönetim süreçleri ve uygulamaları üzerindeki etkilerini analiz etmeyi amaçlamıştır. Sosyal faktörlerin örgütsel alan üzerindeki etkisi ifade edilmiştir.
Biçimsel ve Biçimsel Olmayan Sosyal Ağların Sosyal Sermaye Edinimindeki Rolü: Kadın Yönetim Kurulu Üyeleri Üzerine Bir Araştırma	ALAN H. SÖZEN C.H. <i>Makale</i> 2017	<ul style="list-style-type: none"> • Sosyal ağlar içerisinde kadın yönetim kurulu üyelerinin formal ve informal ağlarda bulunma eğilimlerinin fazla olmasının sosyal sermaye edinimindeki rolü nedir? 	<ul style="list-style-type: none"> • Kariyerlerinin gelişiminde kadın yöneticilerin informal ağ ilişkilerinin sosyal sermayelerini artırmaları beklenir.
Türkiye’de KOBİ’lerin Şebeke Organizasyonlara Katılma Nedenleri Üzerine Bir Araştırma	ENSARİ M.Ş. KARABAY M.E. <i>Makale</i> 2017	<ul style="list-style-type: none"> • Türkiye’de KOBİ’lerin örgütler arası ağlar içerisinde bulunma nedenleri işletmenin yaşına, menşesine ve sektörüne göre değişir mi? 	<ul style="list-style-type: none"> • Uzun süredir faaliyet gösteren yaşlı işletmeler, daha genç işletmelere göre iş birliklerinde daha çok maliyet düşürmek amacındadırlar. • Yerel işletmelerin partner seçimi ve iş birliği düzeyi bakımından sektörler arasında anlamlı farklılıkların olduğunu göstermektedir.
Asil-Vekil İlişkilerinin Kültürel Bağlamda Sosyal Ağ Kuramı Çerçevesinde Sosyal Ağ Analizi Kullanılarak İncelenmesi	TUNÇAY S.S. ÖZER P.S. <i>Makale</i> 2017	<ul style="list-style-type: none"> • Kültürel bağlamda ve sosyal ağ kuramı çerçevesinde asil ve vekil ilişkilerinin çerçevesi incelenmektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> • Sosyal ağ analizi, aktörlerden oluşan ağın görselleştirilmesine çeşitli yazılım programları vasıtasıyla izin verir. • İlişkilerin önemi üzerine odaklanan sosyal ağ kuramında, bireyler arası ilişkiler çerçevesinde incelemenin önemli olduğu söylenebilir
Social Networks and Innovation in Industrial Clusters: A Study in case of Turkish Industrial Clusters	KARAKAYACI Ö. DİNÇER İ. <i>Makale</i> 2018	<ul style="list-style-type: none"> • Sanayi kümelerinde formal ve informal bağlantılar yenilikçi aktivitelerin gelişiminde belirleyici bir etkiye sahiptir. • Sanayi kümelerinin gelişiminde sosyal sermaye ve sosyal ağların rolü nedir? 	<ul style="list-style-type: none"> • Sosyal ağ türleri literatürde belirtildiği gibi farklı bilgi kaynaklarına erişebildiği sürece yenilikçi etkinliklere katkıda bulunabilirler. • Resmi olmayan bağlantıların resmi ve kurumsal bağlantılar gibi ürün inovasyonunu artırma rolünü üstlenebileceğini göstermektedir. • Sosyal ağların inovasyon üzerindeki etkileri kümeden kümeye farklılık göstermektedir.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 2’de görüldüğü gibi, yerel literatürdeki örgütler arası ağların önemine dair tartışmalarda; örgütlerin kendilerine fayda sağlayabilecek ağ ilişkileri oluşturma eğiliminde oldukları, örgütlerin kurdukları ağ ilişkilerinin niteliği ve yönü üzerine tartışmalar olduğu, örgütler arası ilişkilerin yerleşikliğinin esnekliği sınırladığı, iş insanlarının sosyal ağlarının girişimcilik sürecinde performanslarını doğrudan etkilediği, yerleşikliğin, sosyal ağ ve sosyal sermaye yoluyla sahip olunan rekabet avantajının taklidini önlediği, yerleşik ilişkilerden sağlanan avantajlı konumların sosyal ağ düzeneğinde örgütsel alana etkisi olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca yapılan araştırmalarda görüldüğü gibi, politik güce sahip ve merkezde yer alan örgütlerin yeniliklere daha hızlı uyum sağladığı ve ağ düzeneğindeki ilişki özellikleri ile yenilik süreçleri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu ve bir sosyal ağdaki güçlü konumlarının bilincinde olan kişilerin bunu kendi çıkarları için kullanabileceği tespit edilmiştir.

Hem yerel hem de uluslararası literatürde aktörlerin bireysel ve örgütsel başarılarına ulaşma yolunda sosyal ağlarını bilinçli olarak kullandıkları yönünde çalışmalar, araştırmalar ve tartışmalar olduğu görülmüştür. Türkiye bağlamında sosyal ağların niteliğinin ve kullanma biçimlerinin yerleşik olduğu bağlamdan etkilendiği ve sosyal ağ kuramının geliştirildiği ve ağırlıklı araştırıldığı ülkelerden farklı sonuçlar üretebildiği tespit edilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Literatürde ağ düzenekleri içerisine yerleşik örgütlerin, bu sisteme dahil olmayanların sahip olamayacağı kaynak ve bilgilere ulaşabileceği ve bir ağa dahil olmanın sağlayabileceği avantajlar konularının tartışıldığı tespit edilmiştir. Literatürde kaynak bağımlılığı (Pfeffer ve Salancik, 1978), örgütler arası ağ (Baker ve Faulkner, 2002) ve makro kurumsalcı (Whitley, 2000) yaklaşımlarda örgütlerin diğer örgütlerle ilişkilerinde yerleşik ilişkilerin ve sektörlerinin devlete bağımlılık düzeylerinin etkisi olduğunun öne sürüldüğü görülmektedir.

Çalışmamızda örgütler arası ağlara dâhil olmanın stratejik etkisi ve bu etkinin önemi üzerine yapılan literatürdeki tartışmalar ortaya konulmuştur. Uluslararası ve ulusal literatürde ağlara ilişkin tartışmalar temel soruları, konuları ve bulguları ile kronolojik olarak tablolar şeklinde Tablo 1 ve Tablo 2’de sunulmuştur. Uluslararası ve ulusal akademik tarama sitelerinin, 1970 ila 2018 yılları arası yapılan tarama sonucunda, ağlar konusunda, 80 uluslararası ve 27 ulusal makale incelenmiş ve konu, temel araştırma soru ve bulguları ile ekte yer verilmiştir. Böylelikle örgütler arası ağlara ilişkin çıkarımlar yapmaya olanak tanınmaktadır.

Araştırma kapsamında konuyla ilgili hem ulusal hem de uluslararası literatür ayrıntılı bir biçimde taranmıştır. Özellikle ağ kavramları ve ağlara katılma nedenlerinin tespitine yönelik ulusal literatürde kısıtlı sayıda çalışma olduğu tespit edilmiştir. Uluslararası yazında ise çeşitli teorik ve uygulamalı çalışmalara rastlanmış, yapılan en eski çalışmalardan en güncel çalışmalara kadar bütün çalışmalar taranarak konuyla ilgili kapsamlı bir kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Ulusal ve uluslararası literatürde yer alan akademik çalışmalar kronolojik sıra ile tablolar halinde temel konu ve bulguları ile sıralanmıştır. Ayrıca ayrıntılı bir ulusal ve uluslararası literatür taraması ile kronolojik olarak yapılan çalışmaların, temel konu ve bulguları ile ortaya konulması da sağlanmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın Türkiye’deki örgütler arası ağlar literatürüne önemli katkı sağlaması beklenmekte ve gelecekte yapılacak olan çalışmalara öncü niteliği taşıyacağı varsayılmaktadır.

Araştırma kapsamında hem yerel hem de uluslararası yazın, ayrıntılı bir biçimde uluslararası ve ulusal akademik indekslerde taranmıştır. Özellikle örgütler arası ağ düzenekleri ve girişimcilerin sahip olmuş oldukları enformel ağlar hakkında yerel yazında kısıtlı sayıda çalışma olduğu tespit edilmiştir. Uluslararası yazında ise özellikle, uluslararası akademik indeks ve tarama sitelerinde teorik ve uygulamalara yönelik akademik makalelere rastlanmıştır. 1970’li yıllardan günümüze kadar yapılmış olan en eski çalışmalardan en güncel çalışmalara (2021 tarihli gibi) ilgili konu taranarak konuyla ilgili kapsamlı bir kavramsal çerçeve oluşturulmuştur.

Konuyla ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturulurken ilk olarak ağ, örgütler arası ağ, sosyal sermaye, stratejik ağ ve enformel ağlar kavramları ile ilgili tarama yapılarak kavramsal çerçevede bu kavramların tanımlarına, boyutlarına ve özelliklerine yer verilmiştir. Ayrıca hem örgütler arası ağlar hem de sosyal sermaye ve girişimcilik arasındaki ilişki üzerine yapılmış olan geçmiş çalışmalara yer verilmiş; söz konusu çalışmaların amaçları, yöntemleri ve ulaştıkları sonuçlar sıralanmıştır.

Bu yaklaşımın benimsenmesindeki amaç, dünya genelinde yapılmış örgütler arası ağ ve enformel ağ çalışmalarındaki çeşitli yöntem ve bulguları ortaya çıkarmak ve ulaşılan sonuçları özetlemektir. Literatür taraması sonucunda mevcut tartışmalar çerçevesinde, örgütler arası ağlar içerisinde bulunmanın örgüt performansı üzerinde çeşitli etkileri olduğuna dair bazı tartışmalar olduğu tespit edilmiştir.

Ulusal ve uluslararası akademik çalışmalar metodolojik ve tematik açıdan incelenmiş ve konu hakkındaki literatürün çerçevesi kuramsal olarak belirlenmiş ve yapılan araştırmalar kavramsal çerçevede ortaya konulmuştur. İlgili kuramsal çerçeve örgütler arası ağlar literatürüne dayanılarak hazırlanan bu çalışmanın, bu alanda çalışan ve ileride çalışmayı düşünen araştırmacı ve uygulayıcılara katkı sağlaması umulmaktadır. Türkiye’de bu konuda yapılan araştırmaların sınırlı olması dolayısıyla bu çalışmanın ilgili literatürün zenginleşmesine olumlu bir etkisi olması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- ADLER, Paul ve KWON, Seok Woo (2002), “*Social Capital: Prospects for a New Concept*”, **Academy of Management Review**, S.27(1), ss.17-40.
- ALDRICH, Howard E. ve PFEFFER, Jeffrey (1976), “*Environments of Organizations*”, **Annual Review of Sociology**, S.2, ss.79-105.
- ALEKSIC, Ana ve JELAVIC, Sanda Rasic (2017), “*Testing for Strategy-Structure Fit and Its Importance for Performance*”, **Management**, S.22, ss.85-102.
- AXELSSON, Björn ve EASTON, Geoffrey (1992), **Industrial Networks: A New View of Reality**, Routledge Publisher, London and New York.
- BARNEY, Jay B. (1991), “*Firm Resources and Sustained Competitive Advantage*”, **Journal of Management**, S.17(1), ss.99–120.
- BARNEY, Jay B. ve WRIGHT, Patrick M. (1998), “*On Becoming a Strategic Partner: The Role of Human Resources in Gaining Competitive Advantage*”, **Human Resource Management**, S.37(1), ss.31-46.
- BAUM, Joel A. C. ve OLIVER, Christine (1991), “*Institutional Linkages and Organizational Mortality*”, **Administrative Science Quarterly**, S.36(2), ss.187-218.
- BLASCHKE, Steffen, SCHOENEBORN, Dennis ve SEIDL, David (2012), “*Organizations as Networks of Communication Episodes: Turning the Network Perspective Inside Out*”, **Organization Studies**, S.33(7), ss.879–906.
- BOURDIEU, Pierre (1983), “*The Field of Cultural Production, or: The Economic World Reversed*”, **Poetics**, S.12(4-5), ss.311-356.
- BURT, Ronald S. (1992), **Structural Holes: The Social Structure of Competition**, Harvard University Press, Cambridge (US).
- BURT, Ronald S. (1997), “*A Note on Social Capital and Network Content*”, **Social Networks**, S.19, ss.355-374.
- BURTON, Richard M. ve OBEL, Borge (2004), **Strategic Organizational Diagnosis and Design: The Dynamics of Fit**, Springer Science HBusiness Media Publisher, New York (US), 3.Edition.
- CARRINGTON, Peter J., SCOTT, John ve WASSERMAN, Stanley (2005), **Models and Methods in Social Network Analysis**, Cambridge University Press, New York (US).
- CASTELLS, Manuel (1996), **The Rise of the Network Society**, Blackwell Press, Oxford (UK).
- CASTELLS, Manuel (2000), “*Materials for an Exploratory Theory of the Network Society*”, **British Journal of Sociology**, S.51(1), ss.5-24.
- CHRISTAKIS, Nicholas ve FOWLER, James (2012), **Sosyal Ağların Şaşırtıcı Gücü ve Yaşantımızı Biçimlendiren Etkisi**, Varlık Yayınları, İstanbul.
- COLEMAN, James S. (1988), “*Social Capital in the Creation of Human Capital*”, **American Journal of Sociology**, S.94, ss.95-120.
- COLEMAN, James S. (1990), **Foundations of Social Theory**, The Belknap Press of Harvard University Press, London (UK).
- DYER, Jeffrey H. ve NOBEOKA, Kentaro (2000), “*Creating and Managing a High-Performance Knowledge-Sharing Network: The Toyota Case*”, **Strategic Management Journal**, S.21(3), ss.345-367.
- GERHART, Barry (2009), “*How Much Does National Culture Constrain Organizational Culture?*”, **Management and Organization Review**, S.5(2), ss.241-259.
- GRANDORI, Anna ve SODA, Giuseppe (1995), “*Inter-Firm Networks: Antecedents, Mechanisms and Forms*”, **Organization Studies**, S.16(2), ss.183-214.
- GRANOVETTER, Mark (1973), “*The Strength of Weak Ties*”, **The American Journal of Sociology**, S.78(6), ss.1360-1380.

- GRANOVETTER, Mark (1983), “*The Strengh of Weak Ties: A Network Theory Revisited*”, **Sociological Theory**, S.1, ss.201-233.
- GRANOVETTER, Mark (1985), “*Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness*”, **American Journal of Sociology**, S.91(3), ss.481-510.
- GULATI, Ranjay ve GARGIULO, Martin (1999), “*Where Do Interorganizational Networks Come From?*”, **American Journal of Sociology**, S.104(5), ss.1439-1493.
- GULATI, Ranjay, NOHRIA, Nitin ve ZAHEER, Akbar (2000), “*Strategic Networks*”, **Strategic Management Journal**, S.21(3), ss.203-215.
- HANNAN, Michael T. ve FREEMAN, John (1977), “*The Population Ecology of Organizations*”, **American Journal of Sociology**, S.82(5), ss.929-964.
- HARRIGAN, Kathryn R. (1985), “*An Application of Clustering for Strategic Group Analysis*”, **Strategic Management Journal**, S.6(1), ss.55-73.
- HOFSTEDE, Geert (1980), **Culture’s Consequences: İnternational Differences in Work-Related Values**, Sage Publisher, Beverly Hills – CA (US).
- KANTUR, Deniz (2017), “*Sosyal Girişimcilikte Yerleşiklik: Coğrafi Yayılım ve Kültürel Değerlerin Rolü*”, **Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi**, S.6(1), ss.173-196.
- KATZ, Nancy, LAZER, David, ARROW, Holly ve CONTRACTOR, Noshir (2004), “*Network Theory and Small Groups*”, **Small Group Research**, S.35(3), ss.307-332.
- KILDUFF, Martin ve TSAI, Wenpin (2003), **Social Networks and Organizations**, Sage Publications, London (UK).
- KILLING, Peter (1983), **Strategies for Joint Venture Success**, Praeger Publisher, New York (US).
- KOGUT, Bruce (2000), “*The Network as Knowledge: Generative Rules and Emergence of Structure*”, **Strategic Management Journal**, S.21, ss.405-425.
- KOZAN, Kâmil M. ve AKDENİZ, Levent, (2014), “*Role of Strong Versus Weak Networks in Small Business Growth in an Emerging Economy*”, **Administrative Sciences**, S.4, ss.35-50.
- LUO, Yadong ve PARK, Seung H. (2001), “*Strategic Alignment and Performance of Market Seeking MNCs in China*”, **Strategic Management Journal**, S.22(2), ss.141-155.
- LUTHANS, Fred (2007), “*Hope, Optimism and Other Business Assets: Why Psychological Capital is so Valuable to Your Company*”, **Gallup Management Journal**, January 11, <http://gmj.gallup.com>, (Erişim Tarihi: 13.07.2021).
- LUTHANS, Fred, AVEY, James, AVOLIO Bruce, NORMAN, Steven ve COMBS, Gwendolyn (2006), “*Psychological Capital Development: Toward a Micro Intervention*”, **Journal of Organizational Behavior**, S.27(3), ss.387-393.
- MIERSCH, Yvonne T. (2017), “*Beyond Trust: Towards a Practice-Based Understanding of Governing Network Organizations*”, **Journal of Management & Governance**, S.21(2), ss.473-498.
- MILES, Raymond E. ve SNOW, Charles C. (1984), “*Designing Strategic Human Resources Systems*”, **Organizational Dynamics**, S.13(1), ss.36-52.
- MILES, Raymond E. ve SNOW, Charles C. (1995), “*The New Network Firm: A Spherical Structure Built on A Human Investment Philosophy*”, **Organizational Dynamics**, S.23(4), ss.4-18.
- MOLLER, Kristian ve HALINEN, Aino (2017), “*Managing Business and Innovation Networks-From Strategic Nets to Business Felds and Ecosystems*”, **Industrial Marketing Management**, S.67, ss.5-22.
- MOLLER, Kristian, PARTANEN, Jukka, RAJALA, Arto, WESTERLUND, Mika, RAJALA, Risto ve SVAHN, Senja (2005), “*Role of Partnerships and Networks in SME Innovation and Growth*”, **The 21st Annual IMP Conference: Dealing with Dualities**, 1-3 September 2005, RSM Erasmus University Publisher, Rotterdam, <https://www.impgroup.org/uploads/papers/4731.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2021).
- MORGAN, Gareth (1997), **Images of Organization**, Sage Publisher, London (UK).

- NALEBUFF, Barry J. ve BRANDENBURGER, Adam M. (1997), “*Co-Opetition: Competitive and Cooperative Business Strategies for The Digital Economy*”, **Strategy & Leadership**, S.25(6), ss.28-33.
- OLIVER, Amalaya ve EBERS, Mark (1998), “*Networking Network Studies: An Analysis of Conceptual Configurations in the Study of Inter-organizational Relationships*”, **Organization Studies**, S.19(4), ss.549-594.
- ÖZDEVECİOĞLU, Mahmut (1995), “*Organizasyon Kültürü*”, **Stratejik Yönetim ve Liderlik** (Ed. Mustafa Özel), İz Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, ss.20-127.
- ÖZEN, Şükrü ve ASLAN, Zuhul (2006), “*İçsel ve Dışsal Sosyal Sermaye Yaklaşımları Açısından Türk Toplumunun Sosyal Sermaye Potansiyeli: Ortadoğu Sanayi ve Ticaret Merkezi (OSTİM) Örneği*”, **Akdeniz İİBF Dergisi**, S.12, ss.130-161.
- ÖZKAN CANBOLAT, Ela (2008), “*Örgütsel Ağ Düzeninin Örgütsel Alandaki Çeşitlilik ve Değişime Etkisi: Çankırı Örneği*”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÖZKAN CANBOLAT, Ela ve ÇELİKSOY, Emine (2015), “*Marketing Strategy Choice of Members of a Franchise Network: The Case of Simit Sarayı*”, **International Journal of Economics: Commerce and Management**, S.III(1), ss.1-25.
- PARTANEN, Jukka ve MOLLER, Kristian (2012), “*How to Build a Strategic Network: A Practitioner-Oriented Process Model for the ICT Sector*”, **Industrial Marketing Management**, S.41(3), ss.481-494.
- PFEFFER, Jeffrey ve SALANCIK, Gerald R. (1978), **The External Control of Organizations: A Resource Dependence Perspective**, Harper & Row Publisher, New York (US).
- PILOTTI, Luciano ve POZZANA, Roberto (1990), **Forme Organizzative e Sistemi di Incentivi Dei Contratti di Franchising**, CESCOB Bocconi, EGEA - Milan.
- PODOLNY, Joel M. (2001), “*Networks as the Pipes and Prisms of the Market*”, **American Journal of Sociology**, S.107(1), ss.33-60.
- POLANYI, Karl (1944), **The Great Transformation: the Political and Economic Origins of our Time**, Rinehart & Company Publisher, New York.
- POLANYI, Karl (2001), **The Great Transformation**, Beacon Press, Boston.
- POWELL, Walter W. ve DIMAGGIO, Paul J. (1991), **The New Institutionalism in Organizational Analysis**, University of Chicago Press, Chicago.
- RAO, Hayagreeva, DAVIS, Gerald F. ve WARD, Andrew (2000), “*Embeddedness, Social Identity and Mobility: Why Firms Leave the NASDAQ and Join the New York Stock Exchange*”, **Administrative Science Quarterly**, S.45(2), ss.268-292.
- SARGUT, Selami A., VAROĞLU, Kadir, ÖZEN, Şükrü, OĞUZ, Fuat, SÖZEN, Cenk, YELOĞLU, Okan H. ve SAĞSAN, Mustafa (2007), **Ulusal İş Sistemi ve Örgüt Ağları: Merkez-Çevre İkiliğinin Örgütler Arası İlişkilere Etkisi**, Tübitak 106K174 Nolu Araştırma Projesi, Ankara.
- SCOTT, John (2000), **Social Network Analysis**, Sage Publications, London, 2.Edition.
- SHILS, Edward (2002), “*Merkez ve Çevre*”, **Türkiye Günlüğü** (Çev. Yusuf Ziya Çelikkaya), S.70, ss.86-96.
- SUCHMAN, Mark C. (1995), “*Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches*”, **The Academy of Management Review**, S.20(3), ss.571-610.
- SULLIVAN, Diane M. ve CAMERON, Ford M. (2014), “*How Entrepreneurs Use Networks to Address Changing Resource Requirements During Early Venture Development*”, **Entrepreneurship: Theory and Practice**, S.38(3), ss.551-574.
- THORELLI, Hans B. (1986), “*Networks: Between Markets and Hierarchies*”, **Strategic Management Journal**, S.7(1), ss.37-51.
- TICHY, Noel M., TUSHMAN, Michael L. ve FOMBRUN, Charles (1979), “*Social Network Analysis for Organizations*”, **The Academy of Management Review**, S.4(4), ss.507-519.

- UZZI, Brian (1996), “*The Source and Consequences of Embeddedness for the Economic Performance of Organizations: The Network Effect*”, **American Sociological Review**, S.61(4), ss.674-698.
- UZZI, Brian (1997), “*Social Structure and Competition in Interfirm Networks: The Paradox of Embeddedness*”, **Administrative Science Quarterly**, S.42(1), ss.35-67.
- UZZI, Brian ve LANCHESTER, Ryon (2004), “*Embeddedness and Price Formation in the Corporate Law Market*”, **American Sociological Review**, S.69(3), ss.319-344.
- WALKER, Gordan, KOGUT, Bruce ve SHAN, Weijian (1997), “*Social Capital, Structural Holes and the Formation of an Industry Network*”, **Organization Science**, S.8(2), ss.109-125.
- WHITLEY, Richard (2000), “*The Institutional Structuring of Innovation Strategies: Business Systems, Firm Types and Patterns of Technical Change in Different Market Economies*”, **Organization Studies**, S.21(5), ss.855-886.
- XIE, Xuemei ve GAO, Yanru (2018), “*Strategic Networks and New Product Performance: The Mediating Role of Ambidextrous Innovation*”, **Technology Analysis & Strategic Management**, S.30(7), ss.811-824.
- YELOĞLU, Hakkı O. ve SÖZEN, Cenk H. (2008), “*Örgütsel Ekoloji Kuramı, Yerleşiklik Kavramı ve Kapanma Oranlarına Yönelik Önermeler*”, **16. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı**, 16-18 Mayıs 2008, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayını, İstanbul, ss.243-247.

Post-Modern Dönem Kentsel Toplumsal Hareketlerine İlişkin Bir Literatür İncelemesi

A Literature Review on Post-Modern Era Urban Social Movements

İsmail MARDİNLİ

Doktorant, Harran Üniversitesi, SBE,
Kamu Yönetimi ABD, ismailmardinli63@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5138-7474>

Makale Başvuru Tarihi: 08.06.2021
Makale Kabul Tarihi: 06.11.2021
Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Modernizm,

Post-Modernizm,

Toplumsal
Hareketler,

Kentsel Toplumsal
Hareketler,

Tarihsel süreç içerisinde siyasal, ekonomik, kültürel ve teknolojik alanlarda meydana gelen dönüşümler, her alanda olduğu gibi kentsel toplumsal hareketlerin şekillenmesinde de etkili olmuştur. Bu değişimin yaşanmasında ekonomik, siyasal, kültürel ve ideolojik etkenler olduğu kadar değişen haberleşme ağları da önemli rol oynamıştır. Bireylerin mobil iletişim araçları ve sosyal medya aracılığıyla daha kolay iletişime geçebilmeleri onların sosyal hareketliliğini de artırmıştır. Bunun neticesinde eski sınıf temelli toplumsal hareketlerin yerini küreselleşme ile birlikte post-modern temelli kentsel toplumsal hareketler almıştır. Başka bir deyişle, işçi sınıfı hareketleri ile özdeşleşmiş olan toplumsal hareketler artık çevre, özgürlük ve barış hareketleri gibi evrensel değerler etrafında şekillenmeye başlamıştır. Post-modern dönem ile birlikte bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ışığında toplumsal hareketlerin örgütlenme ve eylem biçimleri değişmiştir. Artık internet ve mobil iletişim araçları aracılığıyla eylemler ulusal sınırları aşarak kolektif bir yapıda çözüm önerileri üretilmesine olanak sağlamıştır.

ABSTRACT

Keywords:

Modernism,

Post-Modernism,

Social Movements,

Urban Social
Movements,

The transformations in the political, economic, cultural and technological fields in the historical process have been effective in shaping the urban social movements as in every field. Changing communication networks as well as economic, political, cultural and ideological factors played an important role in this change. The fact that individuals can communicate more easily through mobile communication tools and social media has also increased their social mobility. As a result, old class-based social movements have been replaced by post-modern-based urban social movements with globalization. In other words, social movements that have been identified with working class movements have now begun to take shape around universal values such as the environment, freedom and peace movements. With the post-modern period, in the light of the developments in information communication technologies, the organization and action forms of social movements have changed. Now, actions through the internet and mobile communication tools have allowed to produce solutions in a collective structure by crossing national borders.

1. GİRİŞ

Batı Avrupa’da bilimsel, siyasal ve ekonomik devrimler sonrası ortaya çıkıp gelişim gösteren modernizm, toplumları kurumsal ve kültürel bir değişime sürüklemiştir. Modernizm, etkileri dünya çapında olan yeni bir yaşam tarzı ve örgütlenme biçimi ortaya çıkarmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan toplumsal sorunlar ve modernizmin ilkelerinin artık işlevselliğini kaybetmesi aydınları yeni arayışlara sevk etmiştir. Bunun sonucunda da modernizmin nesnel bilgi tekeline ve çoğunluk anlayışına karşı çoğulculuğu ve özgürleşmeyi savunan postmodernizm ortaya çıkmıştır.

Dünya içinde bulunduğu zamanın koşullarına bağlı olarak ekonomik, siyasal ve sosyal açıdan sürekli dönüşümler geçirmektedir. Bu dönüşüm ise genel olarak çatışmayı da beraberinde getirmektedir. Çatışma toplumsal yaşamda değişim açısından her zaman itici güç olmuştur. Bu bağlamda toplumsal hareketler, yönetici sınıfa karşı değişim veya değişim karşıtı taleplerini dile getirmek isteyenlerin kentsel mekânda oluşturdukları kolektif bir davranış biçimidir.

Toplumsal hareketler ilk olarak sınıf mücadeleleri olarak açıklanmıştır. Özellikle de işçi sınıfı hareketleriyle özdeş hale gelmiştir. Ancak 1960’lı yıllardan itibaren toplumsal hareketlerde farklılaşma başlamıştır. İşçi sınıfı hareketleriyle özdeş olan toplumsal hareketler de artık çevre, özgürlük ve barış hareketleri gibi evrensel değerler etrafında şekillenmeye başlamıştır. Postmodern dönem ile birlikte bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ışığında toplumsal hareketlerin örgütlenme ve eylem biçimleri değişmiştir. Artık internet ve mobil iletişim araçları aracılığıyla eylemler ulusal sınırları aşarak kolektif bir yapıda çözüm önerileri üretilmesine olanak sağlamıştır.

Bu çalışmada, postmodern kentsel toplumsal hareketler bağlamında öncelikli olarak modernizm ve postmodernizm kavramları açıklanacaktır. Daha sonra toplumsal hareketler kavramının ne olduğu ve geçirdiği dönüşüm ele alınacaktır. Sonrasında ise kent hakkı temelli kentsel toplumsal hareketler açıklanarak postmodern kentsel toplumsal hareketler açıklanmaya çalışılacaktır.

2. MODERNİZM

Modernleşme kavramı farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Genel olarak geleneksel tarımsal üretimin yapıldığı, el sanatlarına dayalı küçük çaplı durağan yapıdan sanayileşmiş, kentleşmiş, okuryazarlığın yüksek olduğu, ulaşım ve kitle iletişim araçlarının geliştiği dinamik bir yapıya geçiş olarak tanımlamak mümkündür. Dolayısıyla modernizmde hâkim olan anlayış tarıma dayalı geleneksel toplum yapısından sanayileşmiş bir toplum yapısına geçiştir (Aslan ve Yılmaz, 2001:94).

Modernizm, gelenekselliğe karşı çıkan ve hayatın her alanında tanrı yerine bireyi merkeze alan bir yaklaşımı ifade etmektedir. Batı Avrupa’da ortaya çıkan bir yaklaşım olan modernizm, Batı dışındaki toplumlar tarafından gelişmenin ve kalkınmanın formülü olarak kabul edilmektedir. Bu anlayış ise modernleşme olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda modernlik ve modernleşme kavramları aynı kökten türeyen kavramlar olsalar da anlam olarak farklı şeyleri ifade etmektedirler. Modernliğin Batı Avrupa’da filizlenmesi ve kapitalist üretim anlayışının Batı’da egemen olması modernliği Batı’ya özgü kılan etkenlerdir (Giddens, 2004:174).

Moderniteye geçişte “*Bilimsel devrim (Aydınlanma Hareketi)*”, “*Siyasal devrim (Fransız İhtilalı)*” ve “*Ekonomik devrim (Sanayi Devrimi)*” olmak üzere üç devir etkili olmuştur (Jeanniere, 1994:16). Aydınlanma, totaliterliğe, kastçı feodal toplum yapısına ve dinin her alandan baskın olması anlayışına karşı yeni ortaya çıkmış olan burjuvazinin önderliğindeki özgürleşim hareketini ifade etmektedir. Aydınlanma çağı, akıl ve düşüncenin bireyin en etkili silahı olduğu, dini düşünceye dayalı geleneksel toplum yapısının ortadan kaldırılmasını ifade eder (Çiğdem, 1997:21).

Modernizmin en önemli özelliklerinden biri insan aklına verdiği aşırı önemdir. Bu ise Aydınlanma hareketinin getirmiş olduğu bir durumdur. Başka bir deyişle modernizmin ana uğrakları Aydınlanma hareketinin de ön tarihini oluşturmaktadır (Çiğdem, 2003:13). Modernizm radikal bir değişimin ardından ortaya çıkan durumu nitelendirir ve insana olduğu kadar çevresine de uygulanır. Jeanniere’nin de belirttiği üzere “*modern dünya, tarımsal dünyanın yerine geçti, kendisini önceleyenlerle bağdaştırılamaz yeni bir dünya görüşü belirdi*” (Jeanniere, 1994:16). Başka bir deyişle modernizm, önce insanı sonrasında da insanın dünyasını etkilemiştir.

Harvey (1997:21)’e göre modernizm, pozitivist, rasyonalist eğilimli ve merkezinde teknolojinin yer aldığı bir anlayış olarak algılanmış ve toplumsal düzenin rasyonel biçimde planlandığı ve bilgi ve üretin standartlaştığı bir

yapıdır. Modernizm, dinin, felsefenin, ekonominin, siyasetin ve hukukun eleştirilmesiyle başlamıştır. Dolayısıyla modernizmin ayırıcı özelliği ve ortaya çıkışının temeli eleştiridir. Çünkü modern çağı oluşturan her şey eleştirel düşüncenin birer ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Modernizmin temel kavramları olan demokrasi, devrim, özgürlük ve ilerleme gibi düşünceler eleştiri sayesinde kabul edilmiştir (Paz, 1994:89).

Modernizmin savunucuları olan Durkheim, Simmel ve Parsons gibi sosyologlar modernizmi uzlaşma, farklılaşma, bireyselleşme, sözleşmeye dayalı ilişkiler ve bilimsel bilgi ve teknolojinin hâkim olduğu bir yaşam şekli olarak belirtmişlerdir. Sanayileşme, kentleşme, kapitalizm, bürokrasi, uzmanlaşma ve ulus devlet gibi parametreler modernliğin temeli olarak kabul edilmiştir. Modernlik, gelenekselliğin normalleştirici unsurlarına karşı bir başkaldırıdır. Çünkü modernlik, normatif olan her şeye isyan fikriyle başlamıştır (Aslan ve Yılmaz, 2001:98).

3. POSTMODERNİZM

Postmodernizm, 1950'lerden itibaren gelişim gösterse de kavramın mimari ve sanat gibi alanları kapsayarak yaygın bir hale gelmesi 1970'leri bulmuştur. Postmodernizmi açıklamaya yönelik farklı yaklaşımlar olsa da genel olarak postmodernizmin modernizme tepki olarak ortaya çıktığı ve gelişim gösterdiği görüşü hâkimdir (Önder ve Akıncı, 2011:60). Şaylan, postmodernizm kavramının estetik anlayış, toplum düzeni ve bilim felsefesine kadar uzanan geniş bir alanı kapsamasından dolayı tanımlanmasının güç olduğunu ifade etmiştir (Şaylan, 1996:6).

Postmodernizmin, modernizmden ayrılan bir düşünce olduğunu savunular olduğu gibi modernizmin kendi içindeki bir eleştiri olduğunu savunanlar da bulunmaktadır (Huysen, 1994:108). Bu konuda Habermas, modernliğin tamamlanmamış bir proje olduğunu ve postmodernizmin içinde yer alan unsurların modernizmin içinde zaten var olduğunu ifade etmiştir. Ancak şu bir gerçektir ki ister yeniden bir yapılanma süreci olarak kabul edilip kapitalizmin gelişimine bağlansın, ister hiçbir makro değişken ile ilişkilendirilmeden köklü bir değişim olduğu belirtilsin, kabul edilmesi gereken şey son 25-30 yıl içinde yaşanan büyük çaplı dönüşüm ve bunu ifade eden "postmodern" durumdur (Habermas, 1996'dan akt.: Aslan ve Yılmaz, 2001:98-99).

Modernizmin en önemli özelliği olan akla dayalı düşünme tarzıyla insanlığın özgür olacağı ve daha iyi noktalara erişeceği. Ancak bu iyimser vadin insanlığın yaşamış olduğu savaşları, açlığı ve baskıları sona erdirememesi modernizmin temeli olan akıl ve bilim anlayışının yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Örneğin postmodernliğin savunucusu olan Frankfurt Okulu, modernliğin akıl anlayışının insanlığa vaat ettiği özgürlük yerine yeni bir baskı aracı olarak ortaya çıktığını belirtmiştir (Akıncı, 2005:71). Genel olarak postmodernizmin ortaya çıkışına etki eden nedenleri şu şekilde belirtmek mümkündür (Aslan ve Yılmaz, 2001:101);

- Modern bilime eleştirellikten uzak bir şekilde güvenilmesi ve nesnel bilgi şişmesine tepki verilmesi.
- İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı'da bilgi üretimi konusunda yaşana derin kriz ve aydınlanma düşünürlerinin çerçevesini çizdiği modern paradigmanın büyük bir sarsıntı geçirmesi.
- Toplumsal, kültürel, ekonomik ve ideolojik tarih içinde modernizmin ilkelerinin artık işlevselliğini kaybetmesi.

Postmodern bilgi, modern süreçte ortaya çıkan ve gelişen bilgi tekeline karşı bir özgürleşim çabasını ifade etmektedir. Postmodernizm, parçalanmayı savunur. Postmodernizm anlayışında toplumsal, bilimsel ve estetik gibi alanların hepsinde bütünleşme reddedilir (Rotry, 1994:169). Postmodernizm kendi içinde de bütünlük göstermeyen bir söyleme sahip olmakla birlikte bilimin temelini başka bir deyişle epistemolojiyi radikal bir şekilde eleştiren bir yaklaşımdır (Şaylan, 1996:17).

Postmodernizm, kültürel söylemin yeniden tanımlanmasında heterojenliği ve farklılığı özgürleştirici unsurlar olarak ön plana çıkarmaktadır (Harvey, 1997:21). Postmodernizm, bir sorunun tek bir doğru cevabı bulunduğunu kabul etmemekte, aksine birden fazla doğru cevap olabileceğini veya hiç doğru cevabı olamayacağını savunmaktadır (Şaylan, 1996:19). Tüm bu açıklamalar ışığında postmodernizmi, modernizmin ilkelerinin yerine tam anlamıyla yeni bir değerler sistemini koyamadığı bir geçiş döneminin zirvesi olarak da kabul etmek mümkündür.

4. TOPLUMSAL HAREKETLER

Toplumsal hareketler kavramı ilk kez 19. yy.'ın başlarında Batı Avrupa'da kullanılmaya başlamıştır. İlk sistemli toplumsal hareketler ise sınıf savaşları ile açıklanmıştır. Özellikle 19. yy.'ın sonuna doğru Batı Avrupa'da toplumsal hareketler, işçi sınıfı hareketleriyle özdeş hale gelmiştir (Bozkurt ve Bayansar, 2016:278). Toplumsal hareket kavramı ilk kez Lorenz Von Stein tarafından siyasal mücadele anlamında kullanılmıştır. Toplumsal hareket kavramı başlangıcında işçi sınıfının öz bilinciyle birlikte iktidarı ele alacağı ve süreklilik gösteren birleştirici bir süreç olarak kabul edilmiştir. Yine bu dönemde Marx ve Engels gibi düşünürler de Komünist Manifesto'da toplumsal hareketi bu anlamıyla benimsemişlerdir. 19. yy.'ın sonlarından itibaren ise toplumsal hareketler, örgütlü proleterlerin yanı sıra çiftçileri, kadınları ve hak talebinde bulunan diğer kesimleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Yaylacı, 2011:36).

Toplumsal hareketler kavramı, öncelikle sosyal hareketler sosyolojisi olarak akademik literatürde yer almaya başlamıştır. Bu anlamda toplumsal hareket konusundaki ilk çalışmalar işçi hareketi kapsamında sosyalist düşünürler tarafından yapılmıştır. Başka bir deyişle toplumsal hareketler işçi sınıfının amaçladığı devrimi gerçekleştirmede bir araç olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla bu çerçeveden bakıldığında toplumsal hareketlerin temelinde toplumu dönüştürme ve mevcut egemen değerle alternatif oluşturma isteği vardır (Lelandais, 2009:63).

Toplumsal hareketin temelini kolektif eylemler oluşturmaktadır. Bu eylemler şiddet ve aşırılık içermektedir. Aynı zamanda belirli bir donanım ve güce sahip yöntemlere karşı sıradan insanların sahip olduğu tek başkaldırı yoludur. Kolektif eylemler birçok şekilde ortaya çıkabilmektedir. Kısa süreli veya sürekli, kurumsallaşmış veya amatör bir şekilde olabilir. Burada önemli olan liderdir. Çünkü lider, kolektif harekete yön veren, ortak amacı eylemcilere anlatan ve problemi tüm çevreye duyuran önemli bir faktördür (Bozkurt ve Bayansar, 2016:280).

Toplumsal hareketler içinde bulunduğu çevrenin sosyal, ekonomik ve politik koşullarından etkilenen bir gelişim sürecine sahiptir. Bu bağlamda devletin yapısı, egemen olan kültürler ve sivil toplum gibi unsurlar toplumsal hareketi etkilerken, toplumsal hareket de devleti, sivil toplumu ve kültürleri biçimlendirmektedir. Çünkü toplumsal hareketler zaman, mekân ve üyelik açısından sınırlandırılmış ve önceden belirlenmiş değildirler. Toplumsal hareketleri, değişen örgüt kümeleri, ağlar, topluluklar ve aktivist bireyler oluşturmaktadır (Yaylacı, 2011:45). Marshall (1999:742-743)'e göre toplumsal hareketin bir kimliğe bürünebilmesi için belirli bazı ön şartlara ihtiyaç duyulur. Bunları ise şu şekilde belirtmiştir;

- Yapısal uygunluk
- Yapısal gerginlik
- Genelleşmiş bir inancın büyüüp yayılması
- Hızlandırıcı faktörler
- Katılımcıların eyleme seferber edilmesi
- Toplumsal denetim işleminin kendisi

Genel olarak yapılan açıklamalar ışığında toplumsal hareketleri ele aldığımızda kavramın belirli eksenler etrafında şekillendiği görülmektedir. Bunlar; kolektif davranış, değişim yönelimli hedefler, belirli bir düzeyde örgütlenme ve geçici bir sürekliliktir.

5. YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER

Yeni toplumsal hareketler (YTH) kavramı 1968 Hareketi ile ortaya çıkan süreci ifade etmektedir. YTH'nin gelişim süreçleri, biçimleri, sonuçları bazen benzerlik gösterse de etkileri genellikle farklı olduğu için ortak bir tanımlama yapmak zordur. Örneğin Tilly, 1968 ve sonrası hareketler bağlamında YTH'yi halk egemenliğini kabul eden, demokratikleşme istekleri ile aynı doğrultuda ilerleyen, zamanla evrime uğrayıp kurumsallaşan ve farklı istekleri tek bir çatı altında toplayan deneyimler olarak ifade etmiştir (Tilly, 2008'den akt.: Güler, 2013:337).

Harvey (1993:86)'ya göre ise YTH insanın özgürleştirilmesinin aktörleri olan işçi sınıfına bir alternatif olarak çıkmıştır. Ayrıca siyasal bilinç üzerinde önemli etkiler yaratan ancak zamanla kapitalist sistemin belirlediği

alanlara giren ve böylelikle de birleştirici olmaktan ziyade ayrıştırıcı olma özelliğine bürünmüş örgütlenmeler olarak değerlendirilmiştir.

YTH anlayışı, kapitalist toplumdaki burjuvazi ve proletaryanın mücadelesine dayanan çözümlemeyi kabul etmemektedir. YTH kuramcılarının göre toplum değişikliğe uğramıştır ve Marks'ın belirlemiş olduğu modele artık uygun değildir. Çünkü Marks'ın devrimci bir rol yüklediği proletarya artık etkinliğini kaybetmiştir. İşçi hareketi, çoğalan ve güçlenen işçi partileri sayesinde toplumun bir parçası haline gelmiştir. Touraine'in de ifade ettiği gibi toplum post endüstriyel olmaya doğru yönelmiştir (Yaylacı, 2011:64).

YTH kavramı 1970'lerin ortalarından itibaren gelişmekte olan barış hareketleri, feminist hareketler, çevre hareketleri ve yerel özerklik hareketlerini açıklamaya çalışan kuramcılar tarafından geniş kabul görmüştür. Ancak hareketlerde gerçek anlamda yeni olanın ne olduğu ve bu yenilin siyasal etkileri tam olarak açıklığa kavuşturulmamıştır. Dolayısıyla bir olgunun yeni oluşu kendi özgün yapılanmasının benzer ve eski olarak tanımlanan olgudan ayrıştığı noktada belirginleşecektir (Şentürk, 2006:32).

YTH'nin katılımcıları eylemci kadınlar, çevreciler, barış eylemcileri ve ırksal, dinsel ve etnik gruplardır. Genel olarak YTH, toplumun tüm kesiminin ortak katılımıyla oluşmaktadır. Bundan dolayı YTH, bürokratik yapılardan uzak durarak temel hedefleri olan kamuoyunu etkilemeyi amaçlamaktadırlar (Lelandais, 2009:68). YTH, toplumun kendi içinden çıkan ve toplumun sorunları etrafında bir araya gelen oluşumları ifade eder. Amaçları, iktidarı ve kamuoyunu etkileyip kolektif aklı geliştirerek toplumsal yaşamı iyileştirmektir. Başka bir deyişle yapılan hareketlerle elde etmek istedikleri şey yalnızca yasal haklar değildir. Bununla birlikte toplumsal bilinci ve farkındalığı oluşturarak bunu gündelik yaşama yansıtmaktır. Kısacası bir kamuoyu oluşturma mücadelesidir. Kitle iletişim araçları ve sokaklar bu mücadelenin en önemli unsurlarındandır (Çaycı, 2015:36).

YTH'yi eskisinden ayıran birçok özellik bulunmaktadır. Bunlar: ekonomik boyutundan ziyade kimliğe dayalı olması, kültürel eşitsizliği kendine temel alması, ulus üstü hareketler olması, kısa sürede gerçekleşmesi, herhangi bir din, ırk, sınıf ve ideolojinin çıkarına hizmet etmemesi ve varlıklı ve eğitilmiş aktörlere sahip olmasıdır. Bu farklılığın temelinde ise moderniteden postmoderniteye ve sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma geçiş yer almaktadır (Şentürk, 2006:32). Ayrıca YTH, orta sınıf niteliği, küreselleşme karşıtlığı, kitlesel şiddeti reddetmesi, alternatif medya araçlarını kullanma ve kent odaklılık bağlamında da eski hareketlerden ayrılmaktadır. (Güler, 2013:338). YTH'nin aktörleri belirli siyasal veya sosyo-ekonomik sınıflara dayanmazlar. Onlar daha çok katıldıkları hareketin konusu çerçevesinde, toplumsal cinsiyet, yaş, mekân vb. değişkenlere göre kendilerini kodlarlar. Tema açısından ise YTH, kimlik politikalarına odaklanmaktadır. Ekonomik alandan çok kültürel alanda ortaya çıkan kimliklere odaklanılır. Değerler açısından ise, kendi kendine yetme, kimlik, özerklik, etki altına girmeye, kontrole, bürokratikleşmeye ve düzenlemeye karşı muhalefet etme gibi değerler ön planda çıkmaktadır (Yaylacı, 2012:69-70).

6. KENTSEL TOPLUMSAL HAREKETLER

Kentsel toplumsal hareketler temelinde "*kent hakkı*" bulunan bir harekettir. Kent hakkı, 1968 yılında ilk kez Henri Lefebvre tarafından kullanılmıştır. Lefebvre'ye göre bu hak hem bir haykırış hem de bir taleptir. Haykırış, şehirde gündelik hayatın içine girdiği derin krizin ortaya çıkarmış olduğu acıya verilen tepkiyi nitelendirmektedir. Talep ise, bu krizle korkusuzca yüzleşerek bu denli yabancılaşmış olmayan, daha anlamlı ve keyifli bir kent yaşamı yaratmaktır (Harvey, 2013:30). Lefebvre, kent hakkını kentin sosyal, ekonomik, politik ilişkilerinin yeniden yapılandırılması olarak ifade etmiştir. Kent hakkı karar verme yetkisini devletten uzaklaştırıp kentsel mekânın bir ürünü olacak şekilde tekrardan düzenlemektir. Başla bir deyişle kent hakkı, kentle ilgili karar sürecinde kontrolün tamamıyla devletten ve sermayeden alınarak kent sakinlerine kaydırılmasını ve kentsel mekânın üretiminin temelini oluşturan güç ilişkilerin yeniden yapılandırılmasını ifade eder (Güler, 2011:52).

Harvey ise kent hakkını kentin barındırdığı kaynaklara bireysel veya kolektif erişim hakkından çok daha öte bir şey olduğunu belirtmiştir. Kenti gönlümüze göre değiştirme ve yeniden icat etme hakkıdır. Ona göre kent hakkı, bireysel değil, kolektif bir haktır. Çünkü kenti yeniden icat etmek kaçınılmaz olarak kentleşme süreçleri üzerinde kolektif bir gücün uygulanmasına bağlıdır (Harvey, 2013:44). Dolayısıyla Harvey'in belirttiği anlamıyla kent hakkı, kentleşme süreçleri üzerinde kentin nasıl şekilleneceği üzerinde belirleyici bir güç talep etmek olmaktadır.

Kent hakkı, günümüzde çoğu kez kenti kendi istek ve arzuları doğrultusunda şekillendirme gücüne sahip, küçük bir siyasi ve iktisadi elitin eline geçmiştir. Dolayısıyla kent hakkı mücadelesi başkalarının ürettiği ortak kent

yaşamını sömüren bu elitlerin iktidarını hedef almaktadır. Başka bir deyişle kentsel toplumsal hareketler bu mücadelenin temelinden cereyan etmiştir.

Kentsel toplumsal hareketleri açıklayan isimlerin başında gelen Castells, Lefebvre ve Harvey gibi kent bilimciler göre kentlerde kapitalizm giderek hâkim olmaya başlamıştır. Bu ise kentlerin metalaşmasına neden olmuş ve kentleri sermaye birikim süreçlerinin ve eşitsizliklerin yaşandığı mekânlar haline getirmiştir (Güllüpmar, 2012:2).

Castells, kapitalist güç odaklarının kentsel dönüşüm projeleri üzerindeki etkilerini ve bu süreçte ortaya çıkan kentsel toplumsal hareketleri incelemiştir. Kentleri, toplumsal çıkar ve değerler çatışmasının bir sonucu olarak görmektedir. Castells'e göre kentsel toplumsal hareketler, devlet ve diğer politik güçlerin kentsel toplumsal yaşamı yeni baştan düzenlemek amacıyla girmiş oldukları rekabet sonucunda yükselişe geçmiştir (Yaylacı, 2011:72). Castells, kentsel toplumsal hareketleri egemen sınıfın çıkarlarına karşı kenti, kendi istekleri doğrultusunda dönüştürmek isteyenlerin yapmış olduğu kolektif ve bilinçli eylem olarak tanımlamaktadır. Castells ayrıca kent yapısını dönüştüren, farklı sınıfları harekete geçiren ve özyönetim gibi amaçları olan hareketleri de kentsel toplumsal hareketler olarak tanımlamıştır (Castells, 1983:304-305).

Castells kentsel hareketlerin kentleri ve toplumları nasıl dönüştürdüğünün incelenmesine vurgu yapar. Kentsel toplumsal hareketlerin bu dönüşümü gerçekleştirmesindeki temel etkenin küresel ve yerel arasındaki bağ olduğunu vurgular. Çünkü ona göre kentsel toplumsal hareketler ekolojist düşünür ve eylemcilerin de vurguladığı gibi, yerelin sınırlarını ancak kentsel yaşamın kültürel dönüşümü sayesinde aşabilirler (Castells, 2002:396). Kentler tarih boyunca hiçbir zaman çatışma ve şiddetten uzak, uyum ve huzur içerisinde yaşanan yerler olamamıştır. Bu bağlamda Harvey'e göre kentsel toplumsal hareketlere ilişkin en önemli ve ilginç soru, sonuçlarının yıkıcı mı yoksa yaratıcı mı olacağıdır. Genel olarak her ikisi de birlikte gerçekleşmektedir. Çünkü kentler, yaratıcı yıkımın tarihsel mekânlarıdır (Harvey, 2003:939).

Harvey'e (2013) göre kentleşme artı sermayenin hem üretilmesinde hem de tüketilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu süreçte kent sakinlerinin her türlü kent hakkından mahrum bırakılmaları dönem dönem başkaldırıları, başka bir deyişle kentsel toplumsal hareketlere neden olmaktadır. Harvey, kentsel toplumsal hareketlerin hem yaratıcı hem de yıkıcı etkileri olduğunu belirtmiştir. Ona göre kentsel toplumsal hareketler, mülksüzleştirme yoluyla sermaye birikimi yapılması, rant elde edilmesi ve kentte yaşayanların büyük kısmının gündelik hayatından hoşnut olmaması gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu tür sorunlar etrafından şekillenen kentsel toplumsal hareketler, esas itibarıyla haklar, yurttaşlık ve toplumsal yeniden üretim açısından ifade edildiği durumlarda bile her zaman siyasi bir içeriğe sahip olmuştur (Harvey, 2013:187).

Lefebvre kentsel toplumsal hareketleri, gündelik hayatın kapitalist izlerini silmek ve kent yönetiminde söz sahibi olabilme mücadelesi olarak tanımlamıştır. Lefebvre kent sorunlarını emek gücünün yeniden üretilmesi süreci ile ilişkilendirmiştir. Ona göre kentsel sorunlar, ekonomik gelişme, ekolojik yıkım ve toplumsal eşitsizlik gibi nedenlerden dolayı her zaman gelişme ile neticelenmez. Bu çerçevede Lefebvre, kentsel toplumsal hareketleri, farklı toplumsal grupların farklı amaçları doğrultusunda harekete geçmesi şeklinde açıklamıştır. Bu grupların ise resmi bir parti disiplini dışında, yerel çevrenin korunması ve kentsel kamusal hizmetlerin yerine getirilmesi ile ilgili olarak bir araya geldiklerini belirtmiştir (Sezer, 2015:49-50).

Kentsel toplumsal hareketleri küreselleşmenin sebep olduğu ekonomik, sosyal ve politik dönüşümlerden ve bunların insanların yaşamına yansıyan etkilerinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Küreselleşme kentsel toplumsal hareketlerin yükselişi ile de paralellik göstermektedir. Çünkü bu hareketler artık kentlerin isimleriyle özdeşleşmiş haldedir. Bu bağlamda kentsel toplumsal hareketleri doğrudan küreselleşmeyi hedef alan bir özgürlük hareketi olarak nitelendirmek doğru değildir. Bu daha çok küreselleşmenin güçlendirdiği kapitalist veya ırkçı her türlü iktidar ilişkisine karşı verilmiş olan bir mücadeledir. Ayrıca, kentsel toplumsal hareketler ortak amaç doğrultusunda bir araya gelme kapasitesine rağmen esasen çok aktörlü ve farklı gruplardan oluşan çoğul bir harekettir (Koehler ve Wissen, 2003:942).

7. POSTMODERN KENTSEL TOPLUMSAL HAREKETLER

21. yy. itibarıyla postmodern ideolojik çatışmalar çeşitli şekillere ortaya çıkmaktadır. Modern dönemin makro düzeydeki ikili çatışmaları, postmodern dönemde yerini mikro düzeydeki çoklu çatışmalara bırakmıştır. Yaşanılan olayları modern dönemin anlayışıyla açıklamaya çalışmak çoğu zaman yetersiz kalmış ve yeni kavramlara ihtiyaç duyulmuştur (Yanık ve Öztürk, 2014:56).

Sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma (post-endüstriyel toplum) geçişle birlikte toplumun almış olduğu biçim ve dinamikler, örgütlenmenin nedenlerini ve amaçlarını yeniden yapılandırmıştır. Değişen yapılanma ile birlikte ekonomide maddi üretimin yerini bilgi ve hizmet üretimi almıştır. Emek ve işgücü gerektiren yapıdan bilgi ve uzmanlığın egemen olduğu bir yapılanmaya geçilmiştir (Çaycı, 2015:31). Sanayi toplumunda üretilen malın çokluğu temel ölçüt iken, post-modern toplumda bilginin işlenmesiyle üretilen enformasyonun niteliği belirleyici olmaktadır. Böylelikle sanayi toplumunda burjuvazi ve proletarya arasında gerçekleşen mücadele, postmodern toplumda bireyler, organize birimler ve profesyoneller arasında gerçekleşmektedir (Baran, 1992:58-59).

Neoliberal yeniden yapılanmaların bir sonucu olarak kentsel toplumsal hareketler dramatik bir biçimde değişime uğramıştır. Dağıtımcı politikaların yerini yarışmacı bir anlayış almıştır. Kentsel ayrışma daha da güçlenirken, mekânsal ve sosyal eşitsizlikler artmıştır. Bu durum kentteki yoksulların kentsel hizmetlerden faydalanma olanaklarını oldukça azaltmıştır. Bu bağlamda bu dönemin kentsel toplumsal hareketleri incelendiğinde neoliberal kentsel politikalara karşı hareketlerle, ulusötesi küreselleşme karşıtı hareketlerin birbirlerine eklemeli olduğu görülmektedir (Eliçin, 2011:155).

Postmodern toplumsal hareketlerde daha önceki toplumsal hareketlerden farklı olarak digitografi (suretin manipülasyonu) durumuyla karşılaşmıştır (Yanık ve Öztürk, 2014:46). Sanal platformlar günümüzde demokratik eylemler ve kentsel hareketler için önemli işlevler görmektedir. Bu bağlamda büyük önem taşıyan unsurlardan biri de direnişin teknoloji politikasıdır. İnternet teknolojisi bu alanda ön plana çıkmaktadır. Bu sayede mücadelelerin alanı genişlemektedir. Küresel şirketlere ve hükümetlere karşı birçok kampanya bu sayede hayata geçirilmektedir (Ritzer, 2011:501).

Bilgi iletişim alanında yaşanan gelişmeler mücadelelerin kaynağını da buraya taşımıştır. Postmodern kentsel toplumsal hareketler yönetim ve demokrasi bağlamında ön plana çıkmıştır. Bu hareketler kültürel alanda elde ettikleri kazanımlar sayesinde demokrasinin işlevliliğini artırmayı isterler. Bu bağlamda Touraine, programlı toplum diye yeni bir toplum şekline vurgu yapmıştır. Bunu sanayi sonrası toplum anlamında kullanmıştır. Ona göre bu toplum düzeninde kentsel toplumsal hareketler özne konumundadır (Touraine, 2002:267-269). Melucci de Touraine gibi kentsel toplumsal hareketlerin politik alanda kültürel alana kaydığını belirtmiştir. Melucci, “hareket ağları” kavramını kullanmıştır. Bunu kültür ve kolektif kimliği paylaşan bireylerin ağı olarak nitelendirmektedir (Sezer, 2015:53-54). Dolayısıyla kentsel toplumsal hareketlerin postmodern temelde yaşanmaya başlamasının asıl nedeni, sanayi toplumundan postmodern topluma geçiş ile birlikte ortaya çıkan ekonomik, kültürel ve sosyal farklılıkların neden olduğu yeni sorunlara karşı eskiye kıyasla farklılaşan örgütlenme ve eylem biçimleridir. Postmodern kentsel hareketlerde amaç iktidarı ve kamuoyunu etkileyerek yeni haklar elde edip toplumsal yaşamı geliştirmektir. Örneğin, ırkçılık karşıtı bir hareket ile sadece yasal güvence kazanılması istenilmemektedir. Aynı zamanda toplumsal bir bilinç oluşturulması arzulanmaktadır. Başka bir deyişle bir kamuoyu oluşturma mücadelesi verilmektedir. Bu mücadeleye sokaklar ve kitle iletişim araçları ortaklık etmektedir (Çaycı, 2015:33-36).

Postmodern hareketlerin içeriği digitografik ve “ağ”a dayalıdır. Digitografi, dijital suretin manipülasyonudur. Dijital ortamda yazmak, yazan kişiye kolaylık sunmaktadır. Çünkü dijital ortamda yazı bir rahatlamaya, yazmak ise bir harekete dönüşmektedir. Dijital uzam dijital enformasyonu içermektedir. Bu ise aynı zamanda dijital bir hareket olmaktadır. Toplumsal hareketin günümüzde kazandığı anlamda da budur. Dolayısıyla günümüzde yaşanan kentsel hareketlerin arka planında dijital medya önemli yer tutmaktadır (Yanık ve Öztürk, 2014:59).

Postmodern kentsel toplumsal hareketler “ağ”a dayalıdır. Bu bağlamda internet teknolojisi sayesinde insanlar dünyanın herhangi bir yerinden rahatlıkla birbirleriyle iletişime geçebilmektedir. Castells’e göre iletişimin ağlar aracılığıyla bu denli hızlı olması toplumsal hareketleri dönüştürmüştür. Çünkü insanlar bu şekilde kolayca haberleşerek hem sosyal ortamda hem de gerçek alanlarda bir araya gelerek kolektif hareket gösterebilmektedirler. Bu bağlamda 21. yy. da örgütlenen kentsel toplumsal hareketler özgürlük, demokrasi ve daha rahat bir yaşam için ekonomi ağırlıklı konularda gerçekleşmektedir. Örneğin, Turuncu Devrim (Ukrayna), Öfkeli Hareketi (İspanya), Occupy Wall Street (ABD) ve Gezi Parkı Eylemleri (Türkiye) gibi hareketler postmodern dönemde gerçekleşen, dolayısıyla da internet çağında ortaya çıkmış olan hareketlerdir. Bu kentsel toplumsal hareketler kent uzamının yanında bilgi iletişim teknolojilerini de ikinci uzam olarak kullanmışlardır (Çaycı, 2014:39-40). Postmodern temelli kentsel toplumsal hareketleri “İşgal Et Hareketi” üzerinden ayırt edici özelliklerle açıklamak konunun anlaşılması açısından fayda sağlayacaktır.

İşgal Et Hareketi, 2011’de internet üzerinden yürütülen faaliyetlerle başlamış ve sosyal medya üzerinden “*Biz %99’uz*” sloganı ile geniş alanlara yayılmıştır. İşgal Et Hareketi ile ABD halkı kendilerini neden %99 olarak tanımladıklarını ve %1’lik kısma neden tepki gösterdiklerini Dünya’ya duyurmuşlardır (Güler, 2013:350). İşgal

Et Hareketi, örgütlenme ve söylem açısından değerlendirildiğinde ilk ayırt edici özelliğini neo-liberal ekonomi politikalarına ve küreselleşmeye karşı yapılmış bir hareket olarak ön plana çıkması oluşturmaktadır. Başlangıçta bu yönde gelişen hareket, zamanla farklı alanlara da yayılmış ve sermayenin küreselleşmesi karşısında kentsel toplumsal hareketlerin geldiği noktayı simgeler olmuştur (Yıldırım, 2012:237).

İşgal Et Hareketi'nin orta sınıf temelli olması ve liderliği reddetmesi diğer bir ayırt edici özelliğini oluşturmaktadır. Çünkü hareketin amacı bir lider yaratmak değildir. Amaçları yurttaşlar üzerinde etkili olarak finansal sistemin işleyişini siyasal alan dışına çıkarılmasını sağlamaktır. Böylelikle de demokrasiyi geliştirmektir (Güler, 2013:353).

Hareketin diğer bir ayırt edici özelliği alternatif medya araçlarının yoğun bir şekilde kullanılmasıdır. Alternatif medya araçlarının bu hareketteki kullanımı diğer benzer hareketlerden farklı olarak başka bir deyişle siber eylemler şeklinde değil sosyal medya üzerinden örgütlenilmesi ve haberleşilmesi şeklinde olmuştur. Sosyal medya üzerinden yapılan paylaşımlar, eylemler fiili olarak son bulmuş olsa da devam etmiştir ve bu da hareketin sanal ortamda dahi olsa kurumsallaşmasına imkân sağlamıştır (Gaby ve Caren, 2012:369-370).

İşgal Et Hareketi'nin diğer bir ayırt edici özelliği ve postmodern temelli kentsel hareketler bağlamında belki de en önemli olanı harekete katılanların ekonomik, sosyal ve siyasal alanda kendileri hakkında karar alan kesimlere karşı göstermiş oldukları tepkidir. Başka bir deyişle temsil edilememe sorununa karşı bir başkaldırıdır. Bu bağlamda işsizler, öğrenciler, finans siteminden mağdur olanlar ve toplumsal yaşamın farklı alanlarında ayrımcılığa maruz kalanlar gibi kesimler bu hareket ile kendilerini temsil edebilecekleri bir alana kavuşmuşlardır (Yıldırım, 2013:153). Bu bağlamda postmodern temelli kentsel toplumsal hareketler, sahip oldukları temalar, örgütlenme ve eylem biçimleri, katılımcılarının hetorejen yapıda olması ve alternatif medya araçlarını yoğun bir şekilde kullanması gibi özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu durum ise sanayi toplumundan postmodern topluma geçişle birlikte yaşanan dönüşümün kentsel hareketlerde de yaşandığını açıkça göstermektedir.

SONUÇ

Batı Avrupa'da belirli süreçlerden geçerek ortaya çıkan modernizm olgusunun ilkeleri, toplumsal, ekonomik, kültürel ve ideolojik tarih içinde işlevselliğini kaybetmiştir. Bunun sonucunda da modernizm sorgulanmaya başlamıştır. 1970'li yıllar itibarıyla de modernizme tepki olarak "postmodernizm" ortaya çıkmıştır. Postmodernizmin, modernitenin getirmiş olduğu bilgi tekeline ve çoğunlukçu anlayışa karşı bir özgürleşme hareketi olmuştur. Her alanda parçalanmayı, hetorejenliği ve çoğulcu anlayışı hâkim kılmıştır. Tek ve hâkim bir görüş ya da geçerlilik yerine, farklı durumlar ve şartlar için değişkenlik gösteren ve göreceli olarak farklılaşabilen görüş ve kararlar anlayışı hâkim olmuştur. Yaşanan bu dönüşüm yönetim alanında da birçok yenilikleri beraberinde getirmiştir. Yeni anlayışlar, yaklaşımlar, uygulamalar ve stratejiler ortaya konulmuştur. Yönetilenlerin talepleri ile de önemli dönüşümler geçiren kent yönetimleri kentsel hayatı farklılaştırmıştır. Bu farklılaşmaların kent sakinleri üzerindeki etkileri söz konusu olmuştur.

Modernizmden postmodernizme geçiş ile yaşanan dönüşüm kendisini toplumsal hareketler bağlamında da hissettirmiştir. İşçi sınıfı mücadeleleri kapsamında ortaya çıkan toplumsal hareketler, zamanla farklı amaçlara ve örgütlenme biçimlerine sahip olmuştur. 1960 sonrası yaşanan dönüşümle birlikte toplumsal hareketler savaş karşıtlığı, özgürlük, demokrasi ve ırkçılık karşıtlığı gibi evrensel değerler etrafında şekillenmeye başlamıştır. Bir sonraki süreçte çevre duyarlılığı, iklim değişikliği, cinsiyet eşitsizliği, dezavantajlı gruplar, katılım, dolaşım hakkı, vd. birçok konu da evrensel nitelikte kentsel hareketlerin odağı haline gelmiştir.

Sanayi sonrası toplumdan postmodern döneme geçilmesiyle birlikte kentsel toplumsal hareketlerin örgütlenme ve eylem biçimlerinde dönüşümler başlamıştır. Kitle iletişim araçları ve dijital medya yoğun bir şekilde kullanılmaya başlamıştır. Başka bir deyişle kentsel toplumsal hareketler kentsel mekân uzamına ek olarak "ağ" uzamına da sahip olmuştur. Böylelikle internet teknolojisi sayesinde kentsel toplumsal hareketler, ulusal sınırları aşarak kolektif bir hareket halini almıştır. Fiziksel gruplar yerine dijital gruplara doğru bırakmaya başlamıştır. Teknolojinin çok daha etkin kullanımı ile grup hareketlerinin içerik, tür ve etkilerinde de dönüşümler yaşanmaya başlamıştır.

Dijital ağlar üzerinden toplumsal hareketlerin etkisini daha çok arttırması ve kimi zaman çok kısa bir süre içerisinde çok büyük ölçekte etkiler uyandırabilecek düzeye gelmesi bu hareketlerin önemini daha da çok arttırmaktadır. Örneğin "Arap Baharı" başta olmak üzere dünya genelinde ortaya çıkan ve çok hızlı bir şekilde büyüyen kentsel/toplumsal hareketler ilgili hareketlerin boyutu ve etkinlik ölçüsü açısından önemli örnekler olmuşlardır.

Toplumsal hareketlerde aktivist olarak etkin bir role sahip olan kanaat önderleri ve hareket liderleri tipolojisinde de dönüşümler yaşanmıştır. Tanınırlık ve güvenilirlik gibi unsurların yanı sıra daha çok kişiye eş zamanlı olarak ulaşma (takipçi sayısı) gibi etkenler de ön plana çıkmıştır. Çok bilinen ve hayatı kamuoyuna mal olmuş kanaat önderi tipolojisi yerini takipçi ve etkileşimci sayısı çok fazla olan, geçmişinden çok paylaşımlarının ön plana çıktığı fenomen anlayışı değer görmeye başlamıştır. Bu değişim yavaş ve derinden doğup, gelişen toplumsal hareketleri çok doğu hızlı etkileşen ve büyüyen bir yapıya dönüştürmüştür.

Kapitalizmin daha yalın olarak küresel aktörlerin toplumsal hareketlerin kaynağı, yönlendirici ve finansörü olduğu söylemleri sürekli olarak canlılığını korumaktadır. Postmodern dönemde de bu söylemler dillendirilmeye devam etmiştir. Bu bağlamda bir yargı ortaya koymak çalışmamızın konusu ve kapsamı içerisinde yer almamaktadır. Ancak genel kabul gördüğü üzere üretim teknolojileri piyasayı, piyasa tüketim kültürünü, tüketim kültürü de toplumsal ilişkileri belirlemektedir. Dolayısıyla üretim teknolojilerine hükmedenlerin belirli ölçüde bu güce ve etkiye sahip olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

Sonuç olarak sanayi toplumundan postmodern topluma geçiş ile birlikte ortaya çıkan ekonomik, kültürel ve sosyal farklılıklar kentsel toplumsal hareketlerin postmodern temelde yaşanmaya başlamasına neden olmuştur. Bu ise yeni sorunlara karşı eskiye kıyasla farklılaşan örgütlenme ve eylem biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Çünkü postmodern kentsel hareketlerde amaç iktidarı ve kamuoyunu etkileyerek yeni haklar elde edip toplumsal yaşamı geliştirmektir.

KAYNAKÇA

- AKINCI, Mehmet (2005), “*Frankfurt Okulu: Tahakkümün Kaynağı Olarak Aydınlanma*”, **Düşünen Siyaset Dergisi**, S.20, ss.67-79.
- ASLAN, Seyfettin ve YILMAZ, Abdullah (2001), “*Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm*”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.2(2), ss.93-108.
- BARAN, Aylin Görgün (1992), “*Sanayi Sonrası Enformasyon Toplumu Üzerine Tartışmalar*”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S.9(1-2), ss.53-69.
- BOZKURT, Yavuz ve BAYANSAR, Reha (2016), “*Yeni Toplumsal Hareketler Çerçevesinde Çevreci Hareket ve Gezi Parkı Olayları*”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, S.14(2), ss.276-293.
- CASTELLS, Manuel (2002), “*Urban Sociology in the Twenty First Century*”, **The Castells Reader on Cities and Social Theory** (Ed. Ida Susser), Wiley-Blackwell Press, Oxford (UK).
- ÇAYCI, Berk (2015), “*Yeni Dijital Çağda Toplumsal Hareketlerde Meydana Gelen Dönüşüm*”, **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication**, S.5(1), ss.27-43.
- ÇİĞDEM, Ahmet (1997), **Akıl ve Toplumun Özgürleşimi**, Vadi Yayınları, Ankara.
- ÇİĞDEM, Ahmet (2003), **Aydınlanma Düşüncesi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ELİÇİN, Yeşeren (2011), “*Küreselleşen Kent ve Sosyal Hareketler*”, **Mülkiye Dergisi**, S.270, ss.141-158.
- GABY, Sarah ve CAREN, Neal (2012), “*Occupy Online: How Cute Old Men and Malcom X Recruited 400,000 US Users to Ows on Facebook*”, **Social Movement Studies Journal**, S.11(3-4), ss.367-374.
- GIDDENS, Anthony (2004), **Modernliğin Sonuçları** (Çev. Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GÜLER, Mahmut (2011), “*Kentsel Haklar, Kapitalizm ve Katılım*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S.66(1), ss.49-71.
- GÜLLÜPİNAR, Fuat (2011), “*Kent Sosyolojisi Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi*”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, S.21(3), ss.1-24.
- HABERMAS, Jürgen (1996), **Modernity: An Unfinished Project**, Polity Press, Cambridge (UK).
- HARVEY, David (1993), “*Esneklik: Tehdit Mi Yoksa Fırsat Mı?*”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, S.56, ss.83-92.
- HARVEY, David (1997), **Postmodernliğin Durumu** (Çev. Sungur Savran), Metis Yayınları, İstanbul.
- HARVEY, David (2013), **Asi Şehirler** (Çev. A. Deniz Temiz), Metis Yayınları, İstanbul.
- HUYSEN, Andreas (1994), **Postmodernin Haritasını Yapmak** (Çev. Mehmet Küçük), Vadi Yayınları, Ankara.

- JEANNIERE, Abel (1994), **Modernite Nedir?** (Çev. Nilgün Tural), Vadi Yayınları, Ankara.
- KOEHLER, Bettina ve WISSEN, Markus (2003), “*Glocalizing Protest: Urban Conflicts and the Global Social Movements*”, **IJURR**, S.27(4), 942-951.
- LELANDAIS, Gülçin Erdi (2009), “*Yeni Toplumsal Hareketler, Sınıf Mücadelesi ve Ütopya*”, **Yeni Toplumsal Hareketler Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet** (Ed. Barış Çoban), Kalkedon Yayınları, İstanbul, ss.61-76.
- MARSHALL, Gordon (1999), **Toplumsal Hareketler, Sosyoloji Sözlüğü** (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürçü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- ÖNDER, Özgür ve AKINCI, Mehmet (2011), “*Postmodernizm ve Türk Bürokratik Elitleri: Değişimin Epistemolojisi Üzerine Bir Not*”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.13(3), ss.57-79.
- PAZ, Octavio (1994), **Şiir ve Modernite** (Çev. Nilgün Tural), Vadi Yayınları, Ankara.
- RITZER, George (2011), **Küresel Dünya** (Çev. Melih Pekdemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- RORTY, Richard (1994), **Habermas, Lyotard ve Postmodernite** (Çev. Mehmet Küçük), Vadi Yayınları, Ankara.
- SEZER, Merve (2015), “*Kent Hakkı Ve Kentsel Adalet Kavramlarıyla Gezi Olayına Bakmak*”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- ŞAYLAN, Gencay (1996), **Çağdaş Düşünce Akımları: Postmodernizm**, TODAİE Yayınları, Ankara.
- ŞENTÜRK, Ünal (2006), “*Küresel Yeni Sosyal Hareketler ve Savaş Karşılığı*”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.30(1), ss.31-46.
- TILLY, Charler (2008), **Toplumsal Hareketler** (Çev. Orhan Düz), Babil Yayınları, İstanbul.
- TOURAİNE, Alain (2002), **Modernliğin Eleştirisi** (Çev. Hülya Tufan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- YANIK, Celalettin ve ÖZTÜRK, Musa (2014), “*Toplumsal Hareketlerin Dönüşümü Üzerine Bir Değerlendirme*”, **Mukaddime Dergisi**, S.5(1), ss.45-63.
- YAYLACI, Fuat (2011), “*Yeni Toplumsal Hareketler*”, **Yeni Toplumsal Hareketler** (Ed. Bilhan Kartal, Belkıs Kümbetoğlu), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, ss.60-101.
- YILDIRIM, Yavuz (2012), “*İşgal Et Hareketi Üzerine*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S.67(1), ss.237-244.
- YILDIRIM, Yavuz (2013), “*Kent Aracılığıyla Ortak Alanı Kurmak: Öfkeli ve İşgal Et Hareketleri*”, **Mülkiyeliler Dergisi**, S.37(1), ss.105-142.

Türk - Amerikan İlişkileri: 1 Mart Tezkeresi Gerilimi*

Turkish – American Relations: March 1 Bill Tension

Mehmet Nur ÇELİKASLAN

*Dr. Öğr. Gör., Gaziantep Üniversitesi,
Sosyal Bilimler MYO, phdcelikaslan@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0189-6836>*

Makale Başvuru Tarihi: 14.11.2021

Makale Kabul Tarihi: 18.12.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

**Anahtar
Kelimeler:**

*Türk - ABD
İlişkileri,
1 Mart Tezkeresi,
Gerilimler,*

Bu araştırmada liberal değerleri paylaşan iki müttefik ülke Türkiye ve ABD arasında yaşanan gerilimlerin ve tarafların çatışan çıkarlarının iş birliği çerçevesine hangi açıdan meydan okuduğu, 1 Mart Tezkeresi gerilimi örneğinde sergiledikleri yaklaşımlar üzerinden incelenecektir. Bu araştırmanın amacı, özellikle 2002-2020 döneminde Türkiye ve ABD arasında küresel gelişmelerden kaynaklı farklılaşan ulusal güvenlik kaygıları ve çıkarlarının neden olduğu 1 Mart Tezkeresi gerilimi konusunda, sorunun çözümü için, tarafların nasıl bir yaklaşım tercih ettiklerini incelemektir. Bu çerçevede, nitel araştırma desenlerinden vaka çalışması türlerinden açıklayıcı/tanımlayıcı durum yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde veri toplama amacı ile kullanılan araçlardan olan mülakat yöntemi ve doküman incelemesi ile veri toplanmıştır. Araştırma sonucunda İki ülke arasında gerçekleşen 1 Mart Tezkeresi geriliminin ABD tarafının problemleri liberal bir yaklaşımla müzakere ederek çözmek yerine, realist yaklaşımı benimsediği bir olay olduğu tespitine ulaşılmıştır.

ABSTRACT

Keywords:

*Turkey - USA
Relations,
March 1 Bill,
Tensions,*

This study investigates how the tensions between and the conflicting interest of the two allied countries Turkey and the USA sharing liberal values challenge the cooperation framework by looking at their attitude during the March 1 Bill tension. The current study aims to explore the parties approach to resolving the matter over the March 1 Bill brought about by their interests and concerns for national security resulting from the global developments between Turkey and the USA between the years 2002-2020. It is based on the explanatory/descriptive approach under the case study as one of the strategies of the qualitative research designs. The data were collected through interviews and document analysis. The findings show that the USA went for the realist approach rather than a liberal one based on negotiations in resolving matters such as the matter over the March 1 Bill tension.

* Bu makale, yazarın 2021 yılında Dr. Öğr. Üyesi. Murat ASLAN danışmanlığında hazırladığı ve Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen "Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası: Türk - Amerikan İlişkileri Örneği (2002-2020)" adlı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

1. GİRİŞ

Türk-Amerikan ilişkilerinin 2002 sonrası yaşanan 1 Mart tezkeresi ile başlayan ve günümüze kadar devam eden dönemi, “*İlişkinin temellerinin sarsıldığı evre*” olarak tanımlanabilir. 2002 sonrası dönemde 1 Mart Tezkeresi ve ardından yaşanan Süleymaniye hadisesi, Türkiye’ye yönelik silah ambargoları, Halkbank gerilimi, vize gerilimi, Rahip Brunson olayı, Suriye Meselesi ve Türkiye’nin S-400 alımına yönelmesi gibi olaylar ve gerilimler sonrasında iki ülke ilişkilerinin diplomatik kanallardan çıkmakta olduğu görülmüştür.

İki ülke ilişkilerini olumsuz etkileyen gelişmelerden birisi, belki de öncül olanı 1 Mart Tezkeresi’dir. 1 Mart tezkeresi ABD’nin Kore Savaşı’ndan sonra fiili bir operasyon için Türkiye’den büyük çaplı askerî destek talebinde bulunduğu ikinci olay olarak değerlendirilebilir.

El-Kaide tarafından gerçekleştirilen 11 Eylül saldırıları ABD’nin İkinci Dünya Savaşı sonrası kendi topraklarına yönelik olarak yaşadığı Pearl Harbour saldırısından sonraki ilk saldırı olmuştur. Bu saldırılarda New York’un İkiz Kuleleri ve Washington’da Savunma Bakanlığı binası Pentagon hedef alınmıştır. Saldırıları yalnızca ABD dış politikası değil bütün dünyayı kapsayan sonuçlar yaratması bakımından bir kırılma noktası olarak görülmektedir (Bağcı, 2019:65). 11 Eylül saldırılarını izleyen süreçte Amerika güvenliği önceleyen politikalar izlemeye başlamıştır. Dolayısıyla Bush dönemine ve bu dönemdeki stratejilere damga vuran husus 11 Eylül saldırılarıdır.

G.W. Bush’un Neo-Con olarak adlandırılan sertlik yanlısı ekibinin içerisinde liberal ve barışçıl bir çizgiye en yakın ismin Colin Powell olduğu söylenebilir. C. Powell öncelikle bütün diplomatik ve hukuki seçeneklerin zorlanmasına ancak hala bir çözüm bulunamamışsa o zaman askeri araçların kullanılması gerektiği düşüncesindeydi. Ancak 11 Eylül 2001 terör saldırıları askerî güç kullanma eğiliminde olan G.W. Bush ve ekibi için gerekli zemini sağlamıştır (Sönmezoğlu, 2016:439-440).

Amerika’nın 11 Eylül saldırısı sonrası Irak’a yönelik aldığı harekât kararı binlerce kilometre ötedeki Türkiye’yi de etkilemiştir. İki ülke ilişkilerinde dönüm noktalarından biri sayılan 1 Mart Tezkeresi olayı bu süreçte yaşanmıştır. 1 Mart Tezkeresi’ne uzanan yolun ilk taşları 11 Eylül saldırıları sonucu durumu değerlendirmek için verilecek karşılıkla ilgili olarak G. W. Bush ve ulusal güvenlik ekibi arasında yapılan görüşmelerde döşenmiştir.

Bu görüşmelerde Irak’ın dünyadaki “*en tehlikeli ülke*” ve başındaki “*Saddam’ın dünyadaki en tehlikeli kişi*” oldukları görüşü dillendirilmiştir (Bush, 2010). Bu görüşleri ilk olarak dile getirenler Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld olmuştur. Söz konusu karar alıcılar, Saddam’ın terörizmi desteklediğini ve Filistinli intihar bombacılarının ailelerine parasal yardım yaparak onları teşvik ettiğini ileri sürmüşlerdir. Ancak dönemin Dışişleri Bakanı C. Powell Irak’ı terörizmle ilişkilendirecek yeterli kanıtları olmadığını; böyle bir hamlenin ABD’yi BM, İslam ülkeleri ve NATO nezdinde sıkıntıya sokacağını dillendirmiştir. CIA Direktörü George Tenet’de bu toplantılarda ilk etapta Irak’ı vurmanın bir hata olacağını ilk hedefin El-Kaide olması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir.

İlk hedefin Afganistan olmasına karar verilmiştir. Ancak 11 Eylül’den iki ay sonra Amerikalılar Irak’a yönelik harekât planlarını gözden geçirmeye başlamış ve Irak ikinci hedef olarak seçilmiştir. İlerleyen günlerde General Tommy Franks’ın üzerinde çalıştığı Irak’a yönelik hızlı harekât önerisi Türkiye üzerinden kuzeyden açılacak bir cepheyi öngörmektedir. ABD’liler Afganistan müdahalesinden aldıkları derslerle bu harekâtın hızlı bir şekilde sonuçlanmasını istemiş, Genelkurmay Başkanı Dick Meyers de kuzeyden bir cephe açma konusunda Türkiye’nin ikna edilmesi gerektiği dillendirmiştir. Mart 2003 tarihine gelirken ABD Irak Savaşı konusunda bütün hazırlıklarını tamamlamış, ancak belirsiz olan tek şey ise Türkiye’nin durumu olmuştur.

Türkiye’den binlerce kilometre uzakta yaşanan olaylar 2002 tarihindeki 3 Kasım seçimleriyle tek başına iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) içinde sınamaları ve zorlukları beraberinde getirmiştir. 2002 tarihinden sonra uluslararası alanda ortaya çıkan 11 Eylül Saldırıları, Irak’ta Saddam’ın devrilmesine yönelik ABD askerî harekâtı, Arap Baharı gibi gelişmeler aynı zamanda Türkiye’nin ABD, Mısır, Suriye, Rusya gibi ülkelerle olan ilişkilerini de etkilemiştir (Akçay, 2019:187-207). Adalet ve Kalkınma Partisi’nin 2002 sonrası dönemde muhatap olduğu ilk sınama 1 Mart tezkeresidir.

2. TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ: 1 MART TEZKERESİ

Tezkere ile ilgili olarak Türk yöneticilerinin yaklaşımını öğrenmek için Türkiye'ye ilk gelen ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney olmuştur. 19 Mart 2002 tarihinde Türkiye'ye gelen Dick Cheney dönemin yöneticileri ile temaslarda bulunarak gerçekleştirilecek operasyona ilişkin tutumlarını öğrenmeye çalışmıştır. ABD Savunma Bakan Yardımcısı P. Wolfowitz de aynı dönemlerde Türkiye'nin kuzeyden bir cephe açılmasına izin vererek sağlayacağı desteğin harekâtın daha kısa sürede ve daha az kayıpla tamamlanacağı yönünde düşüncelerini iletmiştir. ABD'nin talebi 80.000 civarında Amerikan askerinin Irak'a geçmek üzere Türk topraklarını kullanması ile ilişkilendirilmiştir. Türk tarafı o güne kadar yalnızca ağırlıklı olarak NATO görevleri çerçevesinde üslerde sınırlı sayıda asker bulundurulmasını anlayışla karşılamış, ancak bu boyutta bir askerî gücün Türkiye üzerinden geçme talebi rahatsızlık yaratmıştır. Türk tarafı, bahse konu taleplerin kabul edilmesinin mümkün olmadığını ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Marc Grossman'ın 27-28 Aralık 2002 tarihlerindeki Ankara ziyaretinde bildirmiştir. Bunun üzerine ABD Büyükelçisi W. Robert Pearson 10 Ocak tarihinde Başbakan Abdullah Gül'den randevu isteyerek görüşme talebinde bulunmuştur. W. Pearson Türk tarafına asker sayısı ve askerlerin Türkiye'de kalış süresi ile ilgili olarak Türkiye'nin makul kabul edeceği bir çözümün uzmanlar arasında yapılacak görüşmelerle tespit edilebileceğini iletmiştir. Müzakereler sonucunda asker sayısı ve askerlerin Türkiye'de kalış süresi ile ilgili olarak Türkiye'nin arzu ettiği seviyeye gelinmiştir. Bakanlar kurulu 5 Şubat 2003 tarihinde savaş için hazırlık yapmaları amacıyla Amerikan istihkâm birliklerinin Türkiye'ye gelişine izin verilmesini ön gören bir tezkereyi meclise sunmuştur. Meclis bu tezkereyi 6 Şubat tarihinde kabul etmiş ve tezkere 10 Şubat tarihinde yürürlüğe girmiştir. 28 Şubat tarihinde bu izin kapsamında Türkiye'ye gelen Amerikan askerî sayısı 2000'i geçmiştir (Bölükbaşı, 2008:27-35). Gelen bu öncü birlikler sonradan gelecek ana kuvvetlerin ihtiyaçlarına yönelik olarak arazi ve bina kiralınması ve buna ilişkin kontratlar imzalamışlardır. Türk Genelkurmay'ının izni ve onayı ile bir takım inşaat faaliyetlerine başlamışlardır.

Müzakerelerde tarafların en çok zaman harcadığı konular PKK'lı teröristlere karşı angajman kuralları, Türkmenlerin durumu ve yapılacak ekonomik yardım konuları olmuştur. Bu konulardan basına en çok yansıyan ise ekonomik yardım meselesidir.

Amerikan tarafının aylarca uğraştığı izin tezkeresi TBMM'ne sunulmuş, 1 Mart 2003 tarihinde yabancı askerî kuvvetlerin Türkiye'de altı ay süreyle bulunması ve başka ülkelere Türkiye üzerinden intikaline ilişkin düzenlemelerin yapılmasına yönelik Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca hazırlanan Başbakanlık Tezkeresi mecliste oylanmıştır. Oylamaya 533 üye katılırken 264 kabul oyu, 250 üye ret oyu vermiş ve 19 üye çekimser kalmıştır. Bu sonuç tezkere için gerekli salt çoğunluğun sağlanamaması ve reddi sonucunu doğurmuş ve tezkere reddedilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2003).

Tezkere'nin reddi Türk Amerikan ilişkilerinde dönüm noktalarından biri olarak görülebilir. 1 Mart 2003 tarihinde Amerikan hükümetinin Türk liman ve üslerini Irak'a yapacağı askerî operasyon için kullanma planları boşa çıkmıştır. Amerikan tarafı tezkerenin geçmesi için yeterli oy sayısına ulaşamaması konusunda göreve 2002 yılında gelmiş yeni hükümetten ziyade Türkiye'deki askerî yöneticileri tezkerenin geçmesi için yeteri kadar çalışmamakla ve gerekli desteği vermemekle suçlanmışlardır (GPPİ, 2018).

Tezkerenin geçmemesi sonrasında 1949 yılında Çin yönetiminin komünistlerin eline geçmesinden sonra ABD kongre çevrelerinde Çin'i kimin kaybettiği tartışmalarına benzer şekilde Türkiye'yi kimin kaybettiğine ilişkin tartışmaları yaşanmıştır (Turan, 2006:13-30). Bu soruyu soranlar çoğunlukla demokratlardı ve onlar Türkiye'nin G.W. Bush ve çevresindeki neocon olarak adlandırılan grubun yanlış politikaları ve yaklaşımları yüzünden kaybedildiğini düşünmekteydiler. 2002 sonrası dönemde Türk-ABD ilişkilerinin seyrini ve kaderini belirleyen kararların altında çoğunlukla neocon olarak adlandırılan ekibin imzasının olduğu görülmüştür. Tezkere'nin geçmemesi konusundaki başarısızlık ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı M. Grossman ve Savunma Bakan Yardımcısı P. Wolfowitz'e mal edilmiştir.

Amerikan tarafında hayal kırıklığı ve öfke olmasına rağmen konuyu soğukkanlılıkla değerlendiren isimler de olmuştur (Amerika'nın Sesi, 2005). ABD Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komisyonu'nun bir alt komisyonu olan Avrupa Komisyonu'nda 2005 yılı Mayıs ayında yapılan bir toplantıda Demokrat Partili Robert Wexler her ne kadar Türk parlamentosunun aldığı karar hoşlarına gitmese de demokratik değerleri dünyaya yaymaya çalışan ABD'nin tamamen demokratik süreçler sonucu ortaya çıkan bu karara saygı duyması gerektiği yönünde görüşler dile getirmiştir.

Genel olarak bakıldığında Türk kamuoyu tezkereye karşı olumlu bir tutum içinde olmamakla beraber hükümet yetkilileri ve Türk Dışişleri ABD ile olan ilişkilerin olumsuz bir görünüm almaması için tezkerenin geçmesi yönünde bir tutum takınmışlardır. Tezkere ile ilgili sürece bakıldığında hükümetin TBMM'den askerî bir harekât ihtiyacı doğması durumunda yetki istediği 4 tezkere bulunduğu görülmektedir. Bunlar 6 Şubat tezkeresi, 1 Mart tezkeresi, 20 Mart tezkeresi ve 7 Ekim tezkeresidir. Bu tezkerelerden 1 Mart tezkeresi reddedilmiş diğer tezkereler ise TBMM tarafından kabul edilerek onaylanmıştır. Tezkere konusundaki ayrılıklar sadece Türkiye'nin iç kamuoyu ile sınırlı değildir. Aynı zamanda Türkiye'nin büyük bir çaba harcayarak üye olmak istediği Avrupa Birliği de Amerika'nın Irak'a yönelik müdahalesi konusunda bölünmüş durumdadır (Yetkin, 2004:9). Türkiye'nin üye olmaya çalıştığı bir kurumun tavırlarına genel olarak ters düşecek bir yaklaşımı benimsemesi üyelik süreci açısından sıkıntı yaratacağı için bu hususun Türkiye'nin tezkere ile ilgili alacağı kararın olumsuz olması yönünde baskı oluşturan faktörlerden biri olduğu düşünülebilir.

1 Mart Tezkeresine giden süreçte taraflar Türkiye'nin Irak savaşı dolayısıyla uğrayacağı ekonomik zararların giderilmesine yönelik ABD tarafının yapacağı yardımlar konusunda pek çok müzakere yürütmüşlerdir. Bu amaçla dönemin Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış ve Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Ali Babacan ABD'ye giderek 14 Şubat 2003 tarihinde George W. Bush ile görüşmüşlerdir. Y. Yakış ve A. Babacan bu ziyaret esnasında yalnızca G.W. Bush ile değil, Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice ve dönemin ABD Genelkurmay Başkanı Richard Myers ile de görüşmüşlerdir (Amerika'nın Sesi, 2003). Bu ziyaretin gerçekleştiği günlerde Washington Post gazetesinde yer alan ve ABD'li yetkililere dayanılarak yapılan bir haberde tarafların yapılacak ekonomik yardım konusunda anlaşamadıklarını ve ABD yönetiminin Türkiye'nin taleplerini aşırı bulduğu yönünde haberlere yer verilmiştir.

Taraflar arasında yapılan pazarlıklar ve o dönem gerçekleştirilen görüşmelere ilişkin olarak dönemin ABD Hazine Bakan Yardımcısı John Taylor, Global Financial Warriors kitabında görüşmelerin perde arkasına geniş yer ayırmıştır. Irak Savaşı'ndan dolayı Türkiye'nin uğrayacağı ekonomik zararların telafisine yönelik ilk ekonomik yardım teklifi 25 Ekim 2002 tarihinde dönemin Washington Büyükelçisi Faruk Loğoğlu aracılığıyla yapılmıştır. Beyaz Saray'da Y. Yakış ve A. Babacan'ın G.W. Bush ile yaptıkları görüşmeler öncesinde ilki 11 Aralık 2002 tarihinde Washington'da, daha sonra 27 Aralık 2002 tarihinde Ankara'da olmak üzere taraflar birçok kez masaya oturmuşlardır (Cindemir, 2007). Amerikalılar Türk tarafının en kötü ihtimalle 92 milyar dolar talebinde bulunduğunu ifade etmişlerdir. Daha sonra C. Rice Beyaz Saray'da yapılan görüşmelerde Türk tarafına 6 milyar dolarlık bir paket önermiştir.

Türkiye'nin ABD ile Irak Savaşı'ndan doğacak ekonomik zararlarının telafisi için yürütülen müzakerelerin *“eğer şu miktarda yardımı yaparsanız kuzeyden bir cephe açmanıza izin veririz veya şu miktarda yardım yapmazsanız izin vermeyiz”* şeklinde olmadığı görülmektedir (Akgün, 2003). Türk tarafı özellikle I. Körfez Savaşı'nda Türkiye'nin maruz kaldığı ekonomik kayıplardan edinilen tecrübe ile Irak Savaşı dolayısıyla yaklaşık beş yıllık bir süreçte Türkiye'nin ekonomik olarak maruz kalacağı kayıpların telafisi için gerekli hesaplamaları yaparak müzakerelerde taleplerini dile getirmiştir. Türkiye başta ulaşım, turizm gibi sektörler olmak üzere Irak ile yapılan ticaretin aksamasından dolayı ABD ile maruz kalacağı ekonomik zararların giderilmesi için iş birliği yapmanın yollarını aramıştır.

Türkiye'nin müzakerelerde dile getirdiği talepler sadece doğrudan nakdi ekonomik yardım yapılması yönünde de değildi. ABD ile yapılan ticarete kolaylıkların sağlanması ve özellikle tekstil alanında kotaların genişletilmesi gibi konular bir paket olarak müzakerelerde gündeme gelmiştir. Uluslararası ve yerel basının iddia ettiği gibi müzakereler yalnızca nakdi yardım miktarı ile ilgili parasal rakamları içermemiştir. ABD'li yöneticiler Türkiye'nin kotalar ve ticarete kolaylıkların sağlanması ile ilgili talepleri konularında Türkiye'yi anlayışla karşıladıklarını ve hak verdiklerini ifade etmekle beraber pratikte somut adımlar atmamışlardır. Buna gerekçe olarak da örneğin tekstil lobisi gibi lobilerin engellemelerini ve Amerikan sistemindeki çok parçalı, etkilere açık karar alma yapısını mazeret olarak göstermişlerdir.

Başta ekonomik konular olmak üzere tarafların açıklığa kavuşturması ve üzerinde anlaşması gereken konular ortada dururken ABD tarafının bir an önce tezkerenin meclise sunulması konusunda aceleci davrandığı görülmüştür. Türk tarafı bu belirsizlik ortamında meclise sunulacak bir tezkerenin reddedilebilme olasılığı ve bundan her iki ülkenin de zarar göreceği konusunda ABD'li muhataplarını bilgilendirmiştir.

Sonuçta Türkiye'nin ekonomik konulardaki zararlarının nasıl telafi edileceğine ilişkin belirsizlikler de dâhil olmak üzere pek çok diğer faktörün etkisiyle tezkere teknik nedenlerle meclisten geçmemiştir. Tezkere her ne kadar meclisten geçmemişse de ABD tarafı Türkiye'nin Irak operasyonunda desteğinin alınmasına yönelik çabalarına son vermemiştir. Amerikalılar karadan harekât için izin alamamışlar ancak bu sefer Türk hava sahasının kullanılması için Türk tarafı nezdinde girişimlerini yoğunlaştırmışlardır.

Türk tarafı Amerika'nın harekâtına yardımcı olmak ve müttefikini desteklemek için 20 Mart tarihinde ABD'nin Türk hava sahasını kullanmasına ve Türk askerlerinin Irak kuzeyine geçişine izin veren bir tezkereyi mecliste onaylamıştır (Bölükbaşı, 2008:102-106). 20 Mart tezkeresi ile Türk hava sahasını kullanan ABD tarihin en büyük havadan indirme operasyonlarından birini Türkiye sayesinde gerçekleştirmiştir. ABD karadan yapacağı asker sevkiyatını havadan yapmıştır.

ABD'nin talepleri yalnızca Türk hava sahasının kullanımı ile sınırlı değildir. ABD'nin Irak operasyonu ile ilgili diğer taleplerinin tezkereler ile değil ancak hükümet inisiyatifi ile sağlandığı anlaşılmaktadır (Türk Dış Politikası, 2017). Bu kolaylıkların sağlanması için C. Powel Türk hükümeti nezdinde yoğun girişimlerde bulunmuştur. Genelde çok fazla yurt dışı gezisi yapmadığı söylenen ABD Dışişleri Bakanı C. Powell Nisan ayında Ankara'ya sürpriz bir gezi gerçekleştirmiştir. Bu gezi sırasında 2 Nisan tarihinde Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. A. Gül 23 Mayıs 2003 tarihinde Vatan gazetesinden Sedat Sertoğlu ile yaptığı bir mülakatta C. Powell'in Ankara'ya gerçekleştirdiği ziyarete de değinmiştir (Sertoğlu, 2003). A. Gül, bu görüşmede C. Powell ile iki sayfa ve dokuz maddelik bir plan üzerinde anlaşmalarını ifade etmiştir. A. Gül mülakatta ayrıca devlet yönetimi konusunda attığı her adımın kamuoyu ile paylaşılamayacak mahiyette olduğunu ifade etmiştir. A. Gül Tezkere olayının artık geride kaldığını artık geleceğe bakmak gerektiğine vurgu yapmıştır.

C. Powell'in ziyaretinde A. Gül ile görüşmesi ve yapıldığı söylenen iki sayfa ve dokuz maddelik anlaşmanın ABD'nin Irak savaşına yönelik Türkiye'nin vereceği desteklere ilişkin olduğu anlaşılmaktadır. C. Powell bu ziyaretiyle yeni bir tezkereye ihtiyaç olmadan Türk tarafından Irak Savaşı konusunda verilecek destekler konusunda taleplerini gündeme getirmiştir. C. Powell'in talepleri konusunda taraflar arasında anlaşma sağlanmıştır. C. Powell ve A. Gül görüşmeler sonrasında Dışişleri konutunda bir basın toplantısı düzenlenmiştir. Bu basın açıklamasında C. Powell 1 Mart tezkeresinin geçmemesinin kendilerinde hayal kırıklığı yarattığını, ancak çok yetenekli uzmanların çalışmaları sonucunda bütün sorunların aşıldığı şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (TGRT, 2003).

C. Powell bu basın toplantısında ayrıca Türkiye'ye hava sahasını açtığı için teşekkür etmiştir. A. Gül bu basın toplantısında yeni bir tezkereye ihtiyaç olup olmadığına yönelik sorulara, Amerikan tarafının taleplerine ilişkin konularda Türk tarafının vereceği desteklerin hükümetin yetkisi içinde ve hükümet inisiyatifi ile gerçekleştirilebilecek konular olduğuna vurgu yapan cevaplar vermiştir.

A. Gül ve C. Powell arasında gerçekleşen görüşmeye ilişkin olarak Türk basını ve politikacıları tarafından pek çok spekülasyon yapılmıştır. Meclisten gelen bir yazılı soru önergesi üzerine Dışişleri Bakanlığı'nın cevabi yazısında görüşme içeriğinin Irak Savaşına, dolayısıyla başta lojistik olmak üzere ABD'ye sağlanacak kolaylıklara ilişkin olduğu belirtilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2014). ABD'nin Irak Savaşı dolayısıyla Türkiye'den taleplerine ilişkin zincirin belki de son halkası 22-26 Temmuz 2003 tarihinde A. Gül'ün Amerika ziyaretinde Türk birliklerinin Irak'taki istikrar gücü içerisinde yer alması için resmi talepte bulunmaları olmuştur. Bu talep üzerine hükümetin meclise göndermiş olduğu tezkereler dizisinin son halkası olan 7 Ekim tezkeresi Meclis'te onaylanmıştır (Bölükbaşı, 2008:122-127).

Tezkere Irak'ta oluşturulacak istikrar gücüne Türk askeri birliklerinin bir yıl süreyle katılımına izin vermiştir. Ancak tezkere meclisten geçtiği hâlde Türkiye bu tezkereye dayalı olarak herhangi bir askerî faaliyete bulunmamıştır. Amerikan tarafının istikrar gücü için Türkiye'den asker talebinde bulunması savaşın başından beri Türk askerî varlığının Irak'ta bulunmasına yönelik olumsuz tavrında ciddi bir değişme olduğunun işareti olarak okunabilir.

Irak'ın işgali ve bunun bölgede yaratacağı istikrarsızlık Türkiye'yi tedirgin eden konuların başında gelmiştir. Bölgedeki istikrarsızlığın terör örgütü PKK eylemleri için uygun bir zemin oluşturacağı Türk tarafı yöneticilerince sık sık dile getirilmiştir. Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesi sonrasında terör kaynaklı sorunlar Türkiye'nin öncelikli güvenlik endişesi durumuna gelmiştir (Larrabee, 2010:xiii). Türkiye ile ABD arasındaki iyi ilişkiler için ABD'nin terörle mücadelede başta istihbarat paylaşımı olmak üzere vereceği destek önem kazanmaya başlamıştır.

3. ARAŞTIRMANIN METEDOLOJİSİ VE UYGULAMASI

3.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Yöntemi

Bu araştırmanın konusu Türk-Amerikan ilişkilerinde 2002 sonrası dönemde yaşanan gerilimler zincirinin halkalarından birisi olarak nitelendirilebilecek 1 Mart Tezkeresi geriliminde tarafların sorunun çözümü için ne tür yaklaşımlar sergilediklerini incelemektir. Bu amaçla doküman incelemesi ve konunun uzmanlarıyla mülakatlar yapılarak elde edilen bulgular çerçevesinde konu ile ilgili tartışmalara katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Bu araştırmanın amacı, özellikle 2002-2020 döneminde Türkiye ve ABD arasında küresel gelişmelerden kaynaklı farklılaşan ulusal güvenlik kaygıları ve çıkarlarının neden olduğu 1 Mart Tezkeresi gerilimi konusunda sorunun çözümü için tarafların ne tür yaklaşımlar tercih ettiklerini incelemektir. Bu çerçevede, nitel araştırma desenlerinden vaka çalışması türlerinden açıklayıcı/tanımlayıcı durum yöntemi kullanılacaktır. Bu yöntemde veri toplama amacı ile kullanılan araçlardan olan mülakat yöntemi ve doküman incelemesi ile veri toplanmıştır.

3.2. Araştırmanın Veri Toplama Aracı

Bu veriler için, Türk-ABD ilişkileri alanında uzman olan Emekli Büyükelçi Faruk Loğoğlu, Prof. Dr. İter Turan, Emekli Büyükelçi Onur Öymen, Emekli Diplomat Gürsel Demirok ve 26. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ile açık uçlu sorulara dayalı mülakat gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, literatürdeki çalışmalar ile kamu erişimine açık olan bilgi/belge ve dokümanlardan istifade edilmiştir. Bu kapsamda her iki ülke yöneticilerinin sosyal medya hesapları üzerinden yaptıkları paylaşımlar ve bahse konu vakayla ilgili ciddiyeti ve saygınlığıyla bilinen yayın organlarında yer alan haberlerden yararlanılmıştır. Verilerin analizi ve yorumlanmasında betimsel-yorumlayıcı analiz tekniği kullanılmıştır.

3.3. Araştırmanın Bulguları

1 Mart Tezkeresi'nin başarılı olmamasına ilişkin olarak alandaki uzmanlar şu görüşleri ileri sürmüşlerdir;

- **Emekli Büyükelçi Faruk LOĞOĞLU (Mülakat, 6 Aralık 2019):** *"1 Mart tezkeresi ile ilgili olarak Amerikan tarafı eksik bir şey yapmadı ama eksik değerlendirmeler yaptı. Diplomatik olmayan arka kanallar dediğimiz resmi olmayan kişiler ve kanallar Amerikan makamları ile temas hâlindeydi. O kişilerin bu tezkere konusundaki vaatlerine güvendiler. Sonunda tezkere teknik bir nedenle evet oylarının fazla olmasına rağmen yetersiz oy sayısı nedeniyle geçmedi. Yaptıkları diğer eksik değerlendirme Türkiye'nin parlamenter rejime sahip olduğu ve parlamento iradesinin hükümet tarafından önceden belirlenme imkânının olmadığıdır, bu hesaba yapamadılar. Sonunda tezkere geçecekmiş, garantiymiş gibi bir beklenti içinde iken tezkere geçmedi."*
- **Prof. Dr. İter TURAN (Mülakat, 8 Aralık 2019):** *"Parlamentolar yapmak istemedikleri bir şeyi veya çıkarmak istemedikleri bir kararı çıkarma baskısı altında kaldıklarında eğer oylama gizli yapılıyorsa, böyle bir direnme sergileyebiliyorlar. Buna belki bir şey daha eklememiz mümkün. 2003 Türkiye'de hükümetin değişmekte olduğu bir dönemdi diye hatırlıyorum. O dönemde, bildiğim kadarıyla, Dışişleri Bakanlığı, hatta silahlı kuvvetler Amerika ile anlaşma konusunda fazla heyecanlı gözüküyordu. Muhalefet de çok güçlü bir direniş gösterdi. Hiç unutmadığım bir sözleri vardır orada "Amerika'dan değil Allah'tan korkun" demişlerdi. Dolayısıyla çetin bir tartışma ortamı olduğu muhakkak."*
- **Emekli Büyükelçi Onur ÖYMEN (Mülakat, 10 Aralık 2019):** *"Biz gerekçelerimizi kamuoyuna defalarca açıklamıştık. Bir kere bu operasyon uluslararası hukuka ve anayasamıza aykırıydı. Bizim anayasamıza göre bir yabancı ülkeye topraklarımıza gelme ve topraklarımızdan başka bir ülkeye geçme izni vermek için meclisin uluslararası meşruiyet şartı aranıyordu. Oysa bu operasyona yönelik olarak BM Güvenlik Konseyi kararı yoktu. O bakımdan Güvenlik Konseyi kararı olmadan böyle bir şeye izin veremezdik. Bunu açıkça ilan ettik. İkincisi siyaseten de yanlıştı. Türkiye'nin bölge ülkeleri ile ilişkilerini çok uzun yıllar etkileyecek böyle bir kararın alınması yanlıştı. Üçüncüsü kararın temelini teşkil eden Irak'ta kimyasal silahlar bulunduğu iddiasını kanıtlayan hiçbir belge yoktu. BM gözlemcilerinin hazırladıkları raporlarda böyle bir şey yer almıyordu. Yani bütün bu unsurları bir araya getirince Amerika'nın böyle bir operasyon yapmasına izin vermek bizim açımızdan yanlış olacaktı."*
- **Emekli Diplomat Gürsel DEMİROK (Mülakat, 30 Aralık 2019):** *"Zor zamanlarda, zor kararları alabilen güçlü liderlere gereksinim duyulur. Örneğin, rahmetli Özal böyle bir liderdi. Keza gerektiğinde"*

risk alabileceğini gösteren Erdoğan da güçlü bir lider. Erdoğan Tezkerenin oylandığı tarihlerde başbakan olsaydı oylamanın sonucu'nun farklı olabileceği kanısındayım. Nitekim, Erdoğan'ın Tezkereye karşı olanları eleştirdiği, o tarihte verdiği demeçlerden anlaşılmakta. Erdoğan, tezkerenin kabulü halinde Türkiye'nin "masada olacağını" ve Irak'ın durumunun farklı olacağını düşünüyordu. Oysa bir yıldır iktidarda olan AK Parti kadrolarında farklı düşüneneler de vardı. Takınılacak tutum konusunda partide kararsızlık gözleniyordu. Kimi milletvekilinin dış politika konularındaki birikimi sınırlıydı. Dediğim gibi o tarihte Erdoğan başbakan olsaydı oylama sonucu farklı olabilirdi. Tezkere'nin reddi, karşılıklı saygı, açık ve samimi iş birliği temeline dayanan Türkiye-ABD ilişkilerine, etkileri zaman içinde de görülen zedelenmeye yol açmıştır."

- **26. Dışişleri Bakanı Hikmet ÇETİN (Mülakat, 18 Aralık 2019):** "Tezkere meselesi çok geride kaldı. Orada birkaç konu var. Türkiye'de bu sürecin başında mecliste bir ara karar çıkarttılar. Yani izin verilecekmiş gibi bir karar çıktı. Amerikalılar da ona göre tedbir aldılar. Ben Afganistan'da görevliyken üst düzey Amerikalılarla görüşmelerimizde bu konu gündeme geldiğinde konuşuyorduk. Benim edindiğim izlenim şuydu, Türkiye başından beri yani hükümete bu teklif geldiğinde baştan hayır deseydi bu müttefik olarak Amerikalıların hoşuna gitmeyebilirdi, ama ona göre tedbirlerini alır, ona göre hareket ederlerdi. Verilecekmiş gibi davranıldı, öyle bir izlenim verildi, öyle konuşuldu ona göre hazırlık yaptılar. Bunu bana kendileri söylediler. İskenderun açıklarında günlerce o yazın sıcağında beklediler ona göre tedbir aldılar. Olacağı varsayımıyla kuzeyden de harekâta katılacakları varsayımıyla hareket ettiler. Sonra izin verilmeyince tabi bu durumun iki ülke ilişkilerine etkisi olumsuz oldu. Baştan, en başından Irak'ın bizim komşumuz olduğunu, bizim çok yakın ilişkilerimiz olduğunu belirterek bu izni vermeyeceğimizi söyleseydik bu hoşlarına gitmeyebilirdi ama orada biterdi. Ama öyle davranılmadığı için Amerikalılar yollar yaptılar, bütün hazırlıklarını ona göre gerçekleştirdiler. O zamanki Savunma Bakanı D. Rumsfeld ile Afganistan'daki bir görüşmemizde aramızda geçen konuşmada bana söylediklerinden çıkardığım sonuç bu."

1 Mart Tezkeresi'nin başarılı olmamasına ilişkin olarak Türk-Amerikan ilişkileri alanındaki uzmanların ileri sürdüğü görüşlerle ilgili olarak şunları ifade etmek mümkündür;

- F. Loğoğlu tezkerenin başarılı olmamasına ilişkin olarak iki neden ileri sürmektedir. Bunlardan birincisi Amerikan tarafının diplomatik olmayan kanalları kullanmasıdır. Loğoğlu Tezkere sürecinde Amerikan makamlarının resmi kanallardan ziyade diplomatik herhangi bir sıfatı ve görevi olmayan kişilerle temas kurduklarına dikkat çeker. İkinci neden ise Amerikan tarafının parlamento'nun rolünü yeterince dikkate almamasıdır.
- İlter Turan'ın tezkerenin akıbetine ilişkin olarak dört faktöre vurgu yaptığı görülmektedir. Bunlardan birincisi Parlamento'nun rolü, ikincisi hükümetin tecrübesi, üçüncüsü Türk Dışişleri Bakanlığı'nın rolü, dördüncüsü muhalefetin rolüdür.
- Onur Öymen ise tezkere sonucunun olumsuz olmasında özellikle yapılacak operasyonun uluslararası hukuka uygunluk bakımından gerekli nitelikleri taşınamasının önemli rol oynadığına dikkat çekmektedir.
- Gürsel Demirok'un ise konuya ilişkin olarak AK Parti içerisindeki görüş ayrılıklarına dikkat çektiği görülmektedir. Hikmet Çetin ise Hükümetin deneyimi ve net bir karar verememiş olmasının rolüne dikkat çekmektedir.

Uzmanlar Türk Amerikan ilişkileri bağlamında kritik öneme sahip olan ve sonraki dönemlerde de olumsuz etkileri devam eden 1 Mart tezkeresine ilişkin olarak ileri sürdükleri görüşlerin ana hatları ile altı gerekçeye yoğunlaştığını söylemek mümkündür.

1 Mart Tezkeresine giden süreçte ABD tarafı Türkiye'nin uğrayacağı zararların telafisine yönelik tekliflerde bulunmuştur. Ancak savaştan doğacak ekonomik zararın büyüklüğü düşünüldüğünde bu teklifler anlamını yitirmektedir. Bir anlamda ABD tarafı kendi kazanımlarını en üst düzeye çıkarmaya çalışırken Türk tarafının uğrayacağı kayıpları görmezden gelmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Konuya ilişkin dış politika analizi çerçevesinde 1 Mart Tezkeresi'ne ilişkin olarak şu görüşleri ifade etmek mümkündür;

- **Lider Faktörü:** Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın o dönemde başbakan olmaması başka bir deyişle resmi bir otoriteye sahip olmamasının parti üzerindeki hâkimiyetini dolayısıyla 1 Mart Tezkeresi'ne ilişkin oylamanın sonucunu etkilediği düşünülebilir.
- **İç Politik Şartlar ve Kurumlar:** iç politik şartların da tezkerenin akıbeti üzerinde olumsuz rol oynadığını ifade etmek mümkündür. AK Parti'nin iktidara yeni gelmiş olması ve çok sayıda milletvekilini ilk kez parlamentoya girmiş olması sonraki dönemler için ciddi sonuçları olacak böyle bir kritik karara ilişkin kararsızlık ve tereddütlerin doğmasına yol açmıştır. İç politik şartlar çerçevesinde analiz edilecek ikinci husus muhalefetin durumudur. O dönem muhalefette bulunan Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) tezkereye ilişkin çok sert bir muhalefet sergilemiş olması da tezkerenin akıbeti üzerinde olumsuz rol oynamıştır. İç politik şartlar ve kurumlar çerçevesinde incelenebilecek üçüncü husus ise Türk Dışişleri ve Genelkurmay Başkanlığı'nın pozisyonudur. Türk Dışişleri'nin böyle bir operasyona sıcak bakmadığı ifade edilebilir. Genelkurmay Başkanlığı ise 1 Mart tezkeresine ilişkin nötr bir tavır takınarak olayı tamamen siyasi iradenin insiyatifine bırakan demokratik bir tavır sergilemiştir.
- **Ülkenin İçinde Bulunduğu Ekonomik Durum:** I. Körfez Savaşında uğranılan 90 milyar dolar civarındaki ekonomik kayıplar ve Türkiye'nin 2001 yılında yaşamış olduğu ekonomik kriz Türkiye'nin ekonomik alana yönelik hassasiyetlerini artırmıştır. Amerikan tarafının Türkiye'nin Irak Savaşı'ndan dolayı uğrayacağı ekonomik zararların telafisine ilişkin net bir tavır ortaya koyamaması ve yapılamaması düşünülen yardım miktarının Türkiye'nin beklentilerinden uzak olması 1 Mart tezkeresinin akıbeti üzerinde olumsuz etki yaratmıştır denilebilir. Türk tarafında rahatsızlık yaratan bir husus da hem ABD medyası hem de Türk medyasındaki bazı gazete ve yayın organlarının Türkiye'nin yardım taleplerini gerçeğe aykırı bir biçimde kamuoyuna sunmuş olmalarıdır. Türkiye uğrayacağı zararların telafisi bakımından yalnızca nakdi yardım talebinde bulunmamış özellikle tekstil ve ticari alana ilişkin bazı kolaylıkların sağlanması yönünde de girişimlerde bulunmuştur. Türkiye'nin bu konudaki beklentileri de bir yandan yasal düzenleme yapılması gerekçesi diğer yandan ABD'deki iş lobileri gerekçe gösterilerek karşılanmamıştır. ABD'nin bu çapta büyük bir operasyon gerçekleştirirken kritik öneme sahip Türkiye gibi bir ülkenin ticari alana yönelik taleplerine duyarsız kalması ABD yönetim katındaki kopukluk ve organizasyonsuzluğun da bir göstergesi olarak okunabilir.
- **İki Ülkenin Ortadoğu Politikalarındaki Farklılıklar:** Türk tarafı Irak'a yönelik olarak gerçekleştirilecek bu operasyonun Irak'ı istikrarsızlaştıracağı ve başta güvenlik konusu olmak üzere pek çok alanda sorunlar yaratabileceği endişesiyle mümkünse böyle bir operasyonun gerçekleştirilmemesinden yanaydı. Amerikan tarafı ise başta İsrail'in güvenliği ve bölgenin enerji kaynaklarının kontrolü için böyle bir operasyonun bir an önce gerçekleşmesi yönünde bir tavır sergilemiştir. İki ülke'nin Irak'a ilişkin politikalarının farklı olmasının da tezkerenin akıbetini olumsuz etkilediği ifade edilebilir.
- **Kültür, Kimlik ve Algı Faktörü:** Irak Türkiye ile komşu Müslüman bir ülke olduğu için Türkiye'nin böyle bir operasyonun içinde yer alması hem Irak halkı hem de bölgedeki diğer Müslüman Arap ülkeleri nezdinde Türkiye'ye ilişkin olarak oluşacak ve uzun yıllar hafızalarda yer edinecek olumsuz bir algının oluşmasına neden olacaktı. Bu durumun Türk siyasi elitlerinin konuya yaklaşımları ve tercihleri üzerinde etkili olduğu ifade edilebilir. Türkiye'nin Irak'a ilişkin politikasını mevcut durumun korunması şeklinde tanımlamak mümkündür.
- **Uluslararası Koşullar:** 1 Mart Tezkeresi Irak Savaşı için Türkiye'nin onay ve katkısını temel alan bir izin belgesi niteliğini taşımaktadır. Söz konusu dönemde başta BM Güvenlik Konseyi olmak üzere uluslararası toplumun özellikle Avrupa Birliği'nin Irak Savaşı'na olumsuz baktığı görülmektedir. Bu askeri operasyonun uluslararası meşruiyet boyutunun zayıflığı AB'nin tavrı üzerinde etkileyici rol oynamıştır, denilebilir. Türkiye'nin söz konusu dönemde üye olmaya çalıştığı bir kurumun genel tavrına ters düşecek bir yaklaşım sergilemesi Türkiye'yi dış politika hedefleri ile çelişeceğinden bu durumun Türkiye'nin 1 Mart Tezkeresi'ne yaklaşımını olumsuz etkilediği ifade edilebilir.

Tezkere krizinin sonraki dönemlerde Türk-ABD ilişkileri üzerinde olumsuz yönde bir tetikleyici etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Bu kanaatin oluşmasının en önemli dayanaklarından biri tezkere sonrası ABD yönetimi

ve Pentagon'un Türkiye'ye ilişkin açıklamalarıdır. Tezkere sonrası dönemde özellikle silah alımları konusunda Türkiye'ye bir anlamda âdeta üstü örtülü bir ambargo uygulanmıştır. Tezkere konusunun sadece askerî alanda değil her konuda iki ülke ilişkilerinde bir soğukluk yarattığı ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- AKÇAY, Ekrem (2019), “*Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri*”, **Türk-Amerikan İlişkileri** (Ed. S. Demir, A. Eminoğlu), Barış Kitabevi, Ankara, ss.187-207.
- AKGÜN, Murat (2003), “*Yaşar Yakış Röportajının Tam Metni*”, **NTV Kurumsal Web Sayfası**, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/202843.asp> (Erişim Tarihi: 27.10.2019).
- AMERİKA’NIN SESİ (2003), “*Yakış Başkan Bush'la Görüştü*”, **Amerikanın Sesi Kurumsal Web Sayfası**, <https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-a-2003-02-15-6-1-87888647/805206.html> (Erişim Tarihi: 26.10.2019).
- AMERİKA’NIN SESİ (2005), “*Kongre'de Türk-Amerikan İlişkileri Ele Alındı*”, **Amerikanın Sesi Kurumsal Web Sayfası**, <https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-2005-05-11-voa15-87999067/844462.html> (Erişim Tarihi: 20.12.2019).
- BAĞCI, Hüseyin (2019), **Uçan Profesör’ün Anıları**, Orion kitabevi, Ankara.
- BÖLÜKBAŞI, Deniz (2008), **1 Mart Vakası**, Doğan Kitap, İstanbul, 6. Baskı.
- BUSH, George W. (2010), “*Decision Points*”, **E-Document**, <https://www.you-books.com/book/G-W-Bush/Decision-Points> (Erişim Tarihi: 27.10.2019).
- CİNDEMİR, Kasım (2007), “*At Taciri İltifatmış*”, **Hürriyet Gazetesi Kurumsal Web Sayfası**, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/at-taciri-iltifatmis-5756592> (Erişim Tarihi: 26.09.2019).
- GPPI (2018), “*A Way Out of the Turkish Currency Crisis*”, **E-Document**, <https://www.gppi.net/2018/08/30/a-way-out-of-the-turkish-currency-crisis> (Erişim Tarihi: 16.07.2019).
- LARRABEE, Stephen (2010), **Troubled Partnership U.S.-Turkish Relations in an Era of Global Geopolitical Change**, RAND Corporation Publisher, Santa Monica.
- SERTOĞLU, Sedat (2003), “*Irak'ta Yaşananlar Bölgeye Örnek Olsun*”, **Gazete Vatan Kurumsal Web Sayfası**, <http://www.gazetevatan.com/irak-ta-yasananlar-bolgeye-ornek-olsun-9721-gundem/> (Erişim Tarihi: 25.09.2019).
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (2016), **Türk Dış Politikası**, Der Yayınları, İstanbul.
- TBMM (2003), “*39’uncu Birleşim*”, **TBMM Görüşme Tutanakları**, 01.03.2003 Cumartesi, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil1/bas/b039m.htm> (Erişim Tarihi: 27.10.2019).
- TBMM (2014), “*Yazılı Soru Önergesi / Ali Özgündüz / 7 / 32320*”, **TBMM Kurumsal Web Sayfası**, <https://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-32320sgc.pdf> (Erişim Tarihi: 26.10.2019).
- TGRT (2003), “*Yeni Tezkereye İhtiyaç Olmadan; ABD'nin Türkiye Üzerinden Irak'a İnsani Yardım, ABD Güçlerine Yakıt İkmali ve Irak'ta Arama-Kurtarma Faaliyetlerinde Bulunması Konusunda Anlaşma Sağlandı*”, **TGRT Haber Kurumsal Web Sayfası**, <https://www.tgrthaber.com.tr/gundem/111773.html> (Erişim Tarihi: 25.10.2019).
- TÜRK DIŞ POLİTİKASI (2017), “*2 Nisan 2003: Irak İşgali Devam Ederken ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell Ankara'ya Geldi ve TR Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ile Görüştü*”, **Twitter Sosyal Medya Paylaşımı**.
- YAVUZ, Turan (2006), **Çuvallayan İttifak**, Destek Yayınları, Ankara.
- YETKİN, Murat (2004), **Tezkere: Irak Krizinin Gerçek Öyküsü**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Türkiye Afet Bilgi Bankası (TABB) ile EM-DAT Veri Tabanlarının Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi

Comparison and Evaluation of Turkey Disaster Knowledge Base (TABB) with the EM-DAT Database

Can ŞAHAN

Öğr. Gör. Amasya Üniversitesi, Suluova MYO,
Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü,
can.sahan@amasya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-9086-9062>

Makale Başvuru Tarihi: 10.11.2021
Makale Kabul Tarihi: 24.12.2021
Makale Türü: Araştırma Makalesi

İsmail KAYA

Öğr. Gör. Amasya Üniversitesi, Suluova MYO,
Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü,
ismailkaya1611@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-5948-0043>

ÖZET

Afet risk yönetimi kapsamında strateji geliştirmeye yönelik ilk adım, mevcut durumun analiz edilmesidir. Mevcut durumun analiz edilebilmesi için çeşitli veri setlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Çeşitli veri setleri sayesinde, risk analizlerinin yapılması ile karar vericiler ve uygulayıcılar tarafından politika ve stratejilerin belirlenmesi daha kolay hale gelmektedir. Öte yandan bu veri setlerine tek elden ulaşmak da çok önemlidir. Çünkü çok farklı kurumlar tarafından kayıt altına alınan verilerle çalışmalar yapmak araştırmacıların gözünde büyümekte ve doğru veriye ulaşım zorlaşmaktadır. Tüm bu problemlerin giderilmesi amacıyla Türkiye Afet Bilgi Bankası (TABB) oluşturulmuştur. Çalışmada uluslararası alanda en fazla atıf alan veri tabanlarından bir tanesi olan EM-DAT ile TABB veri tabanları temel özellikler bakımından karşılaştırılarak güçlü ve zayıf yönleri araştırma kapsamında ortaya konmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda TABB veri tabanının güvenilirliği de çalışma ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak TABB veri tabanı için yapılan değerlendirmede, geniş yelpazede afet ve acil durumları ve bunların özelliklerini kayıt altına alması ayrıca kayıt için herhangi bir kriterin olmaması kapsamlı risk analizlerinin yapılmasına olanak sağladığı söylenebilir. Farklı türlerde afet ve acil durumların kayıt altına alınması önemli olduğu kadar bunların meydana gelen depremlerin bilgileri EM-DAT veri tabanı tarafından girilmesine rağmen TABB veri tabanı tarafından girişlerin yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu da yapılan çalışmaların güvenilirliğini etkileyerek karar vericilerin ve uygulayıcıların afet ve acil durumlar için afet risk yönetimi kapsamında yanlış stratejiler geliştirilmesine neden olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışma kapsamında öneriler geliştirilerek sonuç bölümünde listelenmiştir.

ABSTRACT

The first step towards developing a strategy within the scope of disaster risk management is to analyze the current situation. Various data sets are needed to analyze the current situation. Thanks to various data sets, it becomes easier to determine policies and strategies by decision makers and practitioners with risk analysis. On the other hand, it is also very important to access these data sets from a single source. Because working with data recorded by many different institutions grows in the eyes of researchers and accessing the right data becomes difficult. Turkey in order to overcome all these problems Turkish Disaster Data Bank (TABB) was created. In the study, EM-DAT, which is one of the most cited databases in the international arena, and TABB databases were compared in terms of their basic features, their strengths and weaknesses were tried to be revealed within the scope of the research. At the same time, the reliability of the TABB database has been tried to be revealed by the study. As a result, in the evaluation made for the TABB database, it can be said that recording a wide range of disasters and emergencies and their characteristics, and the absence of any criteria for recording, enables a comprehensive risk analysis. It is important to record different types of disasters and emergencies, as well as to enter them completely into the database. However, it was determined that the data of earthquakes that occurred in Turkey between 2010-2020 were entered by the EM-DAT database, but not entered by the TABB database. It is thought that this may affect the reliability of the studies and cause decision-makers and practitioners to develop wrong strategies within the scope of disaster risk management for disasters and emergencies. In this context, recommendations were developed within the scope of the study and listed in the conclusion section.

Anahtar Kelimeler:

Afet,
Afet Yönetimi,
Afet Veri Tabanı,
TABB,
EM-DAT,

Keywords:

Disaster,
Disaster Management,
Disaster Database,
TABB,
EM-DAT,

1. GİRİŞ

Tarihsel olarak dünyada ve ülkemizde afetlerle başa çıkmada kriz yönetimi odaklı bir afet yönetim anlayışı benimsenmiştir. Ancak 20. yüzyılın sonlarına doğru afet risk yönetimi anlayışı kapsamında afet risk azaltmaya doğru bir dönüşüm başlamıştır. Afet risk yönetimi ile afet risk azaltma kavramları karıştırılarak birbiri yerine kullanılabilir. Afet risk yönetimi riski azaltma hedefine ulaşmayı amaçlayan eylemleri tanımladığından afet risk azaltmanın uygulaması olarak düşünülebilir. Afet risk azaltma ise, afetlerin doğal olmadığı temelinden hareketle tehlike, maruz kalma ve savunmasızlık koşullarını azaltarak ve yöneterek kayıpları önleyip afetlerin etkilerinin hafifletilmesi şeklinde açıklanabilir. Ancak doğal tehlikelerin önlenmesi mümkün olmaması nedeniyle risk azaltma kapsamında temel yaklaşım, doğal tehlikeler için savunmasızlığı ve maruziyeti azaltmaktır. Bu iki risk bileşenini azaltmak için, tehlike, maruz kalma ve savunmasızlık koşullarını yaratan ve şiddetlendiren özellikle zayıf ekonomik ve kentsel kalkınma tercihleri ve uygulamaları, çevrenin bozulması, yoksulluk ve eşitsizlik ve iklim değişikliği ile ilgili olan riskin altında yatan etmenlerin tanımlanmasını ve azaltılmasını gerektirir. Altta yatan bu risk faktörlerinin ele alınması afet riskini, iklim değişikliğinin etkilerini azaltacak ve sonuç olarak kalkınmanın sürdürülebilirliğini koruyacaktır (UNDRR, 2015).

Afet risklerinin analiz edilebilmesi için tehlike hakkında bilgi sahibi olmamız gerekmektedir. Bunun içinde geçmişte meydana gelmiş ve çeşitli kaynaklar tarafından kayıt altına alınmış afet verilerine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu sayede deneyimlerin ve sonuçların kaybolmadan gelecek nesillere aktarımı sağlanmış olacaktır (Hamzaçebi vd., 2007:174). Araştırmacılar tarafından afetlerle ilgili bu bilgi birikimine daha kolay ve daha hızlı erişimin sağlanması ve farklı veri setlerini kullanarak analizler yapılabilmesi için verilere tek elden ulaşılması da büyük önem arz etmektedir. Bu amaçla ulusal ve uluslararası alanda oluşturulmuş veri tabanları bulunmaktadır.

Afet veri tabanlarının kayıt altına almış olduğu bilgilerin tutarlı olması araştırmacılar tarafından yapılacak çalışmaların da güvenilir olmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Yüksek kaliteli doğal afet analizlerinin yapılabilmesini sağlamak için verilerin yüksek derecede uzmanlık ve profesyonelleştirilmesini, kontrol edilmesi ve yönetilmesi gerekmektedir (Wirtz vd., 2014:135). Araştırmada, “*Afet sonrası ortaya çıkan mevcut durumun farklı kaynaklardan duyurulması ve çeşitli veri tabanlarına aktarılması konusunda tutarsızlıkların olması güvenilir ve doğru bilgiye erişim konusunda özellikle araştırmacılar için sorun yaratmakta mıdır?*”, problemine çözüm aranmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, ülkemizde en fazla can ve mal kaybına neden olan depreme ilişkin EM-DAT afet veri tabanı ile ülkemizde oluşturulmuş Türkiye Afet Bilgi Bankası veri tabanının kendine has özellikleri ve bildirdiği verilerin benzerliklerini ve farklılıklarını karşılaştırmak ve derinlemesine incelemektir. Bu sayede afet veri tabanlarının güçlü ve zayıf yönleri ve test yayını olan TABB veri tabanının güvenilirliği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma nitel bir araştırma olup doküman analizi kullanılmıştır. Wach’a (2013) göre, basılı kaynakların içeriğini derinlemesine ve sistemsal olarak incelemek için tercih edilen bir nitel araştırma yöntemidir (Wach, 2013:1). Çalışmada herkese açık ikincil veriler kullanıldığı için etik kurul onayı gerektirmemektedir. Çalışma iki bölümde planlanmıştır. Birinci bölümde kavramsal ve kuramsal çerçeveye, EM-DAT veri tabanına ve TABB veri tabanına yer verilmiş olup veri tabanları ayrıntılı şekilde sunulmuştur. İkinci bölümde ise iki veri tabanının bildirdiği bilgilerin benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırılarak incelenmiştir. Karşılaştırma iki şekilde gerçekleştirilmiştir. Birinci karşılaştırma iki veri tabanının temel özellikleri (*kuruluş, kapsam, metodoloji, afet türleri, dahil edilme kriterleri, veri başlıkları, veri kaynakları, erişim, glide numarası, veri arama yöntemi, grafik oluşturma, harita oluşturma ve sözlük*) karşılaştırılarak aralarındaki benzerlikler ve farklılıklar saptanmıştır. Bu karşılaştırma iki veri tabanı tarafından kullanılan veri tanımlama, toplama ve işleme yöntemleri, kayıtlardaki olası farklılıkları anlamamıza ve yorumlamamıza yardımcı olması anlamında önemlidir. Bu karşılaştırma ile veri tabanlarının güçlü ve zayıf yönleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. İkinci karşılaştırma ise 2010-2020 yılları arasında 10 yılı kapsayan 81 ilde meydana gelen depremlerde iki veri tabanı tarafından kaydedilen istatistikî bilgiler zamansal ve mekânsal olarak karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma deprem olayının ölüm ve yaralanma sayısı olmak üzere iki hasar göstergesi kategorisi dikkate alınarak yapılmıştır. Bu sayede test yayını olan TABB veri tabanının güvenilirliği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL AÇIDAN AFET VE AFET YÖNETİMİ

Afet kavramı, “*insanlar için can, fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, normal yaşamı durdurarak veya kesintiye uğratarak topluları etkileyen ve yerel imkânlar ile baş edilemeyen her türlü doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olaylar*”, olarak tanımlanmaktadır (UN, 1992:27). Birleşmiş Milletler (BM) Uluslararası Doğal Afetleri Azaltma Stratejisi (UNISDR) çerçevesinde afet, “*yaygın insani, maddi, ekonomik veya çevresel kayıpları içeren bir topluluğun veya bir toplumun işleyişinde ciddi bir bozulma ve etkilenen topluluğun veya toplumun kendi kaynaklarını kullanarak başa çıkma becerisini aşan etkilerdir*”, olarak kavramlaştırılmıştır (UNISDR, 2009:9).

Literatürde afetler genellikle doğal ve insan kaynaklı afetler olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılmaktadır. Doğal kaynaklı afetler doğa olayları sonucunda meydana gelen afetlerdir. Yağmurun yağması sonucu sellerin oluşması buna örnek verilebilir. Seli afet olarak değerlendirebilmemiz için toplumun gündelik yaşamını kesintiye uğratması veya durdurması, neden olduğu kayıp ve zararların yerel imkânlarla önlemenin mümkün olmaması ve dışarıdan yardıma ihtiyaç olması gerekmektedir (Keçici, 1994:24). Bu bağlamda ülkemizde meydana gelen doğa olayları ise deprem, heyelan, sel, kaya düşmesi, çığ ve orman yangınları olarak sıralanmaktadır (Kundak ve Kadioğlu, 2011:5). İnsan kaynaklı afetler ise doğrudan insanların neden olduğu afetler olarak söylenebilir (Gökçekuş vd., 2018:3). Doğal kaynaklı afetlerde olduğu gibi insan kaynaklı afetlerde de büyük çapta yaralanmalara ve ölümlere neden olmakta, toplumsal yaşama ve çevreye büyük zararlar verebilmektedirler. Bazı kaynaklarda ise bu sınıflandırmaya karma afetler başlığı da eklenmektedir. Yangınlar karma afetler başlığı altında değerlendirilebilmektedir. Çünkü yangınlar hem doğa kaynaklı hem de insan kaynaklı meydana gelebilmektedir (Işık vd., 2012:85).

Kaynağı ne olursa olsun her olayı afet olarak değerlendirmek pek mümkün değildir. Bir olayı afet olarak değerlendirebilmek için insanlara ve insanların yaşadığı alanlara zarar vermesi, kayıplara neden olması ve insan faaliyetlerini durdurması veya kesintiye uğratması gerekmektedir. Dolayısıyla insanların ve yaşam alanlarının bir tehlikeye maruz kalmadığı sürece afetlerin oluşma ihtimali yoktur (Yavaş, 2005:10). Ancak afetten söz edebilmek için maruziyet de tek başına yeterli olmamaktadır. Aynı zamanda bireylerin, toplumun ve devletin afetler karşısında zayıf yönlerini temsil eden savunmasızlık faktörüne de ihtiyaç vardır. Afetler, savunmasız bir nüfusun bir tehlikeye maruz kalması ve olumsuz etkilenmesi durumunda meydana gelmektedir. Bireylerin, toplumların ve devletlerin ne kadar savunmasız olduğunu belirlemede temel yapı taşı tehlikelere karşı ne kadar dirençli olduğu ile alakalıdır (Cannon, 2006:45).

Afet sonrasında meydana gelecek can ve mal kaybının boyutu meydana gelen olayın şiddetinin yanı sıra toplumun zarar görebilirliği ile de yakından ilişkilidir. Afetten söz edebilmek için bir bölgede tehlikenin var olması bunun yanında o tehlikeye insan ve değerlerinin maruz kalmaları ve aynı zamanda tehlike karşısında savunmasız durumda olmaları gerekmektedir. Burada maruziyet ve savunmasızlıkla ifade edilmek istenen şey aslında zarar görebilirliktir (Taştan ve Aydınoglu, 2015:368; Özceylan ve Çoşkun, 2012:169; Güler, 2008:38).

Afet yönetiminin kapsamını, afet meydana gelmeden önce afetlerin önlenmesi için yapılan çalışmalar ve hazırlığı, afet meydana geldikten sonra ise hızlı ve etkin bir müdahale ve eskiye dönüş için iyileştirme faaliyetleri oluşturmaktadır. Afet yönetiminin amaçlarına değinilecek olursa mümkün oldukça olası tehlikelerden uzak durarak afetleri önlemek mümkün değilse vereceği zararları azaltmak, bütün önlemlere rağmen afet meydana geldiğinde hızlı ve etkin bir müdahaleyle acil yardım veya uygun yardımı sağlamak ve son olarak kalıcı ve hızlı bir iyileştirme çalışmasını yapmak olarak söylenebilir (Sena ve Woldmichael, 2006:113). Afet öncesinde yapılan çalışmalar risk yönetimi olarak adlandırılırken afet anında ve sonrasında yapılan çalışmalar ise kriz yönetimi olarak adlandırılmaktadır. Risk yönetimi risk azaltma ve hazırlık evrelerinden oluşurken, kriz yönetimi ise müdahale ve iyileştirme evrelerinden oluşmaktadır (Kadioğlu, 2011:51; Özmen ve Özden, 2013:4; Erkal ve Değerliyurt, 2009:151).

Potansiyel bir afetin etkisini azaltmak için afet yönetiminin ilk ve en önemli evresi risk ve zarar azaltmadır. Risk ve zarar azaltma aşaması uzun süreçte, tehlikeler ve bunların etkileri sonrası meydana gelebilecek can ve mal kaybı zararlarını azaltmayı veya önlemeyi amaçlayan sürekliliği olan faaliyetleri kapsamaktadır. Hazırlık evresi ise afetler karşısında baş edebilme kapasitesinin artırılması için gerçekleştirilen faaliyetler olarak söylenebilir. Herhangi bir afet meydana geldiğinde can ve mal kaybının en az seviyede tutulması ve afet öncesi hayata dönüşün hızlı olmasının sağlanması amacıyla afet öncesinde yapılan çalışmalardır. Bir afet meydana geldiğinde muhtemel kayıpların ve tehlikelerin bertaraf edilmesi, yardıma ihtiyacı olanların tespit edilmesi ve kurtarılması, acil yardım ihtiyaçlarının karşılanması ve arama ve kurtarma konularında kapasitenin geliştirilmesi hazırlık

evresi kapsamında yapılan çalışmalardır. Müdahale ve iyileştirme aşamalarının başarılı olmasını risk yönetimi kapsamında yapılan çalışmalar belirlemektedir (Akyel, 2007:36; Kadioğlu, 2008:11; Kadioğlu, 2011:18).

Ülkemiz gelişmekte olan bir ülke olması nedeniyle afetler sonrasında hem can kaybı hem de maddi kayıp açısından çok fazla miktarda etkilenmektedir. Bu etki düzeyi şehirleşmeyle daha da artmış ve artmaktadır. Ülkemizde birçok şehir, bir veya birden çok doğal kaynaklı afet riski altındadır (Kundak ve Kadioğlu, 2011:5). Tablo 1'e bakıldığında 1950 – 2008 yılları arasında ülkemizde meydana gelen afetlerin sayısı, afetlerde sayısı ve zarar gören yerleşim birimi sayısı gösterilmektedir. Bu tabloya göre ülkemizde insanları en fazla etkileyen doğal kaynaklı afetler; deprem, heyelan, sel, kaya düşmesi, çığ ve diğer afetler olarak sıralanmaktadır (Gökçe vd., 2008:118).

Tablo 1. Ülkemizde Meydana Gelen Afetlerle İlgili İstatistikler

Afet Türü	Afetlerde Sayısı (Kişi)	Afetlerde Sayısı (%)	Afet Olay Sayısı	Zarar Gören Yerleşim Yeri Sayısı
Deprem	158.241	%58	5.318	3.942
Heyelan	59.345	%22	13.494	5.472
Su Baskını	22.157	%8	4.067	2.924
Kaya Düşmesi	19.422	%7	2.956	1.703
Çığ	4.384	%2	731	605
Diğer Afetler	9.237	%3	1.175	992
Toplam	272.786	%100	27735	15.638

Kaynak: Gökçe vd., 2008:118.

2015 ile 2030 yıllarını kapsayan Sendai Çerçeve Eylem Planı ile planların yapılması ve risklerin azaltılması amacıyla dört öncelik belirlenmiştir. Bu öncelikler şunlardır (Macit, 2019:181);

- Afet risklerinin anlaşılması
- Afet riski ile mücadele için yönetimin güçlendirilmesi
- Afetlerde hızlı iyileştirme için risklerin azaltılmasına yönelik adımlar
- Afetlere hazırlıklı olmanın geliştirilmesi

Görüldüğü gibi risklerin azaltılması ve önlenmesinde önceliklerden bir tanesi risklerin anlaşılmasıdır. Bunun içinde afetlerin meydana getireceği etkileri önlemek veya azaltmak konusunda ilk yapılması gereken toplumun tüm kesimleri tarafından yaşadıkları bölgede olası tehlikelerin neler olduğunu ve bu tehlikeler meydana geldiğinde ne gibi hasarlara neden olabileceği konusunda bilgili ve bilinçli olmaları gerekliliğidir (İlgen, 1995:91). Afet yönetiminin ilk ve en önemli aşamalarından bir tanesi olan risk ve zarar azaltma evresi kapsamında değerlendirilen risklerin analiz edilebilmesi için öncelikle tehlikelerin belirlenmesi gerekmektedir (Çolak, 2017:76). Tehlikeler belirlendikten sonrada bu tehlikelerin olasılık ve şiddet parametrelerini kullanarak risklerin seviyeleri belirlenebilir. Bunun için de geçmişte meydana gelmiş afet ve acil durumların kayıtlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü bu kayıtlar yaşanan afetlerin sıklık, dağılım ve değişimlerini incelenmek suretiyle, alınacak önlemlerin belirlenmesinde yardımcı olmaktadır. Afet ve acil durumların kayıtlarının tutulması için ise afet bilgi sistemlerine ihtiyaç bulunmaktadır.

Doğal afet veri tabanlarının geliştirilmesi, risk yönetimi amaçları için kesinlikle belirleyicidir (Dankers vd., 2007:168). Günümüzde önemi gittikçe artan risk/zarar azaltma ve afete hazırlık çalışmalarında araştırmacıların ve karar vericilerin istediği anda ulaşabileceği yakınlıkta olması gereken bilgiler arasında, yaşanmış afet olaylarına ait bilgi birikiminin de önemi çok fazladır. Her düzeyde karar vericiler, araştırmacılar, yöneticiler ve halk politika, strateji ve yaklaşımlarını bu bilgi birikimi üzerine kurgulamak zorundadır (Li vd., 2018:46; Guha-Sapir vd., 2004:18).

Afet riski araştırması, bilimsel verilere açık erişim gerektirir. Çünkü birden fazla bilgi kaynağını bir araya getirmeden bir afet olayının nedenini ve etkisini tam olarak anlamak mümkün değildir. Günümüzde, izleme ekipmanından elde edilen veriler, temel haritalar, değerlendirme, ilerleme, sosyoekonomik istatistikler vb. gibi afetle ilgili büyük miktarda bilimsel veri mevcuttur. Bununla birlikte, genellikle coğrafi olarak dağılmışlardır ve çeşitli devlet kurumlarına, araştırma merkezlerine, özel kuruluşlara ve bazen dünyanın her yerinden bireyler de dâhil olmak üzere çok çeşitli paydaşlara aittirler. Araştırmacılar tarafından çalışma için gerekli tüm ilgili

verilere ulaşmanın imkânsız olmasa da zor olduğu belirtilmektedirler. İster çeşitli etkilerin nedensel ilişkisini analiz etmek, isterse de gelecekteki afet olaylarının etkisini tahmin etmek için modelleme yapmak olsun, afet riski araştırmalarındaki temel zorluk, birden çok veri kaynağından yararlanmak ve temelde yatan ilişkileri sentezlemek ve keşfetmektir (Li vd., 2018:46; Guha-Sapir vd., 2004:18). Bir diğer zorluk ise, veri tabanı platformlarının doğal afet kavramını tanımlamada ve giriş kriterlerini belirlemede sahip oldukları farklılıklardır (Below vd., 2009:10).

Afet bilgi sistemleri çok fazla afet ve acil durumların yaşandığı ülkemiz açısından da oldukça önemlidir. Afet ve acil durumlarla ilgili bilgilerin doğruluğu, erişilebilirliği ve bilgi kaynaklarının çeşitliliği karar vericilerin ve afet ile ilgili çalışma yapan araştırmacıların gelecek planlamasını daha güvenli ve daha uygulanabilir zeminde yapmalarını sağlayacaktır. Afetle ilgili bilgilerin tek bir merkezden paylaşılması bilgi kirliliğinin önüne geçerek verilerin güvenilir ve hızlı bir şekilde hedefine ulaşması gerçekleşecektir. Verilerin birleştirilmesi, kaynaştırılması ve tamamlanması için açık ve temiz standartlara, metodolojilere ve tanımlara ihtiyaç vardır. (Ural vd., 2014:45; Guha-Sapir vd., 2004:15). Diğer bir ifade ile küresel ölçekte belirlenmiş kriterlerle ortak bir afet veri tabanı oluşturmak ve erişime açık hale getirmek, ortaya çıkabilecek tüm olumsuzların ortadan kalkmasına ya da azalmasına yardımcı olacaktır.

Ülkemizde farklı kurum ve kuruluşlar tarafından sorumlu oldukları afet türü ile ilgili istatistikî bilgiler kayıt altına alınmaktadır. Buradaki en önemli zorluk, her bir afet için aynı format ve uzunlukta verinin olmamasıdır. Farklı kurum ve kuruluşlar tarafından tutulan verilerin ve bilgilerin ortak bir platformda bir araya getirilmesi gerekmektedir. Bu işlem yapılırken mümkün olduğunca tekrara düşülmemesi ve eksikliklerinin giderilmesine dikkat edilmesi gerekmektedir (Özmen ve Özden, 2013:21). Ülkemizde afet yönetimi konusunda yetkin olan kurum afet yönetiminde tek başlılığı ortadan kaldırmak için kurulan AFAD'dır. Ancak AFAD'ın bu konuda rol ve sorumluluklarının çekingen olması ile diğer kurumlarla olan ilişkilerinin oldukça zayıf olması afet yönetimi açısından sorunlar ortaya çıkarmaktadır (Karaaslan, 2015:1).

Söz konusu olan konu ile ilgili problemlerin ortadan kaldırılması için ülkemizdeki doğal afetlerin geniş kapsamlı değerlendirilebilmesi, geçmiş afetlerden dersler çıkarılabilmesi amacıyla "*Türkiye Ulusal Afet Arşiv Sistemi (TUAAS)*" kurulmuştur. 2010 yılı başında kullanıcılara açılan sistemle Türkiye'de bugüne kadar yaşanan her türlü afet bilgileri bilgisayar ortamında kullanıcılara sunulmuştur. 2012 yılında ise AFAD tarafından Ulusal Deprem Araştırma Programı (UDAP) kapsamında Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) tarafından önerilen "*Türkiye Afet Bilgi Bankası (TABB)*" projesi kabul edilmiştir. TABB, Türkiye Afet Arşiv Sisteminin (TUAAS) devamı niteliğinde olduğu söylenebilir (Ural vd., 2014:46). Ülkemiz adına gerçekleştirilen bu program ve projeler, afetlere dair güvenilir bilgiye tek elden erişim imkânı sağlamak için oldukça önemlidir.

3. TÜRKİYE AFET BİLGİ BANKASI (TABB)

Bilgi bankasının kurulması ile karar vericilere, uygulayıcılara ve araştırmacılara çalışmalarında yardımcı olmak, toplumun karşı karşıya olduğu risklerin farkında olmasını ve toplum tarafından bu risklerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak amaçlanmıştır. Bunun yanında afet risk yönetimi kapsamında araştırmacıların ve karar vericilerin ihtiyaç duyduğu meydana gelmiş afetlerin bilgilerinin elektronik ortamda hizmete sunulması sağlanmıştır (URL-1).

Ülkemizde sık sık afetler meydana gelmekte ve yıkıcı etkiye neden olmaktadır. Günümüzde risk odaklı afet yönetimi anlayışı önem kazanmakta olup zarar azaltma ve hazırlık aşaması kapsamında yapılan çalışmalarda hem araştırmacıların hem de karar vericilerin meydana gelmiş afetlerin bilgilerine kolay ulaşabilmeleri büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla karar vericiler, yöneticiler ve araştırmacılar stratejilerini ve politikalarını bu bilgi birikimini dikkate alarak oluşturmak zorundadırlar. Bilgi bankası, gelecek nesillere bu bilgi birikiminin taşınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda araştırmacılar ve karar vericiler bilgi bankası sayesinde analizler yapabilmeye ve bu analizler doğrultusunda strateji ve politika belirleme imkânına sahip olmaktadır. Bu kapsamda afet yönetimi ile ilgili yapılan çalışmalara girdi teşkil edecek hem güvenli verilere sayısal ortamda ulaşılmasına hem de bunun tek elden gerçekleşmesine olanak sağlayan TABB, AFAD tarafından kurulmuştur (URL-1).

TABB, ODTÜ tarafından yürütülmüş bir proje ürünüdür. TABB projesi ile ODTÜ Afet Yönetim Merkezi tarafından Türkiye Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) için doğal afetlerin mevcut materyal ve kaynaklarını tek bir portalda toplanması hedeflenmiştir (Başbuğ vd., 2015:441). TABB ile ülkemizde meydana gelmiş afet ve acil durumların gün yüzüne çıkarılması ve meydana gelmekte olan afetlerin gelecekteki bilimsel çalışmalara ışık tutması amaçlanmıştır (URL-2). Türkiye Afet Bilgi Bankası tasarlanırken Desinvanter (*Latin*

Amerika'da afetlerin önlenmesi için Sosyal Çalışma Ağı -LA Red- veri tabanı), EM-DAT (*Afetlerin Kökeni Üzerine Araştırma Merkezi -CRED- veri tabanı*) gibi mevcut uluslararası afet bilgi bankaları göz önünde bulundurulmuştur (Ural vd., 2014:45).

TABB, Mayıs 2015'te AFAD web sayfasında yayına girmiştir (URL-5). TABB, hem İngilizce hem de Türkçe olarak sunulan iki dilli bir sistemdir. TABB'da afet dokümantasyonu ve veri analizi modülü aynı platform üzerinde yer almaktadır (Başbuğ vd., 2015:441). Doküman kısmı ile çeşitli kurum ve kuruluşlar ile kütüphanelerde yer alan ve aynı zamanda elektronik ortamda bulunan afet ile ilgili bilgi kaynaklarına ulaşma imkânı sağlanmıştır (URL-2). Dokümantasyon bölümü elektronik materyal olarak engelliler için elektronik kitaplar, kurumsal raporlar, tezler, makaleler, resimler, videolar, sunumlar, sesli materyaller, süreli yayınlar ve materyaller yer alırken elektronik olmayan materyal olarak ise söz konusu materyallerin konum bilgileri (fiziksel veya internet adresi) yer almaktadır. Analiz kısmı istatistiksel verilere ihtiyaç duyan araştırmacılar için oluşturulmuştur. Analiz kısmı ile arşivde bulunan verileri değerlendirerek grafikler, haritalar ve raporlar gibi bazı istatistiksel modüller oluşturulabilir ve grafik çizdirme işlemleri de yapılabilir. Araştırmacılar veri tabanından seçebilecekleri spesifik verilerin temel istatistiksel analizini üretebilir ve ayrıca daha fazla analiz yapmak için istenen verilerin "xls" formatını indirebilirler (Başbuğ vd., 2015:441). Araştırmacılar TABB aracılığıyla istatistiksel verilere analiz kısmından, bilgi kaynaklarına ise doküman kısmından çok rahat bir şekilde ulaşabilmektedirler (URL-2).

4. AFETLERİN EPİDEMİYOLOJİSİ ARAŞTIRMA MERKEZİ (CRED- THE CENTRE FOR RESEARCH OF THE EPIDEMIOLOGY OF DISASTERS)

Afetlerin Epidemiyoloji Araştırma Merkezi (CRED) Belçika Kanunu uyarınca uluslararası statüsüne sahip, kâr amacı gütmeyen bir kurum olarak 1973 yılında kurulmuştur. Brüksel'deki Louvain Katolik Üniversitesi (LKÜ) Halk Sağlığı Okulu içinde yer almaktadır (URL-3). Merkezin Brüksel de olması sayesinde değişik Avrupa Komisyonları programları ve organizasyonlarıyla birlikte çalışma olanağına sahiptir. Geniş çalışma alanının içinde veritabanı yönetimi de bulunmaktadır. Merkezin web sayfasında EM-DAT (*Afet Acil Durum Veri Tabanı -Emergency Disaster Database*), EM-BİB Dokümantasyon Merkezi, Bibliyografik Veri Tabanı ve CE-DAT Silahlı Çatışmaların İnsani Etkileri Veri Tabanı bölümleri yer almaktadır (Hamzaçebi vd., 2007).

CRED, uzun bir standartlaştırılmış veri derleme, doğrulama ve analiz geçmişine sahiptir. Web sitesi (<http://www.emdat.be/>) aracılığıyla verilerine ücretsiz ve açık erişim sağlar. CRED'in temel veri ürünlerinden biri, uluslararası afet veri tabanı olan Acil Durumlar Veri tabanıdır (URL-3). EM-DAT, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Belçika Hükümeti'nin desteği ile 1988'de oluşturulmuştur. Veri tabanının temel amacı, ulusal ve küresel düzeyde insani yardım faaliyetlerinin amaçlarına hizmet etmektir.

EM-DAT, ekonomik hasar tahminleri ve afete özel uluslararası yardım katkılarının yanı sıra ölen, yaralanan veya etkilenen kişi sayısı gibi afetlerin insanoğlu üzerindeki etkisi hakkında bilgi sağlamaktadır. EM-DAT, doğal afetler ve teknolojik afetler de dâhil olmak üzere 1900'den günümüze kadar 15.700'den fazla felaketin oluşumu ve etkileri hakkında temel verileri içermektedir (Climate-Adapt, 2021). Kayıt bilgileri 1900'lere kadar uzanır ve her yıl yaklaşık 300 olay eklenir (Wirtz vd., 2014:138).

EM-DAT veri tabanında rakamlar dâhili olarak günlük olarak güncellenmektedir. Ancak, kamuya açık bilgiler, tüm veriler doğrulandıktan ve farklı kaynaklar kullanılarak çapraz kontrol edildikten sonra her 3 ayda bir düzenli olarak güncellenmektedir (URL-3).

5. VERİ TABANLARININ TEMEL ÖZELLİKLER BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Çalışmanın bu kısmında her iki veri tabanı temel özellikler bakımından karşılaştırılarak incelenmiştir. Öncelikle her iki veri tabanı incelendikten sonra temel özelliklerini gösteren alt başlıklar oluşturulmuştur. Her iki veri tabanı kuruluş, kapsam, metodoloji, afet türleri, dahil edilme kriterleri, veri başlıkları, veri kaynakları, erişim, glide numarası, veri arama yöntemi, grafik oluşturma ve sözlük gibi alt başlıklar kapsamında karşılaştırılarak, farklılıklar ve benzerlikler saptanmaya çalışılmıştır. Bu benzerlik ve farklılıkların saptanmasında bir bütünlük sağlamak amacıyla Tablo 2 oluşturulmuştur.

Tablo 2. EM-DAT ve TABB Veri tabanlarının Temel Özellikleri Açısından Karşılaştırılması

Temel Özellikler	EM-DAT	TABB
Kuruluş	1988	2015
Kapsam	<ul style="list-style-type: none"> • 1900 - Günümüz • 200'den fazla ülke 	<ul style="list-style-type: none"> • 1923-Günümüz • 81 il
Metodoloji	<ul style="list-style-type: none"> • Ülke düzeyinde girişler (Kıta, Bölge, Ülke, Yer, Orijin) 	<ul style="list-style-type: none"> • Olay girişleri için hiyerarşik metodoloji: il, ilçe, mahalle, kasaba ve köy düzeyi girişler.
Afet Türleri	<ul style="list-style-type: none"> • Afetler sınıflandırılmıştır. • Doğal afetler: Jeofiziksel, meteorolojik, hidrolojik, klimatolojik biyolojik • Teknolojik afetler: Endüstriyel kazalar, ulaşım kazaları ve çeşitli kazalar • Karmaşık felaketler 	<ul style="list-style-type: none"> • Afetlerin sınıflandırması yapılmamıştır. • Doğal afetler: Jeofiziksel, meteorolojik, hidrolojik, klimatolojik ve biyolojik • Teknolojik afetler: Endüstriyel kazalar, ulaşım kazaları ve çeşitli kazalar • Terörizm olayları, • Çevresel Kirlenmeler • Kaçırma olayları • Yapısal Çökme
Dâhil Edilme Kriterleri	<ul style="list-style-type: none"> • 10 veya daha fazla can kaybı • 100 veya daha fazla kişinin etkilenmesi • Devlet tarafından olağanüstü hal ilanı • Uluslararası destek çağrısı 	<ul style="list-style-type: none"> • Herhangi bir kriter bulunmamaktadır.
Veri Başlıkları	<ul style="list-style-type: none"> • Glide Numarası • Afet Grubu (Afet Alt Grubu, Ana Afet Türü, Afet Alt Türü) • Afetin Meydana Geldiği Yer (Kıta, Bölge, Ülke, Yer) • Afet Başlangıç ve Bitiş Tarihi ile Yerel Saat • İnsan ölümleri: ölümler + kayıp • Toplam etkilenen: yaralı, evsiz ve diğer etkilenmiş • Hasarlar: toplam ekonomik hasarlar (USD), sigortalı kayıplar, yeniden inşa maliyetleri • Giriş Kriterleri • Enlem/Boylam • Olay Adı • Menşei • Afetin Büyüklük Ölçeği ve Değeri • Afete Yardım Desteği • Ülkenin Uluslararası Alandan Yardım Talebi ve Zamanı • Olağanüstü Hal İlanı 	<ul style="list-style-type: none"> • Glide numarası • Afet Türü • Afetin meydana geldiği yer (İl, İlçe, Köy, Mahalle, Belde) • Afetin Başlangıç Tarihi • Etkilediği Alan • Ölü Sayısı (Çocuk, Yetişkin, Kadın ve Erkek) ve Kayıp İnsan Sayısı • Yaralı Sayısı (Çocuk, Yetişkin, Kadın ve Erkek) • Etkilenenler, Yer Değiştirenler, Tahliye Edilenler • Toplam Hasarlı Bina Sayısı ve Toplam Yıkık Bina Sayısı (Konut, Kamu ve İşyeri (Hasarsız, Hafif, Orta, Ağır ve Yıkık) • Toplam Maliyet (TL) (USD) • Zarar Gören Tarım Alanı • Büyükbaş Hayvan Kaybı
Veri Kaynakları	<ul style="list-style-type: none"> • BM ve ABD hükümetinin ajansları • Ulusal hükümetler • Araştırma merkezleri • Hükümetler arası kuruluşlar • Lloyd'un reasürans kaynakları • Basın 	<ul style="list-style-type: none"> • 81 İl Afet ve Acil Müdürlüğü • Anadolu Ajansı
Veri Erişimi	<ul style="list-style-type: none"> • Üyelik sonrasında verilere erişilebilir. • İndirme işlemi yapılabilir (.xls - Her bir tehlike türü için tek tek). 	<ul style="list-style-type: none"> • Veri erişimi için üyelik gerekmez. • İndirme işlemi yapılabilir (.xls, .doc, .pdf - İstenilen sayıda tehlike türü).
Glide Numarası	<ul style="list-style-type: none"> • Var 	<ul style="list-style-type: none"> • Var
Veri Arama Yöntemi	<ul style="list-style-type: none"> • Basit Veri Araması 	<ul style="list-style-type: none"> • Kapsamlı Veri Araması
Grafik ve Harita Oluşturma	<ul style="list-style-type: none"> • Evet 	<ul style="list-style-type: none"> • Evet
Sözlük	<ul style="list-style-type: none"> • Var 	<ul style="list-style-type: none"> • Yok

Kaynak: URL-3 ve URL-4

- **Kuruluş:** EM-DAT veri tabanı 1988 yılında kurulmuştur TABB veri tabanı ise AFAD internet sayfasında 2015 yılı mayıs ayı itibari ile yayına başlamıştır (URL-3 ve URL-4).
- **Kapsam:** EM-DAT veri tabanı uluslararası düzeyde 200'den fazla ülkede 1900 yılından günümüze kadar meydana gelmiş ve gelmekte olan afetlerin bilgilerini kaydetmektedir. TABB tarafından ise 1923'ten günümüze kadar ülkemizin 81 ilinde meydana gelmiş ve gelmekte olan afetlerin bilgilerinin kaydı tutulmaktadır (URL-3 ve URL-5).
- **Metodoloji:** EM-DAT veri tabanında afetlerin meydana geldiği kıta, ülke, bölge ve yer bilgileri bulunmaktadır. Yer bilgisi bir şehir, köy, bölüm, il, eyalet veya bölgenin adıdır. Yer bilgisi, afet oluşumunun ve etkisinin daha sonra bölge, ilçe veya başka herhangi bir alt ulusal idari sınır tarafından analiz edilmesine

olanak sağlamaktadır. TABB veri tabanında ise il, ilçe, mahalle, kasaba ve köy düzeyinde girişler yapılmaktadır (URL-3 ve URL-4).

- **Afet Türleri:** Her iki veri tabanı da, hem doğal hem de insan kaynaklı afetler bu tür afet olaylarının çeşitli sosyo-ekonomik etkilerinin analizi hakkında bir dizi bilgi sağlamaktadır. EM-DAT veri tabanında afet türlerinin sınıflandırması yapılmıştır. Bu sınıflandırma Tablo 3'te gösterilmiştir. Buna göre afetler doğal ve teknolojik afetler olmak üzere iki başlıkta sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre afet grupları afet alt grubuna, afet alt grubu da ana afet türüne bağlanmaktadır. Doğal afetler grubu, afet alt grubu kapsamında 6 gruba ayrılmıştır. Bunlar jeofiziksel, meteorolojik, hidrolojik, klimatolojik, biyolojik ve dünya dışı afetlerdir. Teknolojik afetler grubu ise, afet alt grubu kapsamında endüstriyel kazalar, ulaşım kazaları ve çeşitli kazalar olmak üzere toplamda üç gruba ayrılmıştır.

İki veya daha fazla afetin meydana gelmesi ana afet türü ile ilişkili olabilmektedir (*birincil bir olayın sonucu olarak bir afet meydana gelebilir*). Örneğin, bir siklon, sel veya heyelan oluşturabilir veya bir deprem, bir gaz hattının kopmasına ve çevreyle ilgili bir felakete neden olabilir (URL-3).

TABB sistemine bakıldığında EM-DAT veri tabanında olduğu gibi afet türleri ile ilgili bir sınıflandırma bulunmamaktadır. TABB'da EM-DAT'a göre daha fazla afet ve acil durum tipi olayların kayıt altına alındığı görülmektedir. EM-DAT veri tabanından farklı olarak terörizm olayları, çevresel kirlenmeler, ulaşım araçlarının kaçırılma olayları, yapısal çökmeler, kaybolma, erozyon, siber saldırılar, kitlesel ayaklanmalar göçme olayları (*Mağara-karstik boşluk çökmesi, obruk-dolin çökmesi ve zemin yenilmesi çökmesi*) gibi afet ve acil durum türlerine de yer verilmiştir. TABB veri tabanı tarafından farklı afet ve acil durum türlerini de kayıt altına aldığı görülmektedir (URL-3 ve URL-4).

Tablo 3. EM-DAT Veri Tabanında Kullanılan Afet Sınıflandırması

Afet Grubu	Afet Alt Grubu	Ana Afet Türü	Afet Alt Türü	Afet Grubu	Afet Alt Grubu	Ana Afet Türü		
Doğal Afetler	Jeofiziksel	Deprem	Yer Hareketi	Teknolojik Afetler	Endüstriyel Kazalar	Kimyasal dökülme		
			Tsunami			Çökme		
		Kütle Hareketi (Kuru)	Kaya Düşmesi			Patlama		
			Heyelan			Yangın		
		Volkanik Faaliyet	Kül yağışı			Gaz Sızıntısı		
			Lahar			Zehirlenme		
			Piroklastik akış			Radyasyon		
			Lav akışı			Diğer		
		Hidrolojik	Sel			Kıyı seli	Ulaşım Kazaları	Hava
						Nehir seli		Kara
						Su baskını		Demiryolu
						Buz reçeli seli		Deniz
	Heyelan		Çığ (kar, enkaz, çamur akışı, kaya düş.)	Çökme				
	Klimatolojik	Dalga Hareketi	Haydut dalga	Çeşitli kazalar	Patlama			
		Kuraklık	Duran Dalga		Yangın			
		Buzul Gölü Patlaması			Diğer			
	Biyolojik	Orman yangını	Kara yangını: Fırça, çalı, Mera					
			Viral hastalık					
		Epidemi	Bakteriyel Hastalık					
			Paraziter Hastalık					
			Mantar Hastalığı					
			Prion Hastalığı					
	Böcek İstilasası	Çekirge						
	Hayvan Kazası							
	Dünya Dışı	Darbe	Hava patlaması					
		Uzay Havası	Enerjik parçacıklar					
			Jeomanyetik fırtına					
			Şok dalgası					
	Meteorolojik	Fırtına	Tropikal fırtına					
			Tropik dışı fırtına					
Konvektif fırtına								
Aşırı Sıcaklık		Soğuk dalga						
		Sıcak hava dalgası						
Sis		Şiddetli kış koşulları						

Kaynak: Yazarlar tarafından 19.02.2021 tarihinde EM-DAT veri tabanından elde edilerek hazırlanmıştır (URL-3)

- **Dâhil Edilme Kriterleri:** Araştırma esnasında TABB veri tabanı tarafından bir afet kayıt altına alınırken dikkate alınan herhangi bir kriter varlığına rastlanılmamıştır. Ancak TABB veri tabanının başlangıcı niteliğinde olan TUAAS veri tabanında ise dahil edilme kriterleri bulunmaktaydı. Bunlar;
 - En az 10 ölünün olması durumunda
 - En az 50 yaralı olması durumunda
 - Afetten etkilenen en az 100 kişi olması durumunda
 - Genel hayatın olumsuz etkilenmesi durumunda
 - Acil yardım talebinde bulunulması durumunda

Bu bahsedilen kriterlerden en az biri gerçekleştiğinde afet olayı TUAAS veri tabanı tarafından kayıt altına alınmaktadır (Gökçe vd., 2008;7). Ancak TABB veri tabanının dahil edilme kriteri olup olmadığı konusunda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Fakat Tablo 4'e bakıldığında TABB veri tabanı tarafından kaydedilen depremlerin hasar göstergelerinin düşük olmasına rağmen kayıt altına alınması böyle bir kriterin olmadığını düşündürmektedir. EM-DAT veri tabanı incelendiğinde ise bir afet olayının kayıt altına alınabilmesi aşağıda verilen kriterlerden en az birinin ortaya çıkması gerekmektedir. Bir afetin EM-DAT tarafından kayıt altına alınabilmesi için gerçekleşmesi gereken kriterler (durumlar) aşağıda verilmiştir (URL-3).

- On (10) veya daha fazla kişi hayatını kaybettiğinde,
- Yüz (100) veya daha fazla kişi etkilendiğinde,
- Olağanüstü hal ilan edildiğinde,
- Uluslararası yardım çağrısı yapıldığında,

Sonuç olarak bir afetin EM-DAT veri tabanına girilebilmesi için söz konusu kriterler nedeniyle zarar ve hasarının büyük olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Orta ve küçük zarar ve hasara neden olan afetler ise EM-DAT tarafından kayıt altına alınmamaktadır (URL-3).

- **Veri Başlıkları:** Veri başlıkları ile ilgili olarak bu kısımda her iki veri tabanından 2010 ile 2020 yıllarında meydana gelen depremlerin bilgileri “.xls” formatında indirilerek karşılaştırma yapılmıştır. Glide numarası, ana afet türü, afetin meydana geldiği yer, afetin başlangıç tarihi, ölü sayısı, yaralı sayısı, kayıp sayısı, toplam maliyet ve etkilenen kişi sayısı gibi veri başlıkları içeriklerinde çok küçük farklılıklar olsa da her iki veri tabanında bulunmaktadır (URL-3 ve URL-4). EM-DAT veri tabanında ölü sayısı denildiğinde olay sonrası hayatını kaybedenlerin sayısı akla gelirken toplam ölü sayısı denildiğinde ise olay nedeniyle hayatını kaybedenlerin sayısına ilave olarak afet nedeniyle nerede olduğu bilinmeyen ve resmi rakamlara göre ölü olduğu tahmin edilen kişilerde bu grup içerisinde değerlendirilmektedir. EM-DAT veri tabanında kayıp insan sayısı, ölü sayısının içerisinde verilmesine karşın TABB veri tabanında ise ölü sayısı ve kayıp insan sayısı ayrı ayrı verildiği görülmektedir. Ancak bu durumda kayıp olan insanların ölü olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği ile ilgili bir karmaşıklık ortaya çıkmaktadır (URL-3 ve URL-4). Yaralı sayısı denildiğinde ise bir afet nedeniyle fiziksel yaralanma, travma veya acil tıbbi yardım gerektiren bir hastalıktan muzdarip insanlar ifade edilmektedir. EM-DAT veri tabanına göre yaralılar her zaman toplam etkilenenlerin bir parçasıdır. Toplam etkilenen denildiğinde ise yaralılar, evsizler ve etkilenmiş kişiler ifade edilmektedir. Ancak TABB veri tabanında yaralıların etkilenenlerin içerisinde değerlendirilip değerlendirilmediği ile ilgili bir bilgiye rastlanılmamıştır. Aynı zamanda TABB veri tabanı tarafından etkilenenler, yer değiştirenler ve tahliye edilenler şeklinde ayrı ayrı veri başlığı bulunmaktadır. Bu üç veri başlığı ile ifade edilmek istenenin tam olarak ne olduğu net olmamakla birlikte araştırmacılar üzerinde kafa karışıklığına neden olabileceği düşünülmektedir (URL-3 ve URL-4). EM-DAT bünyesinde bulunup da TABB bünyesinde bulunmayan veri türleri şunlardır (URL-3ve URL-4);
 - ✓ “*Olay Adı*”, olay adı olarak ifade edilmek istenen şey afet ile ilgili tanımlanmasına izin veren herhangi bir özellikten yola çıkılarak verilen isimdir (Örnek: Fırtınanın adı için "*Mitch*", hava kazasındaki uçak türü için "*Boeing 707*", salgın için "*Kolera*", yanardağın adı için "*Etna*", vb.).
 - ✓ “*Afetin Bittiği Tarih*”, veri başlığı tüm ani etkili afetler için tanımlanmıştır. Kesin bir bitiş tarihi olmayan daha uzun bir süre boyunca sona eren afet durumları (Örnek: kuraklık) için, "*gün*" alanı boş bırakılmaktadır.
 - ✓ “*Yerel Saat*”, veri başlığı ile afetin meydana geldiği yerdeki saat ifade edilmektedir (depremler ve

yanardağlar gibi hızlı gelişen afetler için verilmiştir).

- ✓ “*Afetin Menşei*”, veri başlığı ile afetin tetikleyici kaynağı ifade edilmektedir (Örnek: Sel için şiddetli yağışlar, orman yangını için kuraklık).
- ✓ “*1. ve 2. İlişkili Afetler*”, veri başlığı ile birincil afet sonrasında ikincil ve/veya ilişkili etkileri veya sonuçlarının oluşması belirtilmektedir (Örnek: Sel için heyelan, deprem sonrası patlama, vb.).
- ✓ “*Afetin Büyüklük Ölçeği ve Değeri*”, afetin büyüklüğü ve değeri ifade edilirken kullanılan birimler afetin türüne göre değişiklik göstermektedir (Deprem: Richter Ölçeği, Sel: Km² -kaplı alan-, Aşırı Sıcaklık: °C -minimum veya maksimum değer-).
- ✓ “*Afet Yardım Desteği*”, afete yanıt olarak ülkeye verilen acil yardım faaliyetleri için katkının toplam tutarını ifade etmektedir.
- ✓ “*Yabancı Afet Yardım Ofisi'nin (OFDA) Müdahalesi*”, veri başlığı ile Yabancı Afet Yardım Ofisi'nin (OFDA) afete müdahale edip etmediği ifade edilmektedir.
- ✓ “*Ülkenin Uluslararası Alandan Yardım Talebi ve Zamanı*”, veri başlığı ile etkilenen ülkelerden herhangi bir uluslararası yardım talebinin olup olmadığı ve ne zaman talep edildiği belirtilmektedir.
- ✓ “*Olağanüstü Hal İlanı*”, veri başlığı ile ülkeler de olağanüstü hal ilan edilip edilmediği ve edildiye ne zaman ilan edildiği belirtilmektedir.
- ✓ “*Enlem*” ve “*Boylam*”, afetin meydana geldiği yerin enlem ve boylam değerlerini ifade etmektedir.
- ✓ “*Yeniden İnşa Maliyeti*”, veri başlığı ile kayıp varlıkların yenilenmesi harcanan maliyeti ifade etmektedir. Yeniden inşa maliyetleri, malların mevcut inşaat veya satın alma maliyetlerinin yanı sıra gelecekteki afetlerden kaynaklanan hasarı azaltmak için ek önleme ve hafifletme önlemleri maliyetlerini de hesaba katmaları gerektiğinden toplam maliyetten farklıdır.
- ✓ “*Sigortalı Kayıplar*”, veri başlığı ile sigorta şirketleri tarafından karşılanan ekonomik zararlar ifade edilmektedir.
- ✓ “*Giriş Kriteri*”, veri başlığı ile afetin hangi kriterden dolayı veri tabanına girildiğini göstermektedir.

TABB veri tabanı bünyesinde bulunup da EM-DAT veri tabanı bünyesinde bulunmayan veri başlıklarına bakılacak olursa zarar gören tarım alanı, büyükbaş hayvan kaybı, ölü ve yaralı sayısı (*çocuk, yaşlı, kadın, yetişkin, erkek*), hasarsız, hafif, orta, ağır ve yıkık bina sayısı (*kamu, işyeri ve konut*) şeklindedir. TABB veri tabanı afet veri setleri bu haliyle bir afet olayı hakkında araştırmacıların ve karar vericilerin detaylı analiz yapabilmesine imkân sunmaktadır. Ancak söz konusu TABB veri tabanından indirilen söz konusu “.xls” dosyası incelendiğinde ölüm ve yapılarda hasar gelmesine rağmen bahse konu olan veri başlıklarına herhangi bir değer girilmemiş olduğu görülmektedir (URL-3 ve URL-4).

TABB bünyesinde de “*afetin etkilediği alan*” bölümü bulunurken EM-DAT veri tabanında ise etkilediği alanla ilgili bir veri başlığı bulunmamaktadır. Sadece afetin büyüklüğü ifade edilirken ölçü birimi ve değeri başlığı yer almaktadır (örneğin, sel için 1200 km²). TABB veri tabanı etkilenen alan kısmı incelendiğinde daha çok yer isimleri verilerek etkilenen alan gösterilmiştir. Herhangi bir sayısal bilgi verilmemiştir. Bu da analizlerin yapılmasında bu veri başlığının kullanılmasını zorlaştırmaktadır. TABB bünyesinde meydana gelen afet sonrası oluşan zararların ve hasarların toplam maliyetine yer verildiği görülmektedir. EM-DAT veri tabanında ise toplam maliyet içerisinde olan sigorta kapsamındaki ve yeniden inşa kapsamındaki maliyetlere de yer verilmiştir. Bu veri başlıkları araştırmalarda kullanılacak önemli veriler olduğu düşünülmektedir (URL-3 ve URL-4).

- **Veri kaynakları;** EM-DAT veri tabanı, BM, hükümet ve sivil toplum kuruluşları, sigorta şirketleri, araştırma enstitüleri ve basın kuruluşları dâhil olmak üzere çeşitli kaynaklardan derlenmiştir. Çelişkili bilgi ve rakamlar olabileceğinden, CRED bu kaynakları güvenilir ve eksiksiz veri sağlama yeteneklerine göre derecelendirmek için bir yöntem oluşturmuştur. Vakaların çoğunda, bir afet EM-DAT'a yalnızca en az iki kaynak ile ölümler ve/veya etkilenen kişiler açısından afetin meydana geldiğini bildirildiğinde kayıt işlemi yapılmaktadır. TABB veri tabanına veriler, Anadolu Ajansından ve 81 il AFAD taşra teşkilatlarından sağlanmaktadır. Her il AFAD Müdürlüğü, kendi verisini değerlendirip AFAD Başkanlığı'na göndermektedir. Gönderilen veriler AFAD Başkanlığı sorumlu personelleri tarafından son kez gözden geçirilerek TABB sistemine dâhil edilmektedir (URL-3 ve URL-4).

- **Erişim Durumu**, EM-DAT veri tabanında üyelik sonrası veri erişimi gerçekleştirilebilmektedir. Veriler her bir tehlike türü için tek tek seçim yapılarak “.xls” formatında indirilebilmektedir. TABB veri tabanında ise sisteme üye olmadan verilere ulaşmak mümkündür. Veriler istenilen sayıda tehlike türü seçimi yapıldıktan sonra .xls, .doc ve .pdf formatlarında indirilebilmektedir (URL-3 ve URL-4).
- **Global kimlik numarası**, EM-DAT veri tabanında afetler kayıt altına alınırken glide numarası kullanılmaktadır. Çeşitli afet veri tabanları ve ReliefWeb gibi afet değişim bilgileri web sitelerindeki kayıtlar arasındaki bağlantıları kolaylaştırmayı amaçlayan, afetler için küresel olarak kullanılan benzersiz kimlik kodudur. Global kimlik numarasının başında ilk 2 hanede afetin türü kısaltmasıyla belirtilmektedir. Devamında ki 4 hane ise afetin meydana geldiği yılı, sonraki 6 hane ise sıra numarasını, son 3 hane ise afetin meydana geldiği ülkenin ISO kodunu göstermektedir. (Örnek: EQ- 2020-000142-TUR). TABB veri tabanında ise EM-DAT'ta olduğu gibi glide numarası kullanıldığı görülmektedir. TABB veri tabanında kullanılan glide numarasının değişimle birlikte genellikle 12 haneli olduğu görülmektedir. Ancak kimlik kodundaki rakamların veya harflerin neyi ifade ettiği bilgisine ulaşılamamıştır (URL-3 ve URL-4).
- **Veri Arama Yöntemi, Sözlük ve Grafik ve Harita Oluşturma**: EM-DAT veri tabanı ile arama yapılacak ülke, afet türü ve tarih yıl şeklinde seçilerek basit olarak veri arama yapılabilmektedir. TABB veri tabanında ise seçim tercihi daha fazla olduğu görülmektedir. Arama yapılacak yer, afet türü, tarih gün, ay ve yıl şeklinde ve diğer istenilen veri başlıkları seçilerek arama yapılabilmektedir. TABB veri tabanı ilgili rapor farklı formatlarda indirilirken EM-DAT veri tabanında ise sadece “.xls” formatında indirme işlemi yapılabilmektedir. EM-DAT veri tabanı tarafından grafik oluşturma mümkün değildir ancak ülkeler ve dünya çapında harita oluşturmak mümkündür. TABB veri tabanında ise istenilen afet türü, tarih aralığı ve veri seti seçildikten sonra grafik ve harita oluşturmak mümkün olmaktadır. EM-DAT veri tabanının sayfasında açıklayıcı notlar kısmında “sınıflandırma”, “sözlük” ve “yönergeler” kısmı bulunmaktadır. Sözlük kısmında, EM-DAT hasar gösterge türlerinin ve sınıflandırması yapılan afetlerin açıklamalarının yapıldığı toplamda 98 kelime bulunmaktadır. TABB veri tabanında sınıflandırma, sözlük ve yönerge kısmı bulunmamaktadır (URL-3 ve URL-4).

6. AFET HASAR GÖSTERGELERİ

Çalışmanın bu kısmında afetlerin neden olduğu zarar ve kayıplarla ilgili veriler karşılaştırılmıştır. Bu bakımdan daha önce de belirtildiği gibi karşılaştırma için örneklem olarak 81 il, afet türü olarak ise deprem olayı seçilmiştir. Türkiye'nin tüm illeri için 2010 ile 2020 yılları arasında meydana gelen deprem verileri hem EM-DAT veri tabanından hem de TABB veri tabanından Microsoft Excel formatında indirilmiştir. TABB veri tabanı tarafından kaydedilen deprem olaylarının toplamda 308 adet olduğu görülmektedir. 308 adet deprem olayı incelenerek sadece ölüme veya yaralanmaya neden olan deprem olayları dikkate alınmıştır ve Tablo 4'te gösterilmiştir. Tablo 4'te gösterilmeyen 303 deprem olayında ise herhangi bir ölüm ve yaralanmanın yaşanmadığı tespit edilmiştir. Bu da TABB veri tabanı tarafında afet olayları kayıt altına alınırken hiçbir dahil edilme kriterin olmadığını göstermektedir. Çünkü 308 deprem olayından aşağıda Tablo 4'te gösterilen deprem olayları haricinde yaşanan depremlerde ölü sayısı ve yaralı sayısının sıfır olduğu görülmektedir. Etkilenen kişi sayısı kategorisine bakıldığında ise 305 deprem olayında yine sıfır olduğu görülmektedir. Buna rağmen TABB veri tabanı tarafından bu deprem olayları kayıt altına alınmıştır. EM-DAT veri tabanı tarafından söz konusu yıllar arasında kayıt altına alınan deprem olayının 12 adet olduğu görülmektedir. Bu depremlerin hangi dahil edilme kriteri dikkate alınarak kayıt altına alındığı da ayrıca belirtilmiştir (URL-3 ve URL-4).

2010 ile 2020 yılları arasında meydana gelen depremlerin neden olduğu ölü sayısı ve yaralı sayısı verileri Tablo 4'te verilmiştir. TABB veri tabanı tarafından kayıt altına alınan ancak can kaybına ve yaralanmaya neden olmayan depremler tabloda yer verilmemiştir. EM-DAT tarafından kayıt altına alınan 12 deprem olayının tümü tabloda yer verilmiştir. 2010 ile 2020 yılları arasında EM-DAT veri tabanına göre toplamda 8 ilde, TABB veri tabanına göre ise toplamda 5 ilde can kaybına ve yaralanmaya sebep olan depremler meydana geldiği görülmektedir (URL-3 ve URL-4).

Tablo 4. EM-DAT ile TABB Veri Tabanlarının Deprem Kayıtları

İller	TABB			EM-DAT		
	Deprem			Deprem		
	Tarih	Ölü Sayısı	Yaralı Sayısı	Tarih	Ölü Sayısı	Yaralı Sayısı
Balıkesir	24.05.2014	0	1			
Manisa	17.09.2014	1	0			
Kütahya	19.05.2011	2	50	19.05.2011	3	121
Elazığ	8.03.2010	41	0	8.03.2010	51	100
				24.01.2020	41	1607
Van	29.10.2015	0	1	23.10.2011,	604,	4152
				09.11.2011,	40	3
				23.2.2020,	9	50
				25.06.2020	0	5
Erzurum				14.06.2020	1	35
İstanbul				26.09.2019	1	34
İzmir				30.10.2020	115	1034
Çanakkale				24.05.2014	0	324
Muğla				21.07.2017	0	360
Toplam		44	52		865	7825

Kaynak: Yazarlar tarafından TABB ve EM-DAT veri tabanlarından elde edilmiştir).

Tablo 4'te bakıldığında TABB veri tabanı tarafından kaydedilip de EM-DAT veri tabanı tarafından kaydedilmeyen depremler olduğu da göze çarpmaktadır. Bunlar Balıkesir, Manisa ve 29.10.2015 tarihinde Van da meydana gelen depremlerdir. Bunun nedeni ise bu depremlerin EM-DAT veri tabanı kriterlerinden en az bir tanesini dahi sağlamamaları olarak gösterilebilir. Buna karşın TABB veri tabanı tarafından hasarın daha az olduğu depremler kayıt altına alınırken hasarın büyük olduğu depremler ise kayıt altına alınmadığı tespit edilmiştir. Tabloya bakıldığında en fazla deprem kaydının EM-DAT tarafından yapıldığı görülmektedir. Burada dikkat çekici olarak gösterilmesi gereken deprem olayları en fazla ölüme ve yaralanmaya neden olan 2011 yılında Van'da meydana gelen depremlerdir. Tabloya bakıldığında günümüze en yakın depremler 30.10.2020 tarihli İzmir ve 24.01.2020 tarihli Elazığ depremleri olduğu görülmektedir. Bu depremlerde birçok can kaybı meydana gelmiş ve yüzlerce kişi yaralanmıştır. Ancak yine TABB tarafından bu depremler kayıt altına alınmamıştır.

Tablo 4'e bakıldığında hasar göstergesi yüksek olan depremlerin EM-DAT tarafından kayıt altına alındığı, TABB tarafından ise kayıt altına alınmadığı görülmektedir. Bu da verilerin TABB aracılığıyla alınarak oluşturulan çalışmaların güvenilirliğini olumsuz olarak etkilemektedir. Öcal (2019) yaptığı çalışmada 1900-2018 yılları arasında ülkemizde meydana gelen afet ve acil durumların olay, ölüm ve yaralanma sayılarını TABB veri tabanından aldığı veriler doğrultusunda belirlemiştir. Buna göre meydana gelen can kaybı açısından 95.541 (%95,6) ile depremler birinci sırada olduğu görülmektedir. Sonrasında sırasıyla 1897 (%1,9) kişi diğer afet ve acil durumlar, 1128 (%1,1) kişi trafik kazaları, 264 (%0,3) kişi fırtına, 256 (%0,3) kişi patlamalar, 232 (%0,2) kişi sel, 202 (%0,2) terör olayları, 143 (%0,1) aşırı kış koşulları, 128 (%0,1) kişi çığ, 57 (%0,1) kişi kentsel yangın, 41 (%0,0) kişi orman yangını, 36 (%0,0) kişi ise heyelandan dolayı hayatını kaybettiğini belirlemiştir. Ancak Türkiye İstatistik Kurumu tarafından açıklanan verilere bakıldığında sadece 2019 yılında kaza yerinde 2524 kişi, kaza sonrası ise 2949 kişinin trafik kazasından dolayı can kaybı meydana geldiği görülmektedir. Sadece 2009 ile 2019 yılları arasında ise toplamda 11 yılda kaza yerinde ve kaza sonrası 30 gün içerisinde 57568 kişi trafik kazasından öldüğü görülmektedir (TÜİK, 2019).

1900-2018 yılları arasında toplamda 119 yılda depremlerin neden olduğu ölümlerin yarısından fazlası 2009-2019 yılları arasında toplamda 11 yılda trafik kazalarından meydana geldiği görülmektedir. Daha kapsamlı bir analiz yapılırsa depremler ölüm sayısına göre yapılan sıralamada liderliği trafik kazasına bırakacağı düşünülmektedir. Bu da TABB veri tabanına ülkemizde meydana gelen afet ve acil durumların istatistikî bilgilerinin eksik girildiğini göstermektedir. Bu eksik girişler nedeniyle ülkemizde meydana gelen afet ve acil durumların çeşitli hasar göstergesi açısından karşılaştırması yapılırken yanlış veya eksik değerlendirmelere neden olabilmektedir.

TABB veri tabanı ülkemiz afetlerle ilgili araştırmaların yapılması bakımından çok önemlidir. Ancak bu verilerin düzenli ve eksiksiz olarak TABB sistemine girilmesi büyük önem arz etmektedir.

SONUÇ

Veri tabanlarının amacı karar vericilere, uygulayıcılara ve araştırmacılara çalışmalarında yardımcı olmak, toplumun karşı karşıya olduğu risklerin farkında olmasını ve toplum tarafından bu risklerin daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır. Bunun yanında afet risk yönetimi kapsamında araştırmacıların ve karar vericilerin ihtiyaç duyduğu meydana gelmiş afetlerin bilgilerinin elektronik ortamda hizmete sunulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda oluşturulan TABB ve EM-DAT veri tabanlarının bu çalışma ile temel özellikleri bakımından farklılıkları ve benzerlikleri karşılaştırılarak, incelenmiştir.

EM-DAT veri tabanı dünya çapında en çok atıf alan veri tabalarından bir tanesidir ve TABB veri tabanından daha önce oluşturulmuştur. Hatta TABB veri tabanı, EM-DAT veri tabanı referans alınarak oluşturulmuştur. İster afet ve acil durumların çeşitli etkilerinin nedensel ilişkisini analiz etmek isterse gelecekteki afet olaylarının etkisini tahmin etmek için modelleme yapmak olsun, afet riski araştırmalarındaki temel zorluk, birden çok veri kaynağından yararlanmak ve altta yatan ilişkileri sentezleyip keşfetmektir. Her iki veri tabanı da farklı türlerde afet ve acil durumun ve bunların farklı özelliklerinin kayıtlarını tutması bu açıdan fırsat sağladığı düşünülmektedir. Hatta TABB veri tabanı tarafından daha fazla afet ve acil durum türü kayıt altına alındığı görülmektedir. Bunun nedeni ise bazı afet ve acil durumların yöreye özgü olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Her iki veri tabanı da, bu tür afet olaylarının çeşitli sosyo-ekonomik etkilerinin analizini motive eden hem doğal hem de teknolojik afetler hakkında bir takım bilgi sağlamaktadır. Veri tabanları karşılaştırıldığında veri tabanları tarafından kayıt altına alınan afet türlerinde çok büyük bir farklılık olmamasına rağmen küçük metodolojik farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. EM-DAT uluslararası bir veri tabanıdır ve ülke düzeyinde veri toplama metodolojisine sahipken, TABB veri tabanı ise ulusal bir veri tabanıdır ve il düzeyinde veri toplama metodolojisine sahiptir.

Afetler her iki veri tabanında da genel olarak birbirine benzer veri başlıkları ile kayıt altına alındığı görülmektedir. EM-DAT veri tabanında bulunup TABB veri tabanında bulunmayan veri başlığının olduğu veya bunun tam tersinin de olduğu görülmektedir. Ancak burada dikkat çekici olan veri başlığı ölü ve yaralı sayısıdır. Her iki veri tabanında bulunmasına rağmen TABB veri tabanında daha kapsamlı olduğu görülmektedir. TABB veri tabanı tarafından ölü ve yaralı sayısı veri başlıkları çocuk, yaşlı, kadın, yetişkin ve erkek şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu da afetlerde dezavantajlı grubun ortaya çıkarılmasında büyük önem taşımaktadır.

TABB veri tabanı tarafından kayıt altına alınan afet olay sayısının çok yüksek olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak ise dahil edilme kriterinin olmaması olarak gösterilebilir. EM-DAT veri tabanı tarafından herhangi bir yerde meydana gelen afetin kayıt altına alınabilmesi için kriterler bulunmaktadır. EM-DAT' veri tabanı tarafından sadece önemli etkiye sahip büyük afet olaylarının kayıt altına alınması, bir ülkede her yıl meydana gelen küçük ve orta ölçekli yüzlerce olayın göz ardı edilmesine neden olmaktadır. TABB veri tabanında ise böyle bir kriter bulunmamaktadır. Bu da küçük ölçekli afetlerinde değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu şekilde küçük ölçekli afetlerinde gözden kaçmasının önüne geçilebileceği düşünülmektedir. Çünkü küçük ölçekli afetlerin ileride büyük bir afete dönüşmeyeceğinin garantisi yoktur. Trafik kazalarında kaza başına düşen ölümler, yaralanmalar veya maddi kayıplar küçük ölçekli olsa da çok fazla sayıda meydana gelmesi nedeniyle yıllık olarak hesaplanan rakamlara bakıldığında diğer afet ve acil durumlardan daha fazla can ve mal kaybı ile yaralanmalara neden olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak TABB veri tabanı geniş yelpazede afet ve acil durumları ve bunların özelliklerini kayıt altına alması ve kayıt için herhangi bir kriterin olmaması kapsamlı risk analizlerinin yapılmasına olanak sağladığı söylenebilir. Farklı türlerde afet ve acil durumların kayıt altına alınması önemli olduğu kadar bunların veri tabanına eksiksiz şekilde girilmesi de bir o kadar önemlidir. TABB veri tabanı ile EM-DAT veri tabanı bu açıdan karşılaştırıldığında TABB veri tabanında kayıt için herhangi bir kriter olmamasına rağmen günümüze yakın depremlerin kayıt altına alınmadığı görülmektedir. Bu da yapılan çalışmaların güvenilirliğini ve geçerliliğini olumsuz etkilemektedir. Karar vericilerin ve uygulayıcıların afet ve acil durumlar için afet risk yönetimi kapsamında yanlış stratejiler geliştirmesine neden olabilir. Bu nedenlerle araştırmacıların ortaya koyduğu çalışmaların altlık olduğu düşünüldüğünde, ileri dönem risk azaltma çalışmalarının analizlerini, niteliğini, geçerliliğini, doğru kararlar alınmasını ve uygulamaya geçirilmesini doğrudan etkilemektedir. TABB veri tabanı aracılığıyla yapılan araştırmaların güvenilirliğinin olumsuz anlamda etkilenmesini önlemek amacıyla

yeterli çabanın gösterilmesi ve doğru bilgiye erişimin sağlanması büyük önem arz etmektedir. TABB veri tabanına güncel ve doğru bilgilerin geç girilmesi ya da girilmemesi, araştırmalarda hatalar ortaya çıkmasına sebep olabileceği gibi bilgi kirliliğine de neden olabilir.

Tüm bu bilgiler eşliğinde çalışma kapsamında geliştirilen öneriler aşağıda listelenmiştir;

- Araştırmaların daha kapsamlı yapılması adına EM-DAT veri tabanı tarafından kayıt altına alınıp TABB veri tabanı tarafından kayıt altına alınmayan veri setleri (olay adı, afetin bittiği tarih, yerel saat afetin menşei, 1. ve 2. ilişkili afetler, afetin büyüklük ölçeği ve değeri, afet yardım desteği, ülkenin uluslararası alandan yardım talebi ve zamanı, giriş kriteri, enlem ve boylam, yeniden inşa maliyeti, sigortalı kayıplar, olağanüstü hal ilanı) TABB veri tabanı tarafından da kayıt altına alınmalıdır.
- TABB veri tabanı tarafından kayıt altına alınıp EM-DAT veri tabanı tarafından kayıt altına alınmayan veri setleri (afetin etkilediği alan, zarar gören tarım alanı, büyükbaş hayvan kaybı, ölü ve yaralı (çocuk, yaşlı, kadın, yetişkin, erkek) kamu, işyeri ve konut (hasarsız, hafif, orta, ağır ve yıkık bina sayısı) EM-DAT veri tabanı tarafından da kayıt altına alınmalıdır.
- Ölü ve yaralı sayısı veri seti her iki veri tabanında da kayıt altına alınmasına rağmen TABB veri tabanında daha kapsamlı olduğu görülmüştür. Bu veri setleri EM-DAT veri tabanı tarafından da TABB veri tabanında olduğu gibi (ölü ve yaralı sayısı (çocuk, yaşlı, kadın, yetişkin, erkek)) kayıt altına alınmalıdır.
- TABB veri tabanı tarafından ölü sayısı ve kayıp sayısı ayrı ayrı kayıt altına alındığı görülmektedir. Ancak kayıp sayısını, ölü sayısına dâhil edilip edilmeyeceği konusunda bir belirsizlik bulunmaktadır. Bu belirsizlik giderilmelidir.
- EM-DAT veri tabanı yaralıları da etkilenenler içerisinde değerlendirmektedir. TABB veri tabanında ise bunların ilgili bir belirsizlik vardır. Bu belirsizlik giderilmelidir.
- TABB veri tabanında afet verilerinin kayıt altına alınırken dikkate alınacak dâhil edilme kriterinin olup olmadığı konusunda bir belirsizlik bulunmaktadır. Bu belirsizlik giderilmelidir. Dâhil edilme kriterlerinin varlığı küçük ölçekli afet ve acil durumların gözden kaçmasına neden olabileceği de unutulmamalıdır.
- TABB sisteminde tüm veri setlerin girilmesine özen gösterilmelidir.
- TABB veri tabanına sivil toplum kuruluşları (STK), kamu kurum ve kuruluşları, enstitüler, üniversiteler ve özel sektör gibi çeşitli yerlerden bilgi temin edilirken mutlaka karşılaştırmaları kontrolleri yapılmalı ve tutarsızlıklar giderilmelidir.
- TABB veri tabanına diğer kamu kurum ve kuruluşların sorumlu olduğu afet bilgilerinin yüklenmesine olanak sağlanmalıdır.
- TABB veri tabanına girilen verilerin en yüksek kalite standartlarını karşılamasına özen gösterilmelidir.
- TABB veri tabanında, veri toplama ve kayıpları değerlendirme konusunda kullanılan yöntemler, tüm veri toplama süresi boyunca tutarlı olmalı ve güncel tutulmalıdır.
- TABB veri tabanında ortaya çıkabilecek belirsizlikleri en aza indirmek için, şeffaflık ön planda olmalıdır.
- TABB veri tabanında etkilediği alan kısmında sayısal verilerin girilmesi araştırma yapma imkânı sağlayacaktır.
- TABB veri tabanında afet verileri sisteme girilirken bir standart oluşturulmalı ve insan hataları varsayımına yer verilip verilmeme konusu dikkate alınarak açıklamalarda belirtilmelidir.
- TABB veri tabanı tarafından tehlike, cinsiyet, yaş, engellilik, gelir ve coğrafyaya gibi farklı kategorilerde de verilerin kaydını yapılması savunmasız grupların tanımlanması açısından büyük önem arz etmektedir.
- EM-DAT veri tabanında olduğu gibi TABB veri tabanının kullanımı kolaylaştırarak kullanımla ilgili yönerge, kullanım kılavuzu ve bunun yanında bir de sözlük eklenmelidir.
- EM-DAT veri tabanına afet ve acil durum olayları kayıt altına alınırken, halihazırdaki giriş kriterlerinin esnekliği sağlanmalıdır.

Sonuç olarak özellikle uluslararası ile ulusal ve bölgesel veri tabanlarının sahip oldukları platformlar dikkate alındığında, temel olarak tehlike ya da afet kavramlarını ilgilendiren farklı terminolojilerin kullanılması nedeniyle veri tabanlarının karşılaştırılmasının çok zor olduğunu göstermektedir

KAYNAKLAR

- AKYEL, Recai (2007), “Afet Yönetim Sistemi: Türk Afet Yönetiminde Karşılaşılan Sorunların Tespit ve Çözümüne İlişkin Bir Araştırma”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- BAŞBUĞ Erkan, BERNA Burçak ve HASGÜL, Etkin (2015), “*Turkish Disaster Data Bank*”, **7th International Conference of Seismology and Earthquake Engineering (SEE7)**, Iranian Ministry of Science, Research and Technology (MSRT) and the International Institute of Earthquake Engineering and Seismology (IIEES), Tahran, ss.441-442.
- BELOW, Regina, WIRTZ, Angelika and GUHA-SAPİR, Debarati (2009), “*Disaster Category Classification and Peril Terminology for Operational Purposes*”, **DIAL Digital Access to Library**, URL, <http://hdl.handle.net/2078.1/178845> (Erişim Tarihi: 18.04.2021).
- CANNON, Terry (2006), “*Vulnerability Analysis, Livelihoods and Disasters*”, **In RISK21-Coping With Risks Due To Natural Hazards In The 21st Century** (Ed. Walter J. Ammann, Stefanie Dannenmann, Laurent Vulliet), CRC Press, London (UK), ss.51-60.
- CLIMATE-ADAPT (2021), “*EM-DAT, The International Disaster Database*”, URL: <https://climate-adapt.eea.europa.eu/metadata/portals/em-dat-the-international-disaster-database-year-of-launch> (Erişim Tarihi: 10.04.2021).
- DANKERS, Rutger, ARNELL, Nigel W., CLARK, Douglas B., FALLOON, Pete D., FEKETE, Balazs M., GOSLING, Simon N., JENS, Heinke, HYUNGJUN, Kim, YOSHIMITSU, Masaki, YUSUKE, Satoh, TOBIAS, Stacke, YOSHIHIDE, Wada and DOMINIK, Wisser (2014), “*First Look At Changes In Flood Hazard In The Inter-Sectoral Impact Model Intercomparison Project Ensemble*”, **Proceedings of the National Academy of Sciences**, S111(9), ss.3257-3261.
- DEVOLI, Graziella, STRAUCH, Wilfried, CHÁVEZ, Guillermo and HOEG, Kaare (2007), “*A Landslide Database For Nicaragua: A Tool For Landslide-Hazard Management*”, **Landslide**, S.4(2), ss.163-176.
- ERKAL, Tevfik ve DEĞERLİYURT, Mehmet (2009), “*Türkiye’de Afet Yönetimi*”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, S.14(22), ss.147-164.
- GÖKÇE, Oktay, ÖZDEN, Şenay ve DEMİR, Ahmet (2008), **Türkiye’de Afetlerin Mekânsal ve İstatistiksel Dağılımı Afet Bilgileri Envanteri**, T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- GÖKÇEKUŞ, Hüseyin, BARLAS, Ceren, ALMUHİSEN, Maram ve EYNİ, Nima (2018), “*Doğal ve İnsan Kaynaklı Afetler, Sonuçları ve Afet Yönetimi*”, URL, <http://www.iusarc.org/wp-content/uploads/2020/11/Dogal-ve-Insan-Kaynakli-Felaketler-SonucLari-ve-Afet-Yonetimi.pdf> (Erişim Tarihi: 08.04.2021).
- GUHA-SAPİR, Debarati, HARGITT, David and HOYOIS, Philippe (2004), **Thirty Years of Natural Disasters 1974-2003**, The Numbers. Presses Univ. De Louvain Press, Wallonia (Belgium)..
- GÜLER, Hasan Hüseyin (2008), “*Zarar Azaltmanın Temel İlkeleri*”, **Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri** (Ed. Mikdat Kadioğlu, Emin Özdamar), JICA Türkiye Ofisi Yayını, Ankara, ss.35-50.
- HAMZAÇEBİ, Gülşah, NURLU, Murat, AKIN, Demir ve KOÇ, Nurcan (2007), “*Ulusal Afet Arşiv Sistemine Ayrıntılı Bir Bakış*”, **Altıncı Ulusal Deprem Mühendisliği Konferansı Bidiriler Kitabı**, Maya Basın Yayını, İstanbul, ss.173-184.
- İŞİK, Özden, AYDINOĞLU, Hakan Mehmet, KOÇ, Selma, GÜNDOĞDU, Oğuz, KORKMAZ, Gülcan ve AY, Asime (2012), “*Afet Yönetimi ve Afet Odaklı Sağlık Hizmetleri*”, **Okmeydanı Tıp Dergisi**, S.28(Ek Sayı 2), ss.82-123.
- İLGEN, Hülya (1995), “*Afetlerin Yaşam Üzerine Etkileri ve Önleme Çalışmaları*”, **Türkiye Mühendislik Haberleri**, S.379, ss.91-94.

- KADIOĞLU, Mikdat (2008), “*Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri*”, **Afet Zararlarının Azaltmanın Temel İlkeleri** (Ed. Mikdat Kadioğlu, Emin Özdamar), JICA Türkiye Ofisi Yayını, Ankara, ss.1-34.
- KADIOĞLU, Mikdat. (2011), **Afet Yönetimi Beklenilmeyeni Beklemek En Kötüsünü Yönetmek**, T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını, İstanbul.
- KARAASLAN, Ahmet (2015), “*Amerika Birleşik Devletleri’ndeki Afet Yönetimi İle Türkiye’deki Afet Yönetiminin Karşılaştırılması*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- KEÇİCİ, Muzaffer (1994), “*Doğal Afetlerde Bulaşıcı Hastalıklar ve Çevre*”, **Bayındırlık ve İskân Bakanlığı İle Belediyeler Dergisi**, S.8, ss.24-47.
- KUNDAK, Seda ve KADIOĞLU, Mikdat (2011), **İlk 72 Saat**, AFAD Yayınları, Ankara.
- LI, Guoqing, ZHAO, Jing, MURRAY, Virginia, SONG, Carol and ZHANG, Lianchong (2019), “*Gap Analysis on Open Data Interconnectivity For Disaster Risk Research*”, **Geo-Spatial Information Science**, S.(22)1, ss.45-58.
- MACİT, İrfan (2019), “*Bütünleşik Afet Yönetiminde Sendai Çerçeve Eylem Planının Beklenen Etkisi*”, **Doğal Afetler ve Çevre Dergisi**, S.5(1), ss.175-186.
- OCAL, Adem (2019), “*Natural Disasters in Turkey: Social and Economic Perspective*”, **International Journal of Disaster Risk Management**, S.1(1), ss.51-61.
- ÖZCEYLAN, Dilek ve COŞKUN, Erman (2012), “*Van Depremi Sonrası Yaşananlar Işığında Sosyal ve Ekonomik Zarar Görebilirlik Çalışmalarının Önemi*”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.7(1), ss.167-186.
- ÖZEŞEN ÇOLAK, Sibel (2017), **Risk ve Kriz Yönetimi, Acil Yardım ve Afet Yönetimi Lisans Tamamlama Programı**, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayını, İstanbul.
- ÖZMEN, Bülent ve ÖZDEN, Tolga Ali (2013), “*Türkiye’nin Afet Yönetim Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme*”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S.49, ss.1-28.
- SENA, Lelisa ve WOLDMİCHAEL, Kifle (2006), “*Disaster Prevention And Preparedness*”, **Ethopia Public Heal Train Initiat**, S.1, ss.1-80.
- TAŞTAN, Bekir ve AYDINOĞLU, Arif Çağdaş (2015), “*Çoklu Afet Risk Yönetiminde Tehlike ve Zarar Görebilirlik Belirlenmesi İçin Gereksinim Analizi*”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, S.31, ss.366-397.
- TÜİK - TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2019), **Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri**, TÜİK Yayınları, Ankara, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Karayolu-Trafik-Kaza-Istatistikleri-2019-33628> (Erişim Tarihi: 03.04.2021).
- UN - UNITED NATIONS DEPARTMENT OF HUMANITARIAN AFFAIRS (1992), **Internationally Agreed Glossary of Basic Terms Related to Disaster Management**, (DNA/93/36) United Nations Publisher, Geneva.
- UNDRR - UNITED NATIONS OFFICE FOR DISASTER RISK REDUCTION (2015), **Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction**, https://www.preventionweb.net/understanding-disaster-risk/key-concepts/disaster-risk-reduction-disaster-risk-management?utm_campaign=PreventionSavesLives&utm_source=Twitter (Erişim Tarihi: 29.04.2021).
- UNISDR - UNITED NATIONS INTERNATIONAL STRATEGY FOR DISASTER REDUCTION (2009), **2009 UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction**, https://www.unisdr.org/files/7817_UNISDRTerminologyEnglish.pdf (Erişim Tarihi: 29.04.2021).
- URAL, Derin, ÖZMEN, Bülent, ÇOBAN, Hasan ve ARLI YILMAZ, Selen (2014), **Afet Yönetiminde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayını, Ankara.
- URL-1 (2021), “*Türkiye Afet Bilgi Bankası Projesi*”, **URL**, <http://www.saldemsoft.net/AnaIcerik/78/tc-basbakanlik-afet-ve-acil-durum-yonetimi-baskanligi-turkiye-afet-bilgi-bankasi-web-ve-mobil-uygulama-projesi-tabb/> (Erişim Tarihi: 29.04.2021).

- URL-2 (2021), “*Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı, Türkiye Afet Bilgi Bankası (TABB)*”, URL, <https://www.afad.gov.tr/tabb-turkiye-afet-bilgi-bankasi> (Erişim Tarihi: 29.04.2021).
- URL-3 (2021), “*Afet Acil Durum Veri Tabanı -Emergency Disaster Database (EM-DAT)*”, URL, <http://www.emdat.be/> (Erişim Tarihi: 29.04.2021).
- URL-4 (2021), “*Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı, Türkiye Afet Bilgi Bankası Portalı (TABB)*”, URL, <https://tabb.afad.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 29.04.2021).
- URL-5 (2021), “*Türkiye İstatistik Kurumu Afet İstatistikleri*”, URL, <https://www.resmiistatistik.gov.tr/detail/subject/afet-istatistikleri> (Erişim Tarihi: 29.04.2021).
- WACH, Elise and RICHARD, Ward (2013), “*Learning About Qualitative Document Analysis*”, URL, <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/2989/PP%20InBrief%2013%20QDA%20FINAL2.pdf?sequence=4&isAllowed=y> (Erişim Tarihi: 27.03.2021).
- WIRTZ, Angelika, KRON, Wolfgang, LÖW, Petra and STEUER, Markus (2014), “*The Need For Data: Natural Disasters and The Challenges of Database Management*”, **Natural Hazards**, S.70, ss.135–157.
- YAVAŞ, Hikmet (2005), **Doğal Afetler Yönüyle Türkiye’de Belediyelerde Kriz Yönetimi (İzmir Örneği)**, Orion Yayınevi, Ankara.

Kamu Politikalarında Şeffaflık ve Açıklık İlkelerine E-Katılımın Etkisi

The Influence of E-participation on Transparency and Openness Principles in Public Policy

Dilek DEDE

Dr. Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, SBF,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
dilekdede@istanbul.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-8686-6870>

Makale Başvuru Tarihi: 21.09.2021

Makale Kabul Tarihi: 24.12.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler:

Açık Kamu
Politikaları,

Şeffaflık ve Açıklık
İlkesi,

Sivil Katılım
Süreçleri,

Bilgi Teknolojileri,

E-Katılım,

ÖZET

Bu çalışma kamu politikalarında şeffaflık ve açıklık ilkelerine e-katılımın etkilerini araştırmaya odaklanmaktadır. Çalışmanın araştırma soruları şunlardır; “Şeffaflık ve açıklık ilkelerinin açıklanma biçimindeki değişim nasıl açıklanabilir?” ve “kamu politikaları çalışmalarında bu ilkelerin açıklanmasında e-katılımın etkisi nedir?” Alan-yazın taramasında kamu politikaları çalışmalarında şeffaflık ve açıklık ilkelerinin iki açıdan incelenebileceği görülmektedir. Kamu politikalarında şeffaflık ve açıklık ilkelerini e-katılımın etkileriyle açıklayan çalışmalar, tarafların karar almanın konusunu oluşturan siyasaya ilişkin tüm bilgilerin karar alma sürecinde yer alan taraflara aktarılması, bilgiye erişim ve sivil katılım süreçleri üzerinedir. İkinci tür çalışmalar şeffaflık ve açıklık ilkeleri ile “vatandaşlar için ortak refah” ilişkisi konusuna odaklanmaktadır. Bu çalışma birinci tür çalışmalara odaklanan yönetsel olarak teorik, açıklayıcı bir çalışmadır. Çalışma üç bölüm olarak tasarlanmıştır. İlk olarak şeffaflık ve açıklık ilkelerinin tanımlarına ve bu ilkelerin son dönemde e-katılımın yükselişi ile değişen anlamına işaret edilmektedir. İkinci bölümde e-katılımın kavramsal değerlendirilmesi yapılmaktadır. Son bölümde kamu politikaları çalışmalarında şeffaflık ve açıklık ilkelerine e-katılımın etkisi değerlendirilmektedir.

ABSTRACT

Keywords:

Open Public Policy,

Transparency and
Openness Principle,

Civil Participation
Processes,

Information
Technologies,

E-Participation,

This study focuses on investigating the principles of transparency and openness in public policy with the influence of participation. The study's research questions are as follows: “How can the changing meaning of openness and transparency principles be explained?” “What extent has the e-participation influenced to explain these principles in public policy studies?” It can be seen that the principles of transparency and openness in the study of public policy in the literature can be examined in two veins. The studies explain the principles of transparency and openness in public policies with the influence of e-participation, the process of transferring all information about the politics of decision-making to the parties involved in the decision-making process, access to information, and civic participation processes. The second type of work focuses on transparency and openness principles and on the relationship of “collective welfare for citizens”. This study is concerned with first type studies, a theoretical, explanatory work. The study is designed in three parts. First, the definition of transparency and openness principles and the changing meaning of these principles with the recent rise of e-participation have been pointed out. Second, the conceptual background of e-participation has been evaluated. Finally, the impacts of e-participation on the principles of transparency and openness in public policy studies have been assessed.

1. GİRİŞ

Şeffaflık ve açıklık ilkeleri, kamu politikaları döngüsünün bir unsuru olan karar alma sürecinde yer alan taraflardan biri olan idarenin tanımlanmasında kullanılmaktadır. Güran (1982:102), yönetimin açıklığı kavramını; idarenin “*tek yanlı*” karar alma yetkisini kullanırken “*kapalılığın aralanması*”, karar alma sürecinin saydamlığa kavuşturulması olarak tanımlar. Duran (1998:29)’a göre şeffaflık ve açıklık; karar alma sürecinde kullanılan bilgi ve belgelerin ilgililerin erişimine açılması olarak tanımlanmaktadır. Eryılmaz’a (1993:106) göre açıklık, idarenin otoriter tutumunun ve sınırlı katılımın azaltılarak halkın etkilerine açık bir yönetimin inşa edilmesidir. Başka bir tanımda Eken (1994:39) “*şeffaf yönetim*”, (Duran, 1998) “*açıklık*”, (Özay, 2002) “*günüşiğinde yönetim*” kavramları ile tanımlanan yönetim biçimini; gizli ve dışa kapalı yönetim sistemine alternatif bir model olarak açıklar. Bu modelde yönetim ve toplum arasındaki mesafenin azaltılarak yönetimin toplumsal duyarlılığının artırılması amaçlandığı görülür. (Eken, 2005:116).

Eryılmaz’a (1993:102) göre açıklık ilkesinin amacı, idarenin otoriter tutumunu ve karar alma sürecine sınırlı katılımı azaltarak halkın etkilerine açık bir yönetimi inşa etmektir. Bu ilke sadece karar alma sürecinde tarafların bilgilendirilmesinden ibaret değildir. Karar alma süreci sonrası alınan kararlardan ilgili kişileri haberdar etmeyi de kapsamaktadır. Böylece kişiler isterlerse açıklık ilkesinden yararlanarak haklarında alınan kararları değiştirme imkânına da kavuşmuş olacaklardır. Bu tanımlar yönetim bilimi ve siyaset bilimi kavramlarından hareketle oluşturulmuştur.

Bu tanımlara ek olarak “*şeffaflık*” ve “*açıklık*” ilkeleri maliye disiplini içinde de tanımlanmaktadır. Açıklık ilkesi, maliye disiplini içinde satın alımlarla ve bütçeyle ilgili olarak tanımlanmaktadır. Parlak’a (2011:3) göre satın almalarla ilgili olarak açıklık ilkesi; ihaleye katılan ya da ihaleyle ilgili olan herkesin ihale hakkında bilgi sahibi olması için, ihale bilgilerinin görsel ve işitsel araçlar kullanılarak ilan edilmesi ve duyurulmasını ifade eder. Bütçeyle bağlantılı olarak açıklık ilkesi; kamu hizmetlerinin en etkili ve verimli bir şekilde gerçekleştirilmesi için kaynak kullanımı ve kamu finansmanını düzenleyen bir araç olarak bütçenin herkes tarafından kolaylıkla anlaşılabilir olmasını ifade eder.

Şeffaflık ve açıklık ilkeleri, kamu politikaları çalışmalarında *açık kamu politikaları* (open public policy) olarak adlandırılmaktadır. Açık kamu politikaları, siyasa-yapımı sürecini oluşturan önemli politika kararları ve eylemlerinde yer alan tüm taraflar için şeffaflığın olduğu bir süreç olarak tanımlanır (Bertot vd., 2010; Meijer, 2013).

E-katılım kavramı ise bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin siyaset bilimi ve yönetim bilimi alanlarına etkisi sonrası, geleneksel “*katılım*” kavramının yeni bir formu olarak ele alınabilir. Akademik çalışmalarda e-katılım kavramı basitçe vatandaşların bilgi ve iletişim teknolojileri araçlarıyla karar alma aşamalarına ve kamu hizmetleri erişiminin sağlanması olarak tanımlanmaktadır. (Macintosh, 2004; Saebø vd., 2008, Medaglia, 2012). Diğer bir tanımlama biçimi ise politika yapımı sürecinin tasarımı, karar alma süreçleri ve karar süreçlerinin izlenmesi kapsamında ele alınmaktadır. Ayrıca, e-katılım kavramı; e-demokrasi ve e-devlet kavramları ile bağlantılı olarak açıklanmaktadır (Welch, 2012).

Alan-yazın taramasında kamu politikalarında şeffaflık ve açıklık ilkelerinin e-katılım ile ilişkisinin iki açıdan incelendiği görülmektedir. Kamu politikalarında şeffaflık ve açıklık ilkeleri ile e-katılımın ilişkisini açıklayan çalışmalar ve şeffaflık ve açıklık ilkelerini kollektif refah ilişkisi ile açıklayan çalışmalar. İlk tür çalışmalar; karar alma sürecine ilişkin tüm bilgilerin süreçte yer alan taraflara aktarılması; bilgiye erişim ve sivil katılım süreçleri (Harrison ve Sayogo, 2014; Irani vd., 2008; Larsson ve Grönlund, 2014) üzerinedir. İkinci tür çalışmalar ise şeffaflık ve açıklık ilkeleri ile “*vatandaşlar için kolektif refah*” (Lee ve Kwak, 2012; Noveck, 2015; Brunswicker vd., 2018) ilişkisine odaklanır. Bu çalışma; kamu politikalarında şeffaflık ve açıklık ilkelerini e-katılımın etkileriyle açıklayan ilk tür çalışmalara odaklanmaktadır. Çalışmanın araştırma soruları şunlardır;

- Kamu politikaları çalışmalarında bu ilkelerin açıklanma biçimindeki değişim nasıl açıklanabilir?
- Kamu politikaları çalışmalarında bu ilkelerin açıklanmasında e-katılımın etkisi nedir?

Çalışma yöntemsel olarak teorik, açıklayıcı bir çalışmadır. Kamu politikalarında şeffaflık ve açıklık ilkelerinin, dijital olanakların gelişmesi ile yaygınlaşan e-katılımın etkisi ile söz konusu ilkelerin değişen anlamlarını tespit etmekte ve açıklamaktadır. Çalışma üç bölüm olarak tasarlanmıştır. İlk olarak şeffaflık ve açıklık ilkelerinin kavramsal boyutu ele alınmıştır. İkinci bölümde e-katılımın kavramsal değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Son bölümde; kamu politikaları çalışmalarında şeffaflık ve açıklık ilkelerini e-katılım etkileriyle açıklayan çalışmalara yer verilerek, değerlendirmelerde bulunulmuştur. Şeffaflık ve açıklık ilkeleriyle ilgili kavramsal çerçeve oluşturulurken hem alan yazındaki çalışmalar hem de ulus-üstü kurumların raporlarındaki tanımlardan yararlanılmıştır. Bu çalışmada kamu politikalarında şeffaflık ve açıklık ilkelerinin kavramsal içeriklerinin ve anlamlarının süreç içinde değişime uğradığı iddia edilmektedir. Bu temel savı destekleyecek şekilde, alan-yazında ve raporlarda kamu politikalarında şeffaflık ve açıklık ilkelerinin tanımlarının üç farklı eğilimi yansıttığı belirlenmiştir. Kamu politikalarında şeffaflık ve açıklık ilkelerinin e-katılım ile ilişkisi sonuç bölümünde açıklanmıştır.

2. ŞEFFAFLIK VE AÇIKLIK İLKELERİNİN KAVRAMSAL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Şeffaflık ve açıklık ilkeleri, alan yazında çeşitli disiplinler kapsamında değerlendirilmektedir. Bu ilkelerin açıklandığı başlıca disiplinler yönetim bilimleri, siyaset bilimi, kamu yönetimi, maliyedir. Belirtilen disiplinlerde yer alan açıklık ve şeffaflık ilkesi tanımlarına işaret etmeden önce açıklık ilkesinin ortaya çıkışına ve bu ilkelerin dönemselsel olarak kazandığı anlamlara yer verilecektir.

Şeffaflık ve açıklık kavramlarının idari sistemi açıklamak için kullanmaları 20. yüzyıla dayanmaktadır. Eken'e (2005) göre açıklık ve şeffaflık kavramları görünenin arkasındakileri görme ve anlama eğilimini açıklamak için kullanılmaktadır. Özyay (2002:663) ise açıklık kavramı yerine idarenin karar alma toplantılarının aleni olarak yapılmasını ifade eden günışığı kavramını kullanmaktadır.

Şeffaflık ve açıklık ilkelerinin aksine gizlilik ilkesi idarenin bilgileri kendisine saklamasını gerekli görür. İdarenin bilgileri saklamasının nedeni, idarenin halk ve halk temsilcilerine karşı kendi gücünü artırma isteğidir. Bu durumda gizlilik yöneten yönetilen arasındaki güvensizlik durumunu artırarak; daha anti-demokratik bir yönetim ortamı yaratacaktır. Bu durum idarenin tarafsızlık ilkesiyle doğrudan bağlantılı olarak uygulanmaktadır (Eken, 1994:36-37). Açıklık taleplerinin ortaya çıkışı devletin müdahaleci politikalarındaki artışla bağlantılıdır. Sosyal devlet düzeni ile devletin ekonomik ve toplumsal hayata müdahalesi ile zirve yapmaktadır. Toplumun eğitim ve kültür düzeyindeki değişimler, kamu yönetiminin işleyişinde baskı sonucu yönetimde hâkim paradigma olan gizlilik ilkesinden vazgeçilerek açıklık ilkesine geçişe zemin hazırlamıştır (Eken, 1994:41).

Al'a (2007:230-231) göre bilgi toplumu sonrası, demokratik değerlerin güçlenmesi ve bilgiye erişim maliyetinin hem ucuz hem de kolay olması nedeniyle idarenin tarafsızlığı ilkesi ile bağlantılı olan gizlilik ilkesi uygulanamaz hale gelmiştir. Bu durumda gizlilik ilkesi yerini açıklık ve şeffaflık ilkelerine bırakmıştır. Gizlilik sanayi toplumunda yer alan bir paradigma olarak ele alınırken, açıklık ilkesi bilgi toplumunda egemen paradigma haline gelmiştir. Açıklık ilkesinin etki alanı; siyasal, idari ve ekonomik sistemlerde gözlenmektedir. Açıklık ilkesi kamusal alanda politika yapım sürecinde idarenin karar alma sürecinde kullanılan bilgileri ve araçları vatandaşlara açık hale getirmesi olarak uygulanırken; özel kesimde şirketlerin kendileriyle ilgili bilgileri hem müşterilerine hem de çalışanlarına açmaları şeklinde uygulanmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, idarenin işlemlerine muhatap olan kişilerin idari işlemler sonucu ortaya çıkan kararlara müdahaleler ve tarafların uğradığı zararlar çerçevesinde; söz konusu idari kararların yapılması sürecinde başvurulmuş işlemlerin ve eylemlerin dayandığı sebepler ve kullanılan araçlar konusunda bilgilendirme taleplerinin artması sonucu idari karar süreçlerinde açıklık taleplerinin ortaya çıktığı söylenebilir. İlaveten, paradigma değişimi sonucu şeffaflık ve açıklık ilkelerinin uygulama alanının uluslararası zemine taşındığı gözlenmektedir. Nitekim şeffaflık ve açıklık ilkelerinin denetiminde "*Uluslararası Şeffaflık Örgütü*"nün kurulması, OECD raporunun iyi yönetişimin ilkelerinden biri olarak açıklık ilkesini tanımlaması ve AB'nin bu konu hakkında yayınlanmış raporları bu tespiti desteklemektedir.

Şeffaflık ve açıklık ilkelerinin kurumsallaşarak "*evrensel*" bir uygulama zeminine kavuşması; küreselleşme düzeni ile olmuştur. Küreselleşmeyle birlikte yönetimden yönetişime, ulusal kuruluşlardan uluslararası kuruluşlara doğru bir değişim yaşanmaktadır. Bu durumun şeffaflık ve açıklık ilkelerine yansımaları; söz konusu ilkelerin denetiminde OECD raporlarında iyi yönetişimin ilkelerinden biri olarak şeffaflık ve açıklık ilkelerinin tanımlarının yeniden yapılması şeklindedir. Ayrıca Avrupa Birliği; şeffaflık tanımlarının oluşturulmasına katkı sağlayan bir diğer kurum olarak gözlenmektedir.

Küresel düzenin getirdiği şeffaflık ve açıklık ilkelerine bakıldığında, kamu yönetimleri için Avrupa İlkeleri başlıklı SIGMA raporunda (1999:11) "*Açıklık ve Şeffaflık*" ilkelerinin tanımları yer almaktadır. Buna göre açıklık idarenin dış denetimi için kullanılırken, şeffaflık idarenin gözetim, inceleme ve denetim süreçlerinde olduğu gibi değerlendirilmesi olarak ifade edilmektedir.

OECD raporlarında şeffaflık kavramı kurumsal iyi yönetim ilkeleri içerisinde yer almaktadır. Özellikle çok uluslu şirketlerin uygulaması için şeffaflık ilkesi (OECD, 2015:6);

“Kamuyu aydınlatma ve şeffaflık; kamuya yapılacak açıklamaların temel alanlarını belirlemektedir, örneğin; finansal ve faaliyet sonuçları, şirket hedefleri, büyük pay sahipliği, ücretlendirme, ilişkili taraf işlemleri, risk faktörleri ve yönetim kurulu üyeleri. Bu bölümdeki yeni konular şirketlerin gönüllülük esasına dayalı olarak, örneğin yönetim raporlarına, dâhil edebilecekleri finansal olmayan bilgilere ilişkin yeni eğilimlerin tanınmasını içermektedir”

Bu tanımda öne çıkan unsurlar; kamuyu aydınlatma işlevini yerine getirmek için şirketler için oluşturulmuş ilkeler çerçevesinde iç ve dış paydaşlarla “gönüllülük esasına dayalı olarak” yeni durumlara uyum sağlama olarak ele alınmaktadır. Öte yandan, Kamu Yönetimi ilkesi olarak şeffaflık ve açıklık ilkeleri OECD (2012:6) tarafından şöyle ifade edilmektedir;

“Düzenlemelerin kamu yararına hizmet etmesi ve düzenlemelerden etkilenen tarafların meşru ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, şeffaf ve katılımcı karar süreçlerini kapsayan açık devlet prensiplerine uyulmalıdır. Bu kapsamda, kamuoyunun düzenleme taslaklarının hazırlanması ve destekleyici analizlerin kalitesinin artırılmasına yönelik süreçlere iştirak etmelerini sağlayacak fırsatlar yaratılması gerekir. Hükümetler, düzenlemelerin açık ve anlaşılır olmasını sağlayarak, paydaşların hak ve yükümlüklerini kolayca anlamalarını sağlamalıdır”

Kamu yönetimi ilkesi olarak ele alınan şeffaflık ve açıklık ilkeleri ise kamu yararı ve meşru ihtiyaçların giderilmesini gerçekleştirmeyi merkeze alan katılımcı ve şeffaf süreçlere; açık devlet prensiplerine bağlılığa referans verir. Kamuoyu desteğini, süreçlere ve raporlara erişimi, katılımı, analizlerin kalitesinin artırılması için önemli süreçler olarak ortaya koyar.

Şeffaflık ve açıklık ilkeleri kamu politikalarının karar alma sürecinde yer alan taraflardan biri olarak idarenin tanımlanmasında kullanılmaktadır. Güran (1982:102), yönetimin açıklığı kavramını idarenin “tek yanlı” karar alma yetkisini kullanırken “kapalılığın aralanması”, karar alma sürecinin saydamlığa kavuşturulması; Duran (1998:29) ise karar alma sürecinde kullanılan bilgi ve belgelerin ilgililerin erişimine açılması olarak tanımlamaktadır.

Başka bir tanımda Eken (1994:39) tarafından “şeffaf yönetim”, Duran (1998) tarafından “açıklık” ve Özay (2002) tarafından da “günüşiğında yönetim” kavramları ile tanımlanan yönetim biçimi gizli ve dışa kapalı yönetim sistemine alternatif bir model olarak tanımlanmaktadır. Bu modelde yönetim ve toplum arasındaki mesafenin azaltılarak yönetimin toplumsal duyarlılığının artırılması amaçlanmaktadır (Eken, 2005:116). İdarenin bilgileri kendisine saklamasının nedeni, idarenin halk ve halk temsilcilerine karşı kendi gücünü artırma isteğidir. Bu durumda gizlilik, yöneten yönetilen arasındaki güvensizlik durumunu artırarak daha anti-demokratik bir yönetim ortamı yaratacaktır. Söz konusu ilkeler, idarenin tarafsızlık ilkesiyle de bağlantılı olarak uygulanmaktadır (Eken, 1994:36-37).

Açıklık ilkesi tanım olarak, idarenin otoriter tutumunun ve sınırlı katılımın azaltılarak halkın etkilerine açık bir yönetimin inşa edilmesidir (Örnek, 1992:38). Bu ilke sadece karar alma sürecinde tarafların bilgilendirilmesinden ibaret değildir. Karar alma süreci sonrası alınan kararlardan ilgili kişilerin haberdar edilmesini de kapsamaktadır. Böylece kişiler isterlerse açıklık ilkesinden yararlanarak haklarında alınan kararları değiştirme imkânına da kavuşmuş olacaklardır (Eryılmaz, 1993:102).

Bu tanımlar yönetim bilimi ve siyaset bilimi kavramlarından hareketle oluşturulmuştur. Güran’ın (1982) ve Eryılmaz’ın (1993) tanımı şeffaflık ve açıklık ilkelerini, idarenin tek yanlı idari işlemleri ile sınırlarken; Eken (1994), bir yönetim modeli olarak tanımlayarak toplum yönetim mesafesini azaltacak bir araç olarak şeffaflık ve açıklık ilkelerinin uygulama ve etki alanını genişletmektedir. Bu tanımlar yönetim bilimleri ve siyaset biliminin kavramlarına dayanmaktadır. Bu tanımlara ek olarak Şeffaflık ve açıklık ilkeleri maliye disiplini içinde de tanımlanmaktadır.

Açıklık ilkesi, maliye disiplini içinde satın alımlarla ve bütçeyle ilgili olarak tanımlanmaktadır. Satın almalarla ilgili olarak açıklık ilkesi; kamu alımlarını ifade eden ihale süreçlerinde gerek katılımcı olarak sürece dâhil olan gerekse ihale süreciyle ilgili olanların görsel ve işitsel araçlar ile sunulan bilgilere erişimini anlatır. Bütçeyle bağlantılı olarak açıklık ilkesi ise kamu hizmetlerinin en etkili ve verimli bir şekilde gerçekleştirilmesi için kaynak kullanımı ve kamu finansmanını düzenleyen bir araç olarak bütçenin herkes tarafından kolaylıkla anlaşılabilir olmasını ifade eder (Parlak, 2011:3).

Maliye disiplini çerçevesinde yapılan tanım, yönetim bilimi ve siyaset bilimi tanımları ile büyük ölçüde kesişmekle birlikte, verimli ve etkin yönetimin tesisi için anlaşılabilirlik ölçütüne referans vermekte, kavramın alanını satın alımlar ve bütçe süreçleri, ihale süreçleriyle sınırlamaktadır. Bu yönüyle diğer tanımlardan ayrıldığı söylenebilir.

Dijital teknolojilerin ivme kazanmasıyla birlikte şeffaflık ve açıklık ilkelerinin anlamları yeniden sorgulanmaya başlamış, özellikle teknolojik dönüşümün söz konusu ilkelerle ilişkisi alan yazında geniş bir tartışma alanı bulmuştur. Bu tartışmalar; ülke yönetimlerinin yeniden yapılandırılması, düzenleme rejimlerinde yeni araçların ve yeni ilkelerin kullanılması, Endüstri 4.0 dönüşümü sonucu devletlerin kamu hizmeti sunma ve üretici konumdan çekilme durumu dolayısıyla bir aktör politika tasarlayıcı, yapıcı, uygulayıcı işlevleriyle ilgili hesap verici konumlarının yeniden inşası ve sorgulanması şeklindedir.

Yeni gelinen durumda vatandaşlar devlet karşısında güçlenirken, ulusal ve ulus-üstü sivil örgütler, piyasa mekanizmasının aktörleri ve sosyal medya aracılığı ile süreci yönlendiren “*influencer*” grupları alan yazında yerini almaktadır. Bu koşullarda devlet düzenlerinin yeni duruma gösterebileceği reflekse ilişkin çeşitli senaryolarda yine alan yazında görülmektedir. Bu hususta özellikle Vesnic vd. (2019)’in ülke yönetimine dair dörtlü matrisinde yer alan iki senaryodan bahsedilebilir. İlk olarak, vatandaşların doğrudan kamu hizmeti üreticisi konumuna geldiği, kişisel dijital platformlar ve girişimler aracılığıyla süreci kurgulayıp yönettiği “*DIY Demokrasi*” (Do-it-yourself Democracy) modelidir (Lee, 2014:2). İkinci olarak, devletin düzenleme işlevinin ivme kazandığı, kişisel verilerin bilgisiyle sürecin her aşamasını standartlarla, ilkelerle kontrol altına aldığı, potansiyel tehdit durumlarının vatandaş lehine önceden önleyecek tedbirlerin alındığı düzenleyici yönetim (regulactocracy) modelidir (Vesnic, 2019:1).

Bu senaryolar devlet yönetim tasarımları olarak tartışılmakla birlikte, politika tasarımı, yapımı ve uygulaması süreçlerinin tarafları olarak; devlet, vatandaş, sivil örgütler, piyasa ve influencerların birbirleri ile ve sistemle ilişkileriyle doğrudan bağlantılı olan şeffaflık ve açıklık ilkeleri ile ilgili olarak da yorumlanabilir (World Economic Forum, 2018). Bu bağlamda açık yönetim ile açık yönetimle doğrudan ilişkili yönetim, katılımcı demokrasi, stratejik yönetim, e-devlet ve e-demokrasi, açık bütçe yönetimi ve süreçleri, blokzinciri teknolojisiyle veri depolama ve dijital ödeme sistemleri, politika laboratuvarları (policy labs) gibi uygulamalar söz konusu ilkeleri değerlendirmek için önemli referanslar sunmaktadır (World Economic Forum, 2020).

3. E-KATILIMIN KAVRAMSAL BOYUTU

E-katılım kavramı, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin siyaset bilimi ve yönetim bilimi alanlarına etkisi sonrası, geleneksel “*katılım*” kavramının yeni bir formu olarak ele alınabilir. Akademik çalışmalarda e-katılım kavramı basitçe vatandaşların bilgi ve iletişim teknolojileri araçlarıyla karar alma aşamalarına ve kamu hizmetleri erişiminin sağlanması olarak tanımlanmaktadır (Macintosh, 2004; Saebø vd., 2008; Medaglia, 2012). Diğer bir tanımlama biçimi ise politika yapımı sürecinin tasarımı, karar alma süreçleri ve karar süreçleri kapsamında ele alınmaktadır. Ayrıca, “*e-demokrasi*” ve “*e-devlet*” kavramları ile bağlantılı olarak açıklanmaktadır (Welch, 2012). Dolayısıyla e-katılım kavramı hem e-demokrasi hem de e-devlet alanı ile bağlantılı olarak iki açılı bir okumaya tabi tutulabilir. E-demokrasi kapsamında özellikle sivil katılım süreçleri, vatandaşların diğer aktörlerle karşılıklı etkileşimleri, karar alma süreçleriyle ilgili bilgiye erişim ekseninde incelendiği gözlenmiştir. Macintosh’a (2004) göre “*e-oylama*”, e-demokrasi içerisinde ele alınabilirken; e-katılım kavramı, e-demokrasi kapsamında ele alınamaz. Öte yandan Reddick ve Norris (2013) e-katılım ve e-demokrasi kavramını birbirinin yerine kullanmıştır. Saebø vd.’ne (2008) göre e-katılım kavramı, bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığı ile toplumsal aktivitelere katılım olarak ele alınabilir. Katılım sürecinde temel vurgu; vatandaşlar, kamu yöneticileri ve politikacılar arası etkileşim üzerinedir. Bu bilgi ışığında alan yazında e-demokrasi ve e-katılımın sınırlarının net olmadığı ifade edilebilir.

E-devlet kapsamında e-katılım ilişkisi, kamu hizmetlerinin üretilmesi ve kamu hizmetlerine erişim kapsamında açıklanmaktadır. E-devlet, genel tanım olarak kamu hizmetlerinin sunumunda teknoloji kullanımı olarak tanımlanmaktadır (Yıldız, 2007). E-devlet ile diğer araştırma alanları arasındaki ayrım net değildir (Yıldız, 2013). Son dönem çalışmalarda, e-devlet alanı, yönetimde bilgi ve iletişim teknolojilerinin rolüne odaklanan “*dijital devlet*” ve “*dijital yönetim*” kavramlarına doğru geçiş göstermektedir (Gil-Garcia vd., 2018; Arias ve Maçada, 2018). Bu geçiş ile özellikle e-devlet ve e-katılım arasındaki kesişim alanının genişlediği söylenebilir.

E-katılımın hem teorik boyutunun geliştirilmesi, hem de ölçülebilmesi ve somut değişkenlerle açıklanabilmesi için farklı düzeylerde ve farklı alanlarda e-katılım uygulamalarını konu alan araştırmaların artırılmasının gerekliliği alan-yazında vurgulanmaktadır (Gibson vd., 2005). Farklı düzeylerde karşılaşılan e-katılım

uygulamaları; merkezi yönetim düzeyinde (Saylam, 2020) yerel yönetim düzeyinde (Karkın ve Çalhan, 2011). Farklı alanlarda e-katılım uygulamaları ise yerel yönetim hizmetleri (Karkın ve Çalhan 2012), güvenlik hizmetleri (Yıldız ve Ekmekçioğlu, 2021) şeklinde ifade edilebilir.

4. KAMU POLİTİKALARINDA ŞEFFAFLIK VE AÇIKLIK İLKELERİNE E-KATILIMIN ETKİSİ

Şeffaflık ve açıklık ilkelerinin kamu politikaları çalışmalarındaki anlamı incelendiğinde, söz konusu ilkelerinin *açık kamu politikaları* (open public policy) olarak adlandırıldığı görülmektedir. Açık kamu politikaları, politika yapımı sürecini oluşturan önemli politika kararları ve eylemlerinde yer alan tüm taraflar için şeffaflığın olduğu bir süreç olarak tanımlanır (Bertot vd., 2010; Rabina, 2011; Meijer, 2013). Hem Bertot vd.'nin (2010), hem de Ferro vd.'nin (2013) çalışmalarına göre kamu politikalarında açıklığın önemli bir boyutunu dijital olarak etkin şeffaflık oluşturmaktadır. Şeffaflık ilkesi ise Bertot vd. (2010) ile Meijer'in (2013) çalışmalarında; kamu politikasıyla ilgili kararlar hakkında politika sürecinde yer alan ya da kararlardan etkilenen tüm tarafların kararla ilgili bilgilendirilmesi olarak tanımlanır.

Harrison ve Sayogo (2014) tarafından yapılan çalışmada şeffaflık, kamu politikası sürecinde bilgi farkındalığı ve erişim sağlayan bir ilke olarak tanımlanmaktadır. Açık kamu politikaları konusunda yapılan çalışmalar, politika yapımı sürecinde karar alıcıların politika tasarımı kullandıkları araçları ve bu araçları nasıl ve neden kullandıklarına ilişkin bilgileri ilgili taraflar ve herkesle paylaşarak, erişime açarak şeffaflık ilkesinin hesap verilebilirlik boyutunu arttırmayı amaçlamaktadır. Bu tanımda politika tasarım sürecinde vatandaşların ve hükümetin ilişkisine odaklanılmaktadır. Vatandaşların politika tasarım süreci hakkında bilgilendirilerek, sivil katılım kanallarının desteklenmesi ve vatandaş ile politika yapıcı arasında diyalogun desteklenmesi hedeflenmektedir (Noveck, 2010; Irani vd., 2008).

Alan yazında başka çalışmalarda şeffaflık ilkesi, politika tasarımı hesap verilebilirlik, güvenilirlik kavramlarını da kapsar. Politikaların etkililiğini ve tekil yararlanıcıların faydalarını artırarak tüm yararlanıcı tarafların faydasını dolayısıyla kolektif refahı artırır (Lee ve Kwak, 2012; Medaglia, 2012).

İlk tanımda politika sürecinin tasarımı içsel olarak tarafların bilgiye erişiminin artırılması ve tarafların önemli politika alanlarında katılma ve eylemde bulunmaları ile bağlantılıdır. İkinci tanımlama biçimi ise daha çok politikaların etkinliğinin artırılması ve dışsal etkiler sonucu yararlanıcıların faydalarındaki artışın kolektif faydaya katkısı üzerine odaklanmaktadır. Kamu politikaları çalışmalarında şeffaflık ve açıklık ilkelerinin tanımlanma biçimleri bu şekilde açıklanabilir. Daha önce de belirtildiği gibi çalışmamız şeffaflık ve açıklık ilkelerini e-katılımın içsel etkileriyle açıklayan çalışmalarla ilgilidir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yükselişi, bilgi politikaları, e-devlet, e-katılım çalışmaları; kamu politikalarında açıklık ve şeffaflık ilkelerinin önemini akademik tartışmaların gündemine yerleşmiştir. Alan yazında, politika yapıcıların yaygın bir şekilde dijital teknolojileri kullanmasının, politika geliştirme sürecinde halkın bilgiye erişimini ve politika yapım süreçlerinde açıklık ve şeffaflığı arttırdığını gösteren çalışmalar mevcuttur (Nam, 2012; Larsson ve Grönlund, 2014).

Dijital olanaklara dayalı şeffaflık, kamu politikaları süreçlerinde açıklık ve şeffaflık ilkelerinin uygulanabilmesi için önemli bir boyut olarak değerlendirilebilir (Bertot vd., 2010; Ferro vd., 2013). Şeffaflık tanımının kurucu unsuru, tüm tarafların kamu politikalarıyla ilgili süreçlerde ya da politikalarla ilgi alınan herhangi bir karar hakkında bilgilendirilmesi ve süreçte yer almalarıdır (Bertot vd., 2010; Meijer, 2013). Dolayısıyla kamu politikalarında şeffaflık ve açıklık ilkeleri, kamu politikası yapımı, karar alma, uygulama ve değerlendirme süreçleriyle ilgili bilgiye erişim ve farkındalık sağlamaktadır (Harrison ve Sayogo, 2014).

Mevcut alan yazında açık kamu politikaları çalışmaları; daha hesap verebilir, açık ve şeffaf kamu politikalarının nasıl oluşturulacağını, politika yapıcıların ve karar vericilerin mevcut politika tasarımlarını nasıl ve neden herkesin erişimine açılacağını araştırır (Harrison ve Sayogo, 2014). İçsel olarak şeffaflığın sağlanması ve şeffaflığın içselleştirilmesi; politika tasarım ve yapım süreçlerinde hükümet içinde ve dışında "*sivil katılımın*" (civic participation) güçlendirilmesi ve diğer katılım yollarının teşviki için politika yapıcılar ve karar vericilerle diyalog içinde hareket etmekle mümkün olmaktadır. Şeffaflık ve açıklık ilkelerini devlet vatandaş ilişkilerine odaklanarak politika tasarımı kullanan araçlar ve siyasetlerle ilgili konular hakkında tüm tarafların süreçler hakkında bilgi sahibi olarak vatandaş devlet arası diyalog ve sivil kanalların desteklenmesi; şeffaflık ve açıklık ilkelerinin siyaset yapım sürecine içsel etkisi olarak adlandırılmaktadır (Bélanger ve Carter, 2008; Sæbø vd., 2008).

Şeffaflık ve açıklık ilkelerinin siyasa yapım sürecine içsel etkileri, e-katılım uygulamasının yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan “*teknoloji-ortamlı etkileşim*” ile açıklanmaktadır (Gil-Garcia ve Martinez-Moyana, 2007). Bu açıklamada e-katılım, bir yanıyla sivil toplum ile resmi politikaları, öte yandan sivil toplumla kamu yönetimleri arasındaki teknoloji-ortamlı etkileşimi kapsar. Dolayısıyla e-katılım, e-yönetim ve e-yönetişim katılımı ile yakından ilgilidir. Aynı çalışmada, iyi tasarlanmış bir e-katılım çerçevesi; hükümet politikalarına, programlarına, bütçelerine, hukuk ve düzenlemelerine, danışma ve karar alma araç ve mekanizmalarına çevrimiçi erişilebilir olmalıdır (Gil-Garcia ve Martinez-Moyana, 2007).

Bilgi iletişim teknolojilerinin gelişimi, vatandaşların bilgi edinmelerini, oy yoluyla vatandaşların siyasal görüşlerini ifade etmelerini sağlar. Böylece etkili, dürüst toplum ve hükümetin teşviki için aktif vatandaşlığı son gelişen teknolojilerle destekler, bilgiye erişimin artışı ve katılıma erişilebilirliği sağlar (Medaglia, 2012). Bir yanıyla bilgi ve iletişim teknolojileri, vatandaş katılımının artması için büyük bir potansiyele sahiptir (Lunat, 2008; Sapsed ve Salter, 2004). Başka çalışmalarda bilgi ve iletişim teknolojileri yoluyla katılımın karar alma sürecine etkileri; halkların algılarını, sorunsalların belirlenmesini, kamu davranışlarının etkilerini potansiyel olarak yanıltıcı şekilde şekillendirmede önemli bir etkiye sahiptir (Wehn ve Evers, 2015; Susha ve Grönlund, 2012; Barrios vd., 2016).

E-katılım ile sivil katılımın, demokrasi seviyesinin ve yönetişimin artmasının ötesinde; sosyal kontrol ve gündelik hayatı denetleme riski de toplumun karşılaşacağı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Bauman ve Lyon, 2013). Öte yandan, e-katılımın açıklık ve şeffaflık ilkesine etkisini şöyle açıklanabilir: Devletler dijital teknoloji ile elde ettikleri bilgileri; gelişen sivil katılım kanallarını, kendi yararlarına kullanmaktadır. Nüfusları denetlemek ve kontrol altında tutmak, toplumsal açıdan uygunsuzlukları dışlamak ve toplumsal düzeni onarmak ve yeniden üretmek için teknolojileri kullanırlar (Bigo, 2002).

Dijital teknolojilerin kamu politikalarına katılımı arttırmada, kamusal katılımı ve mevcut siyasal sistemde temsili cazip hale getirmede etkili bir araç olduğu yönünde görüşler yer almaktadır. Yeni iletişim teknolojileri siyasal sistem içindeki temsiliyeti artırıcı bir etki yaratır (Jho ve Song, 2015), toplumsal ve sivil ağ hizmetleri siyasal katılımın alanını genişleterek hem işbirlikçi hem de etkileşimli bir ilişki biçimi oluşturur (Fraser ve Dutta, 2008).

Alan yazındaki çalışmalar değerlendirildiğinde kamu politikalarında e-katılımın şeffaflık ve açıklık ilkesine iki boyutlu etkide bulunduğu gözlenmektedir. Bunlardan biri e-katılımla birlikte bilgiye erişim artmış, taraflar arasında edinilen bilgi; şeffaflık ve açıklık ilkelerinin uygulanması için taraflar arası diyalogun ve sivil katılım kanallarının desteklendiği bir vatandaş-devlet ilişkisini sağlamıştır. İkinci olarak, e-katılımla birlikte artan bilgi, yönetimin beklentileri ve yararına kullanılarak halkların algısının ve kamusal davranışlarının yönlendirildiği, toplumsal kontrol ve gündelik hayatın denetim altına alındığı bir ilişki biçiminin üretilmesine zemin hazırlamıştır.

5. SONUÇ

Bu çalışma, kamu politikalarında şeffaflık ve açıklık ilkelerine e-katılımın etkisini inceleyerek, söz konusu ilkelerin farklılaşan tanımlarını tespit etmiştir. İlk olarak, Şeffaflık, katılım ve açıklık ilkelerinin kavramsal temelleri açıklanmıştır. Kavramsal çerçeve oluşturulurken hem alan yazındaki çalışmalar hem de ulus-üstü kurumların raporlarındaki tanımlardan yararlanılmıştır. Çalışmanın temel savı, kamu politikalarında şeffaflık ve açıklık ilkelerinin süreç içerisinde kavramsal içeriklerinin ve anlamlarının değişime uğradığıdır. Söz konusu savı destekleyecek şekilde alan-yazında ve raporlarda, kamu politikalarında şeffaflık ve açıklık ilkelerinin e-katılım ile ilişkisi araştırıldığında, şeffaflık ve açıklık ilkelerinin üç farklı tanımlarına ulaşılmıştır.

İlk olarak temel hakların gelişim dönemi ile örtüşen, vatandaşların kamusal süreçlerle ilgili bilgi alma taleplerinin arttığı 20. yüzyıldaki tanımlama biçimidir. Bu tanımda vatandaşların kamusal süreçler hakkında bilgi alma talebi, şeffaflık ve açıklık ilkesini tanımlamak için yeterli görülmüştür (Al, 2007:230-231). Bu dönemde devlet tek yanlı karar alma mekanizmalarıyla politika tasarımı ve karar alıcı konumunu sürdürürken; sürecin inşasına katkı yapan, yönlendiren kamu olgusundan ziyade “*tek yönlü olarak devlet tarafından, devletin izin verdiği ölçüde*” (Eken, 1994:36-37) kamunun bilgiye erişimi söz konusudur.

İkinci tanımlama biçiminde sosyal devlet düzeninde, devletin müdahale alanını genişlettiği dönemde, şeffaflık ve açıklık tanımı; sürece katılım talebi olarak adlandırılmaktadır. Bu tanımda tarafların hem süreçten haberdar olma hem de politika yapım sürecinin tasarımı aşamasını izleme (Örnek, 1992:38) ve sonuçların takibini sağlama (Eryılmaz, 1993:102), şeffaf yönetim ve açıklık ilkelerinin kurucu unsurları olarak görülmektedir. Bu dönemde bilgiye erişim ve politika tasarım sürecinde taraflar doğrudan yer almamakla birlikte, tarafların

meydana gelen kararların sonuçlarından etkilendikleri ve politika yapım süreçleri üzerinde kısmi olarak etkili oldukları görülmektedir. Diğer bir ifadeyle taraflar, politika yapma ve karar alma sürecinin başlangıcına dâhil olmamakla birlikte, süreç izleme ve sonuçların takibi açısından aktif bir rol üstlenmişlerdir.

Üçüncü tanımlama biçimi ise bilgi toplumuna geçiş paradigması ile ortaya çıkan bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimi sonucu e-katılımın etkisinde olan şeffaflık ve açıklık ilkesidir. Buna göre kamu politikaları sonucu alınan kararların sonuçlarından etkilenen ya da ilgili olan tüm tarafların süreçten haberdar olması, sürece sivil katılım kanallarıyla dâhil olması, alınan kararın sonuçlarını ulusal ve uluslararası seviyede denetleyerek (SIGMA, 1999:11) değiştirme talebinde bulunması açıklık ve şeffaflık ilkesinin tanımını oluşturur. Bu tanımlama biçiminde önemli nokta kamu politikalarının tasarımı, yapımına, karar almadan uygulamaya tüm süreçten tarafların haberdar olması, süreci izleyerek sonuçların takibini yapması, ulusal ve ulus-üstü katılım kanalları yoluyla sonuçlara müdahale edip değiştirebilir olması (OECD, 2012:6) bu tanımlama biçiminin temel bileşenleridir.

E-katılım; vatandaşların bilgi ve iletişim teknolojileri araçlarıyla karar alma aşamalarına ve kamu hizmetlerine erişimleridir (Macintosh, 2004; Saebø vd., 2008; Medaglia, 2012). Diğer bir tanımda ise politika yapımı sürecinin tasarımı, karar alma süreçleri ve takibi kapsamında ele alınmaktadır. Ayrıca, e-demokrasi ve e-devlet kavramları ile bağlantılı olarak açıklanmaktadır (Welch, 2012). Bu bilgi ışığında; e-katılım kavramı hem “e-demokrasi”, hem de “e-devlet” alanı ile kesişim bölgelerinin olduğu söylenebilir. E-devlet kavramından, yönetimde bilgi iletişim teknolojilerinin etkisini anlatan “dijital devlet” ve “dijital yönetim” kavramlarına geçiş; e-katılım ve e-devletin kesişim alanını genişletmektedir.

Alan-yazında yer alan kamu politikalarında şeffaflık ve açıklık ilkelerini e-katılımın etkileriyle açıklayan çalışmalar incelendiğinde, tarafların ve kamu politikaları sonucu alınan kararların sonuçlarından etkilenen kişilerin karar alıcılarla ilişkisi; açıklık ve şeffaflık ilkeleri çerçevesinde iki şekilde değerlendirilebilir.

İlk olarak e-katılım ile bilgiye erişim artmış, politika yapım sürecinde bilgiye erişim ile birlikte şeffaf yönetim için gerekli etkili toplum ve dürüst hükümet uygulamalarının “*teşviki*” için gerekli aktif vatandaşlık ve sivil katılım kanalları çalıştırılmıştır (Lunat, 2008; Sapsed ve Salter, 2004). Bu durumda siyasal katılımın alanı genişletilerek taraflar arası iş birliği ve etkileşim için gerekli ortam yaratılmıştır. Bunun doğal sonucu olarak siyasal sistem içinde tarafların temsiliyeti artmıştır. İkinci olarak e-katılımla birlikte bilgiye erişim artmış, yönetimler edindikleri bilgileri; halkların algılarını, kamusal sorunlarını ve davranışlarını yanıltıcı bir biçimde şekillendirerek toplumsal kontrol ve denetim (Bauman ve Lyon, 2013) için kendi lehlerine kullanmaktadırlar. Böylece sosyal kontrolü sağlayarak toplumsal düzeni yeniden üretmektedirler.

Son gelinen noktada açık yönetim ve şeffaflığın uygulanması için yönetim içi ve yönetim dışı şeffaflığın bilişim teknolojilerinin etkisiyle artırılarak ülke yönetimlerinin yeniden yapılandırılmasına yönelik uygulamalar geliştirilmektedir. Alan-yazında Endüstri 4.0 olarak adlandırılan dönüşümle ortaya çıkan, devletlerin kamu hizmeti sunma kapasitelerinin sınırlı oluşu ve özellikle mali olanaklarının yetersiz oluşu, vatandaşları devlet karşısında daha güçlü konuma getirmektedir. Bu koşullarda ortaya çıkan devlet yönetimine ilişkin iki senaryo, “*DIY Demokrasi*” (Do-it-yourself Democracy) ve Düzenleyici yönetim (regulocracy) modelleri (Vesnic vd., 2019:1) ve vatandaş yönelimli yönetim olgusu, toplumdaki kültürel dönüşümün sonucu olarak, kurumsal kültürün yenilenmesi ve mevcut kurumların yeni koşullara uyumunun sağlanması için destekleyici ve anlamlı öneriler olarak değerlendirilebilir. Açık yönetim ile açık yönetimle doğrudan ilişkili yönetim, katılımcı demokrasi, stratejik yönetim, e-devlet ve e-demokrasi, açık bütçe yönetimi ve süreçleri, blokzinciri teknolojisiyle veri depolama ve dijital ödeme sistemleri, politika laboratuvarları (policy labs) bu alandaki uygulamaları oluşturmaktadır.

Söz konusu yeni uygulamalar ve teknolojik gelişmeler birlikte değerlendirildiğinde, alan-yazındaki bilgiler ışığında, kamu politikalarında şeffaflık ve katılım ilkelerinin e-katılım ile ilişkisi, devlet yönetimlerinin mevcut durumu ve tarafların ilişkileri ile bağlantılı olarak, kamu politikalarında şeffaflık ve açıklık ilkelerinin e-katılım ile ilişkisi iki uç sonucu yaratacağı düşünülebilir. Bunlar;

- Politika yapımcılar ve karar alıcılar ile kararların sonuçlarından etkilenen vatandaşların ve daha önce bahsedilen aktörlerin arasındaki sınırların belirsizleştiği, bir adım sonrası ortadan kalkacağıdır.
- Politika yapımcılar ve karar alıcılar ile kararların sonuçlarından etkilenen vatandaşların ve daha önce bahsedilen aktörlerin arasındaki sınırların keskinleşeceği, kutuplaşmanın artacağı aşırı düzenleyici ve kontrolcü politika süreçlerinin uygulanacağıdır.

KAYNAKLAR

- AL, Hamza (2007), **Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi**, Vadi Yayınları, Ankara.
- ARIAS, María Isabel ve MAÇADA, Antônio Carlos Gastaud (2018), “*Digital Government for e-Government Service Quality: A Literature Review*”, **Proceedings of the 11th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance**, 6-6 April 2018, Galway (IRELAND), ss.7-17.
- BARRIOS-O’NEILL, Daniella ve SCHUITEMA, Geertje (2016), “*Online Engagement for Sustainable Energy Projects: a Systematic Review and Framework for Integration*”, **Renewable and Sustainable Energy Review**, S.54(C), ss.1611-1621.
- BAUMAN, Zygmunt ve LYON, David (2013), **Liquid Surveillance: A Conversation**, Polity Press, Cambridge.
- BELANGER, France ve CARTER, Lemuria (2008), “*Trust and Risk in E-Government Adoption*”, **The Journal of Strategic Information Systems**, S.17(2), ss.165-176.
- BERTOT, John C., JAEGER, Paul T. ve GRIMES, Justin M. (2010), “*Using ICT to Create a Culture of Transparency: E-Government and Social Media as Openness and Anti-Corruption Tools for Societies*”, **Government Information Quarterly**, S.2(3), ss.264-271.
- BIGO, Didier (2002), “*Security and Immigration: Towards a Critique of the Governmentality of Unease*”, **Alternatives**, S.27(1), ss.63-92.
- BRUNSWICKER, Sabine, ALMIRALL, Esteve ve LEE, Melissa Jo (2018), “*Transparency in Policy Making: Guiding Citizens Towards Greater Collective Welfare*”, **SSRN Electronic Journal**, ss.2-37.
- DURAN, Lütfi (1998), “*İdari Usul İlkeleri ve Kapsadığı Konular*”, **İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, ss.31-40.
- EKEN, Musa (1994), “*Kamu Yönetiminde Gizlilik Geleneği ve Açıklık İhtiyacı*”, **Amme İdaresi Dergisi**, S.27(2), ss.25-54.
- EKEN, Musa (2005), “*Gizlilik Geleneğinden Şeffaf Yönetime Doğru*”, **Amme İdaresi Dergisi**, S.38(1), ss.113-130.
- ERYILMAZ, Bilal (1993), “*Kamu Bürokrasisinin Denetlenmesinde Yeni Gelişmeler*”, **Amme İdaresi Dergisi**, S.26(4), ss.81-106.
- FERRO, Enrico, LOUKIS, Euripidis N., CHARALABIDIS, Yannis ve OSELLA, Michelle (2013), “*Policy Making 2.0: From Theory to Practice*”, **Government Information Quarterly**, S.30(4), ss.359-368.
- FRASER, Matthew ve DUTTA, Soumitra (2008), **Throwing Sheep in the Boardroom**, Cornwall Publishing, Wiley.
- GIBSON, Rachel K., LUSOLI, Wainer ve WARD, Stephen (2005), “*Online Participation in the UK: Testing a ‘Contextualised’ model of Internet Effects*”, **The British Journal of Politics and International Relations**, S.7(4), ss.561-583.
- GIL-GARCIA, J. Roman, DAWES, Sharon S. ve PARDO, THERESA A. (2018), “*Digital Government and Public Management Research: Finding the Crossroads*”, **Public Management Review**, S.20(5), ss.633-646.
- GIL-GARCIA, J. Roman ve MARTINEZ-MOYANO, Ignacio J (2007), “*Understanding the Evolution of E-government*”, **Government Information Quarterly**, S.24(2), ss.266–290.
- GÜRAN, Sait (1982), “*Yönetimde Açıklık*”, **İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi: Sarıca’ya Armağan**, S.3(1-3), ss.101-112.
- HARRISON, Teresa M. ve SAYOGO, Djoko S. (2014), “*Transparency, Participation, and Accountability Practices in Open Government: A Comparative Study*”, **Government Information Quarterly**, S.31(4), ss.513-525.

- IRANI, Zahir, LOVE, Peter E. D. ve JONES, Stephen (2008), "*Learning Lessons from Evaluating E-government: Reflective Case Experiences That Support Transformational Government*", **The Journal of Strategic Information Systems**, S.17(2), ss.155-164.
- JHO, Whason ve SONG, Kyong J. (2015), "*Institutional and Technological Determinants of Civil E-participation: Solo or Duet*", **Government Information Quarterly**, S.32(4), ss.488-495.
- KARKIN, Naci ve ÇALHAN, Hüseyin Serhan (2011), "*Vilayet ve İl Özel İdare Web Sitelerinde E-Katılım Olgusu*", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.1(13), ss.55-80.
- KARKIN, Naci ve ÇALHAN, Hüseyin Serhan (2012), "*An Interactive e-Participation Model for the Public Administration System in Turkey: SIBIYO*", **Ege Academic Review**, S.12, ss.105-123.
- LEE, Caroline W. (2014), **Do-it-yourself Democracy: The Rise of the Public Engagement Industry**, Oxford Scholarship Press, Oxford.
- LEE, Gwanhoo ve KWAK, Young H. (2012), "*An Open Government Maturity Model for Social Media-Based Public Engagement*", **Government Information Quarterly**, S.29(4), ss.492-503.
- LUNAT, Ziyaad (2008), "*The Internet and the Public Sphere: Evidence from The Civil Society in Developing Countries*", **The Electronic Journal of Information Systems in Developing Countries**, S.35(3), ss.1-12.
- MACINTOSH, Ann (2004), "*Characterizing E-Participation in Policy-Making*", **Proceedings of the 37th Annual Hawaii International Conference on System Sciences**, ss.1-10, <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.98.6150&rep=rep1&type=pdf> (Erişim Tarihi: 28.06.2021).
- MEDAGLIA, Rony (2012), "*E-participation Research: Moving Characterization Forward (2006–2011)*", **Government Information Quarterly**, S.29(3), ss.346-360.
- MEIJER, Albert (2013), "*Understanding the Complex Dynamics of Transparency*", **Public Administration Review**, S.73(3), ss.429-439.
- NAM, Taewoo (2012), "*Suggesting Frameworks of Citizen-Sourcing Via Government 2.0*", **Government Information Quarterly**, S.29(1), ss.12-20.
- NOVECK, Beth S. (2010), **Wiki Government: How Technology Can Make Government Better, Democracy Stronger, and Citizens More Powerful**, Brookings Institution Press, Washington DC.
- NOVECK, Beth S. (2015), **Smart Citizens, Smarter State: The Technologies of Expertise and the Future of Governing**, Harvard University Press, Cambridge.
- OECD (2012), "*Kamuda İyi Yönetim İlkeleri*", **E-Doküman**, http://argudenacademy.org/docs/content/ArgudenYonetisimAkademisi_KamudaIyiYonetisim_WEB.pdf (Erişim Tarihi: 28.06.2020).
- OECD (2015), "*G/20 OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri*", **E-Doküman**, <https://www.oecd.org/daf/ca/Corporate-Governance-Principles-TUR.pdf> (Erişim Tarihi: 20.06.2020).
- ÖRNEK, Acar (1992), **Kamu Yönetimi**, Meram Yayıncılık, İstanbul.
- ÖZAY, İl Han (2002), **Gün Işığında Yönetim**, Alfa Basım Yayım, İstanbul.
- PARLAK, Bekir (2011), "*Açıklık İlkesi*", **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, MKM Yayıncılık, Bursa.
- RABINA, Debbie (2010), **Open Government: Collaboration, Transparency, and Participation in Practice** (Ed. Daniel Lathrop, Laurel Ruma), O'reilly Sebastopol boks Publisher, Sebastopol (US).
- REDDICK, Christopher, and DONALD F. Norris (2013), "*E-participation in Local Governments: An Examination of Political-Managerial Support and Impacts*", **Transforming Government: People, Process and Policy**, S.7(4), ss.453-476.
- SAEBØ, Oystein, ROSE, Jeremy ve FLAK, Skiftenes L. (2008), "*The Shape of Eparticipation: Characterizing an Emerging Research Area*", **Government Information Quarterly**, S.25(3), ss.400-428.
- SAPSED, Jonathan ve SALTER, Ammon (2004), "*Postcards from the Edge: Local Communities, Global Programs and Boundary Objects*", **Organization Studies**, S.25(9), ss.1515-1534.

- SAYLAM, Ayşegül (2020), “*Türk Kamu Yönetiminde Merkezi Düzeyde E-Katılım: Bakanlıkların Web Siteleri Üzerinden Bir Araştırma*”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.41, ss.23-37.
- SIGMA (1999) “*European Principles for Public Administration*”, **SIGMA Papers**, S.27, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/nispacee/unpan006804.pdf> (Erişim Tarihi: 25.06.2018).
- SUSHA, Iryna ve GRONLUND, Åke (2012), “*E-participation Research: Systematizing the Field*”, **Government Information Quarterly**, S.29(3), ss.373-382.
- VESNIC-ALUJEVIC, Lusia, STOERMER, Eckhard, RUDKIN, Jennifer Ellen, SCAPOLO, Fabiana ve KIMBELL, Lucy (2019), **The Future of Government 2030+**, EUR 29664 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- WEHN, Uta ve EVERS, Jaap (2015), “*The Social Innovation Potential of ICT- Enabled Citizen Observatories to Increase E-Participation in Local Flood Risk Management*”, **Technology in Society**, S.42, ss.187-198.
- WELCH, Eric W. (2012), “*The Rise of Participative Technologies in Government*”, **Transformational Government Through eGov Practice: Socioeconomic, Cultural, And Technological Issues**, ss. 347-367.
- WORLD ECONOMIC FORUM (2018), **White Paper: Agile Governance Reimagining Policy-making in the Fourth Industrial Revolution**, World Economic Forum Publisher, Cologny (Switzerland).
- WORLD ECONOMIC FORUM (2020), **Agile Regulation for the Fourth Industrial Revolution**, World Economic Forum Publisher, Cologny (Switzerland).
- YILDIZ, Mete (2007), “*E-Government Research: Reviewing the Literature, Limitations, and Ways Forward*”, **Government Information Quarterly**, S.24(3), ss.646-665.
- YILDIZ, Mete (2013), “*Big Questions of E-Government Research*”, **Information Polity**, S.17(3-4), ss.343-355.
- YILDIZ, Mete ve EKMEKÇİOĞLU, Alper (2021), “*Gözetişim: İç Güvenlik Süreç ve Hizmetlerine Vatandaşların E-Katılımı*”, **Kamu Yönetiminde Elektronik Vatandaş Katılımı** (Ed. Ayşegül Sağlam), Gazi Kitabevi, Ankara, ss.241-256.

ISSN: 2636-8048

Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi

International Journal of Management Academy

Uluslararası
Yönetim Akademisi Dergisi